

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de Coğrafya II

ISSN 1303-9369

e-ISSN 2687-6299

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 17 • Sayı: 34 • 2019 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 2687-6299 e-ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket Kamil Akar, Yusuf Ziya Altuntaş, Nurullah Ardıç, Alim Arlı, Serhat Aslaner, Zahit Atçıl, Hediyeullah Aydeniz, Ayşe Başaran, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, Nicole Kançal-Ferrari, Fatma Samime İnceoğlu, Özgür Kavak, Abdulhamit Kırmızı, Özgür Oral, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük, Fatma Deniz Uzundağ

Danışma Kurulu

Gabor Agoston, Engin Deniz Akarlı, Cemil Aydın Evangelia Balta, Ali Birinci, Gökhan Çetinsaya, İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç, Tevfik Güran, Nelly Hanna, Mehmet İpşirli, Cemal Kafadar, Mustafa Kara, Sabri Orman, Orlin Sabev, Zan Tao, Hüseyin Yılmaz

Türkçe Redaksiyon Zübeyir Berk, Ahmet Özer

Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Fatih İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 **pbx Faks** 0212. 513 32 20

e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org

Yayın Yılı 2020

Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Sibel Yalçın

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerde taranmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlansın iade edilmez. Detaylı yayın bilgilendirmesi ve yazım kuralları için lütfen internet sitemize müracaat ediniz.

© Yayınlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Türkiye'de Coğrafya II

SAYISI

DERLEME MAKALELER

Türkiye'de İdari Coğrafya Analizi Çalışmaları 367
Zeki KODAY

Ulaşım ve Coğrafya: Türkiye'de Ulaşım Coğrafyası Literatür Analizi 381
Muzaffer BAKIRCI

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme 421
Hamza AKENGİN / Ayşe YAŞAR

Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi 441
Suna DOĞANER

Türkiye Şehir Coğrafyası Makaleler Bibliyografyası (1915-2016) 477
Ahmet EMRAH SİYAVUŞ

Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü 519
Cevdet YILMAZ

TANITIM VE DEĞERLENDİRME MAKALELERİ

Şehir Coğrafyacısı olarak Prof. Dr. Erol Tümertekin 561
Meryem HAYIR KANAT / Ali YİĞİT

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları 583
Ali YİĞİT

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun Ziraat Coğrafyasıyla İlgili Çalışmalarına Bakış 609
Süheyla AKOVA / Mesut DOĞAN

Ord. Prof. Ali Tanoğlu ve "Enerji Kaynakları" Kitabı ve Coğrafya Bölümlerinde Enerji Konulu Çalışmalar 631
İsmet AKOVA

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord. Prof. Ali Tanoğlu 655
Özlem SERTKAYA DOĞAN

Türkiye Coğrafyası Alanında İki Eser: Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası 677
Saliha KODAY

Lisansüstü Tezlerde Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri 695
Barış TAŞ

Türkiye’de Coğrafya II

SAYISI

REVIEW ARTICLES

Studies of Administrative Geography in Turkey 367
Zeki KODAY

Transportation and Geography: The Literature Survey of Transportation Geography in Turkey 381
Muzaffer BAKIRCI

An Evaluation on Political Geography Literature 421
Hamza AKENGİN / Ayşe YAŞAR

Literature on Tourism Geography in Turkey 441
Suna DOĞANER

The Bibliography of Articles on Urban Geography in Turkey (1915-2018) 477
Ahmet Emrah SİYAVUŞ

Literature on Rural Settlement Geography in Turkey 519
Cevdet YILMAZ

REVIEWS

Prof. Dr. Erol Tümertekin as an Urban Geographer 561
Meryem HAYIR-KANAT / Ali YİĞİT

Sırrı Erinç’s Contributions to the Literature of Principles and Methods of Regional Geography 583
Ali YİĞİT

An Overview of Professor Ali Tanoğlu’s Studies on Agricultural Geography 609
Süheyla AKOVA, Mesut DOĞAN

Professor Ali Tanoğlu and His “Energy Resources” Book and Studies on Energy in Geography Departments 631
İsmet AKOVA

Prof. Ali Tanoğlu’s Studies on Population Geography 655
Özlem SERTKAYA DOĞAN

Two Books on Turkey’s Geography: Turkey’s Economic Geography and Turkey’s Tourism Geography 677
Saliha KODAY

Turkey’s Rural Settlements in Graduate Theses and Dissertations 695
Barış TAŞ

Türkiye’de İdari Coğrafya Analizi Çalışmaları

Zeki KODAY*

İdari Coğrafya Çalışmaları

Ülkemizde yapılan idari coğrafya çalışmaları yakın zamanlara kadar yok denecek kadar az iken, son yıllarda birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserde sadece coğrafyacıların yaptığı idari coğrafya çalışmaları tarih sırasına göre değerlendirilmeye alınmıştır. Ancak yayın aşamasında olan veya bizlerin tespit edemediği çalışmalara burada yer verilmemiştir.

Türkiye’de idari coğrafya üzerine ilk çalışmayı 1961 yılında Besim Darkot yapmıştır. Coğrafyanın, “salt-bilim” karakterli dalları yanında eşit şartlarda yer alması bile, idari coğrafyanın memleketi idare edenlere, maliye ve iktisatçılara, sanayi ve ticaretle uğraşanlara, bir kelime ile memleketi yakından tanımak isteyenlere bilgi vermek suretiyle büyük faydalar sağlayacağı tabiidir. Hatta bir bakımdan, idari coğrafyanın sağladığı bilgilerin yalnız pratik olmakla kalmayıp bilimsel özellikler de taşıdığını söylemek mümkündür. İsminden de anlaşılacağı gibi coğrafyanın bu dalında yeryüzünde siyasi birimler meydana getiren varlıklar (devlet) idari bölümleri bakımından incelenir. Bu inceleme, muhtelif siyasi birimleri karşılaştırmak şeklinde yapılabilir. Bilindiği gibi ülkemizdeki idari taksimat “mülki taksimat” il (vilayet) olduğundan illerin tek tek ele alınarak incelenmesi ülkemizin idari coğrafyasının daha iyi anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Ali Özçağlar, idari coğrafya üzerine birçok çalışma yapmış olup ülkemizde idari coğrafya çalışması denildiğinde ilk akla gelen isimlerin başında gelmektedir. Özçağlar, ilk olarak 1996 yılında “Türkiye’nin İdari Coğrafya Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler” adlı çalışmasını

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, zkoday@atauni.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2126-9573.

A.Ü.D.T.C.F. *Coğrafya Araştırmalar Dergisi*'nin 12. sayısında yayınlamıştır. Bu çalışma sayesinde ülkemizde sık sık karıştırılan veya yanlışlıkla birbirinin yerine kullanılan köy, bucak, ilçe, il ve belde kavramları örneklerle ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Özçağlar 1997 yılında ülkemizde belediyesi bulunan yerleşmeleri, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler* adlı kitapta toplamıştır. Bu kitabında ülkemizde belediye kurulması için gerekli şartların neler olduğunu, hangi yerleşmelerde belediye teşkilatlarının bulunduğunu ve bu belediyelerin hangi tarihte kurulduğunu belirtmiştir.

2004'te Handan Arslan tarafından "Akçadağ İlçesinin İdari Bölünüşündeki Gelişmeler" adlı çalışmada Malatya iline bağlı Akçadağ'ın tarihi bir yerleşme olduğu ve Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'ten sonraki idari taksimatındaki değişiklikler ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2004'te Selver Özözen Kahraman'ın "Türkiye'de Yerleşim Birimlerinde İdari Statü Değişikliğinin Seçimlere Yansıması" konulu çalışmasında idari statü değişikliği sadece seçimler ile ilgisi araştırılmıştır. Bu çalışmada çok geniş zaman ve mekâna yayılabilen bu değişimlerden sadece ilçe-il değişiminin seçim bölgelerine yansımaları üzerinde durulmuştur. Türkiye'de özellikle 1980 yılından sonra hızlı bir idari değişim söz konusu olduğu, 1985 yılında 67 il ve 580 ilçe (merkez ilçeler hariç) bulunurken, bu rakamın 2000 yılında 81 il ve 850 ilçeye çıktığı belirtilmiştir. Böylece paylaşılacak milletvekili ve belediye başkanlığı sayıları artmıştır. Bu çalışmada 1989-1999 arasında il olan 14 yerleşmede, seçim sonuçlarını etkileyen faktörler, il olmadan önce ve sonra bağlı buldukları idari alanlar, seçim çevresi değişiklikleri, temsil durumları, birinci parti değişimi, çıkardıkları milletvekili sayıları ve bu illerin Türkiye seçim coğrafyası içindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır. 2002 Genel Seçimleri bazında yeni iller ile diğerlerinin temsil edilme durumları kıyaslanmıştır.

Özçağlar 2005 yılında "Türkiye'de Mülk İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmada ülkemiz idari bölünüşünün iller, ilçeler ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir. Köylerin ilçeleri, ilçelerin illeri, illerinde Türkiye'yi oluşturduğu ve bu oluşumun bir arı kovanındaki bal peteğine benzediğini belirtmiştir. Doğal olarak yapılan bu idari analiz çalışmaları sayesinde karıştırılan veya yanlış kullanılan kavramlar da yavaş yavaş azalmaya başlamıştır.

Hulusi Karagel 2008 yılında tamamladığı "Türkiye de İdari Alanların Belirlenmesi ve Sorunları Sumbas Örneği" başlıklı doktora çalışmasında idari alanların belirlenmesiyle ilgili sorunlar ve idari alan oluşturmanın ülkeye maliyeti gibi konuları ortaya koymuştur.

Zeki Koday 2008'de "Erzurum İlinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışmasını Kübra Erhan'la birlikte yapmıştır. Bu çalışmada Erzurum ilinin yüzölçümü, nüfus miktarı ve nüfus yoğunlukları hem komşu illerle hem de il içerisinde ilçelere göre

incelenmiştir. Büyükşehir olan Erzurum ilinde valilik binasından itibaren 20 km çapındaki alanın büyükşehir sınırları içerisinde kaldığı bu sınır içerisindeki köylerin mahalleye dönüştüğü ve kentsel alan sınırları içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Erzurum ilindeki kentsel ve kırsal alanlar harita üzerinde gösterilmiş olup büyükşehirle ilgili karıştırılan bazı konular açıklanmaya çalışılmıştır.

2009 yılında Saliha Koday, Kübra Erhan’la birlikte hazırlanmış olduğu “Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler” adlı çalışmada bu sahada iki ilçe merkezi ve dört belde olmak üzere toplam altı belediye örgütlü yerleşmenin coğrafi özellikleri belediye teşkilatları hizmet kapasiteleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Zeki Koday 2009’da “İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Aziziye Metropol İlçesi” adlı çalışmasında Aziziye ilçesinin idari bakımdan Erzurum’a bağlı olup, ilçe merkezinin il merkezine 14 km uzaklıkta yer aldığını belirtilmiştir. Bu çalışmada ilçenin adının Aziziye yerine Ilıca olması gerektiği, Aziziye’nin Erzurum şehri içerisinde yer almadığı için metropol ilçe adlandırmasının yanlışlığı, Dadaşkent’le Ilıca’nın ortak adının Aziziye olduğu gibi konuların yanında Aziziye ilçesine bağlı 35 mahalle ve 49 köy yerleşmesi bulunduğu vurgulanmıştır.

2010 yılında, “Coğrafi Faktörlerin Mülki Yapılanma Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Afyonkarahisar İli” adlı çalışma Hakkı Yazıcı, Nusret Koca ve M. Kürşat Koca tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Afyonkarahisar ilinin genel coğrafi özellikleri, ilin idari bölünüşü, coğrafi bölgeler arasında geçiş sahasında yer aldığı ancak coğrafi yapının dağınıklığı nedeniyle yeteri kadar çekim merkezi haline gelemediği vurgulanmıştır.

2010’da Hulusi Karagel “Tarihsel Süreç İçerisinde Doğu Anadolu Bölgesindeki Mülki Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmada Doğu Anadolu bölgesinde yer alan mülki idari alanları tarihi dönemlere göre ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Zeki Koday 2010 yılında “Yusufeli İlçesinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmasını yine Kübra Erhan’la yapmıştır. Bu çalışmada, Yusufeli ilçesinin Karadeniz Bölgesi’nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer aldığı, idari bakımdan Artvin ili yönetim sınırları içerisinde bulunduğu, Çoruh Nehri havzasının, Orta Çoruh kesiminde kurulmuş olup, kuzeyden Altıparmak Dağları, güneyden ise Mescit Dağları’nın doğu uzantılarıyla sınırlandırılmış olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Artvin ilinin 7436 km²’lik yüzölçümü ile alan bakımından ülkemizin en küçük illeri arasında yer aldığı, ilin en büyük yüzölçümüne sahip ilçesini 2327 km² ile Yusufeli oluştururken, Hopa ilçesinin 289 km² ile ilin en küçük ilçesi olduğu belirtilmiştir. Yusufeli ilçesinde bir ilçe merkezi ve bir belde olmak üzere iki kentsel idari alan ve 61 köy idari alanı bulunduğu ortaya konulmuştur.

2010 yılında Zerrin Karakuzulu, *Sakarya İlindeki Kasaba Yerleşmeleri* adlı kitabında önce Sakarya ilinin genel coğrafi özellikleri ve idari coğrafya analizini

ortaya koyduktan sonra ildeki kasaba yerleşmelerini fonksiyonel özellikler bakımından incelemeye çalışmıştır.

Özçağlar 2011’de çıkarmış olduğu *İdari Coğrafya* kitabı ile idari coğrafya üzerine yaptığı çalışmalarını daha da geliştirerek ülkemizin idari taksimatında yapılan değişiklikleri ve ülkemizin idari analizini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu çalışmada ülke, devlet, devlet sınırları tespiti konuları açıklandıktan sonra ülkemizdeki idari coğrafya açısından yerleşmeler ve bu yerleşmelerin fonksiyonları ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’deki yerleşmelerin idari bölünüş içerisindeki işlevleri incelenmiştir. Böylece idari işlevi olan kırsal yerleşmeler yani köy yerleşmeleri ve özellikleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Köy idari alanları ve kentsel idari alanlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca büyükşehir belediyesi il merkezlerinin kentsel idari alanları alt başlığı adı altında ülkemizde 1984 tarihinden itibaren oluşturulan büyükşehirler, metropol ilçeleri ve nüfusları, büyükşehir sınırları içerisinde kalan köylerin idari bakımdan mahalleye dönüştüğü ve büyükşehir ilan edilen illerin hangi yasayla büyükşehir statüsüne kavuştuğu hakkında bilgiler verilmiştir. İdari bakımdan ülkemizdeki ilçeler, ilçe merkezi durumundaki kasabalar ve nüfus miktarları, ilçe merkezi durumundaki şehirler ve nüfus miktarları şeklinde incelenmişlerdir. İl merkezleri ise şehire dönüşüm sürecinde olanlar, küçük şehir durumunda olanlar, orta büyüklükte olanlar, nüfus miktarı bakımından büyükşehir niteliği kazanmış normal statüdeki il merkezleri ve büyükşehir belediyesi metropoliten alanlardaki il merkezleri şeklinde sınıflamaya tabi tutulmuştur. Ayrıca il ve ilçe merkezi gibi idari bir görevi olmayan beldeler de nüfus miktarlarına göre gruplandırılmışlardır. Bu çalışmada Cumhuriyet dönemindeki idari taksimatlarda yapılan değişikliklere bağlı olarak bazı illerin kaldırıldığı veya yeni oluşturulan iller hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

2011’de Zerrin Karakuzulu ve Sevinç Pekel tarafından hazırlanan “Bir İpek Yolu Yerleşmesi Bursa’nın Bugünkü İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmada Bursa ilinin idari bölünüşü, ilçelerin yüzölçümleri, nüfusları ve nüfus yoğunlukları hakkında bilgiler verildikten sonra köy idari alanları ve kentsel idari alanlar ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

2012’de Faruk Kaya, Sinan Kocaman ve Tolga Korkusuz “Ağrı ilinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmada ilin Cumhuriyet dönemindeki idari taksimatlarındaki değişiklikler, ilçeleri, ilçe nüfusları, köy idari alanları ve kentsel idari alanlar idari coğrafya bakımından analiz edilmeye çalışılmıştır.

2012’de Fatih Altuğ, “İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Şereflikoçhisar İlçesinin Analizi” adlı çalışmasında Şereflikoçhisar ilçesini ilçe analizi bakımından incelemiştir. İlçenin adı ve geçmişten günümüze idari yapısı değerlendirilmiştir.

2012 yılında Zeki Koday tarafından yapılan “Artvin İlinin idari Coğrafya Analizi” adlı çalışmada Artvin ilinin genel coğrafi özellikleri ilçeler ilçelere bağlı

köyler bu köylerin il ve ilçe merkezine olan uzaklıkları nüfus miktarları ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir.

2013’te Asım Çoban tarafından “Vezirköprü İlçesinin İdari Coğrafya Analizi” isimli çalışmada Samsun iline bağlı Vezirköprü ilçesi idari coğrafya özellikleri bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Bu eserde Vezirköprü ilçesinin 139 köy ile Türkiye’de en fazla köy yerleşmesine sahip ilçe olduğu belirtilmiştir. İlçenin genel coğrafi özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra köy idari alanları ve kentsel idari alanlar hakkında ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

2013’te Deniz Taşkın ve Kantürk Yiğit Güzin “İdari Coğrafya Açısından Büyükşehir Belediyeleri” adlı çalışmalarında ülkemizdeki büyükşehir belediye illeri idari coğrafya özellikleri bakımından incelemiştir.

2013 yılında “Rize ilinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmayı yine Kübra Erhan’la birlikte yapan Zeki Koday bu çalışmalarında Erzurum ili örneğinde olduğu gibi Rize ilinin idari analizini ortaya koymuşlardır.

2014’de Ali Özçağlar, “Türkiye’deki Yerel Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Ulusal Kalkınma Yerel ve Bölgesel Kalkınma Bakımından Önemi” adlı çalışmasında yerel yönetim alanlarının önemi ve ulusal kalkınmaya katkısını ortaya koymuştur.

2014’te Hulusi Karagel tarafından yapılan “Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye’deki Geçerli Uygulamalar” adlı çalışmada mülki idari sınırları incelenerek idari taksimattan kaynaklanan sorunlara değinilmiştir.

2014’te Mehmet Zeydin Yıldız “XIX. Yüzyılda Hakkâri’nin İdari Yapısı” adlı çalışmasında XIX. yüzyılda Hakkâri ilinin idari coğrafya yapısı ve idare şeklini konu olarak ele almış ve incelemiştir.

2014’te Sinan Kocaman “Kars İlinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmasında Kars ilini idari coğrafya özellikleri bakımından incelemiştir.

2015’te Özçağlar, daha önce idari coğrafya adlı kitabında bazı değişiklikler yaparak *Yönetmelik Coğrafya* olarak yayınlamıştır. Ülkemizin idari taksimatında sık sık yapılan değişiklikler nedeniyle karıştırılan konuları aydınlığa kavuşturması için böyle bir esere şiddetle ihtiyaç duyulmaktaydı. 10.09.2014 tarih ve 6552 sayılı yasa ile bucaklar mülki idare kademesinden tamamen kaldırılmış, 6360 sayılı kanunla 30 ilin yönetsel alanı büyükşehir belediyesinin hizmet alanı haline getirilmiş ve bu illerin il özel idarelerinin kaldırılarak görev ve yetkileri büyükşehir belediyelerine devredilmiştir. Geri kalan 51 ilde bucakların kaldırılması dışında eski yönetsel yapının aynen sürdürülmesi gibi düzenlemeler kitapta değinilen konular arasında yer almaktadır.

2015 yılında “Türkiye’de Mülki İdare Bölümlemelerindeki ve Belediye Sınırlarındaki Değişikliğin Coğrafi Araştırmalara Etkisi (Artvin, Erzurum, Rize Örneği)” adlı çalışmada Zeki Koday - Kübra Erhan’la daha önce idari analiz çalışmaları

yaptıkları Artvin, Erzurum ve Rize illerindeki idari değişikliklerden kaynaklanan coğrafi araştırmalardaki güçlükleri ve sorunları ortaya koymaya çalışmışlardır.

2015'te Faruk Kaya "Hakkâri İlinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışmasında Hakkâri ilinin genel coğrafi özellikleri ve ilin idari coğrafyası hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

2015'de Faruk Kaya "İğdır İlinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışmasında İğdır ilinin genel coğrafi özellikleri, ilin komşu illerle yüzölçümü ve nüfus miktarları bakımından mukayesesi yapıldıktan sonra köy idari alanları ve kentsel idari alanlar hakkında açıklamalar yaparak ilin idari analizi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2015'te "Ağrı İlinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışma Sinan Kocaman, Faruk Kaya, Tolga Korkusuz tarafından yapılmış olup, bu çalışmada Ağrı ilinin idari coğrafya analizi ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

2016'da Özçağlar "Büyükşehir Belediyeli İllerde Kırsal ve Kent Nüfusunun Tespiti Mümkün mü?" isimli çalışmasında büyükşehir ilan edilen illerdeki köylerin idari bakımdan mahalleye dönüştüğünü buradaki kırsal nüfusun da şehir nüfusu içerisinde gösterilmesi sorununu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur.

2016'da "Niğde İlinin İdari Coğrafya Analizi" adlı çalışma Yasin Duran, Caner Aladağ, Tahsin Tapur tarafından yapılmış olup Niğde ilinin idari coğrafya analizi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2016'da Vedat Karadeniz ve Yrd. Doç. Dr. M Samet Altınbilek tarafından hazırlanan "Erzincan İlinin İdari Coğrafya Analizi ve İdari Sınırlardan Kaynaklanan Sorunlar" adlı çalışmada Erzincan ilinin genel coğrafi özellikleri, ilin idari gelişimi, köy idari alanları, kentsel idari alanlar ve ilin idari sınırlarından kaynaklanan sorunlar hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

2016 yılında Özçağlar, Kerime Karabacak'la birlikte "Büyükşehir Belediyeli İllerle Birlikte Ortaya Çıkan Merkez İlçe ve İl Merkezi Sorunsalı Memleket Siyaset Yönetim" konulu makale çalışması yapmıştır. Bu çalışmada yapılan son yasal düzenlemelerle iller, büyükşehir belediyeli ve büyükşehir belediyesiz olmak üzere iki farklı yapıya kavuşmuştur. Büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilde, illerin yönetsel alanını oluşturan ilçelere ait listelerde ilk sırada merkez ilçeler yer alırken; büyükşehir belediyeli 30 ilde, "merkez" unvanı taşıyan ilçelere rastlanılmamaktadır. Bu illerde 24 merkez ilçenin yönetsel alanı, il merkezi konumundaki şehrin yerleşim alanıyla birlikte metropol ilçelere bölünmüşlerdir. Bu şekilde oluşturulan büyükşehir merkez ilçelerine, il merkezindeki (şehirdeki) semtlerin adları veya başka adlar verilmiştir. Buna karşılık büyükşehir belediye teşkilatı kurulan Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ ve Trabzon illerinin merkez ilçeleri, il merkezi durumundaki şehirlerin yerleşim alanlarının darlığı yüzünden alt ilçelere bölünmemiştir. Bu illerde il merkezinin bölünmesiyle oluşan yeni ilçelere merkezle

ilgili olmayan adlar verilmiş olması ilin merkez ilçesinin ve il merkezinin neresi olduğu sorusunu gündeme getirmiştir.

Türkiye’nin İdari Coğrafyası adlı çalışmayı 2016 yılında Kübra Erhan’la birlikte yapan Zeki Koday bu çalışmada kısaca Türkiye’nin idari coğrafya analizini ortaya koyulduktan sonra özellikle büyükşehir belediye illerdeki idari bölünüş ve büyükşehir belediyesi bulunmayan illerdeki idari bölünüşler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin idari yapısındaki değişiklikler dönemlerine göre kısa izah edilmiştir.

2016 yılında “Aydın İlinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmayı yapan Ferdi Akbaş ve Zeki Koday büyükşehir olan Aydın ilinin idari analizini ortaya koymaya çalışmışlardır.

2016 yılında “Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmayı yapan Kübra Erhan, Ferdi Akbaş ve Zeki Koday, bu çalışmada Manisa ilini idari analiz yönünden incelemişlerdir. Büyükşehir olan Manisa ilindeki metropol ilçeler ve diğer büyükşehir ilçeleri ile bu ilçelerin nüfus miktarları ve nüfus yoğunlukları coğrafyayla ilişkilendirilerek ortaya konulmuştur.

2016’da “Nevşehir İlinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışma Caner Aladağ, Yasin Duran, Tahsin Tapur tarafından yapılmış olup Nevşehir ilinin idari coğrafya yapısı incelenerek ilin idari coğrafya analizi ortaya konulmuştur.

Özçağlar ve Kerime Karabacak tarafından 2017 yılında yapılan “Merkez İlçeleri Metropol Büyükşehir İlçelerine Bölünmeyen Büyükşehir Belediye İller Üzerine Bir Analiz” adlı çalışma Türk Coğrafya Kurumu’nun düzenlediği 75. Yıl Uluslararası Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuş tam metin olarak bildiri kitabında yayınlanmıştır. Bu çalışmada, 12/11/2012 tarih ve 6360 sayılı kanunla büyükşehir belediye hale getirilen 14 il arasında yer alan Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon illerinin “merkez ilçelerinde” diğer illerden farklı olarak metropol ilçe bölümlenmesi yapılmadığı belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmada yukarıda adları geçen 6 merkez ilçenin içinde yeni ilçeler oluşturulmamasının başlıca nedeninin il merkezi konumundaki şehirlerin merkez ilçe içinde kapladıkları alanların küçük olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Mardin Merkez ilçesi: 9 km², Muğla Merkez ilçesi: 12 km², Ordu Merkez ilçesi: 19 km², Trabzon Merkez ilçesi: 21 km², Tekirdağ Merkez ilçesi: 25 km², Aydın Merkez ilçesi: 31 km² alan kapsamaktadır.

2017’de “Akhisar Büyükşehir İlçesinin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışma Zeki Koday, Günay Kaya ve Ferdi Akbaş tarafından birlikte yapılmış olup büyükşehir ilçe analizi şeklinde yapılmıştır. Bu çalışmada Akhisar büyükşehir ilçesinin kentsel ve kırsal mahalleleri ilçe merkezi ve il merkezine olan uzaklıkları nüfus miktarları ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra büyükşehir ilçe idari analizi yapılmaya çalışılmıştır.

2017’de Eren Şenol “Büyükşehir Belediyeli İllerde Kırsal Nüfusun Tespiti: Ordu İli Örneği” adlı idari coğrafya çalışmasında TÜİK’in mahalle düzeyindeki verilerini kullanılarak büyükşehir statüsüne sahip Ordu ilinin kırsal nüfusunu tesbit etmeye çalışmıştır.

2017’de Barış Taş “Türkiye’de Yönetim ve Yerleşme Açısından Mahalleler” isimli çalışmasında mahallenin Türkiye’de hem idari bir ünite hem de bir tür kırsal yerleşme adı olduğu vurgulanmıştır. İdari açıdan ele alındığında mahalle, belediye örgütüne sahip kentsel yerleşim birimleri içerisinde bulunan, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilen yerel yönetim birimini oluşturduğu belirtilmiştir.

2017’de Okan Türkan, hazırlamış olduğu “Kastamonu İlinin İdari Coğrafya Analizi (1935-2010)” adlı araştırmasını metodik olarak bölgesel, hukuki, tarihsel ve idari coğrafya temelleri üzerine yapmıştır. Kastamonu ili 1935’ten günümüze incelenerek idari açıdan yaşanan değişim, CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamında hazırlanan haritalar ve tablolar ile desteklenerek ortaya konulmuştur.

2017’de Kerime Karabacak “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İdari Coğrafya Analizi” adlı çalışmasında KKTC’nin idari coğrafya analizini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışılmıştır. Kısaca tarihsel süreç içerisindeki yönetsel yapısı ortaya konulduktan sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde idari kademelenmedeki en üst yönetsel alan ilçeler, sonra bucak ve köyler ele alınmıştır. 2017 Şubat ayında yapılan bir değişiklik ile bugün KKTC’de 6 ilçe, 12 bucak merkezi ve 187 yerleşim birimi bulunduğu belirtilmiştir. Yasal düzenlemede yapılan son değişiklikle Lefke, Güzelyurt’tan ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Ülkede 6 ilçe merkezi ve 22 belde olmak üzere 28 kentsel ve 159 kırsal idari alanın bulunduğu ifade edilmiştir.

2018’de Cemalettin Şahin “Ordu İlinde Mülki İdare Taksimatının Kuruluş ve Gelişimi” adlı çalışmada Ordu ilinin idari coğrafya analizinin ortaya koymuştur. Çalışmada, Ordu ilinin 1920 yılından beri il olduğu, bu ile bağlı mevcut ilçelerin hangi tarihte hangi sayılı yasayla ilçe haline getirildikleri ve ilçelerin köy sayıları ile ilçe yüzölçümü hakkında bilgiler verilmiştir.

2018’de Konur Alp Demir “Yerleşme ve İdari Coğrafya Bağlamında Türk Mülki İdare Sistemi” adlı çalışmasında ülkemizdeki yerleşme ve mülki idari bölünüş sisteminin değerlendirmesini yapmıştır.

2018’de Döndü Üçeçam Karagel “Hatay İli Yerleşme Coğrafyası I (Yerleşmelerin Kuruluşu, Gelişmesi ve İdari Coğrafya Özellikleri)” isimli çalışmasını kitap olarak yayınlamıştır. Çalışmada Hatay ilinde yerleşmelerin kuruluşu, gelişimi ve idari coğrafya özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2018’de Özçağlar, “Büyükşehir Belediyeli İllerde Yok Sayılan Kasabalar Üzerine Bir Analiz” adlı çalışmada ülkemizdeki kasabalar tanımlanarak sınıflandırılmıştır. Kasabaların büyükşehir olmayan illerde genellikle belde olduğu ancak büyükşehir

ilan edilen illerde ise beldeler kaldırıldığı için kasabalar bir bakıma yok sayılmış olduğu ve kırsal mahalleye dönüştürüldüğü sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2019'da Zeki Koday ve Taner Aydın tarafından "İdari Coğrafya Özellikleri Açısından Elmalı (Antalya) İlçesi" adlı çalışmada Elmalı ilçesi ilçe idari analizi bakımından incelenmiştir.

Sonuç

Yapılan bu araştırmayla, ülkemizdeki idari coğrafya çalışmaları ve bu çalışmaların kısaca içerikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada tespit edemediğimiz veya halen yayın aşamasında olan idari coğrafya çalışmaları mutlaka bulunacaktır. İncelemeye aldığımız idari coğrafya çalışmalarında ülkemizin idari birimlerinin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu sayede bilmediğimiz birçok idari coğrafya konusunun gün ışığına çıktığını görmekteyiz. Ülkemizin idari yapısında son zamanlarda sık sık yapılan idari değişiklikleri de dikkate aldığımızda bu tip çalışmalara çok büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Coğrafi araştırmalarda idari taksimatlarda yapılan değişikliklerden kaynaklanan sorunların ortaya konulması ise ayrı bir sorun olarak ortada durmaya devam etmektedir. Yine de yapılan her idari coğrafya çalışmasının bilimsel araştırmalara büyük katkı sağlayacağını ümit etmekteyiz.

Kaynakça

- Aladağ, C., Duran, Y., Tapur, T., 2017, "Nevşehir İlinin İdari Coğrafya Analizi" (21.09.2017 -23.09.2017), I. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu -International Symposium of Silk Road Academic Studies Analizi" (03.11.2016 -05.11.2016) , Yayın Yeri: 1st International Academic Research Congress.
- Altuğ, F., "İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Şereflikoçhisar İlçesinin Analizi", *TÜCAUM VII. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (17-18 Ekim 2012)*.
- Arslan, H., "Akçadağ İlçesinin İdari Bölünüşündeki Gelişmeler", *Elazığ: Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Merkezi (DAUM)*, 2004.
- Çoban, A., (2013), "Vezirköprü İlçesinin İdari Coğrafya Analizi", *International Journal of Social Science*, sy. 6, s. 403-420.
- Darkot, B., "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Üzerine Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, c. 6, sy. 2, 1961, s. 35-46.
- Demir, K. A., "Yerleşme ve İdari Coğrafya Bağlamında Türk Mülki İdare Sistemi", *Ege Coğrafya Dergisi Egean Geographical Journal*, 2018, sy. 2, s. 195-212.
- Duran, Y., Aladağ, C., Tapur, T., "Niğde İlinin İdari Coğrafya Analizi", *1st International Academic Research Congress (03-05 Kasım 2016)*.

- Karabacak, K., “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İdari Coğrafya Analizi”, *Türk Coğrafya Kurumu'nun 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongre Bildiriler Kitabı (8-10 Kasım 2017)*.
- Karadeniz, V., Altunbilek, S., “Erzincan İlinin İdari Coğrafya Analizi ve İdari Sınırlardan Kaynaklanan Sorunlar”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül – 1 Ekim 2016)*.
- Karagel, D. Ü., “Hatay İli Yerleşme Coğrafyası I”, *Yerleşmelerin Kuruluşu, Gelişmesi ve İdari Coğrafya Özellikleri* içinde, Ankara: Pegem, 2018.
- Karagel, H., “Türkiye de İdari Alanların Belirlenmesi ve Sorunları Sumbas Örneği”, Fırat Üniversitesi Sos.Bil. Enst., Doktora Tezi, 2008.
- Karagel, H., “Tarihsel Süreç İçerisinde Doğu Anadolu Bölgesindeki Mülki Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Analizi”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2010.
- Karagel, H., “Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Geçerli Uygulamaları”, *Ankara Üniversitesi TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu (18-19 Ekim 2012)*, 2014, s. 96-106.
- Karakuzulu, Z., *Sakarya İlindeki Kasaba Yerleşmeleri*, Sakarya: Değişim Yayınları, 2010.
- Karakuzulu, Z., Pekel, S., “Bir İpek Yolu Yerleşmesi Bursa'nın Bugünkü İdari Coğrafya Analizi”, 8. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi (9-13 Haziran 2010)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, 2010.
- Kaya, F., “İğdir ilinin İdari Coğrafya Analizi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, sy. 41, s. 703-716.
- Kaya, F., “Hakkari İlinin İdari Coğrafya Analizi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2015.
- Kaya, F., Kocaman, S., Korkusuz, T., “Ağrı ilinin İdari Coğrafya Analizi”, *Atatürk Üniversitesi I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 2012.
- Kocaman, S., “Kars İlinin İdari Coğrafya Analizi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014.
- Kocaman, S., Kaya, F., Korkusuz, A. G. T., “Ağrı İlinin İdari Coğrafya Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı (28-30 Mayıs 2011)*, s. 329-345.
- Koday, S., Erhan, K., “Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, sy. 13, s. 47-66.
- Koday, Z., “İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Aziziye Metropol İlçesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, sy. 13, s. 67-80.
- Koday, Z., Erhan, K., “Erzurum İlinin İdari Coğrafya Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, sy. 41, s. 231-248.
- Koday, Z., Erhan, K., “Yusufeli İlçesinin İdari Coğrafya Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, sy. 14, s. 231-241.
- Koday, Z., Erhan, K., “Türkiye'de Mülki İdare Bölümlemelerindeki ve Belediye Sınırlarındaki Değişikliğin Coğrafi Araştırmalara Etkisi (Artvin-Erzurum-Rize

- Örneği)", *Coğrafya'ya Adanmış Bir Ömür* içinde, ed. Serhat Zaman ve Ogün Coşkun, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Koday, Z., "İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Artvin", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu(28-30 Mayıs 2012), Bildiriler Kitabı*, Erzurum.
- Koday, Z., Kitap Tanıtımı: Yönetmelik Coğrafya, Ankara: Nika Yayın Evi, 2015, s. 69-71.
- Koday, Z., Akbaş, F., "Aydın İlinin İdari Coğrafya Analizi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sy. 57, s. 63-91.
- Koday, Z., Akbaş, F., & Günay, K., "Akhisar Büyükşehir İlçesinin İdari Coğrafya Analizi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, sy. 21, s. 443-455.
- Koday, Z., Aydın, T., "İdari Coğrafya Özellikleri Açısından Elmalı (Antalya) İlçesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019.
- Koday, Z., Erhan, K., "Rize İlinin İdari Coğrafya Analizi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, sy. 50, s. 39-54.
- Koday, Z., Erhan, K., "Türkiye'nin İdari Coğrafyası", *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* içinde, Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Koday, Z., Erhan, K., Akbaş, F., "Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, sy. 20, s. 359-379.
- Özçağlar, A., "Türkiye'nin idari coğrafyası bakımından köy, bucak, ilçe, il ve belde kavramları üzerine düşünceler", *AÜ DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1996, sy. 12, s. 7-25.
- Özçağlar, A., *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*, Ankara: Ekol Yayınevi, 1997.
- Özçağlar, A., "Türkiye'de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2005, sy. 3, s. 1-25.
- Özçağlar, A., *Yönetmelik Coğrafya*, Nika Yayınevi, 2015.
- Özçağlar, A., *İdari Coğrafya*, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, 2011.
- Özçağlar, A., "Türkiye'deki Yerel Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Ulusal Kalkınma Yerel ve Bölgesel Kalkınma Bakımından Önemi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi VIII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2014, c. 1.
- Özçağlar, A., "Büyükşehir Belediyeli İllerde Kır ve Kent Nüfusunun Tespiti Mümkün mü?", *TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 2016.
- Özçağlar, A., "Büyükşehir Belediyeli İllerde Yok Sayılan Kasabalar Üzerine Bir Analiz", *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu - International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM*, Ankara.
- Özçağlar, A., Karabacak, K., "Büyükşehir Belediyeli İllerle Birlikte Ortaya Çıkan Merkez İlçe Ve İl Merkezi Sorunsalı", *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 2016, sy. 25, s. 1-30.
- Özçağlar, A., Karabacak, K., "Merkez İlçeleri Metropol Büyükşehir İlçelerine Bölünmeyen Büyükşehir Belediyeli İller Üzerine Bir Analiz", *Türk Coğrafya Kurumu 75. Yıl Uluslararası Kongresi (8-10 Kasım 2017), Bildiri Kitabı*, Ankara.

- Özözen Kahraman, S., “Türkiye’de Yerleşim Birimlerinde İdari Statü Değişikliğinin Seçimlere Yansımaları”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2004, sy. 13, s. 59-71.
- Şahin, C., “Ordu İlinde Mülki İdare Taksimatının Kuruluş ve Gelişimi”, *Memleket Pusulası Ordu* içinde, İstanbul: Babil Basım Yayıncılık, 2018, s. 131-146.
- Şenol, E., “Büyükşehir Belediyeli İllerde Kırsal Nüfusun Tespiti: Ordu İli Örneği”, *Türk Coğrafya Kurumu’nun 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongre Bildiriler Kitabı (8-10 Kasım 2017)*.
- Taş, B., “Türkiye’de Yönetim ve Yerleşme Açısından Mahalleler”, *Türk Coğrafya Kurumu’nun 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongre Bildiriler Kitabı (8-10 Kasım 2017)*.
- Taşkın, D., Güzin, K.Y., “İdari Coğrafya Açısından Büyükşehir Belediyeleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 2013.
- Türkan, O., “Kastamonu İlinin İdari Coğrafya Analizi (1935-2010)”, *Türk Coğrafya Kurumu’nun 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongre Bildiriler Kitabı (8-10 Kasım 2017)*.
- Yazıcı, H., Koca, N., Koca, K., “Coğrafi Faktörlerin Mülki Yapılanma Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Afyonkarahisar İli”, *Amme İdaresi Dergisi*, 2010, sy. 43, s. 109-124.
- Yıldız, M. Z., “XIX. Yüzyılda Hakkari’nin İdari Yapısı”, *Uluslararası Tarihte Hakkari Sempozyumu (14-16 Kasım 2014)*.

Türkiye'de İdari Coğrafya Analizi Çalışmaları

Zeki KODAY

Özet

Bilindiği gibi ülkemizdeki idari taksimat "mülkî taksimat" il (vilayet) olduğundan illerin tek tek ele alınarak incelenmesi ülkemizin idari coğrafyasının daha iyi anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde yapılan idari coğrafya çalışmaları yakın zamanlara kadar yok denecek kadar az iken, son yıllarda birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserde sadece coğrafyacıların yaptığı idari coğrafya çalışmaları tarih sırasına göre değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdari Coğrafya, İdari Taksimat, İl, İlçe.

Studies of Administrative Geography in Turkey

Zeki KODAY

Abstract

The administrative division in Turkey is based on the unit of provinces. For this reason, analyzing the provinces on an individual basis is important for understanding administrative geography. The number of studies on administrative geography in Turkey has mounted greatly in recent years. This paper aims to provide a chronological overview and analysis of such studies focusing only on those conducted by geographers.

Keywords: Administrative Geography, Administrative Division, Province, District.

Ulaşım ve Coğrafya: Türkiye’de Ulaşım Coğrafyası Literatür Analizi

Muzaffer BAKIRCI*

Giriş

“Karayolu, havayolu, demiryolu, denizyolu ve boru hatları gibi ulaşım sistemlerinin; tarihsel gelişmelerini, günümüzdeki durum ve potansiyellerini ve gelecekte muhtemel değişimlerini, mekânsal üniteler ve ekonomik sektörler ile ilişkilerini, neden, sonuç ve dağılım özellikleri çerçevesinde inceleyen bir alan” olan ulaşım coğrafyası, coğrafya genel bütünlüğü içinde beşerî coğrafyanın önemli ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır.

Ulaşımın coğrafya bilimiyle sıkı ilişkisi, geçmişten beri ulaşım faaliyetlerinin Coğrafya bilimine mensup bilim insanları tarafından sıkça araştırma konusu yapılmasını beraberinde getirmektedir.

Ulaşım ile ilişkili bilimsel araştırmaların sonuçları kimi zaman kitap veya kitapta bölümler şeklinde paylaşılırken, çoğu kez dergilerde makaleler veya konferans bildirileri olarak yayına dönüşmektedir. Bu yayınlar bütün ulaşım sistemlerini içeren genel çalışmalar olabildiği gibi, belirli bir sahayı esas alan ve bu sahada tüm ulaşım sistemlerini ihtiva eden çalışmalar da gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, sadece bir ulaşım sistemini (karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolu gibi) ele alan çalışmalar ile bir ulaşım unsurunu (sınır kapısı, köprü, boğaz gibi) incelemeyi hedef alan bilimsel çalışmalara da sıkça rastlanmaktadır.

Genel olarak Anadolu yarımadası ve çevresi tarih boyunca ulaşımın odak noktalarından biri olmuştur. Değişen ve gelişen ulaşım araç ve sistemlerine karşın,

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, mubak@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4848-3086.

bu coğrafi mekân stratejik önemini belirgin bir şekilde muhafaza etmeye devam etmektedir. Bu bakımından başka bilim alanlarıyla beraber coğrafya bilimine mensup araştırmacılar da Türkiye sınırları içinde ulaşım faaliyetleriyle ilgili çok sayıda bilimsel çalışmaya imza atmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Türk coğrafyacılar tarafından ulaşım ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar büyük ölçüde Türkiye sınırları içinde kalan sahalarda ilgili olmakla birlikte, az sayıda da olsa zaman zaman sınırlarımız dışında kalan alanlarda bir ulaşım unsurunu ele alan çalışmalar da söz konusu olabilmektedir.

I. Materyal ve Metod

Ulaşım coğrafyasına ilişkin literatür analizini temel alan bu çalışmada 130 yayın incelenmiştir. Konuya ilişkin çalışmaların tamamına erişilmeye gayret edilmiş olsa da, bazı yayınların gözden kaçmış olması olasıdır. Böyle bir durumun yayın sahipleri ve okuyucular tarafından hoşgörüle karşılanacağını ümit ediyoruz.

Analize konu olan kaynaklar, Türk coğrafyacıların Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaptıkları yayınlardan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında; kitaplar, kitap bölümleri, makaleler ve tam metni yayınlanmış bildiriler incelemeye tabi tutulmuş, lisansüstü tezler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bilindiği üzere, monografya tarzında gerçekleştirilen veya ekonomik faaliyetleri içeren coğrafi çalışmalarda da mutlaka ulaşım başlığına yer verilmektedir. Çalışmamızın kapsamı gereği bu yayınlar da incelemeye dahil edilmemiş, sadece başlığı doğrudan ulaşım olan çalışmalar esas alınmıştır.

Çalışmamızda yer alan 130 bilimsel yayının 6'sı kitap (%4,6), 8'i kitap bölümü (%6,2), 21'i bildiri (%16,2) ve 95'i makalelerden (%73) oluşmaktadır.

Çalışma biçimlendirilirken belirli bir sıralama izlenmiştir. Bu çerçevede öncelikle yayınlar oluşturuldukları tarihe göre sınıflandırılmış, bu süreçte hangi nitelikte yayının gerçekleştirildiği, ulaşım coğrafyası alanına göre irdelenmiştir. Çalışmanın esas analiz bölümünde ise, yayınlar ulaşım sistemlerine göre tasnif edilerek içerik açısından detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

II. Türkiye'de Ulaşım Coğrafyası Literatür Analizi

A. Yayınlanma Tarihine Göre Türkiye'de Ulaşım Coğrafyası Çalışmaları

Türkiye'de, çalışmamıza konu edilen çalışmalardan ilkinin yayınlandığı 1926 yılından itibaren 2017 yılına kadar geçen 91 yıllık süre zarfında farklı 39 yılda bir veya birden fazla yayının gerçekleştirildiği görülmektedir (bkz. Tablo 1).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, gerek ülkenin genel şartları ve gerekse coğrafya bilimine mensup bilim insanı sayısının az oluşu, ulaşım ile ilgili bilimsel yayınların oldukça kısıtlı ölçekte gerçekleştirilmesini beraberinde getirmiştir. 1920-1940

yılları arasında geçen 20 yıllık sürede sadece iki yayının gerçekleştirilmiş olması bu durumu teyid eder niteliktedir.

Belirtilen dönemde incelememize konu olan ilk yayın aslında bir çeviri niteliğindedir. Franz Taeschner tarafından kaleme alınan “Muhtelif Devirlerde Anadolu’nun Yolları ve Cihan Münakalatına Nazaran Vaziyeti” başlıklı makale¹ Hamit Sadi Selen tarafından çevrilmiş (orijinali Osmanlı Türkçesidir²) 1926 yılında *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*’nda yayınlanmıştır.

Sıra	Yayın Yılı	Yayın Türü				TOPLAM
		Kitap	Kitap Bölümü	Makale	Bildiri	
1	1926	-	-	1	-	1
2	1927	-	-	1	-	1
3	1943	-	-	1	-	1
4	1944	-	-	-	1	1
5	1949	-	-	1	-	1
6	1952	-	-	1	-	1
7	1960	-	-	1	-	1
8	1962	1	-	-	-	1
9	1965	-	-	1	-	1
10	1975	-	-	1	-	1
11	1987	1	-	-	-	1
12	1990	-	-	1	-	1
13	1991	-	-	1	-	1
14	1992	-	-	1	-	1
15	1993	-	-	1	-	1
16	1994	-	-	2	-	2
17	1995	-	-	4	-	4
18	1996	-	-	3	1	4

1 Franz Taeschner, “Muhtelif Devirlerde Anadolu’nun Yolları ve Cihan Münakalatına Nazaran Vaziyeti”, çev. Hamit Sadi Selen, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1926, c. 5, sy. 1-2, s. 96-108.

2 Yayının tercüme edilmesinde katkısını esirgemeyen, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Mustafa Kahraman’a çok teşekkür ederim.

Sıra	Yayın Yılı	Yayın Türü				TOPLAM
		Kitap	Kitap Bölümü	Makale	Bildiri	
19	1997	-	-	5	-	5
20	1998	-	-	3	-	3
21	1999	-	-	6	-	6
22	2000	-	-	5	3	8
23	2001	-	-	4	3	7
24	2002	-	-	2	-	2
25	2003	-	-	3	-	3
26	2004	-	-	2	-	2
27	2005	-	-	2	1	3
28	2006	-	2	5	1	8
29	2007	-	-	2	-	2
30	2008	-	1	2	1	4
31	2009	-	-	2	-	2
32	2010	2	-	6	2	10
33	2011	-	-	3	3	6
34	2012	-	1	4	1	6
35	2013	1	1	5	-	7
36	2014	1	2	7	-	10
37	2015	-	1	1	-	2
38	2016	-	-	3	4	7
39	2017	-	-	2	-	2
TOPLAM		6	8	95	21	130

Tablo 1: Yayın Yılına Göre Ulaşım Coğrafyası Yayın Türleri

Belirtilen dönemde gerçekleştirilen yayınlardan ikincisi ise, içerik bakımından birincisine benzeyen, ancak bu kez doğrudan Hamit Sadi Selen tarafından kaleme alınan ve 1927 yılında *Türk Yurdu Dergisi*nde yayınlanan “Anadolu’dan Geçen Kadim Transit Yolları” (orijinali Osmanlı Türkçesidir³) başlıklı makalesidir.⁴

3 Yayının tercüme edilmesinde katkısını esirgemeyen, Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü doktora öğrencisi Salih Değirmenci’ye çok teşekkür ederim.

4 Hamit Sadi Selen, “Anadolu’dan Geçen Kadim Transit Yolları”, *Türk Yurdu Dergisi*, 1927, c. 5, sy. 28, s. 360-367.

1941-1960 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemde, bir önceki periyoda göre belirli bir gelişme sağlanmış olmakla birlikte, yine yayın sayısının kısıtlı ölçekte kaldığı gözlenmektedir. Bu dönemde biri Meslek Haftasında sunulan bildiri, dördü de dergilerde yayınlanan makaleler olmak üzere 5 yayın gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bu yayınların büyük ölçüde Hamit Sadi Selen ve Ali Tanoğlu tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

1961-1980 yıllarını kapsayan yirmi yıllık periyotta ise, ulaşım ile ilgili yayın sayısında bir önceki döneme göre bir azalma meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde farklı bilim insanları tarafından biri kitap, ikisi makale olmak üzere toplam üç yayın gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Hilmi Balcı’nın yazarı olduğu *Karayolları ve Faaliyetlerinin Türkiye’deki Fiziki Coğrafya Şartları ile İlişkileri*⁵ başlıklı eser, incelediğimiz yayınlar içinde Türkiye Cumhuriyeti döneminde kitap formundaki ilk yayın olma özelliği taşımaktadır.

1981-2000 yılları arasındaki periyod, coğrafyacıların ulaşım ile ilgili yayınlarında çok ciddi artışların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu durumun oluşmasında, kuşkusuz 1980 sonrası çok sayıda yeni coğrafya bölümünün açılması ve buna bağlı olarak coğrafyacı sayısında da belirgin artışların meydana gelmesi etkili bir rol oynamıştır. Belirtilen dönemde biri kitap, 4’ü bildiri ve 32’si makale olmak üzere toplam 37 yayın meydana getirilmiştir.

Türkiye’de coğrafyacıların ulaşım ile ilgili yayınlarının tarihsel gelişiminde 1981-2000 döneminde dikkati çeken bir diğer husus ise, önceki dönemlerde yılda birden fazla yayın gerçekleştirilmezken, ilk kez 1994 yılında iki makalenin yayınlanmış olmasıdır. Yine 1987 yılında Erol Tümertekin’in yazarı olduğu ve *Ulaşım Coğrafyası*⁶ başlığıyla yayınlanmış olan eser, ulaşımın bütünlüğünü içeren kitap formundaki ilk yayın olma niteliği taşımaktadır.

Ayrıca, 1981-2000 döneminin başından sonuna doğru yayın sayısında periyodik bir artışın meydana geldiği ve 8 çalışmanın gerçekleştirildiği 2000 yılında, bu tarihe kadar bir yılda gerçekleştirilen en yüksek yayın sayısına ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Günümüze yaklaştıkça coğrafyacıların ulaşım ile ilgili eserlerinde sayısal artışların devam etmesinin yanı sıra, yayın türü olarak da (kitap, kitap bölümü ve bildiri gibi) çeşitlenmenin daha belirgin bir hal alamaya başladığı gözlenmektedir.

2001-2017 tarihlerini kapsayan 17 yıllık periyotta toplam 83 yayının gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlardan 4’ünün kitap formunda olması dikkat çekerken, önceki dönemlerde rastlanmayan kitap bölümü formundaki yayınların yoğunlaşmaya başladığı (8 adet), bildiri niteliğindeki yayınların da, önceki

5 Hilmi Balcı, *Karayolları ve Faaliyetlerinin Türkiye’deki Fiziki Coğrafya Şartları ile İlişkileri*, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1962.

6 Erol Tümertekin, *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, Yayın No: 85, 1987.

dönemlere göre çok daha fazla sayıda gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (16 adet). Yine bu dönemde makale formatında da oldukça yüksek sayıda yayının (55 adet) üretildiği göze çarpmaktadır.

Diğer dönemlere göre nispeten daha kısa bir süre kapsamına karşın, 2001-2017 periyodunda birbirinden kısmen farklılaşan iki alt dönem ayırt etmek mümkündür. Bunlardan birincisi 2001-2009 yıllarını kapsayan dönemdir. Dokuz yıllık bir süreyi kapsayan bu dönemde büyük bir bölümü makale formunda olan 33 yayın gerçekleştirilmiştir. İkinci alt dönemi oluşturan ve sekiz yıllık bir süreyi ihtiva eden 2010-2017 döneminde ise 50 yayının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. İkinci alt dönem, yayınların sayısal artışın yanısıra farklı bazı özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. 2000 yılı sonrasında yayınlanan kitap formundaki eserlerin tamamı bu dönemde basılırken (4 adet), toplam 8 adet kitap bölümünün 5'inin de yine bu zaman diliminde yayınlandığı gözlenmektedir.

2010 yılı sonrasında ulaşım ile ilgili yayınlarda dikkati çeken diğer bir farklılık ise, bir yılda yayınlanan toplam yayın sayısında karşımıza çıkmaktadır. 2010 ve 2014 yıllarında toplam 10'ar yayın gerçekleştirilerek, bu kapsamda Cumhuriyet dönemi rekoru aynı dönem içinde ikinci kez kırılmış bulunmaktadır.

Sadece yayın sayısı ile değil, aynı zamanda farklı formda yayınların da bir yıl içinde en fazla sayıda gerçekleştirildiği bir dönem niteliğinde olan 2001-2017 periyodunda, kitap, kitap bölümü, makale ve bildiri gibi farklı formlardan gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, tüm formlarda yayın yapılan bir yılın olmaması dikkati çeken bir diğer husustur.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti döneminde coğrafyacıların ulaşım ile ilgili yayın sayılarında giderek artan bir süreç izlediği görülmektedir. 1920-1940 döneminde Cumhuriyet dönemi toplam yayın sayısının % 1,5'i gerçekleştirilirken, 1941-1960 döneminde bu oran %3,8 olmuştur. Yeniden bir sayısal düşüşün yaşandığı 1961-1980 döneminde toplam yayın sayısının %2,3'ü hayata geçirilirken, 1981-2000 döneminde yayın sayısında adeta bir patlama yaşanmıştır. Bu dönemde toplam yayın sayısının %28,5'i ortaya konulmuştur.

Yayın sayısındaki artış 2001-2017 döneminde en üst seviyeye çıkmış, bu dönemde Cumhuriyet Dönemi boyunca ulaşımı konu alan yayınların %63,9'u üretilmiştir. Belirtilen genel gelişim süreci, gelecek dönemlerde coğrafyanın ulaşım ile ilgili yayınlarda artışların yoğunlaşarak devam edeceğine işaret etmektedir.

B. Ulaşım Sistemlerine Göre Türkiye'de Ulaşım Coğrafyası Yayınları

Çeşitli araç ve unsurlar bir araya gelerek bir ulaşım sistemini meydana getirirken, birbirini tamamlar nitelikte olan ulaşım sistemleri ise birlikte ulaşım bütünlüğünü teşkil etmektedir. Bu çerçevede genel olarak ulaşım kavramıyla karakterize edilen faaliyet, birbirinden farklı araç ve işleyişe sahip olan sistemlerin bir bütünü

olarak belirginleşmektedir. Bu durum her bir sisteme ilişkin araştırmaların ve bu araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yayınların özelliklerinin de farklı nitelikte olmasını beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de ulaşımı konu alan yayınların genel özellikleri dikkate alındığında, bazen bütün sistemleri ihtiva ettikleri, bazen de sadece bir sistemi veya bu sistemi oluşturan unsurlardan birini temel inceleme konusu yaptıkları gözlenmektedir.

Konuya sayısal açıdan bakıldığında Türkiye’de ulaşım ile ilişkili coğrafi çalışmaların en fazla karayolu ulaşımı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. İncelemeye konu olan yayınların %34’ünü oluşturan bu ulaşım sistemini, toplam 33 yayının gerçekleştirildiği denizyolu ulaşımı takip etmektedir (%25). Bu sistemlerin hem en eski ve hem de tarihsel sürecin her döneminde etkin bir şekilde kullanılmış olmaları, coğrafi çalışmalarda da en fazla incelemeye konu olmasını beraberinde getirmiş görünmektedir (bkz. Tablo 2).

Ulaşım Sistemi	Yayın Türü				Toplam	Oran (%)
	Kitap	Kitap Bölümü	Makale	Bildiri		
Ulaşım Genel	2	-	14	2	18	14
Karayolu	2	2	35	6	45	35
Denizyolu	1	1	24	7	33	25
Demiryolu	1	3	13	4	21	16
Havayolu	-	-	3	1	4	3
Kentiçi Ulaşım	-	2	5	1	8	6
Kablolu Sistemler	-	-	1	-	1	1
Toplam	6	8	95	21	130	100,0

Tablo 2: Türkiye’de Ulaşım ile İlişkili Coğrafi Çalışmaların Ulaşım Sistemlerine Göre Dağılımı

Ortaya çıkışı ve gelişimi nispeten daha yeni olan demiryolu ulaşım sisteminin de yoğun bir şekilde çalışmalara konu olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen ulaşım sistemini temel başlık olarak alan 16 coğrafi çalışma bulunmakta ve bu yayın grubu toplam yayınların %16’sını teşkil etmektedir.

Belirtilen üç temel ulaşım sistemine ilişkin yayınları, ulaşım faaliyetlerini bir bütünlük içinde ele alan ve ulaşım sistemlerinin tümünü veya birkaçını bir arada incelemeye konu edinen genel yayınlar takip etmektedir (%14).

Çok bileşenli bir yapı gösteren ve zaman zaman birden fazla sistemin çerçevesini oluşturduğu kentiçi ulaşım ile de fazla sayılabilecek sayıda yayın gerçekleştirilmiş görünmektedir. Toplam yayın sayısının %6'sını oluşturan kentiçi ulaşımını, her geçen gün daha etkin bir rol oynamaya başlamış olmakla birlikte, nispeten daha az oranda incelemeye konu edildiği görülen havayolu ulaşımı takip etmektedir (%3). Son olarak genel ulaşım sistematğinde daha az yer kaplayan kablolu sistemlerin oldukça düşük düzeyde araştırmaya konu olduğu anlaşılmaktadır (%1).

Ulaşım sistemlerine göre yayınların özellikleri kapsamında ele alabileceğimiz diğer bir konu ise, yayın türünün ulaşım sistemlerine göre durumudur. Bu çerçevede kitap formunda teşkil ettirilen yayınlar bütünüyle genel ulaşım ve karayolu ulaşımı üzerine odaklanırken, kitap bölümü olarak ortaya konulan yayınların ise demiryolu ekseni olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 2). Makale formatındaki yayınlar ulaşım sistemleri arasında daha dengeli bir dağılım göstermekle birlikte, en fazla oranda karayolu ulaşımı üzerine yoğunlaşmış durumdadır. Yine bildiri olarak sunulan ve tam metni yayınlanan eserlerin ise denizyolu ve karayolu ağırlıklı bir yapı gösterdiği anlaşılmaktadır.

1. Türkiye'de Genel Ulaşım İlişkin Coğrafi Yayınlar

Türkiye'de ulaşım ile ilgili coğrafi çalışmaların bir bölümü ulaşım genel mada ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışmamızda, belirtilen nitelikte 18 yayın incelemeye tabi tutulmuştur. Farklı yıllarda yayınlanmış bu çalışmaların iki tanesi kitap, iki tanesi bildiri, 14'ü ise makale formunda oluşturulmuştur.

1965 yılında Tümertekin tarafından yayınlanan "Münakale Coğrafyası Hakkında"⁷ başlıklı makale, ulaşım coğrafyasını genel hatlarıyla ele alan çalışmalardan biri niteliğindedir. İktisadî coğrafyasının önemli bir kolu olarak münakale (ulaşım) coğrafyasının bazı metodolojik hususları üzerinde duran bu çalışmada, münakale faaliyetlerinin önemi, beşerî-iktisadî şartları, fizikî çevreyle ilişkisi ile münakale coğrafyasının gelişmesi ve mahiyeti irdelenmiştir. Bu çerçevede münakale şartlarının ekonomik gelişme üzerindeki etkisi vurgulanan çalışmada, bölgelerarası sıkı ilişkilerinin gelişmesinde ulaşımın etkisine dikkat çekilmiştir. Yine eserde, münakalenin fizikî çevreyle etkileşimi kapsamında topografyanın karayolu ve demiryolu ulaşımı üzerindeki etkisi açıklanarak boğazların, geçitlerin ve akarsu vadilerinin ulaşımındaki etkisi ve önemi vurgulanmıştır. Keza benzer değerlendirmeler iklim ve iklimi oluşturan unsurlar açısından da yapılmış, özellikle rüzgâr ve sisin ulaşımı güçleştirici etkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmada, münakale coğrafyasının gelişimi ve mahiyeti çeşitli yabancı müelliflere atıflar yapılarak

7 Erol Tümertekin, "Münakale Coğrafyası Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1965, sy. 15, s. 74-88.

açıklanmış, münakale coğrafyasının başlıca meseleleri ve çalışma şekilleri konusuyla tamamlanmıştır.

Aynı yazarın 1987 yılında yayınladığı *Ulaşım Coğrafyası* başlıklı eseri ise Türkiye’de genel hatlarıyla ulaşımı konu alan kitap formundaki ilk çalışma niteliğindedir. Bu eserde; ulaşımın coğrafya ile ilişkisi, ulaşım coğrafyasının gelişmesi, ulaşımın fizikî çevreyle etkileşimi, ulaşım şartlarının gelişmesinde etkili olan beşerî faktörler, ulaşım ve haberleşme faaliyetlerinin ölçülmesi ve haritalanması sorunları, ulaşımın sanayi ve tarım gibi sektörlerle etkileşimi ile karayolu, denizyolu, demiryolu havayolu ve boru hatları ulaşım sistemlerinin dünyadaki durumu gibi ulaşım ile ilişkili birçok husus detaylı olarak ele alınmıştır.

Adı geçen kitapta dikkati çeken temel husus, Türkiye özelinde konulara pek yer verilmemiş olması, bütünüyle dünya genelinde başka sahalardan örneklerle konuların somutlaştırılmış olmasıdır. Buna karşılık ilk baskısı 1999 yılında yapılan *Türkiye’nin Ulaşım Coğrafyası*⁸ başlıklı eser ise bütünüyle ulaşımın Türkiye özelindeki durumuna odaklanmıştır. Türkiye’de ulaşımı etkileyen fizikî ve beşerî coğrafya faktörleriyle başlayan çalışmada, ulaşım sistemlerinin her birinin tarihsel gelişimi, unsurları (liman, hat, havaalanı gibi) ve araçları ile yük ve yolcu taşımadaki durumları detaylı olarak ele alınmıştır.

Yine benzer içerikteki diğer bir çalışma olan “Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum” adlı makalede⁹, Türkiye’de ulaşım sistemlerinin mevcut durumuna ve toplam taşımadaki paylarına temas edildikten sonra, her bir ulaşım sisteminin kısa bir tarihsel gelişimi belirtilmiş ve mevcut temel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen yayında karayolu ve demiryolu uzunlukları, boğaz ve limanlar ile havaalanlarına ilişkin verilere yer verilerek, her bir sistemin taşımadaki payı irdelenmiştir.

Ulaşımın sadece bir ekonomik sektör olmasının ötesinde etkilere sahip olması, onun aynı zamanda önemli bir politika alanı olmasını da beraberinde getirmektedir. Ulaşım şartları, genel ülke güvenliğini sağlamanın yanı sıra, yatırım politikalarının belirlenmesi ve ekonomik faaliyetler arasında ilişkinin geliştirilmesi, hükümetler için vazgeçilemez bir önceliktir. Ulaşım sektöründe, hangi ulaşım sistem ve araçlarına öncelik verileceği, gelişmenin hangi yönde gerçekleştirileceği, büyük ölçüde kamu idaresinin politik yaklaşım ve önceliklerine göre şekillenmektedir. Bu durum dünya genelinde farklı siyasal yönetim sistemleri uygulanan ülkelerde, ulaşım şartlarının da farklı gelişmesini beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de, Cumhuriyet dönemi boyunca ulaşım sistemlerinin etkinliği ve politikadaki önceliği konusunda farklılaşan dönemler kaydedilmektedir. İlk

8 Nuran Taşlıgil, *Türkiye’nin Ulaşım Coğrafyası*, 2. baskı, İstanbul: Çantay Yayınları, 2010.

9 Taşkın Deniz, “Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 36, s. 135-155.

yıllarda büyük ölçüde demiryolu ulaşımı eksenli bir ulaşım politikası uygulanırken, 1950’li yıllardan itibaren neredeyse bütünüyle karayolu ağırlıklı bir niteliğe bürünmüştür. 1980’li yıllardan başlayarak 2000’li yıllarda yoğunlaşan bir biçimde politikalarda havayolu ve demiryolu ulaşımına yer verilmesi, bir yanda Dünya’da konjonktürel olarak beliren ortamın, diğer taraftan ülkeyi idare eden hükümetlerin ulaşım bakış açılarının bir tezahürü olarak belirmektedir.

Ulaşımın coğrafya ile doğrudan ilişkisi, politik yapının ise ulaşımı biçimlendiren en önemli faktörlerden biri olması, coğrafya bilimine mensup araştırmacıların bu konuda eserler meydana getirmesine zemin hazırlamıştır.¹⁰

İhtiyaçların karşılanması amacıyla her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması olarak tanımlanan lojistik¹¹; depolama, dağıtım, ticaret ve planlama gibi birçok başka konuyu ihtiva etmektedir. Bu yönüyle lojistik faaliyetlerin düzeyinin oluşmasında coğrafi faktörlerin etkin rol oynaması, “lojistik coğrafyası” kavramının gündeme gelmesine ve coğrafyacıların buna ilişkin çalışmalar yapmasına zemin hazırlamıştır. “Ulaşım” ve “lojistik” kavramlarının tek başına ifade ettikleri anlamdan farklı olarak lojistik coğrafyasının, bir yandan ticaret coğrafyası, diğer taraftan ulaşım coğrafyasıyla bağlantısına vurgu yapılmakta, lojistik coğrafyasının ticarî alanda ulaşımın uygulama sahası özelliği taşıdığı öne sürülmektedir¹².

Ulaşım faaliyetleri ile çevre arasında, doğal şartlardan etkilenme ve çevresel değişiklikler yaratma gibi iki yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu çerçevede bir yanda başta iklim ve topografya olmak üzere çevresel faktörler; ulaşım sistem ve araçlarının seçiminde, güzergâhların belirlenmesinde ve inşaat tekniklerinin uygulanmasında belirleyici rol oynarken, diğer taraftan ulaşım faaliyetinin yürütülebilmesi için gerekli sistemlerin oluşturulmasında belirli bir alana ihtiyaç duyulması, mekânsal özelliklerde bir değişiklik yapmayı ve amaca yönelik olarak yeniden şekillendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Belirtilen çerçevede ulaşım-fizikî coğrafya şartları arasındaki ilişki, ulaşım coğrafyası kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda mutlaka göz önünde bulundurulmakta ve bu ilişkinin düzeyi belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu içerikteki yayınlardan biri, trafik ve yol güvenliği ile yer şekilleri ve hava koşulları arasındaki

10 Sedat Avcı, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’nin Ulaşım Politikaları ve Coğrafi Sonuçları”, *Ulusal Coğrafya Kongresi (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)*, 2005, Çantay Kitabevi, s. 87-96.

11 Türk Dil Kurumu, “Lojistik”, *Büyük Sözlük*, 25.01.2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a69b6f27fc149.62495970.

12 Vedat Şahin, “Lojistik Coğrafyası Üzerine Bir Değerlendirme”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 29, s. 344-362.

ilişkileri Samsun örneğinde ele alan çalışmadır.¹³ Topografya ve iklimin her bir ulaşım sistemi üzerindeki etkisi kısaca ifade edilen çalışmada, iklim elemanlarının (yağış, donma) il geneline ve Samsun kentiçi trafik seyrine etkisi vurgulanmıştır. Hem kent içinde ve hem de kent dışında kaza istatistiklerine yer verilen çalışmada, gerek kıyı kesimindeki düzlük alanda ve gerekse kıyı gerisindeki yüksek sahalarda meydana gelen kazaların büyük ölçüde kış aylarında meydana geldiği ve bunda sis, yağış ve don olaylarının etkili olduğu sonucuna varılarak, kazaların büyük bir bölümünün insan kaynaklı olduğu, dolayısıyla eğitimle bilinçlendirme çalışmalarının yanı sıra, kara nokta olarak belirlenen kesimlerde ek tedbirlerin alınması ve kent içinde ise hız sınırlarına uyulmasına yönelik tedbirlerin alınması gibi önerilerde bulunulmuştur.

Bilindiği üzere, özellikle karayolu ve demiryolu sistemlerinde, arazinin yeniden organize edilmesi zorunluluğu mekânın görünümünde ve niteliğinde radikal değişimler meydana gelmesine yol açar. Bu çerçevede bazı durumlarda tarım arazilerinin ulaşım amacıyla kullanılması da kaçınılmaz bir hal alır.

Ulaşım sistemlerinin tarım arazileri üzerindeki etkisini coğrafi bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlayan çalışmada¹⁴, araştırma sahası olarak Sakarya ili Pamukova ilçesi seçilmiştir. Başlığı her ne kadar “ulaşım sistemlerinin...” şeklinde başlasa da, çalışma esas olarak demiryolu sistemi eksenli biçimlendirilmiş, bu çerçevede yüksek hızlı tren hattı için yapılan kamulaştırma çalışmaları ve bu çalışmaların tarım arazileri üzerindeki doğrudan veya dolaylı etkileri incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında sonuç olarak; çoğunlukla parçalı ve ölçek boyutu küçük olan tarım alanlarında tarımsal faaliyet sürdüren çiftçilerin kamulaştırmaya bağlı olarak yıllık gelir kaybı yaşadıkları ve arazilerinin parçalanarak ölçek boyutunun daha da küçüldüğü tespit edilmiştir.

Ulaşım faaliyetleri sadece tarımsal araziler üzerinde etkili olmamakta, çeşitli ölçekte yerleşim birimlerinin biçimlenmesinde de belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bu durum, bazen bir yerleşmenin (şehir veya kasaba) bütünüyle ulaşım şartlarına göre ortaya çıkması ve gelişmesi şeklinde bir etki yaratırken, bazen de var olan bir yerleşim ünitesinin yeni ulaşım imkânlarına kavuşması nedeniyle hızlı bir gelişme ve genişleme sürecine girmesi şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Elbette bunun tersi olarak var olan ulaşım güzergâhlarındaki değişim veya bir limanın özelliğini kaybetmesi de yerleşim birimlerinin gerilemesine ve hatta yok olmasına zemin hazırlayabilmektedir.

13 Ahmet Nişancı ve Kemalettin Şahin, “Trafik ve Yol Güvenliği ile Yerşekilleri ve Hava Koşulları Arasındaki İlişkiler: Samsun Örneği”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2003, c. 11, sy. 2, s. 467-480.

14 Zerrin Karakuzulu ve Fatih Arıcı, “Ulaşım Sistemlerinin Tarım Arazilerine Etkisinin Coğrafi Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi: Pamukova-Geyve (Sakarya) Örneği”, *Kesit Akademi Dergisi*, 2017, sy. 8, s. 204-217.

Genel olarak ulaşımın (bir veya birden fazla ulaşım sistemi) yerleşmelerle olan bu sıkı ilişkisi sıkça ulaşım coğrafyası çalışmalarına da konu olmaktadır. Ulaşımın yerleşmeye etkileri bakımından Favzipaşa ve Nurdağı kasabalarının incelendiği çalışmada¹⁵; bir yanda Favzipaşa kasabasının bir mevsimlik yerleşme niteliğindeki 1912 yılında işletmeye açılan Bağdat Demiryolu hattı üzerindeki Favzipaşa istasyonunun işletmeye açılmasıyla, önce sürekli bir yerleşmeye dönüşmesi, daha sonra ise çeşitli şehrsel fonksiyonlar edinmesi süreci incelenirken; diğer yanda sadece 1929 yılında kömürler istasyonunun açılması değil, aynı zamanda Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Antakya karayollarının bir kavşak noktasında yer alması dolayısıyla kasabaya dönüşen Nurdağı yerleşmesinin gelişimi analiz edilmiştir.

Pozantı örneğinde ulaşımın yerleşmeler üzerindeki etkisi incelenen çalışmada¹⁶; ulaşım açısından hayati önem taşıyan vadilerde yer alan yerleşmelerin avantajlı bir durum oluşturdukları, Pozantı'nın da tarihsel süreç boyunca belirtilen avantajlı kullanmak suretiyle var olmaya devam ettiği belirtilmiştir. Çalışmada, Gülek boğazı vasıtasıyla Çukurova'ya İç Anadolu'ya bağlayan bir geçit üzerinde yer alan kasabanın yerleşim planı ile ekonomik fonksiyonlarının ulaşım sistemlerine göre biçimlendiği vurgulanmıştır.

Uşak şehrinin ulaşım sistemlerine göre durumunun inceleme konusu yapıldığı çalışmada¹⁷, İzmir limanı ile İç Anadolu'daki kentler arasında önemli bir karayolu güzergâhı olan İzmir-Ankara karayolu (D-300) ve tarihsel önemi bulunan demiryolu hattı ile havayolu ulaşımının etkisine odaklanılmıştır. Bu çerçevede Uşak'ın tarihsel süreç boyunca önemli ticaret yolları üzerinde bulunmasının şehrin fizikî görünümünün biçimlenmesine büyük ölçüde etki ettiği ifade edilmiştir.

Amacı Adana'nın kentsel gelişiminin ve ulaşım sistemlerinin karşılıklı ilişkisinin; tarihi coğrafya, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleriyle (CBS) analiz etmek ve bu konuda literatüre katkıda bulunmak olarak belirtilen çalışmada¹⁸, Adana kenti yerleşim alanı ile ulaşım şartlarının etkileşimi tarihsel süreçte değişim perspektifinde araştırmaya konu edilmiştir. Çalışmada, Adana kentinin kuruluş aşamasında bulunduğu coğrafi konum ve bunun ulaşım güzergâhlarına göre durumu ortaya konularak, 1950'li yıllara kadar demiryolu, bu tarihten sonra ise karayolunun gelişmeye etki eden ulaşım sistemi olduğu vurgulanmıştır. 1980'li yıllarda itibaren yol ağlarının yetersiz hale geldiği, 1990'lı yıllardan itibaren ise

15 Hayati Doğanay ve Halil Koca, "Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Favzipaşa ve Nurdağı Kasabaları", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 33, s. 1-24.

16 Mehmet Tıraş, "Ulaşımın Yerleşmeye Etkisine Bir Örnek: Pozantı", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2002, sy. 38, s. 121-131.

17 Hayati Doğanay ve Mehmet Deniz, "Ulaşım Sistemleri ve Uşak", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 32, s. 1-26.

18 Fatih Adıgüzel, Emin Toroğlu ve Ömer Kaya, "Kentsel Gelişme ile Ulaşım İlişkisi: Adana Örneği", *Turkish Studies*, 2015, sy. 10/6, s. 27-46.

önemli bir soruna dönüştüğüne yer verilen çalışmada, 2000’li yıllardan itibaren ise kentiçi ulaşım sistemlerinin talebi karşılama yetersiz kaldığı ifade edilmiştir.

Bir metropolün sadece belirli bir bölümüne odaklanan çalışmada ise, İstanbul’un güneybatı ilçelerinde (Beylikdüzü, Silivri ve Büyükçekmece) ulaşımın nüfuslanma ve yerleşmeye etkisi incelenmiştir.¹⁹ Kent merkezine 60-80 km mesafede bulunan bu ilçelerin karayolu güzergâhlarıyla ilişkisini esas alan çalışmada, 15 yıllık nüfus verileri kullanılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Belirtilen üç ilçenin çalışma konusu olarak seçilmesinde ise yerleşmenin bu merkezlerde son 10-15 yılda yoğunlaşmaya başlamasının etkili olduğu ifade edilmiştir. Her bir ilçe için yerleşim tarihi, yerleşmenin mekânsal özellikleri ve nüfusun gelişiminin ortaya konulduğu çalışmada, 1980’li yıllara kadar kırsal karakterli bir nitelik taşıyan bu üç ilçenin, bu tarihten itibaren, özellikle ulaşım şartlarında meydana gelen gelişmelerle birlikte büyük ölçüde göç aldıkları, bu durumun hem mekânsal ve hem de sosyo-ekonomik dönüşümlere zemin hazırladığı sonucuna varılmıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, ulaşımın kendisi de bir ekonomik faaliyet alanı olmakla birlikte daha çok diğer sektörleri etkileme gücüyle belirginleşmektedir. Bu çerçevede ulaşım şartları, tarım, sanayi, ticaret ve turizm gibi ekonomik faaliyetlerin niteliklerinin oluşmasında belirleyici olabilmektedir.

Belirtilen kapsamda ulaşımın turizm faaliyetleriyle ilişkisi ayrı bir anlam taşımaktadır. İnsanların sürekli yaşadığı yerlerin dışına; gezmek, eğlenmek ve dinlenmek üzere gitmeleri ve belirli bir süreden az olmamak kaydıyla burada faaliyette bulunmaları olarak tanımlanabilecek turizm olgusunda, turizmin konumuzu ilgilendiren boyutu, harekettir. Yani insanların sürekli yaşadıkları sahaları geçici bir süre terk ederek, süre sonunda yeniden bu alanlara dönmeleridir. Dolayısıyla bu durum adeta ulaşımı turizmin anahtarı durumuna getirmektedir. Çünkü turizme konu olan çekiciliklerin niteliği ne olursa olsun, buraya kolay bir erişimin sağlanamaması bu kaynaklardan yeteri kadar faydalanmayı kısıtlayacaktır.

Turizm-ulaşım ilişkisi o derece üst düzeyde ve iç içedir ki, genel ulaştırma içinde “turizm ulaştırması” adı altında bir alt ulaştırma sektörü ortaya çıkmıştır. Turizm faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı sahalara ek ulaşım sistemlerinin hayata geçirilmesi, mevcutların ise daha işler hale getirilmesi ülkelerin turizm politikalarında en önde gelen konularından birini teşkil etmektedir. Bu çerçevede yeni havaalanlarının ve marinaların inşa edilmesi gibi fizikî düzenlemelerin yanı sıra, ulaşımın en rantabl şekilde gerçekleştirilebilmesi için sistemler arasında entegrasyon sağlanması sözkonusu olabilmektedir.

Ulaşımın turizmle sıkı ilişkisi, bu iki sektörün etkileşimini ortaya koymayı amaçlayan çok sayıda bilimsel çalışmanın yapılmasına vesile olmaktadır. Bunlardan

19 Fatih Ayhan, “İstanbul’un Güneybatı İlçelerinde (Beylikdüzü, Silivri ve Büyükçekmece) Ulaşımın Nüfus ve Yerleşmeye Etkisi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2017, sy. 35, s. 155-165.

biri Türkiye’de turizm ulaştırmasını konu alan çalışmadır.²⁰ Türkiye’nin fiziki coğrafya koşullarının ulaşımı biçimlendirme etkisi, turizme konu olan çekicilikler ve ulaşım sistemlerinin her birinin turizmin uygulanmasındaki etkisi çerçevesinde şekillendirilen çalışmada, Türkiye’nin genel olarak karayolu ulaşımı ağırlıklı yapısının turizm ulaştırmasına yansdığı, demiryolu ulaşımının gerçekleştirilen bazı düzenlemelerle özellikle kültür turizminin gelişmesine katkı sağlayacağı, havayolu ulaşımının ise turizm ulaşılmasının önemli bir aktörü olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Turizm ulaştırması Türkiye genelinde ele alındığı gibi, bölgesel çapta çalışmalarına da konu olmaktadır. Bu kapsamda Ege Bölgesinde turizm ulaştırmasını konu alan çalışmada²¹ Türkiye’de turizm ulaştırmasının ana hatları ve Ege bölgesinin ulaştırma olanaklarını ele alınarak, bunun bölge turizm şartlarına etkisi incelenmiştir. Ulaşımı turizmin gelişmesinde yapıcı faktörlerden birisi olarak değerlendiren çalışma “turizm organizasyonu”na dikkat çekilerek tamamlanmıştır.

Ulaşımın turizmle ilişkisi kapsamında çevresel hassasiyetleri de dâhil eden çalışmalar söz konusudur. Bu çerçevede yapılan bir çalışma²² turizm ile ulaşımın karşılıklı etkileşimini analiz ederek başlamakta, özellikle İzmir-Antalya hattında yoğunlaşan turizm faaliyetlerinin beraberinde getirdiği ulaşım tercihlerinin çevresel bir takım sorunları ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır. Tarım alanları, köyler, yaban hayatı ve bitki örtüsüyle kırsal bir bütünlük içinde olan turizm yörelerinde, tamamen karayolu eksenli bir turizm planlamasının rekreasyonel bütünlüğü bozduğu ifade edilen çalışmada sonuç olarak, ulaşım sistemlerinin doğal ve arkeolojik sit alanlarına zarar vermesinin, bu alanların turizme yönelik çekiciliğini kaybetmesine neden olduğu vurgulanmaktadır.

Ulaşımın turizmle ilişkisi kapsamında daha spesifik çalışmaların da varlığı müşahade edilmektedir. Bunlardan birini ulaşım müzelerinin kültür turizmine etkisini konu alan çalışma oluşturmaktadır.²³ Ana hatlarıyla kültür turizminin içeriği ve gelişimine değinilen çalışmada, Türkiye’de müzelerin tarihsel gelişimi irdelenmiş ve ulaşım müzelerinin kültür turizmi kapsamındaki önemine odaklanılmıştır. Denizyolu, demiryolu, karayolu (otomobil) ve havayolu (uçak) müzelerinin Türkiye genelindeki dağılışı ve ziyaretçi sayılarının haritalandığı çalışmada sonuç olarak, Türkiye’de 30’un üzerinde ulaşım müzelerinin hem kültür turizmi ve hem

20 Suna Doğaner, “Türkiye Turizm Ulaştırması”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 1996, sy. 6, s. 1-25.

21 Füsün Soykan, “Ege Bölgesinde Turizm Ulaştırması”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 9, s.71-88.

22 Suna Doğaner, “Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 6, s. 1-25.

23 Gülpınar Akbulut ve Makbule Sarıkaya, “Effects of Turkish Transport Museums on Cultural Tourism”, *The 9. Annual Conference of the International Association for the History of Transport, Traffic and Mobility*, 2011.

de kültürel miras açısından çok önemli oldukları, ancak her yıl bir milyondan fazla turist ziyaret ettiği bu müzelerle ilgili malî, idarî ve koruma yaklaşımlarına ilişkin bazı sorunların söz konusu olduğu vurgulanmıştır.

Az sayıda da olsa ülke sınırları dışındaki ulaşım faaliyetlerinin Türkiye ile bağlantısını konu edinen coğrafi çalışmalara da rastlanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türkiye ile olan ulaşım faaliyetlerini coğrafi bir bakış açısıyla ele almayı amaçlayan çalışma bunlardan birini oluşturmaktadır.²⁴ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye arasında denizyolu ve havayolu ulaşımın coğrafi niteliklerine odaklanan çalışmada, iki ülke arasında gerçekleşen karşılıklı yolcu ve yük taşımalarının düzeyi ile ulaştırma faaliyetlerinin gerçekleştirildiği noktalar haritalanarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, iki ülke arasında hem havayolu ve hem de denizyolu ulaşımında bazı sorunların söz konusu olduğu ifade edilerek, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye’nin her bakımdan birleşmesi ve bütünleşmesi önerilmektedir.

2. Türkiye’de Karayolu Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

İnsanoğlunun hayvanları evcilleştirmesinin bir dönüm noktası olarak belirlediği karayolu ulaşımında, tekerleğin icadı; hız, miktar ve konfor açısından yeni bir aşamaya gelinmesine neden olmuştur. Tekerleğin icadı, hayvan gücünün daha verimli ve etkin kullanımına imkân sağlamış, hayvanların çektiği başlangıçta iki, daha sonra dört tekerlekli araçlar, bir seferde daha fazla yolcu ve yük taşımının yanı sıra, daha güvenli ve rahat bir ulaşımı da mümkün kılmıştır.

Karayolu ulaşımının tarihsel gelişiminde diğer bir önemli dönüm noktası ise motorun icadı ve çeşitli kara taşıtlarına uygulanması hadisesidir. Sözü edilen gelişme, ulaşımında hayvan gücünden yararlanmanın yerini hızla almaya başlamış, kullanılan motorların teknik özellikleri ve güçlerine bağlı olarak daha yüksek yük ve yolcu kapasitesine sahip araçların ulaşım sektöründeki yerine almasına olanak tanımıştır.

Karayolu ulaşımı; başta çeşitli genişlikte ve özellikteki yollar olmak üzere, geçitler, tüneller, köprüler, viyadükler ve çok sayıdaki araçların bir araya gelerek oluşturdukları sistemi ifade etmektedir. Bu bakımdan karayolu ulaşımı coğrafi mekândan en fazla etkilenen ve çevreyi de en fazla etkileyen bir ulaşım şekli niteliği taşımaktadır.

Karayolu ulaşımının mekânla çok sıkı etkileşimi, farklı fizikî ve beşerî coğrafya özelliklerini bünyesinde barındıran Türkiye’de bu ulaşım şeklini konu alan çok sayıda coğrafi yayının gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

24 Zeki Koday, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türkiye ile Olan Ulaşım Faaliyetlerine Coğrafi Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1995, sy. 2, s. 35-52.

Çalışmamız kapsamında Türkiye’de karayolu ulaşım sistemi eksenli oluşturulmuş 45 yayın incelemeye tabi tutulmuştur. Bunlardan bir bölümünde karayolu ulaşımının Türkiye’deki genel durumu üzerinde durulurken, büyük bir bölümü geçit, köprü, tünel ve otoyol gibi karayolu ulaşımı unsurlarına odaklanmıştır. Yine bu yayınlardan 2’si kitap, 2’si kitap bölümü formatında yayınlanırken, 6’sı bildiri ve 35’i ise makale formunda oluşturulmuştur.

Tarihsel süreç boyunca dünya genelini etkileyen büyük ticaret yollarının kavşağında yer alan Anadolu, doğu-batı arasında adeta bir köprü vazifesi görmüş ve stratejik bir nokta niteliğinde olmuştur. Bu durum bu mekânın ulaşımına ilişkin bilimsel çalışmalara konu olmasını da beraberinde getirmiştir.

Belirtilen yayınlardan biri, Franz Taeschner tarafından kaleme alınan ve Hamit Sadi (Selen) tarafından çevrilen, “Muhtelif Devirlerde Anadolu’nun Yolları ve Cihan Münakalatına Nazaran Vaziyeti” adlı makaledir. Bu çalışmada Taeschner; Anadolu’nun dünya ulaşımı açısından önemine vurgu yapmakta, tarihsel süreç boyunca Anadolu yol şebekesinin durumunu ve gelişimi ile bu mekânda hüküm süren Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi siyasî organizasyonların ulaşım sisteminin biçimlenmesi üzerindeki etkilerine yer vermiştir. Eserinde Anadolu’dan geçen eski yolların gelişimine ve mevcut durumuna değinen yazar, sadece karayolu ulaşımı açısından değil, onun bir tamamlayıcısı olarak denizyolu ulaşımına göre Anadolu’nun durumuna da yer vermiş, geçmişte çok önemli işlevler üstlenmiş olan Efes ve Milet gibi limanların alüvyonlaşma nedeniyle artık işler olmadığına vurgu yapmıştır. Böylece yazar sadece geçmişte Anadolu’dan geçen karayolu güzergâhlarını aktarmakla kalmamış, aynı zamanda değişen siyasî organizasyonların yol şebekesi üzerindeki etkisini de ortaya koymuştur. Müellif ayrıca, deniz nakliyatının gelişmesi, demiryollarının ortaya çıkması ve karayolunda otomobilin kullanılmaya başlanmasının Anadolu yol sisteminde köklü değişimler yarattığını, bunun da eski kervan yollarının zamanla terk edilmesi sonucunu doğurduğunu ifade etmiştir.

Yukarıda ana hatlarıyla içeriğine temas ettiğimiz çalışmanın mütercimi olan Hamit Sadi (Selen), 1927 yılında yayınlanan eserinde benzer bir konuyu ele almıştır. “Anadolu’dan Geçen Kadim Transit Yolları”²⁵ başlıklı makalesinde; Anadolu’nun komşu olduğu Mısır, Suriye, Irak, İran, Kafkasya, Güney Rusya ve Balkan Yarımadası gibi medeniyetler ile başka memleketler arasında bir bağlantı sahası olmakla kalmadığını, Batı Asya ile de ilişkilerde bulunarak, kıtalar aşan dünya yollarına da güzergâh olduğunu ifade etmiştir. Yine eserinde Karadeniz ile Akdeniz arasında büyük bir yarımada hâlinde batya doğru uzanan Anadolu’nun cihan yollarının bir geçiş noktası olmakla beraber, Türkiye arazisinde ulaşımı güçleştiren bazı yönlerin de bulunduğunu, memleketin büyük bir kısmının yarımada olmasının

25 Hamit Sadi Selen, “Anadolu’dan Geçen Kadim Transit Yolları”, *Türk Yurdu Dergisi*, 1927, c. 5, sy. 28, s. 360-367.

deniz ve kara yolları arasındaki rekabet ve mücadeleyi en üst düzeye çıkardığını vurgulamaktadır. Anadolu’da uzun süre hüküm süren Hititlerin yol şebekesine ilişkin detaylı bilgilere sahip olunmadığını ifade eden yazar, güzergâhı bir dereceye kadar bilinen en eski yolların ise Asurîler ve İranîler devrine ait olduğuna, Irak’ı Karadeniz’e bağlayan Ninova-Sinop yolu ile Güney İran’ı Adalar Denizi’ne (Ege Denizi) birleştiren Susa-Sardis yolunun şimdiye kadar malum olan en kadim transit yollar olduğuna işaret etmektedir. Belirtilen yolların geçtiği güzergâhlardaki coğrafi unsurlara (dağ, geçit, nehir, yerleşme vb.) detaylı olarak yer veren yazar, posta tatarlarının bu yolu yedi günde katettiklerinin rivayet edildiğini aktarmaktadır.

Kullanıldığı dönemde sadece Anadolu değil, çok daha geniş sahaları ilgilendiren tarihî yol sistemlerinin yakın dönemde yapılan bilimsel çalışmalara konu olmaya devam ettiği görülmektedir. Anadolu’nun önemli tarihsel yollarından biri olan Kral Yolu’nu konu alan çalışma bu yayınlardan birini oluşturmaktadır.²⁶

Yine dünya ticaretine yön veren tarihî yollardan bir diğeri olan İpek Yolu’nu konu alan çalışmada²⁷ ise, yolun ortaya çıkış süreci, ana güzergâhları ve Anadolu’nun bu yol sistemindeki yeri incelemeye konu edilirken, geçmişte adeta kıtaları aşan etki sahasına sahip olan bu yolun yeniden canlandırılmasına yönelik çabaları konu edinen yayında ise²⁸ yeni ipek yolunun oluşturulması sırasında Türkiye açısından dikkat edilmesi gereken hususlara yer verilmiştir.

Türkiye’nin yol sistemi üzerine odaklanan çalışmada Selen²⁹, hem geçmişten beri Türkiye’de değişen yol güzergâhları ve hem de ulaşımında kullanılan vasıtalarındaki değişime işaret ederek, Türkiye’de ulaşımı etkileyen coğrafi faktörlerin durumuna dikkat çekmiştir. Yazar sadece karayolları değil, aynı zamanda denizyolu, demiryolu ve havayolu ulaşımının ülkedeki genel durumu ve ulaşımına etkisi üzerinde durarak, her bir ulaşım sisteminin mevcut durumu ve sorunlarını dile getirmiştir.

Sadece Doğu Anadolu Bölgesini kapsayan çalışmasında ise Selen³⁰, 1946 yazında gerçekleştirdiği bir gezi sırasında edindiği izlenimleri aktarmaktadır. Yazar, Erzurum-Kars, Erzurum-Horasan, Horasan-Sarıkamış, Sarıkamış-Kars, Kars-Ardahan ve Ardahan-Artvin güzergâhında yörenin fizikî coğrafya özellikleri ile bunun karayolu ulaşımına etkisini incelemiş ve çalışmasını çektiği çok sayıda fotoğrafla zenginleştirmiştir.

26 Enver Aydın Kolkusa, “Tarihi Coğrafya Açısından Kral Yolu”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, c. 9, sy. 2, s. 493-500.

27 Muzaffer Bakırcı, “Coğrafi Açından Anadolu’nun Tarihi Ulaşım Ağı ve İpek Yolu”, *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 2014, sy. 45/2014-1, s. 63-86.

28 Taşkın Deniz, “Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 34, s. 195-202.

29 Hamit Sadi Selen, “Türkiye’nin Yol Sistemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1943, sy. 1, s. 352-371.

30 Hamit Sadi Selen, “Doğu Anadolu Yolları ve Manzaraları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1949, sy. 11-12, s. 102-109.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Türkiye’de fizikî coğrafya özellikleri karayolu ulaşımın biçimlenmesinde temel bir rol oynamaktadır. Bu durumu çalışmasına konu eden Balcı³¹ kitap formatındaki çalışmasının birinci bölümünde, Türkiye’nin coğrafi konumu, genişliği ve sınırlarına temas ettikten sonra, topografyanın (yükselti ve eğim) yol inşa çalışmalarına etkisine yer vermiş, ikinci bölümde ise Türkiye’nin iklim bölgeleri, yol faaliyetlerine etki eden meteorolojik elemanlar ile akarsu rejimlerini incelemiştir.

Türkiye’nin tabii yollarını araştırma konusu yapan Gürsoy³² ise, yol ve ulaşım gibi kavramları tanımladıktan sonra topografya faktörünün karayolu ulaşımına etkisine odaklanmıştır. Türkiye’de eski ana yollar ile bugünkü ana yolların çok kere aynı genel istikameti takip ettiğini, ancak detayda birbirinden ayrıldıkları tezinden hareketle, yeryüzünde tabii olarak yolların geçmesine müsait sahaların bulunduğu, bunun da bir “tabii yol” kavramını ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Çukur sahaların kenarlarının, dağ sıralarının fazla arızalı olmayan doruk çizgilerinin, dağ geçitlerinin, plato yüzeylerinin, çukur sahaların su tehdidi altında bulunmayan kısımlarının, nehir geçitlerinin tabii yol sahaları olarak kabul edilebileceğini belirten yazar, Türkiye’nin fizikî coğrafya özelliklerini bu çerçevede tahlil etmekte, tarihsel yol ağlarından örnekler vermek suretiyle de tezini pekiştirme yoluna gitmektedir.

Bir bütün olarak karayolu ulaşımını ele alan bir çalışmada ise³³, Türkiye’de bu ulaşım sisteminin tarihsel gelişimi ve mevcut yapısı analiz edilmiştir. Karayolu ulaşımının Cumhuriyet döneminde genel ulaşım sistematığındeki yerine temas edilen çalışmada, karayolu ulaşımının gelişimini 1923-1950 ve 1950 sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmış, yol uzunlukları ve ulaşım yatırımlarında bu ulaşım sistemine ayrılan pay gibi istatistiklere yer verilmiştir.

Karayolu ulaşım güzergâhları da sıkça çeşitli yönleriyle coğrafi çalışmalara konu olmaktadır. Güzergâhların geçtiği sahalarda ortaya çıkardıkları mekânsal değişimlere odaklanan bu çalışmalardan birini TEM otoyolu Kınalı-Gebze kesiminin yarattığı mekânsal etkiler üzerine yapılandırılmış olan yayın³⁴ oluşturmaktadır. Karayollarının çevresinde yerleşim alanlarının mevcut görünümünü nasıl değiştirdiğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada, araştırma sahasında karayolu-jeomorfolojik özellikler ilişkisi yanında, bu ulaşım tipinin konut ve sanayi alanlarının oluşmasındaki etkisi sorgulanmıştır.

31 Hilmi Balcı, *Karayolları ve Faaliyetlerinin Türkiye’deki Fizikî Coğrafya Şartları ile İlişkileri*, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1962.

32 Cevat Rüştü Gürsoy, “Türkiye’nin Tabii Yolları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1975, sy. 26, s. 24-33.

33 Erol Kaplıhan, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Karayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014, c. 7, sy. 33, s. 426-439.

34 Gaye Ertin, “Karayollarının Mekâna Etkisi Üzerine (T.E.M. Otoyolu Kınalı-Gebze Kesimi)”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, 1993, sy. 10, s. 73-87.

Benzer bir başka bilimsel çalışmada ise³⁵ bu kez Trakya Otoyolu ulaşım coğrafyası açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, Trakya Otoyolunun sadece Asya ile Avrupa kıtalarını bağlamakla kalmadığı, Türkiye’yi Avrupa’ya bağlayan çok önemli bir güzergâh olduğu ifade edilerek, geçtiği sahalarda konut, hizmet, ticaret ve sanayi konularında önemli gelişmelerin yaşanmasına katkı sağladığı vurgulanmıştır. Güzergâhın temel özellikleri ile katettiği sahaların fizikî coğrafya özelliklerine detaylı olarak yer verilen çalışma, hattın kullanımına ilişkin istatistiklerle desteklenmiştir.

Ulaşımı güçleştiren coğrafi etmenler bakımından bir karayolu güzergâh analizine yer verilen çalışmada³⁶ Erzurum-Bingöl karayolu incelenmiştir. Çalışmada Karadeniz Bölgesinde yer alan önemli merkezleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki önemli merkezlere bağlayan en ekonomik yol güzergâhı olmasına karşın, coğrafi koşulların yarattığı zorluklar nedeniyle trafik yoğunluğunun düşük düzeyde kaldığı ifade edilmektedir. Güzergâh boyunca topografya ve iklim özelliklerine yer verilen çalışmada, kütle hareketlerinin (heyelanlar, göçmeler ve yamaç molozları) ve iklim elemanlarının (tipi, aşırı kar yağışı, çığ ve sis) karayolu ulaşımını güçleştirdiği, çoğu kez ise yolun uzun süre kapanmasına yol açtığı vurgulanmış, güzergâhtan daha iyi yararlanma konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Karabük-Bartın karayolu güzergâhı da coğrafi bir araştırmaya konu olan bir diğer hat durumundadır.³⁷ Çalışmada, büyük ölçüde sanayi ürünlerinin taşınmasına sahne olan ve Batı Karadeniz kıyı kuşağı ile iç kesimleri bağlayan güzergâhın coğrafi özelliklerine yer verilerek, sosyo-ekonomik etkileri analiz edilmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesinde önemli bir ulaşım güzergâhı olan Erzincan-Erzurum karayolunu konu edinen çalışmada³⁸ ise, doğal ve beşerî faktörlerin karayolu ulaşımını üzerindeki etkileri değerlendirilerek söz konusu güzergâhın bir bütün olarak analizi hedeflenmiş, bu hedef çerçevesinde güzergâhın konum özellikleri, doğal çevre şartları, beşerî çevre özellikleri gibi temel başlıklar halinde çalışma şekillendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, Erzincan- Erzurum karayolunun yapılan değişikliklerle standartlarının oldukça yükseltildiği, bu yönüyle Türkiye’de karayolu ulaşımında gelinecek noktanın bir yansıması olduğu ve Doğu Anadolu Bölgesinin karayolları içinde örnek bir görünüme sahip olduğu ifade edilmiştir.

35 Cemalettin Şahin, “Trakya Otoyolu (Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir Değerlendirme)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 347-370.

36 Ramazan Sever, “Erzurum-Bingöl Karayolunda Ulaşımı Güçleştiren Coğrafi Etmenler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, sy. 14, s. 283-309.

37 Ünal Özdemir, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemli Bir Güzergâh: Karabük-Bartın Karayolu”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, sy. 19, s. 213-230.

38 Oğün Coşkun ve Halil Koca, “Doğu Anadolu Bölgesi İçin Önemli Bir Ulaşım Güzergâhı: Erzincan-Erzurum Karayolu”, *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2016, c. 3, s. 41-57.

Sadece doğal koşullar karayolu ulaşımı üzerinde etkide bulunmamakta, aynı zamanda yollar da şehirlerin peyzajında önemli değişimler yaratabilmektedir. Bu çerçevede çevre yollarının Erzurum'un peyzajına etkilerinin ele alındığı çalışmada³⁹, Erzincan-Erzurum karayolu, Erzurum-Kars karayolu, Erzurum-Artvin karayolu, Erzurum-Bingöl karayolu ile Erzurum-Kars demiryolunun şehrin gelişmesine etkisi ve peyzajın biçimlenmesindeki rolü analiz edilerek önerilerde bulunulmuştur.

Belli karayolu güzergâhlarının genel özelliklerini ortaya koyan çalışmaların yanında, hat boyunca daha spesifik bir unsura odaklanan çalışmaların varlığı söz konusudur. "Gebze-İzmir Otoyolu'nun Balıkesir-Susurluk karayolunda bulunan akaryakıt ve dinlenme tesislerine olası etkileri" başlığını taşıyan yayın⁴⁰ bu çalışmalardan birini oluşturmaktadır.

Zaman zaman ulaşım ile ilgili alan bazı çalışmalara da rastlanmaktadır. Rahva Düzlüğünü araştırmayı konu edinen çalışma⁴¹ bunlardan birini teşkil etmektedir. Bitlis-Tatvan arasında önemli bir ulaşım güzergâhı olan düzlüğün, Doğu Anadolu Bölgesinin bazı yöreleri ile- Güneydoğu Anadolu Bölgesini birleştiren yolların düğümlendiği bir konumda olması nedeniyle önem taşıdığı belirtilen çalışmada, tarihsel süreç boyunca ulaşımın sağlanmasındaki rolü ve etkisi analiz edilmiştir.

Heyelan, kaya düşmesi, sel, çamur akması, çığ, tipi ve sis gibi doğal olaylar karayolu ulaşımında zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Belirtilen olayların belirgin etkisi onların zaman zaman bilimsel çalışmalara konu edilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmalar Türkiye genelini ilgilendiren incelemeler şeklinde olduğu gibi⁴², belirli bir yöreyi kapsayan tarzda da olabilmektedir.⁴³

Daha önce de ifade edildiği üzere, genel olarak ulaşım sistemleri yerleşmelerin kurulup gelişmesinde etkili faktörler durumundadır. Karayolu ulaşımı, katettiği saha nedeniyle bu etkinin daha belirgin olarak izlenebildiği bir ulaştırma türü niteliğindedir. Dolayısıyla bazı kasaba ve şehirlerin ulaşım ve özellikle karayolu ulaşımına bağlı olarak gelişmesi, bu yerleşmelerin ulaşım ekseninde incelemeye tâbi tutulmasını beraberinde getirmektedir. Ulaşım fonksiyonuna bağlı olarak

39 Yaşar Gök, "Çevre Yollarının Erzurum'un Peyzajına Etkileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 155-172.

40 Alaattin Kızılçaoğlu ve İbrahim Aydın, "Gebze-İzmir Otoyolu'nun Balıkesir-Susurluk Karayolunda Bulunan Akaryakıt ve Dinlenme Tesislerine Olası Etkileri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 27, s. 143-154.

41 Kenan Arınç, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Rahva Düzlüğü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2000, c. 6, sy. 3, s. 25-46.

42 Cemalettin Şahin ve Servet Karabağ, "Türkiye'de Doğal Afetler ve Karayollarımız", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1994, sy. 2, s. 211-229.

43 İhsan Bulut, Cemal Sevindi, Eren Yürüdü, Halil Hadimli ve Eyüp Artvinli, "Erzurum- Artvin Karayolu'nda (Uzundere-Yusufeli Arası) Doğal Afetlerin (Kaya Düşmesi ve Çamur Seli) Ulaşımına Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, sy. 33, s. 117-131.

gelişen Bozüyük⁴⁴ ve ulaşım ile birlikte sanayinin etkisinin de ele alındığı Nizip⁴⁵ belirtilen türdeki çalışmalara örnek olarak verilebilir. Adı geçen bu şehirlerde ulaşım şartları şehrin mekânsal ve fonksiyonel biçimlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bozüyük şehri Marmara, İç Anadolu, Karadeniz ve Ege bölgelerinin en çok yaklaştığı yerdeki konumuyla, özellikle karayolu ve demiryolu ulaşımı açısından çok elverişli koşullar sağlarken, bu durum şehrin özellikle sanayi alanında gelişmesinde de etkili bir rol oynamaktadır. Geçmişte ipek yolu üzerinde bulunan Nizip şehri ise, günümüzde E90 karayolunun üzerindeki elverişli konumu dolayısıyla gelişmesinde ulaşım şartlarının etkili olduğu bir şehir niteliği taşımaktadır.

İki yüksek dağ kütleleri arasında nispeten alçak, dağlık sahayı katetmeye en elverişli dar ve uzun sahalara olarak tanımlanabilecek olan geçitler, tarihsel süreç boyunca özellikle yüksek ve engebeli topografyanın yaygın olduğu bölgelerde ulaşım için hayati önem taşımışlardır.

Türkiye’de, engebeli topografya ve yüksek sıradağlar, özellikle karayolu ve demiryolu ulaşımında çeşitli güçlüklerin yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Topografyanın bu olumsuzlukları yine bir topoğrafik ünite olan geçitlerin kullanılmasıyla aşılmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde çok sayıda geçidin varlığı ve ulaşım üzerindeki belirgin etkisi, bu unsurların sıkça coğrafi çalışmalara konu edilmesini beraberinde getirmektedir. Ülkede yer alan geçitlerin tamamını inceleme konusu yapan çalışmalar olduğu gibi⁴⁶ sadece belirli bir bölgedeki geçitleri kapsayan çalışmalar⁴⁷ yapılmakta, her bir geçit münferit olarak da araştırmalara konu olabilmektedir. Bu tür çalışmalara örnek olarak; Erzincan ili sınırları içinde yer alan Sansa Boğazı⁴⁸, Sivas ili sınırları içinde yer alan Kızıldağ Geçidi⁴⁹, tarihsel süreç boyunca her dönem İç Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesini Toros dağları üzerinden bağlayan en stratejik noktalardan

44 Namık Tanfer Altaş, “Ulaşım Fonksiyonuna Bağlı Olarak Gelişen Bir Şehir Bozüyük”, *Coğrafya’ya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay*, Serhat Zaman ve Ogün Coşkun (eds.), 2015, Ankara: Pegem Yayıncılık, s. 621-652.

45 Mehmet Emin Sönmez ve Zafer Başkaya, “Sanayi ve Ulaşım Fonksiyonlarına Bağlı Gelişen Bir Şehir: Nizip”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, sy. 28, s. 79-102.

46 İbrahim Fevzi Şahin, *Türkiye’de Karayolu Ulaşımı ve Geçitler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013; Mustafa Girgin, İhsan Bulut ve Cemal Sevindi, “Türkiye’deki Karayolu Geçitleri”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, sy. 27, s. 159-173.

47 İbrahim Fevzi Şahin ve Hakkı Yazıcı, “Erzincan İlindeki Karayolu Geçitleri ve Ulaşımındaki Önemi”, *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Erzincan, 2016, c. 3, s. 157-167.

48 Hakkı Yazıcı, “Sansa Boğazı’nın (Erzincan) Kara ve Demiryolu Ulaşımındaki Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 1, s. 456-474.

49 Hakkı Yazıcı, “Kızıldağ (Sivas) Geçidi Çevresinde Coğrafi Gözlemler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 97-113.

biri olan Gülek Boğazı⁵⁰, Erzincan ili sınırları içinde yer alan Sakaltutan Geçidi⁵¹, Doğu Karadeniz bölümünü İç Anadolu'ya bağlayan çok önemli bir güzergâh niteliğindeki Zigana (Kalkanlı) Geçidi⁵², Amanos dağları üzerinde yer alan ve İskenderun ile Antakya arasında geçişe olanak tanıyan Belen Geçidi⁵³, Karadeniz kıyı kesimi ile iç kesimler arasında geçişe en uygun noktalarından bir diğerini teşkil eden ve Rize- Erzurum karayolu üzerinde yer alan Ovit Geçidi⁵⁴ verilebilir.

Büyük veya küçük ölçekte su kütlelerini (akarsu, dere, boğaz, körfez vb.) daha kolay aşmak istemenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, çeşitli tip, özellik ve uzunluktaki köprüler karayolu ve demiryolu ulaşımında etkili rol oynayan unsurlardan bir diğerini teşkil etmektedir. Aşılmak istenen su engelini niteliğine ve kullanım amacına göre şekillenen köprüler, ulaşımı kolaylaştırmanın yanı sıra, inşa edildiği dönemin mimarî özelliklerini yansıtmaları bakımından ayrı bir anlam taşımakta, zaman zaman turizm açısından da önemli olanaklar yaratabilmektedir. Gün geçtikçe uzunlukları giderek artan köprüler bakımından Türkiye oldukça zengin bir görünüm sergilemektedir. 2017 yılı verilerine göre Türkiye genelinde, toplam uzunlukları 453 km'yi bulan 8.030 adet karayolu köprüsü ile toplam uzunlukları 108 km'yi biraz aşan 26.249 adet demiryolu köprüsünün mevcudiyeti bunu teyid eder niteliktedir.

Köprülerin ulaşımdaki etkisini konu alan çalışmalar belirli bir sahadaki birden fazla köprüyü kapsayabildiği gibi⁵⁵, münferit olarak köprülerin bulunduğu sahalardaki ulaşım etkisi üzerine de olabilmektedir. Belirtilen çerçevede, sadece ülke içi veya kentiçi değil aynı zamanda kıtalararası karayolu ulaşımında stratejik bir önem taşıyan İstanbul boğaz köprülerinin coğrafi çalışmalara konu edildiği görülmektedir.⁵⁶ Anadolu'nun en eski köprülerinden biri olarak ifade edilen,

50 Halil Koca, Ünal Özdemir ve İbrahim Fevzi Şahin, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Gülek Boğazı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, sy. 14, s. 7-30.

51 İbrahim Fevzi Şahin, "Sakaltutan Geçidinin (Erzincan) Karayolu Ulaşımındaki Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 15, s. 7-31.

52 Yahya Kadioğlu, "Zigana (Kalkanlı) Geçidi'nin Karayolu Ulaşımındaki Rolü ve Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 44, s. 45-59.

53 İbrahim Fevzi Şahin, "Belen Geçidinde Coğrafi Gözlemler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, sy. 17, s. 65-86.

54 Ünsal Bekdemir ve Ogün Coşkun, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Ovit Geçidi", *Turkish Studies*, 2010, c. 5/3, s. 865-889.

55 Mehmet Akif Ceylan, "Gediz Havzasında Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, sy. 25, s. 103-131.

56 Nuriye Garipağaoğlu, "İstanbul Boğaz Köprülerinin Kentiçi-Şehirlerarası ve Uluslararası Ulaşımındaki Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 2, s. 131-156; Nuriye Garipağaoğlu, "Avrupa-Asya Anakaralarının Kara Ulaşımı Bağlantısında İstanbul Boğaz Köprülerinin Önemi", *Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya Coğrafya Meslek Haftaları Serisi*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu Yayını, 2000, s. 147-179.

Erzurum’un Köprüçay ilçesi yakınlarında yer alan Çobandede Köprüsü⁵⁷ ise Aras nehrinin aşılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Tüneller, karayolu ulaşımında dağlık ve tepelik sahaların aşılmasında önemli avantajlar sağlayan unsurlardan bir diğeri durumundadır. İnşa maliyetleri, harcanan enerji ve zaman açısından artı bir yük getirmesine karşın tüneller, özellikle yükselti ve eğim değerlerinin çok büyük boyutlara ulaştığı mekânlarda, rahat, güvenli ve hızlı bir ulaşımın sağlanmasında çok değerli katkılar sunabilmektedir.

Türkiye, topografik şartların etkisiyle sadece karayolu ulaşımında değil, demiryolu ulaşımında da sıkça tünellerden yararlandığı bir coğrafi mekân niteliğindedir. 2017 yılı verilerine göre Türkiye’de karayolları üzerinde toplam uzunlukları 197 km’yi bulan 242 adet, demiryolu hatları üzerinde ise toplam uzunlukları 258 km’yi bulan 818 adet tünel ulaşımın daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de tünellerin, ulaşımın diğer unsurlarından daha az coğrafi çalışmalara konu edildiği görülmektedir.⁵⁸

Güvenlik, kontrol ve düzenleme gibi ihtiyaçların bir sonucu olarak oluşturulan sınır kapıları tüm ulaşım sistemlerinde uluslararası ulaşımın vazgeçilmez unsurları niteliğindedir.

Sadece kıtaları birleştiren özelliğiyle değil, sahip olduğu alansal genişlik açısından da uzun kara ve deniz sınırlarını bünyesinde barındıran Türkiye, 2753 km uzunluğundaki kara sınırını 8 ülkeyle paylaşmaktadır. Türkiye’nin sahip olduğu kara sınırının uzunluğu ve komşu olduğu ülke sayısındaki fazlalık, uluslararası karayolu ulaştırmasının önem kazanmasını da beraberinde getirmiş ve bu amaçla çok sayıda sınır kapısı açılmıştır.

Belirtilen sınır kapılarının bir bölümü çeşitli yönleriyle coğrafi çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar karayolu sınır kapılarının tümünü analiz etmeyi hedefleyen çalışmalar olduğu gibi⁵⁹, belirli bir ilin sınırları dâhilinde yer alan sınır kapıları şeklinde de olabilmektedir.⁶⁰ Ayrıca münferit olarak Gürcistan sınırında yer

57 Hasbi Soylu, “Çobandede Köprüsü’nün Coğrafi Konumu ve Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 1999, sy. 5, s. 141-150.

58 İbrahim Fevzi Şahin ve Mete Alım, “Türkiye’deki Karayolu Tünelleri ve Ulaşımındaki Önemi”, *ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies)*, 2017, No 2.

59 Muzaffer Bakırcı, “Türkiye’de Karayolu Sınır Kapılarının Uluslararası Ulaşımındaki Yeri ve Önemi”, *Prof. Dr. Süha Göney’e Armağan Kitabı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 2012, s. 165-193.

60 Zeki Koday, “Türkiye’ye Yolcu Giriş Çıkışlarında Edirne İlindeki Gümrük Kapılarının Yeri ve Önemi”, *Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya Coğrafya Meslek Haftaları Serisi*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu Yayını, 2000, s. 181-2005.

alan Sarp sınır kapısı⁶¹, İran arasında bulunan Gürbulak sınır kapısı⁶², Nahçıvan sınırında konumlanmış bulunan Dilucu sınır kapısı⁶³ ile Suriye sınırında bulunan Cilvegözü sınır kapısı⁶⁴ ayrı ayrı inceleme konusu yapılarak, bu sınır kapılarının uluslararası ulaşımına ve yöre ticaretine etkisinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan sınır geçişlerinin ve ticaretinin bütünüyle kontrol altına alınmadığı sahalarda ise, sıkça çeşitli amaçlarla sınır ihlalleri gerçekleştirildiği ve kaçakçılığın yaygın bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁵

3. Türkiye’de Denizyolu Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

Türkiye, coğrafi konumunun ona sağladığı imkânlarla tarihsel süreç boyunca denizyolu ulaşımı bakımından yeryüzünün en önemli coğrafi mekânlarından biri olmuştur. Günümüzde de bu durum büyük ölçüde önemini devam ettirmektedir. Üç tarafının denizlerle çevrili olması, bir iç denize sahip olması, akarsulardan yararlanma bakımından olmasa da, özellikle büyük su kütleleri halinde olan doğal ve baraj göllerinin varlığı Türkiye’nin su yoluyla taşıma yapması bakımından büyük potansiyeller barındırmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye denizyolu taşımacılığında sadece son liman olma özelliğiyle değil, aynı zamanda Asya ile Avrupa arasında bir geçiş noktasında olması bakımından da stratejik bir öneme sahip bulunmaktadır.

Türkiye’de 8333 km’yi bulan kıyı uzunluğuyla, sadece uluslararası taşımacılıkta değil, aynı zamanda ülke içi ve belirli ölçüde kentiçi ulaşımında da su yolundan faydalanma imkânına sahiptir.

Türkiye’de denizyolu ulaşımına ilişkin yayınlanmış 33 eser incelemeye tabi tutulmuştur. Farklı yıllarda yayınlanmış bu çalışmaların biri kitap ve biri kitapta bölüm, 7’si bildiri formatında olurken, 24’ü ise makale formunda oluşturulmuştur.

Denizyolu ulaşımı potansiyeline paralel olarak, gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda bir yanda denizyolu ulaşımına ilişkin temel unsurlara (boğaz, kanal ve

61 Zeki Koday, “Sınır Ticaretimiz Bakımından Sarp Sınır Kapısının Önemi”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1994, sy. 1, s. 123-134; İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, “Trabzon Şehrinde Sarp Sınır Kapısının Açılışından Sonra Ticaret Fonksiyonundaki Değişmeler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 32, s. 281-299.

62 Kenan Arıncı, “Coğrafi Özellikleri Bakımından Gürbulak Gümrük Kapısı ve Çevresi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1999, sy. 25, s. 125-168.

63 İbrahim Güner ve Ünsal Bekdemir, “Dilucu Gümrük Kapısından Yapılan Sınır Ticareti ve İçdir’a Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1999, sy. 34, s. 123-139.

64 Hasbi Soylu, “Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Açısından; Cilvegözü Gümrük Kapısı ve Önemi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2003, yıl 7, sy. 14, s. 173-194.

65 Orhan Deniz, “Türkiye-İran Sınırında Akaryakıt Kaçakçılığı ve Etkileri”, *Uluslararası Terörizm ve Sınırtaşın Suçlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2010, s. 97-116.

liman gibi yer verilirken, diğer taraftan ulaşımın gerçekleştirildiği su kütesinin niteliği (kıyı suları, göl ve nehir gibi) öne çıkmaktadır.

Denizyolu ulaşımına ilişkin bilimsel çalışmalarda dikkati çeken bir husus limanlara ilişkin yayınların fazlalığıdır. Bilindiği üzere limanlar denizyolu ulaşımının temel unsurları durumundadır. Denizyolu ulaşımında kapıdan kapıya taşıma yapılamadığından uygun alanlara gemilerin; yük ve yolcu hareketi, yakıt ikmali, hava ve diğer koşullara karşı koruma sağlamak amacıyla çeşitli büyüklükte limanların inşa edilmesi zorunludur. Limanlar denizyolu ulaşımına imkân tanırken, aynı zamanda konumlandıkları sahada çeşitli ölçeklerde şehirselleşmelerin oluşmasına ve gelişmesine de zemin hazırlarlar.

İncelenen toplam 33 yayının 22’sinin (%67) belirtilen kapsamda olması limanların denizyolu ulaşımındaki etkisini teyid eder niteliktedir. Belirtilen yayınlarda limanlar bazen bir bütün olarak ele alınmış, bazen de münferit olarak incelemeye konu olmuştur. Hatta bazı limanların birden fazla kez bilimsel çalışmaya konu olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki limanları bir bütün olarak ele alan çalışmalardan biri “Türkiye’nin Limanları”⁶⁶ başlığıyla yayınlanan ve yayınlandığı tarih itibarıyla ülkemizde yer alan limanları, yükleme-boşaltma, harekete konu olan yüklerin niteliğine ve genel fonksiyonlarına göre sınıflandırarak inceleyen çalışmadır. Yine benzer bir alanda gerçekleştirilen bir diğer yayında⁶⁷ ise, Türkiye limanlarında ihrac taşımaları inceleme konusu yapılmıştır. Belirtilen yayında temel amaç olarak, Türkiye limanlarının ihracattaki genel özelliklerini ortaya koymak ve limanların çağın gereklerine göre güçlendirilmesi için önerilerde bulunmak şeklinde ifade edilmiştir.

Farklı başlıklar kullanılmasına karşın, limanlar üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda genel olarak benzer bir şablon kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan yayınların; limanın coğrafi konumu, tarihsel gelişimi, hinterlandıyla ilişkileri, kapasitesi, taşımaya ilişkin veriler, sorunlar ve öneriler şeklinde biçimlendirildiği gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde limanlara ilişkin en eski tarihli yayın Samsun limanı ve hinterlandını konu alan çalışmadır. 1944 yılında yayınlanan bu eserde Tanoğlu⁶⁸, Samsun limanının kıyı ile iç kesimler arasında ulaşım elverişli konumu itibarıyla, Karadeniz kıyısındaki diğer limanlardan farklılaştığına ve avantajlı duruma geçtiğine dikkat çekmektedir. Limanın fizikî özelliklerini ele alan yazar,

66 Murat Özgür, “Türkiye Limanları”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1999, sy. 7, s. 147-158.

67 Muhsin Kadioğlu ve Cemalettin Şahin, “Türkiye Limanlarından İhrac Taşımaları”, *Türkiye’nin Deniz ve Kıyı Alanları III. Ulusal Konferansı Türkiye Kıyıları I Konferansı Bildiriler Kitabı*, 2001, s. 68 5-694.

68 Ali Tanoğlu, “Samsun Limanı ve Hinterlandı”, *Samsun Üniversite Haftası, İstanbul Üniversitesi Yayını*, 1944, s. 283-296.

limandan gerçekleşen taşımaları istatistik veriler ışığında analiz etmektedir. Ta-noğlu yazısının sonuç bölümünde ise, limanın çok elverişli bir hinterlanda sahip olmasına karşın yeterli gelişmeyi kaydetmediğini, bu durumun Dünya ekonomik buhranı ile ilişkilendirebilmesine karşın daha ziyade limanın durumuyla alakalı olduğuna vurgu yapmaktadır.

Uzun süre sonra aynı liman bir kez daha bir bilimsel çalışmaya konu olmuştur. 2006 yılında “Samsun Limanı”⁶⁹ başlığıyla yayınlanan çalışmada limanın uluslararası ulaşımına etkisi ve katkısı öne çıkarılmış, özellikle Balkanlar, Orta Avrupa ve Rusya ile Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleri arasında denizyolu, demiryolu ve karayolu sistemleri arasında kombine taşımacılık bakımından merkezî bir konumda olduğuna dikkat çekilmiştir.

Tarihsel süreç boyunca hemen her dönem denizyolu ulaşımı için stratejik noktalardan biri olan İstanbul, bu önemini sahip olduğu limanlar yoluyla sürdürmektedir. İstanbul limanının kuruluş, gelişim ve işlevlerini incelemeyi hedefleyen çalışmada⁷⁰ limanın konumuna, genel fizikî özelliklerine ve taşıma istatistiklerine yer verildikten sonra, limanın şehirle ilişkisi irdelenmiştir.

İstanbul’un liman özelliğinin sonraki dönemlerde kruvaziyer turizmi açısından incelemeye konu olduğu görülmektedir.⁷¹ Bu çalışmada önce kruvaziyer turizminin niteliklerine yer verilmiş ardından İstanbul’un bu alternatif turizme ilişkin potansiyeli vurgulanmıştır.

Limanların geleneksel işlevlerinin yanı sıra, özel amaçlı oluşturulan limanların arttığı görülmektedir. Bu durum belirtilen alana yönelik coğrafi çalışmaları da beraberinde getirmektedir. “Türkiye’nin yat limanları”⁷² başlıklı çalışma bu kapsamda gerçekleştirilmiş bir yayın niteliğindedir.

Türkiye’de coğrafi çalışmalara en fazla konu olan liman Trabzon Limanı’dır. Tarihsel süreç boyunca önemli bir liman özelliğinde olan Trabzon Limanı günümüzde de bu işlevini sürdürmekte, dolayısıyla dönemselsel olarak meydana gelen değişimler bilimsel çalışmalara konu olabilmektedir. 1999 yılında “Trabzon Limanı”⁷³ başlığıyla gerçekleştirilen yayını, 2001 yılında “Trabzon Limanı’ndan İran’a Yapılan Transit Ticaretin Gelişmesi, Sorunları ve Geleceği”⁷⁴ başlığıyla

69 Ali Yılmaz, “Samsun Limanı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 45, s. 85-100.

70 Suna Doğaner, “İstanbul Limanı: Kuruluş, Gelişim ve İşlevleri”, *İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, 1991, sy. 8, s. 115-144.

71 Özlem Sertkaya Doğan, “Importance of The Istanbul Port in Terms of Cruise Tourism”, *Medcoast 11 Conference*, 2011, c. 1, s. 295-303.

72 Suna Doğaner, “Türkiye’nin Yat Limanları”, *İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, 1992, sy. 9, s. 183-206.

73 Saliha Koday, “Trabzon Limanı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1999, sy. 34, s. 467-488.

74 Ünsal Bekdemir, İbrahim Fevzi Şahin ve Yahya Kadioğlu, “Trabzon Limanı’ndan İran’a Yapılan Transit Ticaretin Gelişmesi, Sorunları ve Geleceği”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2001, sy. 5, s. 35-57.

ikincisi takip etmiş, 2014 yılında ise “Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Trabzon Limanı ve Hinterlandı”⁷⁵ başlığıyla üçüncü kez bir bilimsel incelemeye konu olmuştur.

Limanlara ilişkin çalışmalarda; Mersin Limanı⁷⁶, Aliğa Limanı⁷⁷, Bandırma Limanı⁷⁸, İskenderun Limanı⁷⁹, Gemlik Limanları⁸⁰ gibi oldukça sade başlıklar tercih edildiği gibi, limanın kıyı alanları üzerindeki etkisine dikkati çeken⁸¹, hinterlandıyla ilişkilerini öne çıkaran⁸², stratejik önemine işaret eden⁸³, mansap özelliklerine vurgu yapan⁸⁴, taşınan ürüne odaklanan⁸⁵, taşıma şeklini ele alan⁸⁶ ve nihayet çevreyle ilişkilerini önceleyen⁸⁷ başlıklar da dikkati çekmektedir.

Doğal süreçler sonucunda oluşmuş ve büyük su yüzeyleri arasındaki bağlantı noktalarını teşkil eden Boğazlar, denizyolu ulaşımında kesintisiz bir taşımanın yapılmasında büyük bir rol üstlenmekte ve bu ulaşım türü açısından önemli stratejik noktaları oluşturmaktadır. Genişlikleri, uzunlukları ve bağlantısını sağladıkları su yüzeylerinin nitelikleri bakımından etkinlikleri değişen çok sayıda boğaz yeryüzünde denizyolu ulaşımına hizmet etmektedir.

Dünyanın önemli iki boğazının Türkiye sınırları içinde bulunması, bunlarla ilgili coğrafi bilimsel çalışmaların da ortaya konulmasına zemin hazırlamıştır. Karadeniz ile Marmara Denizi arasında bağlantıyı sağlayan İstanbul boğazında

75 Serkan Doğanay, *Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Trabzon Limanı ve Hinterlandı*, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2014.

76 Süheyla Balci Akova, “Mersin Limanı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1996, sy. 31, s. 219-257.

77 İlker Eroğlu ve Recep Bozyiğit, “Aliğa Limanı”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 28, s. 81-116.

78 Süheyla Üçışık, “Ulaşım Coğrafyası Bakımından Bir İnceleme: Bandırma Limanı”, *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri*, 1996.

79 Saliha Koday, “İskenderun Limanı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 33, s. 211-235.

80 Saliha Koday ve Gökhan Baki, “Gemlik Limanları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, sy. 18/3, s. 431-454.

81 Meral Avcı ve Sedat Avcı, “Limanların Kıyı Alanları Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Filyos Limanı Projesi”, *Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları III. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 01 Konferansı Bildiriler Kitabı*, 2001, s. 421-431.

82 Ünsal Bekdemir ve İbrahim Güner, “Giresun Limanı ve Hinterlandı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1999, sy. 34, s. 597-624.

83 Ünal İbret, Duran Aydınöz ve Fahriye Bekdaş, “Karadeniz Kıyısında Stratejik Bir Liman: İnebolu Limanı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 2010, sy. 20, s. 15-33.

84 Vedat Karadeniz, “Mansap Limanlarına Bir Örnek: Bartın Limanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, c. 3, sy. 12, s. 291-303.

85 Vedat Karadeniz ve Şaban Çelikoğlu, “Kömür Üretimine Bağlı Olarak Kurulmuş Bir Liman: Zonguldak Limanı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2010, c. 15, sy. 24, s. 157-176.

86 Ünal Özdemir ve Taşkın Deniz, “Zonguldak Limanı’nda Ro-Ro Taşımacılığı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 18 (30), s. 103-114.

87 Okan Yaşar, “Çanakkale Boğazı Doğu Kıyılarında Çevre Dostu Bir Liman: Çanakkale Kepez Limanı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2008, sy. 5 (2), s. 1-26.

ulaşımı konu alan çalışmada⁸⁸, boğazın tarihsel önemine vurgu yapılarak, fizikî özellikleri detaylandırılmış ve dönemsel olarak gerçekleşen gemi trafiği analiz edilmiştir.

Marmara Denizi ile Ege Denizi arasında bağlantı sağlayan Çanakkale boğazının ise iki kez coğrafyacılar tarafından bilimsel çalışmalara konu edildiği görülmektedir. “Çanakkale Boğazında Ulaşım”⁸⁹ başlığını taşıyan çalışmada, boğazın konumu, boyutları, doğal ve beşerî çevre özellikleri belirtilerek, gemi trafiği istatistik veriler ışığında incelenmiştir. Yine aynı boğazı konu alan diğer çalışmada⁹⁰ ise, boğazın stratejik konumuna dikkat çekilerek, fizikî özellikleri ele alınmış ve gemi trafiği analiz edilmiştir.

Doğal denizyolu bağlantı noktaları olan boğazlara benzer fonksiyona sahip olan, ancak insan eliyle oluşturulmaları bakımından boğazlardan farklılaşan kanallar da, denizyolu ulaştırmasında temel stratejik noktaları teşkil etmektedirler. Bu bağlantı noktaları inşa edildikten sonra sağladıkları avantajlarla denizyolu güzergâhlarının değişmesine neden olmakta, mesafeyi kısaltma bakımından sağladıkları avantajlarla da cazip denizyolu güzergâhları olmaya başlamaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde henüz taşımacılıkta kullanılan bir kanal söz konusu olmamakla birlikte, Türk coğrafyacılar başka bölgelerdeki kanalların ulaşımına ilişkin çeşitli yönlerini incelemiş ve buna ilişkin yayımlar gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan biri Süveyş kanalını konu alan çalışmadır.⁹¹ 1952 yılında kaleme alınan makale aslında iki temel kısımdan oluşmaktadır. Yayımların birinci bölümü Nil nehri vadisinin kısa bir mevzii coğrafya incelemesine ayrılmış, ikinci bölümde ise açıldığı tarihten itibaren Mısır’ın siyasî kaderinin sıkı sıkıya bağlı kaldığı Süveyş Kanalı jeopolitik açıdan ele alınmıştır.

Akdeniz ile Kızıldeniz arasında denizyolu bağlantısını mümkün kılan Süveyş Kanalı, sadece Mısır için değil tüm dünya deniz ulaşımında radikal değişiklikler meydana getirmiştir. Çalışmasında Süveyş kanalının açılma sürecinde yaşanan olaylara ve yarattığı etkilere detaylı olarak yer veren Tanoğlu, kanalın açıldığı sahanın fizikî coğrafya özelliklerini ortaya koymakta ve yazısının sonunda, kanalın özellikle Avrupa ile Hindistan ve Uzakdoğu’ya ulaşım konusunda yakaladığı başarıya vurgu yapmaktadır.

88 Nuran Taşlıgil, “İstanbul Boğazı’nın Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2004, sy. 10, s. 1-18.

89 İbrahim Güner ve Hakkı Yazıcı, “Çanakkale Boğazında Ulaşım”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 25-50.

90 Rüştü Ilgar, “Çanakkale Boğazı Ekosisteminde Ulaşım Faaliyetleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2002, sy. 8, s. 46-59.

91 Ali Tanoğlu, “Süveyş Kanalı”, *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1952, sy. 3-4, s. 18-47.

Kanal ulaşımıyla ilgili diğer yayın Volga-Baltık su yoluna odaklanan çalışmadır.⁹² Bu yayında ise, adı geçen kanalın tarihsel gelişim sürecine ve fizikî özelliklerine ilişkin bilgilere yer verildikten sonra, kanalın turizmdeki önemi öne çıkarılmıştır. Bu çerçevede kanal ve takip ettiği rota üzerindeki turistik çekicilikler çalışmanın temel konusunu oluşturmuştur.

Türkiye’de deniz yolu ulaşımına ilişkin coğrafi çalışmalar her ne kadar liman, boğaz ve kanal gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmış olsa da, spesifik konularda da yayınların gerçekleştirildiği izlenmektedir. Bunlardan; bir deniz yolu ulaşım hattını inceleme konusu eden çalışmada İstanbul-Bandırma arasındaki deniz yolu ulaşımı⁹³ incelenirken, göl yüzeyinde ulaşım odaklanan çalışmada ise Van Gölü’nde ulaşım⁹⁴ araştırma konusu yapılmıştır.

Ekolojik taşımacıya odaklanan çalışmada, Türkiye kıyı sularının ekolojik taşımacılıkta kullanım potansiyeli ve su yönetimi⁹⁵ inceleme konusu yapılırken, akarsularda geleneksel bir ulaşım aracına dikkat çekilen diğer bir çalışmada ise, Dicle ırmağında Kelek taşımacılığı ele alınmıştır.⁹⁶ Deniz yolu ulaşımında yüklerin taşıma şeklini öne çıkaran çalışmada, Türkiye’de konteyner taşımacılığı⁹⁷ incelenirken, bu ulaşım sisteminin kentiçi ulaşımına etkisi ve katkısı ise İstanbul özelinde bir başka çalışmada⁹⁸ analiz edilmiştir.

4. Türkiye’de Demiryolu Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

İngiltere’deki kömür ocaklarında biriken suyu boşaltmak için ray sisteminin icat edilmesine dayanan demiryolu ulaşımı, özellikle buharlı motorun icadıyla birlikte hızlı bir gelişme sürecine girmiş, yolcu ve yük taşımada temel bir sistem halini almıştır.

İlk demiryolu ulaşımının 1825 yılında İngiltere’de Stockton-Darlington hattında gerçekleştirilmesinden kısa süre sonra bu ulaşım şekli önce Avrupa, sonrasında

92 Nuran Taşlıgil, “Volga - Baltic Waterway and Tourism”, *Journal of World of Turks (ZfWT)*, 2011, c. 3, sy. 2 s. 41-51.

93 Cemalettin Şahin, “Ulaşım Coğrafyası Açısından İstanbul - Bandırma Deniz Ulaşımı”, *Marmara Denizi 2000 Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayını, 2000, s. 175-188.

94 Orhan Deniz ve Hakkı Yazıcı, “Van Gölünde Ulaşım”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2003, sy. 40, s. 17-33.

95 Rüştü İlgar ve Nusret Koca, “Su Yönetiminde Ülkemiz Kıyı Sularının Ekolojik Taşımacılıkta Kullanım Potansiyeli”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, c. 5, sy. 16, s. 122-134.

96 Emrullah Güney, “Dicle İrmağında Kelek Taşımacılığı”, *Atatürk, Dil ve Tarih Kurumu. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1990, sy.2, s.323-328.

97 Süheyra Üçışık ve Muhsin Kadioğlu, “Türkiye’de Konteyner Taşımacılığı”, *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Ankara Şubesi III. Ulaşım ve Trafik Kongresi Bildiriler Kitabı*. 2001, s.57-62.

98 Özlem Sertkaya Doğan, “İstanbul’un Ulaşımında Deniz Yollarının Yeri ve Önemi”, *Prof.Dr. Süha Göney’e Armağan Kitabı*, 2013, s.40-70.

ise diğer kıtalara hızla yayılmış, 1964 Tokyo Olimpiyatları için Japonya tarafından geliştirilen ve ilk seferini Tokyo-Osaka arasında gerçekleştiren hızlı tren sistemi ise demiryolu ulaşımında yeni bir aşamaya işaret etmiştir.

Osmanlı döneminde Anadolu topraklarında demiryolu ulaşımına ilişkin çalışmalar ise, 1800'lü yılların ortalarında başlamış ve 1866 yılında bir İngiliz şirketi tarafından inşa edilen 130 km'lik İzmir - Aydın hattıyla somutlaşmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da demiryolu inşa etme çalışmalarına hızla devam edilmiş ve 1923-1940 yılları arasında inşa edilen 3.208 km'lik hat uzunluğuyla en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1950'lerden itibaren demiryolu ulaşımı büyük ölçüde ihmal edilmiş yerini karayolu ulaşımına bırakmıştır. 2003 yılından itibaren demiryolu ulaşımı ulaştırma politikalarında yeniden öne çıkmış, ilk yüksek hızlı treninin Ankara-Eskişehir hattında 14 Mart 2009 tarihinden itibaren seferlerine başlamasıyla yeni bir aşamaya geçilmiştir.

Türkiye'de demiryolu ulaşımına ilişkin yayınlanmış 21 bilimsel çalışma incelemeye tabi tutulmuştur. Bu eserlerin bir tanesi kitap, 3'ü kitap bölümü, 4'ü bildiri formatında hazırlanırken, 13'ü ise makale formunda oluşturulmuştur. Belirtilen çalışmalar genel bir tasnife tabi tutulduğunda, büyük ölçüde demiryolu ulaşımının yerleşmelere etkisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Yine demiryolu ulaşımının genel niteliklerinin Türkiye ölçeğinde irdelenmesi, siyasi coğrafya yönü ve uluslararası taşımacılıktaki yeri, kentiçi ulaşımında raylı sistemlerin rolü, demiryolu ulaşımının ortaya çıkardığı sanayi, demiryolu ulaşımı unsurlarının turizm faaliyetlerine etkisi gibi konular da inceleme konusu yapılan hususlardandır.

Türkiye'de demiryolu ulaşımının gelişim süreci ve mevcut durumuna odaklanan çalışmalardan ilki olan ve 1997 yılında yayınlanan çalışma⁹⁹ demiryolu ulaşımının genel ulaşımındaki önemine vurgu yaparak başlamakta, dünya genelinde ve Türkiye'de demiryolu ulaşımının tarihsel gelişim süreciyle devam etmektedir. Bir ülkenin siyasi, sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik hayatı üzerinde ulaştırmanın önemine dikkat çekildiği sonuç bölümünde ise, uluslararası kombine taşıma hizmetleri şartlarını yerine getirebilmek için yapılması gerekenler sıralanmaktadır. 2001 yılında yayınlanan diğer bir genel çalışmada ise¹⁰⁰, Türkiye'de demiryollarının koşulları, olanakları ve sunulan öneriler ulaşım coğrafyası perspektifinde inceleme konusu yapılmıştır.

"Türkiye'de Demiryollarının Gelişmesi"¹⁰¹ başlığını taşıyan kitap bölümü yine genel hatlarıyla demiryolu ulaşımını konu alan bir çalışma niteliğindedir. Adı

99 Yalçın Karabulut, "Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1997, sy. 6, s. 163-187.

100 Emrullah Güney, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye'de Demiryolları: Koşullar, Olanaklar, Öneriler", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, sy. 4, s. 93-111.

101 Berrin Eken, "Türkiye'de Demiryollarının Gelişmesi" *İnsan ve Mekan, Prof. Dr. Erol Tümtekin'e 80. Yıl Armağanı*, Çantay Yayınevi, 2006, s. 18-36.

geçen yayında, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde inşa edilmiş olan demiryolu hatları, istatistik veriler ışığında kronolojik bir sıra takip ederek incelenmiş; sonuç bölümünde ise, Türkiye demiryolu şebekesinin dağılışında müşahade edilen hususiyetler Avrupa ve Asya toprakları olmak üzere iki bölümde ortaya konulmuştur.

Bilindiği üzere her bir ulaşım sistemi üzerinde birçok fizikî ve beşerî coğrafya faktörü etkili rol oynamaktadır. Bu çerçevede jeomorfolojik özelliklerin demiryolu ulaşımına etkisini açıklamaya odaklanan çalışmada¹⁰², demiryolu ulaşımının Türkiye’deki genel tarihsel gelişimine yer verildikten sonra, Türkiye topoğrafya ve eğim haritalarında demiryolu hatları işaretlenerek iki unsur arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kuşkusuz fizikî coğrafya şartları kadar politika ve planlama yaklaşımları da ulaşımın şekillenmesinde etkili faktörlerdir. Türkiye’de bir bütün olarak demiryolu ulaşımının siyasî coğrafya açısından¹⁰³ anlamına odaklanan çalışmalar olduğu gibi, bu ulaşım sisteminin jeopolitik açıdan önemini¹⁰⁴, savaş dönemlerinde demiryolu hatlarının stratejik rolünü¹⁰⁵ ve sadece mevcut olan demiryolu hatlarının çeşitli özellikleri değil, aynı zamanda Osmanlı döneminden Türkiye Cumhuriyeti’ne tamamlanmamış demiryolu projeleri gibi farklı yönlerine dikkat çeken çalışmaların varlığıyla karşılaşmaktayız. Kuşkusuz bu çalışmaların temel ortak yanı konuyu politika, planlama ve strateji kapsamında demiryollarının değerlendirilmesine yöneltilmiş olmalarıdır.

Demiryollarının diğer bir etkisinin sanayinin kurulması üzerine olduğu görülmektedir. Bu durum doğrudan demiryolu ulaşımına ilişkin sanayi ünitesinin oluşturulması şeklinde cereyan edebildiği gibi¹⁰⁶, Karabük demir-çelik fabrikalarının kuruluşu ile demiryolu politikalarını bir arada değerlendiren çalışmanın¹⁰⁷ bize haber verdiği gibi dolaylı bir etki şeklinde de ortaya çıkabilmektedir.

Genel olarak ulaşım, özelde ise demiryolu ulaşımı sadece belirli bir ülke sınırları içinde kalmamakta, aynı zamanda farklı ülke sınırlarından da geçebilmektedir. Demiryolu ulaşımının uluslararası boyutuna işaret eden bu durum

102 Ayşe Çağlıyan ve Aysel Bozkurt Yıldız, “Türkiye’de Demiryolu Güzergâhları Jeomorfoloji İlişkisi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 28, s. 466-486.

103 Gülpınar Akbulut, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye’de Demiryolu Ulaşımı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.

104 Gülpınar Akbulut, “Türkiye’de Demiryolu Ulaşımının Jeopolitik Önemi”, *Uluslararası Demiryolu Sempozyumu*, 2006, s. 26-38.

105 Gülpınar Akbulut, “Balkan Savaşlarında Demiryolunun Stratejik Rolü”, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilafî Duruşlar*, Mustafa Türkeş (ed.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 2014, c. 2, s. 899-912.

106 Saliha Koday ve Zerrin Karakuzulu, “Türkiye’de Vagon Sanayi A.Ş.”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 5, s. 252-276.

107 Ünal Özdemir, “Demiryolu Ulaşım Politikaları ve Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının Kuruluşu”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu*, 2010.

coğrafi çalışmalarda, kimi zaman mevcut hatların uluslararası ulaşımındaki yeri ve etkinliği¹⁰⁸ şeklinde yerini alırken, bazen de geleceğe yönelik planlamalardaki yeri¹⁰⁹ kapsamında inceleme konusu yapılmış bulunmaktadır

Yukarıda belirtildiği üzere, Türkiye’de demiryolu ulaşımına ilişkin coğrafi çalışmalarda, bu ulaşım sisteminin nüfus ve yerleşmeler üzerindeki etkisine odaklanan çalışmaların yoğunluğu dikkati çekmektedir. Bu çerçevede ele alınacak en eski tarihli yayın 1960 yılında yayınlanan çalışmadır. Demiryollarının istasyon nüfusuna etkisini konu edinen çalışmada¹¹⁰, demiryolu-nüfus ilişkisinin coğrafi çalışmalardaki yeri (eksikliği) vurgulanmış, 1927-1950 yılları arasındaki sayım dönemleri esas alınarak, demiryolu istasyonu olan ve olmayan yerleşmeler karşılaştırılarak istasyonların nüfusa etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, istasyon olmayan il ve ilçe merkezlerinde %75’lik bir nüfus artışına karşılık, istasyon olan yerleşmelerde % 271 oranında bir artış olduğu tespitine yer verilmiştir.

Demiryolunun yerleşmeler üzerinde etkisinin coğrafi çalışmalarda iki farklı yönden ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, bir demiryolu hattı boyunca mevcut tüm yerleşmeler üzerindeki etkisini öncelikleyen¹¹¹ çalışmalar olduğu gibi, sadece bir yerleşim birimi üzerine etkisine dikkat çeken çalışmalar da söz konusu olmaktadır. Demiryolu hatlarının İliç (Erzincan)¹¹² ve Yeniçubuk (Gemerek/Sivas)¹¹³ üzerindeki etkisini esas alan çalışmalar, ikinci gruba örnek olarak verilebilecek yayınlar niteliğindedir.

Raylı sistemler kentiçi ulaşımında giderek önemini arttıran demiryolu ulaşımının diğer bir cephesini oluşturmaktadır. Özellikle metro sistemleri kentiçi ulaşımına büyük katkı sunmakta ve metropollerde milyonlarca yolcunun hareketine olanak tanımaktadır.

Daha az sayıda olmakla birlikte Türkiye’de kentiçi raylı sistem ulaşımını temel alan coğrafi çalışmaların varlığı gözlenmektedir. Bunlardan İstanbul’da banliyö

108 Muzaffer Bakırcı, “Türkiye’nin Uluslararası Ulaşımında Demiryolu Sınır Kapılarının Yeri ve Etkinliği” *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 28, s. 370-407.

109 Gülpınar Akbulut, “21. Yüzyıl’ın Eko-Politik Ürünü: Demir İpek Yolu”, *Uluslararası İpek Yolu’nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016, c. 1, s. 37-56.

110 Talip Yüce, “Demiryollarımızın İstasyon Nüfusuna Etkisi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1960, sy. 20, s. 143-148.

111 Mehmet Akif Ceylan, “Manisa-Uşak Demiryolu Ulaşımının Yerleşme Üzerine Etkileri (I)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2010, c. 15, sy. 23, s.1-28; Mehmet Akif Ceylan, “Manisa-Uşak Demiryolu Ulaşımının Yerleşme Üzerine Etkileri (II)”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2010, sy. 21, s. 1-26.

112 Adem Başbüyük, “Demiryoluna Bağlı Olarak Kurulan Bir İlçe Merkezi: İliç (Erzincan)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 15, s. 251-274.

113 Vedat Karadeniz, “Kuruluş Yeri Seçiminde Ulaşımın Etkili Olduğu Yerleşmelere Bir Örnek: Yeniçubuk Kasabası (Gemerek-Sivas)”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 29, s. 286-312.

ulaşımını inceleme konusu yapan çalışmada, İstanbul’un Anadolu yakasında Haydarpaşa-Gebze arasındaki demiryolu banliyö ulaşımı¹¹⁴ analiz edilmiştir. Hattın tarihsel gelişimine ve yolcu istatistiklerine yer verilen çalışma bazı önerilerle sonuçlandırılmıştır.

Demiryolundan kentiçi ulaşımında yararlanmada belirli bir hat, coğrafi çalışmaya konu olabileceği gibi, kenti bir bütün olarak raylı sistemler açısından ele alan çalışmalar da söz konusudur. “İstanbul’da Raylı Ulaşım Sistemleri”¹¹⁵ başlığını taşıyan çalışma bunlardan birini teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Dünya’da raylı sistemlerin durumu kısaca ifade edildikten sonra, İstanbul’da mevcut raylı ulaşım sistemleri; metro, hafif metro, tramvay, füniküler hatlar ve banliyö trenleri şeklinde gruplara ayrılmak suretiyle ele alınmıştır. Yayınlandığı dönemde yapımı devam eden raylı ulaşım hatlarına da yer verilen çalışma, İstanbul’un ulaşımının karayoluna olan bağımlılığının azaltılmasının ancak raylı sistem projelerinin hayata geçirilmesiyle çözümlenebileceği önerisiyle son bulmaktadır.

Yine benzer bir içeriğe sahip olan diğer bir çalışmada¹¹⁶ ise, İstanbul’un genel ulaşım özellikleri belirtildikten sonra, şehirde mevcut raylı sistem hatlarının (hafif raylı sistem, metro ve tramvay) temel özellikleri ve taşıma kapasiteleri ifade edilmiştir.

Sayıda oldukça sınırlı olmakla birlikte, yakın dönemde yukarıda temel içerikleri kısaca belirtilen çalışmalardan farklı olarak, kentiçi raylı sistemlerin planlamasına yönelik modellemeler yapmayı esas alan çalışmaların da oluşturulduğunu görmekteyiz. Bu çerçevede gerçekleştirirken çalışmada¹¹⁷, İstanbul’un kentiçi ulaşımına ilişkin sorunlarına dikkat çekilmekte, gelecek yıllarda inşa edilecek yeni konut alanları ve açılacak yeni istihdam sahalarının bu problemin daha da büyümesine neden olacağı ifade edilmektedir. Bu sorunun çözümünün raylı sistem yatırımlarının etkin kullanılmasından geçtiği vurgulanan çalışmanın temel amacı ise, yapılacak yatırımların fizikî ve beşerî coğrafya faktörleri de göz önünde bulundurularak en doğru şekilde yönlendirilmesine katkıda bulunmak olduğu belirtilmiştir. Çalışmada coğrafi bilgi teknolojileri tabanlı yeni bir tasarım modeli oluşturularak İstanbul şehrine uygulanmış ve raylı sistem yatırımları için en uygun hatlar için önerilerde bulunulmuştur.

114 Saliha Koday, “Haydarpaşa-Gebze Arasındaki Demiryolu Banliyö Ulaşımı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 264-276.

115 Gaye Ertin, “İstanbul’da Raylı Ulaşım Sistemleri”, *İnsan ve Mekan, Prof. Dr. Erol Tümertekin’e 80. Yıl Armağanı*, İstanbul: Çantay Yayınevi, 2006, s. 129-149-36.

116 Özlem Sertkaya Doğan, “The Importance and Place of Rail Systems in İstanbul Local Transportation”, *Technical University of Gabrova, International Scientific Conference, Unitech’08*, Gabrova, Bulgaria, 2008, s. 259-264.

117 Cem Kırılancıoğlu, “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Kent İçi Raylı Sistem Koridor Planlaması”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 33, s. 53-71.

Demiryolu müzeleri, ulaşım-turizm etkileşiminin somutlaşmış bir sonucuna işaret etmektedir. Bu ilişkiyi araştırma konusu yapan çalışmada, Türkiye'deki demiryolu müzelerinin ülke kültür turizmine etkileri incelenmiştir.¹¹⁸ Çalışmanın başında kültür turizmi kavramı açıklanmış ardından Türkiye'nin kültür turizmi açısından zenginliğine vurgu yapılmıştır. Türkiye'de müzelerin tarihsel gelişimine yer verilen çalışmada, demiryolu müzelerinin ziyaretçi sayıları ve bunların bölgesel dağılışı haritalanarak sunulmuştur.

5. Türkiye'de Havayolu Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

İnsanların uçmak suretiyle hedefledikleri yere ulaşma istekleri, yeni araçların kullanımını beraberinde getirmiş, böyle bir arayışın sonucu olarak da Wright Kardeşler 17 Kasım 1903 tarihinde ilk uçak uçuşunu gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde ise, özellikle hız ve konfor özellikleri dolayısıyla tercih edilen havayolu ulaşımında, uçakların tür, kapasite ve hızlarında her geçen gün yeni olanaklar devreye sokulmakta, yine benzer bir şekilde havaalanlarının donanım ve kapasiteleri de gün geçtikçe artırılmaktadır.

Türkiye'de havayolu ulaşımın tarihsel seyri de, dünya genel eğilimine paralel olarak şekillenmiş bulunmaktadır. Osmanlı Devletinin 1911-1912 Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanların hava saldırısının uğraması, askerî havacılık konusunda çalışmaların başlatılmasına zemin hazırlamıştır.

1980'li yılların ortalarından itibaren özel havayolu şirketlerinin sistemdeki yerini alması, Türkiye'de havayolu ulaşımın gelişmesinde önemli bir adım olarak belirginleşmekle birlikte, esas önemli sıçrama 2003 yılında Ulaştırma Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan "Bölgesel Havacılık Projesi"yle gerçekleşmiştir. "Her Türk vatandaşı hayatında en az bir kez uçağa binecektir" sloganıyla karakterize edilen proje kapsamında, havaalanı ücretlerinde indirimler yapılması, yolcu biletlerinde özel işlem ve eğitime katkı paylarının kaldırılması gibi çalışmalar, özellikle iç hat taşımacılığında hızlı gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de havayolu ulaşımına ilişkin çalışmaların nispeten daha az sayıda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye havayolu ulaşımını temel alan 4 yayın incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu çalışmaların üç tanesi makale formatında olurken, biri bildiri formunda oluşturulmuştur.

Belirtilen çalışmalardan en eski tarihli olanı 1996 yılında yayınlanan "Türkiye'nin Havaalanları"¹¹⁹ başlığını taşıyan çalışmadır. Bu yayında Türkiye'de havaalanı yapımının tarihsel gelişim süreci ve çeşitli özellikleri kısaca ifade edildikten sonra, her bir havaalanı ve havalimanının temel özellikleri ve taşımadaki payları detaylı olarak işlenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, alınacak bazı tedbirlerle

118 Gülpınar Akbulut ve Eyüp Artvinli, "Effects of Turkish Railway Museums on Cultural Tourism", *Social and Behavioral Sciences* 19, 2011, s. 131-138.

119 Nuran Taşlıgil, "Türkiye'nin Havaalanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1996, sy. 31, s. 259-281.

hava ulaşımı daha cazip hale getirildiği takdirde, bir taraftan karayolları üzerindeki yoğunluğu ve dolayısıyla trafik kazalarını azaltacağı, diğer taraftan ise havaalanlarının uçak ve yolcu kapasite kullanımlarının artacağı vurgulanmıştır.

Yine aynı müellif tarafından gerçekleştirilen diğer bir çalışmada ise, bu kez Türkiye’de havayolu ulaşımının gelişimi inceleme konusu yapılmıştır.¹²⁰ Çalışmada Türkiye’de havayolu ulaşımıyla ilgili kuruluşlar, havaalanlarının gelişimi, hava ulaşımının başlaması ve gelişmesi kronolojik bir sıra takip edilerek açıklanmış, ardından da Türkiye’de havayolu ulaşımına ilişkin istatistik veriler analiz edilmiştir. Sonuç olarak; havayolu ulaşımın dünyada çok hızlı bir gelişme gösterdiği, Türkiye’de de bu alandaki gelişmelerin çok önemli olduğu ancak yeterli olmadığı vurgulanarak, karayollarının yükünün azaltılması ve kısa zamanda istenilen yere ulaşabilmesi için havayolu ulaşımının daha cazip hale getirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Benzer bir yaklaşımla oluşturulan diğer bir çalışmada ise, Türkiye’de havayolu ulaşımının tarihsel gelişimi ve mevcut yapısı değerlendirilmiştir.¹²¹ Adı geçen yayında, temel ulaşım sistemlerinden birini teşkil eden havayolu ulaşımının diğer ulaşım sistemlerine göre sahip olduğu üstünlükler nedeniyle her geçen gün daha fazla tercih edilmeye devam ettiği, bu gelişmenin sadece uluslararası taşımada değil, aynı zamanda ülke içi ulaştırmada da belirgin bir hal almaya başladığı vurgulanmıştır. Türkiye’de havayolu ulaşımın tarihsel seyrine ayrıntılı olarak yer verilen çalışmada, ulaşım politikalarında sektörel öncelikler ve yatırımlara değinildikten sonra, havayoluyla yük ve yolcu taşımının tarihsel seyri, havaalanlarının özellikleri, yolcu ve yük ulaştırmasının havaalanlarına göre dağılımı istatistik veriler ışığında analiz edilmiştir.

Bir bütün olarak Türkiye’de havayolu ulaşımını veya tüm havaalanlarını kapsayan çalışmaların yanı sıra, sadece bir havaalanının incelenmesine ayrılan çalışmaların da varlığı gözlenmektedir. “Trabzon Havaalanına Coğrafi bir Yaklaşım” başlığını taşıyan yayın bu kapsamdadır.¹²² Sözü edilen çalışmada ulusal ve uluslararası alanda önemli bir ulaşım noktası olan Trabzon Havalimanı’nın coğrafi açıdan incelenmesi amaçlanmış, topoğrafya ve hava koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar coğrafi bakış açısıyla incelenmeye çalışılarak tespitler yapılmıştır. Bu çerçevede havalimanı özelinde yörenin doğal ve beşerî coğrafya özellikleri işlenmiş, doğal çevreden kaynaklanan ve zaman zaman ulaşımı aksatan sorunlara dikkat çekilmiştir.

120 Nuran Taşlıgil, “Türkiye’de Hava Ulaşımının Gelişimi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 1997, c. 2, sy. 7, s. 89-97.

121 Muzaffer Bakırcı, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Havayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2012, sy. 25, s. 340-377.

122 Yahya Kadioğlu, “Trabzon Havalimanı’na Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2007, sy. 15, s. 173-190.

6. Türkiye’de Kablolü Sistemler Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

Kablo hatlarıyla daha ziyade enerji, ses ve görüntü taşınmakta, çok küçük bir pay sahibi olmakla birlikte yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan teleferik ve telesiyerler de ulaşım sistematiğinde yer almaktadırlar. Teleferikler, Türkiye’de özellikle turizme konu olan dağlık sahalarda kullanılmaktadır. Yine kırsal kesimlerde iptidai tipleri yolcu ve yük taşımada kullanılırken, kent içinde ise kısa mesafeli yolcu taşımaya hizmet etmektedir.

Türkiye’de en bilinen ve en uzun mesafe yolcu taşıyan teleferiği, 1958’de inşasına başlanan ve 1963 yılında hizmete açılan Bursa teleferiğidir. Aynı zamanda Türkiye’nin ilk teleferik hattı olan bu hat vasıtasıyla Bursa Şehri ile Uludağ’da bulunan turistik tesisler arasında ulaşım sağlanmaktadır.

Teleferiklerin Türkiye genel ulaşımında oldukça küçük bir yer tutması coğrafi çalışmalara da yansımış görünmektedir. İncelemeye konu edilen çalışmalardan sadece bir tanesi bu konuda yayınlanmış bulunmaktadır. Makale formunda hazırlanan bu çalışma “Ardeşen (Rize) Yöresinde Teleferik Kurulumu ve Kullanımının Sosyal Hayata ve Ekonomiye Etkisi”¹²³ başlığını taşımaktadır. Ardeşen yöresinde coğrafi şartlardan dolayı ulaşımında yaygın olarak teleferik sisteminin kullanıldığına işaret edilen çalışmada, özellikle çay tarımı yapılan arazilerde, çayların taşınması amacıyla teleferiklerin yaygın olarak kullanılan ulaşım aracı olduğu vurgulanmıştır. Son yıllarda turistik alanlarda turizm amacıyla da kullanıldığı belirtilen çalışmada, teleferik kullanımının insan hayatı üzerindeki etkisi araştırılmış olup, yöredeki teleferik kullanımlarının iyileştirilmesi konusunda önerilerde bulunulmuştur. Yörenin fizikî coğrafya özelliklerinin teleferik kullanılması üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmada, teleferik kurulum süreci ve çeşitleri açıklanmış, teleferik kullanımına ilişkin uyarılarda bulunularak alternatif öneriler sıralanmıştır.

7. Türkiye’de Kentiçi Ulaşımına İlişkin Coğrafi Yayınlar

Dünya’da hızla devam eden kentleşme süreci, kırsal sahalarda yaşayan nüfus için bir çekim merkezi oluşturmakta, hızla artan nüfus ise, dar sahalarda milyonlarca kişinin yaşamasına ortam yaratmaktadır. Kentsel alanlarda ortaya çıkan nüfus yoğunluğu, bu sahalarda fizikî mekân ve sosyal ortamın organizasyonuna özel önem verilmesini zorunlu kılmaktadır. Başta altyapı olmak üzere, konut alanları, hizmet birimleri ve iş alanlarının uyumlu organizasyonunun esas olduğu kentlerde, kentiçi ulaşım bu uyumu sağlamada en önemli rollerden birini üstlenmektedir.

Kentler, ulaşım sistemlerinin iç içe geçtiği ve yoğun bir şekilde kullanıldığı coğrafi mekânlar durumundadır. Dolayısıyla mümkün olan tüm ulaşım sistemlerinin entegre bir şekilde kullanılması kentsel planlama açısından son derece büyük önem taşımaktadır.

123 Tamer Özlü, Savaş Çağlak ve Halim Şamhoğlu, “Ardeşen (Rize) Yöresinde Teleferik Kurulumu ve Kullanımının Sosyal Hayata ve Ekonomiye Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014, c. 7, sy. 34, s. 350-364.

Daha önce çeşitli ulaşım sistemlerinin kentçi ulaşımındaki durumuna odaklanan çalışmaları belirtmiştik. Burada ise kentçi ulaşımını bir bütün olarak ele alan çalışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede 6 yayın incelenmiş, bunlardan dördü makale, iki tanesi kitap bölümü ve bir tanesi ise bildiri formatında oluşturulmuştur.

Belirtilen konuda hazırlanmış olan çalışmaların büyük ölçüde yakın dönemlerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Şehir coğrafyası çalışmalarda mutlaka ulaşım koşullarına da yer verilmekle birlikte, coğrafyacıların yakın dönemde şehirlerin ulaşım faaliyetlerini bağımsız olarak incelemeye başladığı anlaşılmaktadır.

Şehirsel alanlarda ulaşım sistemlerine ilişkin prensip ve yaklaşımları konu edinen çalışmada¹²⁴ kentçi ulaşımına ilişkin bir kavramsal çerçeve çizilmiş, ardından kentçi ulaşımını etkileyen fiziki ve beşerî coğrafya faktörleri açıklanmıştır.

Kentçi ulaşımına ilişkin çalışmaların büyük ölçüde şehrin ulaşım sorunlarını öne çıkaran çalışmalar niteliğinde olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri, Kahramanmaraş’ta ulaşım problemleri ve halkın ulaşım sistemine ve problemlerine bakışının inceleme konusu yapıldığı çalışmadır.¹²⁵ Mekânsal, çevresel ve sosyo-ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya çıkan şehirci ulaşım problemlerinin incelendiği çalışmanın birinci bölümünde Kahramanmaraş’ın konumu, kentleşme süreci ve kentsel özellikleri, taşıt sayısı ve ulaşım ağı arasındaki ilişki, ulaşımın hava ve gürültü kirliliğine etkisi ortaya konulurken, ikinci bölümünde halkın ulaşım sistemine ve problemlerine bakışı, yapılan anket çalışmaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Adana’da ulaşım problemlerine odaklanan çalışmada ise¹²⁶, Adana’nın kentsel özellikleri ve gelişimi belirtilmiş, şehirde taşıt sayısı ile nüfus ve ulaşım ağı arasındaki ilişki irdelenerek, yapılan anket çalışması ışığında ulaşım ile ilgili sorunlar ortaya konulmuştur.

Yine Malatya kentçi ulaşımını ve yaşanan başlıca sorunlar bilimsel çalışmaya konu edilirken¹²⁷, diğer bir çalışmada ise Elazığ şehrinde trafik kazalarıyla iklim ilişkisi analiz edilmiştir.¹²⁸ Trafik kaza analizi yapmayı hedefleyen çalışmada, kazalara neden olan çeşitli değişkenlerden sadece iklim faktörü incelenmiş ve

124 Özlem Sertkaya Doğan, “Principles and Concepts in the Transportation Systems of Urban Areas”, *Urban and Urbanization*, Recep Efe vdğr. (eds.), Sofia: St.Kliment Ohridski University Press, 2014, s. 396-406.

125 Ersin Kaya Sandal, “Kahramanmaraş’ta Ulaşım Problemleri ve Halkın Ulaşım Sistemine ve Problemlerine Bakışı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2009, sy. 21, s. 137-157.

126 Ersin Kaya Sandal ve Mehmet Traş, “Adana’da Ulaşım Problemlerinin Şehir Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 28, s. 125-140.

127 Gülpınar Akbulut, “Malatya Şehir İçi Ulaşımı ve Yaşanan Başlıca Sorunlar”, *Sürdürülebilir Kentleşme ve Kentlilik Sempozyumu*, Malatya, 2011.

128 Erdal Karakaş, Handan Aslan ve Sabri Karadoğan, “Elazığ Şehrindeki Trafik Kazalarıyla İklim İlişkisinin Analizi”, *e-Journal of New World Sciences Academy Nature Sciences*, 2009, c. 4, sy. 3, s. 53-69.

trafik kazalarının dağılışı, şehrin arazi kullanımı ve yollarla ilişkilendirilmiştir. Çalışmada Elazığ şehrinde kazaların oluşumunda sadece yol, insan, araç vb. şartların tek başına etkili olmadığı, iklim şartlarının da önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Kentiçi ulaşım sorunlarına odaklanan yayınların yanı sıra, ulaşım ile sosyal aktiviteler arasındaki ilişkiyi temel alan çalışmalar da göze çarpmaktadır. İstanbul Avcılar ilçesinde bu ilişkiyi incelemeye odaklanan çalışmada¹²⁹, kentlerde yaşayan insanların yaşam standartları, günümüz imkânları doğrultusunda beklentileri ve serbest zaman aktiviteleri (çalışma, eğitim, dinlenme, yeme-içme ve uyuma gibi faaliyetlerin dışında kalan) göz önünde bulundurulmuş, bu faaliyetler için gerekli olan maliyet, zaman, mekân ve bunlara bağlı olarak ulaşım imkânları irdelenmiştir.

Son olarak ele alacağımız çalışma, doğrudan kentiçi ulaşımını esas almamakla birlikte bir şehir özelinde ulaşım durumuna etki eden coğrafi şartlar ve gelişimini temel alan bir yayındır. 2008 yılında bir kitap bölümü olarak hazırlanan yayında Cumhuriyet dönemi boyunca ulaşım sistemlerinin gelişimi, çeşitli dönemler halinde Samsun şehri özelinde incelenmiştir.¹³⁰

Sonuç

Ulaşımın fonksiyonel yapısı ve ilişkileri gereği coğrafyanın her alanıyla etkileşim içinde olması, hemen tüm çalışmalarda az veya çok bu konuya da temas edilmesini beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan tamamen ulaşım odaklanan çok sayıda bilimsel çalışmanın gerçekleştirildiği, bu çalışmaların giderek gelişme eğilimi içinde olduğu ve bu bakımdan zengin sayılabilecek bir literatürün varolduğu görülmektedir.

Ulaşım konusundaki yayınların sayısal artışı yanında, nitelik ve içerik açısından da belirgin değişimlerin yaşandığı gözlenmektedir. Bu çerçevede daha ziyade genel çerçevenin ortaya konulması ve temel şartların ifade edilmesi şeklinde gerçekleştirilen çalışmaların yanında, daha spesifik konuların incelendiği çalışmaların da yer almaya başladığı izlenmektedir. Gelecek dönemlerde, özellikle ulaşım planlamalarında teknolojiden faydalanma veya ulaşım şartlarındaki değişimin ve mekânsal etkilerinin bir takım sayısal modellemeler veya programlar kullanılarak oluşturulmasına yönelik bilimsel çalışmaların daha da öne çıkacağı anlaşılmaktadır.

Her geçen gün giderek çeşitlenen, hızlanan ve karmaşıklaşan ulaşım faaliyetlerinin ileriki dönemlerde de coğrafi çalışmalara, daha da artan bir şekilde, konu

129 Arif Keçeli, Sinan Kocaman ve Gökhan Mert, "Kentiçi Ulaşım Sistemleri ve Sosyal Aktivite İlişkisi: Avcılar İlçesi Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 27, s. 187-205.

130 Hamza Akengin, "Cumhuriyetten Günümüze Ulaşım Sistemlerinin Gelişimi ve Samsun Şehri", *İlkadımdan Cumhuriyete Milli Mücadele*, Osman Köse (ed.), Samsun, 2008, s. 597-607.

olacağını varsaymak mümkündür. Bu çerçevede hazırladığımız bu mütevazı literatür analizi çalışmasının, gelecekte karar vericilere ve planlamacılara yön gösterecek nitelikte çalışmaların yapılmasına yardımcı olmasını dilerim.

Ulaşım ve Coğrafya: Türkiye’de Ulaşım Coğrafyası Literatür Analizi

Muzaffer BAKIRCI

Özet

İnsanın ve onun ürettiği mal ve hizmetlerin çeşitli araçlarla bir sahadan başka bir sahaya taşınması faaliyeti olarak tanımlanabilecek olan ulaştırma, tarihsel süreç içinde sadece kullanılan araçlar açısından değil, aynı zamanda bu araçların bir araya gelerek oluşturdukları sistemler ve ulaşımın yapıldığı mekânlar bakımından çok büyük bir genişliğe ve çeşitliliğe kavuşmuş bulunmaktadır. Tarih boyunca çevresini tanıma ve ondan daha fazla yararlanma çabaları, insanların yakın veya uzak mekânlara erişim konusunda kesintisiz bir çaba içine girmesine yol açmış, bu çabalar Dünya’nın her köşesinin tanınmasıyla sonuçlanan coğrafi keşiflerle meyvelerini vermiştir. Geçmişte Dünya’nın keşfini mümkün kılan ulaşım şartları, günümüzde evrenin keşfi için aynı rolü üstlenmiş görünmektedir.

Bir ekonomik faaliyet olmasının ötesinde, diğer bütün ekonomik sektörleri ve yaşam alanlarını biçimlendiren bir özelliğe sahip olması, ülkeleri her geçen gün ulaşım alanına daha fazla yatırım yapmaya yöneltmekte ve bir stratejik alan olarak kabul edilmesini zorunlu hale getirmektedir. Tarih boyunca, coğrafi konumunun etkisiyle Anadolu yarımadası ulaşım açısından bir kavşak noktası olmuş ve her dönem büyük ticaret yollarının ana güzergâhlarından birini teşkil etmiştir. Sahanın bu önemi günümüzde de en açık şekliyle devam etmekte ve uluslararası ulaşımında stratejik bir anlam taşımayı sürdürmektedir. Bütünüyle veya kısmen fiziki mekân üzerinde cereyan eden ulaşım faaliyetleri, temel araştırma konusu insan-mekân ilişkisi olan coğrafya ile sıkı bir ilişki içinde bulunmakta ve konunun coğrafyacılar tarafından sıkça inceleme konusu yapılması söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti döneminde coğrafya bilimine mensup araştırmacıların ulaşım coğrafyasına ilişkin bilimsel çalışmalarının; ele alış biçimi, içerik ve sonuçları açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın temel hedefi, Türkiye’de ulaşım coğrafyasına ilişkin şartların Coğrafyacıların gözünden gelişim ve görünümünü ortaya koymak ve bu sahada yapılan çalışmaların yer aldığı bir literatür kaynağının oluşmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım, Coğrafya, Türkiye Cumhuriyeti, Literatür, Analiz.

Transportation and Geography: The Literature Survey of Transportation Geography in Turkey

Muzaffer BAKIRCI

Abstract

Transportation can be defined as the activity of transporting passengers, goods and services from one place to another by means of a variety of vehicles. Over time, it has reached a great extent and diversity in terms of the relevant vehicles, the systems where these vehicles work together and the settings where transportation is used.

The efforts to get to know their environment and to utilize it efficiently have led people to strive for access to places both near and distant. Historically, such endeavors resulted in the geographical explorations around the globe. The transportation facilities, which had previously enabled the discovery of the world, play a similar role today paving the way for the discovery of the universe.

Far beyond a simple economic activity, transportation must be considered as a strategic area of policy demanding increased investment from governments for its role in shaping all other economic sectors and habitats.

The Anatolian peninsula has historically served as an intersection point for transportation due to its geographical position and it has constituted one of the main routes for important trade networks. This region continues to carry significance in international transportation to this day.

Transportation activities that are carried out over the physical environment thus fall under the scope of geography, which is a study of the relationship between human beings and their landscape.

This study aims to analyze the studies of geographers in the Republican Period on transportation geography in terms of their format, content and conclusions. The main objective is to introduce the development of this field from the perspective of geographers and to contribute to the formation of a literature on these works.

Keywords: Transportation, Geography, Turkey, Literature, Analysis.

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme

Hamza AKENGİN*

Ayşe YAŞAR**

Giriş

Türkiye’de genelde coğrafya, özelde siyasi coğrafya çalışmaları bütüncül bir anlayışla incelendiğinde; hem içerik hem de metodolojik bakımdan Batı dünyasında yapılan çalışmalar ile kıyaslandığında çok daha sığ ve yüzeysel olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun birçok sebebi bulunmaktadır. Bunların başında Türkiye’deki coğrafi çalışmaların halen büyük ölçüde tasviri coğrafya niteliği taşıması gelmektedir. Yapılan araştırmaların tasviri nitelikli olması büyük ölçüde Avrupa ve Amerika üniversitelerinde yapılan çalışmaların takip edilememesi ile ilgili olmalıdır. Bu da büyük ölçüde coğrafyacıların batı dillerini akademik anlamda kullanabilme yeterliliği ile ilgilidir. Her ne kadar Türkiye’de coğrafyanın gelişimine büyük katkı yapmış olan bazı hocalarımız Batı dillerinden yaptıkları çevirilerle bazı kaynakları Türkçeye kazandırmışlarsa da bunlar büyük ölçüde ders kitapları ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmalar özellikle 1980’li ve 1990’lı yıllardan sonra Türkiye üniversitelerinde sayısı hızla artan coğrafya bölümlerinin ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir. Dolayısıyla Türkiye’de coğrafya biliminin hemen her alanında yapılan çalışmalar ile yayınlar neredeyse birbirinin tekrarı haline dönüşmüştür. Bu durum özel bir alan olan siyasi coğrafyada da kendini

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, hakengin@marmara.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0626-3819.

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Bölümü, yasar.ayse@outlook.com.tr, Orcid: 0000-0001-8575-9371.

göstermiş ve göstermektedir. Modern siyasi coğrafya ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öncelikle dikkati çeken noktalardan biri her geçen gün siyaset veya siyasi coğrafyanın ilgilendiği konuların, bireylerden toplumlara veya en küçük gruplardan en karmaşık toplumsal yapılara kadar herkesi daha fazla ilgilendirir hale geldiğidir. Ancak her nedense Türkiye’deki coğrafyacılar, siyasi coğrafyadaki bu gelişmeye neredeyse kayıtsız kalmışlar, bunun sonucunda da siyasi coğrafya alanı pek ilgi ve rağbet görmemiştir. Coğrafya bölümlerinin ders programlarında “siyasi coğrafya” adlı bir ders olmasına rağmen en başından beri siyasi coğrafya konuları coğrafyacıların ya ilgisini çekmemiş ya da derinlemesine araştırma yapılmamış, bu alana yönelik çalışmalar çok sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Batı dünyasında “coğrafyanın şımarık veya düzensiz çocuğu”¹ olarak tanımlanan siyasi coğrafya Türkiye’de bakir bir alan olarak kalmıştır. Özellikle 1990’lı yılların başında Sovyetler Birliği’nin dağılarak Varşova Paktı’nın çökmesi ile dünyadaki güç dengeleri yeniden oluşmaya, yeni devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bütün bunlar siyasi coğrafya ve siyasi coğrafya içinde bir alan olan jeopolitiğin yeniden güçlü bir şekilde gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Batı dünyasında bir taraftan her geçen gün hem siyasi coğrafya ve hem de jeopolitikle ilgili çok sayıda araştırma merkezi ve enstitü kurulurken bir taraftan da üniversitelerdeki ilgili bölümler ile bu araştırma enstitü ve merkezleri tarafından çok sayıda kitap, dergi, makale gibi yayınlar ile kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinlikler yapılmaya devam edilmiştir. Batı dünyasında bunlar olurken Türkiye’de uzun süre bu alandaki bilimsel çalışma ve kitap sayısı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Dünyada bir taraftan siyasi yapılar değişip yeni sınırlar çizilip yeni devletler kurulurken, diğer taraftan yeni paktlar ve birlikler oluşurken meydana gelen bu değişimlerde söz konusu bölgelerin mekânsal şartlarının etkili olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum Türkiye’de özellikle jeopolitiğin bir nebze de olsa ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Hal böyle olunca Türkiye’de özellikle uluslararası ilişkilerle ilgilenenler ile savunma, sınır güvenliği konusunda çalışma yapanlar, yaptıkları çalışmalarını jeopolitik temeller üzerine oturtmaya çalışmışlardır. Yukarıda ifade edilen durum dikkate alınarak Türkiye’de siyasi coğrafya alanında yapılan çalışma ve yayınlarla ilgili genel bir çerçeve çizildiğinde;

1. Siyasi coğrafya içerisinde bir alan olan jeopolitiğin ayrı bir alanmış gibi öne çıktığı,
2. Batı dillerinden siyasi coğrafya ile ilgili bazı eserlerin Türkçeye çevrildiği, ama bu çevirilerin coğrafyacı olmayanlar tarafından yapıldığı,

1 Gerard Toal ve John Agnew, *Geopolitic Cultures, Handbook of Cultural Georaphy*, London: Sage Publication, 2002, s. 455.

3. Siyasi coğrafya ile ilgilenen coğrafyacıların yaptıkları yayınların telif olmaktan çok çeviri nitelikli ve büyük ölçüde hâkimiyet teorilerini esas alacak ve açıklayacak nitelikte olduğu,
4. Coğrafyacılar tarafından alan araştırmasına dayalı çalışmaların oldukça az sayıda olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden başlanarak Türkiye'de siyasi coğrafyanın gelişim seyri, yayımlanan eser ve çalışmalar bütüncül bir yaklaşımla, kronolojik olarak ele alınacak, Türkiye'de siyasi coğrafya konusundaki yayınlar analitik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

I. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye'de siyasi coğrafya çalışmalarının gelişim seyrine bakılmadan önce, Osmanlı Devleti döneminde yapılmış coğrafi çalışmalar içerisinde siyasi coğrafyaya dair eserlerin ya da içeriklerin bulunup bulunmadığına bakılması gerekmektedir. Bu bakımdan Osmanlı döneminde doğrudan siyasi coğrafya çalışması olarak nitelendirilebileceğimiz eser bulunmasa da yapılmış çeşitli çalışmaların siyasi coğrafya yönü mevcuttur. Osmanlı denizcilerinin, gezginlerinin ve ilim insanların yaptıkları bazı çalışmalar bu bağlamda değerlendirilebilir. XVI. yüzyılda Piri Reis'in *Kitab-ül Bahriye* ve Seydi Ali Reis'in *Kitabü-l Muhit*; XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma*, *Levami'u'n-Nur fi Zulümat-ı Atlas Minor*, *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l-Bihar* ve *Keşfü'z-Zunun*; Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* ve XVIII. yüzyıl sefaretnameleri bu kapsamda değerlendirilebilir. XVIII. ve XIX. yüzyılın bir diğer özelliği birçok coğrafi çalışmanın (özellikle Fransızca'dan) Türkçe'ye çevrilmesidir. Bu çalışmalar içerisindeki az sayıda eser siyasi coğrafyaya dair bilgiler barındırmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir Bey'in müellifi olduğu eserlerden 173 eserin büyük bir kısmı genel coğrafya, kıtalar ve ülkeler coğrafyası, Osmanlı coğrafyası ve seyahatname türündendir. Bunlar içerisinde siyasi coğrafyaya dair bilgiler mevcuttur. 1889 yılında Necip Fazlı Selanikli'nin Cortambert'ten yaptığı *Coğrafya-yı Tabi'i ve Politiki* adlı çeviri, Rıf'at Efendi tarafından aynı isimle yapılmış bir çeviri, Ahmed Cemal Bey'in *Coğrafya-i Askeri* ve 1871 yılında Ayntabi Abdullah'ın *Amerika Hududu Seyahatnamesi* isimli tercüme çalışmaları bu kabildendir. Ayrıca Osmanlı döneminde XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılda yapılmış askeri amaçlı çeşitli coğrafi çalışmaların bir kısmı da siyasi coğrafya ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir.²

2 Bayram Çetin, "Türkiye Siyasi Coğrafya Literatürünün (Kitap) Analizine Yönelik Bir Deneme", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları*, ed. Ferhat Arslan, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s. 82-84.

II. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde siyasi coğrafya, coğrafyanın diğer alt disiplinlerine nazaran daha geç çalışılmaya başlanmış ve üzerinde daha az durulmuş bir alandır. Bir karşılaştırma yapabilmek açısından siyasi coğrafya disiplinin dünyadaki gelişim seyrine bakıldığında ise Türkiye’deki durumun tam tersi görülecektir. Dünya siyasi coğrafya alanındaki ilk çalışmaları 2500 yıl öncesine, Herodot’a kadar dayandırmak mümkündür. Siyasi coğrafyanın sistemli bir disiplin olarak çalışılmaya başlanması ise, esas olarak Alman Coğrafyacı Friedrich Ratzel ve İsveçli Siyaset Bilimci Rudolf Kjellen ile birliktedir. Coğrafi bilginin politik anlamda güç kaynağı olarak kullanılmasına imkân veren siyasi coğrafya, özellikle yirminci yüzyıl ortalarına kadar sömürgeci güçlerin yoğun şekilde yararlandığı bir disiplin olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın çıkmasında dünyadaki sömürge ve pazar paylaşımının etkili olduğu bilinmektedir. Almanların “yaşam alanı” olarak tanımladığı “Lebensraum” anlayışının hayata geçirilmesi arzusu ile harekete geçmesi sonucu patlak veren ve 60-65 milyon kişinin öldüğü İkinci Dünya Savaşı sürecinde de Alman siyasi coğrafyacı ve jeopolitikçilerin etkili olduğu bilinmektedir. II. Dünya Savaşı’ndaki taraflardan özellikle Almanların en çok yararlandığı disiplin olan siyasi coğrafya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra adeta savaş suçlusu bir disiplin olmuş ve dünyadaki birçok ünlü üniversitenin coğrafya bölümlerinin kapatılması ile siyasi coğrafya çalışmaları da akamete uğramıştır. Ancak Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki süreçte dünya politik yapısı, siyasi coğrafya ve jeopolitik üzerine olan ilgiyi yeniden arttırmıştır.

Dünyada siyasi coğrafya alanında yapılmış çok sayıda çalışmaya nazaran ülkemizde bu alandaki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Türkiye’deki siyasi coğrafya çalışmalarının öncüleri olarak sayılabilecek belli başlı çalışmalar vardır. Bunlardan biri Hamit Sadi Selen’in “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”³ isimli makalesidir. Selen bu makalesinde Türkiye için yeni sayılabilecek bir alanın, siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarının genel çehresini çizmektedir. Döneminin önemli küresel ve bölgesel güçlerini, kıta, bölge ve ülkeleri bu bağlamda analiz etmektedir. Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışmaların ilklerinden olması bakımından önemlidir.

Sami Öngör’ün “Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik”⁴ adlı makalesi de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarındaki ilklere aittir. Bu çalışmasında Öngör, siyasi coğrafya ve jeopolitiğin çalışma alanlarının hangi konular olduğunu ve bu iki disiplin arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Öngör çalışmasında siyasi coğrafyanın, siyasi topluluklar ile coğrafi olaylar arasındaki ilişkileri inceleyerek bunların özelliklerini ortaya koyduğuna dikkat çekerken, jeopolitiğin ise bu özelliklerin devletlerin dış

3 Hamit Sadi Selen, “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1956, c. 11, sy. 3, s. 31-39.

4 Sami Öngör, “Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 1963, c. 18, s. 30-31.

politikalarının şekillendirilmesinde faydalanma amacı güttüğünü belirtmekte, siyasi coğrafya ve jeopolitik arasındaki ayrımı dikkat çekmektedir. Siyasi coğrafyanın yeni bir alan olduğuna vurgu yaparak, bu alanın ana prensip ve metotları konusunda görüş birliği olmadığına işaret etmektedir. Öngör çalışmasında, Türkiye’de siyasi coğrafya ve jeopolitik konularında o zamana kadar (1963), Tümertekin’in *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*⁵ adlı eseri içerisinde ayrılmış bir bölüm dışında herhangi bir çalışma yapılmamış olmasından yakınmaktadır. Öngör’ün bu çalışması uzun bir süre Türkiye’de, sadece siyasi coğrafyanın konusu ve çalışma alanı üzerine yoğunlaşmış makale şeklinde de olsa tek çalışma olarak kalmıştır. Yine Öngör’ün siyasi coğrafya alanındaki uygulamalı çalışmalardan biri olan *Orta Doğu: Siyasi ve İktisadi Coğrafya*⁶ adlı eseri alanındaki ilklerdendir.

Korkut’un *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye’nin Sınırları* başlıklı çalışması bu alanda kitap boyutundaki ilk çalışmadır. Korkut, bu çalışmasında siyasi coğrafyanın, I. Dünya Savaşı ile birlikte coğrafyanın diğer alt disiplinleri arasından sıyrılarak önem kazandığına işaret etmekte, jeopolitik ve jeostrateji adı ile siyasi coğrafyanın yeniden şekillendiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca siyasi coğrafyanın devletleri siyasi ünite olarak kabul ettiğine dikkat çekerek; devletlerin konumları, büyüklükleri, şekilleri, sınırları, fiziki, beşeri ve ekonomik yapılarını bir bütün olarak ele aldığından hareketle siyasi coğrafyanın çalışma alanını belirlemeye çalıştığı görülmektedir. Korkut’un eseri Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarının oluşumu, sınırların doğal özellikleri, sınırlarla ilgili yapılan anlaşma ve bu anlaşmaların metinlerini içermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile ilgili çalışma yapanların mutlaka görmesi ve kullanması gereken bir eser niteliğindedir.

Coğrafya bölümlerindeki “Siyasi Coğrafya” dersine yönelik yine “Siyasi Coğrafya” başlığı ile yayımlanan ilk kitap Süha Göney’in *Siyasi Coğrafya*⁸ isimli eseridir. Göney bu eserin üç cilt halinde yayımlanmasını planlamış, birinci ciltte siyasi coğrafyanın tarih içindeki gelişimine, ikinci ciltte içinde bulunan yüzyıldaki gelişmeler ile siyasi coğrafyada tabii amillere yer verileceğine, üçüncü ciltte ise siyasi coğrafyada beşeri amiller ile diğer bazı konulara temas edileceğine işaret edilmiştir. Göney üç cilt halinde yayımlamayı planladığı bu eserin II. cildinin ilk baskısını 1979 yılında, ikinci baskısını ise 1993 yılında yayınlamıştır. Bu eserde yazarın ön sözünde belirtildiği gibi “siyasi coğrafyada başlıca görüşler ile tabii amillere” yer verilmiştir. Siyasi coğrafyada tabii amillerin “zamanla pek az değiştiğine

5 Erol Tümertekin, *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962, s. 115-156.

6 Sami Öngör, *Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.

7 Cevat Korkut, *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye’nin Sınırları*, İzmir: İzmir: Karınca Matbaacılık, 1970.

8 Süha Göney, *Siyasi Coğrafya Cilt II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979.

veya bu amiller ve tesirlerinde değişiklik olmadığına işaret ederek; bunların siyasi coğrafyayı birinci derecede etkileyen coğrafi mevkii, saha, yer şekilleri, iklim özellikleri ve sular” olduğuna işaret etmiştir. Bu eser siyasi coğrafya alanında “siyasi coğrafyanın teorik temelleri” konusunu işleyen kitap niteliğindeki ilk çalışmadır.

Siyasi coğrafya içinde bir alan olan jeopolitik ve jeostrateji konusunda Türkiye’de ilk sayılabilecek çalışmalardan biri Sevgi’nin “Jeopolitik Ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”⁹ başlıklı makalesidir. Sevgi bu çalışmasında, gelişmiş ve az gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerin oluşturdukları ekonomik, politik ve askeri toplulukların yapısının karmaşıklığına dikkat çekmekte, bu karmaşıklığın büyük ölçüde söz konusu ülkelerin tarihsel süreç içerisinde sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerindeki farklılaşmadan kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca ülkelerin içinde buldukları coğrafi koşulların farklılığı da karmaşıklığın büyük boyutlara ulaşmasındaki önemli nedenlerden biri olarak belirlemektedir. Uluslararası ilişkilerden kaynaklanan krizlerin gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirmekte olduğundan ve bu krizlerin boyutlarının ülke, bölge ve anakaralar düzeyinde giderek arttığından bahsetmekte; ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik farklılaşmaların özellikle I. ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla büyüdüğünü ifade etmektedir. Her yönüyle çok farklı değişkenlerin egemen olduğu günümüz dünyasında olayların sağlıklı değerlendirilebilmesi için jeopolitik ve jeostratejik kavramların çok iyi analiz edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Doğanay’ın “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler”¹⁰ başlıklı makalesi, Türkiye’nin konumundan hareketle yazılmış siyasi coğrafya alanındaki diğer öncü çalışmalardan biri olarak telakki edilebilir.

Doksanlı yılların başına kadar yukarıda sayılan belli başlı çalışmalar dışında Türkiye’de siyasi coğrafya, üzerinde yoğun bir şekilde çalışılan bir alan olamamıştır. Doksanlı yılların başında Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile beraber dünya siyaseti arenasında çift kutuplu sistem sona ermiş; Orta Doğu, Asya, Avrupa ve genel olarak tüm dünyada jeopolitik bir belirsizlik-boşluk meydana gelmiştir. Bu dönemde dünya genelinde siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarının popülerlik kazandığı ve bu alanlardaki çalışmaların önemli bir artış kaydettiği görülmektedir. Dünyada yapılmış bu çalışmalardan bir kısmı, örneğin Fukuyama’nın *Tarihin Sonu ve Son İnsan* ile Huntington’un *Medeniyetler Çatışması mı?* adlı çalışmaları, çift kutuplu sistemin sona erışı ile birlikte Batı medeniyeti ve ABD’nin zaferini ilan etmekteydi. Bir Rus jeopolitikçisi olan Aleksandr Dugin ise yine doksanlı yıllarda *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı eseri ve diğer eserleri

9 Cezmi Sevgi, “Jeopolitik Ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 1988, s. 214-249.

10 Hayati Doğanay, “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 58, s. 9-69.

ile birlikte Yeni Avrasyacılık jeopolitik düşüncesini Rus perspektifinden sistematize etmekteydi. Görüldüğü gibi Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan jeopolitik boşluk; birçok siyaset bilimci, jeopolitikçi, bilim adamı tarafından teorik manada kendi perspektiflerinden doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu jeopolitik teori ve yaklaşımlar ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde görülmektedir ki bu teori ve yaklaşımların istisnasız tümü, Türkiye'ye kendi uluslarının jeopolitik hedeflerine ulaşma amacına giden yolda adeta bir 'nesne' olarak yer vermektedir. Dolayısıyla bu dönemde dünya genelinde yapılan siyasi coğrafya ve jeopolitik çalışmalar, Türkiye'nin siyasi coğrafya bakımından gerçek önemini ve konumunu ortaya koymaktan uzaktır. Böyle bir atmosferde, doksanlı yılların ortalarına doğru Türkiye'de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarındaki çalışmaların nispeten hareketlendiği görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak Türkiye'nin siyasi coğrafyası ve jeopolitik konumu, Orta Doğu, Türk Dünyası ile ilgilidir. Kamil Günel¹¹, Hayati Doğanay¹², İbrahim Güner¹³, Ramazan Özey¹⁴ bu dönemde önemli çalışmalar ortaya koyan ilim insanlarıdır.

Kamil Günel'in *Coğrafyanın Siyasal Gücü* başlıklı kitabı bu alanda yayınlanmış ikinci kitaptır. Kitapta siyasi coğrafyanın ortaya çıkışı ve jeopolitikle ilgili görüşler, siyasi coğrafyanın inceleme alanı, jeopolitik ve siyasi coğrafya arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bunlara ilave olarak siyasi coğrafyada statik faktörler; alan, biçim, sınırlar ve konum başlıkları ile açıklanmış, nihayetinde de Türkiye'nin konumu ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Türkiye'de siyasi coğrafya alanının yapıtaşlarını oluşturan Göney'in *Siyasi Coğrafya* ve Günel'in *Coğrafyanın Siyasal*

11 Kamil Günel, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994; Kamil Günel, "Siyasi Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 457-461.

12 Hayati Doğanay, "Türk Dünyası'nın Siyasal Sınırları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, c. 1, sy. 1, s. 132-154; Hayati Doğanay, *XXI. Yüzyıla Girerken Türk Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995.

13 İbrahim Güner, "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme" *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 69-79.

14 Ramazan Özey, "Merkezi Hakimiyet Teorisi", *Altınoluk Dergisi*, 1994, c. 9, sy. 97, s. 8-9; Ramazan Özey, *21. Asrın Ufkunda Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996; Ramazan Özey, "Ortadoğu'da Sürekli Gündemde Tutulan Senaryolardan Biri: Su Savaşları", *Altınoluk Dergisi*, 1996, sy. 125; Ramazan Özey, *Dünya Platformunda Türk Dünyası*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997; Ramazan Özey, "Türkiye'nin Sınır Aşan Suları ve Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 2, s. 49-68; Ramazan Özey, *Dünya Denklemine Ortadoğu*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997; Ramazan Özey, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998; Ramazan Özey, *Siyasal ve Sosyal Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet yayınları, 1999; Ramazan Özey, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999; Ramazan Özey, "Dünyaya Nasıl Hükmedilir? (Dünya Hakimiyet Teorileri Ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi)", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 1999, sy. 59; Ramazan Özey, *Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2000; Ramazan Özey, "Türkiye'nin Sınırları ve Sınır Problemleri", *Başbakanlık TİKA Avrasya Etüdüleri*, 2000, sy. 18.

Gücü başlıklı iki eserin de ortak olarak siyasi coğrafyada tabii amiller veya fiziki şartlar üzerine yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir.

Doğanay'ın "Cumhuriyet'in 70. Yılında Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları" ve Güner'in "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme" isimli çalışmaları makale niteliğindedir. Bunlardan Doğanay'ın çalışması XX. yüzyılın son on yılı içinde SSCB'nin dağılması ile Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsız devletlerin oluşması ile yeniden şekillenen Türk dünyasının sınırlarını içeren bir değerlendirme de ihtiva etmektedir.

2000 yılından itibaren siyasi coğrafya alanında yapılan çalışmaların ve ortaya koyulan eserlerin sayısında kayda değer bir artış görülmektedir. Bu dönemdeki çalışmaların bir kısmı siyasi coğrafyanın teorik yapısı ile ilgilirken diğer bir kısmı ise Türkiye, Orta Doğu vs. gibi belirli bir alan üzerinde uygulamalı siyasi coğrafya çalışmaları şeklindedir.

Türk coğrafyacıları arasında hem makale hem de kitap türünde, doğrudan veya dolaylı olarak siyasi coğrafya ile ilgili en çok yayın yapan akademisyenlerden biri Ramazan Özey'dir.¹⁵ Özey'in doğrudan siyasi coğrafya konuları ve siyasi coğrafyanın teorik temelleri ile hâkimiyet teorilerini içeren *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya* isimli eseri, aynı zamanda Türkiye'nin jeopolitik özelliklerine ve önemine de yer vermektedir. Dolayısıyla hem teorik hem de uygulamalı bir çalışmadır. Özey bu eserinde coğrafya ile dünya hâkimiyeti arasındaki ilişkilere, çeşitli amaçlarla kurulmuş küresel ve bölgesel teşkilatlar ile bunların yapısı ve işleyişine, gelecekte kurulabilecek teşkilatlara da yer vermiştir. Özey ayrıca eserinde; jeopolitik teorilerin uygulanabilirliği, küresel hâkimiyet oyunları, dünya hâkimiyetinde çekim merkezleri, Türkiye'nin siyasi coğrafyası, Türkiye'nin uluslararası teşkilatlarla ilişkileri ve doğrudan ya da dolaylı ilişkilerde bulunduğu ülkeler ile ilişkilerin dayandığı temelleri açıklayan başlıklara da yer vermiştir. Özey, sınıf öğretmenliği bölümü müfredatında yer alan derse yönelik hazırlamış olduğu *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* isimli eserinde ise Türkiye'nin konumunu fiziki, beşeri, ekonomik coğrafya özelliklerini jeopolitik çerçevede analiz etmiştir. Türkiye'nin kara ve deniz sınırlarını da ele alan Özey, Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerinin dayandığı temellere de yer vermektedir. Özey ayrıca Türkiye'nin küresel ve bölgesel ölçekte analizini yapmakta, çeşitli hâkimiyet teorilerine göre Türkiye'nin jeopolitik rollerine değinmektedir. Türkiye'nin çeşitli sorunlarına da yer vermekte ve kendi geliştirdiği bir jeopolitik teori olan Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi'ni de açıklayarak uygulanabilirliğini tartışmaktadır.

Mekân üzerinde toplumsal örgütlenme ile ortaya çıkan devletin siyasi bakımdan mekânı şekillendirmesini hareket noktası olarak alan Karabağ'ın *Mekânın*

15 Ramazan Özey, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999; Ramazan Özey, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.

*Siyasallaşması*¹⁶ adlı eseri, Türkiye'deki siyasi coğrafya çalışmaları içerisinde devlet üzerine odaklanarak hazırlanmış tek eserdir. Karabağ bu eserde toplumsal örgütlenmenin devlet boyutuna ulaşması ve devletin örgütlenmesi ile mekânı nasıl kontrol ederek şekillendirdiği üzerine yoğunlaşmıştır. İlk devletlerin ortaya çıkışından başlayarak devletin oluşumu ile ilgili farklı görüşlere yer vermiş ve devlet oluşumunda etkili olan faktörleri tek tek inceleyerek devlet türlerini açıklamıştır. Geleneksel devlet yapılanmasından modern devlete gidiş sürecinin irdelendiği eserde; millet, milliyetçilik, ulus ve ulusçuluk gibi kavramlar üzerine yoğunlaşıldığı da dikkati çekmektedir. Küreselleşme ve devlet kavramlarının beraber incelendiği bu eserde ayrıca küreselleşmenin aktörleri olarak devletlerin rollerinden de bahsedilmiştir.

Bu dönemdeki bir diğer teorik çalışma Arıbaş'ın¹⁷ *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya* adlı eseridir. Arıbaş eserinde mekânın ortaya koyduğu verilerin uluslararası siyasette hangi askeri, politik, ekonomik ve kültürel stratejilerin uygulanacağını belirleyeceğine işaret etmektedir. Fizikî coğrafya konusunda yer şekilleri, iklim, hidroğrafya, toprak ve bitki coğrafyası gibi özellikler ile günümüzün en önemli kavramlarından birisi olan küresel ısınma ve diğer çevre sorunlarının açıklanması ile ülkelerin güç merkezi olması arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Ayrıca eserde Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya, Balkanlar, Kıbrıs, Uzak Doğu, Güney Asya, Amerika ve Afrika gibi kıta, bölge ve ülkeler hakkında çeşitli fiziki, beşeri, ekonomik ve siyasi coğrafya bilgilerine yer verilmiş olması bir diğer önemli özelliğidir.

Kenan Arıbaş *Hispanya Siyasi Coğrafya* isimli eserinde Latin Amerika ülkelerini siyasi coğrafya açısından ele almaktadır. Geçmişte uzun bir süre İspanyol sömürgesi altında yaşamış olan Latin Amerika ülkeleri fiziki ve özellikle tarihi, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ile analiz edilmektedir. Ayrıca kıtanın çeşitli ekonomik örgütlerini de ele alan yazar, eserin sonunda kıta ile ilgili birçok haritaya da yer vermektedir. Eser özellikle Türkiye ve yakın çevresi dışındaki bir bölge ile ilgili ayrıntılı bir çalışma olması bakımından ilklere sahiptir. Maya, İnka ve Aztek gibi kadim uygarlıkların yüzyıllar içinde Avrupa'dan gelen İspanyolların etkisi ile nasıl değişime uğradığı, demografik ve kültürel yapının nasıl farklılaştığı ve okyanus aşırı kültürün mekâna nasıl yansıdığına ele alındığı eser, Latin Amerika'da İspanyol kimliğinin şekillendirici etkisi üzerinde durmaktadır.

Hamza Akengin'in¹⁸ *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi* adlı eseri, siyasi coğrafyanın teorik temellerini açıklamaya odaklanan önemli bir çalışmadır.

16 Servet Karabağ, *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002.

17 Kenan Arıbaş, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007; Kenan Arıbaş, *Hispanya Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.

18 Hamza Akengin, *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010; Hamza Akengin, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2017, c. 4, sy. 1, s.

Eserde siyasi coğrafyanın konusu ve inceleme alanına yer verilmekte; siyaset ile coğrafya, siyasi coğrafya ile siyasi kültür arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Eserde hâkimiyet teorilerinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler ile bu teorilerin uygulanabilirliğinin tartışıldığı da dikkati çekmektedir. Siyasi coğrafya, jeopolitik, jeostrateji gibi kavramların birbiri ile ilişkilerinin irdelendiği ve özellikle Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasındaki Kırım sorununun jeopolitik kavramının anlaşılabilmesi için canlı bir örnek olduğuna vurgu yapılmaktadır. Devlet, millet, ulus, milli devlet, ulus devlet, siyasi coğrafyada coğrafi güç kaynakları, güç mücadeleleri gibi teorik konulara yer verilirken bir yandan da Türkiye, Ortadoğu ve dünya genelindeki olaylar üzerinden jeopolitik analizler yapılmaktadır. 1950’li yıllardan sonra Dünya, Ortadoğu ve Türkiye’deki siyasi değişimler ve bunların mekâna yansımalarının irdelendiği görülmektedir. Ayrıca dünyadaki çatışma bölgeleri ve bu bölgelerin sosyokültürel özelliklerine dikkat çekilmektedir. Türkiye’de siyasi coğrafya konusunda yazılmış kitap niteliğindeki diğer eserlerden farklı olarak eserin bir bölümü seçim coğrafyasına ayrılmış, seçim sonuçlarının analizi ve mekânsal değişim konuları işlenmiştir. Özellikle seçim coğrafyası analizlerine ve son kısmında siyasi coğrafya ile ilgili çeşitli kavramların açıklamalarına yer verilmesi eserin önemini arttırmaktadır. Yine Akengin’in “Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme”, Gürçay ile birlikte kaleme aldığı “Coğrafya, Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği ve Geography Democracy And Administration In Middle East” başlıklı çalışmaları da siyasi coğrafya ve jeopolitik içeriklidir.

Makale formatında hazırlanmış, siyasi coğrafya-jeopolitik literatürüne alan araştırması şeklinde yapılan katkılardan bir diğeri de Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar’ın¹⁹ “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri” isimli çalışmasıdır. Makalede Suriye’nin jeopolitik konumu nedir, Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerin gelişim süreci nasıl olmuştur, Suriye’nin jeopolitik konumunun Rusya ile ilişkilerine etkileri nelerdir ve Suriye-Rusya ilişkileri hangi temellere dayanmaktadır gibi sorulara cevap aranmaktadır. Suriye’nin jeopolitik konumu ve özelliklerini inceledikten sonra geçmişten günümüze Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerin jeopolitik boyutuna odaklanan çalışma bu ilişkinin günümüze yansıyan jeopolitik etkilerini de değerlendirmektedir.

Osman Gümüşçü’nün “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”²⁰ başlıklı çalışmasında sınır kavramının ortaya çıkış sürecinden bahsedilmekte, siyasal ünitelerin/devletlerin hâkimiyet ve

1-11; Hamza Akengin ve Hatice Kübra Gürçay, “Geography Democracy and Administration Issue in the Middle East”, *Humanities and Social Sciences*. 2014, c. 2, sy. 2, s. 23-32.

19 Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2018, c. 1, sy. 32, s. 25-57.

20 Osman Gümüşçü, “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”, *Bilig*, Kış/2010, sy. 52, s. 79-104.

sorumluluklarının birbirinden ayrılmasının sınır bölgeleri veya sınır çizgileri ile sağlandığına dikkat çekilmektedir.

Necati Anaz ve Mehmet Özkan'ın editörlüğünü yaptığı, genç yaşta vefat eden Coğrafyacı Mahmut Gökmen'in tek başına veya başka yazarlarla hazırladığı makalelerden oluşan *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*²¹ adlı çalışma siyasi coğrafya alanında oldukça önemli bir eserdir. Siyasi coğrafya ve jeopolitiğin modern yorum ve yaklaşımlarına yer veren bu eser özellikle Batı medyasında, Batı kamuoyunun zihninde çeşitli jeopolitik algılar oluşturulmasına neden olan yayımlar titizlikle incelenmiş ve siyasi coğrafya-jeopolitik açısından analiz edilmiştir. Türk siyasi coğrafya çalışmaları içerisinde kendine yer bulan geniş perspektifli, özgün ve önemli bir çalışmadır. İçerisinde yedi ayrı çalışmanın bulunduğu bu eserdeki makalelerden birinin başlığı "Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitiktir."²² Özellikle bu çalışma siyasal ve kültürel bakımdan hızla değişen dünyamızda, siyasi coğrafya ve jeopolitikteki değişimin anlaşılabilmesi, ortaya çıkan bazı kavram ve yaklaşımları değerlendirebilmesi için alternatif sunabilecek bir niteliğe sahiptir.

Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca'nın editörlüğünü yaptığı *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*²³ başlıklı eserin birinci bölümü oluşturan *Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği*²⁴ başlığı İbrahim Güner tarafından yazılmıştır. Bu başlık altında Türkiye'nin kendi gücü, Türkiye'nin dünyadaki siyasal ve askerî gruplaşmalardaki yeri ve konumu, dünyadaki politik güç merkezleri, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu, Pasifik güç merkezi, jeopolitik teorilerde Türkiye'nin yeri, Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler ve Türkiye'nin jeopolitiğine yansımaları, günümüz stratejistlerinin jeopolitik görüşlerine yer verilmiştir.

Gülpınar Akbulut'un *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*²⁵ başlıklı eserinde Türkiye Cumhuriyeti'nde demiryollarının gelişim süreci ele alınmış, demiryolu ulaşımı ile ulusal politikalar arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünyada Türkiye'nin ABD ve Batı bloğu yanında yer almasının ulaşım politikalarını da dolaylı olarak etkilediğine

21 Necati Anaz ve Mehmet Özkan (ed.), *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.

22 Necati Anaz, "Siyasi Coğrafya'da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik" *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru, Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.

23 Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası Ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

24 İbrahim Güner, "Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* içinde, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

25 Gülpınar Akbulut, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.

işaret edilmektedir. Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması ile ABD'li otomobil kartellerinin etkisi altına girdiğine işaret edilmekte, bunun da Türkiye'nin ulaşımında demiryolu politikasından vazgeçmesi ve önceliği karayollarına vermesine neden olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak zaman içinde hem petrol fiyatlarının yükselmesi hem demiryolu ulaşımında gelişen teknolojilerin kullanılmaya başlanması ile Türkiye'nin yeniden demiryolu ulaşımını geliştirme ve küresel demiryolları ağına katılma çabası içine girdiği ifade edilmektedir.

Ramazan Özey'in²⁶ *Siyasi Coğrafya* isimli eseri de öncelikle fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin siyasi coğrafya üzerindeki etkisini analiz etmekte, çeşitli jeopolitik görüş ve teorilere yer vermektedir. Çeşitli teşkilatlara ve uluslararası örgütlere, Türkiye'nin çevresindeki bölgeler ile olan jeopolitik irtibatına ve çeşitli sorunlara değinen Özey, ayrıca eserinde kendi geliştirdiği Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisine de yer vermektedir. Yine Özey'in *Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi* ve *Büyük Türkiye Hâkimiyet Sahası* isimli eserleri kendisinin geliştirdiği ve Türkiye'yi merkeze alan jeopolitik teoriyi açıklamaktadır. Bu eserlerinde "hâkimiyet" kavramını analiz eden Özey, çeşitli jeopolitik teorilere yer vermektedir.

Dünya hâkimiyetinde fiziki, beşeri, ekonomik coğrafya özelliklerinin etkilerini inceleyerek aynı zamanda birçok eserinde yer verdiği ve kendisinin geliştirmiş olduğu "Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi"ni ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Yine bu eserlerinde Özey, Anadolu'nun fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya gibi çeşitli yönlerden analizini yaparak jeopolitik konumunun önemini tüm yönleriyle açıklamaktadır. Özey ayrıca bu teorisini Türk tarihindeki çeşitli olaylarla da temellendirmektedir. Ramazan Özey'in *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler* isimli eseri ise, yazarın "jeopolitik nedir?" sorusuna cevap arayanların başvuru kaynağı olacağını ifade ettiği bir içeriğe sahiptir. "Jeopolitik nedir?" sorusuna cevap verilerek giriş yapılan eser, jeopolitik kavramlar, jeopolitiğin unsurları ve tarihi gelişimi, jeopolitik görüşlerin gelişimi ve teoriler, jeopolitik rekabet ve jeopolitik bölgeleri açıklayan bölümlerden oluşmaktadır. Özey eserinde, jeopolitiğin ne olduğunu ve çeşitli alt bölümlerini açıklayarak jeopolitiğin, siyasi coğrafya, jeostrateji ve reel politikle ilişkisini irdelemiştir. Jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarının açıklandığı ve günümüz dünyasının şekillenmesinin jeopolitik bağlamda ele alındığı eserde ayrıca süper güç, hiper güç, bölgesel güç, hegemonya vs. gibi kavramlara açıklık getirilmektedir. Eserin son kısmında Rusya Federasyonu'nun ve Amerika Birleşik Devletleri'nin jeopolitiğinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi eserin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

26 Ramazan Özey, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınları, 2008. Ramazan Özey, *Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi*, İstanbul: 21. Asır Yayınevi, 2010. Ramazan Özey, *Büyük Türkiye Hâkimiyet Sahası*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016; Ramazan Özey, *Jeopolitik, Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Ankara: Pegem Akademi, 2017.

İbrahim Atalay'ın *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*²⁷ adlı eseri bu alandaki önemli çalışmalardan biridir. Atalay eserinde Türkiye'nin jeopolitiğini oluşturan fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini oldukça ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir. Türkiye'nin önemini çeşitli jeopolitik açılardan değerlendiren yazar ayrıca, çevremizdeki ülkelerin ve bölgelerin çeşitli özelliklerini açıklayarak Türkiye ile olan ilişkilerine de eserinde yer vermektedir.

Taşkın Deniz'in²⁸ *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya ve Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü* isimli eserleri, Kuzey ve Güney Kafkasya'yı siyasi coğrafya açısından birçok yönleriyle elen alan iki önemli ve ayrıntılı çalışmadır. Kuzey ve Güney Kafkasya'yı coğrafi, tarihi, siyasi ve kültürel yönlerden inceleyen bu çalışmalar ayrıca son dönemde siyasi coğrafyacıların ilgi ve çalışma alanlarının genişlediği, daha geniş perspektiften hazırlanmış siyasi coğrafya çalışmalarının sayısının arttığını göstermektedir. Deniz'in "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasında ise Kuzey Afrika ve Arabistan Yarımadası'nda 2010 yılının son aylarından itibaren başlayarak devam eden ve Arap Baharı adı verilen toplumsal olaylar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda siyasi coğrafya açısından hareketin yaşandığı sahanın coğrafi özellikleri, enerji kaynakları açısından önemi, ABD ve AB devletlerinin mekânsal düzenlemedeki amaçları ve rolleri, tarihi ve coğrafi bağları nedeniyle yaşanabilecek gelişmeler karşısında Türkiye'nin tutumuna değinilmiştir.

Faruk Kaya'nın "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri"²⁹ başlıklı çalışması da jeopolitik yaklaşımı esas alarak şekillendirilmiştir. Kaya, dünya coğrafyasında bulunan güç merkezleri, hedefleri ve milli çıkarları doğrultusunda, hedef ülkelerin bütünlüğüne, iç güvenliğine, egemenliğine ve huzuruna kastedecek şekilde ideolojik ve etnik hassasiyetlerine yönelik tehditler ürettiklerinden bahsetmektedir. Ülkeler varlıklarını idame ettirmek istedikleri sürece, bu güç merkezleri de var oldukça, daima benzer tehditlerle karşı karşıya kalacaklarına işaret etmektedir.

Buraya kadar bahsettiğimiz siyasi coğrafya ve jeopolitik literatürü, coğrafyacıların ortaya koyduğu eserlerden oluşmaktaydı. Ancak coğrafyacılar dışında da bazı ilim adamları siyasi coğrafya ve jeopolitik ile ilgilenmektedir. Özellikle konunun siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve strateji gibi alanlarla iç içe olması, bu alanlarda çalışan ilim insanlarının da siyasi coğrafya ve jeopolitik gibi konulara

27 İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 8.baskı, İzmir: Meta Basım, 2011.

28 Taşkın Deniz, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015; Taşkın Deniz, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014; Taşkın Deniz, "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 29, s. 65-78.

29 Faruk Kaya, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri" *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 2, s. 1-14.

ilgisiz kalmasını engellemiştir. Dolayısıyla siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarında kıymetli eserler vermiş, coğrafyacı olmayan ilim insanları da mevcuttur.

Girişte bahsedildiği gibi siyasi coğrafya alanında tamamı ile çeviri olan eserlerinde yayınlandığı görülmektedir. Siyasi coğrafya alanında Batı dünyasında iyi tanınan Colin Flint ve Peter J. Taylor tarafından yazılmış olan *Political Geography World –economy, nation-state and locality* başlıklı eser *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*³⁰ başlığı ile Türkçeye çevrilmiştir. Türkiye’deki siyasi coğrafya literatürüne önemli bir katkı yapması hedeflenen eserin, Türkiye’de siyasi coğrafyada hâkim olan geleneksel çerçevenin dışına çıkarak yeni bir bakış açısı ile devlet, milliyetçilik, sınırlar, kimlik, çevre, toplumsal cinsiyet ile çevre felaketi gibi olgu ve sorunları eşit görüp analiz edebilen siyasi coğrafya çalışmalarının sayısının sınırlı olduğundan hareketle literatürdeki eksikliği giderme konusunda önemli bir katkı yapması beklenmektedir. Eserde siyasi coğrafyanın teorik temellerinden başlanarak hâkimiyet teorileri, siyasi coğrafya perspektifinden dünya ekonomisi, jeopolitik kodlar, dünya siyasi haritasının şekillenmesi, milliyetçilik doktrini gibi konular sistematik olarak ele alınmıştır. Eserde her bölümün sonunda bölüm başlığı ile ilgili sözlüğe yer verilmiş, her bölüm için okuma listesi ve etkinlikler önerilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak görülmektedir ki Türkiye’de siyasi coğrafya çalışmaları Avrupa ülkelerindeki çalışmalar ile kıyaslandığında oldukça geç sayılabilecek bir tarihte başlamıştır. 1950 sonrası 1990 yılına kadar oldukça az sayıda çalışma siyasi coğrafya ve jeopolitik ile ilgilidir. 1990’lı yıllardan itibaren, önceki dönem ile kıyaslandığında görece bir sayısal artış kaydedilse de ülkemizde bu konuda çalışmaların sayısının esas olarak 2000’li yıllardan itibaren arttığı görülmektedir. Yapılan tüm çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların büyük bir kısmının siyasi coğrafyanın tanımlanması, çeşitli jeopolitik teoriler, Türkiye’nin yakın havzalarının analizi ile ilgili olduğu dikkati çekmektedir. Tüm bilim dallarında ve çalışma alanlarında olduğu gibi Türkiye’de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarında da dünyadaki bilimsel gelişmeler ile eşzamanlı ilerleyecek şekilde, modern analiz, bakış açısı-perspektif ve modern yöntemler ile yapılacak çalışmalara daha çok ihtiyaç vardır. Modern bakış açısı, dünya genelinde alanındaki gelişmeleri takip eden ve belirli metotlar çerçevesinde yazılmış çalışmalar hem siyasi coğrafya ve jeopolitik alanının saygınlığını arttıracak hem de belirli bir seviyenin üstündeki çalışmaların sayısı artacaktır. Günümüzde Türkiye’deki siyasi coğrafya çalışmalarının en büyük eksikliği modern bakış açısı, analiz ve yöntemlerinin uzağında kalmasıdır.

30 Colin Flint ve Peter J. Taylor, *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, çev. Fulya Peker, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

A- Kitaplar

- Akbulut, Gülpınar, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Akengin, Hamza, *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010.
- Anaz, Necati ve Mehmet Özkan (ed.), *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.
- Arıbaş, Kenan ve Muhammed Nafiz Hüdavendigar, *Siyasi Coğrafya Açısından Çin*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Arıbaş, Kenan, *Hispanya Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.
- Arıbaş, Kenan, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007.
- Atalay, İbrahim, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 8.baskı, İzmir: Meta Basım, 2011.
- Deniz, Taşkın, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Deniz, Taşkın, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015.
- Doğanay, Hayati, *XXI. Yüzyıla Girerken Türk Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Göney, Süha, *Siyasi Coğrafya Cilt II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979.
- Günel, Kamil, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994.
- Karabağ, Servet, *Mekanın Siyasallaşması*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002.
- Korkut, Cevat, *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları*, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1970.
- Öngör, Sami, *Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.
- Özey, Ramazan, *21. Asrın Ufkunda Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.
- Özey, Ramazan, *Büyük Türkiye Hakimiyet Sahası*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.
- Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997.
- Özey, Ramazan, *Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2000.
- Özey, Ramazan, *Dünya Platformunda Türk Dünyası*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997.
- Özey, Ramazan, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999.
- Özey, Ramazan, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999.
- Özey, Ramazan, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- Özey, Ramazan, *Jeopolitik, Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.
- Özey, Ramazan, *Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: 21. Asır Yayınevi, 2010.
- Özey, Ramazan, *Siyasal ve Sosyal Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet yayınları, 1999.
- Özey, Ramazan, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınları, 2008.

Özey, Ramazan, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.
 Yazıcı, Hakkı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

B- Makaleler-Kitap Bölümleri

- Hamza Akengin, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 4, sy. 1, s. 1-11.
- Hamza Akengin, "Türkiye'nin Jeopolitiği", (ed.) Meryem Kanat Hayır *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Nobel Yayın, 2016.
- Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, c. 1, sy. 32, s. 25-57.
- Akengin, Hamza ve Hatice Kübra Gürçay, "Coğrafya Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, 2014, s. 19-40.
- Akengin, Hamza ve Hatice Kübra Gürçay, "Geography Democracy and Administration Issue in the Middle East", *Humanities and Social Sciences*, 2014, c. 2, sy. 2, s. 23-32.
- Anaz, Necati, "Siyasi Coğrafya'da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik", ed. Necati Anaz, Mehmet Özkan, *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru, Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.
- Çetin, Bayram, "Türkiye Siyasi Coğrafya Literatürünün (Kitap) Analizine Yönelik Bir Deneme", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları*, ed. Ferhat Arslan, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s. 82-84.
- Deniz, Taşkın, "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 29, s. 65-78.
- Doğanay, Hayati, "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, c.1, sy. 1, s. 132-154.
- Doğanay, Hayati, "Türkiye'nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 58, s. 9-69.
- Gümüştü, Osman, "Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı", *Bilig*, Kış/2010, sy. 52, s. 79-104.
- Günel, Kamil, "Siyasi Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 457-461.
- Güner, İbrahim "Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği", ed. Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Güner, İbrahim, "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 69-79.
- Öngör, Sami, "Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 1963, c. 18, s. 301-316.

- Özey, Ramazan, “Dünyaya Nasıl Hükmedilir? (Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi)”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 1999, sy. 59.
- Özey, Ramazan, “Merkezi Hakimiyet Teorisi”, *Altınoluk Dergisi*, 1994, c. 9, sy. 97, s. 8-9.
- Özey, Ramazan, “Ortadoğu’da Sürekli Gündemde Tutulan Senaryolardan Biri: Su Savaşları”, *Altınoluk Dergisi*, 1996, sy. 125.
- Özey, Ramazan, “Türkiye’nin Sınır Aşan Suları ve Sorunları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 2, s. 49-68.
- Özey, Ramazan, “Türkiye’nin Sınırları ve Sınır Problemleri”, *Başbakanlık TİKA Avrasya Etüdüleri*, 2000, sy. 18.
- Selen, Hamit Sadi, “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1956, c. 11, sy. 3, s. 31-39.
- Sevgi, Cezmi, “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 1988, s. 214-249.
- Tümertekin, Erol, *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962, s. 115-156.

C- Çeviri Eserler

- Flint, Colin ve Peter J. Taylor, *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, çev. Fulya Peker, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme

Hamza AKENGİN

Ayşe YAŞAR

Özet

Bilim ve teknolojinin gelişmesi her alanda bir taraftan bilginin genişlemesine yol açarken, bir taraftan da bilim dallarının çalıştığı alanda alt disiplinlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dünyadaki gelişmelere uygun olarak coğrafya alanında da önemli gelişmeler olmuş, zaman içerisinde coğrafyanın ana disiplinlerinden biri olan beşeri coğrafyanın ilgilendiği konuların çeşitlendiği görülmüştür. Beşeri coğrafyanın alt disiplinlerinden biri siyasi coğrafyadır. Siyasi coğrafya 19. Yüzyılın sonlarından itibaren gelişmiş ve sistematik çalışan bir disiplin haline gelmiştir. Siyasi coğrafya zaman zaman dünya siyasetine yön veren bir nitelik kazanmıştır. Nihayetinde 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki dünya savaşının gelişim süreçlerinde, siyasi coğrafyacıların yönlendirmelerinin etkili olduğu görülmüştür. Türkiye de birçok alanda olduğu gibi siyasi coğrafyanın gelişim sürecinin de yavaş geliştiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de “siyasi coğrafya” alanında yapılmış olan araştırma ve yayınlar incelenerek, bu alanda nasıl bir gelişme, değişme ve çeşitlenme olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır. Literatür taraması ve analizine dayalı olarak yapılacak çalışmada bir taraftan kronolojik bir yaklaşımla çalışmalar ele alınırken, bir taraftan da yapılan yayınların içerik ve kapsamı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi coğrafya, jeopolitik, Türkiye,

An Evaluation on Political Geography Literature

Hamza AKENGİN

Ayşe YAŞAR

Abstract

The development of science and technology in every field has led to the expansion of information and paved the way for sub-disciplines to come into the light in various scientific branches. Significant developments have advanced in the field of geography in line with the developments around the world. The subjects covered by human geography, which is one of the main disciplines of geography, diversified over time. Political geography is a sub-discipline of human geography. Developing at the end of the 19th century, it has become a systematic discipline. Political geography has at times directed world politics. The guidance from political geographers was found to be especially effective during the two great world wars taking place in the first half of the 20th century. As with many other fields of research in Turkey, the development of geography has been slow. This study attempts to emphasize the kinds of development, change, and diversification in this field by examining publications in Turkey on “political geography”. In this literature review and analysis, relevant works will be analyzed chronologically with a focus on their content and scope.

Keywords: Political Geography, geopolitics, Turkey.

Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi

Suna DOĞANER*

Giriş

Literatür taraması, bilimsel araştırmaların temelini oluşturur ve bazı yayınlarda araştırmanın bir bölümü olarak da yer alır. Türkiye coğrafyası hakkında bibliyografya çalışmaları olmakla beraber literatür incelemesi az sayıdadır. Bu araştırmada coğrafyanın alt dallarından turizm coğrafyası ele alınarak literatür incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, turizm coğrafyasında az çalışılan alanları ortaya çıkarmak, ihtiyaç duyulan alanları belirlemek ve geleceğe yönelik öneriler geliştirmektir. Bu konuda ilk olarak 2005 yılında bir araştırma yapılmıştır.¹ Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren turizm hızla gelişmiş, yeni açılan coğrafya bölümleriyle artan coğrafyacı sayısı ile beraber turizm coğrafyası yayınları da artmıştır. Bu nedenle yeni bir literatür taramasına ihtiyaç görülmüştür.

Bu araştırmada nitel araştırma metodu kullanılmış, veriler için coğrafya ve sosyal bilimler dergilerinde turizm makaleleri, sempozyum bildirileri ve akademisyen coğrafyacıların web sayfaları taranarak turizm coğrafyası literatürü ortaya çıkarılmıştır. Yayınlar araştırmanın amacına uygun olarak içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Araştırmada günümüze kadar basılmış olan turizm coğrafyası araştırmaları, kuramsal yayınlar, tematik yayınlar, bölgesel araştırmalar, rekreasyonla ilgili yayınlar, altyapı ve ekonomiyle ilgili yayınlar, turizmin mekânsal etkileriyle ilgili

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, sudogan@istanbul.edu.tr, Orcid: 0006-0002-1134-4955.

1 Fatma Narlı, Suna Doğaner ve İsmet Akova, “Geographie du Tourisme en Turquie: Evaluation et Perspective”, *Tourisme et Sauci de l’Autre*, Paris: L’Harmattan, 2005, s. 129-144.

yayınlar, turizm algısıyla ilgili yayınlar olarak alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Her başlık konusu kendi içinde değerlendirilmiş, ayrıca bu alt başlıklar dışında metodoloji, kavramlar vb. konular ilave edilerek genel bir değerlendirme yapılmış ve öneriler getirilmiştir.

Turizm Coğrafyası İlk Yayınlar (1960-1990)

Türkiye’de turizm coğrafyası ile ilgili ilk yayınlar arasında Mecdi Emiroğlu’nun Türkiye şehirlerinin turizm potansiyelini 1960’lı yıllarda incelediği *Çele Dergisi*’ndeki iki yayınına yer vermek gerekir.² Türkiye’de turizm coğrafyası konusunda ilk akademik yayınlar ise Aydoğan Köksal’ın 1972 yılında yayımlanan iki araştırmasıdır.³ A. Köksal bu yayınlarda bölgesel olarak Doğu Anadolu Bölgesini ve yöresel olarak Sinop ilinin turizm coğrafyasını incelemiş “termalizm”, “klimatizm” ve “alpinizm” kavramlarını coğrafya literatürüne sokmuştur. M. Emiroğlu 1975 yılında yayımladığı araştırmasında İhlara Vadisini turizmde tanıtmayı amaçlamış, öncelikle vadiyi beşerî coğrafya açısından incelemiş, ikinci kısımda vadinin fizikî ve beşerî coğrafyasının turizm açısından değerlendirmesi üzerinde durmuştur.⁴ Turizm coğrafyası konusunda ilk kitap A. Köksal tarafından 1976 yılında yayımlanmıştır.⁵ A. Köksal kitabında Akdeniz Bölgesi ve Kıbrıs Adasını turizm coğrafyası açısından incelemiş, sonuçta turizm hizmetleri ve gelirleri açısından Akdeniz Bölgesi’yle Kıbrıs Adasını karşılaştırmıştır. Turizm coğrafyası fizikî coğrafyacılar tarafından ilk olarak 1977 yılında ele alınmış, Kemal Göçmen Ege kıyılarında bir tatil köyünün kuruluş yerinin doğal niteliklerini araştırmış ve öneriler getirmiştir.⁶ Nazmiye Özgüç, turizm coğrafyasını kuramsal olarak ele alarak 1977 yılında sayfiye yerleşmelerinin gelişme ve başlıca özellikleri ve tatil konutlarının yaygınlaşması, özellikleri, konumları, kır nüfusuna ekonomik ve sosyal etkileri hakkında iki makale yayımlamıştır.⁷

1980-1990 yılları arasındaki yayınlar incelenirse, turizm coğrafyası konusunda kuramsal ilk kitap 1984 yılında N. Özgüç tarafından yayımlanmıştır.⁸ Kitapta

2 Mecdi Emiroğlu, “Turizm ve Şehirlerimiz”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1962, sy. 199, s. 193-197; Mecdi Emiroğlu, “Turizm ve Bolu”, *Çele Dergisi*, Ankara, 1963, sy. 8, s. 8-10.

3 Aydoğan Köksal, “Doğu Anadolu’nun Turizm Coğrafyasına Dair”, *A.Ü Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1972, sy. 5-6, s. 127-138; a.m.f., “Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop”, *A.Ü Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1972, sy. 5-6, s. 223-228.

4 Mecdi Emiroğlu, “İhlara Vadisi: Turizm Coğrafyası Açısından Bir İnceleme”, *A.Ü Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1975, sy. 7, s. 45-108

5 Aydoğan Köksal, *Güney Anadolu Bölgesi ile Kıbrıs’ın Turizm Coğrafyası*, Ankara, 1976, 77 s.

6 Kemal Göçmen, “Pamucak Tatil Köyü Projesi Doğal Yapı Nitelikleri ve Öneriler”, *İ.Ü Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 22, s. 181-186.

7 Nazmiye Özgüç, “Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikleri”, *İ.Ü Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 22, s. 142-162; Nazmiye Özgüç, “Tatil Evleri”, *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 14, s. 69-92.

8 Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası*, İstanbul, 1984.

turizmin gelişmesinde rol oynayan etmenler, turizmin ekonomik toplumsal ve kültürel etkileri, turizm alanları, turistik yer seçiminde kaynakların değerlendirilmesi, turizmde planlama konuları işlenmiş, ayrıca Türkiye ve dünya ülkelerinde turizmin bölgesel dağılımına yer verilmiştir. Kitabın daha sonraki baskılarında bu konulara genişletilmiştir (1994, 1998, 2011 yılı baskıları). *Ege Coğrafya Dergisi*'nde 1984 yılında Alman coğrafyacı E. Gröztbach tarafından Karadeniz kıyılarında turizmin mekânsal yapısı ve gelişmesini konu alan bir araştırma yayımlanmıştır.⁹ 1985 yılında Suna Doğaner Türkiye'de doğal çekiciliklerin şehirleşme, sanayi ve turizmin getireceği çevresel etkilerden korunması konusunda öneriler getiren bir araştırma yayımlamıştır.¹⁰ Atatürk Üniversitesi öğretim üyesi Hayati Doğanay Erzurum şehri ve yakın çevresini termalizm, klimatizm, kültür turizmi ve turizm hizmetleri açısından incelemiştir.¹¹ 1986 yılında Dicle Üniversitesi'nden Emrullah Güney'in, Göreme vadilerinde doğal kültürel değerlerin korunması ve Nevşehir ve Ürgüp çevresinde turizm sunusu olarak el sanatlarını inceleyen iki araştırması yayımlanmıştır.¹² A. Köksal 1988 yılındaki iki yayınında Karadeniz ve Ege bölgelerini turizm coğrafyası açısından incelemiştir.¹³ 1988 yılında beşerî ve fizikî coğrafyacıların birlikte yayımladıkları Köprülü Kanyon Milli Parkını inceleyen araştırma, parkın turizmde daha fazla tanınmasını amaçlayan öneriler getirmiştir.¹⁴ Turizm coğrafyası konusunda yöresel bir araştırma 1989 yılında Metin Tuncel ve Suna Doğaner tarafından Amasya ve çevresinde yapılmıştır.¹⁵ Aynı yıl Atatürk Üniversitesinden Ramazan Özey, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Dumlu ve çevresini turizm coğrafyası açısından değerlendirmiştir.¹⁶ H. Doğanay Palandöken (Erzurum) kayak merkezini kış turizmi açısından incelemiştir.¹⁷

9 Erwin Gröztbach, "Spatial Structure and Development Prospects of Tourism in the Black Sea Region", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1984, sy. 2, s. 198-209.

10 Suna Doğaner, "Turizmde Doğanın Önemi ve Türkiye'de Doğayı Koruma çalışmaları", *İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1985, sy. 2, s. 117-124.

11 Hayati Doğanay, "Erzurum'un Turizm Potansiyeli", *Turizm Yıllığı 1985*, Ankara, 1986, s. 189-208.

12 Emrullah Güney, "Göreme Vadilerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunması", *Ulusal Çevre Sempozyumu (12-15 Kasım 1984)*, Adana, 1986; a.mlf., "Nevşehir ve Ürgüp Yöresinde Turizm Sunusu Olarak El Sanatları", *Türkiyemiz*, İstanbul, 1986, sy. 48, s. 21-46.

13 Aydoğan Köksal, "Karadeniz Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, 1988, sy. 1, s. 69-75; a.mlf., "Ege Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fakülte Dergisi*, Ankara, 1988, c. 32, sy. 1-2, s. 57-62.

14 Süha Kocakuşak ve Hakan Yiğitbaşoğlu, "Köprülü Kanyon Milli Parkının Coğrafi Özellikleri", *A.Ü. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1988, sy. 11, s. 151-156.

15 Metin Tuncel ve Suna Doğaner, "Amasya'da Turizm: Coğrafi İmkanlar, Sorunlar ve Öneriler", *Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları*, Ankara, 1989, sy. 1, s. 47-68.

16 Ramazan Özey, "Turizm Bakımından Değerlendirilmemiş Bir Yöremiz: Dumlu (Erzurum) ve Çevresi", *Turizm Yıllığı 1987*, Ankara, 1989, s. 66-75.

17 Hayati Doğanay, "Erzurum'da Kayak Sporları Turizmi ve Başlıca Sorunlar", *Turizm Yıllığı 1987*, Ankara, 1989, s. 36-49.

Sonuç olarak Türkiye’de turizm coğrafyasıyla ilgili yayınlar 1970’li yılların başından itibaren başlamıştır. 1970-1980 yılları arasında az sayıda yayın bulunmaktadır. 1980-1990 arasında turizm coğrafyasıyla ilgili yayınlarda çok az artış görülmüştür.

Turizm Coğrafyasında Kuramsal Yayınlar, Kavramlar ve Metotlar

Türkiye’de turizm coğrafyası konusunu açıklamak için dünyada geliştirilen kuramları kapsayan çalışmalar yetersizdir. N. Özgüç’ün ilk olarak 1984 yılında yayımladığı turizm coğrafyası kitabının birinci kısmı turizm coğrafyasının kuramsal yönünü kapsamaktadır ve her baskıda genişletilerek 8 baskı yapmıştır.¹⁸ Bu kitabın dışında turizm coğrafyasında kuramsal yayınlar makale ölçüsündedir ve konunun genişliği göz önüne alınırsa yetersizdir.¹⁹

Turizm coğrafyası yayınları kavramlar açısından incelenirse bazı terimlerin İngilizceden alınarak yerleştiği ve kullanıldığı görülür (ekoturizm, gastronomi turizmi, festival turizmi, kongre turizmi, jeomorforturizm, hiking, trekking gibi). Turizm literatüründe yer alan alternatif turizm, sürdürülebilir turizm gibi yaygın kavramlar yanında son yıllarda “turizmde bütünleştirme” gibi yeni kavramlar da

18 Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası*, İstanbul: İ.Ü Yayını, 1984, 250 s.

19 Nazmiye Özgüç, “Sayfiye Yerleşmeleri Gelişme ve Özellikleri”, *İ.Ü Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 22, s. 142-162; İsmet Akova, “Akarsu Turizmi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 393-408; Füsün Soykan, “Kırsal Turizm ve Kazanılan Deneyim”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2000, yıl 11, Mart – Haziran, s. 21-33; Suna Doğaner, “Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, s. 1-8; Gözde Emekli, “Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, 2003, s. 43-49; Mehmet Somuncu, “Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 2004, c. 2, sy. 1, s. 1-22; Faruk Alaeddinoğlu ve Alpaslan Aliağaoğlu, “Turizmde Planlama ve Türkiye de Turizm Planlaması Turizm Planlarının Etkinliği ve Başarılarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Erdem*, 2005, sy. 43, s. 87-118; Gözde Emekli, “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 15, s. 51-59; a.mlf., “Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 20, sy. 1, s. 27-39; Emin Atasoy ve Raziye Oban, “Ecotourism and Environment Education”, *Management and Education*, 2011, c. 7/3, s. 131-138; İsmet Akova, “Turizm Coğrafyası ve Planlama”, *Turizm Coğrafyası*, Anadolu Üniversitesi Yayın, Eskişehir, 2012, s. 2-37; Ali Yılmaz ve Semra Günay Aktaş, “Urban Tourism and Its Contribution to Economic and Image Regeneration”, *International Interdisciplinary Social Inquiry Conference – IISIC, Proceeding Book*, 2012, s. 1614-1628; Mesut Doğan, “A Case For Alternative Tourism: Mountain Tourism”, *2. Interdisciplinary Tourism Research Conference*, 2012, s. 267-277; Gözde Emekli, “Öğrenen Turizm Bölgeleri Yaklaşımı ve Kent Turizmi, Kent Turizminde Yeni Yaklaşımlar ve Coğrafya”, *Prof. Dr. Asaf Koçman’a Armağan*, 2013, s. 307-317; İsmet Akova; “Sürdürülebilir Turizm”, *Prof. Dr. Süha Göney’e Armağan*, Mehmet Bayartan (ed.), İstanbul, 2013, s. 107-136; Hürriyet Çimen ve Mustafa Karabıykoğlu, “Sürdürülebilir Turizm Çeşidi Olarak Jeoturizm”, *Doğu Karadeniz Sürdürülebilir Turizm Kongresi Gümüşhane*, 2013, s. 277-285; Ayşe Okuyucu ve Semra Günay Aktaş, “Turizmin Mekânsal Yapısını Anlama”, *Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2017, s. 2-37.

girmiştir. Turizmde bütünleştirme, bölgeler, ülkeler arasında olabildiği gibi turizm çeşitleri arasında olabilmektedir. Ülkeler, kentler, bölgeler, turizm konusunda ortak planlama, ortak yatırım, ortak pazarlama yapabilmektedirler. Coğrafyacılar turizm konusunu bu açıdan da ele almışlardır.²⁰

Turizm konusunda özellikle “miras” kavramı turizm coğrafyasını çok ilgilendirmektedir. Turizme öncelikle açılan yerler doğal ve kültürel miras alanlarıdır.²¹ Doğal ve kültürel miras alanlarının Pamukkale-Hierapolis örneğinde olduğu gibi birleşmesi “coğrafi miras”tır. Bu kavram coğrafyada ilk olarak 1996 yılında kullanılmıştır.²² Coğrafyacılar “miras turizmi”, “kültürel miras turizmi” kavramlarına araştırmalarında yer vermişlerdir.²³ “Yavaş turizm”, “yaratıcı turizm” kavramları konusunda yapılan yayımlar vardır.²⁴

Coğrafyacılar turizm araştırmalarında nitel araştırma yöntemlerinden (alan araştırması, gözlem, belge inceleme vb.) ve nicel araştırma yöntemlerinden (istatistik analizi ve anket) faydalanmışlardır. Yayınlar bilimsel olarak tablo, fotoğraf ve haritalarla desteklenmiştir. Yayınlarda Coğrafi Bilgi Sistemleri 1990’lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlamış, 2000’li yıllardan itibaren haritalar CBS ile çizilmiştir. Turizm Bilgi Sistemi (TIS) kullanılarak doğal yerler, kültürel yapılar, ulaşım, konaklama vb. bilgiler harita üzerine işlenebilmekte olup coğrafyacılar bu metodu da yayınlarında kullanmışlardır.²⁵

Turizm araştırmalarında SWOT analizi çok güzel sonuçlar çıkartabilmektedir. Coğrafyacılar bu metodu da yayınlarında kullanmışlardır.²⁶ SWOT ve AHP (Ana-

20 Füsün Baykal, Gözde Emekli ve Emre Ataberk, “Dikili ve Bergama Turizmini Bütünleştirmede Coğrafi Faktörlerin Rolü”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 20, sy. 1, s. 1-16; Füsün Baykal, “Turizmde Bütünleşme İçin İki İlçe Tek Destinasyon Örneği: Dikili ve Bergama”, *Prof. Dr. Asaf Koçman’a Armağan*, Ege Üniv.Yay., 2013, s. 271-288.

21 Kenan Yurttagül, “Türkiye’de Kültür Mirası Kavramı”, *Prof. Dr. İlhan Kayan’a Armağan*, İzmir, 2013, s. 601-605.

22 Suna Doğaner, “Anadolu’nun Coğrafi Mirası Pamukkale”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1996, sy. 31, s. 7-38.

23 Kadir Temurçin ve Alpaslan Aliagaoglu, “Miras Turizmi Açısından Atatürk Evleri”, *Erdem Dergisi*, 2004, c. 14, sy. 41, s. 119-138; Alperen Kayserili, “Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Bir İpekyolu Şehri Erzurum”, *Uluslararası İpekyolu Kültür Diyaloğu Sempozyumu*, Erzurum, 2016, s. 265-269.

24 Çiğdem Ünal, “Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar ‘Yavaş Şehirler’ ve ‘Yavaş Turizm’”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 20, s. 13-28; Volkan Zoğal ve Gözde Emekli, “Yaratıcı Turizm Kavramsal ve Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2017, sy. 26/1, s. 21-34.

25 Ersin Kaya Sandal ve M. Karabulut, “Tourist Information Systems: A Case of Kahramanmaraş”, *5. International Conference on Geographic Information Systems (ICGIS-2008)*, 2008, c. 1, s. 193-200.

26 Z. İnyet ve Cengiz Akbulak, “Troia Tarihi Mili Parkı’ndaki Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi”, *11. Ulusal Turizm Kongresi*, Aydın, 2010, s. 203-213; Cengiz Akbulak, “Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısallaştırılmış SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi”, *Humanitas*, 2016, c. 4, sy. 7, s. 1-30.

litik Hiyerarşi Prosesi)'nin birlikte kullanıldığı A'WOT tekniğini de yayınlarında kullanmışlardır.²⁷

Turizm Coğrafyasında Tematik Yayınlar

Turizm, kaynaklarını büyük ölçüde fizikî ve beşerî coğrafyadan alır. Kaynağını fizikî coğrafyadan alan turizm tipleri, jeomorforturizm, mağara turizmi, volkan turizmi, kanyon turizmi, alpinizm, klimatizm, deniz turizmi, göl turizmi, akarsu turizmi vb. olarak yer alırken kaynağını beşerî coğrafyadan alan turizm tipleri ise, kültür turizmi, prehistorik turizm, neolitik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm, inanç turizmi, askerî turizm, gastronomi (mutfak) turizmi vb.'dir. Türkiye coğrafyasının kutup ve çöl turizmi dışında hemen hemen bütün turizm çeşitlerine olanak vermesi, turizm coğrafyası yayınlarının da tematik yayınlar üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin uzun bir kıyı şeridinde sahip olması ve ilk gelişen turizm tipinin kıyı turizmi olması nedeniyle tematik yayınlar arasında kıyı turizmini içeren yayınlar önemli bir yere sahiptir. Kıyı turizmi; kıyıyı yapılaşma (konaklama tesisleri, ağırlama, eğlence üniteleri, ulaşım) ve güneşlenme, denizi rekreasyon faaliyetleri için kullanan bir turizm çeşididir. Türkiye'de kıyı turizmi konusunda ilk araştırma Karadeniz kıyılarında Sinop ile ilgili A. Köksal tarafından 1972 yılında yapılmıştır.²⁸ Akdeniz kıyılarıyla ilgili ilk araştırma da 1976 yılında A. Köksal tarafından yapılmış ve kitap olarak yayımlanmıştır.²⁹ Kıyı turizmi araştırmaları incelenirse kıyıdaki turizm merkezleri dışındaki alanlarda kıyı turizmi çalışmalarının kıyı uzunluğuna göre çok sınırlı olduğu görülmektedir.³⁰ Kıyı turizmi bir merkeze yakın koydan

27 Cengiz Akbulak ve Tülay Cengiz, "Determining ecotourism strategies using A'WOT hybrid method: case study of Troia Historical National Park, Canakkale, Turkey", *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 2014, c. 21, s. 380-388.

28 Aydoğan Köksal, "Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1972, sy. 5-6, s. 223-228.

29 Aydoğan Köksal, *Güney Anadolu ile Kıbrıs'ın Turizm Coğrafyası*, Ankara, 1976, 77 s.

30 Suna Doğaner, "Gemlik Körfezi Kuzey Kıyılarının Turizm Coğrafyası", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1992, sy. 27, s. 59-84; Aydoğan Köksal, "Seferihisar ve Kuşadası Arasındaki Tatil Evleri", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1993, sy. 2, s. 221-224; Hamdi Kara, "Mersin-Erdemli Arasında gelişen Deniz Turizmi Tarım Alanları İlişkisi ve Sorunları", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1995, sy. 3, s. 141-160; Suna Doğaner, "Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 33, s. 25-52; Halil Koca ve İbrahim Güner, "Burnaz (Hatay) Kıyılarının Turizm Potansiyeli", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1999, sy. 34; Cevdet Yılmaz, "Turizmin Gelişmesinde Jeomorfolojik Faktörlerin Engelleyici Rolü: Batı Karadeniz Bölümü, Sinop-İnebolu Arası Örneği", *OMÜ Fen-Ed. Fak. Dergisi*, Samsun Coğrafya Serisi, 2000, sy. 1, s. 155-170; Nevzat Gümtüş ve Adnan Semenderoğlu, "Akbük Koyu'nun Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi", *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanlarının III. Ulusal Konferansı*, İstanbul, 2001; Okan Yaşar, *Saros Körfezi Kuzey Kıyıları ve Çevresinin Turizm Coğrafyası*, İstanbul, 2009; V. Karadeniz ve M. S. Altunbilek, "Turistik Özellikleri Yönünden İnkumu

başlayarak diğer koyları konaklama tesisi ve yazlık konutlarla işgal etmektedir, bu nedenle Türkiye'nin bütün kıyıları kıyı turizmi açısından incelenmelidir. Yat turizmi, deniz turizminin bir koludur, kıyıda konaklama tesislerine bağımlı değildir ve kısmen rüzgâr almayan koyların yoğun olduğu kıyılarda yapılır. Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyıları yat turizmi için çok uygun olmakla beraber coğrafyacılar tarafından yat turizmi konusunda yapılan araştırmalar az sayıdadır.³¹ Bu konu en geniş olarak Suna Doğaner'in kitabında yat turizmini etkileyen coğrafi koşullar, Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında yat turizmine uygun koylar, yat limanları vb. konular ele alınarak incelenmiştir.³²

Göl turizmi, suyla ilgili rekreasyonel faaliyetlere olanak sağladığı gibi çevresinin doğal olanaklarıyla da turistlerin ilgisini çeker. Fakat Türkiye'nin uzun bir kıyı şeridine sahip olması göllerin turizmde ikinci planda kalmasına neden olmuş ve bu durum da göl kıyılarını turizmle ilgili yapılaşmadan korumuştur. Coğrafyada göller daha çok oluşum, arazi kullanımı, ekonomik açıdan incelenmiş, bu araştırmalar içinde turizme yer verilmiş olmakla beraber turizm faaliyeti açısından az sayıda göl ele alınmıştır.³³ Türkiye gölleri; heyelan gölleri, volkanik göller, obruk gölleri,

Rekreasyon Alanı ve Çakraz Tatil Köyü”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Erzincan, 2010, c. 12, s. 165-185; İbrahim Sezer ve Mete Alım, “Didim’de 3S Turizmi”, *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 2012, s. 1041- 1054; Ünsal Bekdemir ve İbrahim Sezer, “Kıyı Kaynaklarının Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi: Giresun İli Örneği”, *Kafkasya Üniversiteler Birliği Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi*, Ağrı, 2013, s. 55-64.

31 Suna Doğaner, “Türkiye'nin Yat Limanları”, *Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1992, sy. 9, s. 183-206; İbrahim Güner, “Turistik Fonksiyonları Açısından Bodrum Yat Limanı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, c. 1, sy. 1; Suna Doğaner, “Gökova Körfezinde Yat Turizminin Coğrafi Koşulları”, *İ.Ü.Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 7; Suna Doğaner, “Geographical Conditions of Yacht Tourism In Gökova Gulf”, *Review*, İstanbul, 1999, sy. 5, s. 1-14; İbrahim Sezer, “Turistik Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Açısından Didim Yat Limanı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 28, s. 103-124.

32 Suna Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Yayınevi, 2001, 228 s.

33 Suna Doğaner, “Köyceğiz - Dalyan Çevresinde Coğrafi Özelliklerin Turizm Açısından Değerlendirilmesi”, *Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1993, sy. 4, s. 23-54; a.mlf., “Köyceğiz - Dalyan Çevresinde Eko - Turizm”, *Turizm Yıllığı 1994*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yay., 1994, s. 94-106; Ali Yiğit, “Hazar Gölünün Turizm Potansiyeli ve Bugünkü Kullanım Durumu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1994, c. 6, sy. 1; Hakkı Yazıcı ve Mustafa Cin, “Uzungöl Turizm Merkezinde Coğrafi Gözlemler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32; Orhan Gürbüz, “Van Gölü ve Çevresinin Turizm Coğrafyası”, *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 5, s. 103-137; Mehmet Akif Ceylan, “Yayla Gölü (Buldan) ve Rekreasyon Faaliyeti”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, c.11, sy. 16; Erdal Akpınar ve Gülpınar Akbulut, “Hafik Gölü ve Yakın Çevresinin Turizm Olanakları”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, c. 9, sy. 1, s. 1-24; Orhan Deniz, “Van Gölü Güney Kıyılarının Ekoturizm (Mavi Tur) Açısından Değerlendirme Olanakları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 20, s. 183-194; Faruk Kaya ve Hasbi Soylu, “Balık Gölünün Turizm Potansiyeli Açısından Önemi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2009, c. 13, sy. 41, s. 405-418; Ahmet Çavuş, “Trabzon’da Doğa Turizmi Açısından Değerlendirilmesi Gereken Turistik Bir Alan: Sera Gölü”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2014, sy. 63, s. 43-50; Kaan Kapan, “Development and Sustainability of the Tourism in Lake Salda and its Environs”, *Global Issues and Trends in Tourism*, Sofia, 2016, s. 700-708.

lagünler gibi oluşumları açısından turizm açısından ilgi çekici olduğu gibi doğal ortam olarak (İzmit, Sapanca, Ulubat, Kuş gölü, Beyşehir, Eğirdir, Burdur gölü vb.) turizme uygundur. Bu göllerin turizm coğrafyası açısından incelenmesi ve planlanması kıyılara olan aşırı yığılmanın da önüne geçecektir.

Turizmde su kaynakları, deniz, göl, akarsu ve sıcak su kaynakları olarak yer alırlar. Bunlardan sıcak su kaynakları “termal turizm” açısından değerlendirilir. Termal turizm Anadolu’nun en eski turizm çeşidi olarak kabul edilebilir. Şifalı sular olarak bilinen bu kaynaklar binlerce yıldır kullanılmaktadır. Coğrafyacılar sıcak su kaynaklarını, yeryüzüne çıkış nedenleri, kür mevsimi, ekonomik katkıları, turizmin gelişimi vb. konular açısından ele alan araştırmalar yapmışlardır.³⁴

- 34 Hayati Doğanay, “Erzurum’un Termal Turizm Potansiyeli”, *Turizm Yıllığı 1988-1989*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, 1989; Metin Tuncel ve Suna Doğaner, “Kütahya’da Kaplıca Turizmi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1992, sy. 6, s. 47-60; Hayati Doğanay, “Kurşunlu Termal Turizm Bölgesi”, *Turizm Yıllığı 1992*, Ankara 1992; Lütfi Özav, “Gediz-Ilıca Termal Turizm Merkezi”, *Turizm Yıllığı 1994*, Ankara, 1994; Hakkı Yazıcı, “Turizm Potansiyeli Yönünden Eskişehir Sakarı Ilıca Kaplıcaları”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, 1997, sy. 110, s. 19-31; İhsan Bulut, “Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, c. 3, sy. 2, s. 69-114; Hayati Doğanay ve Hasbi Soylu, “Deliçermik Kaplıcasının Turizm Açısından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1999, sy. 34, s. 1-18; Mehmet Zaman, Selahattin Polat ve Mustafa Özdemir, “Diyadin Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2000, c. 6, sy. 4, s. 349-390; Mehmet Gürbüz ve Hüseyin Korkmaz, “Ilıca Kasabasında Sağlık (Termal) Turizmi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2001, sy. 36, s. 87-103; Aydın Kılıçaslan ve Duran Aydınöz, “Aydın İlinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2001, sy. 37, s. 347-359; Mehmet Zaman, “Havza Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2001, sy. 27, s. 235-257; Cemal Sevindi ve Mustafa Özdemir, “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, sy. 27, s. 159-173; Gözde Emekli, “Turistik Ürün Çeşitlendirilmesinde Termal Turizmin Önemi ve İzmir”, *3.Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 2002, s. 267-286; Mehmet Gürbüz ve Ersin Kaya Sandal, “Ekinözü İçmeleri’nde Sağlık Turizmi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2003, sy. 41, s. 23-40; Mehmet Tıraş, “Haruniye Kaplıcası”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2004, sy. 43, s. 97-108; Cemal Sevindi, “Sağlarca Kaplıcasının (Siirt) Termal Turizm Potansiyeli”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, sy. 40, s. 14-26; Tülay Öcal, “Termal Turizm Açısından Çiftahan Kaplıcası”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2005, s. 201-220; B. Ünal İbret, “Türkiye’de Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, c.12, sy. 18, s. 135-164; Raziye Oban, Şevki Danacıoğlu ve Güzin Kantürk, “To Interrogate of the Thermal Tourism Areas: A Case Study of Balçova District in İzmir (Turkey)”, *5th International Conference on Geographic Information Systems*, 2008; Turhan Çetin, *Termal Turizmin Başkenti Afyonkarahisar*, Ankara: Beyazkalem Yayıncılık, 2010, 291 s.; Gülşen Akbulut, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları”, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 9/1, s. 35-54; Tülay Öcal, “Niğde’de Planlanan Termal Turizm Kaynaklarına Bir Örnek: Nargöl”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2011, sy. 24, s. 287-311; Mehmet Zaman ve Salih Birinci, “Doğu Karadeniz’de Termal Turizmin Geliştirilebileceği Yeni Bir Örnek: İkizdere Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, sy. 15/1, s. 405-429; Aydın İbrahimov, Selvel Özözen Kahraman, Vedat Çalışkan, F. Sarış, O. Deniz ve Z. Acar, “A Project of Health Tourism in Mount Ida: A Regional Development Suggestion”, *Kırsal Bölgelerde Ekonomik Kurum ve Yapıların Modernizasyonu, Teori ve Uygulamalar Uluslararası Kongresi*, Rostov, Rusya, 2013, s. 45-46; Cevdet Yılmaz, “Dünyada ve Türkiye’de Termal Turizmin Önemi ve Havza Kaplıcaları”, *Samsun Araştırmaları* (2.

Türkiye sıcak su kaynakları potansiyeli açısından Avrupa'da önemli bir yere sahip olmakla beraber termal turizm Anadolu'nun batısında turistik yöreler dışında çoğunluğu yöresel ölçektir. Dünyada sağlık turizmi, SPA adı verilen güzellik ve tedavi hizmetlerini bir arada bulandıran daha farklı bir hizmete dönüşmüştür. Türkiye'de SPA hizmetleri, turizmin geliştiği kıyılarda otellerde verilmektedir. Balçova ve Afyon gibi birkaç kaplıca merkezinde SPA'lar tedavi amaçlı da kullanılmaktadır. Coğrafyacılar Türkiye'de çok sayıdaki sıcak su kaynağının ulusal ve uluslararası ölçekte turizme açılması için projeler yapmalıdır.

Akarsular, kanyonlar, çağlayanlar, kıyısındaki antik ve tarihî yapılar, su sporları açısından turizmin ilgi alanı içine girerler. Akarsuların turizmin ilgi alanı içine girmesi Türkiye'de oldukça yenidir ve ilk olarak 1990'lı yıllarda rafting sporuyla başlamıştır. 1995 yılında İsmet Akova tarafından Akdeniz Bölgesi akarsuları rafting açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.³⁵ Akarsu turizmi, büyük yatırımlar gerektirmeyen, çevreye zarar vermeyen ve önemli ekonomik gelir sağlayan bir turizm çeşididir. Köprüçay'da yılda 1 milyon turist rafting yapmaktadır ve çevreye kırsal kalkınma sağlamaktadır. Çoruh nehri raftingte dünyada ilk on arasına girmiştir, Fırtına deresi, Melen çayı, İkizdere çayı, Zamantı çayı, Bekili çayı, Barhal çayı, Munzur nehri rafting açısından önemlidir. Porsuk çayı (Eskişehir), Manavgat çayı (Manavgat), Kızılırmak (Avanos), Göksu (Ağva), Yeşilirmak (Çarşamba) üzerinde yapılan tekne turları, içinden geçtikleri yerleşmelere ilgiyi artırmıştır.

Kitap), C. Yılmaz (ed.), Samsun, 2013, s. 287-306; İsmail Kervankıran ve M. Kılıç, "Yozgat İlinde Jeotermal Kaynakların Kullanımı ve Turizm Açısından Önemi", *Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2014, s. 328-336; İbrahim Sezer, "Sağlık Turizmi Açısından Gelişmekte Olan Termal Bir Saha: Davutlar Beldesi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, sy. 10, s. 171-202; İbrahim Sezer, "Doğal ve Beşerî Kaynakların Sağlık Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Giresun İli Örneği", *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi, Bildiriler*, 2014, s. 291-300; Faruk Aylar, "Orta Karadeniz'de Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Gözlek Kaplıcası (Amasya)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, c.19, sy. 32, s. 261-276; Zafer Başkaya, "Coğrafi Etmenler ve Termal Turizm Potansiyeli Açısından Çermik (Diyarbakır) Kaplıcalarının Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, 2015, c.10, sy. 6; Ersin Sandal ve Nadire Karademir, "Ilica (Kahramanmaraş) Kaplıcalarında Termal Turizm Odaklı Rekreasyon Faaliyetleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2015, sy. 64, s. 39-50; Recep Yurt, "Karabük İlinde Kaplıca Turizmi ve Sorunları (Akkaya Kaplıcası Örneği)", *Uluslararası Katılımlı Ulusal Su ve Sağlık Kongresi, Bildiriler*, Antalya, 2015; Nedim Usta ve Mehmet Zaman, "Kızılcahamam İlçesi Turizminde Termal Kaynakların Önemi", *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, c. 19, sy. 2, s. 187-209; Uğurcan Ayık, "Türkiye'de Alternatif Turizm Faaliyetlerinin Gelişen Bir Kolu Olarak Kaplıcalar: Tuzla İçmeler Örneği", *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 2016, c. 15, sy. 1; Cennet Şanlı ve Hasan Kara, "Determination of Thermal Tourism Potential in Karahayıt, Denizli: A Study on Local Tourist", *International Journal of Geography and Geography Education*, 2019, sy. 40, s. 266-282; Halil İbrahim Zeybek, Faruk Aylar ve Hasan Dinçer, "Kılıçlı Cave (Kastamonu) and Its Importance for Tourism", *International Journal of Geography and Geography Education*, 2019, sy. 40, s. 363-381.

35 İsmet Akova, "Akarsu Turizmi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 393-408.

Türkiye’de içinden nehir geçen yerleşmeler için akarsu turizmi önemlidir, fakat coğrafyacıların ilgisi bu konuya yeterli olmamıştır.

Dağlar, alpinizm (dağcılık), yayla turizmi, kış sporları turizmi, klimatizm, kırsal turizm, ekoturizm gibi farklı turizm çeşitlerine olanak sağlar. Dağların Türkiye yüzölçümünde geniş alan kaplaması ve her mevsim kullanılabilir bir turizm çeşidine olanak sağlaması, Türkiye’nin en büyük turizm potansiyelini dağların sağladığını göstermektedir. Dağlar bütünüyle sağladıkları turizm çeşitleriyle “dağ turizmi” adı altında incelenebilir.³⁶ Dağların yapısal özellikleri ve iklimi alpinizmi etkilemektedir.³⁷ Fakat coğrafyacılar Türkiye dağlarını bu açıdan yeterli ölçüde incelememişlerdir. Dağlar, dağcılar dışında da insanların çok ilgisini çekmektedir ve dünya dağlarına manzara seyir terasları yapılmaktadır. Bu açıdan Türkiye dağlarında uygun seyir yerlerinin coğrafyacılar tarafından belirlenmesi gerekir.

Coğrafyacılar dağları turizm çeşitlerine göre de ele almışlardır. Bunlar arasında “yayla turizmi” önemli bir yer tutar. Turizm coğrafyası çalışmalarında alanın fizikî coğrafya bilgilerine yer vermek gerekir; çünkü yer şekillerinin oluşumu, iklim, bitki örtüsü gibi özelliklerle turizmi etkilemektedir. Yayla turizmi konusunda fizikî ve beşerî coğrafyacıların ortak yaptıkları araştırmalar bu açıdan turizmi en iyi şekilde yansıtmaktadır. 1990 lı yıllarda en fazla Doğu Karadeniz yaylalarıyla ilgili bu şekilde ortak araştırmalar yapılmıştır.³⁸ Coğrafyacılar yayla turizmini, yerleşme ve ekonomik faaliyetlere etkisi, yayla şenlikleri ve rekreasyon açısından

36 Suna Doğaner, “Dağ Turizmine Coğrafi Bir Yaklaşım: Uludağ’da Turizm”, *Coğrafya Araştırmaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara, 1991, sy. 3, s. 137-158; Abdullah Köse, “Az Tanınan Bir Dağ Turizm Bölgesi: Yedigöller-Kaçkar Dağları”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1996, s. 49-58; İbrahim Güner, “Touristic Potential of Ağrı Dağı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2000, c. 6, sy. 4, s. 383-390; Kemalettin Şahin ve Ali Yılmaz, “Kunduz Dağının (Vezirköprü-Samsun) Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesi”, *Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, Bildiriler*, Kastamonu, 2002, s. 596-599; İbrahim Atalay, H. Günek ve Sabri Karadoğan, “Nemrut Dağı ve Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli”, *Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, Bildiriler*, Kastamonu, 2002, s. 352-358; Halil İbrahim Zeybek, “Akdağ’ın (Tokat) Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2003, c. 8, sy. 9; Hayati Doğanay, “Ağrı Dağı ve Turistik Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2003, c. 8, sy. 9; Gülşınar Akbulut, “Dağ Coğrafyasına Bir Örnek Yıldız Dağı ve Turizm Potansiyeli”, *Ulusal Coğrafya Kongresi (İ. Yalçınlar Anısına) Bildiriler*, İstanbul, 2004; Mehmet Ali Özdemir ve Z. Boyraz, “Gelişmekte Olan Bir Turizm Merkezi (Elazığ) Hazar Baba”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, sy. 13, s. 253-272; Abdullah Dinç, “İlgaz Dağı ve Çevresinin Turizm Potansiyelinin İncelenmesi”, *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 2012; Faruk Kaya, “Ağrı Dağı’nın Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 34, s. 217-229.

37 Suna Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Yayınevi, 2001, 228 s.

38 Ali Fuat Doğu, M. Somuncu, İ. Çiçek, H. Tunçel ve G. Gürgen, “Kaçkar Dağında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1993, sy. 2, s. 157-183; A. F. Doğu, İ. Çiçek, G. Gürgen, H. Tunçel ve M. Somuncu, “Göller (Hunut) Dağında Buzul Şekilleri Yaylalar ve Turizm”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1994, sy. 3, s. 193-21.

ele almışlardır.³⁹ Çoğunlukla Karadeniz Bölgesi y aylalarında yoğunlaşan bu ça-

- 39 Emrullah Güney, “Bingöl Yaylalarının Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesi”, *Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler*, Elazığ, 1990, s. 87-93; M. Somuncu, “Rize-Ayder Yaylasında Turizm”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1995, sy. 3, s. 255-274; Hakkı Yazıcı ve M. Cin, “Uzungöl Turizm Merkezinde Coğrafi Gözlemler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32, s. 57-78; Füsün Soykan Baykal, “Bozdağlar'da (Ege Bölgesi) Rekreatif Yaylacılık”, *Turizm Yıllığı 1994*, Ankara, 1997, s. 292-307; Hakkı Yazıcı, “Alternatif Turizm Merkezlerine Tipik Bir Örnek Zigana Yayla Tatil Köyü, İstanbul”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 69-84; Mehmet Zaman, “Doğu Karadeniz Bölümü Geleneksel Yayla Şenliklerine Tipik Bir Örnek Kadırga Otçular Yayla Şenlikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 277-297; Mehmet Zaman, “Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Bölümü Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2001, c. 7, sy. 6; Mehmet Zaman, “Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Hıdırnebi Yayla Kent”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2001, c. 7, sy. 6; Adem Başbüyük, Hakkı Yazıcı ve Mustafa Ertürk, “Eğriçimen Yaylasında Rekreatif Yaylacılık”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2001, sy. 36, s. 31-48; Ünsal Bekdemir ve Ünal Özdemir, “Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2002, c. 7, sy. 7; Ünsal Bekdemir ve Halil Koca, “Giresun İlinde Gelişmekte Olan Yayla Turizminin Çevresel Etkileri”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, İzmir, 2003, s. 185-194; Gözde Emekli, “Doğa ve Yerel Kültürün Eşsiz Uyumu: Kozak (Bergama-Izmir) Yaylası ve Turistik Potansiyeli”, *Kastamonu'da Ulusal Dağlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2003, s. 241-247; Mehmet Zaman, “Zigana Dağlarındaki Yaylacılık ve Yayla Turizmi”, *Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, sy. 36, s. 181-195; Mehmet Zaman, İbrahim Fevzi Şahin ve Neşet Bayram, “Doğu Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, c. 12, sy. 17, s. 33-63; Emin Toroğlu ve Mehmet Gürbüz, “Andırın İlçesinde Sayfiye Yaylaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 19, s. 281-300; Ünsal Bekdemir, “Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla-Dağ Turizm Faaliyetlerinin Çevresel Etkileri”, *BIES'08 Blacksea International Environmental Symposium*, Giresun, 2008, c. 2, s. 473-483; Serkan Doğanay, “Koruma Kullanma Dengesi Açısından Cami Boğazı Yaylası ve Çakırgöl Çevresinin Turistik Potansiyeline Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2009, sy. 22, s. 165-186; Ahmet Çavuş ve Namık Tanfer Altaş, “Trabzon'da Gelişmekte Olan Bir Turizm Merkezi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2010, c. 15 sy. 23, s. 203-222; Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi*, Erzurum, 2010; Serkan Doğanay, “Doğu Karadeniz'de Yayla Turizmi Merkezlerine Yeni Bir Örnek: Taşkoprü Yaylası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, sy. 26, s. 223-240; Cumali Sarı, “Batı Toroslarda Yaylaların Fonksiyonel Değişim Süreci ve Yayla Şenlikleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 27, s. 242-261; Tülay Öcal, “Küreselleşmenin Kırsal Yerleşmelerden Akçatekir (Pozantı) Kasabası'nda Sürdürülebilir Yayla Turizm Potansiyeline Etkisi”, *TC DYK-2013*, 2013; Ünal Özdemir ve Şaban Çelikoğlu, “Batı Karadeniz'de Rekreatif Turizm Açısından Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, c. 19, sy. 32, s. 79-100; İ. İslamoğlu, A. İmamoğlu ve G. Çavuşoğlu, “Verçenik Yaylasının Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi”, *International Journal of Science Culture and Sport*, 2014, sy. 6, s. 271-282; Arda Bay ve Vedat Çalışkan, “Uludağ Yöresinde (Bursa) Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi”, *Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi, Bildiriler*, 2014, s. 839-848; Fatih Orhan, “Kırsal Turizm Çekicilikleri Yönünden Maden Köyü ve Yaylası (Şavşat)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, c. 19, sy. 32, s. 101-122; Muzaffer Bakırcı, “Effects of Tourism on Functional Diversification of Rural Settlements: The Case of Ayder Yayla”, *The 21th Annual Cooloquim of the International Geographical Union (IGU)*, Nagoya/Japonya, 2014, s. 45-58; İbrahim Sezer, “Doğu Karadeniz'de Gelişme Potansiyeli Yüksek Bir Yayla Turizm Merkezi”, *Doğu Coğrafya*

lışmalar diğer bölgelerde yeterli sayıda değildir.

Dağlar kış turizmi açısından da coğrafyacıların ilgi alanı olmuştur. Kış turizmine konu olan kayak merkezlerinde konaklama tesislerinin ve kayak pistlerinin yer seçimi ve kayak mevsimi coğrafi koşullarla ilgilidir. Bu konuda yayınlar da kayak merkezlerinin sayısı ile sınırlıdır. Bu konuda ilk iki yayın en eski iki kayak merkeziyle ilgilidir.⁴⁰ Kış turizmini etkileyen coğrafi etmenler (yüzey şekilleri ve iklim) ve bunu Türkiye kayak alanlarına uygulayan bir çalışma 1997’de yayınlanmıştır.⁴¹ Kış turizmi alanında diğer yapılan çalışmalar mevcut kayak alanlarını incelemekle beraber incelenmemiş kayak alanları (Erciyes, Elmadag vb.) da bulunmaktadır.⁴² Coğrafyacıların yeni bir ekonomik gelir kaynağı olacak

Dergisi, 2015, c. 20, sy. 33, s. 89-114; İbrahim Sezer, “Doğu Karadeniz’de Gelişme Potansiyeli Yüksek Bir Yayla Turizmi Merkezi: Kulakkaya Yaylası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2015, c. 20, sy. 34, s. 89-115; Mehmet Somuncu ve Salih Ceylan, “Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Yayla Turizminin Kırsal Kalkınma Bağlamında ve Yerel İşletmeler Düzeyinde Değerlendirilmesi”, *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi: Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler, Bildiriler*, Konya, 2015, c. 3, s. 713-725; Tülay Öcal, *Pozantı’da (Adana) Sayfiye Yaylacılığı ve Turizm Potansiyeli*, Ankara, 2015, 281 s.; Şaban Çelikoğlu ve Evren Atış, “Rekreasyonel Dönüşüm Sürecinde Önemli Bir Yaylacılık Sahası: Gümeli Yaylaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 9, sy. 42; Mehmet Akif Ceylan, “Geçmişten Günümüze Önemli Bir Sayfiye: Gölcük Gölü ve Yaylası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 33, s. 179-214; İbrahim Sezer, “Paşakonağı Yaylası ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri ile Geliştirilebilecek Turizm Olanakları Açısından İncelenmesi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 34, s. 134-146.

- 40 Hayati Doğanay, “Erzurum’da Kayak Spor Turizmi ve Başlıca Sorunları”, *Turizm Yıllığı 1987*, Ankara, 1989, s. 36-49; Suna Doğaner, “Dağ Turizmine Coğrafi Bir Yaklaşım: Uludağ’da Turizm”, *Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları*, Ankara, 1991, sy. 3, s. 137-158.
- 41 Suna Doğaner, “Türkiye’nin Dağlık Alanlarında Kış Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler”, *LÜ Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 5, s. 19-44.
- 42 Hayati Doğanay ve Serhat Zaman, “Antalya’da Az Tanınan Bir Kış Turizm Merkezi: Saklıkent”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2002, c. 7, sy. 12; İbrahim Fevzi Şahin ve Hakkı Yazıcı, “Coğrafi Bir Tanıtım: Erzincan Yıldırım Akbulut Kayak Turizm Merkezi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2004, c. 9, sy. 12; Faruk Kaya ve Sinan Kocaman, “Turizm Coğrafyası Açısından Bir Araştırma Eleşkirt Güneykaya Kayak Merkezi’nin Kış Turizm Potansiyelinin Sürdürülebilir Yöresel Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi”, *EKEV Akademi Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 40, s. 299-316; Zeki Boyraz ve M. Ali Özdemir, “Gelişmekte Olan Bir Kış Turizm Merkezi (Elazığ) Hazarababa”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 10, s. 13; B. Ünal İbret, “İlgaz Dağları’nda Kış Turizmi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 44; Hayati Doğanay ve Serkan Doğanay, “Palandöken Dağı’nın Kış Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesindeki Yeni Gelişmeler”, *Ulusal Coğrafya Kongresi*, 2005, s. 151-166; Muhammet Kaçmaz, “Gelişmekte Olan Bir Kış Turizm Merkezi İzmit-Kartepe”, *Ulusal Coğrafya Kongresi*, İstanbul, 2005; Salih Ceylan, “Davraz Dağı’nda (Isparta) Kış Turizmi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2009, c. 14, sy. 22, A. Aytac, S. Aytac, S. Çağlak, E. Bozdağ ve C. Çiftçi, “Karacadağ’da (Şanlıurfa/Diyarbakır) Kış Turizmi Potansiyelini Etkileyen Fizikî Coğrafya Etmenleri”, *Turkish Studies*, 2014, c. 9, sy. 5, s. 293-305; Aykut Camcı, Salih Birinci ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Sivas’ta Yeni Bir Destinasyon Alanı: Yıldızdağı (Sivas) Kış Sporları Merkezi”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu*, Kastamonu, 2015, c. 1, Salih Birinci ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Gelişmekte Olan Bir Spor ve Kış Turizm Merkezinin

olan kış turizminin başlamadığı diğer dağları coğrafi açıdan inceleyerek uygun yamaçları belirlemesi gerekir. Dağlık alanlar insan sağlığı açısından uygun yerler olarak görülmektedir. Bu açıdan dağlara yönelme sağlık turizminin bir kolu olan klimatizmin (iklim tedavisi) ilgi alanı içine girmektedir. Coğrafyacılar klimatizm konusunda yayın yapmamış olmakla beraber turizm ve iklim arasındaki ilişkiyi inceleyen yayınlar yapmışlardır.⁴³

Dünya’da en çok ilgi gören turizm alanları, peribacası, traverten, mağara, kanyon, volkan vb. yer şekillerinin bulunduğu alanlardır. Belgesellerin yer şekillerine geniş yer vermesi bu alanlara olan ilgiyi artırmıştır. Yer şekilleri, mağara turizmi, volkan turizmi, kanyon turizmi gibi isimlerle turizmde yer alsada da turizmde bütün olarak “jeomorfoturizm” olarak adlandırılması Dünyada ve Türkiye’de yenidir. İlk olarak “jeoturizm” kavramı ortaya çıkmış ve yer şekilleri, fosiller, kayaçlar ve minerallerle birlikte bu turizm çeşidi içinde yer almıştır. Fakat coğrafyacılar yer şekillerini jeolojik turizmden ayırarak jeomorfolojik turizm kavramını ortaya atmıştır. Günümüzde jeoparklar içinde jeolojik turizm ve jeomorfolojik turizm bir arada yapılmaktadır.

Türkiye’de yer şekillerinin turizm açısından incelenmesi konusunda ilk yayınlar 1995 yılına aittir.⁴⁴ Türkiye’nin jeomorfoturizm açısından çok zengin ve önemli

Sürdürülebilir Yönetimi”, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane, 2015.; Namık Tanfer Altaş, Ahmet Çavuş ve Nilgün Zaman, “Türkiye’nin Kış Turizm Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 31, s. 345-365; Mucip Demir ve Mete Alım, “Sankamış Bayraktepe (Cıbiltepe) Kış Sporları ve Turizm Merkezine Ait Coğrafi Bir Değerlendirme”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 33, s. 241-275; Y. Kadioğlu, “Samsun’da Yöresel Öneme Sahip Bir Kış Turizm Merkezi: Akdağ (Ladik)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2017, sy. 7.

43 Recep Yurt, “Altındere Milli Parkı’nın İklim Özelliklerinin Turizm Yönünden İncelenmesi”, *Akademik Çerçeve Dergisi*, 1994, sy. 3 s. 74-83; Yüksel Güçlü, “Sinop-Ordu Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsimini İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2010, c. 15, sy. 23, s. 119-144; T. Cengiz, Cengiz Akbulak, Vedat Çalışkan ve A. Kelkit, “Climate Comfortable for Tourism: A Case Study of Canakkale”, *Third International Conference on Water Observation and Information System for Decision Support*, Ohrid, 2008, s. 11-20; Kemalettin Şahin, “The Impact of Climatic on 3S Tourism in Samsun, Turkey: The Summer 2008 Experience”, *International Journal of Human Sciences*, 2010, sy. 7/1, s. 748-765; Hasan Kara, N. Bilgen ve D. Acar, “Effects of Global Warming on the Tourism Sector in Turkey”, *International Burch Universty, Second International Symposium on Sustainable Development (ISSD’10), Economy and Management*, 2010, s. 571-579; Mehmet Somuncu, “İklim Değişikliğinin Dünya ve Türkiye Turizmüne Etkileri”, *Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri*, M. Somuncu (ed.), Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 2016, s. 157-182; Gülşen Kum ve Barbaros Gönençgil, “Türkiye’nin Güneybatı Kıyılarında Turizm İklim Konforu”, *Gaziantep University, Journal of Social Sciences*, 2018, c. 17, sy. 1, s. 70-87.

44 Suna Doğaner, “Peribacalarının Turizm Bakımından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1995, sy. 30, s. 25-40; Ali Uzun, “Gelincikburnu ve Yakın Çevresindeki Jeomorfolojik Şekillerin Turizm Açısından Önemi Ayancık - Sinop”, *Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1995, sy. 4/1.

yer şekilleri bulunmasına rağmen bu konudaki yayınlar Türkiye'nin zenginliğini yansıtmaya kadar çok değildir.⁴⁵

- 45 Orhan Gürbüz, "Turizm Coğrafyası Açısından Nemrut Kalderası", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 255-266; Suna Doğaner, "Importance of Fairy Chimneys (Earth Pillars) in Tourism", *İ.Ü.Review*, İstanbul, 1996, sy. 3, s. 39- 58; Suna Doğaner, "Anadolu'nun Coğrafi Mirası: Pamukkale", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1996, sy. 31, s. 7-38; Suna Doğaner, "A Heritage of Anatolia: Pamukkale", *İ.Ü.Review*, İstanbul, 1997, sy. 4, s. 99-116; Kenan Arınç; *Korunup Değerlendirilmesi Gereken Bir Doğa Harikası Nemrut Yanardağı (Bitlis)*, Bitlis, 1997; Sabri Karadoğan, "Karapınar ve Çevresindeki Farklı Jeomorfolojik Yerçekillerinin Özellikleri ve Turizm Potansiyelleri", *Karapınar Sempozyumu Bildiriler*, 2000, s. 339-358; O. Deniz, A. F. Doğu, M. Z. Yıldız, H. Saraçoğlu ve G. Kaerimov, "Süphan Dağı'nda Buzul Morfolojisi ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi", *I.Ulusal Coğrafya Çalışmaları Sempozyumu*, Van, 2003, c. 1, sy. 1, s. 113-126; Gülpınar Akbulut, "A Suggested Geopark Site: Gypsum Karst Topography Between Sivas-Zara", *Natural Environment and Culture in Mediterranean Region II*, R. Efe, M. Öztürk ve İ. Atalay (eds.), 2011, s. 137-148; Farış Karahan, İbrahim Kopar, Tuba Orhan ve Egemen Çakır, "The Geopark Potential of Tortum Valley (Erzurum-Turkey) and its Surroundings", *Natural Environment and Culture in Mediterranean Region II*, R. Efe, M. Öztürk ve İ. Atalay (eds.), 2011, s. 395-406; Deniz Ekinci ve Suna Doğaner, "Jeomorfoturizm Açısından Simav (Yeniköy) Peribacaları", *III.Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Bildiriler*, Antakya, 2012, s. 395-410; Gülpınar Akbulut ve Kamile Gülüm, "A Suggested Geopark Site Cappadocia", *Balkan Ecology*, 2012,; Gülpınar Akbulut, "Ardahan-Kars-Ağrı-Iğdır İllerinin Jeoturizm Potansiyeli", *I.Uluslararası Iğdır Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 2013, s. 250-278; Sümevra Kurt ve Deniz Ekinci, "Erdek Körfezi Kuzey Kıyılarındaki Jeomorfoturizm Özellikleri", *GEOMED 2013*, 2013, s. 450-460; Deniz Ekinci ve Suna Doğaner, "Assessment of Geomorphosites in the Celil Gorge (Cihanbeyli Plateau)", *International Journal of Humanities, Social Sciences and Education*, c. 1, sy. 12, s. 83-91; Gülpınar Akbulut, "Volcano Tourism in Turkey", *Volcanic Tourist Destinations Geoheritage Geoparks and Geotourism*, Springer, 2014, s. 89-102; Gülpınar Akbulut ve Ömer Ünsal, "The Geopark Potential of Dipsiz Creek Valley (Akçadağ/Malatya)", *The Science and Education at the Beginning of the 21.Century in Turkey*, Emin Atasoy (ed.), Sofia, 2014; Gülpınar Akbulut, "Önerilen Levent Vadisi Jeoparkında Jeositler", *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, c. 38, sy. 1,; Adnan Alkan, "Potansiyel Bir Jeoturizm Alanı: Van Gölü Batısı", *Türkiye Coğrafyacılar Derneği, Uluslararası Coğrafya Kongresi*, Ankara, 2015; Kıvanç Çağlar Kaymaz ve Emre Özşahin, "Hatay İlinin Potansiyel Jeomorfositlerinin Turizm Açısından Değerlendirilmesi", *IV.Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, 2015; Çağlar Kıvanç Kaymaz ve Emre Özşahin, "Potansiyel Bir Jeomorfositin Planlanması: Yunushanı Sivri Doruklu Lapy Kompleksleri Örneği (Altınözü/Hatay)", *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2015, s. 605-615; Funda Varnacı Uzun ve Mehmet Somuncu, "Evaluation of the Sustainability of Tourism in Ihlara Valley and Suggestions", *European Journal of Sustainable Development*, 2015, sy. 4/2, s. 165-174; Suna Doğaner ve Deniz Ekinci, "Unique Spit: Kızkumu (Marmaris/Turkey)", *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJRM)*, 2016, c. 2, sy. 6, s. 35-49; Bilgin Ünal İbret ve Emin Cansız, "Kanyon Turizmi ve Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöre: Küre Erzizlerdere-Karacehennem Kanyonu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 34, s.107-117; Mehmet Deniz ve Selahattin Polat, "Some Travertine Areas in Turkey: As a Touristic Attraction", *The 4.th International Geography Symposium*, GEOMED, 2016, s. 413-426; Tahsin Tapur ve Recep Bozyiğit, "Konya İli Obruklarının Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 34, s. 253-267; Gülpınar Akbulut, "Geotourism in Turkey", *Alternative Tourism in Turkey*, Istvan Egresi (ed.), Springer, 2016, s. 87-107; Gülpınar Akbulut Özbay, Nazire Erdem Özgen, Emrah Ayaz ve Fatih Ocak, "Yeni Bir Jeoturizm Sahası: Emirhan

Türkiye’de mağaralar ilk olarak sportif turizme açılmış, aydınlatılarak mekânsal düzenlemelerinin yapılması ve yer şekli olarak doğal oluşumlarının gezilmesi 1965 yılında Akdeniz Bölgesi mağaralarında olmuştur. Mağaraların yer şekli olarak gezilmesi günümüz terminolojisiyle jeomorfoturizmin ilgi alanıdır, fakat mağaralar ilk olarak “mağara turizmi” içinde yer almıştır. Fizikî coğrafyacıların, mağaraları oluşum bakımından da incelemesinin mağara turizmine büyük katkıları olmuştur. 1980 yılından itibaren MTA’da görev yapan coğrafyacılar Türkiye mağaralarını inceleyerek haritalarını çizmişlerdir. Türkiye’de yeterli olmasa da çok sayıda mağaranın turizme açılmasıyla, mağara turizmi konusunda coğrafyacıların yayınları da artmıştır.⁴⁶

-
- Kayahkları (Sivas), *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, sy. 18, s. 77-93; Ahmet Serdar Aytaç, Esennur Bozdağ, Ahmet Şahap ve Mehmet Özcanlı, “Jeoturizm Açısından Potansiyel Bir Alan: Nemrut Dağı Milli Parkı, Adıyaman”, 3. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu*, Bıçkek, 2017.; Selahattin Polat ve Mehmet Deniz, “Taşyaran (İmren) Vadisinde Yatak Çukurları ve Turizm Potansiyeli (Uşak)”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 35, s. 204-217.
- 46 İhsan Bulut, Hayati Doğanay ve Mustafa Girgin, “Ballica Mağarasının Turistik Önemi”, *15. Türkiye Jeomorfoloji Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara, 1998, c. 1, s. 10-26; Zerrin Karakuzulu, “Cehennemagzı Mağaralarının Turizm Coğrafyası Açısından Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, c. 2.; Ünal Özdemir, “Mencilis Mağarası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 10, sy. 13, s. 135-150; Mustafa Taner Şengün, “Ölbe Kanyonu ve Deve Mağarasının (Harput/Elazığ) Jeomorfolojik Özellikleri, Oluşumu ve Turistik Potansiyeli”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları (DAUM) Dergisi*, 2006, sy. 4/2, s. 10-16; Salih Ceylan ve Hilmi Demirkaya, “Dim Mağarasının (Gilindire) Kaynak Değerleri, Turizmde Kullanımı ve Sürdürülebilirliği”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2006, c. 11, sy. 15, s. 199-222; Salih Ceylan, “Zeyintışı Mağarası (Serik/Antalya), *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, c. 12, sy. 17, s. 223-241; Ramazan Sever, “Polat Mağarası ve Turizm Potansiyeli”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 19, 251-266; Abdullah Soykan, Recep Efe, Süleyman Sönmez ve İsa Cürebal, “Balıkesir İlinin Mağara Turizm Potansiyeli”, 3. *Ulusal Balıkesir Turizm Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 2008, s. 393-400; Erdal Akpınar, “Gökgöl Mağarası ve Turizm Potansiyeli”, *e-Turkish Studies*, 2009, c. 4, s. 1621-1641; Cemali Sarı, “Ornitho - Tourism and Antalya”, *GeoMed 2010 The 2 nd International Geography Symposium*, Bildiriler, 2010, s. 266-266; Mehmet Zaman, İbrahim Fevzi Şahin ve Salih Birinci, “Çal Mağarası (Düzköy/Trabzon) ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli Açısından Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 6, sy. 26, s. 1-23; Cemali Sarı, Raziye Oban ve Ali Erdoğan, “Ornitho - Tourism And Antalya”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2011, s. 165-172; Cemali Sarı, “Mağara Turizmi ve Antalya Mağaralarının Turizm Potansiyeli”, *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Antalya, 2012, s. 621-647; Tülay Öcal, “Zindan Mağarasının Doğal Mirası ve Turizm Potansiyeli”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2012, c. 16, sy. 52.; Tülay Öcal, “Çamlık Mağaraları ve Turizm Potansiyeli”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 28, s. 423-443; Emre Özşahin ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Gilindire (Aynalgöl) Mağarasının Turizm Potansiyeli (Aydıncık/Mersin)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, c. 19, sy. 31, s. 145-166; Şaban Çelikoğlu ve Evren Atış, “Gürcüoluk Mağarası ve Turizm Potansiyeli”, *Journal of International Social Research*, 2015, sy. 8/41.; Salih Birinci ve Mehmet Zaman, “Çımağıl Mağarası (Bayburt) ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli”, *Turkish Studies*, 2016, c. 11, sy. 2, s. 241-258; Ünal Bekdemir ve İbrahim Sezer, “Yedi Değirmenler ve Mağarası Tabiat Parkının Coğrafi Özellikleri ile Eko Turizm Olanaklarının Değerlendirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 36.; Kaan Kapan ve Ayşe Nur Timor, “Antalya’da Mağara Turizmi”, *FUTOURISM*, 2017, c. 1, sy. 1, s. 242-250; Faruk Aylar, Halil İbrahim Zeybek, “Medil (Köklü)

Ekoturizm, doğal kaynakları güvence altına alan ve yerli halka ekonomik destek sağlayan doğal ve kültürel bütünlükleri koruyan bir yaklaşımdır. Diğer bir anlam olarak da doğada yapılan tüm turizm çeşitlerini kapsamaktadır. Coğrafyacılar da ekoturizmi, turizm çeşidi olarak değerlendirmiş ve yayınlar yapmışlardır.⁴⁷

Mağarası (Azdavay-Kastamonu) ve Turizm Açısından Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2019, c. 24, sy. 41, s. 15-38.

- 47 Abdullah Soykan, “Dursunbey ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli”, *Balıkesir 2005 Sempozyumu*, 2004.; Abdullah Soykan ve Yılmaz Arı, “Kazdağı Milli Parkında Eko Turizm Klavuzu Eğitimi”, *1.Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Bildiriler*, 2004.; Yılmaz Arı ve Abdullah Soykan, “Eco-tourism and Local Communities at Kazdağı National Park, Turkey”, *The 30th International Geographical Congress*, 16-20 August, 2004, Glasgow, B. Britanya; Hüseyin Turoğlu ve Hasan Özdemir, “Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 10, sy. 13, s. 97-116; Abdullah Soykan, “The Importance of Ecotourism for Natural Park Kazdağı (İda Mountain-Turkey)”, *The 4rd Romania-Turkey Geographical Academic Seminar*, 2-11 Galati, Romania, 2006.; Ramazan Sever ve Ünsal Bekdemir, “Eko-Turizm Açısından Karagöl-Sahara Milli Parkı (Artvin-Şavşat)”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2007, c. 7, sy. 39.; Recep Efe, Süleyman Sönmez, İsa Cürebal ve Abdullah Soykan, “Ecotourism Potential of Kapıdağ Peninsula (NW Turkey)”, *Management and Education*, 2007, sy. 3, s. 190-200; Orhan Deniz, “Van Gölü Güney Kıyılarındaki Ekoturizm (Mavi Tur) Amaçlı Değerlendirme Olanakları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 20, s. 183-194; Sabri Karadoğan ve A.Yıldırım, “Mardin-Midyat Platosunun Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”, *TUCAUM-V- Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler*, 2008, s. 439-450; Mehmet Zaman, “Fırtına Deresi Havzası ve Kaçkar Dağları Milli Parkının Ekoturizm Potansiyeli Çeşitlendirilmesi ve Gelişme Olanakları”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, sy. 41, s. 173 - 201; Özlem Sertkaya Doğan, “Ecotourism Activities in Turkey and The Example of Kirazlı Village (Kuşadası/Aydın)”, *Management and Education Journal*, 2009, s. 45-48; H. Özcan, Cengiz Akbulak, A. Kelkit, M. Tosunoğlu ve I. Uysal, “Ecotourism Potential and Management of Kavak Delta”, *Journal of Coastal Research*, 2009, c. 25, sy. 3, s. 781-787; Saliha Koday ve Şaban Çelikoğlu, “Ekoturizm Açısından Bir İnceleme Aksu Çayı Şelaleleri-Bartın”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, sy. 43, s. 131 -146; Gözde Emekli ve R. İlhan, “Bozdoğan ve Yakın Çevresinde Turizm: Bozdoğan’da Ekoturizm Güzergâhları”, *Bozdoğan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2009, s. 83-96; Vedat Çalışkan ve M. Tosunoğlu, “Assesment of Çardak Lagoon For Ecotourism in Northwest Turkey”, *Journal of Balkan Ecology*, 2010, sy. 4, s. 341-354; Okan Yaşar, “Meriç Deltası ve Çevresinin Eko Turizm Potansiyeli”, *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Nevşehir, 2010, s. 857-883; Mesut Doğan, “Mengen ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *I.Ü Coğrafya Dergisi*, 2011, sy. 22, s. 14-26; Emin Atasoy ve Raziye Oban, “Ecotourism and Environment Education”, *Management and Education*, 2011, c. 7/3, s. 131-138; Faruk Alaeddinoğlu, A. S. Can ve E. Yılmaz, *Van Gölü Havzası Batı Kesiminde Ekoturizm Potansiyel Kaynakların Derecelendirilmesi ve Turist Profiline Belirlenmesi*, Ankara: Elvan Yayınları, 2011; Abdullah Dinç, N. Kocan ve M. Sezgin, “Orta Havzası’nın (Çankırı) Coğrafi Potansiyelinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”, *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, Bildiri Kitabı*, Antalya: Detay Yayıncılık, 2012.; Çağlar Kıvanç Kaymaz ve Emre Özşahin, “Hatay İlinin Potansiyel Eko Turizm Alanlarının Coğrafi Açısından Değerlendirilmesi”, *II.Doğu Akdeniz Sempozyumu*, Bildiriler, 2013, s. 161-179; Cemal Sevindi, “Ekoturizm ve Kuş Gözlemciliği Açısından Kuyucuk Gölü Kuş Cenneti Arpaçay- Kars”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 61, s. 63 -76; Nadire Karademir,

Bitki örtüsü turizmin en önemli çekiciliğidir. Coğrafyacılar bölgesel çalışmalarında bitki örtüsü ve turizm ilişkisine yer vermiş olmalarına rağmen bitki örtüsünü “orman turizmi” şeklinde ele alan yayınlar az sayıdadır.⁴⁸ Türkiye’de av turizmi sınırlı olarak yapılmaktadır bu konu sadece Antalya yöresinde incelenmiştir⁴⁹

Kültür turizminin ilgi alanı çok geniştir ve tematik olarak alt guruplara ayrılır. Bunlar paleolitik turizm, neolitik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm, askeri turizm, inanç turizmi, gastronomi turizmi vb.dir. Kültür turizminin coğrafya ile ilişkisi kültürel mekânla ilgilidir. Coğrafya, kültürel kaynakların mekânsal dağılımı ve kullanımını ortaya koyar. Türkiye’de kültürel kaynakları içeren turlar kültür

Ersin Kaya Sandal ve Mehmet Tıraş, “Kahramanmaraş’ın Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *3rd International Geography Symposium-GEOMED 2013 Proceedings*, Antalya, 2013, s. 429-449; M. A. Özdemir ve Sevgi Dönmez Tatar, “Işıklı Gölünde Ekoturizm Alternatifleri”, *III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Bildiriler*, 2013, s. 544-556; Fatih Arslan, Vedat Çalışkan ve Selver Özözen Kahraman, “Selçuk İlçesi Sulak Alanlarında İnsan Çevre Etkileşimi ve Ekoturizm Potansiyeli”, *TCDYK-2014, Bildiriler*, 2014, s. 849-858; Mehmet Ali Özdemir ve S. Tatar Dönmez, “Ecotourism Management Plan for Işıklı Gölü Lake (Çivril-Denizli)”, *Eighteen Tourism Environment and Ecology in the Mediterranean Region*, 2014; Ünsal Bekdemir ve S. Elmacı, “Giresun İlinin Eko-Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları”, *Giresun Üniversitesi SBE Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Giresun, 2014; Ünsal Bekdemir ve Süleyman Elmacı, “Giresun İlinde Eko-Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları”, *Giresun Üniversitesi, SBE Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Karadeniz Özel Sayısı, 2014, yıl 6; Mehmet Somuncu, “Ekoturizm”, *Turizm ve Tanıtım*, A. Altun (ed.), 2014, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Erzurum, sy. 8, s. 1-19; İbrahim Sezer ve Eren Şenol, “İnce Köyünün (Giresun-Bulancağ) Ekoturizm Potansiyeli”, *Türkiye Coğrafyacılar Derneği III. Uluslararası Coğrafya Kongresi, Bildiri Kitabı*, Ankara, 2015; İbrahim Sezer, “Koç Kayası Tabiat Parkı’nın Ekoturizm Olanakları Açısından Değerlendirilmesi”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, sy. 12, s. 171-206; Baştürk Kaya, Mesut Şimşek ve Ayhan Akış, “Altınbeşik Mağarası Milli Parkının (İbradı/Antalya) Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Ekoturizm Potansiyeli”, *Turkish Studies*, 2015, c. 10, sy. 2, s. 521-544; Faruk Alaeddinoğlu, “Van Gölü Güneydoğusunda Jeomorfolojik Özellikleri ve Ekoturizm”, *Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, sy. 6-2, s. 291-310; İbrahim Sezer ve Ünsal Bekdemir, “Yedi Değirmenler ve Mağarası Tabiat Parkının Coğrafi Özellikleri ile Ekoturizm Olanaklarının Değerlendirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2016, c. 21, sy. 36, s. 43-78; Faruk Alaeddinoğlu, N. Aşşın ve Erkan Yılmaz, “Van Gölü Güneydoğusunun Jeomorfolojik Özellikleri ve Ekoturizm”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, c.6, s. 291-310; Erol Şenol ve İbrahim Sezer, *İnce Köyünün (Giresun-Bulancağ) Ekoturizm Potansiyeli*, Nobel Bilimsel Eserler, 2016, 196 s.; A. Gülhan, A. Mehmet, A. Çelik, Ali Ekber Gülersoy ve N. Gümüş, “Cehennem Deresi Kanyonunun (Ardanuç/Artvin) Ekoturizm Potansiyeli”, *Turkish Studies*, 2017, 3/12, s. 309-340; Mustafa Ertürk ve G. Gökdemir, “Dim Çayı Vadisinin Ekoturizm Potansiyeli”, *Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi*, Ankara, 2017, s. 27-28.

48 Kemalettin Şahin ve Ali Yılmaz, “Kunduz Ormanlarının Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesi”, *Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu, Bildiriler*, 2002.

49 Cemali Sarı, “Antalya’nın Av Turizm Potansiyeli”, *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, Nevşehir, Bildiriler*, 2010, s. 154-170.

turizmi şeklinde pazarlanır. Coğrafyacılar da bu konuyu genel olarak kültür turizmi adı altında incelemişlerdir.⁵⁰

- 50 Gözde Emekli, "Son Yılların Parlayan Yıldızı Kültürel Turizm ve İzmir İli", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Bildiriler*, Antalya, 2002, s. 196-205; a.m.f., "İzmir'de Kültürel Turizmde Müzelerin Önemi", *Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü, Bildiriler Kitabı*, İzmir, 2003, s. 185-198; a.m.f., "Bergama ve Selçuk'un İzmir'in Kültürel Turizmde Yeri", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2003, sy. 12/1, s. 39-50; Alpaslan Aliagaoglu, "Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler", *Coğrafi Bilimler Dergisi (TÜCAUM)*, Ankara, 2004, c. 2, sy. 2.; Gözde Emekli, "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2005, sy. 14, s. 99-107; a.m.f., "İzmir Kültürel Turizmde Yeni Bir Merkez: Ödemiş Kültürel Mirasının Kültürel Turizm Açısından Değerlendirilmesi", *II. Balıkesir Turizm Kongresi, Balıkesir Bildiriler*, 2006, s. 103-114; Veysi Günel, "Mardin İli'nde Kültürel Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 11, s. 91-122; Vedat Çalışkan ve Aydın İbrahimov, "A New Factor for the Touristic Potential of Çanakkale: White Russian in Gallipoli", *International Çanakkale Congress*, 2006, s. 425-434; Gözde Emekli, "Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2006, c. 15, sy. 1-2, s. 51-59; Gözde Emekli ve Füsün Soykan, "Prospects Rural Cultural Tourism in Turkey: Case Study of Karaburun", *GEOMED 2007 International Symposium on Geography*, 2007, s. 347-362; Adnan Semenderoğlu ve Raziye Oban, "Şirince'de Kültürel Turizmin Gelişimi", *DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, sy. 22, s. 174-184; Faruk Alaeddinoğlu ve M. Z. Yıldız, "Silvan'da Geliştirilebilir Bir Turizm Çeşidi: Kültür Turizmi", *Uluslararası Silvan Tarihi Sempozyumu*, 2008, s. 1-10; Veysi Günel, Faruk Alaeddinoğlu ve M. S. Şahinalp, "Türkiye'ye Yönelik Kültürel Turizm Turları ve Başlıca Güzergâhlar", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, c. 8, sy. 1, s. 275-298; Faruk Alaeddinoğlu ve A. S. Can, "Perception and marketing Problems in Turkish Cultural Tourism", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, s. 127-142; Vedat Çalışkan, "Examining Cultural Tourism Attractions for Foreign Visitors: The Case of Camel Wrestling in Selçuk (Ephesus)", *TURIZAM, International Scientific Journal, University of Novisad*, 2009, c. 14, s. 22-40; Raziye Oban Çakıcıoğlu ve R. S. Seferov, "Cultural Heritage of İzmir (Turkey) in Terms of Tourism", *Azerbaycan Coğrafya Cemiyetinin Eserleri, AMEA*, 2009, c. 14, s. 289-293; Seçkin Eser, Taner Dalgın ve Hüseyin Çeken, "Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2010, c. 19, sy. 2.; Gülpınar Akbulut ve Eyüp Artvinli, "Effects of Railway Museums on Cultural Tourism", *Procedia Social and Behavioural Sciences*, 2011, sayfa no?; Ünal Özdemir, "Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, sy. 26.; Raziye Oban ve Emin Atasoy, "The Importance of Church Graves in Terms of Cultural Tourism: A Case Study from Buca (İzmir)", *Management and Education*, 2011, c. 7/3, s. 24-31; İlkay Südaş, Füsün Baykal, Gözde Emekli ve Theano S. Terkenli, "Cross-Border Cooperation in Cultural Tourism: Ayvalık (Turkey) and Mytiline (Greece)", *Transforming and Managing Destinations*, A. Kagermeier ve J. Saarinen (eds.), Mannheim, 2012, c. 7, s. 329-344; İbrahim Sezer, "Kültürel Turizm Bakımından Dikkat Çeken Mekanlardan Birisi: 'Uygurluklar Kenti' Milas (Mylasa) ve Çevresi", *2. Ulusal Kırsal Turizm Sempozyumu, Bildiriler*, 2012, s. 365-392; İbrahim Sezer ve Eren Şenol, "Tarihsel ve Kültürel Öğelerin Turistik Amaçlarla Değerlendirilmesi: Akçaabat Kenti Örneği", *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu, Bildiriler*, 2013, s. 607-622; Gözde Emekli, "Kültür Mirasının Turizm Aracılığı İle Değerlendirilmesi: Kültürel Turizm ve Türkiye", *Prof. Dr. İlhan Kaya'ya Armağan*, İzmir, 2013, s. 655- 666; Zeki Koday, Leman Albayrak ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, "Kültürel ve Tarihsel Değerlerin Miras Turizmi ve Sürdürülebilir Kalkınma kapsamında Değerlendirilmesi: Ardanuç Örneği", *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Bildiri Kitabı*, Gümüşhane, 2015, s. 607-617; Serkan Doğanay ve Gülşah Doğanay, "Doğu Karadeniz'in Kültürel Miras Kaynaklarına Yeni Bir Örnek Santa", *TÜCAUM*

Türkiye'nin inanç turizmi açısından potansiyeli nedeniyle coğrafyacılar inanç turizmini kültür turizminden ayrı olarak incelemişlerdir.⁵¹ Türkiye'de inanç turizmi Efes, Sümela Manastırı ve Mevlâna turlarında yoğunlaşmıştır. Fakat özellikle İstanbul, Mardin, Diyarbakır ve Siirt inanç turizmi açısından önemlidir. Coğrafyacıların bu konuda çok fazla araştırmalar yapması gerekmektedir. Kültür turizminin alt guruplarında "arkeolojik turizm", kültür turizmi içinde en önemli yere sahiptir fakat bu konuda sadece iki araştırma yayımlanmıştır.⁵² I. Dünya Savaşı

Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, 2016, s. 487-498; Seyfullah Gül ve Ali Yılmaz, "Vezirköprü Yöresi Kültür Turizmi Potansiyelinin Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile Belirlenmesi ve Swot Ölçütlerinin Temel Kültür Turizmi Kriterleriyle Olan İlişkisi", *The Studies of Ottoman Domain*, 2016, c. 6, sy. 11, s. 43-63; Mehmet Somuncu, "Tourism and the Commodification of Cultural Heritage in the Eastern Black Sea Mountains, Turkey", *Sustainable Mountain Regions: Challenges and Perspectives in Southeastern Europe*, B. Koulov ve G. Zhelezov (eds.), Springer, 2016, London-New York, s. 243-255; Salih Birinci, Çağlar Kıvanç Kaymaz ve Aykut Camcı, "Kültür Turizmi Açısından Harran İlçe Merkezi ve Geleneksel Kubbe Meskenleri (Şanlıurfa)", *Turkish Studies*, 2017, c. 12, sy. 3; Ayhan Akış, "Kültür Turizminin Kentsel Gelişmeye Etkisi: Konya/ Türkiye Örneği", *Coğrafya Dergisi*, 2018, sy. 37, s. 19-25; Recep Aksu, *Diyarbakır ve Çevresinde Kültürel Miras ve Turizm*, Akademisyen Kitabevi, 2019, 348 s.

- 51 Mehmet Zaman, "Türkiye'nin Önemli İnanç Turizm Merkezlerinden Biri Sumela Meryemana Manastırı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2005, c. 6, sy. 2; Mehmet Zaman, "Trabzon İlindeki Kutsal Mekanların İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2005, c. 5, sy. 35, s. 149-189; Tahsin Tapur, "Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2009, c. 2 sy. 9; Nurettin Özgen, "Siirt'in İnanç Turizmi Mekanları: Ziyaret (Veysel Karâni) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 27, s. 251-272; Ahmet Çavuş, "İnanç Turizmiyle Gelişmekte Olan Haçka Yaylası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 28, s. 215-229; Emre Özşahin, "İnanç Turizmi ve Jeomorfoloji İlişkisine Bir Örnek: Mekke (Suudi Arabistan)", *Akademik Bakış Dergisi*, 2012, sy. 32, s. 1-20; Halil Koca ve Ayşe Akkurt, "Zile İlçesi Ziyaret Yerlerinin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi, 1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Erzurum, 2012.; Bayram Çetin ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, "İnanç Turizminde Mağaralar: Türkiye'deki Ashab-ı Kehf Mağaraları (İzmir, Mersin, Kahramanmaraş, Diyarbakır)", *International Conference on Religious and Tolerance*, Konya, 2013, s. 1173-1190; Şenol Eren, "Giresun İlinde Turizm ve Sarayburnu Cami", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyum*, Giresun, 2013; Tülay Öcal, "Niğde Gümüşler Manastırı", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, c. 23, sy. 2; Ünsal Bekdemir ve İbrahim Sezer, "Ziyaret Yerlerinin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi: Giresun İli Örneği", *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 2013, s. 717-738; Ayşe Okuyucu ve Mehmet Somuncu, "Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek", *İnanç Turizmi: Seçme Konular*, Y. Bilim ve Ö. Özer (eds.), Konya, 2014, s. 11-46; Ünal İbret, Duran Aydınözü ve Mustafa Uğurlu, "Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 32, s. 239-269; Faruk Alaeddinoğlu ve Ramazan Okudum, "Van'da Alternatif Bir Turizm Çeşidi İnanç Turizmi ve Akdamar Kilisesini Ziyaret Eden Turistlerin Beklentileri", *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi*, Ankara, 2015, s. 1-10; Muazzez Harunoğulları, "Kilis'in İnanç Turizmi Potansiyeli ve Kutsal Mekanları", *Turkish Studies*, 2016, c. 11/21, s. 177-210.

- 52 Kübra Erhan, Ayşe Akkurt ve Ferdi Akbaş, "Arkeolojik Turizmin Alacahöyük Kırsal Yerleşmesinin Gelişimine Etkisi", *Türkiye 1. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu*

cephesi olarak Gelibolu Yarımadasının dış turizmde ilgi görmesi, coğrafyacıların da dikkatini bu alana çekmiş ve askerî turizm konusunda yayınlar yapılmıştır.⁵³ Kültür turizmi içinde “Paleolitik turizm” ve “Neolitik turizm”e sadece bir yayında yer verilmiştir.⁵⁴ Mutfak turizmi de kültür turizminin alt dalıdır, bu konuda bir adet araştırma yapılmıştır.⁵⁵ Film turizmi de dünyada çok ilgi gören bir turizm tipi olmuştur. Mekânla ilgili olduğu için coğrafyanın da ilgi alanıdır.⁵⁶

Kırsal alanları mekân olarak kullanan kırsal turizmin anlamı çok geniştir. Yayla turizmi, çiftlik turizmi, tarım turizmi, kırsal turizmin alt tipi olarak ayrılmıştır. Coğrafyacılar kırsal turizmi; kırsal kalkınmaya etkisi, halkın kırsal turizme bakışı, sakin şehirler, kırsal turizmin yerleşmeye etkisi, kırsal üretim, sportif faaliyetler, rekreasyon ve potansiyel açısından incelemişlerdir.⁵⁷ Yabancı literatürde “agro-

Bildiriler Kitabı, Kastamonu, 2015, s. 444-458; Emre Özşahin ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Asi nehri Deltasının (Hatay) Arkeolojik Turizm Potansiyelinin Coğrafi Açından Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Science*, 2015, sy. 34, s. 83-101.

- 53 Suna Doğaner, “Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2006, sy. 46, s. 1-21; Alpaslan Aliagaoglu, “Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2007, c. 18, s. 215-225; Alpaslan Aliagaoglu, “Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı”, *Milli Folklor*, 2008.; Rüştü Ilgar, “Mabetleşen Bir Mekan: Gelibolu Yarımadası Tarihi Savaş Alanları Turizmi”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 2015, c. 13, s. 1-20; Çağlar Kıvanç Kaymaz, Salih Birinci ve Aykut Camcı, “Erzurum Kenti ve Yakın Çevresinde Askeri Turizm”, *Journal of Human Science*, 2017, c. 14, sy. 1, s. 250-280.
- 54 Suna Doğaner, *Türkiye Kültür Turizmi*, Doğu Kitabevi, 2013, 359 s.
- 55 Hüsnüye Doldur, “Türkiye'nin Gastronomi Merkezlerinden Biri: Gaziantep”, *FUTOURİSM* 2017, s. 266-275.
- 56 Şenay Güngör, Ahmet Uysal, “Film Tourism: The Influence on Film and TV Series on the Tourism Activities in Nevşehir”, *International Journal of Geography and Geography Education*, 2019, sy. 39, s. 189-202.
- 57 Nurten Günel, “Turizmin Kırsal Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Tipik Bir Örnek: Kadriye: Antalya”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2001, sy. 37.; Füsün Soykan, “Kırsal Turizm ve Türkiye İçin Önemi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2003, sy. 12, s. 1-11; Cemali Sarı, “Türk Turizminin Dünyaya Açılan Penceresi Antalya'da Kırsal Turizm Potansiyeli: Kuzca Köyü Örneği”, *III. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi*, 2006, s. 718-733; Gözde Emekli ve Füsün Soykan, “Prospects for Rural Cultural Tourism in Turkey: Case Study of Karaburun”, *Natural Environment and Culture in the Mediterranean Region*, Recep Efe, Georges Cravins, Münir Öztürk ve İbrahim Atalay (eds.), 2008, s. 347-362; Selma Akay Ertürk, “Agriculture and Tourism Conflict: Case Study of Mudanya Region in the North West of Turkey”, *Natural Environment and Culture in the Mediterranean Region*, Recep Efe, Georges Cravins, Munir Öztürk ve İbrahim Atalay (eds.), 2008, s. 363-376; Selma Ertürk, “Zeytinbağı (Trilye) Turizm İmkanları”, *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, 2009, sy. 19.; Gözde Emekli ve Füsün Baykal, “Kırsal Halkın Kırsal Turizme Bakış Açısının Saptanması: Bornova Örneği”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Bildiriler Kitabı*, 2010.; G. Emekli, İlkay Südaş ve Füsün Soykan, “Göç, Kırsal Kalkınma-Kırsal Turizm ve Türkiye”, *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (ICANAS)*, Ankara, 2011, s. 323-340; Gözde Emekli, “Kırsal Kalkınmaya Çözüm Arayışları: Kırsal Turizm ve Bergama”, *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, 2011, s. 481-

turizm” olarak adlandırılan turizm çeşidini Türkçede “çiftlik turizmi” veya “tarım turizmi” olarak adlandırmak gerekir. Bu konuda coğrafyacıların yaptığı üç yayın bulunmaktadır.⁵⁸

Turizm Coğrafyasında Bölgesel Yayınlar

Bir bölgede doğal ve kültürel etmenler birbiriyle ilişki içindedir ve birbirini etkilemiştir. Bu nedenle bilimsel araştırmalarda öncelikle bölgelerin turizm potansiyeli ortaya çıkartılır. Coğrafyacılar da bölgelerde turizm potansiyelini belirleyen çalışmalar yapmışlar, bir alan seçerek çevresiyle birlikte alanı turizm çeşitleri açısından incelemişlerdir.

Türkiye'nin coğrafi bölgelerine göre turizm potansiyelini inceleyen çalışmalar az sayıdadır ve bunlar turizm coğrafyasının ilk yayınlarıdır.⁵⁹ Coğrafyacılar, sonraki yıllarda alanı daraltarak il ve ilçelerin turizm potansiyelini araştırmaya başlamışlar

495; Celalettin Duran, “Türkiye’de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012, sy. 14/22, s. 45-52; Faruk Alaeddinoğlu, Nuray Türker, Ali Selçuk Can ve S. Öztürk, “Tourism as a Tool of Rural Development Case of Abalı Village (Van/Turkey)”, *Community Tourism Conference*, 2013, s. 1-10; İbrahim Sezer ve Bekir Öztürk, “Boztekke Köyü’nün (Giresun Merkez İlçe) Kırsal Turizm Potansiyeli”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, sy. 11, s. 37-68; Cevdet Yılmaz, “Ordu Köyü’nün Turistik Çekicilikleri ve Turizm Potansiyeli”, *Samsun Çarşamba’da Beylik Merkezi Ordu Köyü, C. Yılmaz (ed.), Samsun: Çarşamba Belediyesi Kültür Yay. No: 3, 2016; Çiğdem Ünal, “Turizm Coğrafyasında Yeni Bir Kavram: Yavaş Şehirler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2016, c. 21, sy. 36.; Cengiz Akbulak, “Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısalatırılmış SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi”, *HUMANITAS*, 2016, c. 4, sy. 7, s. 1-30; Nuray Türker ve Faruk Alaeddinoğlu, “From Wine Production to Wine Tourism Experience: The Case of Anatolia (Turkey)”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2016, c. 4, s. 25-37; Şenay Güngör, “Alternatif Turizm Etkinliği ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Atın Kullanımı: Nevşehir Örneği”, *IJOESS*, 2016, sy. 22, s. 81-99; Fatih Orhan ve O. A. Bekar, “Kırsal Turizmde Geleneksel Kırsal Meskenlerin Rolü: Şavşat Örneği”, *1. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi*, Erzincan, 2016, s. 240-244; Vedat Çalışkan ve Kamile Manav, “Geleneksel Bir Mesken Tipinin Turizmde Çekicilik Potansiyelinin Araştırılması: Düğmeli Evler (Antalya) Örneği”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2017, c. 22, sy. 37, s. 215-240.*

58 Emre Özşahin ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Amik Ovası’nın Tarım (Agro) Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yaklaşımla İncelenmesi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2014, sy. 25/2, s. 241- 257; Selma Akay Ertürk, “Agriculture and Tourism Conflict: Case Study of Mudanya Region in the North West of Turkey”, *Natural Environment and Culture in the Mediterranean Region*, Recep Efe, Georges Cravins, Munir Ozturk ve İbrahim Atalay (eds.), 2008, s. 363-376; Taner Kılıç ve Zafer Başkaya, “Agro-tourism Potential in Bilecik Provence”, *International Journal of Geography and Geography Education*, 2018, sy. 38, s. 234-246.

59 Aydoğan Köksal, “Doğu Anadolu’nun Turizm Coğrafyasına Dair”, *A. Ü Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1972, sy. 5-6, s. 127-138; a.mlf., *Güney Anadolu Bölgesi İle Kıbrıs’ın Turizm Coğrafyası*, Ankara: A.Ü DTCF Yay., 1976; a.mlf., “Ege Bölgesinin Turizm Coğrafyası”, *A.Ü. DTCF, Fakülte Dergisi*, 1988, c. 22, sy. 1-2, s. 57-62; a.mlf., “Karadeniz Bölgesinin Turizm Coğrafyası”, *Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1989, sy. 1, s. 69-75.

ve araştırma alanının sınırlarını buna göre belirlemişlerdir.⁶⁰ Turizm bir bölgede

- 60 Aydoğan Köksal, "Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop", *A.Ü. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1972, sy. 5-6, s. 223-228; Harun Tunçel, "Develi İlçesinin Turizm Potansiyeli", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1996, c. 1, sy. 1.; Çiğdem Ünal, "İznik İlçesinin Turizm Potansiyeli", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 32, s. 197-221; Ali Uzun, "Sinop İlinin Bazı Doğal Turistik Çekicilikleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1998, sy. 11/1.; Mehmet Zaman, "Gümüşhane İlinin Turizm Potansiyeli", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2000, c. 6, sy. 4, s. 209-236; Faruk Kaya ve Kenan Arınç, "Doğubeyazıt İlçesinin Turizm Potansiyeli", *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, c. 3, sy. 31, s. 159-185; Faruk Alaeddinoğlu ve R. Sındır, "Hakkari İlinde Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, c. 2, s. 53-95; Hasbi Soylu, *Bingöl İlinin Turizm Coğrafyası*, 2004; Ö. A. Bekar ve Fatih Orhan, "Somut Kültürel Miras Özellikleri Açısından Erzincan'ın Turizm Potansiyeli", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, 2004, c. 3, s. 33-39; Erdal Akpınar, "Doğu Anadolu Bölgesinde Alternatif Turizm Merkezi Olmaya Aday Bir İlçe: Kemaleliye", *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, c. 6, s. 207-236; Faruk Kaya ve Kenan Arınç, "Doğubeyazıt İlçesinin Turizm Potansiyeli", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, c. 3, sy. 31, s. 159-185; Hüseyin Turoğlu ve Hasan Özdemir, "Bartın İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 10, sy. 13, s. 97-116; Sedat Benek, "Siirt İlindeki Doğal ve Kültürel Çekiciliklerin Turizm Bakımından Değerlendirilmesine İlişkin Öneriler", *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildiriler*, 2005, s. 740-750; Cemali Sarı, "Antalya'nın Alternatif Turizm Kaynakları, Planlama Yaklaşımları ve Öneriler", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, sy. 1, s. 12-45; Cemali Sarı, "Alternative Tourism Resources in Antalya", *The 5th Turkey-Romania Geographical Academic Seminar*, Antalya, 2007, s. 119-130; Oğuz Şimşek ve Mete Alım, "Iğdır İlinin Turizm Potansiyeli", *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, sy. 3, s. 1-26; İbrahim Fevzi Şahin, "Erzincan İlinin Turizm Potansiyeli ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2009, c. 14, sy. 22, s. 69-88; Kemalettin Şahin ve Ali Yılmaz, "Samsun İlinde Doğal Kaynaklara Yönelik Turizm Arzı ve Planlaması", *The Journal of International Social Research*, 2009, c. 2/7, s. 218-231; Taner Kılıç ve Harun Tunçel, "Diyarbakır'da Turizmin Temel Unsurları ve Turizm Hareketliliği", *e-Journal of New World Science Academy*, 2009, c. 4, sy. 3; Cemali Sarı, "Alanya İlçesinin Alternatif Turizm Kaynakları", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, c. 20, sy. 1.; Recep Bozyiğit, "Tourism Potentiel of Gazipaşa (Antalya-Turkey) Provincial", *GEOMED-2010*; Şenay Güngör, "Tourism Potential of Gazipaşa (Antalya-Turkey)", *Elsevier-Procedia*, 2011, sy. 19, s. 231-239; Mehmet Akbiyık ve Mehmet Zaman, "Şanlıurfa İlinin Turizm Potansiyeli", *Atatürk Üniversitesi, 1. Coğrafya Sempozyumu Bildirileri*, 2012.; Sevgi Öztürk, Faruk Alaeddinoğlu ve Nuray Türker, "Local Community Involvement in Tourism in Yenice County, Karabük/Turkey", *Tourism Conference*, Kotka/Finland, 2013, sy. 5, s. 141-149; Mehmet Zaman ve Salih Birinci, "Bayburt İlinin Kültür Turizm Potansiyeli", *Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler*, 2013.; Faruk Alaeddinoğlu, "Van İlinde Turizmin Arz Kaynakları; Çekicilikler ve Sürdürülebilirliği", *Van Turizmi Geleceğini Arıyor Çalıştay Kitabı*, Van, 2013, s. 53-95; Sedat Benek, *Siverek Turizm Yol Haritası (Rehber)*, Siverek: Siverek Belediyesi Sosyal ve Kültür Yayınları, 2013; Cemali Sarı, *Alanya İlçesinin Alternatif Turizm Kaynakları*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2013; Cemali Sarı, "Bir Turizm Coğrafyası Araştırması: Antalya Turizminin Son On Yılı", *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi*, 2014, s. 107-116; İsmail Kervanoğlu, "Afyonkarahisar İli Turizminin Türkiye Turizmindeki Yeri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2014, c. 19, sy. 32, s. 171-192; Faruk Alaeddinoğlu ve M. Samırkaş, "Van İli Turizminin Rekabet Gücü Üzerine Bir Alan Araştırması", *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, İzmir, 2014, s. 1-15; Sinan Kocaman ve Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası*, Erzurum, 2014, 208 s.; Mehmet Akbiyık, "Müze Şehir Şanlıurfa İlinin Turizm

il ve ilçe sınırlarına göre yayılmaz bir merkez etrafında ulaşım ve zamanla ilgili olarak gelişir. Bu nedenle coğrafyacıların bir kısmı araştırma alanını il sınırı ile çizmeyi bir merkez ve çevresini turizm olanakları açısından incelemiştir.⁶¹ Bazı yayınlarda ise incelenen alanın sınırları yazarın kendi belirlediği yöre ölçüsündedir.⁶² Türkiye’de “ada turizmi” turizm terminolojisine girmemiştir. Bu

Potansiyeli”, *6.Uluslararası Bilim ve Teknoloji Sempozyumu*, St. Petersburg, 2015, ; Nedim Usta ve Mehmet Zaman, “Kızılcahamam İlçesi Turizm Potansiyeli ve Geliştirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2015, c. 20, sy. 34.; İbrahim Sezer, “Giresun İlinde Turistik Kaynaklar ve Turizm Aktivitesi”, *Geçmişten Günümüze Giresun*, Ü. Bektemir ve M. Fatsa (eds.), 2015.; Salih Ceylan, *Ağlasun İlçesinin Alternatif Turizm Kaynakları*, Pegem Akademi Yayıncılık, 2015, 168 s.; Ünsal Bekdemir ve İbrahim Sezer, *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*, İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler, 2016; İsmet Akova, “Kapaklı İlçesinde Turizm Olanakları”, *Kapaklı*, S. Akova (ed.), İstanbul, 2016.; Fatih Orhan ve Hayati Doğanay, “Türkiye’nin Sakin Şehirlerinden Biri Olan Şavşat’ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, sy. 12, s. 303-326.

- 61 Saliha Koday, “Olur’un Turizm Bakımından Önemi”, *Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1995, sy. 22, s. 15-35; Halil Koca ve Fevzi Şahin, “Turistik Aktiviteye Katkısı Yönünden Kızkalesi Kasabası”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 33, s. 349-376; Mehmet Ali Özdemir ve D. Çitçi, “Elazığ’ın Bölge Turizmi İçinde Yeri, Doğal ve Kültürel Potansiyeli”, *Cumhuriyetin 75. Yılı Kutlamaları Çerçevesinde Dünü ve Bugünüyle Harput, Bilim, Kültür, Çevre, Turizm II*, Türk Diyanet Vakfı Şubesi Yayınları, 1999, sy. 8, s. 411-418; İsmet Akova, “Alanya’nın Turizm Olanakları”, *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, 1999, sy. 7.; İsmet Akova, “Alternatif Turizm Olanakları ve Alanya”, *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III*, Antalya, 2004, s. 206-216; Aşşenur Timor, “Türkiye’de Kıyı Turizminin Önemi ve Bir Kıyı Kasabasının Gelişim Süreci: Ayvalık”, *Üçüncü Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Kırgızistan, 2005, s. 1269-1280; Gözde Emekli, “İzmir Turizm Coğrafyasında Doğal Çekicilikler ve Değerlendirilmesi”, *İzmir Turizm Sempozyumu*, 2005, s. 55-64; Gözde Emekli, “Kula-Manisa Çevresinin Turistik Çekicilikleri ve Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi Açısından Değerlendirilmesi”, *Geçmişten Geleceğe Kula Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2006, s. 321-332; Özlem Doğan, “Dikili ve Çevresinde Turizm Faaliyetleri”, *İ.Ü. Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 14.; İhsan Bulut, Mehmet Zaman ve Halil Hadimli, “The Alternative Tourism Activities Backwards the Riviera Turkey Akseki”, *GEOMED, 2007, International Symposium on Geography*, Kemer, Antalya.; Saliha Koday, “Erzurum’un Turizm Bakımından Önemi”, *8.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2010.; Faruk Alaeddinoğlu, M. Z. Yıldız ve R. Sındır, “Şırnak’ta Geliştirilebilir Turizm Çekicilikleri ve Sürdürülebilirliği”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak, 2010, s. 1163-1175; Faruk Alaeddinoğlu ve A. S. Can, “Identification and Classification of Nature-Based Tourism Resources: Western Lake Van Basin (Turkey)”, *Social and Behavioral Sciences*, 2010, c. 19, s. 198-207; Güzin Kantürk Yiğit ve Mücahit Coşkun, “World Heritage and Tourism Potential of Karabük”, *Biodiversity and Cultural Heritage*, 2013.; Zeki Boyraz ve M. Salih Bostancı, “Birecik Barajı Sonrası Eski Halfeti’nin Şanlıurfa Turizm Potansiyeli”, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 2015, c. 7, sy. 3, s. 53-77; Vedat Çalışkan, “An Evaluation of the Potential of Selçuk (Izmir) for Alternative Tourism and Suggestions for Tourism Planning”, *Contemporary Studies Inhumanities*, Ehrmann Verlag, Mannheim, 2015, s. 3-17; Şahin ve Mustafa Kahraman, “Hakkari’nin Turizme Yönelik Potansiyelleri Hakkında Bir Değerlendirme”, *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, 2017, sy. 34, s. 1-21; İsmet Güney ve Mehmet Somuncu, *Turizm Alanları Yaşam Döngüsü Üzerine Bir Araştırma Üzerine Bir Araştırma: Kuşadası Örneği*, LAP Lambert Academic Publishing, 2017.

- 62 Sedat Avcı, “Filyos Çayı Havzasında Turizm Potansiyeline Sahip Alanlara Bir Örnek: Yenice ve Çevresi”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, III.Coğrafya*

konuda yapılan iki araştırmada Türkiye'nin Ege Denizi'nde iki adası Bozcaada ve Gökçeada turizmde bütün özellikleriyle incelenmiştir.⁶³ Bazı araştırmacılar araştırmalarında sınır olarak milli park, özel çevre koruma bölgesi gibi koruma alanlarının sınırını uygulamışlardır.⁶⁴

Alan olarak Türkiye'yi kitap ölçüsünde ele alan ilk turizm coğrafyası yayını 1982 yılında Aydoğan Köksal'a aittir, 1994 yılında ikinci bir baskısı yayınlanmıştır.⁶⁵ İkinci kitap Hayati Doğanay tarafından 1998 yılında yayınlanmış ve sonraki yıllarda 2013 yılına kadar dört baskı yapmıştır.⁶⁶ Suna Doğaner 2001 yılında yayımladığı kitabında Türkiye turizm coğrafyasını, yer şekilleri ve su kaynakları olarak fizikî coğrafya açısından incelemiş, 2013 yılında yayımladığı kitabında Türkiye'yi kültür turizmi açısından ele almıştır.⁶⁷ Ersin Güngördü Türkiye'yi genel

Sempozyumu, Bildiriler, 1996, s. 19-42; Kemalettin Şahin ve Ali Uzun, "Vezirköprü Yöresinin Doğal Turistik Çekicilikleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 1/1.; Necmettin Elmastaş, "Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2001, c. 1, sy. 3.; Özlem Sertkaya Doğan, "Datça Yarımadasında Turizm Faaliyetleri ve Geliştirme Olanakları", *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, 2003, sy. 11, s. 190-200; Özlem Sertkaya Doğan, "Tourism Activities in Bodrum, Marmaris and Datça (Southwest Turkey)", *MEDCOAST 05 CONFERENCE, AYDIN*, 2005, c. 1, s. 230-240; Özlem Sertkaya Doğan, "Dikili ve Çevresinde Turizm Faaliyetleri", *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, 2005, sy. 14, s. 54-65; Recep Efe, S. Sönmez, İsa Cürebal ve A. Soykan, "Ecotourism Potential of Kapıdağ Peninsula (NW Turkey)", *Management and Education*, 2007, sy. 3, s. 190-200; İsmail Buldan ve Raziye Oban, "The Development of the Tourism in Uyku Valley (Muğla-Milas)", *GEOMED 2007, International Symposium on Geography*, Kemer-Antalya, 2007.; Mehmet Zaman, "Fırtına Deresi Havzası ve Kaçkar Dağları Milli Parkının Alternatif Turizm Açısından Önemi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, c. 12, sy. 2, s. 1-34; A. Kelkit, Cengiz Akbulak, H. Özcan ve A. Evren Erginal, "Tourism Activities in Wetlands: A Case Study of Kavak Delta (Çanakkale NW Turkey)", *Conference on Water Observation and Information System for Decision Support, Ohrid/Makedonya*, 2008, s. 297-307.

63 Okan Yaşar, "Bozcaada'nın Turizm Coğrafyası", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 2005, s. 79-86; Okan Yaşar, "Turizm Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Gökçada (İmroz)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, s. 1-32.

64 Cemali Sarı, "Çeşitli Koruma Statülerindeki Alanların Turizm Amaçlı Kullanımı: Güllük Dağı (Termessos) Milli Parkı Örneği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, s. 249-266; Nuran Taşlıgil, "Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi ve Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2008, c. 17, sy. 1-2, Ünsal Bekdemir, Süleyman Elmacı ve İbrahim Sezer, "Turizmin Kiskacında Bir Doğ Koruma Alanı: Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı", *Turkish Studies*, 2010, c. 5/4, s. 890-913.

65 Aydoğan Köksal, *Türkiye'nin Genel ve Turizm Coğrafyası*, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı yay.no.45, 1982; a.mlf., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1994, 115 s.

66 Hayati Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Erzurum: Türk Kültür ve Eğitim Vakfı Yayını, 1998; Hayati Doğanay ve Serhat Zaman, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Erzurum: Pegem Akademi Yayını, 2013, 472 s.

67 Suna Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Yayınevi, 2001, 226 s; Suna Doğaner, *Türkiye Kültür Turizmi*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013, 359 s.

olarak ele aldığı turizm coğrafyası konusunda 2003 de bir kitap yayınlamış, 2007 de ikinci baskısı çıkmıştır.⁶⁸

Coğrafyacıların alan olarak Türkiye'yi seçerek makale ölçüsünde inceledikleri yayınları da bulunmaktadır.⁶⁹ Yabancı ülkelerle ilgili yapılan bölgesel çalışmalar Akdeniz havzası, Balkanlar ve Asya ülkeleriyle ilgilidir.⁷⁰

Rekreasyon Coğrafyasıyla İlgili Yayınlar

Coğrafyanın alt dalları içinde “turizm coğrafyası” ve “rekreasyon coğrafyası” ayrı olarak yer almakla beraber bu iki faaliyetin örtüşen ve farklı yanları bulunmaktadır. Rekreasyonda yer değiştirme zorunlu değildir, yaşanan şehirde

68 Ersin Güngördü, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayınevi, 2003, 261 s.; a.mlf., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, 2007, 335 s.

69 Nazmiye Özgüç, “Le Development du Tourisme en Turquie”, *Travaux de L'Enstitü de Geographie de Reims*, 1988, s. 133-146; İsmet Akova, “Alternatif Turizm Olanaklarımız”, *İ.Ü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2000, sy. 8, Handan Arslan ve Erdal Karakaş, “Türkiye Turizminde Ortadoğu Ülkelerinin Durumu 1982- 2002”, *Orta-Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2003, c. 1, sy. 2, İsmet Akova, “Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türk Turizmi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2004, sy. 43.; Hasan Kara ve Üzeyir Yasak, “Türkiye Turizminde Orta Asya Türk Devletlerinin Yeri”, *Uluslararası Türk Dünyası Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 2006, c. 3, s. 1237-1254; Gülpınar Akbulut, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Turizmi”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, c. 11, sy. 1; Ayşe Nur Timor, “International Congress Tourism: Overview In The World And Turkey”, *NWSA –e-Journal of New World Sciences Academy*, 2011, c. 6, sy. 3, s. 124-144; Gözde Emekli, “İkinci Konut Kavramı Açısından Turizm Coğrafyasının Önemi ve Türkiye'de İkinci Konutların Gelişimi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 23/1, s. 25-42; Özlem Sertkaya Doğan, “Türkiye Turizminin Beşerî Kaynakları”, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, E. Duran (ed.), Paradigma Yayınları, 2018, s. 273-287.

70 Füsun Baykal, “Akdeniz Havzasında Uluslararası Turizm Hareketleri”, *Turizm Yıllığı 1992*, Ankara, 1992, s. 28-40; Suna Doğaner, “Mısır'da Coğrafyanın Turizme Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1994, sy. 29, s. 83-114; Hasan Kara ve Ü. Yasak, “Orta Asya Cumhuriyetlerinin Türkiye Turizmindeki Yeri”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı (9-15 Nisan 2006) Bildiri Kitabı*, Ankara, 2007, c. 3, s. 1229-1236; Deniz Ekinci, “Geomorphotourism of Balkans”, *Balkan Studies IV*, Skopje: Cyril and Methodius University Press, 2011, s. 52-89; İsmet Akova, “Turkey and The Balkans Tourism Regions”, *IBAC 2011 International Balkan Annual Conference*, Üsküp Makedonya, 2011, s. 1/1.; Emin Atasoy ve Y. Altungöz, “Milli Parkların Bulgaristan Turizmi Açısından Önemi”, *Bildiri Kitabı, II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Kemer: Detay Yayıncılık, 2012.; R. Çiftçi ve Ersin Kaya Sandal, “Akdeniz Ülkelerinde Turizm ve Gelişimi”, *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2015, s. 566-574; Kerime Karabacak ve Ali Özçağlar, “Arazi kullanımı Planlaması Yönünden Karpaz Yarımadası'nın Turizm Alanları”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2016, c. 14, sy. 2, s. 107-134; Kaan Kapan ve G. Bayramlı, “Post- Independence Tourism Activities in The Turkic Republics of The Central Asia: The Case of Kazakhstan”, *Eurasia International Tourism Congress: EITOC-2016*, Konya, 2016, c. 1, sy. 1, s. 1-10; Ayşe Nur Timor ve Kaan Kapan, “Çin'de Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri”, *FUTOURISM 2017*, İçel, 2017, c. 1, sy. 1, s. 255-261; Halil Kurt ve Halil İbrahim Sarı, “Kavala Şehrinin (Yunanistan) Turizm Potansiyeli”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2017, sy. 36, s. 71-82.

de yapılabilir. Turizmde rekreasyonun aksine bir yer değiştirme ve konaklama zorunluluğu vardır. Ortak yanları ise her ikisinin de doğal ve kültürel ortamlarının kaynak olarak kullanılmasıdır. Birçok rekreasyon faaliyeti yerleşmelerden uzakta doğal ortamda gerçekleşmektedir. Bu yerlere çevre yerleşmelerden ve bölgelerden yapılan günlük turlar turizmi geliştirmektedir. Rekreasyon mekâna ve ekonomiye etkisi açısından coğrafyanın da ilgi alanı içine girmektedir. Bu nedenle coğrafyacılar da bu alanlarda bilimsel araştırmalar yapmışlardır.⁷¹ Çağlayanlar en çok tercih edilen doğal rekreasyon alanlarıdır ve çok tanınmış çağlayanlar turizm paketlerinde mutlaka yer alırlar. Bu nedenle turizm coğrafyası yazarları bu konuda bilimsel yayınlar yapmışlardır.⁷² Spor, rekreasyonun en çok ilgi çeken

71 Ramazan Özey, "Rekreasyon Amaçlı Bir Turizm Yöremiz Serçeme Vadisi", *Turizm Yıllığı-1991*, 1991; Abdullah Köse, "Kaz Dağı'nda Doğal Çevre Özelliklerine Dayanan Günübürlük Rekreasyon Alanlarına Üç Örnek: Ayazma, Pınarbaşı ve Sütüven", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 32, s. 237-262; Hayati Doğanay, "Palandöken (Tekederesi) Göleti Çevresinin Rekreasyonel Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, c. 3, sy. 2.; H. Günek ve Sabri Karadoğan, "Harput'ta Rekreatif Amaçlı Fiziki Mekan Düzenlemeleri ve Çevre Planlaması", *Düniü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, Elazığ, 1998, s. 333-356; Ersin Sandal, "Mersin'in Kuzeyindeki Yerleşim Birimlerinde Rekreasyonel Yayılacılık", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2003, sy. 40.; Mete Alım, "Coğrafi Bir Tanıtım Yedigöller Uzundere Günübürlük Rekreasyon Alanı", *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, sy. 30; Gaye Ertin, *Rekreasyonel Bakımdan İstanbul Adaları (Geçmişten, Günümüze)*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2007; Mehmet Tıraş, "Kahramanmaraş'ta Günübürlük Rekreasyon Alanına Bir Örnek", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 20, s. 35-44; Gaye Ertin, *İstanbul'da Rekreasyon (Geçmişten, Günümüze)*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010; Hüsnüye Doldur, "One of The Recreational Areas Near Istanbul: Polonezköy", *NWSA –e-Journal of New World Sciences Academy*, 2011, c. 6, sy. 4, s. 145-168; Ersin Kaya Sandal ve E. Toroğlu, "Kahramanmaraş Çevresinde Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım Düzeylerinin Yaş ve Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, sy. 8/1, s. 141-162; Mehmet Somuncu ve D. Işık, "Erciyes Dağı'nın Rekreasyon Alanı Olarak Kayseri Kenti İçin Önemi ve Dağın Sosyo-Kültürel Yaşam Üzerindeki Etkileri", *Kayseri'nin Yirminci Yüzyıl: Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü*, Kayseri: Abdullah Gül Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 225-251; İsmet Akova, "Enez'in Turizm ve Rekreasyon Potansiyeli", *Enez*, A. Yeşil (ed.), İstanbul, 2013, s. 213-236; Ersin Sandal ve Nadire Kandemir, "Kahramanmaraş İlindeki Günübürlük Rekreasyon Alanlarının Potansiyelinin Belirlenmesi ve Kullanımı ile İlgili Sorunlar", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 60, s. 25-36; Adile Gül Eryılmaz, "İsparta İli Milli Parklarının Rekreasyonel Faaliyetlerde Kullanımı", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 29, s. 81-110; Salih Birinci ve Mehmet Zaman, "Limni Gölü Tabiat Parkının (Gümüşhane) Rekreasyon Potansiyeli", *The Journal of International Social Research*, 2016, c. 9, sy. 46, s. 285-294; Erdal Akpınar, "Otlukbeli Gölü'nün Rekreasyon Potansiyeli", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2016, sy. 9, s. 127-134; Kaan Kapan, "Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Antalya Örneği", *Coğrafya Dergisi*, 2018, sy. 37, s. 47-56; Eren Şenol, "Borabay Gölü (Amasya) ve Çevresinin Rekreasyon Amaçlı Kullanımından Kaynaklanan Başlıca Sorunlar", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2018, c. 23, sy. 39, s. 95-112; Suna Doğaner, "Kemalpaşa Dağı'nın (Nif Dağı) Rekreasyon Açısından Önemi (İzmir)", *Sosyal Araştırmalar*, M. Yıldırım ve M. Saroğlu (eds.), Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2019, s. 135-150.

72 Mehmet Akif Ceylan, "Güney Çağlayanının Rekreasyonel Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2000, sy. 3, Hayati Doğanay, "Türkiye'de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara-

alanlarından birisidir. İnsanların spora yoğun ilgisi ve bunun için diğer şehirlere yolculuğu spor turizmini ortaya çıkarmıştır. Spor turizmi aktif spor yapanlar veya seyircilerin katıldığı bir turizm çeşididir. Uluslararası spor organizasyonları için yapılan tesislerle de arazi kullanımında değişimler olmaktadır. Türkiye golf, sualtı dalış, rüzgâr sörfü vb. sporlar açısından ilgi çekici olmasına rağmen bu konudaki potansiyel hakkında coğrafyacılar yeterli yayın yapmamışlardır.⁷³

Sırakayalar ve Muradiye Çağlayanları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2000, c. 6, sy. 3.; Hayati Doğanay ve Serhat Zaman, “Kurşunlu ve Düden Çağlayanları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2001, c. 7, sy. 5, Kenan Arıncı, “Rekreasyonel Açından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöre Günüpınar Çağlayanı ve Çevresi Şuhul Vadisi (Darende)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 2002, sy. 39 s. 1- 21; Kenan Arıncı, “Rekreasyonel Açından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöre; Günüpınar Çağlayanı ve Çevresi (Şuhul Vadisi/Darende)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 39, Ünal Özdemir, Serhat Zaman ve Ramazan Sever, “Rekreasyonel Açından Ulukaya Şelalesi ve Kanyonu”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2004, c. 9, sy. 12.; Sebahat Uzun, Ali Uzun, Cevdet Yılmaz ve Halil İbrahim Zeybek, “Erfelek Çağlayanları (Sinop)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 10, sy. 14, s. 331-348; S. Uzun, A. Uzun, Cevdet Yılmaz ve H. İ. Zeybek, “Erfelek Çağlayanlarının Doğal Ortam Özellikleri”, *TURQUA - Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V, Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 2005, s. 241-244; İhsan Bulut, Cemal Sevindi, Mehmet Zaman ve Günay Kaya, “Türkiye’nin Tanıtılmamış Doğal Güzelliklerine Yeni Bir Örnek Ciro Çağlayanı”, *Ulusal Coğrafya Kongresi (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)*, İstanbul, 2005, c. 1, s. 12-18; Yıldırım Atayeter, Mehmet Çiloğlu ve Ahmet Büyükkal, “Uçansu Çağlayanları (Gebiz-Antalya)”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2007, sy. 16.; İhsan Bulut, “Aybastı Şelale ve Çağlayanları”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 2010, sy. 20, s. 1-14; İhsan Bulut, M. Zor ve F. Özdemir, “İlsu Şelalesi (Gülner-Mersin)”, *Uluslararası Katılımlı Coğrafya Kongresi*, İstanbul, 2011, c. 1, s. 22-30; Cemal Sevindi, “Susuz Çağlayanı Susuz Kars ve Turistik Potansiyeli”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, sy. 2, s. 325 352; Selahattin Polat, S. Kargı ve Y. Güney, “Gümüşsu (Homa) Şelalesi (Çivril-Denizli)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 2012, sy. 27, s. 203-216; Emre Özşahin ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Türkiye Şelalelerinin Turizm Potansiyelinin Coğrafi Yaklaşım ile İncelenmesi”, *Route Educational and Social Science*, 2015, c. 2/2, s. 12-29; Fatih Orhan ve Hayati Doğanay, “Coğrafi ve Turistik Özellikleri Açısından Tomara Şelalesi”, *1. Uluslararası Gümüştane Sempozyumu*, Gümüştane, 2017, s. 62-62.

73 Kenan Arıncı, “Dünyada ve Türkiye de Kış Sporlarına Alternatif Yeni Bir Sportif ve Turistik Aktivite Çim Kayağı ve Demirtaş Barajı Çim Kayağı Merkezi Örneği Bursa Türkiye”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2003, sy. 21; Halil Koca, Serhat Zaman ve Ogün Coşkun, “Erzurum’un Spor Kamp Turizmi Potansiyeli”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, sy. 18, s. 205-224; Mehmet Zaman ve Salih Birinci, “Kaçkar Dağlarında Alternatif Bir Turizm Aktivitesi Heliski Dağ Kayağı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, c. 13, sy. 2, s. 33-46; Okan Yaşar, “Saros Körfezi Kıyılarında Sualtı Dalış Turizmi”, *Zeitschrift für die Welt der Turken*, 2011, c. 3, s. 33-55; Kübra Erhan, “Spor Kamp Turizminde Gerede’nin Yeri”, *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Erzurum, 2012; İbrahim Kopar ve Çağlar Çakır, “Tortum Çayı Havzası’nda (Erzurum-Artvin) Donmuş Şelale-Çağlayan Tırmanışları ve Bununun Kış Turizmi Bakımından Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2015, sy. 33, s. 33-90; İbrahim Kopar ve Çağlar Çakır, “Tortum Çayı Havzasında 2014 ve 2015 Yıllarında Yapılan Su Buzu Tırmanışları ve Bununun Kış Turizm Kaynakları Bakımından Değeri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sy. 1, s. 199-224; Salih Birinci, Çağlar Kıvanç Kaymaz ve Yusuf Dumlu, “Macera Turizmi Açısından Değerlendirilmesi Gereken Bir Kış Doğa Sporü: Buz Tırmanışı”, *6th International Conference of Strategic Research in Social Science and Education*,

Turizmi Altyapı ve Ekonomik Açından İnceleyen Yayınlar

Turizmin gelişimi ulaşım, konaklama, ağırlama, eğlence ve alışveriş ünitelerinin yer aldığı altyapıya bağlıdır. Turizm bu şekilde kırsal ve kentsel arazi kullanımını ve ulaşımı etkiler.⁷⁴

Turizm, coğrafyanın ilgi alanına ekonomik açıdan da girer. Turizmin en önemli ekonomik etkisi gelir oluşturma etkisidir. Turizm girdiği yörelerde turistlerin harcamaları, mal ve hizmet üretimi, yöresel tarımsal ürünün artması vb. yerel halka önemli bir gelir, yeni yatırımlarla yeni iş alanları ve ülkelere gerekli döviz geliri sağlar. Coğrafyacılar turizmin ekonomik yönünü ele alan yayınlar yapmışlardır.⁷⁵ Bazı turizm çeşitleri ekonomik açıdan her mevsim önemli gelir

Çek Cumhuriyeti, 2017, c. 3, s. 685-705.

- 74 İbrahim Güner, "Turistik Fonksiyonları Açısından Bodrum Yat Limanı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2015, c. 1, sy. 1; Suna Doğaner, "Türkiye'de Turizm Ulaştırması", *Coğrafya Araştırmaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1996, sy. 4, s. 19-45; Suna Doğaner, "Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri", *LÜ Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 6, s. 1-25; Faruk Alaeddinoğlu, "Van İlinde Turizm Altyapı Olanakları ve Turizmi Destekleme Düzeyi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, c. 2, s. 179-212; Hüsnüye Doldur, "Türkiye'de Konaklama Tesislerinin Bölgesel Dağılımı", 3. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Türk Dünyası'nda Sosyal Bilimler: Kuram, Yöntem ve Uygulama, Kırgızistan, Bildiriler*, 2005, s. 1008-1020; Faruk Alaeddinoğlu, "Sivas Şehrinde Turizm Altyapısı ve Kentsel Altyapının Turizmi Destekleme Düzeyi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2008, c. 13, sy. 20, s. 303-326; Ali Yılmaz, "Samsun Şehrinin Turizm Altyapısı ve Turizmi Geliştirme İmkânları", *Samsun Sempozyumu*, 2012, c. 3, s. 849-855; İbrahim Sezer, "Turizm Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Bakımından Didim Yat Limanı (D-Marin Didim)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, c. 17, sy. 28, s. 103-124; Özlem Sertkaya Doğan, "Türkiye Turizm Kentlerinde Arazi Kullanım Planlaması", *Turizm Araştırmaları*, Ö.Sertkaya Doğan (ed.), 2017, s. 20-40.
- 75 Levent Erel, Ergin Gümüş ve Oktay Üçüncü, "Kalkan ve Çevresinde Ekonomik Yapıdaki Değişimler ve Turizm Olgusu", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1993, sy. 28, s. 123-142; Cevdet Yılmaz, "Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi ve Turizm Gelirlerinin Artırılmasında Batı Avrupa'lı İşçilerden Faydalanma İmkânları", *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara, 1994, s. 328-342; Cevdet Yılmaz, "Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi ve Turizm Gelirlerinin Artırılmasında Batı Avrupa'daki İşçilerimizden Faydalanma İmkânları", *1994 Turizm Yıllığı*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, 1994, s. 328-342; İsmet Akova, "Türkiye'de Turizmin Önemi ve Ekonomide Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1996, sy. 31, s. 263-280; a.mlf., "Türkiye'de Turizm Sektörünün Olanakları ve Ekonomik Fonksiyonları", *LÜ Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 6; Gözde Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İzmir, 2001; A. S. Can, N. Türker ve Faruk Alaeddinoğlu, "Public Sector Involvement in Tourism Decision Making Process: A Comparison of UK and Turkey", *Global Business Conference*, Sibenik, Hırvatistan, 2011, s. 1-10; Füsün Baykal, "Son 30 Yılda Türk Turizminin İnanılmaz Büyümesi Değişimler, Sonuçlar", *Prof. Dr. İlhan Kaya'ya Armağan*, İzmir, 2013, s. 607-621; Ali Yılmaz ve Semra Günay Aktaş, "The Reflections of the Turkish Tourism Sector: The Sample of Fairy Chimneys Area-Cappadocia", *Technology and Financial Crisis Economical and Analytical Views*, IGI Global, USA, 2013, s. 250-260; Semra Günay Aktaş ve Ali Yılmaz, "The Effects of The 2008 Global Economic Crisis on Tourist Flows to Türkiye", *The Science and Education at The Beginning of the 21st Century in Turkey*, Sofia, Bulgaria: St. Kliment Ohridski University Press, 2013, s. 174-186; Ayşe Okuyucu, "Tourism

sağlar, bunlar arasında iş turizmi (fuar, konferans, kongre, sergi seminer, toplantı, politika vb.) yer alır. İş turizmi kapsamında kongre turizmi konusunda bir adet yayın bulunmaktadır.⁷⁶ Eğitim turizmi (öğrenci, öğretim üyesi değişimi, eğitim için seminerler vb.) ve alışveriş turizmi ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlar, fakat coğrafyacılar bu konuyu ele almamışlardır. Festival turizmi de ekonomiyi canlandırır. Coğrafyacılar bölgesel araştırmalarında bu konuya yer vermiş olsalar da fazla yayın yapmamışlardır.⁷⁷ Pazarlama ekonomik açıdan olduğu gibi lokasyonla ilgili olduğu için coğrafyanın konusudur.⁷⁸ Turizmde seyahat şirketlerinin rolü de turizm destinasyonlarını belirledikleri için coğrafyanın ilgi alanı içine girer.⁷⁹ Turizm unutulmaya başlayan ve az üretilen el sanatlarını geliştirir ve onları turistik bir ürüne dönüştürür. Ekonomik olarak da yöreye gelir sağlar, bu nedenle de coğrafyanın ilgi alanıdır.⁸⁰

Development in Turkey: Development Process, Challenges and Patterns”, *The Journal of Academic Social Sciences Studies*, 2013, c. 6, sy. 7, Faruk Alaeddinoğlu, N. Türker ve A. Selçuk Can, “The Impact of Tourism on the Residents’ Quality of Life: The Case of Van, Turkey”, *2016 International Conference on Hospitality, Leisure, Sports, and Tourism*, Kyoto, Bildiriler, 2016, s. 427-438.

76 Ayşe Nur Timor, “International Congress Tourism: Overview In The World And Turkey”, *NWSA –e-Journal of New World Sciences Academy*, 2011, c. 6, sy. 3, s. 24-144.

77 Cemali Sarı, “Antalya’da Fuarlar, Festivaller ve Yayla Şenliklerinin Alternatif Turizmin Gelişmesindeki Rolü”, *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi, Bildiriler*, 2015, s. 859-859.

78 Faruk Alaeddinoğlu ve Ali Selçuk Can, “Developing an International Market Entry Strategy and Tactical Plan for the Cultural Tourism of Turkey in South Korea Market”, *International Journal of Human Sciences*, 2009, c. 6, sy. 1, s. 487-508; S. Öztürk, A. S. Can, N. Türker ve Faruk Alaeddinoğlu, “Determination of Tourism Strategies with a Participatory Approach: A Case Study of Sarıkum Nature Reserve Area, Sinop”, *The Inaugural Conference on Sustainable Business in Asia, Bangkok*, Bildiriler, 2012, s. 1-10; Faruk Alaeddinoğlu, “Türkiye’nin Dünya Kültür Turizm Pazarındaki Yeri ve Etkin Olma Yolları”, *Türkiye Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi*, 2013, s. 202-212.

79 Faruk Alaeddinoğlu ve Ali Selçuk Can, “Türk Turizm Sektöründe Tur Operatörleri ve Seyahat Acenteleri”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, sy. 2, s. 50-66.

80 Emrullah Göney, “Nevşehir ve Ürgüp Yöresinde Turizm Sunusu Olarak El Sanatları”, *Türkiyemiz*, İstanbul, 1986, sy. 48, s. 21-46; Suna Doğaner, “Türk Çini Sanatının Kütahya Turizmindeki Yeri”, *Turizm Yılığ 1991*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yay., 1991, s. 66-79; Veysi Günel, “Turizmin Olumlu Etkileri ve Midyat İlçesindeki Geleneksel Taşçılık Sanatı Örneği”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2011, sy. 24, s. 433-470; Hayati Doğanay ve Ahmet Çavuş, “Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, c. 18, sy. 29, s. 51-64; Sinan Kocaman, “Turistik Bir Ürün Olarak Rus Taşı (Gürcistan Siyah Kehribarı) ve Erzurum Oltu Taşı Oltu Taşı Sektörüne Etkileri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 30, Sinan Kocaman ve Ünsal Bekdemir, “Gürcistan Siyah Kehribarı (Rus Taşı) ve Turistik Potansiyeli”, *Kafkasya Üniversiteler Birliği, Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi*, 2013, s. 100-109; Ahmet Çavuş, “Kültürel Miras Kaynağı Olarak Köprübaşı İlçesinde (Trabzon) Geleneksel Tahta Kaşık Üretimi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 29.

Turizmin Mekânsal Etkileriyle İlgili Yayınlar

Turizm araziyi çok yönlü kullanan bir faaliyettir. Yer şekilleri, bitki örtüsü, yaban hayatı, kırsal yaşam, yerleşmeler turizmin aşırı kullanımından olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle coğrafyacılar turizmin mekânsal etkileri ve sorunlar konusunda yayınlar yapmışlardır.⁸¹ Turizmin mekânsal etkilerinden birisi kentleşme üzerinedir. Turizm kırsal bir yerleşmede kentleşmeye neden olabilir. Kentleri turizme açarak kente yeni bir fonksiyon kazandırır.⁸²

Kitle turizminin doğal ve kültürel mekân üzerine olumsuz etkileri ekoturizm uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Ekoturizm aynı zamanda doğada yapılan turizm tiplerini de içeren bir turizm çeşidi olduğundan aynı anlamda sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir turizm ekolojik dengeyi korumaya yönelik, turizmin olumsuz çevresel etkilerini en aza indiren ve yöre ekonomisine katkıyı amaçlayan bir turizm uygulamasıdır. Coğrafyacılar da bu uygulamayı benimseyip bunu konu alan yayınlar yapmışlardır.⁸³

81 Barbaros Gönençgil, "Türkiye'de Turizmin Gelişme Süreci İçinde Çevresel Etkiler", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 33, Gözde Emekli, "İzmir Turizminin Bugünkü Yapısı Geleceği ve Sorunları", *Ege Coğrafya Dergisi*, 1999, sy. 10, s. 281-292; Füsün Soykan, "Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi", *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 2003, s. 17-24; Ünal Özdemir, "Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2006, c. 11, sy. 15, Ayhan Akış, Baştürk Kaya ve Rahman Seferov, "The Influence of Tourism on Alanya and its Close Environment", *Natural Environment and Culture in the Mediterranean Region*, Recep Efe, Georges Cravins, Münir Öztürk and İbrahim Atalay (eds.), 2008, s. 377-392; Hasan Kara ve Eren Yürüdü, "Karadeniz Bölgesinde Gelişen Turizm Faaliyetleri ve Çevre İlişkisi", *Blacksea International Environmental Symposium, Proceeding Book*, 2008, c. 2, s. 412-423; Özlem Sertkaya Doğan, "Silivri'de Turizmin Gelişmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, sy. 25, s. 89-101; Salih Ceylan ve Mehmet Somuncu, "Kültür Turizmi Alanlarında Turizmin Çeşitlendirilmesine Eleştirel Bir Bakış: Safranbolu UNESCO Dünya Miras Alanı", *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2016, sy. 1/1, s. 53-64.

82 Ayşe Nur Timor, *Ayvalık -Bir Sayfiye Yerleşmesinin Gelişme Süreci*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2004; Ayşe Nur Timor ve Hüsnüye Doldur, "An Example to Urban Tourism Areas From İstanbul: Ortaköy-Kuruçeşme Line", *Türk- Kazakh International Tourism Conference 2006 - New Perspectives and Values in World Tourism and Tourism Management in the Future*, 2006, s. 894-901; Salih Ceylan ve Hilmi Demirkaya, "Kış Turizmüne Bağlı Olarak Gelişen Bir Kırsal Yerleşme: Çobanisa Köyü (Isparta)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2009, c. 14, sy. 21, s. 79-94; Ayhan Akış, "Turizmin Kentsel Gelişim Üzerine Etkileri: Bir Örnek İnceleme Antalya (Türkiye)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, sy. 25, s. 193-206; Serkan Sabancı, "Manavgat'ta Turizm ve Kentleşmenin Gelişme Süreci", *TURAN-SAM*, 2016, sy. 8/32, s. 464-470.

83 Gözde Emekli, "Yeni Bin Yılda Sürdürülebilir Turizmin Kaz Dağı ve Yakın Çevresi İçin Önemi", *1. Bahkesir Ulusal Turizm Kongresi*, 2004, s. 416-432; Mehmet Somuncu, "Sustainable Tourism in the Kaçkar Mountains National Park, Turkey", *III. International Seminar on Mountain Tourism: Sustainable Tourism in the Montane Protected Areas, Seminar Report*, Sucha Beskidzka-Poland, 2007, s. 20-23; Gözde Emekli, "Sürdürülebilir Turizmde

Turizmin mekân üzerinde olumsuz etkilerini önlemek için yöreler önceden planlama yapılarak ve potansiyel belirlenerek turizme açılmalıdır bu konu coğrafya açısından çok önemlidir.⁸⁴ Turizmin mekânsal etkileri olduğu kadar kendisi de politika, güvenlik, küreselleşme ve doğal afetlerden etkilenmektedir.⁸⁵

Coğrafyada Turizm Algısıyla İlgili Yayınlar

Turizmde mekânın fizikî coğrafyası ve kültürel, ekonomik faktörler önemli olmakla beraber turizmin gelişimi için yerel halkın, yöneticilerin, turistlerin turizme yönelik algılarını anlamak da çok önemlidir. Coğrafyacılar, turistlerin ve

Çeşitlendirmenin Önemi: Çeşme-İzmir”, *A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Bildiriler Kitabı*, 2008, s. 429-438; H. Arslan, A. Çağlıyan ve Esen Durmuş, “Munzur Vadisi’nde (Tunceli) Sürdürülebilir Turizm”. *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 2009, s. 461-471; Nurettin Özgen, “Preservation of the Historical Town of Hasankeyf within the Scope of Sustainable Tourism”, *Natural Environment and Culture in Mediterranean Region II*, R. Efe, M. Öztürk ve İ. Atalay (eds.), 2011, s. 195-214; Mehmet Somuncu, “The Success of the State and Local People in the Development of Sustainable Mountain Tourism in Turkey”, *Tourism in Mountain Regions, Hopes, Fears and Realities*, Sustainable Mountain Development Series, Geneva, Switzerland: UNIGE, CDE, SDC, 2014, s. 80-81; Serdar Ceylan ve Mehmet Somuncu, “Turizm Etik İlkelerinin Sürdürülebilir Turizmde Yeri ve Önemi”, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2015, s. 155-165; Hüsnüye Doldur, “Ayvalık, in Terms of Sustainable Tourism”, *Global Issues and Trends in Tourism*, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2016, s. 231-241; N. Türker, Faruk Alaeddinoğlu ve A. Can Selcuk, “The Role of Stakeholders in Sustainable Tourism Development in Safranbolu, Turkey”, *HLST 2016, 2016 International Conference on Hospitality, Leisure, Sports, and Tourism - Summer Session*, Kyoto, Japonya, 2016, s. 415-427; Çağlar Kıvanç Kaymaz, Salih Birinci ve Aykut Camcı, “Sürdürülebilir Turizm Açısından Uzundere Sakin (Cittaslow) Şehri”, *Al-Farabi Ist. Intrnational Congress on Social Sciences*, Gaziantep, Bildiriler, 2017, s. 1000-1026.

84 İbrahim Kopar, “Erdemli (Kayseri) Maden Suyu Kaynağının Rekreasyon Alanı Olarak Planlanması”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2002, sy. 7, s. 89-108; Füsün Soykan, “Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi”, *2. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, Bildiriler, 2003, s. 17-24; Füsün Soykan, *Kırsal Alanların Turizm Potansiyelinin Saptanması ve Şirince Köyü’ne (İzmir) Uygulanması*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2004; Cemali Sarı ve Mustafa Ertürk, “Batı Toroslarda Yörük Göç Yollarının Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Planlama Önerileri”, *Turkish Studies*, 2017, c. 12, s. 159-178.

85 Gözde Emekli, “Avrupa Birliği’nde Turizm Politikaları ve Türkiye’de Kültürel Turizm”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2005, c. 14, sy. 1-2, s. 99-107; Gözde Emekli, Aydın İbrahimov ve Füsün Soykan, “Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2006, c. 15, sy. 1-2, s. 1-16; Bayram Çetin ve İsmail Ege, “Harbiye Heyelanının (23.01.2012) Yerleşme ve Turizm Faaliyetlerine Yönelik Oluşturduğu Tehditler”, *UJS Bildiriler Kitabı*, Antakya, 2012, s. 527-539; Salih Ceylan ve Mehmet Somuncu, “Akdeniz Ülkelerindeki Turizm Destinasyonlarının Güvenlik Durumu ve Bölgesel Turizme Yansımaları”, *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu, Bildiri Kitabı*, Girne-Kıbrıs, 2017, s. 247-276; Ahmet Çavuş ve F. Orhan, “Kentsel Dönüşümün Turizme Etkisi: Erzurum Kalesi ve Çevresi Örneği”, *International West Asia Congress of Tourism Research*, 2017, s. 287-288.

yerel halkın turizm algıları konusunda son yıllarda araştırmalar yapmışlardır.⁸⁶

- 86 Erdal Karakaş, "Elazığ Şehir Nüfusunda Turizm Eğilimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 11, sy. 1, Faruk Alaeddinoğlu ve M. Z. Yıldız, "Türkiye'de Kültür Turizmi ve Algılanışı", *ICANAS 38*, Ankara, 2007, s. 1-10; Faruk Alaeddinoğlu, "Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2007, c. 5, sy. 1, s. 1-16; Faruk Alaeddinoğlu, "Van Halkı'nın Turisti ve Turizmi Algılama Şekli", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2007, c. 1, s. 1-16; Faruk Alaeddinoğlu, "Sivas Kentinde Halkın Turiste ve Turizme Bakışı", *International Journal of Human Sciences*, 2008, c. 5, sy. 2, s. 1-20; Nevzat Gümtüş ve Salman Özüpekçe, "Foça'da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2009, c. 6, sy. 2, s. 398-417; Raziye Oban Çakıcıoğlu, "Tourism Development in Sleeping Valley According to the Opinions of Local People", *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 2009, c. 2, sy. 1, s. 125-136; Ali Yılmaz ve Kemalettin Şahin, "Samsun Şehri ve Yakın Çevresinde Turizm ve Turist Algılaması", *The Journal of International Social Research*, 2009, c. 2/7, s. 345-358; Faruk Alaeddinoğlu, N. Türker, A. S. Can ve S. Öztürk, "Basic Motivations and Activities of Ecotourists: The Case of Lake Van Basin", *The Inaugural Conference on Sustainable Business in Asia, Bangkok*, Bildiriler, 2012, s. 1-10; Cemali Sarı, "Burdur Halkının Kültürel Miras Turizmine Yönelik Düşünceleri", *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Antalya, Bildiriler, 2012, s. 1051-1067; Ayşe Okuyucu ve Mehmet Somuncu, "Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2012, sy. 4/1, s. 37-51; Hilmi Demirkaya, C. Sarı ve Mustafa Ertürk, "Burdur Halkının Kültürel Miras Turizmine Yönelik Düşünceleri", *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Antalya, Bildiriler, 2012, c. 1, sy. 1, s. 100-106; İsmail Kervankıran ve Mehmet Özdemir, "Turizm Yönüyle Gelişmekte Olan Afyonkarahisar İlinde Turist Algısı Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 27, s. 117-142; Ünsal Bekdemir ve İbrahim Sezer, "İnanç Turizmi Bağlamında Yapılan Türbe Ziyaretlerinin Yöre Halkındaki Yansımaları: Giresun İli Örneği", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu*, 2013, s. 269-278; Raziye Çakıcıoğlu Çoban, "Turizm Konusunda Yerel Halkın Bilinç Düzeyinin Önemi", *Yeni Türkiye*, 2014, sy. 59, c. 2; Cemali Sarı, "Batı Avrupalı Turistlerin Destinasyon Seçiminde Antalya Tercihleri", *Uluslararası Türkiye - Hollanda İlişkileri Sempozyumu*, Amsterdam, Bildiriler, 2014, s. 143-153; A. S. Can, Faruk Alaeddinoğlu, N. Türker, S. Öztürk, "Tourist Perceptions of Green Practices in Eco-Friendly Hotels", *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 2014, c. 2, s. 1-15; İbrahim Sezer ve Bekir Öztürk, "İnanç Turizmi Kapsamında Yapılan Türbe Ziyaretlerinin, Ziyaretçilerin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Şeyh Keramet'in Türbesi Örneği (Boztekke Köyü/Giresun)", *International Journal of Social and Economic Science*, 2014, sy. 4/2, s. 45-50; İbrahim Sezer, "Giresun Kentinde Yaşayanların Turizme ve Turistlere Bakışı", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi (Karadeniz Özel Sayısı)*, 2014, s. 75-104; İbrahim Sezer ve Bekir Öztürk, "İnanç Turizmi Bağlamında Yapılan Ziyaretlerin Mekansal Etkileri Üzerine Ev Sahibi Toplumun Geliştirdiği Tepkiler: Boztekke Köyü (Giresun Merkez İlçe) Örneği", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi VIII. Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler*, 2014, s. 463-472; Raziye Çakıcıoğlu Çoban, "Turizm Konusunda Yerel Halkın Bilinç Düzeyinin Önemi", *Yeni Türkiye*, 2014, c. 2, sy. 59; Cemali Sarı, "Batı Avrupalı Turistlerin Destinasyon Seçiminde Antalya Tercihleri", *Uluslararası Türkiye - Hollanda İlişkileri Sempozyumu*, Amsterdam, Bildiriler, 2014, s. 143-153; İbrahim Sezer ve Murat Kılıç, "Kulakkaya Yaylası'nda Yaşayanların, Yayladaki Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerine Yönelik Algılarının Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2015, sy. 5/1, s. 95-104; İbrahim Sezer ve Murat Kılıç, "Yayla Turizmi ve Rekreasyon Amacıyla Yaylalara Gelen Ziyaretçilerin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Kulakkaya Yaylası Örneği", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler*

Algı bir fiilden etkilenmek ve ona karşı tepkide bulunmaktır. Diğer bilim dallarının da işlediği bu konu turizm coğrafyasında işlenirken mutlaka halkın veya belirli bir kesimin turizmi algılama biçiminin mekân üzerindeki etkilerini incelemek gerekir, aksi takdirde araştırmalar coğrafi olmaz.

Sonuç

Araştırmanın sonucunda turizm coğrafyasında kuramsal yayınlarda büyük bir eksiklik görülmektedir. Turizm coğrafyası ilgi alanına giren turizm tipleri, kuramsal olarak ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir. Dünyada turizmin önemli gelir sağlaması ve turistlerin farklı tematik turlar ve yerler görmek istemesi yeni turizm tiplerini de ortaya çıkarmıştır. Bu turizm tiplerinden edebiyat turizminin mekânla yakından ilgisi vardır bu konu hakkında da yayınlara yapılması gerekmektedir.

Turizm coğrafyası yayınları tematik olarak incelendiğinde kıyı turizmi, yayla turizmi, termal turizm ve ekoturizm çok çalışılan konular arasında, kış turizmi ve göl turizmi ise az çalışılan konular arasındadır. Çağlayanlar çalışılmış olmakla beraber rafting açısından akarsular bir adet araştırmada yer almıştır. Jeomorfo-turizm ve mağara turizmi çalışmaları az sayıdadır. Kültür turizmi coğrafyacılar tarafından genel olarak incelenmiş, alt guruplarından inanç turizmi ve askerî turizm az da olsa yer alırken paleolitik turizm, neolitik turizm ve arkeolojik turizm konusunda araştırmalara ihtiyaç vardır. Kırsal turizm geniş anlamda incelenirken tarım turizmi (agroturizm) ve mutfak turizmi çok az çalışılmıştır.

Dergisi, 2015, sy. 5/2, s. 8-16; İbrahim Sezer ve Mehmet Ali Derinkuyu, "Halkın Turizm Algısı ve Rekreasyon Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme: Şebinkarahisar Kenti Örneği", *Coğrafya'ya Adanmış Bir Ömür: Prof Dr. Hayati Doğanay*, Pegem Akademi Yayıncılık, 2015; Cemali Sarı, "Konaklama Tesisi Yöneticilerinin Alternatif Turizme Dair Görüşleri: Doğu Antalya (Side) Turistik Gelişim Projesi Bölgesi Örneği", *The 4th International Geography Symposium*, 2016, s. 104-104; Ersin Kaya Sandal ve Nadire Karademir, "Kahramanmaraş'ta Halkın Turizme Bakışı", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2016, sy. 66, s. 63-70; Mustafa Ertürk, C. Sarı ve T. Erpay, "Korunan Kıyılarda Yaşayan Halkın Mekân ve Turizm Algısının Ekosistem Üzerindeki Etkileri: Adrasan- Olimpos-Çıralı Kıyı Koridoru", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, c. 10, sy. 2, s. 153-164; Mustafa Ertürk ve C. Sarı, "The Effects of Place and Tourism Perception of People Living at the Protected Shores on the Ecosystem: Adrasan - Çıralı Shore Corridor", *XIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences*, 2017, s. 82-82; Raziye Oban Çakıcıoğlu ve Rehman Seferov, "Turistik Alanların Korunmasında Sorumluluk Algısı", *Tourism and Hospitality Studies International Journal*, 2017, c. 6, sy. 2.; Nadire Karademir, Ersin Kaya Sandal ve Fatma Betül Urhan, "Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2018, c. 23, sy. 39, s. 45-64; Çiğdem Ünal ve Besime Yücel, "Kırsal Turizmin Geliştirilmesi ve Yönetilmesinde Yerel Halkın Algı ve Tutumları: Ödemiş / Birgi Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2018, c. 23, sy. 29, s. 113-130; Bahar Kaba ve Gözde Emekli, "Turizmde Yükselen Bir Eğilim Yalnız Seyahat Eden Kadın Gezginler (Türkiye Örneği)", *Ege Coğrafya Dergisi*, 2018, sy. 27/2, s. 11-126; Ayşe Okuyucu ve Feridun Erol, "Savaş Alanları Turizmine Yönelik Motivasyon Duygu ve Deneyimler: Metristepe ve İnönü Şehitlikleri, Bozüyük Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, 2018, sy. 16/1, s. 135-151.

Coğrafyacılar tematik olarak eksik olan konuları bölgesel araştırmalarında incelemişlerdir. Bölgesel araştırmalar arazi çalışmalarına dayanan çok kapsamlı sorunlar ve önerilere yer veren araştırmalardır. Bu açıdan turizm coğrafyasında eksik görünen pek çok konuyu aydınlatmışlardır. Turizmde mekânsal sorunlar son derece önemlidir bunlara yayınlarda yer verilmiş ve çözümler üretilmiştir. Dünyada turizm coğrafyası konusunda yeni araştırmalar izlenmiş, bireylerin turizm algısı konusunda da araştırmalar yoğunlaşmıştır. Turizmde rekabet yerine bölgelerarası bütünleştirme politikası önerilmiştir.

Dünya’da ve Türkiye’de av turizmi doğaseverler tarafından büyük tepki almaktadır. Coğrafyacılar av turizmi olanakları yerine yaban hayatını izlemek için safari turlarını ve bu turlarda izlenecek yaban hayatını belirlemelidirler. Yaban hayatını gösteren belgesellerin artması insanların yaban hayatına yaklaşabildiğini göstermiş, bunun yanında hobi olarak fotoğrafçılığın çoğalması foto safari turlarının yayılmasına neden olmuştur. Türkiye, ayı, geyik, tilki, yaban domuzu, dağ keçisi gibi yaban hayatını gözleyen “foto safari turları” için uygundur. Türkiye’de yaban hayatının dağılımı ve milli parkların yaban hayatı kaynakları konusunda yapılacak araştırmalar foto safari turlarının alanlarını belirleyecektir.

Kuş gözlemciliği, kuşları doğal ortamında gözlemlemek ve fotoğraflamak için yapılan bir faaliyettir. Kuş gözlem turizmi de yeni alanların turizme açılması ve yöre halkına kazanç sağlaması açısından önemli bir faaliyettir. Bu konu da turizm coğrafyasında eksik işlenen bir alan olarak görülmektedir. Kuş göç yolları ve karada dinlenme alanlarının coğrafyacılar tarafından incelenmesi bu turizme katkıda bulunacaktır. Kelebek gözlemciliği turları da dünyada çok ilgi görmektedir. Coğrafyacıların da ender kelebek türleri ve yayılım alanları konusunda araştırma yapması gerekir.

Turizm coğrafyası literatürü tarandığı zaman terminoloji konusunda birlik sağlanmadığı görülmektedir. Turizm terminolojisi çok geniştir ve turizm uluslararası bir sektör olduğu için çoğunlukla İngilizce terimler kullanılmaktadır. Turizm terminolojisi konusunda çalıştaylar yapılarak ortak Türkçe terminoloji oluşturulmalıdır.

Bilgi her zaman ve her yerde turizmden önce gelir. Doğal ve kültürel alanlar turizme açılmadan önce bilimsel araştırmasının tamamlanmış olması gerekir. Coğrafyacıların turizme en önemli katkısı turizmin konusu olan doğal ve kültürel değerlerin konum, oluşum ve önemlerini bilimsel olarak açıklamalarıdır.

Dünyada turizme, turizm işletmecileri karar ve yön vermekte ve turizmi ekonomik gelir olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle turizmle ilgili bilim insanları ve işletmeciler arasında görünen bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Öncelikle turizm araziye çok yönlü kullanan bir faaliyet olduğundan coğrafi mekâna olumsuz etkileri olabilmektedir. Bu açıdan turizmle ilgili kararları işletmeciler değil coğrafyacılar vermelidir. Son 30 yıla bakılırsa Türkiye’de en büyük mekânsal değişim kıyılarda

turizm nedeniyle olmuştur. Coğrafyacılar turizmde yapılaşmayı yönetmek için mutlaka su, toprak, yaban hayatı, kıyı, dağ ve kültürel yapılarla ilgili kanun tasarılarında görüş bildirmeli ve bu görüşlerini bilimsel yayınlarla desteklemelidirler. Coğrafyacıların turizm uygulamaları ve yasalarda etkin rol oynamamış olmalarının nedeni bilimsel yayınlar dışında turizm projeleri yapmamış olmalarıdır. Turizm projeleri, coğrafyacıları turizm sektörüne ve yerel idarelere tanıtacaktır. Turizm yapılaşması ve yasa tasarılarında coğrafyacıların görüşünün alınması ancak etkin olan projelerle mümkündür. Coğrafyacılar kırsal alanların kalkınması için seçecekleri bir alanda kırsal turizm projeleri üretip uygulayabilirler. Mağaraların ve kanyonların turizme açılması konusunda projeler üretebilirler. Doğal ve kültürel trekking hatlarını belirleyip işaretleme çalışmaları yapabilirler. “Likya Yolu”, “Karya Yolu” gibi doğal ve kültürel özellikler taşıyan hatlar en çok coğrafyacılar tarafından belirlenebilir.

Coğrafyada bazı araştırmaların konu seçimi, bulgular, sorunlar ve çözümler hakkında turizme katkıları büyüktür. Fakat bu bilgilerin atıl kalmaması için projeye dönüşmesi gerekir. Türkiye’de turizmin gelişmesi coğrafyanın çok iyi bilinmesi ile mümkündür. Yeni turizm tipleri, yeni tur hatlarını doğru olarak ancak coğrafyacılar belirleyebilir.

Araştırma sonunda turizm coğrafyasında kuramsal yayınların ve kitapların çok az sayıda olduğu görülmüştür. Coğrafyacıların kuramsal yayınlar konusunda makale ve kitap yazmaları Türkiye turizmine büyük katkıda bulunacak, özellikle turizmin olumsuz mekânsal etkileri konusunda yerel yönetimlere yol gösterecektir.

Araştırmanın bir diğer sonucu turizm coğrafyasında tematik ve bölgesel yayınların çok sayıda olduğunun ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle turizmin bütün alt tipleri için de ayrı literatür incelemesi yapılması gerekmektedir. Bu incelemelerin kuramsal, tematik vb. konularda ayrı ayrı yapılması; bu konudaki kuram, terminoloji, metot, alan vb. eksiklikleri ortaya koyacaktır.

Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi

Suna DOĞANER

Özet

Bu araştırmada turizm coğrafyası konusunda kitaplar, makaleler ve bildiriler ele alınarak literatür incelemesi yapılmıştır. Turizm coğrafyası araştırmaları kuramsal yayınlar, tematik yayınlar, bölgesel araştırmalar, rekreasyonla ilgili yayınlar, altyapı ve ekonomiyle ilgili yayınlar, turizmin mekânsal etkileriyle ilgili yayınlar, turizm algısıyla ilgili yayınlar olarak alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre kuramsal yayınlar az sayıdadır ve bu konuda daha fazla yayına ihtiyaç duyulmaktadır. Kıyı turizmi, yayla turizmi ve termal turizm en çok çalışılan turizm çeşitleridir. Coğrafyacılar turizmi bölgesel, yöresel ve havza ölçüsünde de incelemişlerdir. Bütün bu çalışmalarda mekânsal sorunlara yer verilmiştir. Son yıllarda turizm algısı da coğrafyacılar tarafından çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuramsal yayınlar, tematik makale, turizm algısı, kıyı turizmi, termal turizm.

Literature on Tourism Geography in Turkey

Suna DOĞANER

Abstract

This articles aims to introduce the literature on tourism geography including books, articles and conference papers. The studies mentioned in this study are divided into subtitles focusing on historical perspective, theoretical studies, thematic articles, regional articles related to recreation, infrastructure and economy, spatial effects of tourism and tourism perception.

The results show that the theoretical publications are only a few and there is need for more. The most popular types of tourism studied are coastal tourism, plateau tourism, ecotourism and thermal tourism. Geographers have also examined tourism at regional, local and basin levels. These studies have included the spatial effects of tourism. Recent studies by geographers have focused on the perception of tourism.

Keywords: Theoretical studies, thematic article, tourism perception, coastal tourism, thermal tourism.

Türkiye Şehir Coğrafyası Makaleler Bibliyografyası (1915-2018)

Ahmet Emrah SİYAVUŞ*

Giriş

Belirli bir alandaki bilgi birikimin ortaya konulmasında bibliyografya çalışmaları önemli bir role sahiptir. Bibliyografya çalışmaları ile daha önce yapılmış çalışmalar ortaya konularak geçmiş dönemlerde meydana gelen gelişmeler incelenebilmekte ve eserlerin yayınlandığı dönemler hakkında değerlendirmeler yapılabilmektedir. Ayrıca bu çalışmalar, yapılacak olan araştırmalar öncesinde araştırma konusuyla ilgili kaynaklara daha hızlı ulaşılmasını sağlamaktadır.

Özellikle son dönemde yazar ve eser sayısının artması, araştırmacının araştırma konusu ile ilgili her şeyi bilmesini imkân dışı bırakmıştır. Bundan dolayı son dönemde artan çalışmaların bir araya getirilip daha kolay ulaşılabilmesi adına muhtelif alanlarda bibliyografya çalışmaları yapılmaktadır. Bu durum coğrafya ve coğrafyanın alt bilim dalları için de geçerlidir. Şehir coğrafyası konusunda çalışmaların artması ve daha önce bibliyografik bir çalışma olmayışı bu alanda müstakil bir çalışma yapılmasına imkân vermiştir.

Coğrafyanın alt bilim dallarından biri olan şehir coğrafyasının ilk örnekleri Türkiye’de modern anlamda coğrafya çalışmalarının başlaması ve akabinde coğrafyanın ihtisaslaşması ile ortaya konulmuştur. Türkiye’de modern anlamda coğrafya çalışmalarının temelleri 1915 yılında İstanbul Üniversitesi’nde coğrafya bölümünün kuruluşuna kadar gitmektedir. Bunu takip eden yıllarda coğrafya ihtisaslaşmış, ardından şehir coğrafyası ile ilgili çalışmalar da başlamıştır. Bundan

* Arş. Gör., Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, emrah.siyavus@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1116-1275>

dolayı Türkiye’de şehir coğrafyası çalışmaları eskilere dayanır. Ancak bu konudaki çalışmalarda asıl artış kırdan kente göçlerin yoğunlaştığı 1950’li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de modern anlamda coğrafyanın temellenişinin atılmasından bu yana ülkemizdeki coğrafyacıların şehir konusunda yazmış oldukları makaleler derlenip ortaya konulmaya çalışılmıştır.

I. Yöntem

Şehir konusunun farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesi, şehirle ilgili yapılmış olan çalışmaların bir hayli fazla olmasını sağlamıştır. Bu durum göz önünde bulundurularak yapılan çalışma, Türkiye’de coğrafyacıların yapmış olduğu çalışmalar olarak ölçeklendirilmiştir. Çalışmaya başlanırken ülkemizde yapılan şehir coğrafyası ile ilgili tezler, kitaplar, makaleler ve basılmış olan bildirilerin yer aldığı bir bibliyografya oluşturulması amaçlanmıştır. Ancak çalışmanın makale boyutlarını fazlasıyla aşması nedeniyle sadece makalelerin yer aldığı bir bibliyografya oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu çalışma yapılırken, üniversitelerin coğrafya bölümlerinde görev yapmakta olan veya emekli olmuş olan akademisyenlerin öz geçmişlerinden, YÖK’ün ilgili internet sitelerinden, üniversitelerin kütüphanelerinde yer alan tezlerden, sosyal bilimler dergilerinden, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına ait basılı kaynaklardan, Türkiye’de yayınlanmış ve yayınlanmakta olan akademik coğrafya dergilerinden yararlanılmıştır. Bu dergiler; *Türk Coğrafya Dergisi* (1943-2018, Türk Coğrafya Kurumu), *Coğrafya Enstitüsü Dergisi* (1951-1980, İstanbul Üniversitesi), *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* (1966-1996, Ankara Üniversitesi), *Ege Coğrafya Dergisi* (1983-2018, Ege Üniversitesi), *Bülten* (1984-1994, İstanbul Üniversitesi), *Coğrafya Dergisi* (1985-2018, İstanbul Üniversitesi), *Coğrafya Araştırmaları* (1989-1996, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu), *Türkiye Coğrafya Dergisi* (1992-1999, Ankara Üniversitesi), *Doğu Coğrafya Dergisi* (1995-2018, Atatürk Üniversitesi), *Marmara Coğrafya Dergisi* (1996-2018, Marmara Üniversitesi), *Coğrafya Serisi* (2000, On Dokuz Mayıs Üniversitesi), *Coğrafi Bilimler Dergisi* (2003-2018, Ankara Üniversitesi), *International Journal of Geography and Geography Education*’dur (2018 Marmara Üniversitesi). Bunlara ek olarak coğrafyacıların yapmış olduğu çeşitli bibliyografik çalışmalardan da istifade edilmiştir.¹

1 Ali Yiğit ve Harun Tunçel, *100. Yılında Türkiye’de Coğrafyacılar-Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)*, Bilecik: Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, 2017, sy. 8; Ali Yiğit ve Harun Tunçel, *100. Yılında Türkiye’de Coğrafyacılar 2*, Bilecik: Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, 2019, sy. 10; Harun Tunçel, “Türk Coğrafya Kurumu Yayınları Bibliyografyası (1943-1975)’na Ek”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Ankara, 1995, sy. 3, s. 371-380; Harun Tunçel, Ali Yiğit ve Seval Çelikbağ, *Türkiye Coğrafya Bibliyografyası*, Ankara, Bilecik Üniversitesi Yayınları No: 2, 2010; Recep Bozyiğit ve Suzan Bozyiğit, *Geçmişten Günümüze Coğrafya Makaleleri Bibliyografyası*, İstanbul: Çizgi Yayınevi, 2010; Suna Doğaner, “Türk Coğrafya Kurumu Yayınları Bibliyografyası”, *Türk Coğrafya Derisi*, İstanbul, 1992, sy. 27, s. 215-225.

Yapılan çalışma ne kadar titiz bir şekilde yürütülse de bilindiği üzere bibliyografya çalışmalarında her daim gözden kaçanlar olabilmektedir. Bu çalışmada da konuyla ilgili gözden kaçan makalelerin olması ihtimal dâhilindedir.

II. Konularına Göre Başlıca Şehir Coğrafyası Çalışmaları

Türkiye’de 1915 yılında İstanbul Üniversitesi ve 1935’te Ankara Üniversitesinin kurulmasının ardından coğrafyacılar tarafından çeşitli konularda çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmaların bir kısmı da şehir coğrafyasıyla ilgilidir. Alagöz, 1938 yılında yazmış olduğu makaleyle şehir coğrafyası konusunda ilk örneklerden birini sunmuştur.² Ülke genelinde özellikle 1950’ye kadar yavaş olan ancak sonrasında hız kazanan kırdan kente göç ile şehirselleşme alan genişlemeye başlamıştır. Şehirselleşme nüfusun artması ve şehirlerin geniş alana yayılmaya başlamasıyla coğrafyacılar şehirleşme başlığı altında makaleler yayınlamışlardır. Bunlardan biri de Selen’in şehirleşme hareketleriyle ilgili yapmış olduğu çalışmadır.³ Kırdan şehre göç eden nüfusun ihtiyacını karşılamak üzere şehirlerin etrafına yeni yerleşim bölgeleri kurulmuş, şehirselleşme alan genişlemiştir. Bu konuda Tuncel, şehrin yayılış sahası,⁴ Koçman ise gelişimiyle ilgili çalışma ortaya koymuştur.⁵ Şehirlerin genişlemesine sebep olan göçler özellikle sanayi faaliyetlerinin olduğu şehirlere yapılmıştır. Tümertekin, bir çalışmasında Türkiye’nin en fazla göç alan ve aynı zamanda bir sanayi şehri olan İstanbul’u ele almıştır.⁶

Kırdan kente göçün artması, şehirlerin hızla büyümesine ve kalabalıklaşmasına neden olmuştur. Hızlı kentleşme çeşitli problemleri beraberinde getirmiştir. Meydana gelen sorunlara değinmek ve çözüm üretmek için birtakım akademik çalışmalar yapılmıştır. Şehir ile ilgili çalışmalar yapan coğrafyacılar dönemin gelişmelerini ve sorunlarını farklı başlıklarda ele almışlardır.

Coğrafyacılar, şehir coğrafyası çalışmalarında genellikle şehir terimini kullanırken bazen de kent terimini kullanmıştır. Örneğin Baykal, yazmış olduğu makalede şehir terimi yerine kent terimini kullanmıştır.⁷ Ayrıca coğrafyacılar, şehirlerin kuruluşunda ve tarihi süreçteki gelişiminde etkili olan coğrafi faktörleri

2 Cemal Arif Alagöz, “Şehir Coğrafyası”, *Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1938, sy. 34.

3 Hamdi Selen, “Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 97-106.

4 Metin Tuncel, “İzmit Şehri ve Yayılış Sahası”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 167-188.

5 Asaf Koçman, “İzmir’in Kentsel Gelişimi”, *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1991, c. III, sy. 3, s. 101-126.

6 Erol Tümertekin, “İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayi: Özellikler ve Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1970, sy. 17, s. 33-68.

7 Füsün Baykal, “Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde ve Belirli Yörelere Kaymasında Rol Oynayan Faktörler”, *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1990, c. II, sy. 2, s. 311-323.

ele alan çalışmalar ortaya koymuşlardır. Özçağlar, bir şehrin kuruluşu,⁸ Bayartan ise tarihi ile ilgili çalışma yapmıştır.⁹

Beşeri coğrafyanın bir alt dalı olan şehir coğrafyası çalışmalarında şehirlerin fiziki özellikleri de ele alınmıştır. Bununla ilgili olarak şehrin kuruluşu ve gelişmesinde önem arz eden fiziki özellikleri konu edinen çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri Yalçınlar tarafından ele alınan şehirlerin kuruluş ve gelişiminde etkili olan jeomorfolojik temellerle ilgili olan çalışmadır.¹⁰

Kırdan kente göç edenler sahip oldukları kültürleri muhafaza etmeye çalışırken göç ettikleri şehrin kültüründen de etkilenmişlerdir. Coğrafyacılar göç olgusu ve bunun mekânsal, kültürel yansımalarıyla ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Bahsi geçen konuyla ilgili çalışma örneklerinden birini Hayır Kanat ortaya koymuştur.¹¹

Coğrafyacılar arasında bir yerleşmenin şehir kabul edilmesi hususunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu konuda Darkot, bir yerleşmenin şehir kabul edilmesi için nüfus sayısı ile fonksiyon arasındaki ilişkinin birlikte ele alınması gerektiğini savunmuştur.¹² Tolun Denker ise bir yerleşmenin şehir kabul edilmesinde şehrsel fonksiyonların önemine değinmiştir.¹³ Ayrıca şehirler birbirinden farklı fonksiyonlara sahip olabilmektedir. Bu doğrultuda şehrin kültürel fonksiyonuyla ilgili Şahinalp,¹⁴ turizm fonksiyonuyla ilgili Emekli,¹⁵ şehrin gelişiminde büyük önem arz eden ulaşım fonksiyonuyla ilgili Garipağaoğlu,¹⁶ bir çalışmada bulunmuştur.

-
- 8 Ali Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1989, c. VI, sy. 4, s. 145-163.
- 9 Mehmet Bayartan, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 13, s. 85-92.
- 10 İsmail Yalçınlar, "Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 16, s. 53-66.
- 11 Meryem Hayır, "Göç ve Göçe Bağlı Olarak Kentsel Yaşama Dâhil Olan Bireylerin Yaşantılarındaki Değişiklikler: Yenibosna Örneği", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sakarya, 2004, sy. 8, s. 484-499.
- 12 Besim Darkot, "Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 16, s. 3-8.
- 13 Bedriye Tolun Denker, "Silivri'de Gelişen Şehrsel Fonksiyonlar Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1970, sy. 17, s. 93-102.
- 14 Mehmet Sait Şahinalp, "Şanlıurfa Şehri'nin Kültürel Fonksiyonu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 11, s. 65-80.
- 15 Gözde Emekli, "Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2010, sy. 20/2, s. 27-39.
- 16 Nuriye Garipağaoğlu, "İstanbul Boğaz Köprülerinin Kentiçi, Şehirlerarası ve Uluslararası Ulaşımdaki Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1997, sy. 2, s. 131-156.

Şehirlerin sayısı ve nüfusu arttıkça beraberinde getirdiği problemler de artmıştır. Emiroğlu şehirlerde meydana gelen hava kirliliği,¹⁷ Mor ve Çiftçi çevre sorunları,¹⁸ Çiçek ve diğerleri şehirleşme neticesinde meydana gelen ısı adalarıyla ilgili makale yazmıştır.¹⁹

Şehirlerin günden güne hızla gelişip geniş alana yayılmasıyla şehirde yaşayan insanların ihtiyaçları artmakta ve çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Selçuk Biricik, İstanbul gibi büyük bir şehrin geçmişte ve günümüzde su temininin ne şekilde yapıldığı hususunda bir çalışma ortaya koymuştur.²⁰

Şehirlerin gelişiminde etkili olan diğer bir husus ise şehir planlarıdır. Ülkemizde şehir planları iyi yapılamamış veya uygulanamamış olduğundan çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu konuda Doğanay, Erzurum şehrinin planıyla ilgili bir makale yayınlamıştır.²¹ Ayrıca Göney, şehirlerin buldukları bölgeyle birlikte değerlendirilmesi ve bu çerçevede planlanması gerekliliği üzerine bir makale yazmıştır.²² Aliağaoğlu ise şehrin planlamasında önemli bir yere sahip olan cadde ve sokak sistemine değinmiş, Afyon şehrinin cadde-sokak planı ve konutlarının mimari tarzını ele alan bir şehir morfolojisi çalışması yapmıştır.²³

Şehir coğrafyasıyla ilgili çalışmalar çeşitlenmiş, özellikle günümüzde meydana gelen sorunlar doğrultusunda şekillenmiştir. Hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan gecekondu mahallelerinde kentsel dönüşümler başlamıştır. Bu konuda Kılıç ve Hardal, Sarıgöl Mahallesi'ndeki (Gaziosmanpaşa-İstanbul) kentsel dönüşümle ilgili bir makale yazmışlardır.²⁴ Yine son dönemde yapılan çalışmalardan biri de Karakaş'ın ele aldığı suç coğrafyasıdır.²⁵ Hızlı şehirleşme ile şehirlerdeki ekolojik

17 Mecdi Emiroğlu, "Ankara Şehrinde Hava Kirlenmesini Artıran Doğal Faktörler", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 24-25, s. 172-193.

18 Ahmet Mor ve M. Dursun Çitçi, "Elazığ Şehri'nin Çevre Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 19, s. 189-212.

19 İhsan Çiçek ve Uğur Doğan, "Ankara'da Şehir Isı Adasının İncelenmesi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2005, sy. 3 (1), s. 57-72.

20 Ali Selçuk Biricik, "İstanbul Şehri ve Su", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 2, s. 11-32.

21 Hayati Doğanay, "Erzurum Şehir Planlarının Eleştirisi", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 14, s. 177-198.

22 Süha Göney, "Şehir Bölgesi ve Planlama", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 9 (3), s. 53-62.

23 Alpaslan Aliağaoğlu, "Afyon'da Şehir Morfolojisinin İki Unsuru: Cadde- Sokak Sistemi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, c. I, sy. 2, s. 63-83.

24 Taner Kılıç ve Seçkin Hardal, "Kentsel dönüşümün Sosyal ve Mekânsal Yansımalarına Bir Örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa-İstanbul)", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2014, sy. 62, s. 1-7.

25 Erdal Karakaş, "Elazığ Şehrinde Hırsızlık Suç Dağılışı ve Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2004, c. XIV, sy. 1, s. 19-37.

yapı göz ardı edilmiştir. Karadağ, bunun önlenmesi ve şehir içerisinde sağlıklı ve yaşanabilir adacıkların oluşturulmasını öngören kentsel ekolojiyi ele alan bir çalışmada bulunmuştur.²⁶

Şehir coğrafyası çalışmalarının farklı başlıklar altında ele alınmış olması, coğrafyacıların şehre bakış açısının ne kadar geniş olduğunu gösterir. Ayrıca şehir sayısının ve buna bağlı olarak problemlerin çoğalmasıyla coğrafyacıların bu alanda yapmış olduğu çalışma sayısı da artmıştır. Şehir sayısının artmaya devam etmesi ve bu konuya ilgi duyan araştırmacıların çoğalmasıyla şehir coğrafyası konusunda yapılacak olan çalışma sayısının da daha fazla olacağı düşünülmektedir.

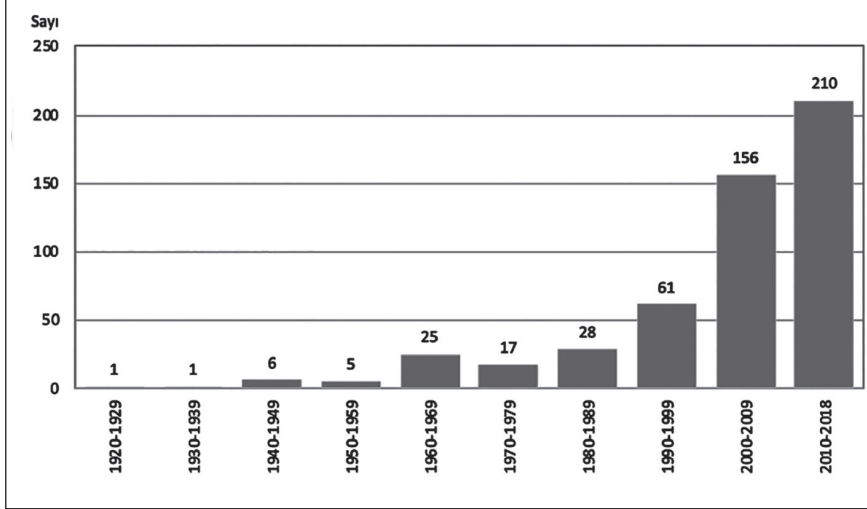
Değerlendirme ve Sonuç

Şehir konusu, farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların ilgi alanıdır. Bu çalışmada da Türkiye’de coğrafyacıların şehir coğrafyası konusunda yaptıkları çalışmalar ele alınmış; bu kapsamda 510 makale yazıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu makalelerin büyük çoğunluğu şehirleşmenin hız kazandığı 1950’lerden sonra yayınlanmıştır. Bu çalışmalarının önemli bir kısmı Beşerî ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı’nda görev yapan coğrafyacılar tarafından yazılmıştır. Bunun yanında coğrafyanın diğer anabilim dallarında da çeşitli eserler ortaya konulmuştur.

Elimizdeki verilere göre, 1927 yılında Selen tarafından yazılan “*Memleket Tedkikleri: Hitit Şehirleri*” adlı makale Türkiye’de şehir coğrafyası konusunda yapılan ilk çalışmalardan biridir. Bu dönemde sınırlı sayıda olan şehir coğrafyası çalışmaları ilerleyen süreçte coğrafyanın ihtisaslaşması ve özellikle 1950’li yıllardan sonra kırdan kente yoğun göçlerin yaşanmasıyla artmıştır. Şehir coğrafyasıyla ilgili yapılan çalışmaların 1920 ile 2018 yılları arasındaki dağılımı incelendiğinde, şehirleşmeyle doğru orantılı olarak makale sayısında geçmişten günümüze genel itibarıyla bir artış olduğu görülür. 1920-1929 ve 1930-1939 yılları arasındaki 10’ar yıllık süreçlerde 1’er makale yayınlanmışken, 1940-1949 yılları arasında bu sayı aratarak 6’ya yükselmiştir. 1950-1959 yılları arasında ise 5 makale yayınlanmıştır. Bu 40 yıllık süreçte eser sayısının az olmasının sebepleri arasında Türkiye’de 1915’te İstanbul Üniversitesi ve 1935’te Ankara Üniversitesinde kurulmuş olan iki coğrafya bölümü dışında coğrafya bölümünün olmayışı ve dolayısıyla da coğrafyacı sayısının az olması sayılabilir. İlerleyen dönemde 1961 yılında Atatürk Üniversitesi Coğrafya Bölümü kurulmuştur. Bu gelişme neticesinde çalışma sayısı artmış, 1960-1969 yılları arasında şehir coğrafyasıyla ilgili toplam 25 makale yayınlanmıştır. 1970-1979 yılları arasında ise yazılan makale sayısı 17’de kalmıştır. Bu 10 yıllık süreçte şehir coğrafyasıyla ilgili olan çalışma sayısı azalmış, coğrafyanın farklı konularında yayınlar yapılmıştır. Ayrıca bu dönemdeki ekonomik gelişmeler çalışmaların yayınlanmasını olumsuz etkilemiştir. Zira yeterli tahsisat

26 Arife Karadağ, “Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2009, sy. 18, s. 31-47.

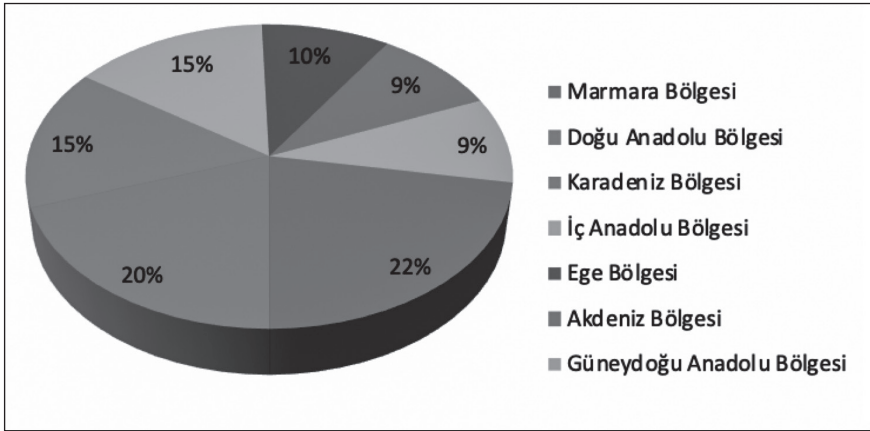
ayrılmadığı için dergilerden bazıları birkaç makaleyi bir arada yayınlamıştır. Yine bu dönemde yazarlar tarafından makale verilmediği, makale olmadığı için bazı dergilerin çıkmadığı da olmuştur. Ayrıca coğrafya biliminin önemli süreli yayın organlarından biri olan Türk Coğrafya Dergisi'nin 1974 yılından 1992 yılına kadar yayın hayatına ara vermesi, yayınlanan makale sayısının azalmasına neden olmuştur.²⁷ 1980-1989 yılları arasında şehir coğrafyası konusunda 28 makale yazılmıştır. Bu dönemde YÖK kurulmuş, üniversite sayısı artmıştır. Kurulan coğrafya bölümlerinin ve buna paralel olarak akademisyen sayısının artmasıyla 1990-1999 yılları arasında yayınlanan makale sayısı 61'e çıkmıştır. İlerleyen yıllarda şehirleşme sürecinin hız kazanması ve konuya ilgi duyan akademisyen sayısının artmasıyla şehir coğrafyası çalışmaları da artmıştır. 2000-2009 yılları arasındaki süreçte toplamda 156 makale yayınlanmıştır. 2010-2018 yılları arası, 9 yıllık bir süreç olmasına rağmen 210 eser ile en fazla çalışmanın ortaya konulduğu devre olmuştur (Şekil 1). YÖK'ün atama yükseltmelerde yayın zorunluluğunu getirmesi ve akademik çalışmalar hususundaki teşviki, yayın yapmanın teknik olarak daha kolay ve az masraflı olması (e-dergi gibi) daha fazla yayının oluşumuna katkı sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'de kurulan coğrafya bölümlerinin sayısı her geçen yıl artarken bu alanda çalışmalar yapan akademisyenlerin sayısı da artmaktadır. Buna paralel olarak yapılacak olan akademik çalışmaların da artması beklenmektedir.

Şekil 1. Şehir coğrafyası makalelerin yıllara göre dağılımı

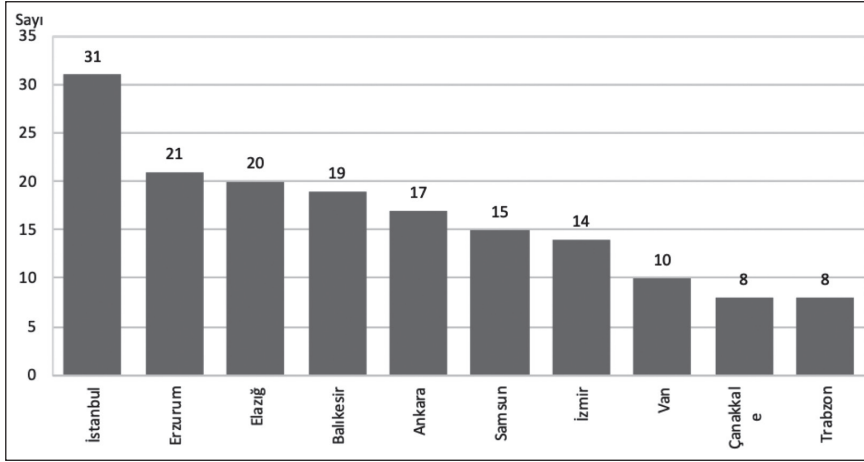
27 *Türk Coğrafya Dergisi*'nin 18 yıllık aradan sonra yayın hayatına yeniden dönmesi konusunda Doğaner'in katkısı bir kez daha belirtmekte fayda vardır.

Şehir coğrafyası çalışmalarının önemli bir kısmı herhangi bir bölgeye dâhil edilemeyen genel nitelikli makalelerden oluşur. Bahsi geçen konuyla ilgili yapılan çalışmaların Türkiye'deki bölgelere dağılımında şehir ve üniversitelerin sayısı etkili olmuştur. Nitekim şehir ve üniversite sayısının fazla olduğu Marmara Bölgesi'ndeki şehirlerle ilgili yazılan makale sayısı 87'dir. Marmara Bölgesi'ni sırasıyla 76 makale ile Doğu Anadolu, 59 makale ile Karadeniz, 58 makale ile İç Anadolu, 38 makale ile Ege, 37 makale ile Akdeniz bölgeleri takip etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki şehirler ise 36 makale ile üzerinde en az çalışılan şehirlerdir. Bunların oransal dağılımı incelendiğinde ise Marmara Bölgesi'ndeki şehirlerle ilgili yazılan makaleler çalışmaların % 22'sini teşkil ederken, bunu % 20 ile Doğu Anadolu Bölgesi takip eder. Şehir coğrafyasıyla ilgili yazılan makalelerin % 15'i Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirlerle ilgiliyken, yine % 15'i İç Anadolu Bölgesi şehirlerini kapsamaktadır. Söz konusu çalışmaların % 10'u Ege, % 9'u Akdeniz, yine % 9'u Güneydoğu Anadolu bölgeleri içerisinde yer alan şehirlerle ilgilidir (Şekil 2).

Şekil 2. Şehir coğrafyası makalelerinin bölgesel dağılımı

Şehir coğrafyası ile ilgili yazılan makalelerin illere göre dağılışı incelendiğinde en fazla çalışmanın nüfus yoğunluğunun ve üniversitelerin fazla olduğu illeri kapsadığı görülür (Şekil 3). Nitekim şehir coğrafyasıyla ilgili makalelere en fazla konu olan il İstanbul'dur (31). İstanbul'dan sonra sırasıyla Erzurum (21), Elâzığ (20), Balıkesir (19), Ankara (17), Samsun (15), İzmir (14), Van (10), Çanakkale (8) ve Trabzon'dur (8). Şehirsel fonksiyonların geliştiği illerin daha fazla çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca bu illerin diğerlerine göre daha fazla çalışılmasında üniversitelerin, özellikle de bu illerdeki üniversitelerde coğrafya bölümlerinin bulunması etkili olmuştur.

Şekil 3. Şehir coğrafyası makalelerinin en fazla yapıldığı ilk on il

Araştırma sonucunda Türkiye’de coğrafyacılar tarafından şehir ile ilgili yapılmış 510 makale tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışma ile coğrafyacıların şehir konusunda bir hayli fazla akademik çalışma yaptıkları görülmekte ve bu konuda ne kadar önemli bir yere sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra coğrafyacıların şehri kuruluşundan gelişimine, fiziki özelliklerine, nüfus yapısına ve hatta suç dağılımına kadar farklı başlıklarda ele almış olmaları, bu konuda geniş bir bakış açısına sahip oluklarını göstermektedir. Ayrıca ülke genelinde şehir sayısının artmasına bağlı olarak coğrafyacıların da bu alanda yapmış olduğu çalışma sayısının artması beklenmektedir. Bu bakış açısı ile hazırlanmış olan çalışmamızın gelecekte şehir ile ilgili yapılacak çalışmaların literatür taramasına katkıda bulunabilmesini umut etmekteyiz.

Şehir Coğrafyası Makaleler Bibliyografyası

- Abdulkadir, Güzel, “Tarih Öncesi Yerleşme Olan Şanlıurfa’nın Kuruluşuna Etki Eden Coğrafi Faktörler”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2009, sy. 19, s. 108-129.
- Adıgüzel, Fatih, Emin Toroğlu ve Ömer Kaya, “Kentsel Gelişme ile Ulaşım İlişkisi Adana Örneği”, *Turkish Studies*, E-dergi, 2015, sy. 10 (6), s. 27-46.
- Adnan, Alkan, Fatih Adıgüzel ve Efdal Kaya, “Batman Kentinde Kentsel Isınmanın Azaltılmasında Yeşil Alanların Önemi”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 34, s. 62-76.
- Akbulut, Gülşınar, “Sivas Şehrinin Tarihi Coğrafyası”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas, 2009, c. 33, sy. 2, s. 212-222.
- Akdemir, İlhan Oğuz ve Selahattin Çelik, “Gölbaşı Şehri’nin (Adıyaman) Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, Elazığ, 2014, c. 1, sy. 10.
- Akdemir, İlhan Oğuz ve Ömer Faruk İncili, “Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2014, sy. 29, s. 220-247.

- Akdemir, İlhan Oğuz ve Ömer Faruk İncili, "İklimin Konut Kültürü Üzerine Yan-sımları Tarihi Kilis Evleri Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2016, c. 26, sy. 2, s. 1-11.
- Akdemir, İlhan Oğuz ve Ömer Faruk İncili, "Şehir Morfolojisi ve İktisadi Yapı İlişki-leri XIX. Yüzyıl Kilis Örneği", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kilis, 2013, c. 3, sy. 6, s. 79-101.
- Akdemir, İlhan Oğuz, "Periferik Kentleşme Sürecinin Etkenleri: Elazığ Modeli", *Harput Araştırmaları Dergisi*, Elazığ, 2014, c. 1, sy. 2, s. 131-150.
- Akdemir, İlhan Oğuz, "Şehirselleşme Fonksiyonları Doğal Ortam İlişkileri: Elazığ Eğitim Fonksiyonu Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2013, c. 23, sy. 1, s. 1-18.
- Akdemir, İlhan Oğuz, Ayşe Çağlıyan ve Dünder Dağlı, "Kentsel Planlamada Coğrafi Bilgi Elazığ Uygulaması", *Harput Araştırmaları Dergisi*, Elazığ, 2015, c. 2, sy. 1, s. 53-76.
- Akengin, Hamza ve Aynur Kaykı, "Şehirleşme Üniversite İlişisine Bir Örnek: Gazi-mağusa", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 28, s. 501-525.
- Akengin, Hamza, "Kasabadan Şehre Geçiş Sürecinde Bir Örnek: Engiz", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, 1997, sy. 10, s. 245-262.
- Akengin, Hamza, "Şehirlerin Alan Bakımından Gelişmesi ve Samsun Örneği", *Ondo-kuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, 1993, sy. 8, s. 273-289.
- Akengin, Hamza, "Şehirlerin Etki Alanlarının Ulaşım Sistemlerine Göre Değişmesi; Samsun Örneği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *Coğrafya Serisi*, Samsun, 2000, c. 1, sy. 1, s. 107-130.
- Akış, Ayhan, "The Effect of Cultural Tourism on Urban Development: The Case of Konya/Turkey", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2018, sy. 3, s. 19-25.
- Aksak, Pervin ve Vedat Çalışkan, "Çanakkale Kentinde Mala Karşı İşlenen Suçların Coğrafi Dağılım Özelliklerinin İncelenmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 22, s. 245-275.
- Alaeddinoğlu, Faruk, "Sivas Kentinde Halkın Turiste ve Turizme Bakışı", *International Journal of Human Sciences*, E-dergi, 2008 c. 5, sy. 2, s. 1-20.
- Alaeddinoğlu, Faruk, "Batman Şehri, Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2010, sy. 24, s. 19-42.
- Alaeddinoğlu, Faruk, "Sivas Şehrinde Turizm Altyapısı ve Kentsel Altyapının Turizmi Destekleme Düzeyi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 20, s. 303-326.
- Alaeddinoğlu, Faruk, Sevil Sargin ve Ramazan Okudum, "Van Depremi ve Kentsel Nüfusta Mekânsal Farklılaşmalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2016, c. 2, s. 133-149.
- Alagöz, Cemal Arif, "Şehir Coğrafyası", *Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1938, sy. 34.
- Aliağaoğlu, Alparslan ve Abdullah Uğur, "Logolarda Erzurum Kent Kimliği: Yo-rumlayıcı Anlamaya Yönelik Bir Çalışma", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2018, sy. 22 (4), s. 2357-2379.

- Aliağaoğlu, Alparslan ve Abdullah Uğur, “Şehirsal Alanda Yok-Yerler: Türkiye’de Gökdelenler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2018, sy. 22 (Özel Sayı), s. 2775-2791.
- Aliağaoğlu, Alparslan ve Abdullah Uğur, “Şehirsal Toponimi: Erzurum’da Cadde Adları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir, 2018, c. 21, sy. 40, s. 1-26.
- Aliağaoğlu, Alparslan ve Abdullah Uğur, “Türkülerde Erzurum: Bir Şehir Kimliği Çalışması”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2018, sy. 44, s. 14-25.
- Aliağaoğlu, Alparslan ve Alper Uzun, “Üniversite Öğrencilerinin Şehir İmajına Yönelik Bir Araştırma: Balıkesir Üniversitesi Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afyon, 2017, c. 19, sy. 1, s. 39-58.
- Aliağaoğlu, Alparslan, “Balıkesir Şehrinde Kiracılık”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2016, c. 21, sy. 36, s. 183-200.
- Aliağaoğlu, Alparslan, “Sağlık Fonksiyonu Açısından Edremit Şehri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2017, sy. 41, s. 213-235.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Faruk Alaeddinoğlu, “Erzurum Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlar: Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Ankara, 2005, c. 7, sy. 1, s. 17-41.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Abdullah Uğur, “Ankara Şehrinde Eczanelerin Mekânsal Analizi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2013, sy. 29, s. 177-192.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Abdullah Uğur, “Osmanlı Şehri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2016, sy. 38, s. 203-226.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Alper Uzun, “Tokat Şehrinde Mala Karşı Suçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sinop, 2009, sy. 2/8, s. 430-444.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Alper Uzun, “Şehirsal Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2011, c. 8, sy. 2, s. 123-133.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Semra Yılmaz Çıldam, “Balıkesir’de Şehirsal İmaj: Şehirsal Problemlerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2017, c. 22, sy. 37, s. 35-52.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Semra Yılmaz Çıldam, “Bandırma Şehrinde Suçlar 2006-2008 Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir, 2016, c. 19, sy. 35, s. 19-53.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Yücel Yiğit, “Balıkesir’de Şehirsal Toponimi: Cadde Adları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2013, sy. 30, s. 311-330.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, “Afyon’da Şehir Morfolojisinin İki Unsuru: Cadde- Sokak Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, c. 1, sy. 2, s. 63-83.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, “Balıkesir Şehrinde Güvenlikli Siteler, Çağdaş Kent Örneği”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2015, sy. 34, s. 157-170.

- Aliağaoğlu, Alpaslan, "Balıkesir Şehrinde Haftalık Pazarlar: Çekicilikler ve Sorunlar", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2012, Erzurum, sy. 27, s. 43-72.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, "Coğrafya, Şehir", *İklim ve Tıp, Şehir Üzerine Düşünceler I, Esenler Belediyesi, Şehir Düşünce Merkezi*, İstanbul, 2014, s. 91-111.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, "Davranışsal Coğrafyaya Bir Örnek: Öğrenci Merkezli Balıkesir Şehir İmajı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2007, c. 17, sy. I, s. 17-44.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, "İslam Şehri", *Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili, Hece*, 2009, Ankara, sy. 150/151/152, s. 195-204.
- Aliağaoğlu, Alpaslan, "Lakap ve Logolarda Türkiye Şehirleri: Anlamaların Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2007, sy. 17, s. 263-290.
- Alkan, Adnan ve Arınc, Kenan, "Silvan Şehri'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Siirt, 2018, c. 6, s. 64-96.
- Alkan, Adnan, "Bitlis Şehrinde Taş Ustalığı ve Geleneksel Kent Mimarisine Etkisi", *Turkish Studies*, E-dergi, Ankara, 2015, c. 10, sy. 6, s. 57-82.
- Alkan, Adnan, "Bitlis Şehrinin Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2015, sy. 33, s. 11-36.
- Altaş, Namık Tanfer, "Erzurum Şehrinde Kentsel Sağlıklaştırma Çalışmaları", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Kars, 2016, c. 8, s. 100.
- Altaş, Namık Tanfer, "Kentsel Dönüşümde Kültürel Miras Değerlerinin Korunması: Erzurum Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2014, sy. 32, s. 243-260.
- Altaş, Namık Tanfer, "Kentsel Fonksiyonları Az Gelişmiş Kasabaya Bir Örnek: Domanıç", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 20, s. 279-302.
- Arınc, Kenan ve Mustafa Uzancı, "Akşehir'in Kuruluşu Gelişmesi ve Şehirselleşme Fonksiyonları, Atatürk Üniversitesi", Fen-Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2003, c. 3, sy. 30, s. 139-167.
- Arınc, Kenan, "Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1995, sy. 1, s. 67-96.
- Arınc, Kenan, "UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir Öneri: Bitlis Gastronomi Kenti", *Turkish Studies*, E-dergi, 2017, c. 12, s. 87-106.
- Arslan, Handan ve Emrah Şıkoğlu, "Nevşehir Kentinin Potansiyel Turizm Mekanları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (Asos Journal)*, 2017, sy. 43, s. 471-488.
- Atasoy, Ahmet ve M. Dursun Çitçi, "Elazığ Şehri'nin Nüfus Özellikleri ve Çevrenin Toplum Sağlığı Üzerindeki Etkisi", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and Turkish or Turkic*, E-dergi, 2009, s. 197-226.
- Atasoy, Ahmet, "Şehir Coğrafyası Açısından Karakoçan (Elazığ)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Antakya, 2011, c. 8, sy. 16, s. 159-183.
- Ateş, Deniz ve Ali Yiğit, "Eskişehir Kentinde Yaşayan Emirdağlıların Mahalle Bazında Dağılımını Belirleyen Coğrafi Faktörler", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bilecik, 2016, c. 1, sy. 1, s. 121-135.
- Ateş, Murat, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Kentsel Turizm Algılarının Değerlendirilmesi: Edirne İli Örneği", *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, E-dergi, 2013, sy. 2, s. 49-62.

- Avcı, Sedat, "İstanbul Örneğinde Şehirçi Arazi Kullanımı ve Stadyumlar: Bir Spor Coğrafyası Çalışması", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 54, s. 15-30.
- Avcı, Sedat, "Şehirselleşmelerin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2004, c. III, sy. 9, s. 9-28.
- Avcı, Sedat, "Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1993, sy. 28, s. 249-270.
- Aydın, İbrahim ve Sevil Yılmazoğlu, "Bigadiç Şehri'nin (Balıkesir) Mekânsal Gelişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 27, s. 592-609.
- Aydın, İbrahim, "Balıkesir Şehrinde 2003-2008 Döneminde Yeşil Alanda Meydana Gelen Değişimler", *E-Journal of New World Sciences Academy*, E-dergi, 2009, c. 4, sy. 3, s. 83-96.
- Aydın, İbrahim, "Demirci Şehri'nin Mekânsal Gelişimi ve Gelişimi Etkileyen Faktörler", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2003, sy. 7, s. 19-44.
- Aydın, İbrahim, "Madencilik-Şehirleşme İlişisine Farklı Bir Örnek: Balya", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2006, sy. 12, s. 65-80.
- Aydın, Olgu ve E. Murat Özgür, "Ankara'nın Kentsel Gelişiminin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleriyle Ölçülmesi", *E-Journal of New World Sciences Academy, Nature Sciences*, 40014, E-dergi, 2009, sy. 4(4), s. 215-242.
- Aydın, Olgu, "Karmaşık Kent Sistemi, Kentsel Büyüme Kavramlarının Anlaşılması ve Kent Modelleme Teknikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 64, s. 51-60.
- Aydın, Olgu, "CBS Temelli Hücresel Otomata Yöntemiyle Kentsel Büyüme Modeli: Ankara Örneği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2011, sy. 9(2), s. 135-157.
- Aydınöz, Duran, "Karadeniz Bölgesinin İlk Yayla Kent Projesi; Hıdırnebi", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kastamonu, 2004, c. 12, sy. I, s. 205-210.
- Ayık, Uğurcan, "A Gypsy Neighbourhood on The Brink of Transformation: Urban Regeneration in Kuştepe", *Journal of Turkish Studies*, E-dergi, 2015, sy. 10 (14), s. 1-16.
- Aykır, Dilek, "Türkiye'de Ekstrem Sıcaklık İndislerinin Eğilimlerinde Şehirleşmenin Etkisi", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 69, s. 47-57.
- Aylar, Faruk ve Asım Çoban, "Amasya'da Şehirleşmenin Etkisiyle Ortaya Çıkan Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afyon, 2010, c. 12, sy. 1, s. 137-161.
- Bakırcı, Muzaffer, "Türkiye'de Baraj Yapımı Nedeniyle Yer Değiştiren Bir Şehir: Halfeti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 10, s. 55-78.
- Bakırcı, Muzaffer, "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirlere yeni Bir Örnek: Samsat", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32, s. 365-391.
- Balcı Akova, Süheyla, "Ayvalık Şehrinin Nüfus Özellikleri", *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2011, c. 3, s. 59-87.

- Balcı Akova, Süheyla, "Ergene Havzasında Şehirler ve Şehirleşme", *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2004, c. 3, s. 29-52.
- Başıbüyük, Adem, "Fonksiyonel Özellikleri Açısından Suşehri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2001, sy. 37, s. 79-106.
- Başıbüyük, Adem, "Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2004, sy. 11, s. 301-326.
- Başkaya, Zafer, "Gölpazarı'nın Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonel Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2011, sy. 25, s. 133-161.
- Bayar, Rüya, M. Murat Yüceşahin ve E. Murat Özgür, "Türkiye'nin İmalat İşlevinde Uzmanlaşmış Şehirsel Yerleşmeleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, sy. 1,(2), s. 1-12.
- Bayartan, Mehmet, "Kentsel Fonksiyonlar, Özel Fonksiyonların Kentsel Gelişime Etkileri ve Trabzon Örneği", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Ankara, 2007, sy. 2, s. 123-135.
- Bayartan, Mehmet, "Osmanlı Şehirlerinde Bir İdari Birim: Mahalle", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 13, s. 93-107.
- Bayartan, Mehmet, "Osmanlı Şehirlerine Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, İstanbul, 2008, c. 10, s. 157-175.
- Bayartan, Mehmet, "Osmanlı'dan Günümüze Kütahya Şehrinin Yapı Taşları: Mahalleler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2009, sy. 18, s. 57-70.
- Bayartan, Mehmet, "Şehir Fonksiyonları Açısından Kütahya Çiniciliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2008, sy. 17, s. 37-45.
- Bayartan, Mehmet, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 13, s. 85-92.
- Baydil, Emin ve İbret B. Ünal, "Kastamonu Şehrinin Tarihi Gelişimi ve 1924/1925 Şehir Planı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kastamonu, 1999, c. 6, sy. 2, s. 87-95.
- Baydil, Emin, "Kastamonu Şehrinin Coğrafi Mevkii ve Hatırlattıkları", *Kastamonu Bülteni*, Kastamonu, 1996, yıl: 1, sy. 3 (6), s. 12-13.
- Baykal, Füsün ve Arife Karadağ, "Conservation Historical Urban Values and Urban Tourism: Case of İzmir (Turkey)", *EMU Journal of Tourism Research*, Kastamonu, 2004, sy. 3 (4), s. 60-81.
- Baykal, Füsün, "Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde ve Belirli Yörelere Kaymasında Rol Oynayan Faktörler", *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1990, c. 2, sy. 2, s. 311-323.
- Bayraktar, Dilek, "Karamürsel Şehrinin Yerleşim Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 6, s. 367.

- Bekdemir, Ünsal, Mustafa Ertürk ve İbrahim Güner, "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2000, sy. 4, s. 1-17.
- Bekdemir, Ünsal, Sinan Kocaman ve Suat Polat, "Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye'de Şehir Nüfusu ve Şehir Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2014, sy. 32, s. 277-297.
- Belge, Rauf, "Denizli Kent Kimliğini Oluşturan Coğrafi Ögeler", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2018, c. 27, sy. 2, s. 167-181.
- Benek, Sedat ve Abdurrahman Doğan, "Coğrafya Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Coğrafya Öğretimine Etkisinin Araştırılması: Adıyaman Kenti Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 34, s. 21-3.
- Benek, Sedat ve Ahmet Şahap, "Şanlıurfa Şehrinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Uzaktan Algılama (UA) Kullanılarak Yeşil Alanların Yeterliliğinin Belirlenmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 36, s. 304-314.
- Boyraz, Zeki ve M. Dursun Çitçi, "Kuruluş, Gelişme ve Fonksiyonları Açısından Gürün Şehri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2005, sy. 14, s. 95-120.
- Boyraz, Zeki, "Hekimhan'ın Kuruluşu, Gelişi ve Şehrsel Fonksiyonları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1996, c. 8, sy.1, s.63-85.
- Boyraz, Zeki, "Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonları Açısından Kırıkhan Şehri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2004, sy. 11, s. 327-352.
- Buldur, Adnan Doğan, "Konya Şehrinin İçme Suyu İhtiyacının Karşıllanması ve Ortaya Çıkan Problemler", *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Konya, 2010, sy. 30, s. 195-203.
- Bulut, İhsan ve Ceylan, Serdar, "Kentsel Dönüşüm Yaklaşımlarına Bir Örnek Efendibey Niğde Kentsel Dönüşüm Uygulaması", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2013, sy. 17 (1), s. 239-256.
- Canan, Çavuş, "Çanakkale'de Kentsel Gelişimin Uzaktan Algılama ve GPS Ölçümleri İle İzlenmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2007, sy. 15, s. 44-58.
- Cengiz, Esra, Canan Çavuş ve Abadullah Kelkit, "Çanakkale Kenti (Kordonboyu) Kıyı Dolgu Alanı Kentsel Tasarım Projesinin İrdelenmesi", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Malatya, 2012, c. 2, s. 291-304.
- Cengiz, Esra, Canan Çavuş ve Telat Koç, "Çanakkale ve Kepez Yerleşmelerinde Sulu Tarım Alanları Kentleşme İlişkisi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2014, c. 12, s. 69-88.
- Ceylan, Mehmet Akif, "Eşme'nin (Uşak) Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2006, sy. 15, s. 339-378.
- Ceylan, Mehmet Akif, "Türkiye Kıyılarında Üzerinde Şehir Yerleşmesi Bulunan Tombololara Genel Bir Bakış", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 23, s. 388-408.
- Coşkun, Oğün, "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kentleşme ve Kentsel Gelişim", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2013, sy. 30, s. 229-256.

- Çalışkan, Onur ve Necla Türkoğlu, “Ankara Şehrinin İnsan Biyoklimatolojisi Açısından Analizi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, E-Dergi, 2011 c. 8, sy. 2, s. 978-1001.
- Çalışkan, Onur ve Necla Türkoğlu, “Ankara’da Termal Konfor Koşullarının Eğilimi ve Şehirleşmenin Termal Konfor Koşulları Üzerine Etkisi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2015, c. 7, sy. 1, s. 119-132.
- Çalışkan, Vedat ve Cengiz Akbulak, “Bursa Kentine Yönelik Göçlerin Gecekondu-
laşma Sürecine Etkileri: Uludağ Yamaçlarındaki Gecekondu-
laşma Sürecine Etkileri: Uludağ Yamaçlarındaki Gecekondu-
laşma Sürecine Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sinop, 2010, sy. 3, s. 115-122.
- Çalışkan, Vedat ve Faize Sarış, “Çanakkale Şehrinde Üniversite Konut İlişkisi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 20, s. 215-238.
- Çalışkan, Vedat, “Kent Mekân Kullanımında Farklılıklar Üzerine Bir Yaklaşım: Bursa ve Çanakkale’nin Periyodik (Haftalık) Pazarlarından Örnekler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2007, sy. 18, s. 49-78.
- Çeker, Ali ve Rauf Belge, “İstanbul’da Kentsel Dönüşüm Kapsamında Gerçekleşen Bir Olgu: Soylulaştırma”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 65, s. 77-86.
- Çelik Çakar, Özlem ve Handan Arslan, “Turhal Şehrinin Nüfus Özellikleri”, *Journal of Turkish Studies*, Ankara, 2015, c. X, sy. 2, s. 143-164.
- Çetin, Bayram, “Hatay’da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 28, s. 231-258.
- Çetin, Turhan, “Yalvaç Şehrinde Nüfus Hareketleri”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2003, c. 33, sy. 2, s. 1-22.
- Çiçek, İhsan ve Uğur Doğan, “Ankara’da Şehir Isı Adasının İncelenmesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2005, sy. 3 (1), s. 57-72.
- Çiçek, İhsan ve Necla Türkoğlu, “The Effects of Urbanization on Water Vapour Pressure in a Semi-Arid Climate”, *Theoretical and Applied Climatology*, 2009, sy. 95, s. 125-134.
- Çiçek, İhsan ve Necla Türkoğlu, “Konya’da Şehirleşmeye Bağlı Nem ve Su Buharı Basıncı Değişiklikleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2008, c. 5, sy. 2, s. 13-26.
- Çiçek, İhsan, “Ankara’da Şehir ve Kırsal Sıcaklık Farklarındaki Değişiklikler (1970-2002)”, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2005, c. 15, sy. 2, s. 1-16.
- Çiçek, İhsan, “Ankara’da Şehirleşmenin Yağış Üzerine Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2004, c. 14, sy. 1, s. 1-17.
- Çiçek, İhsan, Erkan Yılmaz, Necla Türkoğlu ve Onur Çalışkan, “Ankara Şehrinde Yüze Sıcaklıklarının Arazi Örtüsüne Göre Mevsimsel Değişimi”, *International Journal of Human Sciences*, Ankara, 2013, sy. 10(1), s. 621-640.
- Darkot, Besim, “Coğrafi Bakımdan Balıkesir Şehri ve Bölgesi I”, *Kaynak Dergisi*, Balıkesir, 1941, sy. 101, s. 517-521.
- Darkot, Besim, “Coğrafi Bakımdan Balıkesir Şehri ve Bölgesi II”, *Kaynak Dergisi*, Balıkesir, 1941, sy. 113, s. 2-6.
- Darkot, Besim, “Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 16, s. 3-8.

- Darkot, Besim, “Türkiye’de Nüfus Artışı ve Şehirleşme”, *Türkiye Mimarlar Odası Mimarlık Dergisi*, Ankara, 1966, sy. 11, s. 31-36.
- Değerliyurt, Mehmet ve Recep Aksu, “İskenderun Kentindeki (Hatay) Acil Durum Ünitelerinin Ulaşılabilirlik Özelliklerinin Analizi”, *Turkish Studies*, E-dergi, 2013, c. 8, sy. 6, s. 111-121.
- Değerliyurt, Mehmet, “Antakya Şehri ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Erozyonun Coğrafi Dağılışı ve Analizi”, *Turkish Studies*, E-dergi, 2013, c. 8, sy. 8, s. 1745-1764.
- Demir, Ekrem, “Adıyaman Şehrinin Yerleşimi, Nüfusu ve Ekonomik Yapısı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 42, s. 115-144.
- Demir, Ekrem, “Besni’nin Yerleşimi ve Fonksiyonel Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 45, s. 41-60.
- Demir, Ekrem, “Malatya Şehrinde Yerleşmenin Evrimi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 38, s. 19-58.
- Demirci, Ali, Mehmet Karakuyu, Süleyman İncekara ve Ahmet Karaburun, “Gürpınar’daki Kentleşme Sürecinin Heyelan Riski Taşıyan Bölgelerdeki Yapılaşma Açısından Değerlendirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 21, s. 95-108.
- Deniz, Mehmet, “Uşak Şehrinde Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS ile Analizi”, *Turkish Studies*, E-dergi, 2018, sy. 13 (26), s. 475-491.
- Deniz, Orhan ve Mehmet Zeydin Yıldız, “2011 Van Depreminin Kentteki Sığınmacılar Üzerine Etkisi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2016, sy. 35, s. 63-74.
- Deniz, Orhan, “Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 22, s. 187-204.
- Deniz, Orhan, “Van Kentinde Gözlenen Bazı Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2003, sy. 9, s. 143-168.
- Denker, Bedriye Tolun, “Edirne Şehrinin Kullanılış Alanları”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 20-21, s. 79-119.
- Denker, Bedriye Tolun, “Silivri’de Gelişen Şehrsel Fonksiyonlar Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1970, sy. 17, s. 93-102.
- Denker, Bedriye Tolun, “Tekirdağ Şehir Nüfusu”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 151-166.
- Dinç, Yücel, “Antakya (Hatay) Merkezi İş Alanının (MİA) Mekansal Gelişimi ve Fonksiyonel Yapısı”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 2017, sy. 61, s. 912-936.
- Dinçer, Hasan ve Halil İbrahim Zeybek, “Sivas Şehri Kuzeydoğusunda Dolin Topoğrafyası”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, E-dergi, 2017, sy. 17, s. 531-542.
- Doğan Sertkaya, Özlem, “Soma Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 23, s. 1-18.

- Doğan, Mesut, “Antalya Şehrinin (Muratpaşa, Kepez, Döşemealtı, Aksu, Konyaaltı) Gelişmesinde Etkili Olan Faktörler”, *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, İstanbul, 2018, sy. 38, s. 187-201.
- Doğan, Mesut, “Tarihi Coğrafya’dan Bir Örnek: Telmessos”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2009, sy. 19, s. 55-68.
- Doğan, Mesut, “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Ekonomik Yapı Üzerindeki Etkileri”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2018, sy. 18, s. 1-8.
- Doğanay, Hayati, “1980 Genel Nüfus Sayımına Göre Türkiye’deki Şehirli Nüfus ve Şehir Sayılarındaki Artışlar (1960-1980)”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 15, s. 1-22.
- Doğanay, Hayati, “Çevre Sorunları Açısından Erzurum’da Şehir İçi Hayvancılık Faaliyetleri”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 15, s. 239-246.
- Doğanay, Hayati, “Erzurum’da Bugünkü ve Gelecekteki Su Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 15, s. 23-42.
- Doğanay, Hayati, “Erzurum’da Yeşil Alan Varlığı”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 15, s. 43-64.
- Doğanay, Hayati, “Çevre Sorunları Açısından Erzurum’da Şehiriçi Hayvancılık Etkinlikleri”, *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 15, s. 239-246.
- Doğanay, Hayati, “Erzurum Şehir Planlarının Eleştirisi”, *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1986, sy. 14, s. 177-198.
- Doğanay, Serkan ve Mete Alım, “Türkiye’de Kırsal Nüfusun Şehir Algısı Üzerine Bir Araştırma: Yeşilyurt Köyü (Trabzon)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2010, sy. 23, s. 181.
- Doğanay, Serkan ve Abdullah Köse, “Aşkale’nin Fonksiyonel Özellikleri ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2001, sy. 5, s. 99-126.
- Doğanay, Serkan, “Yomra’nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2007, sy. 18, s. 79-110.
- Elibüyük, Mesut ve Ayşe Çağlıyan, “Baskil’in Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Doğu Anadolu Bölgesi Çalışmaları*, Elazığ, 2003, sy. 2(1), s. 5-13.
- Elmastaş, Necmettin ve Mehmet Özcanlı, “Arazi Kullanımı ve Deprem İlişkisi Bağlamında 2011 Van Depremlerinin Erciş Şehri’ne Etkileri”, *Turkish Studies*, E-dergi, 2014, c. 9, s. 5, s. 825-847.
- Elmastaş, Necmettin ve Selahattin Polat, “Van Gölü’nde Seviye Değişiklikleri ve Erciş Şehri”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, İstanbul, 2007, sy. 27, s. 383-392.
- Emekli, Gözde, “Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2010, sy. 20/2, s. 27-39.
- Emiroğlu, Mecdi, “Köylerden Şehirlere Akın ve Sebepleri”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 195, s. 14-18.

- Emiroğlu, Mecdi, "Ankara Şehrinde Hava Kirlenmesini Artıran Doğal Faktörler", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 24-25, s. 172-193.
- Emiroğlu, Mecdi, "Büyük Şehirlerimizde Mesken Problemleri", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 200, s. 244-248.
- Emiroğlu, Mecdi, "İşgücü İhracı ve Şehirlerimiz", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1964, sy. 229, s. 559-564.
- Emiroğlu, Mecdi, "Köylerden Şehirlere Akın ve Sebepleri", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1961, sy. 194, s. 493-496.
- Emiroğlu, Mecdi, "Meyve-Sebze Üretimi ve Şehirlerimiz", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1966, sy. 253, s. 511-515.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehir Nüfusumuzun Artması Karşısında Su Ürünlerimizin Önemi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1963, sy. 208, s. 65-70.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirlerde Deniz Suyundan Faydalanmak İçin Yapılan Yeni Çalışmalar", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1963, sy. 212, s. 175-178.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirlerimiz ve Başlıca Özellikleri", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 205, s. 244-248.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirlerimizin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılışı ve Yoğunlukları", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1964, Ankara, sy. 222.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirlerimizin Dış Ticaretimize Etkileri", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1964, sy. 219, s. 11-15.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirlerimizin Gelecekteki Beslenmeleri ve Gıda Rejimimiz", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 203, s. 424-428.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirleşme", *İdare Dergisi*, Ankara, 1956, sy. 239, s. 56-70.
- Emiroğlu, Mecdi, "Şehirleşmede Endüstrinin Rolü", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 198, s. 65-68.
- Emiroğlu, Mecdi, "Tarımsal Reform ve Şehirlerimiz", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1964, sy. 227, s. 459-463.
- Emiroğlu, Mecdi, "Turizm ve Şehirlerimiz", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1962, sy. 199, s. 193-197.
- Emiroğlu, Mecdi, "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1975, sy. 7, s. 125-158.
- Emiroğlu, Mecdi, "Türkiye'de Kentleşme Olgusu ve Bu Olgunun Trafik Düzenlemesine Etkileri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ankara, 1982, sy. 1-2, s. 51-57.
- Emiroğlu, Mecdi, "Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1981, sy. 10, s. 43-82.
- Erduran Nematlı, Füsün, Sağlık, Alper, Kelkit, Abdullah, Akbulak, Cengiz ve Dvecioğlu, Ece, "Çanakkale Kenti Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi", *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 2, s. 25-40.
- Erel, T. Levent, "Balıkesir'de 1935-1990 Yılları Arasında Şehir ve Kırsal Nüfusları", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1992, sy. 2 (8), s. 57-70.

- Erel, T. Levent, "Ege Antik Kentlerinin Coğrafik Konumları ve Depremsellik Rölü", *Jeofizik Bülteni*, Ankara, 2001, sy. 38 (13), s. 66-73.
- Erel, T. Levent, "Marmara Denizi Çevresinde 1950-1990 Yılları Arasında Şehirleşme", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1992, sy. 27, s. 85-104.
- Erel, T. Levent, "Trakya'da Kır-Şehir ve Kıyı Yerleşmelerinin Nüfus Özellikleri (1935-1990)", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32, s. 35-56.
- Erginal, Ahmet Evren ve Gülsen Erginal, "Çanakkale Şehrinde Yer Seçiminin Jeomorfolojik Açından Değerlendirilmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2003, sy. 9, s. 93-116.
- Erkal, Tevfik ve Mustafa Karabıyıkoglu, "Kentsel Çevrenin Fiziksel Sorunları", *Jeomorfoloji Dergisi*, Ankara, 1978, sy. 7, s. 87-108.
- Ertin, Gaye, "Bandırma Şehrinin Fonksiyon Alanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1993, sy. 28, s. 307-328.
- Ertin, Gaye, "Eskişehir Kentinin Eski Sit Alanları ve Fonksiyonel Özellikleri 'İlk Çağdan Cumhuriyete Kadar'", *Art-Sanat Dergisi*, İstanbul, 2018, sy. 9, s. 35-49.
- Ertin, Gaye, "Moskova Şehri", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü*, İstanbul, 1994, sy. 11, s. 103-116.
- Ertuğ, Öner, "Eşen Ovasının Alüvyal Jeomorfolojisi ve Lidya Antik Kentleri", *Bülten, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1997, sy. 6, s. 203-242.
- Garipağaoğlu, Nuriye, "İstanbul Boğaz Köprülerinin Kentiçi, Şehirlerarası ve Uluslararası Ulaşımdaki Önemi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1997, sy. 2, s. 131-156.
- Garipağaoğlu, Nuriye, "Marmara Havzasında Kentleşme-Atık Su İlişkileri ve Alıcı Ortam Üzerine Etkileri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 34, s. 147-159.
- Garipağaoğlu, Nuriye, "Tarihi Kent İçi Parklarına Bir Örnek: İstanbul Gülhane Parkı", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1996, sy. 1, s. 151-186.
- Garipağaoğlu, Nuriye, "Türkiye'de Kentleşmenin, Kent Sayısı, Kentli Nüfus Kriterlerine Göre İncelenmesi ve Coğrafi Dağılışı", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 22, s. 1-42.
- Gök, Yaşar ve Alperen Kayserili, "Cumhuriyet Döneminde (1927-2008) Erzurum İlinin Kır-Şehir Nüfus Değişimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2010, sy. 24, s. 1-24.
- Göney, Süha, "Şehir Bölgesi ve Planlama", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 9 (3), s. 53-62.
- Göney, Süha, "Türk-Osmanlı Şehirlerinin Batıyı Etkileyen Bazı Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 2011, dizi: 3, sy. 22, s. 281-293.
- Gülersoy, Ali Ekber, Mehmet Ali Çelik ve Mehmet Emin Sönmez, "Tarsus Şehrinin Alansal Gelişimine (1985-2011) Ekolojik Bakış", *Turkish Studies*, E-dergi, 2014, sy. 9 (2), s. 741-759.
- Gümüşçü, Osman, "Türkiye Şehir Tarihi Araştırmaları Üzerine Bazı Düşünceler", *Karaman Belediyesi Yayınları*, Karaman, 2000, sy. 1/1, s. 19-24.

- Gümüştepe, Ferzan, "Edremit Şehri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1993, sy. 28, s. 189-214.
- Günel, Nurten ve Selami Gözenç, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır- Şehir Nüfusu Ayırımı ile Şehir Nüfusunun 1/200000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tespiti", *Bülten, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü*, İstanbul, 1988, sy. 4, s. 27-37.
- Günel, Veysi ve Mehmet Sait Şahinalp, "Şanlıurfa Şehrindeki Hırsızlık Suçlarının Mekânsal Analizi", *Polis Bilimleri Dergisi*, Ankara, 2009, c. 11, sy. 1, s. 99-148.
- Günel, Veysi, "Batman'da Cadde Adlandırmaları-Toplumsal Bellek Oluşturma ve Şehirsel Mekâna Hâkim Olma Çabaları", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2012, sy. 25, s. 171-197.
- Günel, Veysi, Mehmet Sait Şahinalp ve Abdulkadir Güzel, "Coğrafi Ortamın Şehirsel Mekân Adlarına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Gaziantep, 2011, c. 10, sy. 1, s. 463-508.
- Günay Ergün, Semra, "17 Ağustos ve 12 Kasım Depremlerinin Ardından Düzce Şehrinin Nüfusundaki Değişiklikler", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 42, s. 91-114.
- Güner, İbrahim, "Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, Muğla, 2011, sy. 12, s. 39-62.
- Güner, İbrahim, "Bodrum ve Milas Çevresindeki Antik Kentlerin Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1997, sy. 2, s. 337-367.
- Güner, İbrahim, "İğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32, s. 79-98.
- Güney, Emrullah, "Özkonak Yeraltı Kenti", *Tabiat ve İnsan Dergisi*, Ankara, 1979, sy. 1, s. 38-39.
- Güney, Emrullah, "19. Yüzyılda Eğin-20. Yüzyılda Kemaliye-Ekonomik Gerilemeye Örnek Kent", *Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ, 1981, c. 1,, sy. 1, s. 122-129.
- Güney, Emrullah, "Nevşehir'de Şehirleşme Hareketleri", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 24 Kasım Öğretmenler Günü Özel Sayısı*, Diyarbakır, 1992, s. 103-119.
- Güney, Emrullah, "Samsat: Fırat Ellerin Tarihi Kenti", *Türk Pirelli*, İstanbul, 1980, sy. 195, s. 4.
- Güney, Emrullah, "Ürgüp Tarihi, Coğrafyası ve Şehirsel Gelişmesi", *Sanat Dünyamız Dergisi*, İstanbul, 1986, sy. 36, s. 14-22.
- Güney, Emrullah, "Ürgüp, Kent Gelişmesi ve Civan", *Türkiyemiz Dergisi*, İstanbul, 1995, sy. 51, s. 23, 43-49.
- Güngördü, Ersin, "Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve Şehirleşme", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, Kastamonu, 2002, sy. 2, s. 409.

- Gürbüz, Mehmet, "Yüreğir'e Göç Eden Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Şehirleşme Sürecindeki Değişimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2007, sy. 15, s. 1-12.
- Gürbüz, Orhan, "Taşucu'nun Şehirsel Gelişimi ve Çevreyle İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1999, sy. 7, s. 105-124.
- Gürsoy, Cevat, "Ankara Şehri", *Coğrafya Haberleri*, Ankara, 1959, sy. 2, s. 6-14.
- Hacısalihoğlu, İlhan Yaşar, "Geleneksel Türk Şehri: Safranbolu", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1995, sy. 30, s. 409-434.
- Hacısalihoğlu, İlhan Yaşar, "Trabzon Şehrinde Sarp Sınır Kapısının Açılışından Sonra Ticaret Fonksiyonundaki Değişimler", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 32, s. 281-300.
- Harunoğulları, Muazzez, "Suriyeli Sığınmacıların Kilis Şehrindeki Mekânsal Kültürel ve Ekonomik Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-Dergi, 2016, c. 9, sy. 45, s. 373-396.
- Hayır, Meryem ve Mine Akyol, "Deprem Konutları ve Adapazarı Şehrinin Gelişmesine Etkisi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 22, s. 125-146.
- Hayır, Meryem, "Göç ve Göçe Bağlı Olarak Kentsel Yaşama Dâhil Olan Bireylerin Yaşantılarındaki Değişiklikler: Yenibosna Örneği", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sakarya, 2004, sy. 8, s. 484-499.
- Işık, Şevket ve Volkan Zoğal, "Turizm Kentleşmesi Kavramı: Antalya Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2017, c. 26, sy. 2, s. 71-94.
- Işık, Şevket, "Türkiye'de Kentleşme ve Modelleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2005, sy. 14, s. 57-71.
- Işık, Şevket, "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, İzmir, 2008, c. X, sy. 3, s. 159-181.
- İbret, B. Ünal, "Osmaniye Şehri'nin Tarihi Coğrafyası", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kastamonu, 1997, c. 5, sy. 1 s. 81-88.
- İbret, B. Ünal, "Tarihi İpek Yolu Üzerindeki Bir Anadolu Şehri: Tosya (Kuruluşu ve Gelişmesi)", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2003, sy. 8, s. 53-82.
- İbret, B. Ünal, "Tosya Şehri Yakın Çevresinde Gümele Yerleşmeleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2003, sy. 41, s. 1-24.
- İbret, B. Ünal, "Tosya Şehrinin Fonksiyonel Özellikleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 9, s. 49-88.
- İbret, B. Ünal, Duran Aydınözü ve Mustafa Uğurlu, "Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 32, s. 239-269.
- İbret, B. Ünal, ve Duran Aydınözü, "Şehirleşmede Yanlış Yer Seçiminin Hava Kirliliğine Olan Etkisine Bir Örnek: Kastamonu Şehri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2009, sy. 18, s. 71-88.
- İçal, Hüseyin ve Alparslan Aliağaoğlu, "Bursa Anatolium Alışveriş Merkezi Örneğinde Tüketicilerin Demografik Yapıları Ve Özellikleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir, 2016, c. 19, sy. 36, s. 1-30.

- İzmir, Reşat, "Bergama Şehri İmar Planı Raporu (Kitap Tanıtımı)", *Ülkü Yeni Seri*, Ankara, 1944, c. 6, sy. 61, s. 2-3.
- İzmir, Reşat, "Kayseri Şehrinin İşleme ve Gelişmesinde Bağlılığın Etkileri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ankara, c. 5, sy. 4, s. 401-418.
- İzmir, Reşat, "Kayseri, 'Büyük Şehir' Olma Yolunda mıdır", *Yeni Erciyes Dergisi*, Kayseri, 1957, sy. 16.
- Kadioğlu, Yahya ve B. Ünsal Bekdemir, "Akçabat'ta Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2004, sy. 11, s. 221-246.
- Kadioğlu, Yahya, "Samsun'da Yöresel Öneme Sahip Bir Kış Turizm Merkezi: Akdağ (Ladik)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2017, c. 22, sy. 38, s. 161-172.
- Kahraman, Cengiz, "Selçuk (İzmir) Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 23, s. 34-54.
- Kalelioğlu, Mehmet Ragıp, "Technological Change in Turkish Manufacturing Industry: The case of Gaziantep City", *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 2017, sy. 6, s. 77-85.
- Kalelioğlu, Ragıp ve E. Murat Özgür, "İkametgâh Memnuniyeti Bağlamında Konut Yeri Seçimi ve İkametgâh Hareketliliği: Bolu Kenti Örneği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2013, sy. 11(2), s. 149-168.
- Kapan, Kaan ve Ayşe Nur Timor, "Turizm Gelişme Modellemeleri Açısından Antalya Şehri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2018, sy. 71, s. 53-61.
- Kapluhan, Erol, "Türkiye'de Turizme Bağlı Kentleşmelere Farklı Bir Örnek: Milas (Muğla)", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Mersin, 2014, s. 12-141.
- Kara, Fatih, Ali Demirci, Sinan Kocaman ve Arif Keçeli, "Eminönü ve Fatih İlçelerinin Rekreasyon Alanlarının Şehir Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, E-dergi, 2008, sy. 7, no. 25, s. 157-169.
- Kara, Fatih, Ali Demirci ve Sinan Kocaman, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: İstanbul'un Açık Rekreasyon Alanlarının Değerlendirilmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2008, sy. 18, s. 76-9.
- Kara, Hamdi ve Alper Başer, "Fransız ve İngiliz Seyyahlara Göre 19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Astrahan Şehri", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İzmir, 2009, c. 9, sy. 2, s. 119-136.
- Kara, Hamdi, "Çukurova'da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1988, c. 32, sy. 1-2, s. 267-280.
- Kara, Hasan, "Denizli Şehrinde Gecekondulaşmanın Önlenmesi ve Toplu Konutları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2010, sy. 23, s. 103-118.
- Karaboran, Hilmi, "Osmaniye'nin Kuruluşu ve Gelişmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1996, sy.1 (8), s. 5-45.
- Karaboran, Hilmi, "Bölge Planlaması Bakımından Şehir Tabiri'nin Türkiye'de Gösterdiği Değişiklikler", *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Aylık Dergisi*, Ankara, 1983, sy. 237, s. 48-55.

- Karaboran, Hilmi, "İslahiye ve Hassa'da Şehirsel Fonksiyonlar Açısından Nüfusun Gelişmesi, Dağılışı ve Şehirleşme Hareketleri", *Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler 1*, Elazığ, 1987, s. 95-129.
- Karaboran, Hilmi, "Kentlerin Tiplendirilmesi Sorunu Bölgesel Kent", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1980, sy. 9, s. 95-98.
- Karaboran, Hilmi, "Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1989, c. 3, sy. 1, s. 81-118.
- Karabörk, Mehmet ve Ersin Kaya Sandal, "Kahramanmaraş Şehir Merkezinde Nüfusun Mekansal Gelişimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2018, c. 23, sy. 40, s. 21-36.
- Karabulut, Yalçın, "Şehirlerin Doğası Son Yarım Yüzyıl İçinde Şehir Coğrafyası" (C. D. Harris'ten çeviri), *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafya Dergisi*, Ankara, 1999, sy. 7, s. 121-145.
- Karabulut, Yalçın, "Karadeniz Coğrafi Bölgesi Nüfusu (I. Şehirsel)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1982, sy. 10, s. 123-151.
- Karabulut, Yalçın, "Korunması Gereken Örnek Bir Kentimiz Safranbolu, (Kitap Tanıtımı)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1981, sy. 10, s. 215-218.
- Karadağ, Arife ve Asaf Koçman, "Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2007, sy. 16, s. 3-6.
- Karadağ, Arife ve Güldane Mirioğlu, "Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi üzerine Coğrafi Değerlendirmeler", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 57, s. 21-32.
- Karadağ, Arife ve Güldane Mirioğlu, "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler: İzmir Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2010, sy. 20/2, s. 41-57.
- Karadağ, Arife ve Hatice Turut, "Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevre Algısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2013, c. 11, sy. 1 s. 31-51.
- Karadağ, Arife, "Enez'in (Edirne) Kentsel Gelişim Süreci ve Yeni Gelişme Alanları", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2000, sy. 11, s. 131-146.
- Karadağ, Arife, "Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2009, sy. 18, s. 31-47.
- Karadoğan, Sabri ve Mehmet Ali Özdemir, "Malatya Şehri Doğusunda Jeomorfolojik Özelliklerden Kaynaklanan Sorunlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2002, c. 12, sy. 2, s. 31-46.
- Karadoğan, Sabri ve Nurettin Özgen, "Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Elazığ, 2009, c. 19, sy. 2, s. 61-81.
- Karadoğan, Sabri, "Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2001, c.11, sy. 1, s. 27-56.

- Karakaş, Erdal, "Arapgir'in Kuruluşu ve Gelişmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1996, sy. 1 (8), s. 175-190.
- Karakaş, Erdal, "Elazığ Şehir Nüfusunda Turizm Eğilimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2001, c. 11, sy. 1, s. 57-85.
- Karakaş, Erdal, "Elazığ Şehrinde Hırsızlık Suç Dağılışı ve Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2004, c. 14, sy. 1, s. 19-37.
- Karakaş, Erdal, "Elazığ Şehrinde Suçların Dağılışı ve Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2006, sy. 15, s. 83-112.
- Karakaş, Erdal, "Elazığ Şehrinin Gelişmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 1999, c. 9, sy. 1, s. 129-154.
- Karakaş, Erdal, "Kemaliye'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2004, c. 14, sy. 2, s. 19-48.
- Karakaş, Erdal, "Suç Mekân İlişkisi Açısından Elazığ Şehrinde Hırsızlık Suçları 2001-2007", *E-Journal of New World Sciences Academy*, E-dergi, 2013, c. 8, sy. 1, s. 1-25.
- Karakaş, Erdal, "Şehir Nüfusunun Dağılımında Sosyal ve Ekonomik Faktörlerin Etkisi, Elazığ Örneği", *E-Journal of New Sciences Academy*, E-dergi, 2013, c. 5, sy. 3, s. 240-254.
- Karakaş, Erdal, Handan Arslan ve Sabri Karadoğan, "Elazığ Şehrinde Trafik Kazalarıyla İklim İlişkisinin Analizi", *E-Journal of New World Sciences Academy*, E-dergi, 2009, c. 4, sy. 3, s. 53-69.
- Karakuyu, Mehmet ve Faruk Sarusta, "Evliya Çelebiye Göre 17. Yüzyılda Edirne'nin Şehir Coğrafyası ve Kültürel Hayat", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 24, s. 124-149.
- Karakuyu, Mehmet, "Lojistik Bir Merkez Olarak Hadımköy ve Sorunları", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 21, s. 269-286.
- Karakuyu, Mehmet, "Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, E-Dergi, 2007, c. 4, sy. 2, s. 1-20.
- Karakuyu, Mehmet, "Şehirleşmenin Küresel İklim Sapmaları ve Taşkınlar Üzerindeki Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 6, s. 97-108.
- Karakuyu, Mehmet, "XVI. Yüzyılda Manisa Şehrinin Nüfus Özellikleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2008, sy. 15, s. 129-146.
- Karakuyu, Mehmet, Ahmet Karaburun ve Fatih Kara, "Kentleşmenin Büyükçekmece Gölü Havzasındaki Arazi Kullanım Değişimleri Üzerindeki Etkisinin Zamansal Analizi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2012, sy. 26, s. 42-54.
- Kaya, Faruk, "Diyadin'in Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 20, s. 107-140.
- Kaya, Faruk, "Hızlı Kentleşme Sürecinde Çevre Sorunları Önemli Boyutlara Ulaşan Şehirlere İlginç Bir Örnek; Ağrı", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kastamonu, 2005, c. 13, sy. 1, s. 193-206.
- Kaya, Faruk, "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirlere Örnek Doğubayazıt", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2002, sy. 7, s. 69-88.

- Kaya, Günay, Mustafa Özdemir, Özgür Aydın Bekar ve K. Adaoğlu, "Coğrafi Açından Bir İnceleme: Malazgirt Şehri", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2007, c. 7, s. 41-60.
- Kaya, Mutlu ve Cevdet Yılmaz, "Bir Anadolu Kentinin Kuruluş ve Gelişmesinde Sanayinin Etkisi: Ayancık Örneği", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aydın, 2018, c. 5, sy. 1, s. 167-188.
- Kaya, Ömer ve Emin Toroğlu, "Kayseri'nin Şehirsel Gelişiminin İzlenmesi ve Değişim Analizi", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 65, s. 87-96.
- Kayan, İlhan ve Ertuğrul Öner, "Larisa Antik Kenti Çevresinin Coğrafi Özellikleri, Paleocoğrafik Evrimi ve Jeoarkeolojik Değerlendirmeler", *Larisa Buruncuk Mimari Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2016, sy. 95, s. 7-26.
- Kaygalak, İrfan ve Şevket Işık, "Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2007, sy. 16 (1-2), s. 57-77.
- Keçeli, Arif, "Kentsel Yaşanabilirlik ve Cinsiyet", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 28, s. 232-245.
- Keçeli, Arif, Mehmet Karakuyu, Sinan Kocaman ve Fatih Kara, "Büyükçekmece ve Küçükçekmece Gölleri Arasındaki Sahanın Arazi Kullanım Değişimlerinin Şehir Planlaması Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2008, sy. 17, s. 138-153.
- Keçeli, Arif, Sinan Kocaman ve Gökhan Mert, "Kent içi Ulaşım Sistemleri ve Sosyal Aktivite İlişkisi: Avcılar İlçesi Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 27, s. 187-206.
- Keçeli, Arif, Faruk Sarıusta ve Mehmet Karakuyu, "Kamu Hizmetlerinin Kentsel Yaşanabilirlik Üzerine Etkisi: Beylikdüzü Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2014, sy. 29, s. 381-40.
- Kervankıran, İsmail ve Mahinur Kılıç, "Sosyo-Mekânsal Boyutlarıyla Kentleşme ve Milli Park Etkileşimi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 34, s. 22-38.
- Kesici, Ökkeş, "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Bir Bakış", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1995, sy. 1, s. 246-280.
- Kesik, Arif Ozan, Ali Demirci ve Ahmet Karaburun, "Büyükşehirde Yaşayan Engelli Yayılar İçin Kaldırımların Analiz Edilmesi: Şişli Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 30, s. 135-154.
- Kılıç, Taner ve Seçkin Hardal, "Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekânsal Yansımalarına Bir Örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa-İstanbul)", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2014, sy. 62, s. 1-7.
- Kılıç, Taner ve Erdal Karakaş, "Osmaneli'de (Bilecik) Fonksiyonel Özelliklerini Kaybetmiş Ev Eklentilerine Bir Örnek: Biber Kurutma Evler", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 27, s. 476-486.
- Kırlangıçoğlu, Cem, "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Kent İçi Raylı Sistem Koridor Planlaması", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 33, s. 53-71.

- Kırlangoçoğlu, Cemve, Mehmet Fatih Döker, “Use of Pedestrian Simulation Technologies in Urban Planning and Architectural Design Process”, *International Journal of Human Sciences*, 2018, c. 15 (3), s. 1491-1504.
- Kızılelma, Yakup, Murat Karabulut, Mehmet Gürbüz, Muhammet Topuz ve Emrah Ceylan, “Niğde Şehri ve Yakın Çevresinin Zamansal Değişiminin Uzaktan Algılama ve CBS Kullanılarak İncelenmesi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, 2013, c. 5, sy. 3, s. 21-34
- Koca, Halil ve Vedat Karadeniz, “Erzincan Ovasında Toki Uygulamaları ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2014, sy. 30, s. 101-129.
- Koca, Nusret, “Bahçe Kentinin Fonksiyonel Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2001, sy. 5, s. 223-249.
- Kocakuşak, Süha, “Alanya’da Kent Dokusunun Dünü ve Bugünü”, *Alanya II. Tarih ve Kültür Semineri Dergisi*, Alanya, 1998, sy. 2, s. 35-35.
- Kocakuşak, Süha, “Alanya’da Kentleşmeyi Etkileyen Coğrafi Faktörler”, *Alanya I. Tarih ve Kültür Semineri Dergisi*, Alanya, 1991, sy. 1, s. 101-106.
- Kocakuşak, Süha, “Sincan’ın Kentleşme Özellikleri”, *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1990, c. 1, sy. 2, s. 353-370.
- Kocakuşak, Süha, “Türkiye’de Kentsel Yaşamın Önemi ve Planlamalarda Coğrafya Biliminin Yeri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1996, Ankara, sy. 12, s. 73-82.
- Kocaman, Sinan, “İstanbul’un Kentiçi Ulaşımı: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler”, *Civil Academy Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul, 2008, sy. 6(3), s. 77.
- Kocaman, Sinan, “Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu ve Kentlileşme Düzeyi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Ağrı Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2014, sy. 34, s. 335-349.
- Kocaman, Sinan, Serhat Zaman, Fatih Kara ve Arif Keçeli, “Erzurum Kentinde Gecekondu Önleme ve Kentsel Dönüşüm Çalışmaları”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2008, İstanbul, sy. 18, s. 179-210.
- Koçman, Asaf, “Çukurova Bölgesinde Şehirsiz Fonksiyonlar, Sanayi İş Sahaları ve Sanayide Kuruluş Yeri Problemleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1980, sy. 12, s. 413-450.
- Koçman, Asaf, “İzmir’in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar”, *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1991, c. 3, sy. 3, s. 101-122.
- Koday, Zeki ve Günay Kaya, “Erzurum Şehrinin Su İhtiyacının Karşılmasında Palandöken Barajının Yeri Ve Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2012, c. 16, s. 285-301.
- Kopar, İbrahim ve Murat Zengin, “Coğrafi Faktörlere Bağlı Olarak Erzurum Kentinde Hava Kalitesinin Zamansal ve Mekânsal Değişiminin Belirlenmesi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2009, sy. 53, s. 51-68.

- Kopar, İbrahim, Ünal Özdemir ve Günay Kaya, "Mehmet Çalık Kent Yakını Mesire Alanının (Beştepeliler-Kayseri) Çevresel Özellikleri ve Doğal Çevreyle Bütünleşme Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2004, c. 4, s. 115-131.
- Korkut, Cevat, "İzmir Şehrinin Coğrafi Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1974, sy. 26, s. 73-87.
- Kum, Gülşen ve Salih Kılıç, "Şehirleşmenin Sıcaklık ve Yağış Parametreleri Üzerine Etkisi: Gaziantep Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Gaziantep, 2013, c. 3, sy. 6, s. 21-42.
- Kum, Gülşen, "Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, Gaziantep, 2018, c. 1, sy. 1, s. 37-39.
- Kurt, Halil ve Halil İbrahim Sarı, "Kavala Şehri'nin (Yunanistan) Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 36, s. 71-82.
- Kurt, Sümeyra ve Emre Duman, "Sakarya İlinde Kentsel Gelişim Sürecinin Arazi Kullanımı ve Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Etkisinin Zamansal Değişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 34, s. 268-282.
- Menteşe, Serpil, "Bilecik Şehir Merkezinde Kentsel Yeşil Alanlarla İlgili Toplumsal Algı ve Ekolojik Farkındalık", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, sy. 29, s. 253-262.
- Mertol, Hüseyin ve Kutsi Zorlu, "Üstün Zekâlı Çocukların Hayallerindeki Şehir Tasarımları", *İdeal Kent-Kent Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2015, sy. 17, s. 270-281.
- Meşeli, Aydoğan, "Batman'ın Şehirsel Gelişimi ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 1993, sy. 1, s. 65-68.
- Mor, Ahmet ve M. Dursun Çitçi, "Elazığ Şehrinin Bir Semti Olan Aksaray Mahallesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2000, c. 10, s. 2, s. 1-22.
- Mor, Ahmet ve M. Dursun Çitçi, "KKTC'de Kentleşme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2007, sy. 18, s. 225-244.
- Mor, Ahmet ve M. Dursun Çitçi, "Elazığ Şehri'nin Çevre Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 19, s. 189-212.
- Oğuz, Dicle, Halis Saygı ve Nevin Akpınar, "Kentiçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/ Sekapark", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2010, sy. 8 (2), s. 157-167.
- Orhan, Fatih ve Hayati Doğanay, "Türkiye'nin Sakin Şehirlerinden Biri Olan Şavşat'ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Iğdır, 2017, sy. 12, s. 303-326.
- Öcal, Tülay, "Antik Tyana Şehrinden Günümüz Kemerhisar'a Kadar Olan Yerleşmenin Tarihsel Süreci", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 22, s. 388-408.
- Öcal, Tülay, "Günümüz Şehirleşme Sürecinde Evsel Katı Atık Sorununa Bir Örnek: Niğde Şehri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 55, s. 35-43.
- Öcal, Tülay, "Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 19, s. 401-435.

- Öcal, Tülay, "Kuruluş Gelişimi ve Fonksiyonları Açısından Saimbeyli Şehri", *Türklük Bilimi Araştırmaları, TÜBAR*, Niğde, 2009, c. 36, s. 162-189,
- Öcal, Tülay, "Niğde Şehri Geleneksel Konutlarında Doğal ve Kültürel Faktörlerin Etkisi", *Ekev Akademi Dergisi*, Niğde, 2012, sy. 51.
- Öksüz, Muhammet, "Buralarda yabancı yok: Hemşehri Derneklerinin Kentleşme Üzerine Etkisi, Ankara'daki Ofullar Örneği", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2018, sy. 70, s. 87-98.
- Öner, Ertuğ, "Eşen Ovasının Alüvyal Jeomorfolojisi ve Likya Antik Kentleri", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Ankara, 1997, sy. 6, s. 203-242.
- Öner, Ertuğ, "Finike Ovasının Alüvyal Jeomorfolojisi ve Antik Limyra Kenti", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1997, sy. 9, s. 131-15.
- Özav, Lütfi ve Biray Çakmak, "Uşak Şehir Nüfusunun Tarihi Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, Burdur, 2001, sy. 2, s. 137-148.
- Özcanlı, Mehmet, Ali Özçağlar, Nurettin Özgen ve Sedat Benek, "Diyarbakır Şehrinin Alansal Gelişimi ve Tarım Arazileri Üzerindeki Etkisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, 2018, sy. 64, s. 34-42.
- Özçağlar, Ali, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak İlçe, İl ve Belde Kavramı Üzerine Düşünceler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1996, Ankara, sy. 12, s. 20-21.
- Özçağlar, Ali, "Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1989, c. 6, sy. 4, s. 145-163.
- Özçörekçi, Hatice, "Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1944, c. 3, sy. 1, s. 69-83.
- Özdemir, Mehmet Ali ve Zeki Boyraz, "Elazığ Şehir Merkezinde Hava Kirliliğini Doğuran Nedenler ve Kirlilik Parametrelerinin Zaman İçindeki Değişimine Coğrafi Bir Yaklaşım", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2002, sy. 8, s. 163.
- Özdemir, Mehmet Ali ve Mustafa Günay, "Bolvadin Kenti'nin Gelişiminde Coğrafi Koşulların Rolü", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon, 2009, sy. 1, s. 129-157.
- Özdemir, Mehmet Ali ve Hatice Uçar, "Afyonkarahisar Kent Ekosisteminde Su Kirliliği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon, 2006, c. 8, s. 123-15.
- Özdemir, Tunçay, "Çorlu Şehri ve Yakın Çevresinde Dokuma-Mensucat (Tekstil) Sanayii'nin Gelişimi ve Yeni Yayılma Alanları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2004, sy. 11, s. 189-220.
- Özgüç, Nazmiye ve William A. Mitchell, "Şehirlerin Alternatif Alışveriş Mekanları: İstanbul'da Haftalık Pazarlar", *Tasarım+Kuram Dergisi*, İstanbul, 2000, sy. 2, s. 35-58.
- Özgüç, Nazmiye, "Şehirselleştirme ve Coğrafya", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1988, sy. 3, s. 61-122.

- Özgür, E. Murat ve Üzeyir Yasak, “Şehir İçi İkametgâh Hareketliliğine Kuramsal Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2007, sy. 7(1), s. 39-50.
- Özgür, E. Murat, “İkametgâh Memnuniyeti ve Şehir İçi İkametgâh Hareketliliği”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2007, sy. 7(2), s. 111-127.
- Özgür, E. Murat, “Bilecik İlinde Farklı Karakterde İki Şehir: Bilecik ve Bozüyük”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1994, sy. 3, s. 179-192.
- Özgür, E. Murat, “Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1996, sy. 12, s. 25-32.
- Özşahin, Emre ve Kıvanç Kaymaz, “CBS ve AHS Kullanılarak Doğal Çevre Bileşenleri Açısından Kentsel Mekânın Yerleşime Uygunluk Analizine Bir Örnek: Antakya (Hatay)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2015, sy. 33, s. 111-134.
- Özşahin, Emre, “CBS Kullanılarak Şehir ve Jeomorfoloji Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Tekirdağ Şehri Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Iğdır, 2014, sy. 6, s. 93-122.
- Özşahin, Emre, “Tekirdağ’da Kentsel Gelişim ve Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişkinin Zamansal Değişimi”, *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish*, Ankara, 2015, sy. 10/1, s. 579-602.
- Özşahin, Emre, Halit Pektezel ve İlker Eroğlu, “Tekirdağ Şehri ve Yakın Çevresinde Arazi Kullanımının Zamansal ve Mekânsal Değişimi”, *Journal of World of Turks [ZfWT]*, 2015, c. 8, sy. 1, s. 307-326.
- Özyavuz, Murat ve Elif Ebru Şişman, “Büyükşehir: Tekirdağ”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aydın, 2014, c. 1, Özel Sayı s. 194-217.
- Özyavuz, Murat, “Tekirdağ Kent Merkezinin Zamansal Değişiminin Uzaktan Algılama ile İncelenmesi”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Tekirdağ, 2011, sy. 8, s. 65-74.
- Sandal, Ersin Kaya ve Mehmet Gürbüz, “Mersin Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, sy. 1, s. 117-130.
- Sandal, Ersin Kaya ve Mehmet Tıraş, “Adana’da Ulaşım Problemlerinin Şehir Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 28, s. 137-157.
- Sargın, Sevil ve Hamza Akengin, “Akşehir Kırklarında Nüfus, Yerleşme ve Arazi Kullanımı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2010, sy. 19, s. 169-195.
- Sargın, Sevil ve Şule Demir, “İnsan Mekân İlişkisi Ölçeğinde Kent Kimliği ve Gümüşhane Örneği”, *The Journal of International Scientific Researches*, 2018, E-dergi, c. 3, s. 221-239.
- Sargın, Sevil ve Murat Dinç, “Bartın Şehrinde Nüfus Yerleşme ve Fonksiyonel Özellikler”, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, E-dergi, 2018, c. 1, sy. 2, s. 162-186.
- Sargın, Sevil ve Kadir Temurçin, “Crime and Crimes Dispersion in Urban Areas in Turkey”, *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, 2010, sy. 13, s. 120-140.

- Sargın, Sevil, "Isparta Şehri Çevresi Günübürlük Rekreasyon Alanları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2002, c. II, sy. 6-7, s. 174-198.
- Sargın, Sevil, "Isparta Şehrinde Mekânın İşlevsel Değişimine Bir Örnek: Kafeler Caddesi", *Ahmet Yesevi Üniversitesi, Haberci Dergisi*, Ankara, 2008, c. 5, sy. 3, s. 129-135.
- Sargın, Sevil, "Isparta Şehri'nin Çevre Sorunları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2003, c. 5, sy. 2, s. 147-165.
- Sargın, Sevil, "Isparta'da Kentsel Koruma", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2005, sy. 14, s. 251-282.
- Sargın, Sevil, "Kuruluş Gelişme ve Şehirselleşme Açısından Korkuteli Şehri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2004, c. 1, sy. 11, s. 111-136.
- Sarı, Cemal, "Şehirleşme Sürecinde Beyşehir İlçe 'sinin Nüfus Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 20, s. 77-94.
- Sarp, Gülcan, Kadir Temurçin ve Yolcu Aldırmaz, "Evaluation of Industrialization Effects on Urbanization and Heat Island Formation Using Remote Sensing Technologies; A Case of Istanbul Bağcılar District", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2018, sy. 44, s. 1-13.
- Selçuk Biricik, Ali, "İstanbul Şehri ve Su", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 2, s. 11-32.
- Selen, Hamid Sadi, "Memleket Tedkikleri: Hitit Şehirleri", *Hayat Mecmuası*, Ankara, 1927, sy. 12, s. 229-231.
- Selen, Hamdi, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 97-106.
- Sergün, Ümit, "Türkiye'de Kent Nüfusu ve Kentleşme Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, İstanbul, 1993, sy. 10, s. 39-50.
- Sevindi, Cemal, "Garnizon Şehirlerine Tipik Bir Örnek: Sarıkamış", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2001, sy. 5, s. 309-348.
- Sevindi, Cemal, "Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2011, sy. 43, s. 126-159.
- Sezer, İbrahim, "Giresun Kentinde Yaşayanların Turizme ve Turistlere Bakışı", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi (Karadeniz Özel Sayısı)*, İstanbul, 2014, s. 75-104.
- Somuncu, Mehmet, "Kayseri Şehri'nin Kuruluşu ve Gelişmesi", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1995, sy. 4, s. 127-146.
- Soykan, Füsün, "Üç Fonksiyonlu Küçük Bir Kıyı Yerleşmesi: Güllük", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1997, sy. 6, s. 317-336.
- Sönmez, Mehmet Emin ve Fatih Adıgüzel, "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacı Algısı: Gaziantep Şehri Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Gaziantep, 2017, sy. 16 (3), s. 797-807.

- Sönmez, Mehmet Emin ve Veysel Akgül, “Şanlıurfa Şehrinin Alansal Gelişiminin Tarihi Yapıların Konumları ve Uydu Görüntüleri ile Belirlenmesi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2013, sy. 61, s. 45-62.
- Sönmez, Mehmet Emin ve Zafer Başkaya, “Sanayi ve Ulaşım Fonksiyonlarına Bağlı Gelişen Bir Şehir: Nizip”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 28, s. 79-102.
- Sönmez, Mehmet Emin ve Ökkeş Kesici, “İklim Değişikliği ve Plansız Şehirleşmenin Kilis Şehrinde Yol Açtığı Sel Felaketleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 28, s. 57-78.
- Sönmez, Mehmet Emin, “Adana Şehrinin Alansal Gelişimi ve Yakın Çevresinin Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 57, s. 55-69.
- Sönmez, Mehmet Emin, “Gaziantep Şehrinin Geçmişten Günümüze Alansal Gelişimi”, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, E-dergi, 2018, sy. 1 (1), s. 115-136.
- Sönmez, Mehmet Emin, “Karkamış’ta Yerleşmenin Tarihsel Gelişiminde Etkili Coğrafi Faktörler ve Antik Karkamış Şehri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Gaziantep, 2012, sy. 11(4), s. 1082-1120.
- Sözer, Ahmet Necdet, “Erzurum Şehri ve Kültürel Gelişmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Dergisi*, Erzurum, 1972, c. 1, s. 239-256.
- Sözer, Ahmet Necdet, “Erzurum’da Şehirleşme Hareketleri ve Gecekondü Problemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 24-25, s. 194-213.
- Sözer, Ahmet Necdet, “İzmir: Egenin Metropolü”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1988, sy. 4, s. 1-18.
- Sunkar Murat ve Saadettin Tonbul, “Batman Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 21, s. 18-38.
- Şahin, Cemalettin, “Türkiye Şehirleri Hakkında Bir Not”, *Düşünce Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 7, s. 54-58.
- Şahin, Kemalettin ve Mutlu Kaya, “Yerleşmeler Üzerinde Bakı Faktörünün Etkisi: Sinop Şehri Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2011, c. 4, sy. 19, s. 379-387.
- Şahin, Kemalettin, “Altınkaya Baraj Gölü Suları Altında Kalan Köylerden Göç Edenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Vezirköprü Şehrine Etkileri”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2000, Özel Sayı, s. 85-100.
- Şahin, Kemalettin, “Atakum Samsun Şehrinde Çevresel Gürültü Kirliliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2014, c. 7, sy. 29, s. 722-730.
- Şahin, Kemalettin, Harun Reşit Bağcı ve Enis Sarı, “Şehirlerarası Yol Güzergâhındaki Yerleşim Yerlerinde Trafik Kaynaklı Gürültü Kirliliği Havza Samsun Örneği”, *Studies of the Ottoman Domain*, Samsun, 2016, c. 6, sy. 10, s. 19-31.
- Şahin, Kemalettin, Alaatin Şahin ve Harun Reşit Bağcı, “Sinop Şehri ve Yakın Çevresindeki Bazı Okullarda Gürültü Kirliliği”, *Studies of the Ottoman Domain*, Samsun, 2014, c. 4, sy. 6, s. 20-31.

- Şahin, Kemalettin, Eren Şenol ve Cumali Ögel, “Isparta Şehrinde Trafik Kaynaklı Gürültü Kirliliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2017, c. 9, sy. 43, s. 1177-1185.
- Şahinalp, Mehmet Sait ve Veysi Günel, “Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçerisinde Kademeleşme Yönünden Mekânsal Analizi”, *Milli Folklor (ISI)*, Ankara, 2012, sy. 93, s. 149-168.
- Şahinalp, Mehmet Sait ve Veysi Günel, “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri Üzerinde Terör Olaylarının Etkisi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Elazığ, 2016, sy. 37, s. 30-42.
- Şahinalp, Mehmet Sait, “Şanlıurfa Şehri’nin Kültürel Fonksiyonu”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2005, sy. 11, s. 65-80.
- Şahinalp, Mehmet Sait, “Şanlıurfa Şehri’nin Kuruluşuna Etki Eden Etmenler”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2006, c. 4, sy. 1, s. 105-127.
- Şahinalp, Mehmet Sait, Necmettin Elmastaş, Veysi Günel ve Sedat Benek, “Şehirlerin Sınıflandırılması ve Tatvan Şehri’nin Bu Sınıflandırmadaki Yeri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2010, sy. 23, s. 47-64.
- Şen, Erkan, “Ankara Şehri Mesken Alanlarının Gelişimi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1974, sy. 26, s. 48-72.
- Şen, Erkan, “İzmir Kentinde İnşaat İşçiliği”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1988, sy. 4, s. 19-40.
- Şengün, M. Taner ve Önder Üstündağ, “Elazığ Şehir Merkezinde Yeşil Alan Kullanımlarının Dağılımına Coğrafi Bakış”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 22, s. 45-68.
- Şenol Eren, “Amasya Kentinin Cumhuriyet Dönemi Konutları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2017, c. 10, sy. 54, s. 479-498.
- Şenol Eren, “Kırdan Kente Göçün Kırsal Alanlara Etkileri: Boraboy Köyü Örneği (Amasya-Taşova)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2018, c. 11, sy. 55, s. 407-421.
- Şenol, Eren, “Amasya Kentinin Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi ve Tarım Alanlarının Amaç Dışı kullanımı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2014, c. 7, sy. 30, s. 228-243.
- Şerbetçi, Zehranur, “Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri Arasındaki İlişki: Üsküp Örneği”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 36, s. 206-217.
- Taş, Barış ve Fatih Akça, “Coğrafi Bakış Açısıyla Ödemiş Şehrinde Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 64, s. 61-68.
- Taş, Barış ve Okan Türkan, “Üniversite Öğrencileri İkametgâh Durumu ve Şehir İlişkileri: Çankırı Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2016, c. 9, sy. 47, s. 403-410.
- Taş, Barış, Okan Türkan ve Merve Çolak, “Şehir ve Üniversite Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: Çankırı Karatekin Üniversitesi”, *The Journal of Academic Social Sciences*, E-dergi, 2017, sy. 60, s. 27-40.

- Temurçin, Kadir ve Yolcu Aldırmaz, “Fonksiyonel Açından Kars Şehri’nde Hayvancılık”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2013, sy. 30, s. 297-312.
- Temurçin, Kadir ve Hasan Babacan, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta Şehrinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Gayrimüslimler”, *Atatürk Kültür Merkezi Erdem Dergisi*, Ankara, 2006, c. 16, sy. 45-47.
- Temurçin, Kadir ve Kadir Keçeli, “Bir Davranışsal Coğrafya Çalışması: Isparta Şehri Örneğinde Uluslararası Öğrencilerin Kentsel Mekânsal Algısı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2015, sy. 36, s. 117-138.
- Temurçin, Kadir, “Dinar Şehri’nde Kuruluş, Gelişme, Nüfus ve Fonksiyonel Özellikler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2009, sy. 19, s. 169-194.
- Temurçin, Kadir, “Türkiye’de Kentleşmenin Sıcaklık Koşulları Üzerine Etkisi”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1996, sy. 8, s. 85-92.
- Timor, Ayşe Nur, “Ayancık’ta Şehirselleşimin Yarattığı Mekânsal Değişimleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1999, sy. 7, s. 125-150.
- Timor, Ayşe Nur, “Orta Büyüklükteki Şehirler ve Taşındıkları Önem”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 5, s. 83-101.
- Toker, Tarhan, “Turistik ve Tarihi Şehirlerden: Hierapolis”, *Coğrafya Dünyası Dergisi*, İstanbul, 1951, sy. 4, s. 336-338.
- Toprak, Mehmet Ali, “Mekânsal Planlama Politikaları ve Kentlerin Sosyo-Ekonomik Durumu Işığında Türkiye’de “Üniversiteleşme” Süreci”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2012, sy. 21/2, s. 1-23.
- Toroğlu, Emin ve Ömer Kaya, “Kentleşme Sürecinde Oruçreis Mahallesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2014, c. 12, sy. 2, s. 161-186.
- Toroğlu, Emin, “Bor Şehri’nin Kuruluş ve Gelişmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 21, s. 173-194.
- Tuna, Fikret, “Çankırın’ın Coğrafi Özelliklerinin Şehirselleşim Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2010, sy. 21, s. 219-239.
- Tuncel, Metin, “Bitlis Şehri (Tarihî Coğrafya Açısından Yaklaşım)”, *Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını)*, Ankara, 1996, c. IV, sy. 4, s. 101-110.
- Tuncel, Metin, “İzmit Şehri ve Yayılış Sahası”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 167-188.
- Tuncel, Metin, “Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 22, s. 93-97.
- Tuncel, Metin, “Türkiye’de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1980, sy. 23, s. 124-160.
- Tuncel, Metin, “Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1977, sy. 20-21, s. 119-128.

- Tuncel, Metin, "Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler", *İstanbul Üniversitesi Yer Bilimleri Dergisi*, sy. 1-2, s. 115-124.
- Tuncer, Bayram ve Tahsin Tapur, "Çumra'da Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2012, sy. 25, s. 274-30.
- Tunçdilek, Necdet, "Eskişehir ve Şehrin Tekâmülü", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1957, sy. 8, s. 35-47.
- Tunçel, Harun, "Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları Elazığ Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, c. 13, sy. 1, s. 49-70.
- Turoğlu, Hüseyin, "Sinop Şehri ve Çevresinde Arazi Kullanımı-Jeomorfoloji İlişkisi", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 33, s. 519-528.
- Turut, Hatice ve Özgür, E. Murat, "Bir Kente Göçün Hikâyesi Süreçler Bütünleşme ve Aidiyet", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2018, c. 16, sy. 1, s. 153-180.
- Turut, Hatice ve E. Murat Özgür, "Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 2018, c. 27, sy. 1, s. 1-19.
- Tümertekin, Erol ve Cevat Korkut, "İzmir Şehrinde Nüfusun Dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1964, sy. 14, s. 123-131.
- Tümertekin, Erol, "Effects of Urban Centers on Rural Settlements", *İstanbul University Geography Instuty Review*, İstanbul, 1973, sy. 14, s. 97-106.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul Çevresinde Sanayinin Yeni Yayılma Alanları", *İstanbul: İnsan ve Mekân Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 1997, sy. 50, s. 65-81.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayi: Özellikler ve Dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1970, sy. 17, s. 33-68.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul'un Merkezi İş Sahaları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 17, s. 18.
- Tümertekin, Erol, "Kır-Kent Dengesi ve Göç, Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları ve Kollokuyumu", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları*, İstanbul, 1985, sy. 1, s. 53-60.
- Tümertekin, Erol, "L'Equilibre Urbain-Rural et les Migrations internes: Cas de la Turque", *Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul*, İstanbul, 1981, sy. 17, s. 1-10.
- Tümertekin, Erol, "Yerleşme Planlaması (Şehir-Köy İlişkileri)", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 71-86.
- Türkan, Okan, "Çankırı Şehrinde Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevresel Algısı", *Journal of International Social Research*, E-dergi, 2017, s. 10, sy. 53, s. 409-424.
- Türkeş, Murat, "Kent ve Bölge Planlamasında Topoğrafyaya Bağlı Yerel Rüzgârlar", *Anakara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Ankara, 1996, sy. 5, s. 2013-227.
- Türkoğlu, Necla ve Onur Çalışkan, "Nevşehir ve Ürgüp'te Şehirleşmenin Biyoklimatik Koşullar Üzerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2011, c. 51, sy. 1, s. 45-63.

- Türkoğlu, Necla, Onur Çalışkan, İhsan Çiçek ve Erkan Yılmaz, “Şehirleşmenin Bi-yoklimatik Koşullara Etkisinin Ankara Ölçeğinde İncelenmesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, E-dergi, 2012, c. 9, sy. 1, s. 932-955.
- Uğur, Abdullah, “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, sy. 1(2), s. 41-62.
- Uğur, Abdullah, “Denizli Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçların Mekânsal Analizi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Ankara, 2013, c. 15, sy. 2, s. 1-38.
- Uzun Varnacı, Funda ve Aysu Altaş, “Aksaray Üniversitesi Öğrencilerinin Aksaray Kent Merkezindeki Yeme-İçme Mekânları Algısı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2018, c. 16, sy. 1, s. 121-134.
- Üçeçam, Döndü ve Selçuk Hayli, “Kadirli’nin Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2003, sy. 1 (13), s. 67-90.
- Üçeçam, Döndü ve Selçuk Hayli, “Kadirli Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2004, c. 14, sy. 1, s. 39-65.
- Üçoş, Zübeyde, “Silivri Şehrinin Yerleşme Tarihi ve Mesken Özellikleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 35, s. 110-121.
- Ünal, Çiğdem, “Hasankale’nin Kuruluşu ve Gelişimini Etkileyen Coğrafi Faktörler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1997, sy. 2, s. 285-303.
- Ünal, Çiğdem, “Türkiye’de Bazı Kentlerin Sürdürülebilirlik Düzeylerinin Coğrafi Göstergelerle Belirlenmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*. E-dergi, 2012, sy. 2 (5), s. 847-871.
- Ünal, Çiğdem, “Türkiye’de Şehirli ve Köylü Nüfusun Mekânsal Değişimi (1960-2007)”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2009, c. 9, s. 47-67.
- Ünal, Çiğdem, İlhan İter ve Bayram Yılar, “Kırsal Kesimde İkamet Eden Lisans Öğrencilerinin Şehir Algıları: Nitel Bir Analiz”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2013, sy. 30, s. 30-46.
- Ünal, Çiğdem ve Besime Yücel, “Kent İçi Sanayilere Yerel Halkın Yaklaşımı”, *Tarih ve Gelecek Uluslararası Hakemli İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2017, s. 62-73.
- Üstündağ, Nagehan ve Celalettin Duran, “Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Yardımı İle Şehirlerarası Yollarda Trafik Kazalarının Analizi Elazığ Örneği”, *NWSA: Nature Sciences*, E-dergi, 2009, c. IV, sy. 1, s. 1-19.
- Yakar, Mustafa, “İller Arası ve İl İçi Göçlerde Afyonkarahisar Kenti (1975-2000)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon, 2009, c. 11, sy. 1, s. 141-163.
- Yalçınlar, İsmail, “İstanbul Haliç’inin Temizlenmesi ve Şehrın Gelişmesi Üzerine Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1974, sy. 20-21, s. 25-40.
- Yalçınlar, İsmail, “Şehirlerde Bir Yol Sistemi”, *Bakır Mecmuası*, İstanbul, 1975, sy. 384, s. 1-4.
- Yalçınlar, İsmail, “Türkiye’deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1967, sy. 16, s. 53-66.

- Yaman Kocadağlı, Aylin, “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Ayvalık”, *Sosyoloji Dergisi (İstanbul Üniversitesi)*, İstanbul, 2011, s. 89-131.
- Yasak, Üzeyir ve Hüseyin Melih Özdemir, “Polatlı Şehrinin Mekansal Gelişimi ve Şehir İçi Arazi Kullanımı”, *Studies of the Ottoman Domain*, 2017, c. 7, sy. 13, s. 285-313.
- Yazıcı, Hakkı ve E. Akpınar, “Kelkit’in (Gümüşhane) Fonksiyonel Özellikleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1999, sy. 132, s. 203-231.
- Yazıcı, Hakkı ve Mustafa Yakar, “Afyonkarahisar Kentinde Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı İle Analizi (1990-2000)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2009, sy. 20, s. 155-172.
- Yazıcı, Hakkı, “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1995, sy. 30, s. 189-219.
- Yazıcı, Hakkı, Nustret Koca ve Evren Ekiz, “Topoğrafik, Meteorolojik ve Klimatolojik Faktörlerin Afyonkarahisar Şehrindeki Hava Kirliliği Üzerine Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2018, sy. 71, s. 63-68.
- Yazıcı, Hakkı, Ünal Özdemir ve Ramazan Sever, “Yıldızkent (Erzurum-Yenişehir) Şehirselsel Alanı ve Başlıca Sorunlar”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2000, sy. 35, s. 123-138.
- Yıldırım, Ahmet, “Diyarbakır Suriçi Tarihi Kent Bilgi Sistemi Önerisi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2006, sy. 16, s. 239-246.
- Yıldız, Mehmet Zeydin ve Süreyya Bayram, “GAP Bölgesinde Kentleşme Hareketleri (1927-2000)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2008, sy. 19, s. 301-324.
- Yıldız, Mehmet Zeydin, “Patnos Kentinin Demografik ve Yapısal Gelişimine Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Deneme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van, 2001, sy. 2, s. 121-142.
- Yıldız, Mehmet Zeydin, “Şehirselsel Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanımı Bakımından Patnos”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2001, sy. 5, s. 391-428.
- Yıldız, Selin ve Mehmet Fatih Döker, “İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2016, sy. 32, s. 33-47.
- Yılmaz, Ali ve Semra Günay Ergün, “Türkiye’de Şehir Asayiş Suçları: Dağılım ve Başlıca Özellikler”, *Milli Eğitim Dergisi*, Ankara, 2006, sy. 170 s. 230-249.
- Yılmaz, Ali ve Kemalettin Şahin, “Samsun Şehri ve Yakın Çevresinde Turizm ve Turist Algılaması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, E-dergi, 2009, c. 2, sy. 7, s. 345-358.
- Yılmaz, Ali, “Samsun Kentinin Yeni Gelişim Alanları: Atakum, Atakent ve Kurupelit”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2004, sy. 42, s. 59-72.
- Yılmaz, Ali, Kemalettin Şahin ve M. Hazım Şahin, “Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Tokat, 2013, c. 4, sy. 24, s. 414-425.
- Yılmaz, Ali, Mehmet Tuncer ve Kuddusi Zorlu, “Yavaş Şehir (Sürdürülebilir Yerel Kalkınma) Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Studies of Ottoman Domain*, E-dergi, 2016, sy. 10 (6) s. 1-19.

- Yılmaz, Cevdet, “Bütünşehir’in Caddeleri”, *Bütün Şehir*, Samsun, 2015, sy. 1, s. 16-19.
- Yılmaz, Cevdet, “Çağdaş Kentler; Yükselen Binalar Arasında Kaybolan Değerler”, *Kent Kültürü*, Samsun, 2007, sy. 5, s. 8-9.
- Yılmaz, Cevdet, “Kentsel Dönüşüm; Samsun İçin Yeni Bir Umud”, *Kent Kültürü*, Samsun, 2008, sy. 8, s. 14-15.
- Yılmaz, Cevdet, “Samsun ve Amisos”, *Bütün Şehir*, Samsun, 2016, sy. 7, s. 20-24.
- Yılmaz, Cevdet, “Samsun; Şehir ve Üniversite, Kuramsal Çerçeve”, *Samsun Kültür Sanat*, Samsun, 2016, yıl. 5, sy. 6, s. 21-29.
- Yılmaz, Cevdet, “Şehir İçi İkametgâh Hareketliliği -I; Kuramsal Çerçeve”, *Bütün Şehir*, Samsun, 2016, sy. 8, s. 12-16.
- Yılmaz, Cevdet, “Şehir İçi İkametgâh Hareketliliği -II”, *Bütün Şehir*, Samsun, 2016, sy. 9, s. 42-49.
- Yılmaz, Cevdet, “Şehir, Şehirleşme ve Şehirlileşme”, *Kent Kültürü*, Samsun, 2007, sy. 3, s. 16-17.
- Yılmaz, Cevdet, “2000’li Yıllarda Şehirlerimiz Nasıl Büyüyecek? Yatay mı Dikey mi?”, *Bütünşehir*, Samsun, 2017. sy. 14, s. 16-24.
- Yılmaz, Cevdet, “Bu Şehrin Yaşlıları; Samsun’da Yaşlı Nüfus”, *Bütünşehir*, Samsun, 2016, sy. 5, s. 82-87.
- Yılmaz, Cevdet, “Samsunspor ve Samsun; Bu Şehrin Takımı, Bu Şehrin Kaderi”, *Bütünşehir*, Samsun, 2018, sy. 16, s. 18- 26.
- Yılmaz, Cevdet, “Türkiye’de Kentsel Konut Sorunu ve Yurtdışındaki İşgücünün Büyük Kentlerimizdeki Konut Sorununun Çözümüne Katkıları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 1995, sy. 1, s. 475-494.
- Yılmaz, Cevdet, “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri: Evlilik Yoluyla Göç”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2009, sy. 21, s. 221-232.
- Yılmaz, Murat, “50 Yılda (1960-2010) Van İl’inde Kır-Şehir Nüfus Değişimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2012, sy. 28, s. 33-56.
- Yılmaz, Yusuf, “Erbaa Şehrinin İklim Özellikleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 36, s. 243-259.
- Yiğit, Ali ve Meryem Hayır Kanat, “İstanbul Şehrinde Ağırlıklı Nüfus Merkezinin Değişimi ve Nedenleri: 1990-2010 Dönemi”, *International Journal of Social Science Reserch*, E-dergi, 2017, c. 6, sy. 2, s. 114-123.
- Yiğitbaşıoğlu, Hakan, “Kentlerin Çevre Sorunları ve Habitat Konferansları”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ankara, 1998, c. 38, sy. 1-2, s. 13-29.
- Yıldız, Selin ve Mehmet Fatih Döker, “Monitoring Urban Growth By Using Segmentation-Classification of Multispectral Landsat Images in İzmit, Turkey”, *Environ Monit Assess*, 2016, c. 188:393, s. 2-12.
- Yulu, Adem, “Esenler’de Şehrsel Yenileme”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 35, s. 29-40.
- Yücel, Talip, “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1960, sy. 20, s. 23-35.

- Yücel, Talip, “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1961, sy. 21, s. 31-45.
- Yüceşahin, M. Murat ve E. Murat Özgür, “Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2008, c. 6, sy. 2, s. 27-51.
- Yüceşahin, M. Murat ve Pınar Yazgan, “Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye’de Kentsel Mekânın Üretimiminin Feminist Bir Eleştirisi”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2017, sy. 18 (1), s. 85-106.
- Yüceşahin, M. Murat, “Ankara Kentinde Sosyo-Mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri: Ampirik Bir Analiz”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2012, c. 9, sy. 2, s. 159-188.
- Yüceşahin, M. Murat, “Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirsel Yerleşmeleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, sy. 1, s. 75-95.
- Yüceşahin, M. Murat, Rüya Bayar ve E. Murat Özgür, “Türkiye’de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılışı ve Değişimi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2004, c. 2, sy. 1, s. 23-41.
- Yüceşahin, M. Murat, E. Murat Özgür ve Rüya Bayar, “Urban Functional Specialization and Changes of Functional Structure Characteristics of Cities in Turkey”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2006, sy. 2 (16), s. 19-40.
- Zaman, Mehmet ve Salih Birinci, “İlçe Merkezi Statüsü Kazandıktan Sonra Şehirleşme Sürecine Giren Yerleşmelere Bir Örnek: Beşikdüzü”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2009, s. 147-166.
- Zaman, Mehmet ve Serkan Doğanay, “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2000, sy. 3, s. 245-286.
- Zaman, Mehmet, “Yayla Turizm Merkezlerine Tipik Bir Örnek: Hıdırnebi Yayla Kent”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2001, c. 7, sy. 6, s. 215-236.
- Zaman, Mehmet, Cemal Sevindi ve Salihli Birinci, “Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2018, c. 22, s. 581-601.

Türkiye Şehir Coğrafyası Makaleler Bibliyografyası (1915-2018)

A. Emrah SİYAVUŞ

Özet

Bu çalışmada Türkiye’de coğrafyacılar tarafından yazılmış olan şehir coğrafyası makaleleri bir araya getirilmiştir. 1915 yılında İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümünün kurulmasıyla Türkiye’de modern anlamda coğrafya çalışmaları başlamıştır. Beşerî coğrafyanın bir alt dalı olan şehir coğrafyası konusundaki çalışmalar ise 1950’lerden sonra kırdan kente göçün artmasıyla yoğunluk kazanmıştır. Bu konuda yazılan makale sayısı günümüze kadar artarak devam etmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde genel hatlarıyla konudan bahsedildikten sonra ikinci bölümde yönteminden, üçüncü bölümde ise coğrafyacıların şehir coğrafyası çalışmalarında ele aldıkları belli başlı konuların neler olduğuna değinilmiştir. Dördüncü bölümünde çalışmaya ait istatistiki verilerin olduğu değerlendirme ve sonuç kısmı bulunurken, beşinci bölümü derlenen çalışmaların yer aldığı bibliyografyadan oluşmaktadır.

Bu çalışmanın coğrafyacıların şehir konusundaki birikimlerinin bir araya getirilmesi, şehre bakış açılarının analiz edilmesi ve şehir coğrafyası konusunda yapılacak olan araştırmalar öncesinde ilgili kaynaklara daha hızlı ulaşılması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de coğrafyacıların şehir coğrafyasıyla ilgili 2018 yılı sonuna kadar yazmış olduğu makalelerin kaynakçası oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehir Coğrafyası, Şehir Çalışmaları, Şehir Bibliyografyası, Türkiye Şehir Çalışmaları, Şehir Coğrafyası Makaleleri

The Bibliography of Articles on Urban Geography in Turkey (1915-2018)

A. Emrah SİYAVUŞ

Abstract

This study is a compilation of articles on urban geography written by geographers in Turkey. Geographical studies in Turkey began in a modern sense with the establishment of Geography Department at Istanbul University in 1915. The study of urban geography, which is a subdivision of human geography, became more intense after the 1950s following an increase in the migration into the cities. The number of articles written on this subject has continued to increase to this day.

This study begins with an introduction on the general features of urban geography. The second part is about the method, whereas the third part delves into the topics examined by geographers in urban geographical studies. The fourth part includes an evaluation of the statistical data with conclusive remarks and the fifth part consists of the bibliography of the compiled studies.

This study hopes to contribute to the field by enabling quick access to the relevant material for further studies through a compilation of the works of geographers on urban space and an analysis of their perspectives towards the city. Moreover, it presents a bibliography of articles written by geographers in Turkey on urban geography until the end of 2018.

Keywords: Urban Geography, Urban Studies, Urban Bibliography, Turkey Urban Studies, Urban Geography Articles.

Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü

Cevdet YILMAZ*

Giriş

Beşerî faaliyetlerin en çarpıcı örnekleri olan yerleşmeler ve bunları oluşturan meskenler açısından Türkiye âdeta bir açık hava müzesi görünümündedir. Ülkemizin özel konumu, uzun tarih geçmişi, çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmasından kaynaklanan kültürel birikimi, sosyo-ekonomik özellikleri vb. beşerî faktörler yanında, yöreden yöreye değişen ve her yörenin kendine has belirgin özelliklerini yansıtan iklimi, yeryüzü şekilleri, jeolojik yapısı, bitki örtüsü vb. fizikî coğrafya faktörleri Türkiye’de görülen yerleşme ve mesken (konut) çeşitliliğinin nedenlerinden sadece bazılarıdır.¹

Bu muhteşem zenginliğe karşılık Türkiye’de kırsal yerleşmelerin ve bunları oluşturan meskenlerin ekonomik, sosyal, kültürel, tarihî ve coğrafi özelliklerinin tam olarak araştırıldığı ve bunların bütün yönleriyle ortaya konulduğunu söylemek güçtür.

Diğer yandan ülkemizde yüksek öğretim kurumlarının ülke geneline yayılması ve sayı olarak artışına bağlı olarak 40’tan fazla üniversitede Coğrafya Bölümü bulunmakta, bunlara ek olarak yüze yakın Eğitim Fakültesinin Sosyal Bilimler Eğitimi bölümlerinde de çok sayıda coğrafya bilim insanı görev yapmaktadır. Bazı imkansızlıklara rağmen araştırma ve yayın faaliyetleri bütün hızı ile devam etmekte, söz konusu eksiklikler giderilmeye çalışılmaktadır.

* Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD Öğretim Üyesi, cyilmaz@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0430-619X.

1 Cevdet Yılmaz, *Kırsal Yerleşmeler (Terminolojik Sorunlar)*, Samsun: Etüt Yay., 2002, s. 1.

Bu araştırmada öncelikle ülkemiz üniversitelerinde görev yapan coğrafyacıların yaptıkları ve yayınladıkları Türkiye’de kırsal yerleşmeler ile bunları oluşturan meskenleri konu alan çalışmalar ele alınmıştır. Kısmen konu ile ilgili diğer bilim dallarından yapılan çalışmalar ile başka alanlara mensup bilim insanlarının coğrafya dergilerinde yayınlanan çalışmalarına da yer verilmiştir.

Metin içinde dikkate alınması gereken en önemli husus ise; yerleşme ve mesken tipleri konusunun sadece coğrafyanın ilgi alanı olmadığı; kamu yönetiminden mimarlığa, iktisattan mühendisliğe, hukuktan ziraate onlarca bilim dalının da başlıca konularından biri olduğudur. Bu itibarla yukarıda adı geçen ve geçmeyen bilim dallarında da yerleşme ve konut üzerine sayısız kitap ve makale yayınlanmış, tebliğ sunulmuştur.

Konunun bu kadar geniş olması göz önünde bulundurularak bir ayrıştırmaya gidilmiş, metin içinde ağırlıklı olarak coğrafya bilim dalı içinde ve birkaç istisna hariç, yine sadece coğrafyacılar tarafından yazılan kırsal yerleşmelerle ilgili eserlere yer verilmiştir. Yine konuyu sınırlandırmak ve ayrıntıya girerek özü kaçırmamak adına; bazı coğrafyacıların coğrafya dergileri ve sempozyumları dışında yayınladıkları veya sundukları tez, makale ve bildiri metinlerine de önemli görülmedikçe yer verilmemiştir.

Malum olduğu üzere günümüzde branşlar dışında genele hitap eden sayısız “Sosyal Bilimler”, “Eğitim”, “Jeomorfoloji” ve benzer isimli dergiler ile yine hemen her alandan makale kabul eden çok sayıda karma dergi, yine aynı şekilde yayınlanmış sempozyum ve bildiri kitapları vardır. Coğrafyacılar da yerleşme ve meskenlerle ilgili yayınlarının bir kısmını buralarda yayınlamışlardır.

Aynı konu ile ilgili bir başka husus ise yüksek lisans veya doktora tezleri ile diğer araştırma eserlerinin bir kısmı maddî imkânsızlıklar ya da başta üniversiteler olmak üzere yayın yapması gereken kurumların ilgisizliği nedeniyle bireysel ve az sayıda yayınlanmaktadır. Bunların çoğundan yazarları ve şayet doçentlik gibi sınavlarda dosyasına koymuşsa ilgili jüriler dışında kimsenin haberi olmamaktadır. Bu şekilde yayınlanmış, fakat sayılan gerekçelerle gözümüzden kaçtığı için bu metinde yer verilmeyen çalışmalar da olmuştur. Burada bir kasıt değil, yayına ulaşamama sorunu vardır. Yukarıda bahsedildiği üzere, bütün bu yayınlar içinde bu çalışmada ağırlıklı olarak sadece adında coğrafya olan kitap, dergi ve sempozyum bildiri kitapları dikkate alınmıştır.

Metin içinde sayıları az da olsa, “Türkiye Kırsal Yerleşim Coğrafyasına” ilgi duyanlar için T.C. İçişleri Bakanlığı gibi resmî kurumların köy sayısı ve bunların nitelikleri ile ilgili olarak yayınladıkları yayınlar ile yine köylerimizin kuruluş ve gelişmesinin tarihî faktörlerle ilişkisini göstermek anlamında bazı tarihî kaynaklara da değinilmiştir.

Bütün bu çalışmalar üzerinden Türkiye Kırsal Yerleşim Coğrafyası ile ilgili olarak önemli gördüğümüz hususlar ve bunlarla ilgili olarak bugüne kadar yapılmış çalışmalar aşağıda ana başlıklar altında verilmiştir.

I. Tanım ve Sınıflandırma

Türkiye’de kır ile kent ayrımında en çok başvurulan kriter nüfus miktarıdır. Sosyal bilimciler arasında kabul gören rakam 10.000’dir. Yaygın olan tanıma göre; yaşayanların büyük kısmının tarım dışı faaliyetlerden geçimini sağladığı, yoğun nüfuslu ve organize olmuş yerleşmelere şehir denir. Bu tanımın aksine; yaşayanların büyük kısmının sanayi ve hizmet sektörleri dışında, ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık vb. faaliyetlerden geçimlerini sağladıkları, nüfusu 10.000’den az olan, nüfusun bir arada değil araziye gelişigüzel dağılmış olduğu ve belediye hizmetleri gibi organizasyonların henüz yeterince gelişmediği kesimler de kırsal alanları, yani kasaba, köy ve köy-altı yerleşmelerini oluşturmaktadır.

A. Genel Özellikler

Türkiye’de kırsal yerleşmeler çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bu yüzden genelleme yaparak onları gelişigüzel ve basit şekilde sınıflandırmak mümkün değildir. Giriş kısmında da bahsedildiği üzere ülkemiz genelinde kırsal yerleşmelerin bu denli çeşitlilik arz etmesinde Anadolu’nun insanlığın ilk yerleşim alanlarından biri olması, sayısız medeniyete ev sahipliği yapması gibi tarihsel faktörlerin rolünden ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğine, sosyal yapı farklılıklarından fizikî faktörlerin belirleyici etkilerine kadar sayısız sebep etkili olmuştur.

Tüm bu nedenlerle Türkiye’de kırsal yerleşmeleri ana ve alt başlıklar altında incelemek en doğru yol olup, aşağıda bu yöntem takip edilmiştir. Böylece kırsal yerleşmelerdeki çeşitlilik göz önüne serildiği gibi, her bir başlık altında o yerleşme çeşidi ile ilgili yapılmış çalışmalarla ilgili kaynaklar verilerek mevcut literatür tanımlanmıştır. Bu vesileyle hangi alanda ne tür çalışmalar yapıldığı gösterilirken, eksikliklere de dikkat çekilmek istenmiştir.

B. Nüfus Büyüklüklerine Göre Kırsal Yerleşmeler

Ülkemizde nüfusu 10.000’in altında olan kırsal yerleşmeler üç gruba ayrılır. Bunlar kasabalar, köyler ve köy-altı yerleşim birimleridir.

1. Kasaba Yerleşmeleri

Sosyal bilimcilerin ekseriyetinin görüşüne göre kasabalar Türkiye’de nüfusu 2.000 - 10.000 arası olan yerlerdir. Konunun dışında olan kişi ve kurumların en çok karıştırdığı hususlardan biri illerin şehir, ilçelerin de kasaba olduğu algısıdır. Türkiye’de bütün il merkezleri 10.000’den fazla nüfusa sahiptir. Fakat bütün ilçeler için benzer bir genelleme yapamayız. Ülke genelinde 81 il’e bağlı 950 civarında ilçe vardır ve bunların en az 400 tanesinin nüfusu 10.000’in altındadır. Yine bu

son grup (nüfusu 10.000'den az olan) ilçeler içinde (6 Şubat 2008 tarihi itibarıyla) ilçe merkezini oluşturan yerleşim birimi olarak nüfusu 2.000'in altında olan 50 civarında ilçe vardır. İlçeler Türkiye idarî taksimatı içinde yer alıp, vatandaşa daha kolay hizmet ulaştırmak üzere planlanıp teşkilatlandırıldıklarından, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren lüzum görülen birçok yerde, çoğu kez nüfus miktarı göz önüne alınmadan kurulmuşlardır.

Fakat ilçelerle ilgili en önemli husus belediye teşkilatlarına bağlı olarak ortaya çıkan özellikleridir. Şöyle ki; Türkiye'de kırsal ve kentsel nüfus ayırımı sosyal bilimciler tarafından 10.000 nüfus kriteri dikkate alınarak tasnif yapılırken, Devlet ve TÜİK (yukarıda şehrin tanımını verirken bahsettiğimiz organizasyon varlığını dikkate alarak) belediye kurulan her yeri şehir kabul etmektedir. Belediye kurulurken de 10.000 nüfus değil, ilçe teşkilatının kurulup kurulmadığı dikkate alındığından nüfusu 10.000'in altında olan, hatta (1990'da Kastamonu'nun Doğanyurt köyünün 829 nüfusu olmasına rağmen ilçe yapılması dikkate alınır) nüfusu 2.000'in altında olan yerler de (ilçe yapılmalarına bağlı olarak belediye teşkilatı kurulduğu için) şehir kabul edilmektedir.

Başka bir ifadeyle, sosyal bilimcilere göre nüfusu 10.000'in üzerinde olan yerleşmeler şehir kabul edilirken, TÜİK'e göre nüfusu 10.000'in altında, hattâ 2.000'in altında bile olsa bir yer ilçe yapılmışsa ve kanun gereği buralarda belediye teşkilatı da kurulmuşsa buralar şehirdir.²

Bu durum Türkiye'de kırsal ve kentsel nüfus oranları verilirken (örneğin 2000 yılı için Türkiye kentsel nüfus oranlarının; sosyal bilimcilere göre % 55, TÜİK'e göre % 65 gibi) iki farklı rakamın (yaklaşık % 10'luk farkın) ortaya çıkmasının başlıca sebeplerinden biridir.

6360 sayılı yasa ile mevcut 14 büyükşehir 16 tane daha ilave edilmiştir. İleriki yıllarda büyükşehir statüsüne sahip mevcut bu 30 il'e, geri kalan 51 il dâhil edilerek Türkiye'deki bütün iller büyükşehir yapıldığında (mevcut duruma göre) kâğıt üzerinde kırsal nüfus sıfırlanmış olacaktır. Bilindiği gibi 2007'den itibaren büyükşehirlerin köyleri mahalle yapılmış, o tarihten beri bu illere ait istatistiklerde TÜİK tarafından kırsal nüfusa yer verilmemektedir. Hâlihazırda Türkiye'nin 30 büyükşehir statüsüne sahip ilinde kırsal nüfus yok, diğer 51 ilde var görünmektedir.

Yasalarla ya da istatistik verilere dayandırılarak kırsal (köylü) nüfusu yok etmek elbette mümkün değildir. Bu konuda bizim önerimiz illerin ve ilçelerin merkez (şehirleşmiş) mahallelerinin "kentsel mahalle", diğer kırsal uğraşların sürdüğü eskiden beri köy olarak adlandırdığımız yerlerin de "kırsal mahalle"

2 Nitekim 6 Şubat 2008 tarihi itibarıyla (yine TÜİK verilerine göre) Türkiye genelinde merkez nüfusu 2.000'in altında olan 50 kadar ilçe vardı.

olarak isimlendirilmesidir. Bu yapıldığı takdirde Türkiye'nin gerçek kırsal ve kentsel nüfusu bilinmiş olacak, planlamalarda hata yapılmayacaktır.³

2. Belde Yerleşmeleri

Kasabalar içinde ele alınması gereken bir diğer kavram ise “belde”lerdir. 1980’li yıllarda nüfusu 2.000’i geçen, fakat ilçe teşkilatı olmadığı için belediyesi olmayan yerlerde katı atıkların toplanması, temiz ve güvenilir içme suyu verilmesi, itfaiye hizmetlerinin halka ulaştırılması, yerleşim alanlarının planlı gelişmelerinin sağlanması vb. sebeplerle belediye teşkilatları kurulmuştur. Belediye teşkilatı kurulan ve nüfus miktarı açısından kasaba tanımı içinde yer alan bu yerler “belde” olarak isimlendirilmişlerdir.

Muhtarlığa göre daha üst bir konum olan “belde belediye başkanlığı” kısa sürede halkın ilgisini çekmiş, Türkiye genelinde (o günkü siyasî şartların belediye başkanlığı sayısı üzerinden elde edebilecekleri prestijin de itici gücüyle) Türkiye genelinde birçok köy, ya nüfusları şişirilerek ya da birkaç köy bir araya gelip nüfuslarını 2.000’in üzerine çıkartarak belediye teşkilatı kurulması için gerekli şartı sağlamışlardır. Bu şekilde nüfusu 2.000’den fazla olan fakat ilçe olmadığı için belediyesi olmayanlara ilave olarak, bu şekilde zorlama metotlarla belediye kurulması için nüfus yeterliliğine kavuşan binlerce yerleşim birimi belediye teşkilatına kavuşarak “belde” olmuştur. Böylece nüfus miktarı açısından 2.000 - 10.000 arası nüfusa sahip yerleşim birimleri şayet ilçe teşkilatı varsa ilçe, yoksa “belde” adıyla anılır olmuştur.

Beldelerin bir kısmı zaman içinde gelişme göstermiş, önemli bir kısmı ise kayda değer bir ilerleme kaydedememişlerdir. Gelişme gösteremeyenler 1994’te çıkarılan “Belediyeler Yasası” ile “nüfusu 2.000’in altına düşen beldelerin belediyesi kapanır ve köye dönüşür” amir hükmü gereği köye dönüştürülmüştür. Türkiye genelinde bu yasa ile 3.000’e yakın belde belediyesi kapatılarak köy statüsüne geri döndürülmüştür. Aynı yasa ile nüfusu 5.000’in üzerinde olanların belediyeler muhafaza edilmiş, nispeten gelişme gösterenlerin bir kısmı ilçe yapılmış, bir kısmı da (5 km’den az yakınlığa sahip olanlar) komşu belediyelere bağlanarak mevcut “belde”ler yeniden yapılandırılmışlardır.

Belde belediyelerinin kapatılmasında idarî giderlerin fazla olması, gereksiz siyasî çekişmeler gibi nedenler de etkili olmuştur. Daha önce nüfusları azaldığı halde kapatılmamalarının bir sebebi de “de facto” nüfus sayımı ile ilgilidir. 2000’li yıllara kadar Türkiye’de de facto nüfus sayımı (kişi o an için nerede bulunuyorsa orada sayılması) nedeniyle bu belediyeler kapanmamak için gurbetten günübürlük nüfus transfer ederek nüfuslarını fazla gösterebilmişlerdir. Sonraki yıllarda (2007’den itibaren) adrese dayalı nüfus sayımına (ADNKS’ye) geçilince

3 Eren Şenol, “Büyükşehir Statüsündeki İllerde Kırsal Nüfusun Tespiti: Ordu İli Örneği”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 72, 2019, s. 53-63.

bu beldelerin gerçek nüfusları ortaya çıkmış, bu da nüfusu azalan belediyelerin kapatılmaları için önemli bir gerekçe oluşturmuştur.

3. Köy Yerleşmeleri

18.3.1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu gereği nüfusu 2.000'in altında kalan yerler Türkiye'de köy olarak kabul edilmişlerdir. Ülkemizde "köy" kavramı çok geniştir. İstanbul'da Bakırköy ve Kadıköy gibi nüfusu milyonları bulan ilçeler yanında; tatil köyü ve lojistik köy vb. kavramlara ilave olarak, büyük şehirlere göre taşradaki il ve ilçeler, il ve ilçelere göre onların köyleri, köylere göre onların mahalleleri, mahalleler içinde meskenlerin konumuna göre aşağı köy, yukarı köy gibi söylemler Türkiye'de köy kavramının ne kadar esnek bir karşılığı olduğunun en açık göstergelerinden biridir.

Türkiye'de kırsal yapı anlamında köyler toplu, orta derece dağınık ve dağınık olabilir. Köylerin bu şekilde toplu veya dağınık olmasında; su temini, zemin koşulları, güvenlik, baki, ulaşım, ekonomik faaliyetler gibi fizikî ve beşerî çok sayıda faktör önemli rol oynar. Bu faktörler kendi içlerinde de çoğu zaman bir tutarlılık göstermez. Örneğin "dağlık ve engebelik arazilerde dağınık, düz arazilerde toplu yerleşme görülür" söylemi her yer için geçerli değildir. Su kaynaklarının da kıt olmasına bağlı olarak İç Anadolu'nun düz arazilerinde toplu yerleşme görülürken, Karadeniz Bölgesinde Çarşamba ovasında dağınık yerleşme görülür. Bunun sebebi arazinin düz ve su kaynaklarının kıtlığı değil, özellikle Kafkaslardan ve Doğu Karadeniz illerinden gelen göçmenlerin kendilerine tahsis edilen arazilere yerleştirilmesi sırasında bunların ova genelinde gelişigüzel ve özellikle dağınık olarak iskân edilmeleridir. Bu durumda İç Anadolu Bölgesinde yerleşmenin toplu veya dağınık olmasında fizikî faktörler daha etkili iken, Karadeniz Bölgesinde tarihî faktörler etkili olmuştur demek daha doğrudur.

Fakat bütün bu hususlar bir köyden diğerine değiştiği için bir genelleme yapmak imkânsız olmakla birlikte, ülke geneline bakıldığında; İç Anadolu, Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde toplu yerleşmeler görülürken Batı ve Orta Karadeniz bölümleri ile Doğu Anadolu Bölgesinde orta derece dağınık, Orta Karadeniz bölümünün doğusundan başlayarak Doğu Karadeniz bölümünün özellikle denize bakan yamaçlarında dağınık yerleşme görülür.

Bunlardan orta derece dağınık yerleşmelere yakından bakıldığında; Kocaeli-Sinop arasında kalan kesimde birbirinden uzakta yaklaşık 4-5 yerleşim birimi mahalle adıyla bir muhtarlığa denk gelirken, Doğu Anadolu'da mahalleye göre biraz daha küçük fakat sayıca 10-20 yerleşim birimi mezra adıyla bir muhtarlığı oluşturmaktadır.

Türkiye'deki köyler nüfus büyüklüklerine göre ele alındığında da önemli sorunlar taşımaktadır. Her ne kadar 2.000'in altında nüfusa sahip yerler köy olarak kabul edilse de Türkiye köylerinin çok büyük bir kısmı 1.000 kişinin altında

nüfusa sahiptir. Belki en az yarısının nüfusu da 250 kişi civarındadır. Ortalama 500 nüfusa sahip oldukları kabul edilse bile, bu 500 nüfus Doğu Karadeniz’de (her yamaçta bir mesken şeklinde) araziye serpiştirilmiş gibiyken, Batı Karadeniz’de örneğin Kastamonu’da yine ortalama 50’şer kişi halinde 5 mahalleye dağılmış vaziyette bulunabilir.

Nüfusu az ve aynı zamanda dağınık olan yerleşmeler Türkiye’de kırlara hizmet götürmenin maliyetini artırdığı gibi, birlikte iş yapma imkânlarını da ortadan kaldırarak kırsal kalkınma çabalarını sekteye uğratan ve kırdan kente göçü besleyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedendir ki Türkiye’de kırsal kalkınma çabaları bir türlü başarıya ulaşamamakta, oldukça büyük zaman ve para kayıplarına sebep olmaktadır.

C. İdarî Taksimata / Teşkilata Göre Kırsal Yerleşmeler

T.C. İçişleri Bakanlığı verilerine göre⁴ ülkemizde Haziran 2018 itibarıyla 81 il, 921 ilçe 32.011 mahalle, 18.338 köy⁵, 23.958 bağlı (köy-altı yerleşmesi) vardır. Bilindiği gibi Türkiye’de idarî yapı değişiklikleri çok sık yaşanmaktadır. İlçelerin il, kasabaların ilçe yapılması kadar, bunların idarî saha değişiklikleri de sürekli gündemdeki yerini muhafaza etmektedir.

1. İlçeler / Kazalar

Türkiye’de ilçeler (eski adıyla kazalar) buldukları illere göre 4 kategoride değerlendirilebilir. Bunlar;

- İl merkezini oluşturan merkez ilçeler (Sinop il merkezini oluşturan ve adını Sinop iline veren Merkez İlçe gibi),
- Büyükşehir statüsünde olan merkez ilçeler (İstanbul’un Fatih, Bakırköy vd. ilçeleri gibi),
- Büyükşehirlerin merkezde yer almayan taşra ilçeleri (İstanbul’un Şile, Ankara’nın Haymana ilçeleri gibi),
- Büyükşehir olmayan illerin taşradaki ilçeleri (Edirne’nin Keşan, Sinop’un Ayancık, Boyabat, Gerze ilçeleri gibi).

Bu 4 grup ilçe içinde; 30 il büyükşehir statüsünde olduğu için bunların, nüfusu 10.000’in altında da olsa, taşradaki ilçe merkezleri (Samsun’un 3.000 nüfuslu Salıpazarı ilçesinde olduğu gibi) köyleri ile birlikte şehirli nüfus kabul edilmektedir.

4 <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim: 5.6.2018)

5 6360 sayılı Büyükşehir Yasası burada da kendini göstermiş; daha önce Türkiye’de kırsal anlamda 34 bin 522 olan köy sayısı, 30 ilin büyükşehir statüsüne kavuşup, köylerinin mahalle yapılmasıyla (diğer 51 il içinde yer alanlarla) 18.338’e düşmüştür. Köy sayısındaki azalma, köy-altı yerleşme sayısının da azalmasına neden olmuştur. Büyükşehirlere bağlı köylerin mahalle yapılmasıyla, bu köylere bağlı köy-altı yerleşmeleri de aynı mahalle içinde birlikte değerlendirildiklerinden, yasa öncesine göre köy-altı yerleşme sayısı da önemli ölçüde (kâğıt üzerinde sayı olarak) azalma göstermiştir.

Büyükşehir olmayan Sinop'un aynı nüfus miktarına sahip Dikmen ilçe merkezi ise kasabadır.

Bir başka örnek Samsun'un Asarcık ilçesinden verilebilir. Asarcık'ın 2012'de ilçe merkezi (şehir/kasaba) nüfusu 2.435, köylerin toplam nüfusu ise 14.798'dir. İlçe merkezi nüfusu 10.000 rakamının çok altında olmasına rağmen belediye teşkilatına sahip olduğu için şehir kabul edilirken, köyleri ise kırsal nüfusa sahip yerleşmeleri oluşturmaktaydı. 2013 yılından itibaren Samsun ilinin tamamı büyükşehir olmasıyla Asarcık'ın kırsal nüfusu da şehirlî nüfus olarak kabul edilmiş, böylece 2017 yılı itibarıyla Asarcık 16.819 nüfusu ile (kır-kent ayrımı olmaksızın bütün nüfus ilçe merkezinde yaşıyormuş gibi) kentsel bir yerleşme olarak kayıtlarda yerini almıştır. Aslında ise Asarcık için 2012 yılından farklı bir durum söz konusu değildir. Nüfus miktarı yaklaşık aynı kalmış, kırsal ve kentsel yapısı da neredeyse hiç değişmemiştir.

Görüldüğü gibi büyükşehir yasası kır-kent ayrımı ve kırsal-kentsel nüfus yapısı⁶ üzerinde biz coğrafyacıların bile açıklamakta zorlandığı karmaşık bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmuş⁷, idari coğrafyanın da başlıca konularından biri haline gelmiştir⁸.

2. Bucaklar / Nahiyeleler

İlçe merkezine uzak köylerin güvenliğini sağlamak üzere o köylere yaklaşık eşit mesafede yer alan bir köyün seçildiği, merkezî idareden bazı ihtiyaçların karşılanması için oluşturulmuş ve bu işler için bir de bucak müdürünün atandığı idarî birimlerdir. Hemen hepsinde yaklaşık 10 askerden oluşan bir karakol vardır. 1970'lere kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ulaşımın gelişmesi sonucu en uzak köylere ilçe merkezlerinden kolaylıkla erişilmesi yanında, bunların bir kısmının ilçe veya belde teşkilatına kavuşması ya da zaten muhtarlık teşkilatına sahip olmaları gibi nedenlerle zamanla önemlerini kaybetmiş, nihayet idarî zincirden çıkartılarak varlıkları son bulmuştur.

3. Divanlar

Divan; aslında Selçuklulardan beri bilinen Osmanlı döneminde ise daha çok Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu'nun kuzey kesimlerinde görülen nahiye ile karye

6 Ünsal Bekdemir - S. Kocaman - S. Polat, "Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye'de Şehir Nüfusu ve Şehir Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 32, 2014, s. 277-297.

7 Türkiye'deki bütün iller büyükşehir yapılarına kadar bu karmaşa devam edecek gibi görünmektedir. Fakat bütün iller büyükşehir olduğunda kırsal nüfus da sıfırlanmış, köy kavramı sona ermiş olacaktır. Gerçekte ise böyle bir şey mümkün olmayacağına göre, 81 il büyükşehir olduğunda, daha önce önerdiğimiz gibi; "kırsal mahalle" ve "kentsel mahalle" ayrımına gidilerek bu sorun ancak o şekilde çözülebilir inancındayız.

8 Ali Özcağlar, *İdari Coğrafya*, Ankara: Ümit Ofset Basım, 2011.

(köy) arasında bir idarî birimdir. 1900'lerin başlarında Karadeniz Bölgesini ziyaret eden Alman seyyah Leonhard'ın burada orman içlerinde gördüğü dağınık köy yerleşmelerini divan olarak kaydetmesi, sonraki yıllarda coğrafyacıların bu bilgileri yerleşme adı gibi algılayarak bunlara Türkiye kırsal yerleşme çeşitlerinden biri olarak yayınlarında yer vermeleri, bir yanlış isimlendirmenin günümüze kadar gelmesine sebep olmuştur. Orhonlu⁹ divanların bir yerleşme değil idarî birim olduğunu belirtmiş, Yılmaz¹⁰ da (ilgili literatüre ilave olarak) sahada yaptığı araştırmalarla divanların oba, kom, mezra gibi bir yerleşme şekli ve adı değil, geçmişte birkaç köyden oluşan idarî-malî bir birim oldukları, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte bunların muhtarlıklara dönüşerek (Bolu'nun Dörtdivan ilçesindeki gibi isimleri hariç) ortadan kalktıklarını ayrıntıları ile ortaya koymuştur.

4. Muhtarlıklar

Türkiye mülki-idarî sistemi içinde en alt kademeyi muhtarlıklar oluşturur. İç Anadolu, Marmara, Ege gibi bölgelerimizde köyler çoğunlukla toplu yerleşim özellikleri gösterdiğinden bunların her biri bir muhtarlık / bir köy yerleşmesidir. Karadeniz Bölgesinin batı kesimlerinde ise köyler mahallelerden oluşur. 4-5 mahalle bir köyü, yani muhtarlığı oluşturur. Doğu Karadeniz bölümünde yar alan köyler ise araziye gelişigüzel dağılmış tek ev ve eklentilerinden oluşur ve hepsi birlikte bir muhtarlık oluştururlar. Doğu Anadolu'da hayvancılığa bağlı olarak birkaç hane bir vadi tabanında veya yamacında olmak üzere 15-20 mahalle (yöredeki adıyla mezra) bir muhtarlık oluşturur.

Bunlardan toplu köyler (tek bir mahalleden oluşanlar) bir muhtarlık iken, diğerleri için köy bir mahalleden değil, ayrı ayrı hanelerden, mahallelerden, mezralardan oluşur ki köyden küçük köye bağlı ve birlikte bir köyü (muhtarlığı) oluşturan (mahalle, mezra, yayla, güzle, kışla, oba, kom, ağıl ve diğerlerinden oluşan) bu yerleşmelere köy-altı yerleşmeleri diyoruz.

Muhtarlık anlamında köy Türkiye Yerleşme Coğrafyası bakımından da en küçük idarî birimdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927'de) 40.600 civarında (bir kısmı bucak statüsünde olan) köy vardı. 1990 yılında bu rakam 35.544 idi. Aynı yıl itibarıyla Türkiye'de yaklaşık bu 35.000 köye karşılık 50.000 civarında da köye bağlı köyden küçük kırsal yerleşme birimi vardı. 2013 yılından itibaren Büyükşehir statüsü ile birlikte rakamlar farklı şekilde yorumlanmaya başlansa da 1990 yılı göz önüne alınırsa Türkiye'de 85.000'in üzerinde köy ve köy-altı yerleşme birimi vardır.

Fakat günümüz Türkiye'sinde kırsal yerleşme sayısı hiçbir kurala tabi olmadan çeşitli isimler altında gelişigüzel bir şekilde artmaya devam etmektedir. Yine

9 Cengiz Orhonlu, "Divan: A Historical Term in The Settlement Geography of Turkey", *Disputationes Ad:Montium Vocabula*, VIII/4, Wien, 1969, s. 89-93.

10 Cevdet Yılmaz, "Türkiye'de Tarihçiler ve Coğrafyacılar Tarafından Farklı Anlamalarda Kullanılan Bir Terim: Divan", *Historical Studies*, c. 2, 2010, s. 273-390.

bunların büyük kısmı hizmet getirme ve maliyetini kurtarma anlamında yeterli büyüklüğe ulaşamadıkları halde devletten her türlü altyapıyı talep etmekte, bu da büyük bir israfa sebep olmaktadır. Nitekim 2000 nüfusu geçenlere önce belediye kurulup buraların belde yapılması, ardından yeterli gelişme gösteremeyerek devletin sırtına kambur olan 3000 kadar beldenin kapatılarak bunların büyük kısmının tekrar köy statüsüne dönüştürülmesi bunun tipik örneğidir.

D. Belediyesi Olup Olmama Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler

T.C. İçişleri Bakanlığı verilerine göre Haziran 2018 itibarıyla Türkiye’de 1398 adet belediye teşkilatı olan birim bulunmaktadır. Bunlardan 30’u büyükşehir belediyesi, 51’i il belediyesi, 519’u büyükşehir ilçe belediyesi, 402’si ilçe belediyesi, 396’sı belde belediyesidir.

Yukarıda Samsun’un Asarcık ilçesi örneğinde olduğu gibi bunlar içinde Büyükşehir statüsüne sahip illerdeki belediyeler yerleşme nüfusu 10.000’in altında da olsa şehirli nüfus kabul edilmektedir. Bunların dışında kalan 51 il bünyesinde yer alan 200 kadar ilçe nüfusları 10.000’in altında oldukları için, 396 adet belde belediyesi de (il veya ilçe merkezi olmadıkları halde belediye teşkilatına sahip “belde”¹¹ olmaları nedeniyle), Türkiye genelinde toplam 600’e yakın yerleşme birimi “belediyesi olan kırsal yerleşmeler”i oluşturmaktadır.¹²

Türkiye’de belediye örgütlü yerleşmelerin sayıları, yıldan yıla yapılan düzenlemelerle, sürekli değişim halindedir. En son 3.000 civarında belde belediyesinin kapatılması, diğerlerinin ise yakındaki bir belediyeye bağlanması bunun tipik bir örneğidir. Günümüzde kırdan kente doğru yaşanan yoğun göç nedeniyle kırsal alanda yer alan bazı belediyeler kapanırken, şehirsiz alanlarda yeni belediyeler kurulmakta, belediye sayısı da buna bağlı olarak bir yıldan diğerine değişmektedir.

E. Köy ve Köy-Altı Olma Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler

Köy yerleşme biriminin temeli meskendir. Bir köy meskeni (kişilerin ikamet ettiği) ev ve (aynı kişilerin ekonomik faaliyetlerini icra ederken kullandıkları ahır, samanlık, ambar, garaj vb.) eklentilerden oluşur. Meskenler köy kırsal yerleşmesi içinde toplu ya da birbirinden uzakta olabilir. Meskenlerin köy içinde dağılışı düzene göre köyler; toplu köy, orta derece dağınık köy, dağınık köy şeklinde olabilir.

Toplu köyler; köyü oluşturan meskenlerin hepsinin bir arada olduğu, meskenler arasındaki mesafenin (yangın sızırma tehlikesine dikkat edilerek) yaklaşık 15-20 metreden fazla olmadığı yerleşim birimleridir.

11 İl ve ilçe merkezi olmadığı halde belediye teşkilatı kurulan yerler belediyelik yer anlamında “belde” olarak isimlendirilmişlerdir.

12 Ali Özçağlar, *Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*, Ankara: Ekol Yay., 1997.

Toplu köylerin dışında kalan orta derece dağınık ve dağınık yerleşmeler ise mahallelerden, mezralardan, araziye gelişigüzel dağılmış tek tek meskenlerden meydana gelir. Gerek (bir muhtarlık birimi anlamında) birlikte bir köyü oluşturan bu mahalle ve mezralar, gerekse bu yerleşim birimlerinin uzağında yer alan (yayla, güzle, oba, kom vd.) yahut yakınında yer alan (çiftlik, ağıl, dam vd.) kırsal birimler “köy-altı yerleşmeleri”ni oluştururlar.

Köy-altı yerleşmelerinin en büyükleri Batı Karadeniz bölümündeki adıyla mahalleler, Doğu Anadolu’daki adıyla mezralardır. Sinop-Kastamonu yöresinde görüldüğü üzere 4-5 mahallenin bir araya gelmesiyle, ya da Doğu Anadolu’da 15-20 mezra birlikte bir köyü oluştururlar. Mahalle veya mezralardan (bakkalı, camisi, kahvehanesiyle) nispeten gelişmiş olan köyün (muhtarlığın) merkezi olup, bunlardan biri köye adını da verebilir. Zaman içinde mahalle büyürse ayrı cami, bakkal, kahvehane vd. unsurlara kavuşabilir. Bu yüzden (muhtarlık anlamında) bazı köylerde (*‘bir köyün bir camisi olur’*un aksine) mahalle sayısınca cami, bakkal vd. ortak birimlere rastlanabilir.

Köyden küçük, fakat hep birlikte bir köyü oluşturan “köy-altı iskân şekilleri” ile bunları oluşturan meskenler; kuruluş yerlerine, uğraşılan ekonomik faaliyete, yazlık veya kışlık kullanıma ve daimî veya geçici olmalarına göre bölgeden bölgeye, yöreden yöreye farklı isimler almışlardır. Bunlardan Türkiye genelinde en çok bilinenleri mahalle, mezra, yayla, güzle, kışla(k), oba, kom, çiftlik, ağıl, dam, dalyan ve diğerleridir. Bunlar aynı zamanda Türkiye’de kırsal alanda görülen dağınık yerleşme örnekleridir.

F. Daimî ya da Geçici Olma Durumlarına Göre Kırsal Yerleşmeler

Kavram olarak daimilik ve geçicilik nüfus ve mesken özelliklerine göre değişmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken başlıca hususlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Bütün yıl boyunca terk edilmeksizin oturulan meskenlerden meydana gelen köy ve kasabalar.

2. Yılın 7-8 ayı oturulan sabit köy ve kasabaların bağlantıları ya da uzantıları olan yayla, güzle vb. yerleşim alanları. Buralarda da meskenler sabit ve sahipleri de belli, fakat yılın 2-3 ayı kullanılıyor.

3. Yılın 7-8 ayı köy ve kasabalarda sabit meskenlerde geçirildikten sonra çadırlar kurularak 2-3 ay boyunca göçebe hayvancılık veya arıcılık gibi faaliyetlere bağlı olarak kullanılan ve belli aralıklarla yer değiştiren (geçici) yerleşmeler.

4. Günümüzde giderek yok olma aşamasına gelen konar göçerlik. Bunlar kışı aşağı zonda geçiren, ilkbaharla birlikte yayla ve platolar yüzeyine yayılan, otlaklara bağlı olarak yer değiştiren, barınakları kolay sökülüp kurulabilen çadırlardan oluşan yörük vb. vatandaşlarımız tarafından oluşturulan yerleşmeler.

Görüldüğü gibi konu biraz karışık, isimlendirme biraz eksiktir. Şöyle ki; (1) her iki tarafta (hem kış hem yaz mevsiminin geçirildiği) sabit meskenlerden

oluşan yerleşmeler var. Misal; Ordu ilinde aşağı kesimdeki daimî yerleşmeden yukarı kesimdeki yaylaya çıkılıyor. Yayla da sabit, yayladaki evler de sabit. Fakat yaylaya çıkan insanların burada mevsimlik kalmaları sonucu biz yaylalara geçici yerleşme diyoruz. Buradan kasıt yaylanın geçiciliği değil, insanların burada daimî kalmamasından kaynaklanan bir geçiciliğin (mevsimlik iskânın) söz konusu olmasıdır. (2) Yine Ordu ilinden örnek verirsek; alt ve orta kesimde yer alan köyler ve buradaki evler sabit, fakat vatandaş ilkbaharla birlikte köyünden çıkıyor. Yukarı kesimde (kendi köylerine ait yine şahıs olarak kendi sabit yayla evlerinde değil de) çadırlarda kalıyor, yayla ve obalar arasında yer değiştiriyor, hayvancılık ya da arıcılık yapıyor. Yukarı zonda sabit bir yerleşme ve mesken yok. Biz buna da geçici yerleşme diyoruz. Burada insanların geçici olarak yaylada kalması değil, meskenlerin (çadır, karavan vb.nin) bir yerde geçici olarak bulunmasını kastediyoruz. Yaylalar sahasında cereyan eden bu iki durumda da yerleşme geçici. Fakat birincisinde meskenler sabit insanlar geçici, diğerinde insanlarla beraber meskenler de geçici. (3) Tarımsal faaliyetin başlıca uğraş olduğu köy ve kasabalar genellikle daimî (sedanter) yerleşmelerdir. Bunlar toplu köyler olabildiği gibi, mahalleler, mezralar ve çiftlikler şeklinde de olabilir. Bu tür kırsal yerleşmeler sabit ya da sürekli ikamet yerleri olurken, yine bu tür yerlerde daimî meskeni olup, özellikle hayvan sürülerinin köye geliş gidişlerinde zarara yol açmamak için daimî yerleşmeye yakın kesimlerde geçici barınaklar oluşturulur. Bu durumda da köy sabit, bunlar geçicidir. Alt zonda yer alan ve mevsimlik olarak kullanılan ağıl, dam, dalyan, bağ evleri, çardaklar vd. bu grupta yer alır.

Geçici yerleşmelerin en yaygın olanlarından biri de turistik yörelerde karşımıza çıkan turizm beldeleri, tatil köyleri, yazlık mahalleleri ya da tatil siteleridir. Bunların önemli bir kısmı yaz mevsiminde nüfuslanmakta, kışın ise ölü sezonu yaşamakta, diğer az bir kısmı da (kış turizmine bağlı olarak) kışın nüfuslanmakta, yazın ölü sezonu yaşamaktadır.

Yazlık siteler / tatil köyleri Türkiye turizm coğrafyası içinde yoğun olarak ele alınmış, fakat yerleşme coğrafyası içinde henüz bütün açıklığı ile değerlendirilebilmiş değildir. Ege ve Akdeniz bölgelerimizde görüldüğü üzere, mevsimlik olarak başlanıp zamanla daimî yerleşmeye dönüşen çok sayıda tatil beldesi vardır.

Bu grupta zaman içinde hayvancılıktan sayfiye yaylacılığımıza geçiş yapan yaylalarımızı da dâhil edebiliriz. Turizmin gelişmesi ile birlikte gerek Akdeniz gerek Karadeniz bölgelerimizdeki birçok yayla şekil ve fonksiyon değiştirerek kıyılardaki sayfiye yerleşmelerinin dağlardaki benzerleri olarak karşımıza çıkmakta, mevsimlik nüfuslanmalar nedeniyle aynı özellikleri göstermektedir.

Gerek kıyı, gerek dağ-yayla sayfiye yerleşmelerinde, bunların yaz ve kış nüfusları arasındaki farklılıklar, yazın kalabalık nüfusa hizmet edecek belediyeye duyulan ihtiyaç, kışın ise ikametgâha bağlı olarak çok az nüfus kaldığı için belediye kurulmasına yetecek nüfuslarının olmaması gibi hususlar bu tür yerleşmeler için

çözüm bekleyen sorunların başında gelmektedir. Nüfusu 2000'in altında kalan belde belediyelerinin kapatılması en çok özellikle tatil yörelerinde yer alan bu tür yerleşmeleri etkilemiştir.

Literatürde bunlar yazlık olarak görülüp, mevsimlik olarak ikamet edildikleri yazılsa da burada sorun; çıkılan ve varılan yerdeki yerleşmelerin daimî, insanların ise geçici olduğudur. Bu durumda yazlık site ve tatil köylerini (karavan park yeri gibi, çadırlardan oluşan kamping alanı ya da Akdeniz sahiline yazın kurulan çardaklar gibi) geçici kabul edemeyiz. Geçici ya da mevsimlik olarak kabul ettiğim durum; insanların buralara belli aylarda gitmesidir. Yani, meskenler sabit, insanlar geçicidir. Bu itibarla sayfiye yerleşmelerine geçici yerleşme diyemeyiz. Fakat bir tanım gerekirse “mevsimlik olarak ikâmet edilen daimî yerleşmeler” dememiz gerekir.

Geçici yerleşmeler denildiğinde ilk akla gelenler ise daha çok üst zonda yer alan yaylalardır. Bu grupta yayla, güzle ve obalar en çok bilinenlerdir. Yaylalar alt zonda tarım ve hayvancılıkla geçinen insanların yılın belli bir döneminde (yaz aylarında kar örtüsünün yerden kalktığı dönem içinde) hayvancılık amacıyla üst zona çıkmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Hayvancılık dağınık yerleşmeyi zorunlu kıldığından nasıl ki Doğu Anadolu'da kırsal yerleşmeler mezralar şeklinde örgütlenmişse, yaylalarda da (özellikle Karadeniz Bölgesi için) obalar şeklinde örgütlenmiştir.

Karadeniz Bölgesinde yaylalar (Çambaşı, Kümbet, Kulakkaya gibi birkaç istisna hariç) az nüfuslu küçük yerleşim birimleri (obalar) halinde iken, Akdeniz Bölgesinde kasabayı da geçmiş 10.000'in çok üzerinde nüfusları ile adeta yazlık şehirler haline gelmişlerdir. Mersin-Gözne ve Adana-Tekir yaylaları bunlara tipik örneklerdir.

Konar-göçerlik de geçici yerleşmelerden biridir. Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde göçebe aşiretlerin yazın yüksek kesimlere (yayla ve plato düzlüklerine) kışın ise aşağı kesimlere (kışlaklara) inmesi şeklinde gerçekleşen ve bütün yıl süren bir hayat tarzıdır. Sürekli hareket halinde olmaları meskenlerinin kolay kurulup kolay bozulması mecburiyeti getirdiğinden barınaklar genellikle çadırdır. Önce aşiretlerin iskânı, yakın yıllarda da bu tür hayatın zorluğu yanında, çocukların eğitim sorunları ve şehirlerin çekiciliği gibi nedenler binlerce yıllık mazisi olan bu hayat tarzını da bitirme noktasına getirmiştir.

Turizme bağlı olarak kıyılarda inşa edilen çardaklar, karavan ve çadır park yerlerinde kurulan karavan ve çadır yerleşmeleri, Anadolu yüzeyine yayılan arıcılar ve buna benzer başka örnekler de Türkiye'de geçici yerleşmelere verilebilecek diğer örneklerdir.

G. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Kırsal Yerleşmeler

Kırsal yerleşmelerde temel ekonomik fonksiyon tarım ve hayvancılıktır. Türkiye kırlarının belki %90'ı geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Yücel¹³ hâkim fonksiyonlarına göre bu yerleşmeleri çiftçi (sadece tarımla geçinen; köy, mezraa, çiftlik vd.), çiftçi-çoban (hâkim fonksiyon tarım, ek olarak hayvancılık ta yapanlar; mahalle, güzle vd.), çoban-çiftçi (hâkim fonksiyon hayvancılık, ek olarak bahçe vb. küçük çapta tarım da yapanlar; dam, oba, kışla vd.) ve çoban (sadece hayvancılık yapan; yayla, ağıl, kom, tir, tol vd.) köyler olarak dört grupta toplamıştır.

İzbrak¹⁴ ise kırsal yerleşmeleri geçim kaynaklarına göre sekiz başlık altında toplamıştır. Bunlar; *ekinci köyler*, *bahçeci köyler*, *hayvancı köyler*, *orman köyleri*, *zenaatçı-tarımcı köyler*, *elsanatları-tarımcı köyler*, *işçi-tarımcı köyler*, *tarımcı-bahçeci-alışverişi köyler*, *balıkçı köylerdir*.

Zaman ilerledikçe kırsal yerleşmelerin ekonomik fonksiyonlarında da büyük değişimler görülmektedir. Bazı köylerde, yaşayanların yarıdan fazlasının geçimini sağladığı uğraşılara göre; geçimini kamyonculuktan kazanan *nakliyeciler* köyler, turistik faaliyetlerden geçimini sağlayan *turizm* köyleri, fidan yetiştirip satan *fideci* köyler, kiraz, şeftali, kayısı gibi meyvelerden geçimini sağlayan *meyveciler* köyler, yakındaki bir madende çalışarak geçimlerini sağlayan *madenci* köyler, iç ve dış göçler sonucu mevsimlik ya da daimî olarak gurbete gönderdikleri yakınlarından gelen paralarla ayakta duran *gurbetçi* köyler, şehirlerin yakınlarında şehirde çalışıp köy benzeri (pastoral) hayat yaşamak üzere yine şehirlerin çevrelerinde inşa edilen lüks konutlarda yaşayanların oluşturduğu *sefaköyler* Türkiye'de ekonomik fonksiyonlarda görülen değişime bağlı olarak karşımıza çıkan diğer yerleşme şekilleridir. Zamanla bunlara yenileri de eklenecektir.

H. Kuruldukları Yere Göre Kırsal Yerleşmeler

Kırsal yerleşmeler kuruldukları yerlere göre de sınıflandırılmışlardır. Bunlardan en çok bilinenleri;

1. Yerleşmenin aşağı ya da yukarı zonda olma durumlarını ele alan *yükselti basamakları dikkate alınarak* yapılan sınıflandırmalar,

2. Dağ, vadi, yamaç, sırt vb. nerede kurulduğunu ele alan *morfolojik birimlere göre* yapılan sınıflandırmalar,

3. *Ormana göre*; orman içi, orman kenarı, orman uzağı şeklinde yapılan sınıflandırmalar,

13 Talip Yücel, "Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", (Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan) *Türk Kültürünü Araştırma Enst. Dergisi*, sy. 31 / 1-2, Ankara, 1995, s. 447-469.

14 Erol Tümetekin ve Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1998, s. 398.

4. *Diğer*; akarsu veya göl kıyısı, ada yerleşmesi, deniz kenarı yerleşmeleri vd. şeklinde sınıflandırmalar.

1981 yılı Köy Envanter Etüdüleri'ne göre Türkiye'deki köylerin yaklaşık %30'u (10.415 köy) düzlük arazilerde (ova, plato, vadi tabanı, birikinti konisi ve dağ eteği ovaları gibi yerlerde), yine yaklaşık %70'i ise (25.130'u) eğimli yamaçlar (meyilli araziler, sırtlar) üzerinde kurulmuştur.

I. Tarihsel Geçmişlerine ve Kökenlerine Göre Kırsal Yerleşmeler

Türkiye'deki kırsal yerleşmelerin önemli bir kısmının eskiyle bağı vardır. Yerleşme tarihi binlerce yıl geriye giden Anadolu'da; mağara, höyük veya bunların çevrelerinde gelişen yerleşmeler olduğu gibi, İlkçağ Anadolu uygarlıkları zamanından kalanlar, Roma-Bizans ve Selçuklu dönemlerinde kurulanlar, Osmanlı döneminde yeni fetihler esnasında ya da son dönemlerinde aşiretlerin iskânı veya kaybedilen topraklardan gelen göçmenleri yerleştirmek için kurulanlar gibi tarihsel sürece bağlı olarak ortaya çıkan sayısız kır yerleşmesi vardır. Yeni yerleşmelerin kurulması; göçmenlerin iskânı, doğal afetler, terör ya da baraj suları altında kalma gibi nedenlerle daha güvenli yerlerde yeniden iskân Cumhuriyet döneminde de günümüze kadar devam etmiştir.

İ. Doku ve Planlarına Göre Kırsal Yerleşmeler

Kırsal yerleşmeler doku ve planlarına göre de sınıflandırılmaktadırlar. Buna göre;

1. *Dokularına göre*; toplu, orta derece dağınık ve dağınık yerleşmeler,
2. *Planlarına göre*; yol (hat) boyu (lineer), ışınsal, radyal, daire, ızgara, küme, kavşak vd. şekillerde olanlar.

Türkiye'de kırsal yerleşmelerin çoğunluğu rastgele bir gelişim göstermişlerdir. Bunlar içinde en ayırt edici olanları; göçmenlerin iskânı, baraj altında kalan köyler için yeni yerleşim alanları oluşturulması, deprem vb. doğal afet sonrası mağdur olan vatandaşlarımız için inşa edilmiş kırsal yerleşmelerde ızgara planın öne çıkmasıdır.

J. Karşılaştıkları Sorunlara Göre Kırsal Yerleşmeler

1. Fizikî coğrafya şartlarından kaynaklanan sorunlara sahip kırsal yerleşmeler depremlerde yıkılma gibi jeolojik yapıdan kaynaklananlar; heyelanlar gibi jeomorfolojik özelliklerden kaynaklananlar; kuraklık, aşırı yağış, dolu, kışın yolların karla kaplanması ya da buzlanması gibi iklimik faktörlerden kaynaklananlar; sel ve taşkına maruz kalma, çığ düşme riski taşıma, özellikle ahşabın yapı malzemesi olarak yoğun kullanıldığı yerleşmelerde yangın riski, düz toprak damlı meskenlerde aşırı yağışların ardından tavanların çökme tehlikesi, durgun göl ve bataklık sularına bağlı sıtma tehlikesi taşıyanlar ya da kaliteli içme suyu bulamama gibi hidrografyadan kaynaklananlar; yanlış arazi kullanımı, degradasyon, tuzlanma,

erozyon gibi toprakların verimliliklerini kaybetmesinden kaynaklananlar ve orman yangınları, ormanların koruma altına alınması, bitki örtüsünün varlığı veya yok olma tehlikesinden kaynaklananlar şeklinde sınıflandırılabilir.

2. Beşerî coğrafya şartlarından kaynaklanan sorunlara sahip kırsal yerleşmelerde ise; köylerin nüfuslarının göçlerle azalması, kırsal nüfusun azalmasına bağlı olarak köy okullarının ve sağlık ocaklarının kapanması, ardından nüfusun azalmasına ve müşteri kaybına bağlı olarak önce köy bakkalının kapanması, sonrasında köylüyü en yakın merkeze taşıyan köy dolmuşlarının servisten kalkarak ulaşımın güçleşmesi, yolların bakımsız hale gelmesi, baraj suları altında kaldığı ya da teröre maruz kaldığı için zorunlu olarak boşaltılmaları ya da yerlerinin değiştirilmesi, eğitim ve sağlık imkanlarının azlığı, yakıt ve ısınma problemi yaşamaları, bunların temini ya da fiyatıyla ilgili karşılaşılan güçlükler, köy evlerinin bile hızla betona dönmesi ile bunları ısıtma güçlüğü ve yalıtımsızlık, ulaşım güçlüğü ya da yeni yollara uzak kalma gibi nedenlerle sapada kalmaları ve önemlerinin azalması gibi faktörler bu grupta değerlendirilebilir.

K. Kırsal Kalkınma Çabaları Bağlamında Kırsal Yerleşmeler

Devlet, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köyü ve köylüyü kalkındırma çabaları içinde olmuş bunun için projeler üretmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında “Örnek Cumhuriyet Köyü” modeli geliştirilmiş, sonraki yıllarda siyasî partilerin programlarına aldıkları köycülük politikaları sonucu; “Köykent”, “Tarımkent”, “Villakent”, “Kasabaköy” gibi köyü şehirle eş hale getirerek kırdan kente göçü azaltmayı ya da en azından yavaşlatmayı hedefleyen siyaset tarzları benimsenmiştir. Nihayet Devlet Planlama Teşkilatı da köylerin merkezî yerlerinde, onlara daha kolay hizmet ulaştırmak amacıyla “Merkez Köyler” belirlemiştir.

L. Meskenler ve İnşa Malzemelerine Göre Kırsal Yerleşmeler

Türkiye’de kırsal yerleşmeleri oluşturan meskenler esas olarak 4 gruptur: taş, ahşap, kerpiç ve bunların karışımından oluşanlar. Geçmişte daha çok coğrafi çevrenin etkisiyle mesken yapı malzemesi yakın çevreden temin edildiği için Karadeniz Bölgesi gibi ormanların çok olduğu alanlarda ahşap malzemenin kullanıldığı ağaç evlerden oluşan köyler, İç ve Doğu Anadolu’da kerpiç meskenlerden oluşan köyler, Akdeniz ve Ege bölgelerinde taş meskenlerden meydana gelen köyler çoğunlukta idi. Şayet bunlardan ikisi yakın çevrede bulunuyorsa bulunan malzemenin çokluğuna göre meskenlerin yapı malzemesi farklılaşabiliyordu. Örneğin bazı köylerde meskenlerin tamamının alt katları taş, ikinci katlar ahşap ya da kerpiçtir. Ya da ahşap az kerpiç çok bulunuyorsa, bu durumda o köyde evler ahşap karkas kerpiç dolgu olabilir. Son 50 yılda ise briket, tuğla ve betonun köylere girmesiyle hem yapı malzemesi hem çatı örtüleri değişmiş, kırsal yerleşmelerin çok büyük kısmında artık tekdüze değil farklı malzemelerin kullanıldığı meskenlerden oluşan köyler ortaya çıkmıştır.

Tatil beldelerinde, şantiyelerde vb. yerlerde çadır, karavan, prefabrik yapılar vd. özelliklere sahip meskenlerden oluşan yerleşmelere de sık rastlanmaktadır. Bunların dışında Ürgüp-Göreme yöresinde görüldüğü gibi çok az da olsa tüfler içine oyulmuş meskenlerden meydana gelen köyler gibi istisnâ örneklerle de rastlamak mümkündür.

Kırsal yerleşmeleri oluşturan meskenler ayrıca çatı örtü özelliklerine göre de; (1) taş örtülü evler, (2) kerpiç dam örtülü evler, (3) kubbe tonozlu evler, (4) hartama (tahta kiremit) örtülü evler, (5) sanayi ürünü (sac, kiremit, atemit gibi) çok çeşitli malzemelerle örtülü evler olarak sınıflandırılabilir.

Aynı bağlamda kırsal meskenler çatı örtü biçimleri dikkate alınarak; düz çatılı, kırma çatılı, beşik örtü çatılı olarak da gruplandırılabilirler.

Ayrıca, kırsal meskenler yerleşmede sürdürülen ekonomik fonksiyonlara göre şekil almakta, eklentileri de ona göre olmaktadır. Örneğin hayvancılıkla geçimini sağlayan yerleşmelerde meskenlerin eklentileri ahır, samanlık, otluk ve benzerlerinden oluşurken, tarımla uğraşan yerleşmelerdeki meskenlerin eklentileri arasında ambar (serender), fırın, değirmen vd. göze çarpar. Her ikisinin birlikte hâkim olduğu (tarım ve hayvancılıkla geçinen) köylerde bu eklentilerin hepsi vardır. Tarımın gelişmesine bağlı olarak bunlara traktör garajı, tohumluk, fidelik vb. diğer eklentiler de dâhil edilir.

Şayet yerleşme belli bir alanda uzmanlaşmışsa bu kez eklentilerde de farklılık görülmür. Örneğin tütün tarımının yapıldığı köylerde tütün kurutmak için vagon ve raylar, bunların yağmurdan korunmak için toplandıkları mağaza adı verilen kapalı garaj benzeri yerler ile süt sığırcılığı yapan köylerde mandıralar, süt depoları vd. bunlara örnektir.

M. Toponimi Bilimi Açısından Kırsal Yerleşmeler

Türkiye'nin tarihsel geçmişi ve coğrafyasındaki farklılıklar yerleşme adlarına da etki etmiştir. Toponimi bilim dalı içinde Türkiye'deki yerleşme adları da birçok yayında ele alınmış ve incelenmiştir. Buna göre yerleşmeler; isimlerini tarihten alan, kişilerden alan, bitkilerden alan, hayvanlardan alan, jeolojik ve jeomorfolojik birimlerden alan vd. şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kanaatimizce Türkiye'deki kırsal yerleşme literatürü ile ilgili en önemli problemlerden biri isimlendirme konusudur. Yılmaz'ın¹⁵ Batı Karadeniz Bölümü'nden verdiği "gelik" örneği bununla ilgilidir. Yılmaz'a göre köyden uzakta olan, ekilip biçilen tarlalarda hasat zamanı mahsulü yabancı hayvanlardan ve kötü niyetli kişilerden korumak üzere inşa edilmiş bekçi kulübelerine Sinop-Kastamonu yöresinde "gelik" ismi verilmektedir. Bu kulübelerin inşa malzemesi tıpkı meskenlerde

15 Cevdet Yılmaz, "Türkiye'deki Geçici Barnaklarla İlgili Kırsal Mesken Terminolojisine İlişkin Yeni Görüş ve Öneriler", *Türk Coğrafya Kurumu, Coğrafya Kurultayı*, S. Karabağ (ed.), Ankara: Gazi Kitabevi Yayını, 2002, s. 197-217.

olduğu gibi yöreden yöreye coğrafi çevre ile ilişkili olarak değişmektedir. Ormanın olduğu yerde ağaçtan, olmadığı yerde taş ve kerpiçtendir. Hemen hepsinde ortak amaç mahsul tarladan kaldırılıncaya kadar (tarlada olgunlaşmak üzere olan mahsulü korumak için) geçici bir süre barınmak üzere inşa edilmişlerdir. Mahsul de yöreden yöreye değişmektedir; Bafra'da karpuzu, Amasya'da kirazı, Ordu'da fıncığı, Sinop'ta mısır tarlasını korumak gibi. Burada önemli olan husus yöresel isimlendirmedir. Bu geçici süre ile ikamet edilen basit barınaklara Sinop'ta gelik denilirken, diğer bölgele ve yörelerde; bağ evi, sayfan, gümele, sincek, kalif, hayma vb. çok sayıda farklı isim verilmesidir. Bu barınaklar zamanla daimî yerleşmeye de dönüşebilir. Örneğin köyden uzakta yer alan "bağ evleri"nin olduğu kesim, yerleşmenin o yönde büyüüp gelişmesiyle "bağlar mahallesi" olabilir.

Problem şu ki; bir araştırmacı "Sinop'ta Gelik Yerleşmeleri", diğeri "Balıkesir'de Savaş Yerleşmeleri", bir başkası "Şanlıurfa İlinde Dönemlik Bir Yerleşme: Holik" diye araştırmasına isim verdiğinde, bu demek değildir ki Türkiye'de bu kadar çeşit yerleşme var. Tam tersine bunların yapılış amaçları aynı olup, sadece coğrafi çevreye bağlı olarak yapı malzemesi farklıdır. İsimlendirme ise yöresel kelimelerden seçilmiştir.

Tam olarak toponimiye ilgilendirmese de Türkiye'de kırsal yerleşmelerle ilgili olarak gerek tanımlamada gerekse isimlendirmede çoğu kez fikir birliği yoktur. Misal; geçici yerleşmeler konusunda araştırmacılar arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle aynı tür yerleşme için geçici, sezonluk, mevsimlik, iğreti gibi kelimeler kullanılması bu yüzdendir. Aynı şekilde divan bir idarî birim midir, yerleşme adı mıdır? Mezralar geçici yerleşmeler midir, kalıcı yerleşmeler midir? Buna benzer görüş birliğine varılmayan çok sayıda terim ve tanım vardır.

Bunun gibi, eskiye ait bazı hususlarda fikir birliği gerekirken, yeni ortaya çıkan bazı hususlarda da acilen isimlendirme yapmak gerekmektedir. Bu durum sadece kırsal yerleşmelerle sınırlı olmayıp coğrafyanın diğer alanlarıyla da ilgilidir. Hatta yabancı kelimelere karşılık bulma zorunluluğu yanında, eski isimlere yeni karşılık bulma ve diğer hususlar için sadece bu amaçla kurultaylar ve sempozyumlar yapmak gerekirken, fakat gerek malî sorunlar gerekse Coğrafyacıların kamudan yeterli destek görmemeleri nedeniyle bu konularda önemli adımlar atılamamaktadır.

Türkiye kırsal yerleşme coğrafyasında buna benzer sorunlar olduğu gibi, daha adı konulmamış yerleşim şekli ve mesken tarzları da bulunabilir. Bu anlamda Türkiye kırsal yerleşmeleri üzerinde daha çok çalışma yapılması gereken önemli bir alan olarak dikkati çekmektedir.

Sonuç olarak, hatırlatmak isteriz ki; kırsal yerleşmelerle ilgili yapılacak araştırmalarda çok hızlı hareket edilmesi artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü Türkiye'de bir yandan kırlar hızla boşalarak en önemli potansiyelleri olan insan kaynaklarını kaybetmekte, diğer yandan ise, özellikle sosyo-ekonomik şartların etkisi altında gerçekleşen değişim süreci sonunda, yerleşme ve meskenler hızla

birbirine benzeyerek binlerce yılın birikimi olan kültürel zenginliğimiz yozlaşma ve “*aynılaşma*” tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. İşte bu şartlar altında, aslı özelliklerini muhafaza eden mevcut yerleşme ve konut tiplerini tespit etmek kadar, değişimi ve değişimin neden ve sonuçlarını takip etmek, daha önce var olmayan yeni mesken tipleri ve yerleşmelerin ortaya çıkış ve gelişme süreçlerini izleyerek bunları isimlendirmek de büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda Türkiye kırsal yerleşme coğrafyası içinde yer alan başlıca konular ve bunlarla ilgili tanımlamalar ana hatları ile ele alınmış ve özet mahiyetinde kısaca bilgi verilmiştir. Aşağıda ise Türkiye’de kırsal yerleşmeler üzerine yapılan başlıca çalışmalar yine ana başlıklar altında aynı sırayla verilmiştir.

II. Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Kaynakçası

Aşağıda ana başlıklar altında konularına göre Türkiye’de Türkçe yayınlanan kırsal yerleşmelere ait kitap, kitaplarda bölüm, makale ve sempozyum kitaplarında yayımlanmış bildirimlere yer verilmiştir. Burada göz önünde bulundurulması gereken hususlar;

1. Türkiye beşerî coğrafyası ile ilgili olarak gerek genel gerekse yöresel olarak yapılan (bunların bir kısmı daha sonra kitap olarak da yayınlanan) doktora ve yüksek lisans tezlerinde kırsal yerleşmeler mutlaka yer almıştır. Tezler ve bunların yorumları başka bir araştırmacının konusu olduğu için bunlara burada yer verilmemiştir.

2. Coğrafyacılar yayın yeri olarak sadece coğrafya dergilerinde değil; ulusal veya uluslararası kategoride yayın yapan çok sayıda sosyal bilimler dergisi, eğitim fakültesi dergisi, sosyal araştırmalar dergisi gibi dergilerde yayın yapmaktadırlar. Makale bazında da olsa bizim bu çalışmada bunların hepsine ulaşmamız mümkün olmamış, kaynakçalar taranarak ulaşılabilenlere yer verilmiştir.

3. Coğrafyacı olmayan başka bilim dallarına ait bilim insanları da örneğin mimarlar, arkeologlar vd. de kırsal yerleşme ve konut özellikleri ile ilgili olarak coğrafyayı da içine alan makaleler yayınlamışlardır. Alan daraltıldığı ve kırsal yerleşmeler ve coğrafya ilişkisine odaklanıldığı için, bu çalışmada onlara da yer verilmemiştir.

4. Coğrafyacıların ve diğer bilim dallarına mensup akademisyenlerin coğrafya ve sosyal bilimler alanındaki dergiler dışında, örneğin mimarlık, turizm, antropoloji konulu dergilerde de kırsal yerleşmeler ve meskenlerle ilgili makaleleri yayımlanmaktadır. Bu araştırmada bunlara da gerektiği şekilde yer verilmemiştir.

5. Özellikle son yıllarda gerek bağımsız (sadece coğrafya) gerekse multidisipliner çok sayıda sempozyum yapılmakta, bunların bir kısmı pdf, bir kısmı bildiri kitabı (proceeding), bazıları da sadece özet olarak yayımlanmaktadır. Bunların çoğundan katılanlar dışında haberdar olmak mümkün değildir. Bu tür yayınlar

içinde yer alan kırsal yerleşmelerle ilgili bilgilere de, takibi zor olduğu için, çok az değinilmiştir.

Sonuç olarak bu araştırmada coğrafyacılar tarafından yapılan ve ağırlıklı olarak coğrafya dergilerinde yayınlanan Türkiye'deki kırsal yerleşmelere ait makaleler değerlendirilmiş ve tanıtımı yapılmıştır. Bunun dışında tarihsel geçmiş itibarıyla Türkiye'deki kırsal yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesini etkiledikleri için bazı tarihî kaynaklar ile köy ve kasaba sayılarındaki değişim, yerleşim birimlerinin statüsünün niçin değiştirildiği gibi bilgiler içerdikleri için T.C. İçişleri Bakanlığı gibi resmî kurumlar tarafından yayınlanan kaynaklara da ayrıca yer verilmiştir.

Sonuç

Türkiye'nin bir yöreden diğerine değişen fizikî ve beşerî coğrafya şartları yerleşmeler ve onları oluşturan meskenleri de etkilemiş, birbirine benzemeyen, her biri kendi yerel özelliklerini yansıtan sayısız yerleşme tipi ve mesken çeşidinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu zenginliğe karşılık Türkiye'deki yerleşmelerin yeterince araştırıldığı, sorunları ile birlikte çeşitli özelliklerinin tam olarak ortaya konulduğunu söylemek güçtür. Yukarıda kırsal yerleşim coğrafyası ile ilgili olarak verilen literatür incelendiğinde hâlâ birçok alanda araştırma eksikliğinin olduğu görülmektedir.

Kırların boşalması ve bunu durduracak öneriler getiren araştırmaların eksikliği bunların başında gelmektedir. Kırlardaki nüfus kaybı kırsal yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyerek kalkınma çabalarını sekteye uğratmakla kalmamakta, mevcut kültürel yapıyla ilgili hafızanın da yok olmasına neden olmaktadır. Göçle birlikte nesiller arası bağ kopmakta, kırsal kesimin geçmişten gelen ekonomik, sosyal ve coğrafi bilgi birikimi sonraki nesillere aktarılmadan yok olmaktadır. Göçler ne kadar hızlı gerçekleşiyorsa, kırsal kesimle ilgili araştırmaların ondan daha da hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Kırlar tam olarak boşalmadan binlerce yılda oluşan mevcut bilgi birikimi bir an önce kayda geçirilmelidir. İşte bu nedenle kırsal araştırmaların yetersizliği yanında mevcut eksikliklerin zaman geçirmeden giderilmesi gerektiği için daha fazla araştırma ve araştırmacıya ihtiyaç vardır.

Literatür gözden geçirildiğinde bir diğer sorun da çeşitli araştırmacılar tarafından kullanılan terminolojide bir birliğin sağlanamamış olması, aksine birbirinin aynı veya benzeri olan kavramların karşılığı olarak farklı terimlerin kullanılmasıdır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de görülen sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlere bağlı olarak henüz tanımı tam olarak yapılmamış ya da herkes tarafından kabul edilmemiş yeni yerleşim biçimleri ortaya çıkmaktadır. Yaşlı köyleri, emekli kasabaları, sefaköyler, yaylakentler vb. isimlerle kurulan yerleşmeler tanımlanmaya muhtaçtır. Diğer yandan aynı çoban kulübesine bir yerde "saya", başka yerde "gümele", daha başka bir yerde "gelik" veya "kelif" denilmesi bunların

farklı mesken tipleri olmalarından değil, yerel isimlendirme farklılıklarından kaynaklandığı görülmelidir. Bunların ayrı yerleşim ve konut biçimleriymiş gibi sunularak kavram kargaşasına yol açmalarının önüne geçilmeli, bilimsel toplantılarda karşılaştırma yapılarak aralarındaki fark veya benzerlikler ortaya konulmak suretiyle ortak terminolojiye gidilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Büyükşehir Yasasıyla büyükşehir statüsü kazanan 30 ilin köyleri yasayla mahalle olmuştur. Yerleşmelerin fonksiyonları değişmemiş, kuruluş yerleri ve diğer özelliklerinde bir farklılık olmamış fakat köy iken mahalle olmuşlardır. Örneğin Samsun, Türkiye'deki büyükşehirlerden biridir ve ilin en batıdaki Yakakent ilçesinin bir köyü Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin mahallesi iken, il sınırından Sinop tarafına geçildiğinde karşı yamaçtaki yerleşim birimi Sinop ilinin Dikmen ilçesine bağlı köy-muhtarlık yerleşmesidir. Böylece 51 ilin köylerinde köy adı idarî olarak yaşatılırken, 2012 yılından sonra 30 büyükşehir / ilde köyler yok olmuş(!), onların yerini mahalle almıştır. Bu kaotik durum diğer 51 ilin büyükşehir yapılmasına kadar devam edecek gibi görünmektedir. Burada bizim önerimiz bu süreç tamamlanuncaya kadar ve tamamlandıktan sonra büyükşehirlerin eski köylerinin "kırsal mahalle", şehir içinde kalan kesimlere de "kentsel mahalle" denilmesinin sorunu çözeceği şeklindedir.¹⁶

Bu çalışma mevcut literatürü gösterdiği gibi, hangi alanda ne kadar yayın yapıldığı ve yine hangi alanda yetersizlikler olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Türkiye'nin kırsal yerleşim coğrafyası ile ilgili araştırma eksikliğine yazıları ile ilk dikkat çekenlerden birisi Ali Tanoğlu'dur. Tanoğlu'na göre¹⁷; "Meskenlere nazaran mesken toplulukları coğrafi bakımdan çok daha mühim, çok daha karışık problemler ihtiva etmektedir. Türkiye bugün sınırları dahilinde belki de dünyanın en zengin mesken ve iskân çeşitleri koleksiyonuna sahiptir. Böyle olmasına rağmen kır yerleşmeleri ile ilgili aydınlatılmamış birçok problem vardır. Hakikat şudur ki, Türkiye'de oldukça yaygın bulunan bu yerleşme çeşitlerinin gerçek mahiyetleri, tanımları ve iskân kategorileri arasındaki yerleri ancak iskân coğrafyası meselesini iyi bilen ve yakından takip eden genç ilim adamlarımızın mahallinde yapacakları araştırmalara bağlıdır". 70 yıl önce dile getirilen bu hususlar bugün için de geçerlidir.

Benzer sorunlara Cumhuriyet dönemi Türk coğrafyasını değerlendirdiği makalesinde Sırrı Erinç de dikkat çekmiştir.¹⁸ "Şimdiye kadar yapılan çalışmalar henüz Türkiye iskân coğrafyası hakkında ayrıntılı bir tablo ortaya koymaya yetecek

16 <http://www.akasyam.com/buyuksehir-statusundeki-illerin-koylerine-ve-kirsal-nufuslarina-ne-oldu-158241/>

17 Ali Tanoğlu, "İskân Coğrafyası: Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *İstanbul Üniv. Türkiyat Enstitüsü Mecmuası*, c. 11, sy. 27, İstanbul: 1954, s. 1-32.

18 Sırrı Erinç, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türkiye'de Coğrafya*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Yay., 1973.

sayıda değildir. Ayrıca yapılan bu etütlerin hemen hepsinde araştırmaların esas hedefini bugünkü durumun belirtilmesi meydana getirmektedir. Oysa bu gibi beşerî etütlerde tarihsel evrime büyük bir yer ayrılması ve meselelerin aynı zamanda tarihî coğrafya metodlarına göre ve tarihî coğrafya perspektifi içinde incelenmesi gerekir. Esasen bir ihtisas dalı olarak tarihî coğrafyanın büyük ölçüde ihmâl edilmiş olması, en az altı-yedi bin yıldan beri meskûn olan Türkiye’de yerleşme ve topraktan faydalanma ile ilgili birçok problemlerin karanlıkta kalmasına veya etütlerin yüzeyselliğine sebep olarak bir an önce giderilmesi gereken çok büyük bir eksiklik teşkil etmektedir. Nitekim bugünkü Türkiye iskân coğrafyasının tarihî coğrafya açısından incelendiği ve bu bakımdan bütün Türkiye’yi kapsayan ayrıntılı bir etüt mevcut değildir”.

Türkiye’nin yerleşme tarihinin oldukça eski olması nedeniyle, kırsal yerleşme coğrafyasının problemlerinin çözümünü, yerinde yapılacak saha araştırmaları yanında, bunların Erinç’in de belirttiği gibi, *tarihî coğrafya* çalışmalarıyla da desteklenmesi gerektiğini savunan Sözer’e göre ise¹⁹; “Maalesef bugün Türkiye yerleşim coğrafyasının tarihsel coğrafya açısından incelendiği ayrıntılı çalışmalar olmadığı gibi, kırsal yerleşim biçimleri ve bunların en iyi, en doğru ölçütlerle tanımlanması ve belirli tiplerin ayırt edilerek sınıflandırılması da yapılamamıştır. Türkiye’nin kırsal yerleşim coğrafyasına ilişkin terminolojik sorunların başında kırsal yerleşim veya köy-altı yerleşim biçimlerinin tanımlanması ve istisnaları ile birlikte kapsamının belirlenmesi gelmektedir. Kırsal yerleşim coğrafyamızın en önemli iskân birimlerini oluşturan ve kışla, kışlak, güzle, güzlek, yayla, yaylak, ağıl, dam, kom, oba, canik, divan, mahalle, mezraa vb. münferit yerleşme ile köy arasında yer alan bu ara biçimlerin tanım ve kapsamı bugüne kadar tam olarak ortaya konulamamıştır”.

Yücel²⁰ de yapılan çalışmaların yetersizliğini şu şekilde dile getirmektedir; “Ne yazık ki ülkemizde bu türlü çalışmalar henüz çok yeni ve aynı zamanda yetersizdir. Hiçbir iz bırakmayan birkaç makale, aynı görüşlerin tekrar edilip durduğu, muhtevası bakımından makaleden farksız bir iki kitap, birbirine karıştırılmış, hatta kördüğüm olmuş terimlerle bu konuda beklenen sonuçlara ulaşmak güçtür”.

Bütün bu yapıcı eleştirilere karşı ülkemizde sayıları hızla artan coğrafya bölümleri ve buralarda istihdam edilen coğrafyacıların bugüne kadar yaptıkları çalışmalar dikkate alındığında gelecekte ümitsiz olmayı gerektirecek bir durum da yoktur. Nitekim Tümertekin²¹; Cumhuriyet döneminde Türkiye’de sosyal bilimler içinde

19 Ahmet N. Sözer, “Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar”, *Ege Coğ. Dergisi*, sy. 1, 1983, s. 1-13.

20 Talip Yücel, “Türkiye’nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler”, *Türk Kültürünü Arş. Enst. Dergisi*, sy. 31 / 1-2, Ankara: 1995, s. 447-469.

21 Erol Tümertekin, *Beşerî Coğrafya, Cumhuriyet döneminde Türkiye’de Bilim: Sosyal Bilimler II*, Ankara: TUBA Yay., 1997, s. 187-215.

Türkiye’de beşerî coğrafyayı tahlil eden bir TÜBA yayınında ülkemizde bugüne kadar yapılan çalışmaları irdelemiş ve konu ile ilgili olarak “mevcut yapılan çalışmaların ümit verici olduğunu, her yönü ile bir Türkiye coğrafyası kitabının yazılması konusunda yeterli bilgi ve bilim adamının artık Türkiye’de var olduğu” görüşünü dile getirmiştir.

Eskiye oranla iletişim ve yayın imkânlarının da artmasıyla bu konulardaki tereddütlerin kısa zamanda giderileceğine bizim de inancımız tamdır.

A. Temel Kaynaklar

- Ali Tanoğlu, “İskân Coğrafyası: Esas Fikirler, Problemler ve Metod”, *İstanbul Üniv. Türkiyat Enstitüsü Mecmuası*, c. 11, sy. 27, İstanbul: 1954, s. 1-32.
- Ali Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, 2. Baskı, İstanbul: Coğrafya Enstitüsü Yay., 1969.
- Barış Taş, *Türkiye’nin Kırsal Yerleşmeleri*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2016.
- Bedriye Tolun-Denker, *Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri*, İstanbul: İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Yay., 1977.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, *Köy Genel Bilgi Anketi*. Ankara: DİE Yay., 1981.
- DPT, *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor-I*, DPT Yay., 1970.
- Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, *Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*, İstanbul: Çantay Kitabevi Yay., 2012.
- Hayati Doğanay ve Orhan, F., *Türkiye Beşerî Coğrafyası*, Ankara: Pegem Yay., 2015.
- Hayati Doğanay, *Türkiye Beşerî Coğrafyası*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1997.
- Köy Hizmetleri Gn. Md., *35.075 Köyümüzün Köy Envanter Etüdüleri 1981*, Ankara: Köy Hiz. Gn. Md. Yay., 1985.
- Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, c. 1-2, İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.
- Necdet Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)*, İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Yay., 1967.
- Necdet Tunçdilek, *Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul: İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay., 1986.
- Necdet Tunçdilek, *Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*, İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay., 1986.
- Reşat İzbirak, *Türkiye*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1984.
- Servet Karabağ ve Salih Şahin, *Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*, Ankara: Gazi Kitabevi Yay., 2003.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz 1981*, Ankara, 1982.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye Meskûn Yerler Kılavuzu*, seri 2, c. 1, Ankara, 1946.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye Meskûn Yerler Kılavuzu*, seri 2, c. 2, Ankara, 1947.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye Mülkî İdare Bölümleri; Belediyeler Köyler*, Ankara: İçişleri Bak. Yay., 1986.
- Talip Yücel, “Türkiye’de Kır Yerleşme Tipleri“, *Türk Kültürü Araştırmaları*, c. 26, sy. 1, Ankara, 1988, s. 61-69.

Talip Yücel, “Türkiye’nin Kırsal Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler”, *Türk Kültürünü Arş. Enst. Dergisi*, sy. 31 / 1-2, Ankara, 1995, s. 447-469.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Köy Envanter Etütlerine Göre Türkiye İllerinin Yerleşim Yeri Birden Fazla Olan Köy Sayısı, Yerleşim Yerinin Niteliği ve Yayla Durumu*, Ankara: TÜİK Yay., 1997.

B. Nüfus Büyüklüklerine Göre Kırsal Yerleşmeler

Asuman Çezik, *Kent Eşiği Araştırması (Türkiye İçin Kent Tanımı)*, Ankara: DPT Yay., 1982.

Besim Darkot, “Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 16, İstanbul: 1967, s. 3-8.

1. Kasaba Yerleşmeleri

Mehmet Tıraş, “Yusufeli (Artvin) Kasabasında Yerleşme”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 396-412.

Peter Benedict, “Türkiye’de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar”, *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul: İ Ü. Coğ. Enst. Yay., 1971, s. 147-186.

Salih Ceylan, “Ekonomik Fonksiyonları Yönünden Tipik Bir Tarım Kasabası Göle (Ardahan)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 112-131.

Süheyla Balcı Akova, “Bir Kıyı Kasabası Kocahasanlı’da 1986-1996 Yılları Arasında Arazi Kullanımındaki Değişimler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 32, 1997, s. 221-236.

Zerrin Karakuzulu, *Sakarya İlindeki Kasaba Yerleşmeleri*, İstanbul: Değişim Yay., 2010.

2. Beldeler

Ali Özçağlar, “1995 Yılında Türkiye’deki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 6, 1997, s. 243-272.

Ali Özçağlar, *Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*, Ankara: Ekol Yayınevi, 1997.

3. Köy Yerleşmeleri

Abdullah Köse, “Orta Çoruh Havzası’nın Coğrafi Koşullarına Göre Şekillenmiş Tipik Bir Köy Yerleşmesi: Yokuşlu (Nihah)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 3, 2000, s. 123-142.

Ajun Kurter, “İstranca Dağlarında Köy Hayatına Dair İlk Müşahedeler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 20, Ankara, 1960, s. 124-135.

Alaaddin Tandoğan, “Fırtına Deresi Yukarı Çığırının Üç Köyünde Coğrafi Müşahedeler”, *A.Ü. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, 1968, s. 285-307.

Ali Yiğit, “Hazar Gölü Havzasında Yerleşme Tipleri”, *Fırat Üniv. Sos. Bil. Dergisi*, sy. 2, 1990, s. 271-291.

Cevdet Yılmaz vdğr., *Samsun-Çarşamba’da Beylik Merkezi Ordu Köyü*, Samsun: Çarşamba Belediyesi Kültür Yay., No: 3, 2016.

Döndü Üçeçam Karagel, *Hatay İli Yerleşme Coğrafyası - 1*, Ankara: Pegem Yay, 2018.

- Esen Durmuş ve Dünder Dağlı, “Diyarbakır İli’nde Kırsal Yerleşmelerin Kuruluşunu Etkileyen Değişkenlerin Coğrafi Analizi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 41, 2020, s. 259-279.
- Hamit İnandık, “Diyarbakır Civarında Köy Hayatı”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 1, İstanbul, 1951, s. 138-143.
- Hamit İnandık, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Köy Hayatı”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 9, İstanbul, 1958, s. 148-154.
- İbrahim Güner, Ünsal Özdemir ve Mustafa Ertürk, “Bodrum- Milas Yöresinde Devamlı Kır Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, 2000, s. 73-116.
- İbrahim Güner vdğr., “Bodrum-Milas Yöresinde Devamlı Kır Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, Erzurum, 2000, s. 73-116.
- Lütfi Özav, “Oltu Bölgesinde Köy Yerleşme Şekilleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 92, 1994, s. 168-186.
- Lütfi Özav, “Sivasslı İlçesindeki Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Özelliklerine Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 136, İstanbul, 2002, s. 219-230.
- Mecdi Emiroğlu, “Urla Yarımadasında Kırsal Yerleşmeler”, *Atatürk KDTYK Coğ. Arş. Dergisi*, sy. 2, Ankara, 1990, s. 227-256.
- Mehmet Tıraş, “Yusufeli İlçesinde Köy Yerleşmeleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 38, 2002, s. 133-147.
- Metin Tuncel, “Bakırçay Yöresinde Köy Tipleri”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 16, 1967, s. 133-139.
- Murat Yılmaz, “Zivin (Süngütaşı) Çayı Havzası’ndaki Kırsal Yerleşmelerin Coğrafi Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 35, 2016, s. 209-238.
- Necdet Tunçdilek, “İç Anadolu Bölgesinin Kuzeybatı Bölümündeki Köylerde Tarla Şekilleri ve Mülkiyet”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 17, 1957, s. 119-123.
- Necdet Tunçdilek, “Dağ ve Orman Köylerinin Ekonomik ve Sosyal Sorunları ve Çözüm Yolları”, Ankara: TTKC Yay., 1969, s. 83-91.
- Necdet Tunçdilek, “Türkiye’nin Farklı İki Bölgesinde Kır Yerleşme Şekilleri Hakkında Müşahedeler”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 13, 1963, s. 99-112.
- Necdet Tunçdilek, “Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Şekilleri”, *Coğrafi Araştırmalar*, İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Yay., 1958, s. 48-55.
- Necdet Tunçdilek, “Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış”, *İ.Ü. Dz. Bil. ve Coğrafya Enst. Bülten*, sy. 1, 1984, s. 23-40.
- Necdet Tunçdilek, *Bozaniç Köyü*, İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Yay., 1964.
- Nusret Koca, “Lâpseki İlçesi’nde Köy Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi* 12, 2004, s. 143-168.
- Orhan Gürbüz, “Van Gölü Çevresinde Kır Yerleşmesi”, *İ.Ü. Coğrafya Dergisi*, sy. 6, İstanbul, 1998, s. 93-136.
- Ramazan Özey, “Bölgesel Coğrafya Açısından Köy Coğrafya Etüdü Hakkında”, *Atatürk Üniv. Edb. Fak. Arş. Dergisi*, sy. 15, 1986, s. 65-72.
- Ramazan Özey, “Fırat-Karasu Kaynakları Çevresinde Köy Yerleşmeleri”, *Fırat Üniv. Coğrafya Semp.*, Elâzığ: Fırat Havzası Arş. Merkezi Yay., 1990, s. 213-234.

- Ramazan Özey, "Serçeme Çayı Havzasında Yerleşmenin Coğrafi Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 362-379.
- Ramazan Özey, "Akseki Köyünün Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 11, 2005, s. 1-26.
- Sami Öngör, "İmroz Adasında Tipik Bir Yerleşme Hakkında", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 20, 1960, s. 72-77.
- Selver Kahraman, "Geçmişten Günümüze Gökçeada'da Yerleşmelerin Dağılımında Etkili Olan Faktörler", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sy. 14, 2006, s. 25-42.
- Ümit Sergün, *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 1986.
- W.D., Hutteroth, "İç Anadolu'da Sosyal Yapının Arazi Bölünmesi ve İskân Üzerindeki Etkileri", *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, 1971, s. 55-86.
- Yusuf Dönmez, "Hanege Köyü (Beşerî ve İktisadi Tetkik)", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 11, İstanbul, 1960, s. 51-75.
- Yusuf Dönmez, "Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Yerleşme: Karaağaç Köyü", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 18-19, İstanbul: 1973, s. 87-111.
- Yüksel Kırmırlı, "Batı Karadeniz Köyleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 45, 2005, s. 101-117.
- Yüksel Kırmırlı, "Trakya Köyleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sy. 9, 2001, s. 17-51.

C. İdarî Taksimata Göre Kırsal Yerleşmeler

- Ali Özçağlar, *İdari Coğrafya*, Ankara: Ümit Ofset Yay., 2011.
- Ali Özçağlar, "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, sy. 3 (1), 2005, s. 1-25.
- Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", *A.Ü., DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, 1996, s. 7-24.
- Ali Özçağlar, *Yönetmelik Coğrafya*, Ankara: Nika Yayınevi, 2015.
- Hulusi Karagel, "Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Geçerli Uygulamalar", *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2012, s. 96-106.

1. İlçeler / Kazalar

- Musa Çadırcı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1876)", *Bellekten*, c. 53, sy. 206, Ankara: TTK, s. 237-257.

2. Bucaklar / Nahiyeler

- Tayyib Gökbilgin, "Nâhiye", *İA*, c. 9, s. 37-39.
- Hulusi Karagel, "Bölgesel Kalkınma Planlamasında Planlama Birimi Olarak Bucaklar", *Türk Coğrafya Kurumu, Uluslararası Katılımlı Coğrafya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2011, s. 342-351.
- İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2000.

Selim Aybar, "Nahiye Teşkilatı ve Nahiye Müdürlerinin Vazife ve Salahiyeti", *İdare Dergisi*, yıl 25, sy. 229, 1954, s. 18-39

3. Divanlar

Cengiz Orhonlu, "Divan: A Historical Term in The Settlement Geography of Turkey", *Disputationes Ad: Montium Vocabula*, VIII/4, Wien: 1969, s. 89-93.

Cevdet Yılmaz, "Türkiye'de Tarihçiler ve Coğrafyacılar Tarafından Farklı Anlamalarda Kullanılan Bir Terim: Divan", *Historical Studies*, c. 2, 2010, s. 273-390.

Kenan Ziya Taş, "Bir İskân Şekli ve Birimi Olarak Divan", *SDÜ Fen-Ed. Fak., Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 4, 1999, s. 191-201.

4. Muhtarlıklar

Musa Çadircı, "Türkiye'de Muhtarlık Kurumunun Tarihi Gelişimi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 2, sy. 3, Ankara: TODAİE Yay., 1993, s. 3-11.

Musa Çadircı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Bellekten*, c. 34, sy. 135, 1970, s. 409-420.

D. Belediyesi Olup Olmama Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler

Resmi Gazete, *On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. <http://www.mevzuat.gov.t/mevzuatmetin/1.5.6360.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2014.

Resmi Gazete, *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2014.

E. Köy ve Köy-Altı Olma Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler

Necdet Tunçdilek, "Kır Yerleşmeleri: Köy-Altı Şekilleri", *Türkiye; Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Yay., 1971, s. 17-52.

1. Yayla Yerleşmeleri

a. Yaylalar ve Yaylacılık

Abdullah Köse, "Madra Dağı Kuzey Yamaçlarında Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 2, 1997, s. 227-250.

Ahmet Necdet Sözer, "Kozak Yaylacılığı Üzerine Bazı Gözlemler ve Notlar", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 5, 1990, s. 1-9.

Ahmet Necdet Sözer, *Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1972.

Cemal Arif Alagöz, "Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları", *A.Ü. Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 2, 1993, s. 1-52.

Cemal Arif Alagöz, "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", *Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar, Müzakereler, Kararlar*, Ankara: Maarif Vekilliği Yayını, 1941, s. 150-157.

Cezmi Sevgi, "Adana İlinin Kuzeydoğusu Kesiminde Yaylacılık", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 2, 1984, s. 177-197.

Eren Yürüdü, "Yakın Mesafeli Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Yaylacık Dağı'nda (Tokat) Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 16, 2006, s. 247-272.

- Faruk Kaya, "Aladağ'da Yaylalar ve Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 19, 2008, s. 123-148.
- Ferzan (Kitapçıoğlu) Gümüštepe, "Konya Ovasında Geçici Kır Yerleşmeleri ve Yayla Yaşamı", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 29, 1994, s. 243-256.
- Harun Tunçel (ed.), *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Bilecik: Şeyh Edebalı Üniv. Yayını, 2015.
- Hayati Doğanay ve Serhat Zaman, "Oba-Yayla Yerleşmelerine Tipik İki Örnek: Çambaşı ve Turnalık Obaları (Ordu İli)", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 43, 2004, s. 1-29.
- Hayati Doğanay, "Ordu'da Bazı Oba Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık", *Coğrafya Makaleleri*, Erzurum: A.Ü. Fen-Ed. Fak. Yay., sy. 55, 1989, s. 304-325.
- İbrahim Güner ve Mustafa Ertürk, "Fethiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 14, 2005, s. 141-179.
- İbrahim Güner, "İğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 229-246.
- Mecdi Emiroğlu, *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara: A.Ü. DTCF Yay., sy. 272, 1977.
- Mehmet Gürbüz, "Dibek Dağları'nda (Göksun) Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık", *Türk Coğ. Dergisi*, sy. 34, 1999, s. 661-678.
- Mehmet Tıraş, "Zorkun Yaylası", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 36, 2001, s. 161-170.
- Mehmet Tıraş, "Yarpuz Çayı Havzası'nda Yayla Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 22, 2009, s. 17-29.
- Mehmet Zaman, "Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 3, 2000, s. 221-244.
- Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*, Erzurum: Atatürk Üniv. Yay., 2007.
- Mustafa Ertürk vdğr., "İskilip'te Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, 2000, s. 55-72.
- Necdet Tunçdilek, "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 14, 1964, s. 15-28.
- Nusret Koca, "Türkiye'nin En Büyük Geçici Yerleşmesi: Zorkun Yaylası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 2001, s. 75-102.
- Tahsin Tapur, "Barcın Yaylası (Karaman/Sarveliler)", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 51, 2008, s. 33-52.
- Zeki Koday, "Akarca Yaylası", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 34, 1999, s. 489-505.

b. Yaylalarda Fonksiyonel Değişim

- Bayram Çetin, *Yayladan Kente Dönüşen Bir Yerleşme: Belen*, Hatay: Color Ofset Basım, 2012.
- Mehmet Somuncu (ed.), *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*, Ankara: Ankara Üniv. Yay., 2012.
- Mehmet Somuncu, *Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, Ankara: Gündüz Yay, 2005.
- Muzaffer Bakırcı, "Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların Pazar Yeri Fonksiyonu", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sy. 7, 1999, s. 375-385.

c. Yaylalar ve Turizm

- Adem Başıbüyük, Hakkı Yazıcı ve Mustafa Ertürk, "Erçimen Yaylasında Rekreatif Yaylacılık", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 36, 2001, s. 31-48.
- Ali Fuat Doğu, "Bulut-Altıparmak Dağlarında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 6, 1997, s. 63-91.
- Emin Toroğlu ve Mehmet Gürbüz, "Andırın İlçesinde Sayfiye Yaylaları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 19, 2008, s. 281-300.
- Ersin Kaya Sandal, "Mersin'in Kuzeyindeki Yerleşim Birimlerinde Rekreatif Yaylacılık", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 40, 2003, s. 121-137.
- Halil Koca, "Gözne'de Yayla Turizmi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 281-301.
- Mehmet Zaman, "Doğu Karadeniz Bölümü Geleneksel Yayla Şenliklerine Tipik Bir Örnek: Kadırğa-Otçular Şenlikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 35, 2000, s. 277-297.
- Mehmet Zaman, "Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Bölümü Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 2001, s. 187-214.
- Mehmet Zaman, "Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Hıdırnebi Yayla Kent 1", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 2001, s. 215-236.
- Mehmet Zaman, "Zigana Dağları'nda Yaylacılık ve Yayla Turizmi", *Atatürk Üniv. Fen Ed. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 36, 2006, s. 181-195.
- Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi*, Erzurum: Atatürk Üniv. Yay., 2010.
- Tülay Öcal, *Pozantı'da (Adana) Sayfiye Yaylacılığı ve Turizm Potansiyeli*, Adana: Akademisyen Kitabevi Yay., 2015.
- Ünsal Bekdemir, "Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek; Bektaş Yaylası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 7, 2002, s. 7-35.

2. Güzle

- Mecdi Emiroğlu, "Bolu'da Geçici Bir Yerleşme Tipi: Güzle", *DTCF Coğrafya Arş. Dergisi*, sy. 8, 1977, s. 97-120.
- Mehmet Zaman, "Güzle Yerleşmelerine Tipik Bir Örnek; Alataşı Güzlesi (Şalpaazarı-Trabzon)", *A.Ü. Fen-Ed. Fak., Edebiyat Bilimleri Dergisi*, sy. 25, 1999, s. 169-190.

3. Kışla - Kışlak

- Salih Ceylan, "Burdur Gölü Kıyılarında Kışla Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 2001, s. 7-28.

4. Mezraa

- Harun Tunçel, "Mezraa Kavramı ve Türkiye'de Mezraalar", *A.Ü. Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 5, 1996, s. 73-98.
- Hayati Doğanay ve Ogün Coşkun, "Mezraa Yerleşmeleriyle İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 29, 2013, s. 1-28.
- Mehmet Zaman ve Cemal Sevindi, "Tonya İlçesinde Mezra Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 5, 2001, s. 428-445.

5. Kom, Ağıl, Dam, Güme, Saya, Gelik, Bağ Evi, Koğ, Banı, Pey vd. Köy-Altı Yerleşmeleri

- Abdullah Köse, “İvrindi (Balıkesir) Çevresinde Saya Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 314-335.
- Bekir Necati Altın, “Hasandağı ve Melendiz Dağı Çevresinde Topografik Faktörlere Göre Yayla ve Ağılların Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, sy. 8/2, 2010, s. 189-211.
- Halil Koca, “İlk Çekirdeğini Banı Yerleşmesi Oluşturan Kalecik Köyünün Monografyası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, 2000, s. 117-158.
- Hasbi Soylu, “Yerleşme Coğrafyası Açısından Bir İnceleme; Malatya İlinde Bahçe Damları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 141, 2002, s. 183-198.
- İhsan Bulut ve Fatma Özdemir, “Erzurum Palandöken Kayak Merkezindeki Son Kom Yerleşmesi: Beri Piri Komu”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 55, 2010, s. 25-33.
- Lütfi Özav, “Gediz Kasabası Çevresinde Güme Yerleşmeleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 30, 1995, s. 173-187.
- Mustafa Girgin ve İbrahim Güner, “Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişimleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy.7, 2002, s. 47-67.
- Mustafa Girgin, “Alaşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri”, *Kazım Karabekir Eğt. Fak. Araştırma Dergisi*, sy. 2, 1991, s. 150-165.
- Ramazan Özey, “Bozdoğan ve Çevresinde Bahçe Evleri”, *Türk Dünyası Arş. Dergisi*, sy. 71, 1991, s. 121-143.
- Ramazan Özey, “Dumlu ve Çevresinde Kom Yerleşmeleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, sy. 49, 1987, s. 119-126.
- Salih Ceylan, “Artvin Yöresinde Geçici Yerleşmelerden Olan Bağ Evlerinin Üç Farklı Örneği Bağ Evi Üzüm Ambarı ve Koğlar”, *Burdur Eğitim Fak. Dergisi*, sy. 2, 1996, s. 52-70.
- Salih Ceylan, “Trakya’nın Güneybatısında Göçebe Evlere Bir Örnek: Güme’ler”, *Türk Coğrafya Kurumu*, 28. Coğrafya Meslek Haftası Bildirileri Kitabı, 1998, s. 60-77.
- Saliha Koday, “Hınıs İlçesinde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 34, 1999, s. 357-382.

F. Daimî ya da Geçici Olma Durumlarına Göre Kırsal Yerleşmeler

1. Geçici Yerleşmeler

- Eren Yürüdü ve İhsan Bulut, “Akgöl (Burdur) Havzası Çevresinde Geçici Kırsal Yerleşmeler”, *I. Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 2005, s. 495-502.
- Fevzi Şahin, “Refahiye ve Çevresinde Geçici Kırsal Yerleşme Şekilleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, 2000, s. 173-192.
- Hakkı Yazıcı, “Lâcîn Köyünde (Eskişehir-Sarıcakaya) Bağlı Geçici Yerleşme Şekilleri”, *A.Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 1, 1991, s. 186-212.
- Hakkı Yazıcı, “Tercan Ovası ve Çevresinde Kırsal Yerleşmeler; Geçici Yerleşme Şekilleri”, *Türk Coğ. Dergisi*, sy. 29, 1994, s. 191-208.
- Hilmi Karaboran, “İki Eğreti Yerleşme Şekli: Banı ve Pey”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 39, 1985, s. 83-104.

- İhsan Bulut, “Geçici Bir Yerleşme İken Sürekli Yerleşmeye Dönüşen Köy Yerleşmelerimize Yeni Bir Örnek: Şenkaya Dolunay Köyü”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 116, 1998, s. 161-189.
- Lütfi Özav, “Simav Depresyonu ve Çevresinde Geçici Yerleşme Şekilleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 101, 1996, s. 217-231.
- Lütfi Özav, “Oltu İlçesinde Geçici Yerleşme Şekilleri”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst. Dergisi*, sy. 4, 1996, s. 115-141.
- Saliha Koday, “Olur’da (Erzurum) Geçici Yerleşme Şekilleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 302-313.
- Süha Göney, “Türkiye’de Bir Eğreti Kır Yerleşme Şekli Hakkında Bazı Yeni Müşahedeler”, *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 20-21, 1977, s. 129-134.
- Ünsal Özdemir, İbrahim Güner ve İbrahim Kopar, “Safranbolu Platosunda Geçici Kır Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 7, 2002, s. 133-152.

2. Sayfiye Yerleşmeleri

- Abdülkadir Güzel, “Şanlıurfa’da Sayfiye Yerleşmeleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 12, 2005, s. 97-108.
- Aydoğan Köksal, “Seferihisar ile Kuşadası Arasında Tatil Evleri”, *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 2, 1993, s. 221-224.
- Cevdet Yılmaz, “Büyükşehirlerin Çevrelerindeki Lüks Yerleşmeler; Sefa Köyler”, *Kırsal Yerleşmeler I*, Samsun: Etüt Yay., 2002, s. 41-56.
- Nazmiye Özgüç, “Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikleri”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 22, 1977, s. 142-162.

3. Göçebe / Yörük Yerleşmeleri

- Adnan ALKAN, “Siirt İli’ndeki Göçebelerin Göç Hareketliliği ve Yolları Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 41, 2019, s. 160-176.
- Ali Meydan, *Dünden Bugüne Sebül Yörükleri*, Ankara: Pegem Akademi Yay., 2016.
- Bedriye Tolun-Denker, “Güneydoğu Toroslarda Göçebelik (W.D. Hüttheroth’a Göre)”, *Türk Coğ. Dergisi*, sy. 20, 1960, s. 136-142.
- Daniel G. Bates, “Güneydoğu Anadolu’da Göçebe Yörük Yerleşmeleri Üzerine Bir Çalışma”, *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İ.Ü. Coğ. Enst., Yay., 1971, s. 245-292.
- Kültür Bakanlığı, *Yörükler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Marcel Bazin, “Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti”, çev. Hamdi Kara, *A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. ve Uyg. Mrk. Dergisi*, sy. 3, 1994, s. 323-350.
- Orhan Gürbüz, “Türkiye’de Göçebe Mesken Örneği: Çadır”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 32, 1997, s. 185-196.
- Yusuf Dönmez, “Karasu Batısında Bir Yörük Yerleşmesi”, *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 14, 1964, s. 181-199.

G. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Kırsal Yerleşmeler

- Ali Yılmaz, "Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 31, 1996, s. 139-153.
- Bayram Çetin, *Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönüyle Yayladan Kente Dönüşen Bir Yerleşme: Belen*, İskenderun: Color Ofset Matbaacılık, 2012.
- Bedriye Tolun-Denker, *Balıkesir Ovası'nda Yerleşme ve İktisadî Faaliyetler*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., 1970.
- Cevdet Yılmaz, "Fonksiyonel Açından Yeni Bir Yerleşme Tipi; (Yurtdışı İşçi Göçüne Bağlı) Gurbetçi Köyleri", *Kırsal Yerleşmeler I*, Samsun: Etüt Yayınları, 2002, s. 57-72.
- E. Murat Özgür, "Bağıvar Köyü'nde (Diyarbakır) Ekonomik Faaliyetler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, 1989, s. 173-183.
- E. Murat Özgür, "Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler", *A.Ü. DTCF, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, 1996, s. 25-32.
- Füsun Baykal, "Kırsal Yerleşim Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Gökeyüp Köyü (Salihli/Manisa) ve İlkel Çömlekçiliğin Köy Ekonomisine Yeri", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 5, 1988, s. 55-74.
- Füsun Soykan, "Üç Fonksiyonlu Küçük Bir Kıyı Yerleşmesi: Güllük", *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 6, 1997, s. 317-336.
- Hamdi Kara, "Çukurova'nın Üç Köyünde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi Sorunları Konusunda Bir İnceleme", *A.Ü. DTCF Coğ. Arş. Dergisi*, sy. 8, 1977, s. 159-192.
- Hamit İnandık, "Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 7, 1956, s. 66-91.
- Hamit Sadi Selen, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8, 1945, s. 97-106.
- Mecdi Emiroğlu, *Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler*, Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları, sy. 192, 1970.
- Mustafa Mutluer, "Edremit Yöresinde Kırsal Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı ve Nüfus Büyüklüklerini Etkileyen Faktörler", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 8, 1996, s. 207-225.
- Necdet Tunçdilek, "İç Anadolu'daki Kır Yerleşmelerinin Ekonomik Yapılarına Göre Sınıflandırılması", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 9, 1958, s. 87-102.
- Nurten Günal, "Turizmin Kırsal Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Tipik Bir Örnek: Kadriye (Antalya)", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 37, 2011, s. 1-21.
- Ramazan Özey, "Olukbaşı, Kızılca ve Dutağaç (Bozdoğan-Aydın) Köylerinde Kıl Çadır Dokumacılığı", *Türk Dünyası Araş. Dergisi*, sy. 68, 1990, s. 163-190.
- Salih Ceylan ve Hilmi Demirkaya, "Kış Turizmine Bağlı Olarak Gelişen Bir Kırsal Yerleşme: Çobanisa Köyü (Isparta)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 21, 2009, s. 291-335.
- Salih Ceylan, "Ekonomik Fonksiyonları Yönünden Tipik Bir Tarım Kasabası: Göle (Ardahan)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 112-131.
- Tuncay Özdemir, "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskân Örneği: Ulupamir", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 32, 1997, s. 161-184.

H. Kuruldukları / Konuşlandıkları Yere Göre Kırsal Yerleşmeler

1. Konumlarına göre Kırsal Yerleşmeler

- Ali Yiğit, "Keban Kasabası'nın Kuruluş ve Gelişmesine Etki Eden Coğrafi Faktörler", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 6, Ankara: 1997, s. 411-423.
- Barış Taş, "Sandıklı İlçesinde Doğal Yapının Kır Yerleşmeleri Üzerindeki Etkileri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 26, 2011, s. 143-162.
- Cevat Geray, "Türkiye'de Dağ ve Orman Köyleri", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sy. 23 (1), Ankara: 1968, s. 275-308.
- Hayati Doğanay ve Halil Koca, "Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek; Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 33, İstanbul: 1998, s. 1-24.
- İhsan Bulut, "Tipik Bir Yol boyu Köyü Örneği; Kars-Kümbetli Köyü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, Erzurum, 1995, s. 96-111.
- Lütfi Özav, "Oltu (Erzurum) Yöresindeki Köy Yerleşmeleriyle İlgili Bir İnceleme: Coğrafi Konumlarına Göre Köyler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, Erzurum: 1995, s. 336-361.
- Mecdi Emiroğlu, "Türkiye Orman İçi Kırsal Yerleşmeleri ve Bolu Örneği", A.Ü. DTCF, *Coğ. Arş. Dergisi*, sy. 5-6, Ankara, 1972, s. 139-173.
- Mehmet Zaman ve İhsan Bulut, "Doğu Karadeniz Kıyı Kesiminde Kırsal Yerleşmelerin Dağılımında Coğrafi Faktörlerin Etkisi", *Trabzon: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Kırsal Alanda Yerleşim Sorunları ve Çözüm Önerileri Semp. Bildiriler Kitabı*, 2003, s. 216-231.
- Nurten Günal, "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 28, İstanbul, 1993, s. 143-154.
- Zeki Koday, Saliha Koday ve Zerrin Karakuzulu, "Kale İçinde Bir Köy Yerleşmesi; Tunçkaya", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 12, 2004, s. 223-238.

2. Yer Değiştiren Kırsal Yerleşmeler

- Eren Yürüdür ve İhsan Bulut, "Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Kaleköy (Erbaa-Tokat)", *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 32, 2004, s. 133-148.
- Fatih Orhan ve Yaşar Gök, "Baraj Yapımı Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere İki Örnek: Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri (Artvin)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 35, 2016, s. 131-148.
- İsa Cürebal, "Yer Değiştiren Yerleşmelere İki Örnek: Kıratlı ve Bahçeli Köyleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, sy. 12, 2004, s. 75-84.
- Meryem Hayır ve Melike Tuğrul Demir, "Sapanca Köylerinde Kırsal Yapının Değişimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, sy. 16, 2008, s. 60-79.
- Mustafa Girgin, "Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 155-170.
- Yaşar Gök, "Erzurum-Kars Depremi'nden (1983) Sonra Yeri Değiştirilen Yerleşmeler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 5, 2001, s. 145-158.

I. Tarihsel Geçmişlerine ve Kökenlerine Göre Kırsal Yerleşmeler

- Ahmet Necdet Sözer, "Erzurum Ovasında Tarih Öncesi Kır Yerleşmesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 22-23, 1964, s. 205-215.
- Ali Cengizkan, *Mübadele, Konut ve Yerleşimleri*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2004.
- Ali Özçağlar, "Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler", *Coğrafya Araştırmaları*, sy. 3, 1991, s. 61-78.
- Ali Uzun, "Tekkeköy'de (Samsun) Mağara-Kale Yerleşmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 413-433.
- Asaf Koçman, "Yenimuhacir Köyü (Keşan)", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1983, s. 108-128.
- Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul: Eren Yay., 1987.
- Halil İnalçık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Kongresi Tebliğleri*, Ankara, TTK Yay., 1990, s. 1-11.
- Hayati Doğanay, "Hasankeyf Konut-Mağara Yerleşmeleri", *Coğrafya Makaleleri*, Erzurum: Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Yayınları, sy. 55, 1989, s. 290-303.
- İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul: Hil Yay., 1985.
- İlhan Kayan, "Datça Yarımadasında Eski Knidos Yerleşmesini Etkileyen Doğal Çevre Özellikleri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, 1988, s. 51-70.
- İlhan Kayan, "Demirköprü Baraj Gölü Batı Kıyısında Çakallar Volkanizması ve Fosil İnsan Ayak İzleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 1992, s. 1-26.
- İlhan Kayan, "Tarih Öncesi Yerleşme Yerleri Olarak Antalya Mağaralarının Jeomorfolojik Özellikleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 5, 1990, s. 10-31.
- Mutlu Kaya ve Cevdet Yılmaz, "Sinop'ta Mübadele ve Bir Mübadil Köyü: Karacaköy", *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 33, 2016, s. 276-301.
- Necdet Tunçdilek, "Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi", *Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 23, 1980, s. 1-25.
- Nedim İpek, "Balkanlar, Girit ve Kafkaslardan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskân Birimlerinin Kuruluşu (1879-1912)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 1, 1995, s. 197-226.
- Özlem Doğan, "Datça Yarımadasında Yerleşmenin Tarihsel Süreci", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sy. 16, 2008, s. 46-59.
- Özlem Sertkaya Doğan ve İbrahim Gökburun, "İstanbul'da Köyden Mahalleye Evrilen Yerleşmeler", *Coğrafya Dergisi*, sy. 39, 2019, s. 73-87.
- Tahsin Tapur, "Konya'da Tarihi Bir Yerleşim Merkezi: Sille", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 53, 2009, s. 15-20.
- X. de Planhol, "Burdur Çevresinde Mağara Yerleşme Tipleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 11-12, 1949, s. 142-147.
- Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu: Yeni İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 7. Dizi, sy. 92, 1988.

J. Karşılaştıkları Sorunlara Göre Kırsal Yerleşmeler

- Adnan Güriz, "Kır Yerleşmelerinde Mülkiyet", *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul: Coğ. Enst. Yay., 1971, s. 87-113.
- Ahmet Necdet Sözer, "Güneydoğu Anadolu'nun Nüfus ve Kır Yerleşme Sorunlarına Coğrafi Bir Bakış", *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Semineri*, Erzurum: Atatürk Ün. Yay., 1974, s. 171-207.
- Erkan Şen, 1988, "Kırsal Çevrede Gecekondulaşma: Dereköy/Acıpayan Örneğinde Toplumsal ve Ekonomik Değişimin Kıra Yansıyan Bir Şekli", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 4, s. 123-160.
- Erol Tümertekin, "Kırsal Alanlar ve Coğrafya", *İTÜ Mimarlık ve Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, sy. 17, İstanbul, 1980, s. 51-63.
- Erol Tümertekin, "Yerleşme Planlaması; Şehir-Köy İlişkileri", *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 18-19, 1973, s. 71-85.
- İbrahim Atalay, "Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degradasyonu Üzerindeki Etkileri", *AKDTYK Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, 1989, s. 91-101.
- Mecdi Emiroğlu, "Erzurum Kır Yerleşmelerinin Ortalama Yüzölçümleri Parsel Büyüklükleri ile İlgili Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, sy. 28 (1-2), 1971, s. 155-195.
- Mecdi Emiroğlu, "Coğrafi Bölgelerimize Göre Kırsal Yerleşmelerimizin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri ile İlgili Bir Araştırma", *Ankara Üniv. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 3-4, 1972, s. 109-138.
- Necdet Tunçdilek, "Kır Yerleşmesinde Yakıt Meselesine Toplu Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 5-6, 1953-1954, s. 133-146.
- Necdet Tunçdilek, "Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış", *İ.Ü. Dz. Bil. ve Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 9, 1980, s. 23-40.
- Ramazan Özey, "Gümüşhane ve Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Sorunları ve Çözüm Yolları", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Semp. Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yay., 1990, s. 307-383.
- Selami Gözenç ve Nurten Günel, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır Şehir Nüfusu Ayrımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tespiti", *İ.Ü. Dz. Bil. Enst. Bülten*, sy. 4, 1987, s. 27-38,

K. Kırsal Kalkınma Çabaları Bağlamında Kırsal Yerleşmeler

- Adem Başibüyük, "Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 11, 2004, s. 301-325.
- Adem Başibüyük, "Coğrafi Açından Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 12, 2004, s. 43-65.
- Filiz Doğanay, *Merkez Köyler*, Ankara: DPT Yay., 1993.
- Muzaffer Bakırcı, "Güneydoğu Anadolu Projesi'nde (GAP) Sulama Sahası Dışında Kalan Kır Yerleşmelerinin Gelişme Olanakları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sy. 9, 2001, s. 109-138.

Muzaffer Bakırcı, *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2007.

L. Meskenler ve İnşa Malzemelerine Göre Kırsal Yerleşmeler

Abdullah Köse, “Balıkesir Örneğinde Geleneksel Kırsal Avlu Duvarı”, *Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. VIII/2, 2006, s. 159-183.

Abdullah Köse, “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. VII/2, 2005, s. 165-200.

Ahmet Necdet Sözer, “Şih Köyü’nün (Erzurum) Mesken Tipleri”, *Erzurum Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi*, sy. 4, 1972, s. 121-124.

Alaaddin Tandoğan, “Çayeli ve Pazar İlçelerinde Yerleşme-Mesken Tipleri ve Nüfus”, *A.Ü. DTCF Dergisi*, c. 24, sy. 3-4, 1970, s. 99-155.

Albert Demangeon, “Kır Meskeninin Coğrafyası”, *Darülfünun Edb. Fak. Mecmuası*, c. 7, sy. 3, İstanbul, 1930, s. 184-227

Cevdet Yılmaz, H. İbrahim Zeybek, Ali Uzun ve Muhammet Bahadır, “Giresun Aksu Çayı Havzası Geleneksel Kır Mesken Mimarisinde Güncel Değişimlere Bir Örnek; Serenderler”, *Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay*, S. Zaman ve O. Coşkun (eds.), Erzurum: Atatürk Üniv. Yay., 2015, s. 303-313.

Cevdet Yılmaz, “Sinop-Kastamonu Yöresinde Geçici Bir Mesken Tipi: Gelik”, *OMÜ Eğitim Fak. Dergisi*, sy. 11, 1998, s. 89-99.

Cevdet Yılmaz, “Yurtdışına Göçün Kırsal Mimarideki Değişim Üzerine Etkileri; Ayan-cık-Türkeli Yöresi Örneği (Sinop)”, *Sinop İli Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, A. Tırl vdğr. (eds.), Sinop Üniversitesi Yay., 2015, s. 378-388.

Cevdet Yılmaz, “Ordu Köyü’nde Yerleşme ve Meskenler”, *Samsun-Çarşamba’da Beylik Merkezi Ordu Köyü*, C. Yılmaz (ed.), Samsun: Çarşamba Belediyesi Kültür Yay., sy. 3, 2016, s. 105-130.

Cevdet Yılmaz, “Sinop-Kastamonu Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 2001, s. 163-186.

Cevdet Yılmaz, “Türkiye’deki Geçici Barınaklarla İlgili Kırsal Mesken Terminolojisine İlişkin Yeni Görüş ve Öneriler”, *Türk Coğrafya Kurumu, Coğrafya Kurultayı Bildiriler Kitabı*, S. Karabağ (ed.), Ankara: Gazi Kitabevi Yayını, 2002, s. 197-217.

Cevdet Yılmaz, “Doğal Afet Riski Taşıyan Yörelerde Yeniden İnşa Edilebilir Yapı Malzemesi Kullanımının Önemi; Sinop Örneği”, *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, S. Avcı ve H. Turoğlu (eds.), İstanbul: Çantay Kitabevi Yay., 2005, s. 707-716.

Çiğdem Ünal, “Pasinler’de Geleneksel Kır Meskenleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 2, 1997, s. 271-283.

Ejder Kalelioğlu, “Gaziantep Yöresinde Yerleşme, Meskenler, Ekonomik Faaliyetler”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, c. 28, sy. 3-4, 1970, s. 39-98.

Ekrem Demir, “Adıyaman Ovasındaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 3, 2002, s. 55-78.

- Emin Baydil, "Taşköprü Çevresindeki Köy Meskenlerinin Yerleşme Coğrafyası Bakımından Değerlendirilmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 13, sy. 1, 2005, s. 181-192.
- Emrullah Kanadıkırık, "Maraş'ta Konut Tipleri", *DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 1-2, 1972, s. 253-282.
- Ferzan Gümüştpe, "Konya Ovası Mesken Eklentileri ve Bunların İktisadi ve Sosyal Yaşamdaki Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 27, 1992, s. 115-128.
- Günay Kaya, "Posof Çayı Havzası'nda Kır Meskenleri", *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 34, 2005, s. 71-96.
- Günay Reha, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1989.
- Kenan Arınç, "Ahlat'ta Doğal Barınaklar (Mağara-Konutlar) ve Bazı Prehistorik Yerleşme İzleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, sy. 109, 1997, s. 183-208.
- Lütfi Özav, "Narman'da Mesken Tipleri", *Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, sy. 19, 1991, s. 153-172.
- Lütfi Özav, "Sivash ve Çevresinde Kır Konutları", *Afyon Kocatepe Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, sy. 2, 2002, s. 31-42.
- Mesut Elibüyük ve Abdülkadir Güzel, "Şanlıurfa İlinde Dönemlik ve Geçici Bir Yerleşme: Hollik", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, c. 1, sy. 1, s. 55-67.
- Mutlu Kaya ve Cevdet Yılmaz, "Terme İlçesinde Kırsal Mimari", *Terme Araştırmaları*, C. Yılmaz (ed.), Trabzon: Serander Yayınları, 2017, s. 321-340.
- Mutlu Kaya, "Geleneksel Kır Meskenlerinde Mimari Degradasyon: Sinop İli Örneği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, sy. 17(1), 2019, s. 146-169.
- Muzaffer Tunç, "Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimî Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri", *Türk Coğ. Dergisi*, sy. 32, 1997, s. 143-159.
- Namık Tanfer Altas, Yaşar Gök ve Serkan Doğanay, "Domaniç'te Kır Meskenleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 16, Erzurum, 2006, s. 63-88.
- Necdet Tunçdilek, "Eskişehir Bölgesinde Mesken Şekillerine Toplu Bir Bakış", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 7, 1956, s. 92-106.
- Necdet Tunçdilek, "Orta Sakarya Vadisinde Meskenler", *Türk Coğ. Dergisi*, sy. 20, 1960, s. 36-50.
- Necla Sırakaya, "Güdül İlçesinde Yerleşme ve Konut Tipleri", *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 4, 1995, s. 189-209.
- Orhan Acıpayamlı, "Acıpayam Köylerinde Mesken", 9. *Coğrafya Meslek Haftası, Tebliğler ve Konferanslar*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Meslek Haftaları Serisi: 1, 1955, s. 159-164.
- Ramazan Özey, "Bozdoğan ve Çevresinde Bahçe Evleri", *Türk Dünyası Arş. Dergisi*, sy. 71, 1991, s. 121-143.
- Salih Ceylan, "Artvin Yöresinde Geçici Yerleşmelerden Olan Bağ Evlerinin Üç Farklı Örneği: Bağ Evi, Üzüm Ambarı ve Koğ'lar", *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 2, 2001, s. 52-70.
- Saliha Koday, "Olur'da Köy Meskenleri", *Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 23, 1996, s. 187-205.

- Sebahat Uzun, "Dereboğazı Köyünde (Ilıca-Erzurum) Mesken Tipler ve Yerel Mesken Terminolojisi", *19 Mayıs Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 10, 1995, s. 215-244.
- Sebahat Uzun, "Orta Çoruh Vadisinde Çalı Örtülü Meskenler", *Akademik Açı*, Samsun, 1997/1, s. 71-81.
- Sedat Avcı, "Ilıca'da Coğrafi Şartlar ve Mesken İlişkileri", *Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Dergisi*, sy. 17, 1989, s. 175-192.
- Selçuk Hayli ve Samet Altunbilek, "Erzincan Ovası ve Yakın Çevresindeki Evlerin Başlıca Coğrafi Özellikleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 1, 2001, s. 89-116.
- Selçuk Hayli, "Erzincan Ovasında Köy Meskenleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 11 Sayı: 2*, 2001, s. 21-42.
- Selçuk Hayli, "Az Bilinen Bir Yerleşme Tipi 'Palangalar' ve Erzincan Ovasında Palanga Yerleşmesi Örnekleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 58, 2012, s. 43-52.
- Serdar Ceylan ve İhsan Bulut, "Kırsal Konut Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler Açısından Misli Ovası Konutlarının İncelenmesi", *Mediterranean Journal of Humanities*, sy. VII/2, 2017, s. 79-96.
- Süha Göney, "Büyük Menderes Havzasında Köy Meskenleri", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, sy. 20-21, 1973, s. 129-134.
- Süha Göney, "Mengen Havzasındaki Köy Meskenleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 16, 1966, s. 112-132.
- Şevket Işık, "Ezine-Bayramiç Çevresinde Kır Meskenleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 6, 1992, s. 101-117.
- Ünal İbret, "Tosya Şehri Yakın Çevresinde Gümele Yerleşmeleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 41, 2003, s. 1-22.
- Ünal Özdemir, "Safranbolu'da Köy Meskenleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, 2000, s. 159-172.
- Ünsal Bekdemir ve Ramazan Sever, "Şavşat ve Çevresinde Tipik Bir Ev Eklentisi: Merek", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 9, 2003, s. 79-92.

M. Toponimi / Terminoloji / Sözlük / Kaynakça

1. Yer adları / Toponimi

B. E. Budakov, "Coğrafi Toponimi", der. E. Güney, *Türk Kültürü Dergisi*, sy. 398, 1996, s. 355- 370.

Cemal Arif Alagöz, "Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1984, s. 11-23.

Cemalettin Şahin, *Türkiye Yer Adlarında Ceviz / Koz: Coğrafi Bir Araştırma*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.

Cemali Sarı ve Yusuf Tepeli, "Türk Kültür Coğrafyasında Yerleşme Adları; Teke Yöresi Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sy. 35, 2012, s. 161-179.

Cevdet Yılmaz ve Mutlu Kaya “Bir Mikrotoponimi Denemesi; Sinop-Ayancık'ta Zingal Orman İşletmesi'nin Yer Adlarına Etkisi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 39, 2018, s. 149-164.

Emrullah Güney, “Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması”, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 2, 1994, s. 71-79.

Hilmi Demirkaya ve Kenan Arıbaş, “Göhlisar, Çavdır ve Altınyayla (Burdur) İlçelerindeki Kırsal Yerleşme Adlarının Kaynakları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 46, 2006, s. 77-88.

Harun Tunçel, “Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 10(2), 2000, s. 23-34.

Hilmi Karaboran, “Türkiye’de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1984, s. 97-148.

Kültür Bakanlığı, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1984.

Mecdi Emiroğlu, “Bolu Yöresi Yer Adları”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1984, s. 181-200.

Mehmet Akif Ceylan, *Ege Adalarında Türkçe Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: 2004.

Salıha Koday, Günay Kaya ve Ferdi Akbaş, “Salihli İlçesinde Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 20 (2), 2016, s. 559-582.

Süha Kocakuşak, “Alanya’da Yerleşme Adlarının Özellikleri”, *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, sy. 4, 1995, s. 171-187.

Tuncer Gülensoy, *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 1995.

2. Terminoloji ve Sözlükler

Ahmet Necdet Sözer, “Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar”, *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1983, s. 1-13.

Ahmet Necdet Sözer, “Coğrafya Terimleri Sorunumuza Eleştirel Bir Yaklaşım”, *A.Ü. III. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1996, s. 191-192.

Cemal Arif Alagöz, “Coğrafya Terimleri Hakkında”, *Birinci Türk Coğrafya Kurumu Kongresi. Raporlar-Müzakereler ve Kararlar*, Ankara, 1941, s. 150-157.

Cevdet Yılmaz, *Kırsal Yerleşmeler I (Terminolojik Sorunlar)*, Samsun: Palmiye Kitapları Etüt Yayınları, 2002.

Ferruh Sanır, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2000.

Reşat İzburak, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1986.

Serdar Yavuz ve Mustafa Şenel, “Yer Adları (Toponim) Terimleri Sözlüğü”, *Turkish Studies*, c. 8/8 Summer, 2013, s. 2239- 2254.

Sami Öngör, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay., 1980.

Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü, c. 3, Ankara: DK Yay., 1967.

3. Bibliyografyalar

Ahmet Necdet Sözer ve Füsun Baykal, “Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Bibliyografyası”, *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 1, 1983, s. 129-140.

Emel Kahya, *Gelenksel Türk Evleri Bibliyografyası*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

Harun Tunçel, Ali Yiğit ve Seval Çelikbağ, *Türkiye Coğrafya Bibliyografyası, Kitaplar ve Makaleler*, Ankara: Ertem Basım Yayın, 2010.

Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü

Cevdet YILMAZ

Özet

Türkiye kırsal yerleşmeler ve bunları oluşturan mesken çeşitliliği bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biri olup, adeta bir açık hava müzesi görünümündedir. Sürekli olarak yerleşmeler sahne olan Anadolu, yeryüzündeki hiçbir bölgeyle kıyaslanamayacak kadar eski ve zengin bir geçmişin mirasına sahiptir. Bu zenginlikte Türkiye'nin tarihsel geçmişi yanında fiziki ve beşerî coğrafya unsurlarının da önemli yeri vardır. Fizikî olarak; matematik konumu, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, iklimi, hidroğrafyası, bitki örtüsü ve toprak özellikleri öne çıkarken, beşerî olarak da özel konumu, çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış olması, ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik, sosyal ve kültürel özellikleri, iç ve dış göçler, demografik ve idari yapısı başta gelen faktörlerdir.

Bu çalışmada Türkiye'de kırsal yerleşmeler aşağıdaki başlıklara göre ele alınmış ve değerlendirilmiştir: -Mevcut idari bölünüşe göre ilçe, bucak ve köyler. -Eski idari bölünüşe göre kaza, nahiye, divan, karye. -Nüfus miktarlarına göre kasaba, köy ve köy-altı yerleşmeleri. -Tarihsel sürece göre tarih öncesi, tarihi ve günümüz yerleşmeleri. -Belediyesi olup olmamasına göre, belediyesi olanlar, olmayanlar. -Sürekliliklerine göre daimî ve geçici yerleşmeler. -Köy ve bağlılarına göre köy ve köy-altı yerleşmeleri. -Köy-altı yerleşme şekillerine göre; mahalle, mezra, yayla, oba, ağıl, kom vb yerleşmeler. -Ekonomik fonksiyonlarına göre tarımcı, hayvancı, madenci, ormancı, balıkçı, turizmci vd. köyler. -Kuruldukları yere göre ova, sırt, vadi, yamaç vd. -Dokularına göre toplu, gevşek ve dağınık yerleşmeler. -Planlarına göre çizgisel, dairesel vd. yerleşmeler. -Tarihsel geçmiş ve kökenlerine göre yerli köyler, göçmen köyleri. -Karşılaştıkları sorunlara göre, kırsal kalkınma çabalarına göre, toponimilerine göre vd.

Şüphesiz kırsal yerleşmelerle ilgili olarak araştırılması gereken çok daha fazla konu vardır. Kırdaki kültürel yapı ve birikim bunların başında gelmektedir. Kırdan kente yaşanan hızlı göç kültürel yapıyı yok etmekte, geri dönülemez şekilde tahrip etmektedir. Bir diğer önemli araştırma konusu da kırsal yerleşmelerin kuruluşlarından itibaren tarihsel süreç içinde sahip oldukları potansiyeldir. Bu potansiyel ortaya çıkarılmadıkça kırsal kalkınma mümkün olmayacak, bu durum kırsalın boşalması ile sonuçlanacaktır. Bu çalışmada, ağırlıklı olarak Türkiye'deki coğrafyacılar tarafından yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Kırsal Yerleşmeler, Türkiye

Literature on Rural Settlement Geography in Turkey

Cevdet YILMAZ

Abstract

Turkey is one of the richest countries in terms of the diversity of its rural settlements. Having served as a base for numerous settlements throughout history, Anatolia has a historical legacy incomparable to any other part of the world. Apart from its historical past, the physical and human geography of Turkey shared a role in shaping this legacy. The physical geography refers to the distinctive features of Anatolia including its mathematical location, geographical and geomorphological structure, climate, hydrography, vegetation and soil. The human geography refers to the diversity of civilizations taking root on this land, their economic activities, social and cultural features, internal and external migration, demographic and administrative structure.

This study has classified the rural settlements in Turkey according to the following subheadings: as district, county and villages in terms of present administrative divisions; as *kaza*, *nahiye*, *divan* and *karye* in terms of old administrative divisions; as town, village and sub-village settlements in terms of population numbers; as prehistoric, historical and contemporary settlements in terms of historical process; as having a municipality or not in terms of local governance; as permanent and temporary settlements in terms of their continuity; as village and sub-village settlements in terms of villages; as quarter (*mahalle*), *mezraa*, *yayla*, *ağıl*, *oba*, etc. in terms of sub-village settlements; as agricultural, herder, miner, forestry, fisherman, touristic, etc. in terms of economic activities; as plain, ridge, valley, slope village etc. in terms of their setting; as mass settlement, sparse settlement and scattered settlement in terms of their configuration; as linear, circular and etc. in terms of their plans; as native and migrant villages in terms of their historical background; in terms of rural development efforts; in terms of their problems and in terms of their toponyms.

Undoubtedly, there are many more issues to be investigated regarding the rural settlements. First and foremost is the cultural structure and accumulation in the countryside. The rapid migration from rural to urban areas has irreversibly destructed the existing cultural structure. Another important research topic is the potential of rural settlements for development since their establishment. Until this potential is actualized, rural development will not be possible and lead to the draining of the countryside. This study focuses predominantly on the works of geographers in Turkey.

Keywords: Geography, Rural Settlements, Turkey.

Şehir Coğrafyacısı Olarak Prof. Dr. Erol Tümertekin

Meryem HAYIR-KANAT*

Ali YİĞİT**

Giriş

Prof. Dr. Erol Tümertekin, onlarca kitap, yüzü aşkın makale çalışması ile Türk coğrafyasının gelişmesinde ve olgunlaşmasında büyük katkıları olmuş bir bilim insanıdır. Bu makalede, Tümertekin'in coğrafi çalışmalarının bir kısmını oluşturan ve özellikle son dönem çalışmalarının ağırlıklı kısmını teşkil eden şehir ile ilgili çalışmaları ele alınmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanmış, şehir ile ilgili yazmış olduğu kitapları ve makaleleri içerik ve yöntem açısından irdelenmiştir. Uygulamalı coğrafya çalışmalarının ağırlıkta olduğu bu yayınların ilki Tümertekin'in doktora tezi olan "**Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu**" adlı çalışmadır. Türkiye'de sanayinin coğrafyanın inceleme alanları arasına girmesine neden olan bu çalışmada, Karabük şehrinin gelişim süreci yer almaktadır. Tümertekin, şehir coğrafyası ile ilgili çalışmaları daha ziyade sanayinin kuruluş yeri temelinde ele almıştır. Tümertekin'in ikinci kitabı, 1965 yılında yayınlanan *Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması*, hocanın başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin farklı şehirlerinde yapmış olduğu uygulamalı çalışmalar sonrasında yazdığı ve Türkiye'de şehir coğrafyası üzerine yayınlanmış ilk eserdir. Daha sonraki yıllarda şehir sanayi ilişkisini genelde İstanbul özelinde ele aldığı pek çok araştırmaya imza atmıştır. Tümertekin'in şehir konusunda yaptığı son çalışma

* Doç. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, mhayir@yildiz.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3190-3144.

** Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, aliyigit@uludag.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3303-5122.

olan “*İstanbul: Une métropole Anatolienne (İstanbul: Bir Anadolu Metropolü)*” İstanbul üzerine yaptığı çalışmaların ve birikiminin özeti niteliğindedir.

Prof. Dr. Erol Tümertekin (23 Temmuz 1926 – 15 Mayıs 2012)

Tümertekin, 23 Temmuz 1926 tarihinde İstanbul’da doğdu. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü’nden mezun olduktan sonra, 1950 yılında aynı kurumda Beşeri ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü’ne asistan olarak atandı. 1952’de “Dr.”, 1956’da “Doçent” ve 1964’te de “Prof.” unvanlarını aldı. 23 Temmuz 1993 tarihinde uzun yıllar bölüm başkanlığını yaptığı İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü’nden emekli oldu. (Özgüç, 2006¹). Hocanın emeklisi olmaz düşüncesinin yaşayan örneği oldu. Emeklilik sonrasında Mimar Sinan Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi’nde, Şehir Bölge Planlama Bölümlerinde derslerine uzun yıllar devam etti.² Bu dönemde kitap ve makale gibi bilimsel çalışmalarından hiç uzaklaşmadı. Öğrencisi ve meslektaşı Nazmiye Özgüç ile Türkiye’de coğrafya eğitimi gören öğrencilerin temel kaynağı olan kitapları yayınlamaya devam etti.³

I. Tümertekin’in Şehir Coğrafyası ile İlgili Kitapları

Tümertekin’in yenilenmiş baskı kitapları da dâhil olmak üzere 29 kitabı yayımlanmıştır. Bu kitaplardan önemli bir kısmı hocanın her zaman eksikliğinin çekildiğini belirttiği ders kitaplarıdır. Ders kitabı olarak kullanılan ilk eseri 1962 yılında yayınlanan “*Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*” kitabıdır. 1967’de “Amerika Birleşik Devletleri Coğrafyası” ve 1970’de “*Anglo-Amerika*” bölgesel coğrafya dersleri için kaynak eser olarak yazılmıştır. 1969 yılında “*Sanayi Coğrafyası*”, 1976 yılında “*Ulaşım Coğrafyası*” (1987’de ikinci baskı), 1978’de “*Beşeri Coğrafyaya Giriş*” (1984’de 2. Baskı), 1983’de oğlu Alp Tümertekin ile çevirdiği “*Pazarlama Coğrafyası*” sistematik olarak konuları ele alan kaynak ders kitabı niteliğindedir. Ağırlıklı olarak derleme olan bu kitaplar Türk coğrafyasına kaynaklık etmiş, zaman içerisinde güncellenerek yeni baskıları yapılmıştır. Halen coğrafya bölümü ve coğrafya öğretmenliği okuyan öğrenciler için en temel başvuru kaynağı niteliğinde olan “*Beşeri Coğrafya*” kitabı 17 baskı, “*Ekonomik Coğrafya*”

1 Nazmiye Özgüç, “Prof. Dr. Erol Tümertekin”, *İnsan ve Mekân, Prof. Dr. Erol Tümertekin’e 80.Yıl Armağanı* içinde, haz. Nazmiye Özgüç, Ayşe Nur Timor, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2006, s. 1-17.

2 Ayrıntılı bibliyografi için bkz. Nazmiye Özgüç, “Prof. Dr. Erol Tümertekin’in Biyografisi”, https://www.academia.edu/3189930/Prof.Dr.Erol_Tümertekinin_Biyografisi, erişim 2.07.2018

3 Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*, 3. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, Ocak 2014; Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya - Küreselleşme ve Kalkınma*, değiştirilmiş 16.baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, Ocak 2018; Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*, 18. baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, Ocak 2019.

kitabı 16 baskı yapmıştır. Tümertekin, Hamit İnanlık ile birlikte orta öğretim ders kitapları da yazmıştır.⁴

1.1. Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu

Ders kitabı olarak düşünülmüş ve yazılmış kitapların yanı sıra çok sayıda araştırma kitabı da söz konusudur. İlk kitap doktora tezinden üretilmiştir. *Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu* (1954)⁵, sanayileşme ve şehirleşme ilişkisini ele alan bir bilimsel araştırma kitabıdır (Şekil 2). Toplam XII+275 sayfa olan araştırma kitabı yazıldığı dönem itibarı ile Türkiye'de örneği olmayan uygulamalı coğrafya çalışması olarak daha sonra yapılacak coğrafya araştırmaları içinde temel kaynak niteliğindedir. Tümertekin'in yaptığı çok yönlü ve "uygulamalı coğrafya" konulu çalışmalarını "geleneksel" türdeki çalışmalarının dışında, "çağdaş" yöntemlilikle ele alınan yeni konuların ülkemiz coğrafyasında yerleşmesinde önemli katkıları olmuştur. "Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu" konulu doktora tezi, coğrafyadaki "sistemik uygulamalı coğrafya" çalışmalarına bir örnek olurken, "Sanayi Coğrafyası"nın da Türkiye'deki coğrafi inceleme alanları arasına girmesine yine o yol açmıştır.⁶

1.2. İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti. Bir Tatbikî Coğrafya Çalışması

Tümertekin, 1960'lerden beri kendisine araştırma alanı, coğrafyacı terimiyle "arazi" olarak seçtiği İstanbul ile ilgili çeşitli coğrafi konularda 4 ayrı kitap ve 23 makale yayınlamıştır. Tümertekin'in İstanbul ile ilgili ilk kitabı *İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti. Bir Tatbikî Coğrafya Çalışması* adı ile yayınlamıştır.⁷ İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları arasında yer alan bu eser VII+76 sayfa ve 24x17 cm. ebadında olup karton kapaklıdır. Bu eserde Tümertekin, uygulamalı coğrafya çalışmalarına bir yenisini eklemiştir. Bu kitabın yayınlandığı tarihlerde uygulamalı coğrafya çalışmaları yok denecek kadar azdı. Mevcut çalışmalar yine Tümertekin tarafından yapılmış olan çalışmalardı. Eserde, Bomonti Sanayi bölgesinin kuruluş nedenleri ve gelişim süreçleri ele alınmış, planlama yapılmadan bir bölgenin sanayi bölgesi haline gelmesinde etkili olan dinamikler ortaya konulmuştur. Bomonti Sanayi Bölgesi'nin oluşumunda en önemli faktörün, ucuz iş gücü olduğu tespit edilmiş; ayrıca şehre yakın ve boş arazinin burada olması da

4 Hamit İnanlık ve Erol Tümertekin, *Ortaokul Coğrafya I*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1962; Hamit İnanlık ve Erol Tümertekin, *Ortaokul Coğrafya II*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1955.

5 Erol Tümertekin, *Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No.16, 1954.

6 Nazmiye Özgüç, "Prof. Dr. Erol Tümertekin'in Biyografisi" https://www.academia.edu/3189930/Prof.Dr.Erol_Tuertekin_in_Biyografisi, erişim 2.07.2018.

7 Erol Tümertekin, *İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti. Bir Tatbikî Coğrafya Çalışması*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No.48, 1967. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı Yayınları, 1997, s.101-143.)

önemli faktörler arasında gösterilmiştir. Pek çok sanayi bölgesi için önemli olan ulaşım faktörünün, Bomonti için dikkate alınmadığını tespit etmiştir. Kitapta sanayi bölgesinin yakınında bulunan gecekondu oturanlar kökenlerine göre tasnif edilmiş, tablo haline getirilmiştir. Bu tablodan hareket ile Bomonti çevresinde Karadeniz Bölgesi illerinden gelenlerin ağırlıklı olarak yaşadığı belirlenmiştir. Gecekondu dışı konutlar ile de iç içe olan Bomonti sanayi bölgesi, kent içi sanayi bölgesi konumundadır. Kitap içerisinde 1965 tarihi itibarı ile İstanbul'daki planlı sanayi bölgelerini de tablo halinde bulmak mümkündür. Bölgede yer alan sanayi tesisleri değişik özelliklerine göre tasnif edilmiş, sanayi kolları ve özellikleri üzerinde durulmuştur. İlk kurulduğu dönemde (1892) şehrin kenarında yer alan sanayi bölgesi olan Bomonti, 1950'li yıllardan sonra göçle gelen nüfusun sanayi bölgesi çevresine yerleşmesi ile şehir içi sanayi bölgesine dönüşmüştür. Kitapta sahanın değişik özelliklerini gösteren 7 adet harita kullanılmıştır.

İstanbul'da 1950 sonrasında artan sanayileşme dalgasının kentin gelişmesine olan etkisini; sanayi, yerleşme ilişkisini ele alması açısından şehir coğrafyası çalışması olarak bir klasik haline gelmiştir. Bomonti bölgesi ile ilgili daha sonraki yıllarda Nazmiye Özgüç danışmanlığında Hüsniye Doldur yüksek lisans tezi yapmıştır.⁸

1.3. İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri

Tümertekin'in İstanbul üzerine yazdığı 2. Kitabı *İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri* adlı araştırmasıdır.⁹ Kitap, sanayi faaliyetlerinin şehir içi dağılışında rol oynayan faktörleri araştırmak ve ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına yer vermektedir. Tümertekin'in eserlerinin çoğunda olduğu gibi kitap Türkçe ve İngilizce olmak üzere X+133 sayfa olarak bir arada yayımlanmıştır. Kitabın ilk 49 sayfasında araştırma sonuçlarına Türkçe olarak yer verilmiştir. Bu bölümde çalışmaya ait fotoğraflar ve şekiller (haritalar) bulunmaktadır. Görsel materyaller çalışmanın İngilizce metninin olduğu ikinci kısımdadır ve görselin altında İngilizce ve Türkçe metinler vardır (s. 55-133).

Kitabın giriş bölümünde sanayinin kuruluşunda etkili olan şartlar üzerinde durulmuş ve İstanbul'daki sanayi toplanma alanlarına yer verilmiştir. Araştırmada nicel yöntem kullanılmış ve veriler anketlerle toplanmıştır. Çalışma, 1968 yılında 20'den fazla çalışanı olan 700 işletme üzerinde gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması sonuçlarına göre, İstanbul sanayinin kuruluş yeri üzerinde etkili olan faktörler ortaya konmuştur. Matbaacılık, madeni eşya, dokuma, giyim eşyası, ilaç ve plastik işleme sanayi kolları olmak üzere altı (6) sanayi kolu ayrı bölümler

8 Hüsniye Doldur, "Bomonti Sanayi Bölgesi", İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

9 Erol Tümertekin, *İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri - Analysis of the Location of Industry in İstanbul*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No.71, İstanbul Üniversitesi Yayın No. 1808, 1972. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayımları 50, 1997, s.144-183.)

halinde incelenmiştir. Bölümlerde her sanayi kolunun özellikleri ve İstanbul'daki dağılımlarına yer verilmiştir. Çalışmada 16 şekil (harita), 19 fotoğraf kullanılarak metin görsel bakımdan zenginleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda sanayi tesisleri şehrin içerisinde olanlar ve şehrin dışında olanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Şehrin içerisindeki tesisler küçük, eski ve yer yer daha yoğun dağılışa sahipken; dışındakiler ise büyük ve yeni tesisler olarak tasnif edilmiştir. Şehrin dışındaki sanayi tesislerinin, şehrin fonksiyonlarını kendilerine çektiği çalışmada üzerinde durulan bir diğer önemli husustur. Uygulamalı coğrafya çalışmaları açısından önemli ve öncü olan *İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri* kitabı literatürdeki yerini almıştır.

1.4. Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration

İstanbul serisinin üçüncü kitabı Nazmiye Özgüç ile birlikte kaleme aldığı *Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration*¹⁰ adlı 56 sayfalık kitaptır. Kitap giriş ve sonuç bölümleri dahil dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türkiye'nin üç büyük şehri olan İstanbul, İzmir ve Ankara şehirlerinin nüfuslarına dahil olan ve bu illerde doğmayan nüfus oranları, 1960 ve 1965 verilerine göre tablo haline getirilmiştir. İkinci aşamada İstanbul ve İzmir nüfuslarında yurt dışı doğumlular yine tablo halinde verilmiştir. Üçüncü aşamada üç büyük şehre hangi illerden insanların geldiği ile ilgili üç tablo daha oluşturulmuş ve ayrıca 67 il idari sınırmı gösteren bir harita kullanılmıştır. Daha sonra da İstanbul'a dışardan gelenlerin dağılımını ele alan çalışmanın metodu açıklanmıştır. Burada göçmenlerin yerleşmek için seçtikleri kısımlar ve göçmenlerin geldikleri illere göre sınıflandırılması esas alınmıştır. Giriş bölümünde ayrıca İstanbul'un ilçe sınırlarını gösteren haritaya da yer verilmiştir.

Kitabın birinci bölümünde, İstanbul doğumlular mahalleler bazında haritalanmıştır. Ardından İlçelere göre İstanbul doğumlular ve dışarıda doğanların oransal dağılım tablosuna yer verilmiştir. Tabloda Gaziosmanpaşa, Zeytinburnu ve Eyüp gibi sanayi alanlarını barındıran ilçelerde İstanbul'da doğmayanların oranının daha fazla olduğu ortaya konulmuştur. İstanbul mahallelerinde ikamet eden ve İstanbul doğumlu olmayanlar orijinlerine göre haritalanmıştır. Sivas, Rize, Yugoslavya doğumlu olanların dağılımında gruplaşmaların olduğu yapılan haritalarda dikkat çekmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde ise ilçeler, mahalle ölçeğinde ele alınmıştır. Buralarda İstanbul dışında doğanların oranı ve nerelerde doğdukları ile ilgili bilgiler yer verilmiştir. Beykoz ilçesinin Boğaz kıyısında yer alan iki mahallesi Kanlıca ve Çubuklu ile Gümüşsuyu'na ait göçmen nüfusun dağılım haritası yapılmıştır.

10 Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, *Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration*, İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 1977.

Rize, Kastamonu, Trabzon ve Giresun doğumluların bu mahallerde ağırlıkta olduğu ortaya konmuştur. Üsküdar'ın Küplüce ve Beylerbeyi mahallelerinde ise Giresun, Rize ve Trabzon doğumlular yüksek çıkmıştır. Göçmenlerin yoğun olduğu bir diğer nokta olan Ümraniye'de ise Yugoslavya, Giresun, Rize ve Sivas doğumlular yerleşmiştir. Eyüp'te ise Doğu Karadenizliler, yurt dışında doğanlar ve Balıkesir'in Gönen ilçesinden gelenlerin oranları fazladır. Gaziosmanpaşa'da Bulgaristan ve Yugoslavya doğumluların oranı fazladır. Zeytinburnu'nda Kastamonu ve Giresunlular fazladır. Mahalle hatta sokak ölçeğinde kümelenmelerin olduğu İstanbul'un ilçe ve mahallelerinde göçmenlerin yerleşmesinde hemşeri olmanın önemli olduğu çalışmanın ortaya koyduğu çok önemli bir sonuçtur. Toplam 16 harita ve 6 tablonun yer aldığı kitap İstanbul'da göçmelerin dağılımı ile ilgili başyapıt niteliğindedir.

1.5. İstanbul'da Nüfus Dağılışı

Tümertekin'in İstanbul ile ilgili dördüncü kitabı olan *İstanbul'da Nüfus Dağılışı*¹¹ İstanbul serisinin son kitabıdır. İstanbul nüfusunun 1960-1975 yılları arasında geçirdiği değişimi ve nedenlerini ele alan kitap 97 sayfadır. Beş yıllık dönemler halinde nüfus artışını frekans ve yüzde olarak tablolar halinde veren araştırma, DİE¹² nüfus verilerini kullanmıştır. İstanbul'un ilçelerindeki nüfus artışı ve nedenleri üzerinde durulmuş, nüfusta meydana gelen değişim beş yıllık dönemlere göre ilçe ve mahalle ölçeğinde haritalanmıştır. Nüfus dağılımında meydana gelen değişim ortaya konduktan sonra nedenleri üzerinde durulmuş, beşeri ve fiziki faktörler ile dağılım arasında ilişki kurulmuştur. Sanayi faaliyetleri ve göçler nüfus dağılımı üzerinde en fazla etkisi olan nedenler olarak gösterilmiştir. Topoğrafyanın nüfuslanma üzerindeki etkisi ile Marmara Denizi kıyıları İstanbul Boğazı kıyılarına göre daha yoğun nüfuslanmış yerler olarak tespit edilmiş ve haritalanmıştır. Toplam 12 harita ve 5 tablo kullanılan kitap, 1960 ve 1970'li yıllara ait son derece detaylı bilgiler içermektedir. Araştırmanın verileri DİE- Nüfus sayımı sonuçları ve saha gözlemlerine dayanmaktadır.

1.6. Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması

Tümertekin İstanbul üzerine yaptığı şehir çalışmalarının yanı sıra Türkiye geneline de mercek tutmuştur. *Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması*¹³ adlı çalışması ile yine bir ilke imza atarak Türkiye şehirlerini topluca ele alan ilk şehir coğrafyası kitabını yazmıştır." Bu kitap toplam 43 sayfadan oluşmaktadır.

11 Erol Tümertekin, *İstanbul'da Nüfus Dağılışı - La Distribution de la Population en Istanbul*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No.104, 1979. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı Yayınları 50, 1997, s. 202-236.)

12 DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü 1960, 1965, 1970 ve 1975 nüfus sayımı sonuçları

13 Erol Tümertekin, *Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, A Functional Classification of Cities in Turkey*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, no. 43, 1965.

Tümertekin'in Türkiye şehirlerini genel olarak ele aldığı ikinci kitap 1965 yılında yayınlanan ilk kitabın genişletilmiş ve yenilenmiş halidir. İÜ Coğrafya Enstitüsü yayınları arasında olan *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar*¹⁴ kitabı toplam XVI+189 sayfa olup, ilk 90 sayfası Türkçedir. Kitap on bölümden oluşmaktadır. *Birinci bölümde*, Türkiye'deki şehirleşme süreci ele alınmıştır (s. 1- 21). Şehirleşmenin tanımı yapılmış, şehirleşmeye neden olan süreçler ortaya konulmuş, Türkiye'deki kırsal ve şehir nüfus oranlarındaki artış ve değişim tablolar halinde verilmiştir. Haritalar kullanılarak 1935, 1950, 1955 ve 1970 dönemine ait şehirlerin dağılımı yapılmış; dönemler arasında kıyaslamalarla birlikte yeni ortaya çıkan kentsel yerleşme alanları nedenleri ile açıklanmıştır. 1935-1940 arasında gelişen 19 yeni kentsel yerleşme belirlenmiştir. 1940-1945 döneminde 7 yerleşme, 1945-1950'de döneminde de 7 yerleşme olmak üzere, 1940'lı yıllarda 14 tane yerleşme şehir haline gelmiştir. İkinci Dünya Şavaşı'nın yarattığı ekonomik büyümedeki olumsuz etkiler yatırımları yavaşlatmış, bunun sonucu olarakta kentleşmede yavaşlama olduğuna vurgu yapılmıştır. 1950'den sonra marşal yardımlarının da etkisiyle yaşanan gelişmelere bağlı olarak yeni şehirlerin ortaya çıktığını kitaptaki haritalardan kolayca anlamak mümkündür. 1950-1960 döneminde 51 tane yeni şehir ortaya çıkmıştır. Yeni şehirlerin 1950-55 döneminde özellikle Marmara ve Ege Bölgelerinde, 1955-1960 döneminde ise Karadeniz ve güneyde Adana yöresinde çoğaldığı görülmektedir. 1960-1965 döneminde İstanbul ve İzmir çevresi yeni şehirlere sahne olurken, şehirleşme hareketinin önemli ölçüde İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya sıçradığı dikkati çeker. 1965-1970 döneminde ise şehirleşmenin yurt sathına yayılma hareketi devam etmiştir. Eser içinde dönemsel nüfus gelişimini anlatmak için 11 tane dağılım haritası bulunmaktadır. 12. haritada 1965 yılı verilerine göre 5.000'den fazla faal nüfusu olan şehirlerin büyüklüklerine göre dağılışı yapılmıştır. Kitapta ayrıca tablolar ile yerleşmelerin büyüklükleri verilmiştir. Şehirleşmenin neden olduğu sorunlar üzerinde durulmuştur.

Kitabın *ikinci bölümü* "Faal Nüfus ve Fonksiyonları" adını taşımaktadır (s. 23-39). Bu bölümde 10.000 ve daha fazla nüfusa sahip olan şehir yerleşmelerindeki faal nüfus, çalıştıkları ekonomik faaliyet koluna göre tasnif edilmiş ve bununla ilgili tablolar verilmiştir. Bu bölümde 10 tablo bulunmaktadır.

Üçüncü Bölümde "Şehir Fonksiyonları, Zirai Fonksiyon ve Şehirsal Yerleşmeler" ele alınmıştır (s. 40-47). Bu bölümde öncelikle şehrin fonksiyonları ve özellikle ziraat fonksiyonu üzerinde durulmuştur. Buna neden olarak sanayileşmenin o dönemler itibarı ile tarıma dayalı olması ve bu durumun şehirleşmedeki katkıları görülmüştür. Sonrasında da Türkiye'de ziraat şehiri olarak tanımlanabilecek örnek yerleşmelere yer verilmiştir.

14 Erol Tümertekin, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar - Urbanization and Urban Functions in Turkey*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, no. 72, 1973.

Kitabın *dördüncü bölümü* “Sınıflandırma” başlığını taşımaktadır (s. 48-53). Bu bölümde literatür ışığında şehir sınıflandırmasının nasıl yapılacağı vurgulanmış ve Türkiye’deki şehirler fonksiyonel sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Kitabın *beşinci bölümünde* “Ziraat Kasabaları” ele alınmıştır (s. 55-65). Ekonomik faaliyet olarak, ziraatin nüfuslanmada önemli yeri olan kasaba yerleşmeleri incelenmiş ve bu yerleşmelerin dağılışı haritaları oluşturulmuştur.

Kitabın *altıncı bölümünde* “sanayi şehirleri” ele alınmış, özellikleri belirtilmiş ve dağılışı yapılmıştır (s. 66-73). Sanayi şehirleri büyüklüklerine göre sınıflandırmaya tabi tutulmuş, nüfus artışı ile sanayileşme arasındaki ilişki incelenmiştir. Sanayi şehirlerinin, sanayi tesislerinin ve sanayide çalışan nüfusun dağılımı haritalanmıştır.

Yedinci bölümde “Gayri muayyen faaliyetlerin hakim olduğu şehirler (Askeri Merkezler)” üzerinde durulmuştur (s. 74-77). Bu grupta yer alan şehirler tablo ile gösterilmiş ve dağılışı haritaları oluşturulmuştur.

Kitabın *sekizinci bölümü* “Genel Hizmetlerin Hakim olduğu Şehirler (Memur Şehirleri)” ele alınmış genel özellikleri ortaya konulduktan sonra bu gruba giren şehirler tablo halinde gösterilmiş ve dağılım haritaları yapılmıştır.

“Maden Kasabaları” kitabın *dokuzuncu bölümünde* ele alınmış (s. 84-86), o dönem itibarı ile nüfusu 10.000’in üzerinde olan 7 maden kasabasına ait nüfus miktarı ve artış oranlarının olduğu tablo ile dağılım haritasına yer verilmiştir. Kitabın *onuncu bölümünde* ise sonuç ve gelecek tahminlerine yer olmaktadır (s. 87-90).

Genel itibarı ile Türkiye şehirlerinin tasnif edildiği kitap, bir araştırma kitabıdır. DİE’den elde edilen ikincil veriler kullanılarak tablo ve grafikler (haritalar) oluşturulmuş, Türkiye şehirleri fonksiyonel ve gelişim süreçleri açısından analiz edilmiştir. Orijinal bir araştırma çalışması olan kitap, aynı zamanda şehir coğrafyası dersleri için kaynak ders kitabı olabilecek bir çalışmadır.

1.7. Bursa: Nordwestanatolien

Tümertekin’in Bursa üzerine olan araştırması 1970’li yıllarda bir Alman ve Türk ekip ile yürütülen araştırmanın sonuçlarına dayanmaktadır. *Bursa: Nordwestanatolien*¹⁵ adı ile yayınlanan kitap Reinhard Stewig, Bedriye Tolun, Ruhi Turfan, Dietrich Wiebe ve diğerleri ile birlikte kaleme alınmış, 1980’de Kiel Coğrafya yayınları arasında 51. cilt olarak yer almıştır. XXVI+335 sayfadandır, 253 tablodan ve 19 şekilden oluşmaktadır.¹⁶

15 Reinhard Stewig, Erol Tümertekin, Bedriye Tolun, Ruhi Turfan, Dietrich Wiebe vd., *Bursa: Nordwestanatolien*, Kiel: Kieler Geographische Schriften, Band 51, 1980.

16 Ali YİĞİT ve Meryem HAYIR-KANAT, Reinhard Stewig’in Bursa Çalışmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 17, Sayı 33, 2019, 339-355

1.8. İstanbul İnsan ve Mekan

Tümetekin'in şehir coğrafyası ile ilgili son kitabı, İstanbul ile ilgili daha önce yapmış olduğu çalışmaların bir kısmının toplandığı ve Tarih Vakfı tarafından yayınlanan eserdir. *İstanbul İnsan ve Mekan*¹⁷ adını taşıyan kitabın giriş kısmını oluşturan ilk 37 sayfasında genel olarak coğrafya ve kitap üzerine düşüncelere ve İstanbul şehrinin gelişimine değinilmiştir. Daha sonra İstanbul ile ilgili daha önce yayınlanmış 3 kitap ve 5 makale orijinal hallerine yakın şekilde kitapta yer almıştır.

Kitaplar:

1. *İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti (Bir Tatbiki Coğrafya Çalışması)* (s. 101-143)
2. *İstanbul Sanayinde Kuruluş Yeri* (s. 144-183)
3. *İstanbul'da Nüfus Dağılışı* (s. 202-236)

Makaleler:

1. "İstanbul ve Çevresinde Sanayi: Özellikler ve Dağılışı" (s. 38-64)
2. "İstanbul çevresinde sanayinin yeni Yığılma Alanları" (s. 65-81)
3. "Boğaziçinde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi" (s. 82-101)
4. "İstanbul'da Merkezi İş Alanları" (s. 184-201)
5. "İstanbul'da Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılışı" (s. 337-270)

II. Tümetekin'in Şehiri Konu Alan Makale ve Bildirileri

Tümetekin'in doçentlik dönemi çalışmaları arasında yer alan "**İzmir'de sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve dağılışı**"¹⁸ adlı makale Türk Coğrafya Kurumu'nun VI. Kongresi'nde sunulan bildirinin metnidir. İzmir'in Türkiye'nin 2. önemli sanayi alanı olması çalışmanın yapılmasının önemli nedeni olarak gösterilmiştir. Araştırmada üzerinde durulan iki önemli nokta; İzmir sanayisinin Türkiye sanayindeki yeri ve İzmir'de sanayi faaliyetlerinin dağılışı olmuştur. İzmir sanayisinin Türk sanayisindeki katma değeri, diğer önemli sanayi şehirleri ile kıyas yapılarak tablolar halinde verilmiştir. İzmir sanayisi, sanayi kollarına göre incelenmiş, Türkiye sanayinde yer aldığı konum grafik ve tablolar ile gösterilmiştir. Sanayi kollarına göre tesislerin dağılışı haritası yapılmıştır. 1950 yılı verileri ile İstanbul ve İzmir sanayisi çalışan sayısına göre kıyaslanmıştır. İzmir'in İstanbul'a göre daha küçük ölçekli sanayi tesislerine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Sanayide çalışan nüfusun özellikleri ve nüfusun sanayi kollarına dağılışı tablolaştırılmıştır. Toplam 1 harita, 8 grafik ve 9 tablonun yer aldığı araştırma, yapıldığı dönem itibarı ile İzmir sanayisi ile ilgili geniş bilgiler vermektedir. Araştırmanın şehir coğrafyası ile ilgili bu çalışmaya dahil edilmesinin nedeni sanayi faaliyetleri ile şehirselleşmenin ve şehir nüfusu dağılımının iç içe olmasındandır.

17 Erol Tümetekin, *İstanbul: İnsan ve Mekan*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 50, 1997.

18 Erol Tümetekin, "İzmir'de sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi*, no. 21, 1961, s. 45-62.

“İstanbul’da sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve Türkiye sanayiindeki yeri”¹⁹ adlı makale Sanayi Sayımı verileri kullanılarak oluşturulmuştur. Makalede, 1950 yılı öncesinde sanayinin durumunu ortaya koymaya yönelik sağlıklı verilerin olmadığına değinilmiştir. 1927 sanayi tahrirleri (kayıtları), 1932-1941 yılları arasındaki sanayi sayımları, 1945 yılına kadar ki nüfus sayımlarının ilgili bölümlerinde yer alan eksik verilere dayanarak sanayinin 1950 öncesindeki durumu, Türkiye ve İstanbul bağlamında ele alınmıştır. Türkiye’de derli toplu ilk sanayi ve iş yerleri sayımı 1950 yılında gerçekleştirilmiştir. Makale de esas itibarı ile 1950 sonrasındaki sanayi kayıtları esas alınarak oluşturulmuştur. Sanayi tesislerini faaliyet koluna ve çalışan sayısını esas alarak büyüklüğüne göre sınıflandıran çalışma, bir yandan da Türkiye’de sanayi verilerinin nasıl toplandığına değinmiştir. İstanbul sanayisini, resmi istatistikleri oluşturmak amacıyla Sanayi Anketleri verileri üzerinden değerlendiren çalışma, ikincil verilerin kullanıldığı nicel bir araştırmadır. İstanbul’daki sanayi faaliyetlerine odaklanan makale, daha çok sanayinin kayıt altına alınması ve tasnifi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda şehir ile ilişkisi olan diğer makalelerden farklı bir konumdadır. Toplam 10 şekil ve 23 sayfadan oluşmaktadır. İstanbul’da sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde başlıca neden olarak; pazar, işçi, sermaye, ulaşım faktörleri önemli olarak mütalaa edilmiştir. Çünkü İstanbul sanayisi daha ziyade hafif sanayi kolları olarak değerlendirilmiştir. Bu makale **“L’activité industrielle a İstanbul”**²⁰ adı ile Fransızca olarak da yayınlanmıştır.

“Population of Istanbul: Pattern and changes, 1955-1960”²¹ adlı çalışma Martin Dulgarian ile birlikte gerçekleştirilmiştir. İstanbul nüfusunu ve değişimini ele alan çalışma 1955-1960 döneminde yaşanan değişim üzerinde durmuştur. Türkiye’de iç göçlerin başladığı ve İstanbul’un hızla göç aldığı bu dönemi ele alan makalenin ilk kısmında, Türkiye şehirlerindeki nüfus artışı ele alınmıştır. İstanbul’un nüfus yoğunluğu eski yerleşim bölgelerinde mahalle ölçeğinde, çevre yerleşim bölgelerinde diğer idari birimlere göre hesaplanarak 1960 yılına ait nüfus yoğunluğu haritası elde edilmiştir. Yine 1955 ve 1960 yılı nüfus sayımları esas alınarak yerleşmelere göre nüfus değişim haritası oluşturulmuştur. Kullanılan iki harita incelendiğinde nüfus yoğunluğunun seyrek olduğu banliyö alanlarında, nüfusun çok daha hızlı arttığı görülebilmektedir. İstanbul nüfusunun bir başka özelliği de İstanbul’da yaşayanların yarıya yakınının mübadele ile gelmiş ya da Türkiye dışında doğmuş olanlardan oluşuyor olması olarak tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan üçüncü harita ise İstanbul’un idari sınırlarını göstermektedir.

19 Erol Tümertekin, “İstanbul’da sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve Türkiye sanayiindeki yeri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, sy. 10, 1961. s. 105-125.

20 Erol Tümertekin, “L’activité industrielle a İstanbul”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 7, 1961, s. 35-52.

21 Erol Tümertekin ve Martin Dulgarian, “Population of Istanbul: Pattern and changes, 1955-1960”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 8, 1962, s. 51-70.

Tümertekin “Ağır Demir Sanayi ve Türkiye’deki Durumu” konulu doktora tezini hazırlarken, saha çalışmalarında bulunduğu Karabük şehrinin kuruluşunu konu alan bir bildiri kaleme almıştır. Söz konusu bildiri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde düzenlenen bir konferansta sunulmuş ve yayınlanmıştır. “**Karabük’ün kuruluşu**”²² adlı bu çalışmada 1937 yılında kurulan demir çelik fabrikasının kırsal bir yerleşmeyi nasıl şehir haline getirdiği anlatılmıştır. Sanayi şehirlerinin gelişim süreçlerini anlama açısından önemli bir çalışmadır.

“**İzmir şehrinde nüfus dağılışı**”²³ (“**Population distribution in Izmir**”)²⁴ Tümertekin’in İzmir Eğitim Enstitüsü’nde coğrafya öğretmeni olarak görev yapan Cevat Korkut ile birlikte kaleme aldığı bir makaledir. Makalenin Türkçe metni 9 sayfa, 3’ü metin içerisinde 2’si ayrı ve büyük olarak basılmış 5 harita ve 2 fotoğraftan oluşmaktadır. İzmir’de nüfusun yoğunluğunun dağılışı haritalar ile ortaya konulduktan sonra yorumlanmıştır. Nüfusun en yoğun olduğu kesimler olarak km² 206.000 kişi ile eski iskan alanları tespit edilmiştir. Yoğunluğun en seyrek olduğu alanlar ise şehrin çevresindeki yerler ve merkezi iş sahası olan alanlar olarak vurgulanmıştır.

“**İstanbul’un Merkezi İş Sahaları**”²⁵ (“**Central Business Districts of Istanbul**”)²⁶ adlı makale İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi’nde Türkçe, Review of the Geographical Institute ve Colloque International de Géographie Appliqué’de ise İngilizce olarak basılmıştır. Araştırmada İstanbul’da dokuz (9) farklı merkezi iş alanı olduğu ortaya konulmuştur. Haritalar İstanbul Planlama Bürosu’nun haritalarından faydalanılarak elde edilmiştir. Merkezi iş alanları haritası oluşturulurken ilk etapta 1:1500 ölçekli haritalardan, 1:10.000 ölçekli haritalar elde edilmiştir. Bu haritalarda Aksaray, Eminönü, Karaköy, İstiklal Caddesi, Osmanbey, Mecidiyeköy, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy merkezi iş alanları olarak belirlenmiştir. İngilizce metni 16 sayfa olan makalede merkezi iş alanlarını göstermek üzere 3 şekil (Harita), 14 fotoğraf kullanılmıştır.

22 Erol Tümertekin, “Karabük’ün kuruluşu”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Konferansları, Cilt 5, 1962.

23 Erol Tümertekin ve Cevat Korkut, “İzmir şehrinde nüfus dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, no.14, 1964, s. 123-131.

24 Erol Tümertekin ve Cevat Korkut, “Population distribution in Izmir”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 9, 1964, s. 108-116.

25 Erol Tümertekin, “İstanbul’un Merkezi İş Sahaları”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, no.16, 1967, s. 18-37. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayınları 50, 1997, s. 185-201)

26 Erol Tümertekin, “Central Business Districts of Istanbul”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 11, 1965-1968, s. 21-37; Erol Tümertekin, “Central Business Districts of Istanbul”, *Colloque International de Géographie Appliqué*, 1968, s. 247-255.

İstanbul'un merkezi iş alanlarındaki büyümeyi ve değişimi ele alan **"The growth and changes in the central business districts of Istanbul"**²⁷ adlı makalede dört adet harita kullanılmıştır. Bunlar merkezi iş alanlarından Karaköy, Taksim ve Kadıköy'e ait iş yerlerinin dağılımını gösteren haritalar ile İstanbul'da iş yerlerinin yoğun olarak bulunduğu 38 noktayı gösteren lokasyon haritasından oluşmaktadır. Merkezi iş alanlarındaki gelişmeyi ortaya koyan çalışmanın sonuçlarına göre Karaköy ve Eminönü'nde gelişecek alan olmaması nedeni ile gelişmenin az olduğu buna bağlı olarak da sadece dikey büyümenin gerçekleştiği yerler olarak gösterilmiştir. İstanbul'un diğer alanlarında gelişmenin fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada; Beyoğlu, Eminönü, Üsküdar ve Kadıköy'deki merkezi iş alanlarının yerleri cadde cadde verilmiş ve gelişim sürecine değinilmiştir.

"İstanbul şehri ve çevresinde sanayi: Özellikler ve dağılışı"²⁸ adlı makale İstanbul'da sanayi faaliyetlerini ele alan ve 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen bir araştırmanın ilk kısmını oluşturmakta ve hem uygulamalı sanayi coğrafyası hem de şehir coğrafyası çalışması olarak nitelenebilecek bir çalışmadır. Araştırma bulguları; İstanbul Sanayi Odası (İSO) kayıtları, İş ve İşçi Bulma Kurumu (İSKUR) kayıtları, sahada yapılan sanayi kuruluşu tespitleri ve sanayi kuruluşları ile yapılan anket uygulaması ile elde edilmiştir. Ayrıca araştırmacı ekip tarafından sahada tespitler yapılarak ilk etapta 1/5000 ölçekli haritaya veriler aktarılmış, sonrasında bu bilgiler 1/25.000 ölçekli haritaya aktarılarak tesis dağılımlarının bütün olarak görülmesi sağlanmıştır. Diğer taraftan İstanbul sanayisi; tesisler, büyüklük, kuruluş dönemi, çalışan sayısı, ulaşım imkânları, teknik imkânlar, mülkiyet durumu ve dağılışı açısından değerlendirilmiştir. Makale içerisinde sanayi kuruluşlarının değişik özelliklerini gösteren 8 tablo ve 8 harita ile 19 fotoğraf kullanılmıştır. İstanbul sanayisi ile ilgili bütünü gösteren ilk ve en önemli coğrafya çalışmasıdır. Sanayinin şehir içi dağılışında merkezi iş sahaları; şehir dışı dağılışı ise saha özellikleri kuruluş yerini tayin eden en önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

"İstanbul'da ilaç ve plastik sanayii: Dağılışı ve ilişkiler"²⁹ adlı makale bir sanayi kolu üzerine odaklanmıştır ve bu sanayi kolunun İstanbul'daki dağılışını ve yer seçimine göstermektedir. Türkiye Kimya Sanayii Seminerleri kapsamında sunulmuş olan çalışma sempozyum kitabında yayınlanmıştır.

"Manufacturing and suburbanization in Istanbul"³⁰ adlı makale İstanbul Üniversitesi tarafından finanse edilen bir araştırma projesinin sonuçlarını içermektedir.

27 Erol Tümertekin, "The growth and changes in the central business districts of Istanbul", *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 12, 1968-1969, s. 27-39.

28 Erol Tümertekin, "İstanbul şehri ve çevresinde sanayi: Özellikler ve dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, no. 17, 1970, s. 33-69. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayınları 50, 1997, s. 38-64.)

29 Erol Tümertekin, "İstanbul'da ilaç ve plastik sanayii: Dağılışı ve ilişkiler", *Türkiye Kimya Sanayii II. Semineri 17-22 Kasım*, TMMOB, 1969, s. 326-336.

30 Erol Tümertekin, "Manufacturing and suburbanization in Istanbul", *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 13, 1970-1971, s. 1-40.

Araştırma İstanbul'daki imalat sanayini ve banliyöleşmeyi ele almıştır. Veriler İSO kayıtlarından döküman analizi yöntemi ile elde edilmiş, kayıtlara göre sanayi tesisleri sınıflandırılmış ve adresler üzerinden haritalama yapılmıştır. Makalede sanayi tesislerine, sanayi gelişim bölgelerine ve gecekondu bölgelerine ait 19 adet fotoğraf, 6 Tablo (+4 numara verilmemiş tablo) ve 8 adet harita kullanılmıştır.

Şehir yerleşmelerinin kırsal yerleşmeler üzerindeki etkisinin ele alındığı **“Effects of urban centers on rural settlements”**³¹ adlı makalede öncelikle Türkiye'nin kırsal yerleşme özellikleri üzerinde durulmuştur. Sonrasında şehir yerleşmelerinin kırsal yerleşmeler ile ilişkisi, kent yerleşmelerinin kırsal yerleşmelere olan etkisi bağlamında ele alınmıştır. Örneklem olarak ise, İstanbul'un Sefaköy ve Avcılar köyleri üzerinde durulmuştur. Bu köylerin ulaşım faktörünün de etkisi ile nüfusunun artması, fonksiyonlarının değişmesine değinilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak yerleşmelerin tarihçesine ait literatür taraması, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) nüfus verileri ve saha gözlemlerine yer verilmiştir. Aynı çalışma International Geographical Union (IGU)'nun 1972 yılında Toronto konferansında sunulmuştur.³²

İstanbul'da yaşayan insanların coğrafi kökenlerini araştıran makale **“A note on the geographic origins of individuals engaged in selected occupation in Istanbul”**³³ İstanbul doğumlu olmayanların nerelerden geldiği üzerinde durmaktadır. Bu çalışma Tümertekin'in daha sonraki yıllarda Özgüç ile kaleme aldığı *Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration* (1977) adlı kitap ile sonuçlanan araştırmanın ilk bulgularına yer vermektedir.

Tümertekin'in uzun yıllar Şehir-Bölge Planlama bölümlerinde verdiği derslerin çalışmalarına yansımaları olarak görülebilecek olan **“Yerleşme planlaması: Şehir-Köy İlişkileri”**³⁴ adlı makale, planlama ile coğrafya arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Bu makale Tümertekin, IGU'nun 1972 Toronto konferansında sunduğu **“Effects of urban centers on rural settlements”**³⁵ adlı bildirinin 1973 yılında geliştirilerek yayınlanması ile oluşmuştur. Bu çalışma, Tümertekin'in daha önce kaleme aldığı **“Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü”** (1960) çalışmasının alansal ilişkilendirilmesi olarak da görülebilir. Toplam

31 Erol Tümertekin, “Effects of urban centers on rural settlements”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 14, 1972-1973, s. 97-106.

32 Erol Tümertekin, “Effects of urban centers on rural settlements”, *Proceedings of IGU Conference, Toronto, Canada, 1972*.

33 Erol Tümertekin, “A note on the geographic origins of individuals engaged in selected occupation in Istanbul”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 14, 1972-1973, s. 195-202.

34 Erol Tümertekin, “Yerleşme planlaması”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, no. 18-19, 1973, s. 71-85.

35 Erol Tümertekin, “Effects of urban centers on rural settlements”, *Proceedings of IGU Conference, Toronto, Canada, 1972*.

15 sayfadan oluşan makalede kır ve kent yerleşmeleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde Kırsal, bölgesel planlama ve yerleşme planlaması ilişkilerine değinilmiştir. Türkiye’deki kır yerleşmelerinin özellikleri ortaya konduktan sonra kır yerleşmeleri ile şehirselleşmeler arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. İki yerleşme tipi arasındaki etkileri; kırdan şehirlere göç ve şehirlerin genişlemesi ile çevrelerindeki kırsal alanları içerisine alması şeklinde tespit edilmiştir.

Planlamaların köy ya da kent planlamasından ziyade daha geniş kapsamlı olarak yerleşmelerin planlaması şeklinde olması görüşü ortaya atılmıştır. Bu bağlamda Christaller’in merkezi yerler teorisine değinilmiştir. Kır yerleşmelerinin tasnifi ile ilgili var olan görüşler üzerinde durularak, kırsal alandaki gelişmenin tamamen plansız bir şekilde cereyan ettiği belirtilmiştir. Plansız gelişen köylerin zamanla plansız kasabalara dönüşeceği, bu alanın şehre çok yakın olması durumunda zaman içerisinde şehir planlama alanına dahil olacağı belirtilerek planlamanın kırdan başlamasının önemine vurgu yapılmıştır. Makalenin ikinci bölümünde ise kasaba ve şehir haline dönüşen örnek yerleşmeler ele alınmıştır. İstanbul’un Sefaköy ve Avcılar köylerinin sanayi faaliyetlerinin etkisi ile nüfuslandığı, İstanbul kentinin bir parçası haline geldiğine ve kırsal özelliğini kaybettiğine değinilmiştir. Tespitlere göre; gelişmenin planlama yapılmadan olması, yeni eklenilen kent bölgesinin de plansız olması sonucuna neden olmuştur.

İstanbul üzerine araştırmalar yaparken Tümertekin’in dikkatini çeken önemli bir konu olmuştur. Bu tespit yapılan işlerde (mesleklerde) göçle gelen insanların coğrafi kökenlerinin etkili olduğu ve genellikle de aynı bölgelere yerleştikleridir. Tümertekin bir iş kolunda ağırlıklı olarak çalışmada o meslek grubuna yakınlık kadar, tekelleşmenin de etkili olduğu sonucuna varmıştır. İnşaat işleriyle uğraşanlar, kağıt toplayanlar, hamallık yapanlar, gastronomide çalışanlar ve bunların memleketlerinin ele alındığı araştırma “**İstanbul’da meslek ve coğrafi menşe hakkında bir araştırma**”³⁶ adıyla 1973 yılında yayınlanmıştır.³⁷

“**İstanbul’da nüfusun doğum yerlerine göre dağılışı**”³⁸, adlı makale daha sonraki yıllarda *Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration* adı ile kitap halinde yayınlanmıştır (bkz. bu makale). Tümertekin’in Özgüç ile birlikte gerçekleştirdiği araştırmanın ilk bulgularına yer vermiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir’in nüfus miktarı ve artış oranları kıyaslanmıştır. İstanbul ve İzmir’de yaşayanlar arasında yer alan Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya

36 Erol Tümertekin, “İstanbul’da meslek ve coğrafi menşe hakkında bir araştırma”, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1973, s.173-180.

37 Doludizgin bir gidiş Hürriyet İstanbul eki 25 Ağustos 1999 ve Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, “Avcılar” maddesi, cilt I, s.425.

38 Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, “İstanbul’da nüfusun doğum yerlerine göre dağılışı”, *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, no. 8-9, 1974, s. 33-70. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayınları 50, 1997, s. 237-270.)

doğumlar verildikten sonra iç göç ile gelenlere değinilmiştir. Başka illerde doğanların hangi illerden geldikleri üzerinde durulmuş ve tablolar ile sayısal olarak da durum ortaya konulmuştur. Gelenlerin nerede yerleştiği ve aynı yerden gelenlerin şehrin belirli kısımlarında toplanıp toplanmadığı üzerinde durulmuştur. İstanbul dışında doğanların, İstanbul çevresinde nerelere dağıldığının ana çizgileri ile saptanması için ilkokulların ikinci sınıflarında okuyan öğrencilerin babalarının doğum yerleri esas alınmıştır. Öğrencilere doldurtulan anketler üzerinden mahalle dağılım haritaları yapılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında muhtarlıklardan elde edilen mahallede ikamet edenleri gösteren nüfus sayıları kullanılmıştır. Elde edilen verilerden İstanbul doğumlarının en yoğun olduğu mahalleleri gösteren dağılım haritası yapılmıştır. Daha sonra göç ile gelenlerin nereden geldiğini ve nerelerde yoğunlaştığını gösteren haritalar yapılmıştır. Makalede toplam 10 harita ve 5 tablo kullanılmıştır. Nüfus ve şehir ilişkisini ele alan ve daha sonra yapılan pek çok çalışma için örnek teşkil eden önemli bir araştırma olarak literatürdeki yerini almıştır.

Boğaziçi'nde coğrafi görünümü değiştiren bir faktör olarak sanayinin ele alındığı **“Boğaziçi'nde coğrafi görünümü değiştiren bir faktör olarak sanayi”**³⁹, ya da **“Industry as a factor in the modification of geographical landscape of Bosphorus”**⁴⁰ adlı bu çalışmada İstanbul Boğazı'ndaki sanayileşme incelemesidir. Bölgedeki gelişmeyi, bölge planları ve sahadaki durum üzerinden ortaya koyan bu çalışma, planlamanın sanayi gelişimine etkisini tespit etmek açısından önemlidir. Boğaz kıyısında yer alan sanayi tesisleri ve kum depoları haritalanmış; bunlara ait fotoğraflara yer verilmiştir. İstanbul sanayiinin Trakya, İzmit ve Boğaziçi'nin kuzeyine doğru olan gelişimine değinilmiştir. Büyükdere Vadisi boyunca gelişen sanayileşmeye dikkat çekilmiştir. İstinye Vadisi ve Ayazağa Köyü ile Büyükdere Vadisi arasındaki sanayi gelişimi üzerinde durulmuştur. Büyükdere Vadisi'nde, sanayileşmenin tetiklediği gecekondu alanlarına değinilmiş ve bu durum görsellerle desteklenmiştir. Boğaz boyunca Cendere Vadisi ve Kemerburgaz hattındaki gelişmelere yer verilerek, sanayileşmenin boğaz boyunca kuzeye doğru ilerlediği ortaya konulmuştur. Toplam 30 sayfalık makalede 13 fotoğraf, 3 şekil (harita) kullanılmıştır. Tümertekin daha sonraki yıllarda doktora öğrencisi Çiğdem Aysu'ya İstanbul Boğazı kıyılarındaki gelişmeler ile ilgili doktora tezi yaptırmıştır.⁴¹

39 Erol Tümertekin, “Boğaziçi'nde coğrafi görünümü değiştiren bir faktör olarak sanayi”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, no. 20-21, 1974-1977, s. 41-70. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayınları 50, 1997, s. 82-100.)

40 Erol Tümertekin, “Industry as a factor in the modification of geographical landscape of Bosphorus”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 15, 1974-1976, s. 1-28.

41 M. Çiğdem Aysu, “Boğaz İçinde Mekânsal Değişim”, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989. <http://acikerisim.istanbul.edu.tr/handle/123456789/1793>

“İstanbul’da nüfus dağılışı ve sorunları”⁴² adlı çalışma İstanbul Üniversitesi orman fakültesinde gerçekleştirilen, İstanbul’un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu’nda yer alan “İstanbul’da nüfus dağılışı ve sorunları” konulu konuşmanın ardından katılımcılar ile Tümertekin arasındaki soruları ve hocanın bunlara verdiği cevapları içermektedir. Konuşmayı dinleyenler arasında bulunan coğrafya profesörleri Ajun Kurter, Sırrı Erinç, Metin Tuncel ve Yusuf Dönmez hocaların konu ile ilgili sorularına verdiği cevaplardan oluşan çalışma toplam dört (4) sayfadır. İstanbul üzerine yapmış olduğu çalışmalarından elde ettiği bilgilerinden yola çıkarak nüfusun dağılışı ve sorunları ile ilgili düşüncelerini aktarmış ve çözümler sunmuştur.

“L’Equilibre urbain-rural et les migrations internes: Cas de la Turquie”⁴³ (Kentsel Kırsal Denge ve İç Göç: Türkiye Örneği) adlı çalışma İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Bu çalışma geliştirilerek daha sonra Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunlarının ele alındığı Kollokyum’da “Kır-kent dengesi ve göç”⁴⁴, başlığı ile sunulmuş ve Türkçe olarak yayınlanmıştır.

“Nüfus hareketleriyle İstanbul”⁴⁵, adlı 14 sayfalık bildiri Tümertekin’in İstanbul nüfusu üzerine yaptığı çalışmaların sonuçlarını aktarmaktadır.

İstanbul’daki sanayi faaliyetlerindeki mekânsal gelişiminin mevcut durumunu ortaya koymaya yönelik çalışma “De l’état actuel du développement spatial des activités industrielles en İstanbul”⁴⁶ bir yıl sonra “İstanbul’da sanayinin alansal dağılımındaki değişimler”⁴⁷ başlığı ile Eskişehir’de düzenlenen 9. Dünya Şehircilik gününde de sunulmuştur. Bu çalışma “İstanbul çevresinde sanayinin yeni yayılma alanları”⁴⁸ makalesi ile tamamlanmıştır. İstanbul şehrindeki sanayinin desantralisasyonunu ve yeni gelişen sanayi alanlarını ele alan araştırma; İstanbul kenti çevresinde planlı (Organize) sanayi bölgeleri ve planlı olmayan sanayi

42 Erol Tümertekin, “İstanbul’da nüfus dağılışı ve sorunları”, *İstanbul’un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu* içinde, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yay., no.270, 1980.

43 Erol Tümertekin, “L’Equilibre urbain-rural et les migrations internes: Cas de la Turquie”, *Review of the Geographical Institute, University of Istanbul*, no. 17, 1979-1980, s. 1-10.

44 Erol Tümertekin, “Kır-kent dengesi ve göç”, *Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kollokyumu* içinde, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yay., no. 1, 1985, s. 53-60.

45 Erol Tümertekin, “Nüfus hareketleriyle İstanbul”, *İstanbul Sempozyumu 20-21 Kasım 1981*, İstanbul: SİSAV, 1981, s. 43-56.

46 Erol Tümertekin, “De l’état actuel du développement spatial des activités industrielles en İstanbul”, *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 2, İzmir, 1984.

47 Erol Tümertekin, “İstanbul’da sanayinin alansal dağılımındaki değişimler”, *Türkiye 9. Dünya Şehircilik Günü 6-7-8 Kasım 1985*, Eskişehir, 1985, s. 28-33.

48 Erol Tümertekin, “İstanbul çevresinde sanayinin yeni yayılma alanları”, *Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü 30. Yıl Yayınları, no. 12, 1985, s. 229-249. (Tekrar Basım: *İstanbul İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı yayınları, no. 50, 1997, s.65-81). Fransızca baskısı: *Ege Coğrafya Dergisi*, s. 109-128, Ocak 1984.

bölgelerinin etrafının kısa sürede gecekondular tarafından sarıldığı ve kentin bir parçası haline geldiği üzerinde durulmaktadır. Şehrin çevresindeki sanayi bölgelerine 1980'li yıllar itibarı ile Halkalı, Rami, Kurtköy ve Küçükköy örnek olarak gösterilirken, kentin içerisinde kalan sanayi alanlarına Bomonti, Kağıthane, Ayazağa örnekleri verilmiştir. Anadolu yakasında ise; Ümraniye kent içi sanayi alanlarına dâhil edilirken, Dudullu bölgesi ve Şile'ye doğru genişleyen sanayi tesisleri kent dışı sanayi alanı olarak gösterilmiştir. İstanbul sanayisinin İzmit ve Tekirdağ'a doğru genişlediği, İstanbul ili dışına yayıldığı üzerinde durulmuştur. Makalede iki harita kullanılmış; bunlardan ilki ile sanayi gecekondusu ilişkisi, ikincisi ile de sanayinin süburbanisasyonu (desantralisasyonu) verilmiştir. Makale, sanayi şehirleşme ilişkisini açıkça ortaya koyma özelliğine sahiptir. Bu özelliği nedeni ile Tümertekin'in şehir coğrafyası çalışmaları arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Tümertekin'in Özgüç ile birlikte İstanbul üzerine yaptığı bir araştırma da **"Yurt dışından dönüşlerini İstanbul'a yapanlar"**⁴⁹ üzerinedir. Makale 1980'li yıllarda başta Almanya olmak üzere Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Avrupa ülkelerinden geri dönüşleri teşvik etmeye yönelik uygulanan politikalar üzerine kaleme alınmıştır. Yurt dışına olan göçün kısa tarihçesi verildikten sonra geri dönüş yapanlardan İstanbul'a yerleşen 80 kişi üzerindeki uygulanan anket sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle hangi dönemlerde yurt dışına gitmiş oldukları, çalıştıkları ülkeler ve geri dönüş yaptıkları yıllar belirlenmiş ve tablolar halinde makalede yer bulmuştur. Daha sonra bu kişilerin yurt dışında kaldıkları süre, doğum tarihleri, yurt dışına çıktıkları dönemdeki yaşları ve anket yapıldığı dönemdeki yaşları tablo yapılarak değerlendirilmiştir. Ankete katılanların doğum yerleri yine üzerinde durulan bir diğer noktadır. Bu kişilerin yurt dışına gitmeden önceki ve orada buldukları dönemdeki meslekleri, bu kişilerin eğitim durumları ve kesin dönüş yapma nedenleri tabloya dökülmüştür. Katılımcıların çoğunun orada akrabalarının hala olduğu ve dönüş sonrasında da yarıya yakınının bu ülkeler ile olan bağlarının devam ettiği tespit edilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında ise İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gören kendisi ya da ailesi kesin dönüş yapmış 50 öğrencinin verileri değerlendirilmiştir. Aynı anket iki gruba da uygulanmış ve öğrenci gurubu içinde birinci kısımda yer alan tabloların hepsi yeniden oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda İstanbul şehrini yerleşim yeri olarak seçmeleri üzerinde etkili olan faktörler ortaya konulmuştur. Bunlar; İstanbullu olmak, büyük şehirde bulunma isteği ve olanakların diğer şehirlere göre daha iyi olması gibi nedenler olarak belirlenmiştir. İstanbul'a kesin dönüş yapanların, İstanbul'un büyük nüfus kitlesi düşünüldüğünde mekânsal görünümüne etki etmeyeceği vurgulanmıştır.

49 Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, "Yurt dışından dönüşlerini İstanbul'a yapanlar", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, no. 4, 1996, s. 391-411.

İstanbul'un coğrafi anatomisini ortaya koyduğu çalışma olarak nitelendirdiği “İstanbul'un Coğrafi Anatomisi”⁵⁰ ya da “İstanbul: Une métropole Anatolienne”⁵¹ adlı çalışma Tümertekin'in kaleme aldığı son makaledir. Makalenin girişinde yerleşmelerin oluşmasında insan mekân etkileşimi üzerinde durarak, İstanbul şehrinin konumu ve gelişimine değinmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki nüfus artışları ve mekânsal yansımaları üzerinde durmuştur. Uzun yıllar devam eden coğrafya çalışmaları ve özellikle İstanbul araştırmalarından sonra kaleme alınan bu makale coğrafyayı inter-disipliner bir yere koymaktadır. İstanbul'un idari fonksiyonunu kaybetmesi ile yaşamış olduğu değişim, eski konakların her bir odasında bir ailenin yaşadığı slumlar haline dönüşmesi ve sosyokültürel yapının bozulması üzerinde durulmuştur. 1950'lerden sonra şehrin surların dışına taşması ve ulaşım arterleri boyunca gelişmesine değinilmiş, gelişen yeni yerleşim alanlarının özellikleri ortaya konulmuştur. İstanbul'un mekânsal yapısında önemli değişikliklerin meydana gelmesinde etkili olan sanayi faaliyetleri ve kentin gelişmesi ile olan ilişkisi ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler daha önce konu ile ilgili yapılan araştırmaların bulguları, güncel veriler ve saha gözlemleri üzerinden yapılmıştır. Tümertekin'in İstanbul şehrinin yapısında değişimler olduğu ve dünya şehri haline geldiği kanaatini ortaya koyan ifadesi önemlidir: “Başlıca şehir yapıcı fonksiyonlar olan ticaret ve sanayi şehrin metropoliten, hatta dünya şehri özelliklerini kazanmakta oluşuna paralel birbirleri ve konutlarla (daha çok gecekondu) ilişki içinde çoğalmakta ve yer değiştirmektedir.” Bu ifade kentsel mekânda yaşanan ve devam eden değişim süreçlerini de öngörmektedir. İstanbul'un anatomisini ortaya koymayı amaçlayan makalenin sonunda varılan sonuç İstanbul'un patolojik bir anatomiye sahip olduğudur.

Sonuç

Tümertekin akademik çalışmalarına bölgesel coğrafya ile başlamıştır. Burada istisna olarak doktora tezi “Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu” gösterilebilir. Daha sonra kitap olarak basılan bu araştırma, şehir ile de ilişkilendirilebilecek Türkiye'deki ilk uygulamalı çalışmadır. Sonrasında İzmir ve İstanbul'da sanayi faaliyetlerini ele alan makaleler kaleme almıştır. *Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırması* adlı çalışma 1965 yılında yayınlanmış ve Türkiye'de şehri konu alan ve kitap olarak yayınlanan ilk çalışmalar arasındadır. Şehir coğrafyası ile ilgili ilk uygulamalı çalışması olan *İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti. Bir Tatbiki Coğrafya Çalışması* kitabı ile Tümertekin daha önceki çalışmalarından farklı olarak coğrafyanın boş alanlarında birine yönelmiştir. İstanbul araştırmalarının ilki olan

50 Erol Tümertekin, “İstanbul'un Coğrafi Anatomisi”, *İstanbul Dergisi*, Tarih Vakfı, sy. 14, 1995, s. 19-25.

51 Erol Tümertekin, “İstanbul: Une métropole Anatolienne”, *Hommes et Terres d'Islam, Mélanges Offerts à Xavier de Planhol (réunis par D.Balland)*, Tome II, Institut Français de Recherche en Iran, 2000, s. 133-141.

bu kitabı yayınlandıktan dört yıl sonra *İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri* (1972) adlı kitap tamamlanmıştır. İstanbul’da yaşayan göçmenleri ele alan *Distribution of Outborn Population in Istanbul: A Case Study of Migration* (1977) adlı kitap sanayi üzerine yapılan çalışmalar sonrasında şehir nüfusu üzerine yapılan ilk çalışmadır. Kısa süre sonra genel nüfus sayımı sonuçlarından elde edilen veriler kullanılarak *İstanbul’da Nüfus Dağılışı* kitabı ile İstanbul nüfusu bütün olarak mercek altına alınmıştır. Tümertekin’in Türkiye şehirleri üzerine yazdığı ve ders kitabı olarak da kullanılan ilk kitap 1965 yılında yayınlanan *Türkiye’de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırması*’dır. Bu çalışmanın devamı olarak değerlendirebilecek *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar* kitabı 1973’te basılmıştır. Bursa üzerine yapılan araştırma ortak bir çalışmanın sonuçlarına yer vermektedir. *Bursa: Nordwestanatolien* (1980) adlı kitap Tümertekin’in Almanlar ile ortak yürüttüğü araştırmanın sonuçlarını kapsar. Tümertekin’in şehri konu alan son kitabı 1997 yılında Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından yayınlanan ve 2014 yılında ikinci baskısı yapılan İstanbul üzerine yapılmış kitap ve makalelerin bir kısmınının yer aldığı *İstanbul İnsan ve Mekan* (1997)’dir. Tümertekin kitabın giriş kısmını güncel olarak kaleme almış ve sonrasında seçilmiş eski çalışmalarına yer vermiştir.

Tümertekin’in şehri konu alan makale, bildiri vb. çalışmaları kitaplarında olduğu gibi daha çok sanayi ve şehir bağlamındadır. Bunlardan ilki “*İzmir’de sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve dağılışı* (1961)”’dır. Daha sonra İzmir üzerine yaptığı çalışmanın benzerini “*İstanbul’da sanayi faaliyetlerinin bünyesi ve Türkiye sanayiindeki yeri* (1961)” başlığı ile İstanbul üzerine gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların hemen ardından “Ağır Demir Sanayi ve Türkiye’deki Durumu” konulu doktora tezini hazırlarken saha çalışmalarında bulunduğu Karabük üzerine yazdığı “*Karabük’ün Kuruluşu* (1962)” şehir coğrafyası çalışmalarına örnektir. Sanayi şehri bağlamındaki diğer çalışmaları; “*İstanbul’da ilaç ve plastik sanayii: Dağılışı ve ilişkiler*” (1969), “*İstanbul şehri ve çevresinde sanayi: Özellikler ve dağılışı*” (1970), “*Manufacturing and suburbanization in Istanbul*” (1970), “*Boğaziçi’nde coğrafi görünümü değiştiren bir faktör olarak sanayi*” (1974-1977) ve “*Industry as a factor in the modification of geographical landscape of Bosphorus*” (1974-1976) olarak sıralayabiliriz. İstanbul’daki sanayi faaliyetlerindeki mekânsal gelişiminin mevcut durumunu ortaya koymaya yönelik “*De l’état actuel du développement spatial des activités industrielles en Istanbul*” (1984) adlı makalesi bir yıl sonra “*İstanbul’da sanayinin alansal dağılımındaki değişimler*” (1985) başlığı ile Eskişehir’de düzenlenen 9. Dünya Şehircilik gününde de sunulmuştur. Bu çalışma “*İstanbul çevresinde sanayinin yeni yayılma alanları*” (1985) makalesi ile tamamlanmıştır.

Tümertekin makalelerinde, İstanbul’daki merkezi iş sahalarını da ele almıştır. Bu çalışmaları dört makale halinde yayınlamıştır. Bunlar; “*İstanbul’un Merkezi İş Sahaları*” (1967), “*Central Business Districts of Istanbul*” (1968), “*The growth and*

changes in the central business districts of Istanbul" (1969), "*İstanbul'da meslek ve coğrafi menşe hakkında bir araştırma*" (1973) adlı çalışmalarıdır.

Tümertekin'in şehir nüfusu üzerine yaptığı ilk çalışma İzmir'i konu alan "*İzmir şehrinde nüfus dağılışı* (1964)" adlı makaledir. Bu konu üzerine daha sonra yaptığı çalışmaların tamamı İstanbul üzerinedir. Bunlar; "*A note on the geographic origins of individuals engaged in selected occupation in Istanbul*" (1973), "*İstanbul'da nüfusun doğum yerlerine göre dağılışı*" (1974), "*İstanbul'da nüfus dağılışı ve sorunları*" (1980), "*Nüfus hareketleriyle İstanbul*" (1981), "Yurt dışından dönüşlerini İstanbul'a yapanlar" (1985) olmak üzere beş tanedir.

Tümertekin'in bölge planlama bölümlerinde verdiği derslerinin akademik çalışmalarına da yansıdığını görmek mümkündür. Özellikle şehirlerin yatay büyümesi ile yuttuğu kırsal alanlara yönelik bu çalışmaların ortaya koyduğu en önemli sonuç; kırsal alanlara yönelik planlamaların planlı kentleri sağlayacağıdır. Konu ile ilgili dört makale kaleme almıştır. Bunlar; "*Effects of urban centers on rural settlements*" (1972), "*Yerleşme planlaması: Şehir- Köy İlişkileri*" (1973), "*L'Equilibre urbain-rural et les migrations internes: Cas de la Turquie*" (1979-1980), "*Kır-kent dengesi ve göç*" (1985) adlı çalışmalarıdır.

Sonuç olarak; Tümertekin'in şehri konu alan çalışmalarını sanayi, ticaret, nüfus ve planlama bağlamında olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür. İstanbul üzerine yaptığı araştırmaların ve birikimlerin makale haline getirildiği; Tümertekin'in İstanbul'un röntgenini çektiğini ifade ettiği çalışma, "*İstanbul'un Coğrafi Anatomisi*" (1995) adıyla yayınlanmıştır. Bu makale daha sonra geliştirilerek Fransızca olarak İran-Fransız Enstitüsü tarafından "*İstanbul: Une métropole Anatolienne*" (2000) adıyla yayınlanmıştır.

İstanbul'da doğan, fakat babasının subay olması nedeni ile Anadolu'nun değişik yerlerinde bulunan Tümertekin, Trabzon'da buldukları sırada Atatürk köşküne giderek Atatürk'ü gördüğünü ve elini öptüğünü duyularak anlatmıştı. Üniversite hayatına hukuk eğitimi ile başlayıp, coğrafya ile tamamlayan, yaklaşık 84 yıllık ömrünün büyük kısmını coğrafya ve coğrafi çalışmalara adanmış Erol Tümertekin 150 kadar bildiri ve makalenin yanı sıra, bazıları tekrar baskı kitap olmak üzere 50'den fazla kitaba imza atmış bir bilim insanıdır. Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilen Tümertekin, bu sayede pek çok kaynağın orijinaline ulaşmış ve Türkiye'de coğrafyanın çağına uygun hale gelmesine büyük katkılar sağlamıştır. Kendisiyle yapılan bir mülakatta⁵² ifade ettiği gibi ona doktora tezi olarak "Karabük Monografyası" verilmiş, fakat yaptığı mücadeleden galip çıkarak hocasını ve yerleşik sistemi ikna ederek tezini "Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu" olarak tamamlamıştır. Aslında Erol Tümertekin yürürken yolunu çizmiş bir bilim adamıdır. Yetiştirmiş olduğu öğrencileri, yayınları var oldukça da fikirleri ile yaşamaya ve katkı sunmaya devam edecektir. Engin insan sevgisi, tenise ve at

binmeye olan merakı sayesinde farklı disiplinlerden bilim insanları ile etkileşimde olmuş, bunu çalışmalarına da aktarmıştır. Bir görüşmemizde 1995 yılında yayınlanan “İstanbul’un Coğrafi Anatomisi” adlı çalışmanın ismini bir doktor dostu ile yaptığı sohbet esnasında belirlediğini ifade etmişti. Kendisinin öğrencisi olma bahtiyarlığına erişmiş bir kişi olarak hocamızı saygı, minnet ve dua ile anıyoruz.

Şehir Coğrafyacısı olarak Prof. Dr. Erol Tümertekin

Meryem HAYIR-KANAT

Ali YİĞİT

Özet

Onlarca kitap, yüzü aşkın makale çalışması ile Erol Tümertekin, Türk coğrafyasının gelişmesinde ve olgunlaşmasında büyük katkıları olmuş bir bilim adamıdır. Bu makalede Tümertekin’in özellikle son dönem coğrafya çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan kent ile ilgili araştırmaları ele alınmıştır. Bu yapılırken doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Şehir ile ilgili yazmış olduğu kitapları ve makaleleri, içerik ve uygulanan araştırma yöntemi açısından irdelenmiştir. Uygulamalı coğrafya çalışmalarının ağırlıkta olduğu bu yayınlar, Tümertekin’in doktora tezi olan ve kitap olarak da yayınlanan, “Ağır Demir Sanayii ve Türkiye’deki Durumu” adlı çalışması ile başlar. Tümertekin’in bu çalışması, Türkiye’deki uygulamalı ve sistematik coğrafya çalışmalarına örnektir. Türkiye’de sanayi coğrafyasının inceleme alanları arasına girmesine neden olan bu çalışma da, Karabük şehrinin kuruluş ve gelişim süreci de yer almaktadır. Tümertekin, şehir coğrafyası ile ilgili çalışmalarını daha ziyade sanayinin kuruluş yeri temelinde ele almıştır. Tümertekin’in ikinci kitabı 1965 yılında yayınlanan “Türkiye’de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması” kitabıdır. Türkiye’de şehir coğrafyası üzerine yayınlanmış ilk kitaptır. Tümertekin, daha sonraki yıllarda şehir sanayi ilişkisini daha çok İstanbul özelinde ele aldığı pek çok çalışmaya imza atmıştır. Tümertekin’in “İstanbul: Une métropole Anatolienne” Hommes et Terres d’Islam (İstanbul: Bir Anadolu Metropolü) makalesi şehirler ve İstanbul üzerine yaptığı çalışmaları ve birikimi yansıtan niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Erol Tümertekin, Literatür, Şehir Coğrafyası, Yöntem, İstanbul.

Prof. Dr. Erol Tümertekin as an Urban Geographer

Meryem HAYIR-KANAT

Ali YİĞİT

Abstract

Erol Tümertekin is a scholar who has made great contributions to the development and consolidation of Turkish geography. This article focuses on the city, which constituted a significant portion of his recent studies. It has employed the method of document analysis. The books and articles he wrote on urban geography have been examined in terms of their content and methodology. His publications focusing on applied geography began with his dissertation entitled "Heavy Iron Industry and its Status in Turkey." This work includes a discussion of the establishment and development of the industrial city of Karabük and was subsequently published as a book. Tümertekin's second book, *Functional Classification of Cities in Turkey*, was published in 1965 as the first book on urban geography. In the following years, he conducted much research on urban-industrial relations with a focus on İstanbul. Tümertekin's last article "İstanbul: Une mtropole Anatolienne" reflected the accumulation of his research on cities and İstanbul.

Keywords: Erol Tümertekin, Literature, Urban Geography, Method, İstanbul.

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları

Ali YİĞİT*

Giriş

Coğrafya kelime olarak dünyanın/yeryüzünün tasviri anlamına gelir. Yeryüzünde menşe bakımından birbirinden farklı, fakat birbiri ile iç içe iki unsur yer alır. Bunlardan biri, insan yeryüzünde yokken de var olan, insandan bağımsız doğal unsurlar; diğeri ise insan eli ile meydana getirilmiş beşeri eserlerdir. Her ne kadar bugün insanın müdahalesi ile doğal unsurların bazıları kısmen şekil değiştirmiş, doğallığı kalmamış olsa da bu böyledir. Coğrafya yeryüzünü tanımlarken bu farklılıktan dolayı konusunu ikiye ayırmış ve böylece coğrafyanın iki alt dalı “doğal” ve “beşeri” coğrafya ortaya çıkmıştır. Doğal coğrafya yerine, biyolojik unsurları da içerdiği için tam olarak uymasa da “fiziki coğrafya”; aslında geniş anlamda her ikisini de karşılamasına rağmen, “beşeri coğrafya” terimi yerine de insanı ve faaliyetlerini ayrı ayrı düşünerek “beşeri ve ekonomik coğrafya” kavramları yaygın olarak kullanılmaktadır. Coğrafyacılar da bu iki alanın birinde, hatta onların da alt dallarının birinde derinlemesine çalışmalar yaparak uzmanlaşmakta ve mesleklerini sürdürmektedirler. Ancak yeryüzünde hiçbir şey kendi başına yalın, yalıtılmış olarak yer almadığından hangi konuda çalışılırsa çalışılsın doğal ve beşeri unsurları birlikte bir bütün olarak değerlendirme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle de zaman zaman aksine gayretler olsa da, coğrafya bu ikili yapısı nedeniyle hiçbir zaman ikiye ayrılmamış ve bütünlüğü bozulmamıştır. Şimdi burada şu soru aklımıza gelebilir; bölgesel coğrafya bunun neresinde? Buraya kadar coğrafyanın konusundan söz ettik. Konu açısından coğrafyanın fiziki ve

* Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, aliyigit@uludag.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3303-5122.

beşeri olmak üzere iki dalı vardır. Ancak bilimleri bir birinden ayıran iki temel öğeden diğeri ise yöntemdir. Diğer bilimlerde olduğu gibi coğrafyada da analiz ve sentez başlıca yöntemler olarak karşımıza çıkar. Şu ana kadar bahsettiğimiz konular çözümleme yani analiz (tahlil) üzerine kurulu idi ve sistematik (konusal) coğrafya çerçevesinde ifade edilen düşüncelerdi. Hâlbuki bir de sentez (terkip) yöntemi ile söz konusu olay ve olguların ele alınması söz konusudur. Bu durumda konudan ziyade “alan” ön plana çıkmaktadır. İşte bu noktada bölgesel (mevzii, yerel) coğrafya gündeme gelmektedir. Yani coğrafya konusal olarak fiziki ve beşeri coğrafya diye ikiye ayrılırken, yöntem olarak sistematik (ya da genel) ve bölgesel (ya da özel) coğrafya diye ikiye ayrılmaktadır ki, bunlar birbirinin karşısı ya da alternatifi değil, birbirinin tamamlayıcısıdır. Gerçek coğrafyacı hem analiz, hem de sentez yapabildir. Yani çalışmasına sistematik başlayan, ama sonucunu bölgesel bir mantıkla tamamlayabilen coğrafyacı gerçek coğrafyacıdır. Coğrafyanın bu durumuna dikkat çeken Richard Hartshorne (1939) bunu şöyle vurgulamıştır:

“Coğrafyanın, dünyanın alansal farklılıklarının incelenmesi olan nihai hedefi, en belirgin biçimde bölgesel coğrafyada açıklığa kavuşur; sistematik coğrafya ancak bölgesel coğrafyayla bağlantısını sürekli ve sıkı tutarak coğrafyanın amacına hizmet edebilir ve başka bilimlerin arasında kaybolup gitmez. Diğer yandan, bölgesel coğrafya kendi içinde kısırdır; sistematik coğrafyadan sürekli bir kavram ve ilke akışı olmaksızın yüksek bir doğruluk ve bulguların yorumunda kesinlik derecesine erişemez.”¹

Kısacası coğrafyanın bu ikili yapısı, bilimin varlığının da bir gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafyayı bütünsel bir bakışla ele almak, yani analiz ve sentez yapabilmek, hatta bu ikisini birlikte gerçekleştirmek iyi coğrafyacı olmanın ön şartıdır.

Bu yazımızda ele aldığımız Sırrı Erinç de coğrafyayı bir bütün olarak görebilen, her çalışmasında bu bütünlüğü gösteren ve coğrafyanın birliği, bütünlüğü ile ilgili çeşitli fikirler ileri süren bir bilim insanıdır. Aslında bir fiziki coğrafyacı olan Sırrı Erinç, zaman zaman beşeri coğrafya ile ilgili konularda da çalışmalar yapmıştır. Ancak ister fiziki bir konuda, ister beşeri bir konuda olsun, isterse doğrudan bölgesel coğrafya ile ilgili bir alan araştırması yapsın, çalışmalarının tümünde coğrafyanın birbirine bağımlı-bağlantılı iç içe pek çok elemanın birlikte faaliyet göstermesi ile oluşan mekânın bilimi olduğunu asla göz ardı etmemiştir. Ayrıca analiz ve sentez yöntemlerini birlikte kullanmış bir coğrafyacıdır. Kısacası coğrafyanın her alanında her türlü yöntemi kullanarak pek çok incelemeler yapmış bir bilim insanıdır. Bu yazıda Erinç’in sadece bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemlerine katkı sağlayan ve bölgesel bakış açısını yansıtan model çalışmaları ele alınmıştır.

1 Richard Hartshorne, *The Nature of Geography. A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past*, Pennsylvania, 1939’dan aktaran Nazmiye Özgüç ve Erol Tümerterkin, *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012, s. 247.

Sırrı Erinç Kimdir?

Sırrı Erinç, 24 Ocak 1918'de İzmit'te doğmuştur. İstanbul Erkek Lisesinden 1936'da mezun olmuş, lisede Almanca, Fransızca ve Rusça, üniversitede de İngilizceyi öğrenmiştir. Liseden mezun olduktan sonra, Yüksek Öğretmen Okulu'nun coğrafya şubesine yazılmıştır. Erinç, hem Edebiyat Fakültesi'ndeki Coğrafya Enstitüsü'nün hem de Fen Fakültesi'ndeki Jeoloji Enstitüsü'nün tüm derslerini alarak 1940 yılında mezun olmuş ve aynı yıl fiziki coğrafya kürsüsü asistanlığına atanmıştır. Ord. Prof. İbrahim Hakkı Akyol yönetiminde “Doğu Karadeniz Dağlarında Glasyal Morfoloji Araştırmaları” adlı doktora tezini 1944 yılında tamamlamıştır. 1948 yılında doçent olan ve aynı kürsüde ders vermeye başlayan Erinç, 1951-1952 ders yılında ABD'de Louisiana State ve John Hopkins Üniversitelerinde araştırmalarda bulunmuştur. 1957 yılında profesör olmuş, 1958'de İngiltere ve Almanya'da çalışmalar yapmıştır. 1957-1982 döneminde, Coğrafya Enstitüsü, Fizikî Coğrafya Kürsüsü Başkanı olarak görev yapmış, 1982-1985 döneminde de kurucusu olduğu Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nde müdür olarak hizmet etmiştir. 1995'te TUBA şeref üyesi seçilen Erinç, 1997 yılında INQUA Türkiye Kuvaternerine Katkı Ödülüne ve 1998 yılında ise TÜBİTAK Hizmet Ödülüne layık görülmüştür. 8 Şubat 2002'de vefat etmiştir.²

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyaya Dair Yayınları:

Erinç'in 40 kadarı yabancı dilde olmak üzere 120 civarında makale ve bildirisi, 20'den fazla ansiklopedi maddesi, 5 tane özgün bilimsel araştırma kitabı, ikisi 4, biri 6 baskı yapmış 8 tane üniversite ders kitabı ile büyük bir kısmı Sami Öngör ile birlikte yazılmış ve pek çoğu 10-15 defa baskı yapmış 15 kadar ilk, orta ve lise ders kitapları ve atlası bulunmaktadır. Bunlar içinde bölgesel coğrafya kapsamına alınabilecek çok sayıda yayını vardır. Özellikle ansiklopedi maddeleri ile orta öğretim ders kitaplarının büyük bir kısmı doğrudan bölgesel coğrafya kapsamında

2 Ali Yiğit ve Harun Tunçel, *100. Yılında Türkiye'de Coğrafyacılar – Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)*, Bilecik: 2017, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları No: 8, s.105-113. Ayrıca bkz. Necdet Tunçdilek, “Sırrı Erinç'e İthaf”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, İstanbul: 1985, sy. 2, s. 1; Ajun Kurter, “Sırrı Erinç'in Öyküsü”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, İstanbul: 1985, sy. 2, s. 3-10; Gökhan Tok, “Bir Bilim Adamının Coğrafyası: Sırrı Erinç”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara: 1996, sy. 346, s. 70-78; A. M. Celal Şengör, “Modern Türk Yerbilimlerinin Kurucularından Prof. Dr. Sırrı Erinç Vefat Etti”, *Günce*, Ankara: 2002, sy. 23, s. 17-19; Gökhan Tan, “Coğrafya Hocamız Sırrı Erinç”, *Atlas, Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 110, s. 138-146; Yücel Yılmaz, “Prof. Dr. Sırrı Erinç”, *Türkiye Bilimler Akademisi Faaliyet Raporu, 1 Ocak 2002-31 Aralık 2002*, Ankara, 2003, s. 54-60; *Sırrı Erinç Sempozyumu, 11-13 Eylül 2003* – İstanbul: 2003, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü ve İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü tarafından İstanbul Üniversitesinin 550. Kuruluş Yılı Etkinlikleri Çerçevesinde; Harun Tunçel, Ali Yiğit ve Seval Çeliklebağ, *Türkiye Coğrafya Bibliyografyası, Kitaplar ve Makaleler*, Ankara: Bilecik Üniversitesi Yayınları No: 2, 2010.

değerlendirilebilir. Ancak burada aşağıda sıralanan ve bazıları farklı dillerde birkaç kez yayınlanmış olan 12 eseri değerlendirmeye alınacaktır. Bu eserlerin diğerlerinden farkı, bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemleri ile ilgili önemli bilgiler içermesi ya da bölgesel coğrafya çalışmalarına model oluşturabilecek nitelikte olmalarıdır. Bu eserleri yayın tarihine göre sırasıyla ele alacak olursak:

1 – “Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri”, *Türk Coğrafya Dergisi.*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 119-140.

Sırrı Erinç’in doktorasını tamamladıktan bir yıl sonra yayınlanan bu çalışma, aslında doktora tezini hazırlarken gözlemlediği Doğu Karadeniz dağlarının deniz kıyısından dağın zirvesine ve iç kesime bakan tarafına kadar kuşaklar halinde farklı hayat sahaları oluşturmasını tasvir etmektedir. Ülkemizde o tarihe kadar, hatta daha sonraki dönemlerde de pek bilinmeyen ve kullanılmayan “landşaft” (landschaft) terimi Almanca’da genel olarak “manzara, görünüm” anlamında yaygın olarak kullanılan, ancak değişik meslek dallarında farklı anlamlar taşıyan bir kavramdır. Coğrafyada “belli bir arazinin gösterdiği ortak karakteri” ifade eder. Bu nedenle “landschaft” terimini Reşat İzbirak³ ve Oğuz Erol⁴ gibi bazı coğrafyacılar Türkçe’ye “yöre” olarak çevirmişlerdir. Necdet Tunçdilek ise “coğrafi görünüm” olarak kullanmayı tercih etmiştir. Coğrafi görünümü Tunçdilek şöyle tanımlamıştır:

“Dünyanın herhangi bir noktasında, gözün görebildiği yerden çok daha geniş yörelere kadar, farklı büyüklükteki üniteler içinde saptanan coğrafi görünüme bir anlamda «coğrafi peyzaj» denilebilir. Her bir coğrafi görünüm birimi, içindeki relief ve o relief üzerindeki bir takım relief şekilleri, jeolojik temel üzerinde yer alan toprak ve onun tabii varlığı olan flora ve fauna bu tabiat üzerinde yaşayan insanlar ve onların çeşitli faaliyetleri ve meydana getirdikleri tüm eserler... bir bütün olarak «coğrafi peyzajı» meydana getirir.”⁵

Almanca bir terim olan ‘landschaft’ bazı Kuzey Avrupa dillerine ve Rusça’ya da geçmiştir. İngilizcede ‘landscape’ Fransızcada ‘paysage’ ile karşılanan ‘landschaft’ kavramını, dilimizde yer alan ‘muhit’, ‘civar’, ‘havali’, ‘dolay’, ‘etraf’, ‘çevre’ gibi kelimeler de karşılayabilir.

Bu çalışmada Erinç, Karadeniz kenar dağlarının Ordu-Giresun kesiminde doğu-batı doğrultusundaki landşaft farklılaşmasının, kuzeyden güneye yani

3 Reşat İzbirak, “Yöre Mefhumu ve Yöre Bilgisi”, *Harita Dergisi*, Ankara, 1955, y. 21, sy. 51, s. 23-48.

4 Oğuz Erol, “Türkiye’nin Doğal Yöre ve Çevreleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1993, sy. 7, s. 13-41.

5 Necdet Tunçdilek, *Sıcak Kuşak*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Yay. No: 77, 1975, s. 5-12.

Karadeniz kıyılarından Anadolu'nun içlerine doğru ilerlediği takdirde karşılaşılan coğrafi görünüm değişiklikleri yanında çok daha az keskin ve çok daha tedrici kaldığını kaydetmektedir. Karadeniz kıyılarından Kelkit boylarına kadar, kuş uçuşu ancak 80 km. kadar derinliği olan dar bir geçiş alanında, relyefin ana doğrultusuna uygun olarak doğudan batıya uzanan 4 landşaft şeridi seçmenin mümkün olduğunu kaydeden Erinç, bunları şöyle sıralamaktadır: Yayvan yapraklı etek ormanları veya kıyı şeridi, yayvan ve karışık yapraklı nemli dağ ormanları şeridi, yazın nüfuslanan yaylalar şeridi ve kuru ormanlar ve ağaçlı stepler şeridi. Bu şeritlerin her birini açıklarken, doğal ve kültürel özelliklerin, neden-sonuç bağlantılarını ve mekânsal bütünlüğün oluşturduğu alansal karakterleri oldukça tatminkâr bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu araştırma modelinin daha kapsamlı bir şekli, yıllar sonra Erinç'in doktora öğrencisi olan Turgut Bilgin'in doçentlik çalışması *Samanlı Dağları*'nda da uygulanmıştır.⁶ Ayrıca Talip Yücel Türkiye'nin bölgelerini ele aldığı kitabında, bu özelliği tüm Doğu Karadeniz bölgesi için genelleyerek sunmuştur.⁷ Yine Erinç'in ileride ele alacağımız "İstanbul Boğazı ve Çevresi" ve "Jeoekoloji Açısından İstanbul Yöresi" makaleleri de bu çalışma modelinin daha geliştirilmiş biçimleridir. Benzer bir çalışma da, bu makalenin yazarı tarafından Güneydoğu Toroslar yöresinde yapılmıştır.⁸

2 – "The Agricultural Regions of Turkey" [N. Tunçdilek ile], *Geographical Review, New York, 1952, sy. 42/2, s. 179-203.*

Necdet Tunçdilek ile birlikte hazırladığı bu çalışmada Erinç, Türkiye'nin tarımsal bölgelere ayırımını gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin tarımsal özellikleri ve bölgeleri hakkında kısa açıklamalardan sonra çalışmanın yönteminden bahsedilmektedir. Bu çalışmada buğday, arpa, çavdar, yulaf ve mısır gibi tahıllar ile bakliyat, patates, şekerpancarı, pamuk ve tütün gibi sanayi bitkileri ile üzüm, narenciye, zeytin ve fındık gibi meyvelerden oluşan 14 ürünün dağılışı haritaları oluşturulmuş, bu haritalar daha sonra süperimpoze yöntemle üst üste çakıştırılmış ve ürünlerin gruplaşmaları ile ortaya çıkan bölgeler ayırt edilmiştir.

Ana hatlarıyla homojen görünen bu bölgeler içinde de yer yer meydana çıkan bölge içi farklılıklara yönelik yöre ayırımına gidilmiştir. Bu yöntemle elde edilen Türkiye tarım bölgeleri haritası, ülkenin iklim ve yeryüzü şartlarına ana hatları ile paralellik göstermektedir. Bu durum bölgelerimiz arasında mevcut bazı topografya ve iklim farklılıklarının doğal bir sonucu olarak algılanmalıdır. Erinç ve Tunçdilek'in belirlemiş oldukları ayırma göre, Türkiye 6 tarımsal bölgeye ve

6 Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul: İst. Üni. Coğr. Enst. Yay. No:50, 1967.

7 Talip Yücel, *Türkiye Coğrafyası*, Ankara: Türk Kültürünü Arşt. Enst. yayını No: 68, 1987, s. 12-24.

8 Ali Yiğit, "Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü", *Fırat Üni. Sos. Bil. Dergisi*, Elazığ, 2002, sy. 12/1, s. 47-77.

19 alt bölgeye ayrılmıştır. Bir harita üzerinde gösterilen bu bölge ve alt bölgeler sahire oldukları özelliklerine göre tanımlanmışlardır.

Erinç'in Tunçdilek ile gerçekleştirdiği bölge oluşturma ve bölge özelliklerini belirleme açısından çok değerli olan bu çalışma, belki yurtdışında ve İngilizce olarak yayınlanmış olmasından dolayı Türk coğrafyacılar arasında fazlaca tanınmamış ve değeri pek anlaşılammıştır. Bu çalışmanın benzeri araştırmalar ancak uzun yıllar sonra gerçekleştirilmiştir⁹.

3 – Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul: , İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No:15, 1953 (X+III)+124 sayfa).

A. M. Celal Şengör tarafından hazırlanan TUBA web sayfasındaki özgeçmişine göre en önemli 10 eseri arasında kabul edilen¹⁰ bu kitap, Doğu Anadolu bölgesinde 1944-1949 yılları arasında yaptığı uzun süreli araştırmaların ve geniş bir literatür taramasının sonucunda hazırlanmış ve 1948-1949 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü'nde okuttuğu «Doğu Anadolu Coğrafyası» derslerine ait notların tekrar gözden geçirilmesi ile meydana getirilmiştir. Kitap hakkında Ali Tanoğlu'nun, bir hocanın öğrencisini öven ve değerini takdir eden nadir yazılardan biri olan tanıtım yazısı mutlaka okunmalıdır.¹¹

Eserde yer alan tasvir, açıklama ve görüşlerin mühim bir kısmının kendi gözlemlerine ve çalışmalarına dayandığını belirten Erinç, diğer pek çok meslektaş gibi, bölgeyi sorgusuz sualsiz tasvir etmeye başlamak yerine, öncelikle bölgenin sınırlarını ve başlıca özelliklerini tartışmıştır. Doğu Anadolu'nun sınırlarında düzeltilmesi gereken noktalara dikkat çekmiştir. Bilhassa Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgeleri arasındaki sınırın hatalı olduğunu, Bayburt ovasının Doğu Anadolu'da bulunmasının uygun olduğunu kaydetmiş, Doğu Anadolu'nun batıdaki sınırının Elbistan ovası dışında kalacak şekilde Doğanşehir'e kadar geri çekilmesi gerektiğini de iddia etmiştir. Ayrıca bölümler arasındaki sınırlar da tartışılmış ve Yukarı Fırat'ın sınırının Muş ovası batısında sona ermesi ve Bitlis çevresinin Hakkâri bölümü ile birleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bölgenin doğu sınırının ülkeler arasındaki siyasi sınıra dayandığını, ancak coğrafi olarak Doğu Anadolu'nun bir yandan Rion-Kura depresyonuna, öte yandan Urmiye gölü plâtosunun doğu kenarına kadar uzandığını kaydetmiştir. Bu konularda yıllarca herhangi bir fikir ileri süren coğrafyacı olmamıştır. Daha sonra bu konuyu da ele

9 Esen Durmuş ve Ali Yiğit, "Türkiye'nin Meyve Üretim Yöreleri", *Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2003, sy. 13/2, s. 23-54; "Türkiye'nin Tarım Yöreleri", *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, 2006, s. 101-113; *Türkiye'nin Tarım Yöreleri ve Bölgeleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti. Yayın No: 942, 2014.

10 A. M. Celal Şengör, "Modern Türk Yerbilimlerinin Kurucularından Prof. Dr. Sırrı Erinç Vefat Etti", *Günce*, Ankara, 2002, sy. 23, s. 17-19.

11 Ali Tanoğlu, "Doğu Anadolu Coğrafyası (Erinç'e Göre)", *İst. Üni. Coğr. Enst. Dergisi*, İstanbul, 1954, sy. 5-6, s. 231-234.

alan tek yayın “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler” başlıklı çalışmadır.¹² Bu çalışmada bölgenin sınırları ve bölümlendirilmesi tartışılmış ve bölge içinde aslında üç farklı bölge olduğu iddia edilmiştir.

Kitabının hazırlanmasında pek çok yabancı yayını da incelemiş olan Erinç, bunların çoğunun maksatlı olarak yazılmış olduğunu, objektif bilgiler içermediğini bu nedenle bunlardan ancak dış âlemin bölge hakkındaki bilgi derecesini ve bakış açısını öğrenmek için yararlanılabileceğini ifade etmektedir. Bu arada Erinç’in bazı Rusça kaynaklardan da yararlandığı görülmektedir ki, bugün bile söz konusu kaynakları okuyup değerlendirebilen coğrafyacımız maalesef yoktur. Kısacası Doğu Anadolu coğrafyası, üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen hala orijinalliğini koruyan bir bölgesel coğrafya kitabıdır.

4 –“Bölge Sınırlandırmasının Esasları”, İkinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara: Ank. Üniv. SBF Yay. No: 79/61, 1958, s. 69-94.

Bu yazı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı –şimdi adı “Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi” olan–, İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından, Birleşmiş Milletler, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü’nün katkılarıyla 5-7 Haziran 1957 tarihinde Ankara’da düzenlenen konferansta sunulmuş olan bir bildirin metnidir. Ana konusu “Bölge Planlaması” olan bu konferansa Richard O. Niehoff, W. F. Jungwirth, Hamit Sadi Selen, Sırrı Erinç, Erol Tümertekin, Fehmi Yavuz, Aydın Germen ve Mithat Yenen birer konferansla katılmışlardır.¹³ Makale, Türkiye’de bir coğrafyacı tarafından yazılmış, bölge belirlemenin ilke ve yöntemlerini anlatan en kapsamlı ilk ve tek çalışmadır.

O zamanlar için oldukça yeni olan, bugün bölgesel coğrafya metodolojisinin klasikleri durumundaki pek çok yabancı literatürden yararlanarak hazırlanan bu çalışmanın ilk bölümünde Erinç, önce bölge anlayışının önemi ve faydaları ile bölge sınırlandırmasının temel özellikleri üzerinde durmuştur. Konferansın ikinci bölümünde, bölge kavramının niteliği, çeşitli bölgelerin birbirinden ayırt edilmeleri ve bölgelerin karakteri gibi konular ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, çeşitli bölgelerin sınırlandırılması esaslarına ilişkindir. Bu bölümde Erinç, tarım ve coğrafi bölgelerin tanımı ve sınırları konusu üzerinde durmuştur. Yerleşim bölgelerinin ölçüt bakımından karmaşık bir durum oluşturduğuna işaretlerle, ölçütlerin seçiminin ve derecelendirilmesinin bölge sınırlandırılması bakımından önemli olduğunu ifade etmiştir. Aslında bu bölümün önemli bir kısmı daha önce yayınladığı Türkiye’nin tarım bölgeleri makalesini¹⁴ hazırlarken kullandığı

12 Ali Yiğit, “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler”, *Fırat Üni. Sos. Bil. Derg.*, Elazığ, 1996, sy. 8/1, s. 359–378.

13 Cevat Geray, “İkinci İskân ve Şehircilik Haftası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara, 1957, sy. 12/2, s. 134-141.

14 Sırrı Erinç ve Necdet Tunçdilek, “The Agricultural Regions of Turkey” *Geographical Review*,

ölçütleri ayrıntılı olarak açıklamaya ayrılmıştır. Yine, daha önce yayınlamış olduğu Ordu-Giresun kesiminin landsaft şeritleri makalesinde¹⁵ izlediği yöntemi ve çalışmanın kısa özetini sunmuştur. Bu arada yeryüzünde mekân ünitelerinin en karmaşğını oluşturan coğrafi bölgelerin sınırlandırılmasındaki güçlükler açıklanmış ve sınır çizgisi olarak kullanılacak bazı doğal ve beşeri elemanlar tartışılmıştır. Erinç'e göre, esasen coğrafi bakımdan bölgeler birer olgu olarak mekânda mevcuttur ve asıl güçlük bunlar arasındaki sınırların çizilmesinde takip edilecek metodun belirlenmesinde kendini göstermektedir. Bölgelemeler seçilen ölçütler bakımından daima birer varsayımdan ibarettir. Fakat coğrafi tetkikler ve tasvirler için gerekli bir sorumluluk, teorik bir çerçeve veya iskelet temin etmek için kullanılmalrı zorunluluktur. Sonuç olarak bu çalışmada, bölge sınırlarının belirlenmesi konusunda yapılan tartışmalarda, gerek genel olarak, gerekse bölge planlaması bakımından bölge ayrımı meselesi ele alınmış, idarî bölgeler ile coğrafi bölge kavramı arasındaki ilişkiler gözden geçirilmiş ve ekonomik, tarımsal ve coğrafi faktörlerin bunda ne dereceye kadar etkili olabileceği konusu tartışılmıştır. Erinç'in bu konulardaki bazı görüşlerini değerlendirme bölümünde ele alacağız.

Bölgesel coğrafya metodolojisi konusunda her biri birer otorite olan Alfred Hettner¹⁶, Richard Hartshorne¹⁷, Preston E. James¹⁸, Vernor Clifford Finch¹⁹, John Leighly²⁰, Siegfried Passarge²¹, Wellington D. Jones²², Lyle E. Gibson²³, Derwent

New York, 1952, sy. 42/2, s. 179-203.

- 15 Sırrı Erinç, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landsaft Şeritleri", *Türk Coğrafya Derg.*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 119-140.
- 16 Alfred Hettner, *Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden*. Breslau, 1927, bilhassa s. 275-317.
- 17 Richard Hartshorne, *The Nature of Geography*, 4. Baskı, 1951, bilhassa s. 250-355.
- 18 Preston E. James, "The Terminology of Regional Description", *Annals of the Association of American Geographers*, 1934, vol. 24 (2), s. 78-92. ve "Toward a Further Understanding of the Regional Concept", *Annals of the Association of American Geographers*, 1952, vol. 42 (3), s. 195-222.
- 19 Vernor C. Finch, "Written Structures for Presenting the Geography of Regions", *Annals of the Association of American Geographers*, 1934, sy. 24, s. 113-122 ve "Geographical Science and Social Philosophy", *Annals of the Association of American Geographers*, 1939, sy. 29, s. 1-28; Vernor C. Finch - Glenn T. Trewartha, *Elements of Geography*. 3. Baskı, 1949, s. 583-597.
- 20 John Leighly, "Some Comments on Contemporary Geographic Method", *Annals of the Association of American Geographers*, 1937, vol. 27, s. 125-141.
- 21 Siegfried Passarge, "Wesen, Aufgaben und Grenzen der Landschaftskunde", *Petermanns Mitteilungen*, Ergänzungsheft No. 209, 1930, s. 29-44 ve "Das Problem der kulturgeographischen Raume", *Petermanns Mitteilungen*, 1933, sy. 79, s. 1-6.
- 22 Wellington D. Jones, "Ratios and Isopleth Maps in Regional Investigation of Agricultural Land Occupance", *Annals of the Association of American Geographers*, 1930, vol. 20, s. 177-195 ve "Procedures in Investigating Human Occupance of a Region", *Annals of the Association of American Geographers*, 1934, vol. 24 (2), s. 93-111.
- 23 Lyle E. Gibson, "Characteristics of a Regional Margin of the Corn and Dairy Belts", *Annals of the Association of American Geographers*, 1948, vol. 38 (4), s. 244-270.

Whittlesey²⁴ ve Nicholas Helburn²⁵ gibi coğrafyacıların artık bölgesel coğrafyanın klasikleri olarak nitelenebilecek eserlerinden geniş ölçüde yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışma, aradan 60 yıl geçmiş olmasına rağmen alanında ilk ve tek olmaya devam etmektedir.

5 – “Bölge Planı Nasıl Yapılır”, *İstanbul Üni. Coğrafya Enst. Dergisi*, İstanbul, 1959, sy. 10, s. 36-51.

Makalenin başında bu çalışmanın, “Bölge Sınırlandırmasının Esasları” etüdünün devamı ve ikinci kısmı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten Erinç, planlamayı, “bir bütünün parçası olarak mekânın, bünye ve imkânlarına en uygun ve cemiyet bakımından en faydalı tarzda kullanılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bir tanzim ve gelişme programıdır” şeklinde tanımlamıştır. Mekânın çok karmaşık bir bünyeye sahip olduğunu; bölgelerin de bu sebepten dolayı karmaşık birer mekân ünitesi olduğunu ifade eden Erinç, bölge planlarının hazırlanması bakımından yapılacak işlerin, hazırlık, planın meydana getirilmesi ve planın uygulanması olarak üç aşamaya ayrılabilirliğini belirtmiştir. Bunlar arasında coğrafyacıları en fazla ilgilendiren hazırlık, yani bölge planı için lüzumlu bilgi ve belgelerin toplanması aşaması olduğunu ifade eden Erinç, ne yazık ki bu hazırlık safhasına daima gereken önem verilmemekte, zaman bakımından sabırsız, para bakımından da hasis davranılmaktadır demektedir. Bilimsel esaslara dayanan bölge incelemeleri mevcut olmadan veya ancak yüzeysel bir bilgiye dayanarak ileriye sürülen planların başarılı olamayacaklarını peşinen ifade etmek gerektiğini belirten Erinç, Escritt’den²⁶ şu bilgileri aktarmaktadır:

“Nasıl yapıldığını ve nasıl işlediğini bilmediğimiz bir makineyi bir insanın yapması veya tamir etmesi mümkün olmadığı gibi, yapısını ve imkânlarını layıkıyla tanımadığımız bir mekâna müdahale ederek ona yeni bir tertip ve nizam vermeğe çalışmamız da aynı şekilde başarısızlığa mahkûmdur.”

Planlamada göz önüne alınacak olan konular ve toplanması gereken malzeme, bölgesel coğrafya etütleri esnasında incelenen konuların ve toplanan malzemenin hemen hemen aynı olduğu ve plancılık bakımından bölge incelemelerinin, ana hatları ile coğrafya monografilerinden büyük bir farkı olmadığı kaydedilen yazıda, bu çalışma yönteminde izlenmesi gereken metot ve bakış açısının geniş bir açıklaması ve örnekleri verilmektedir. Ayrıca, araştırma için lüzumlu malzemenin toplanmasına ayrılan bu çalışmalar esnasında, çeşitli konularda önceden yapılmış etütlerden de faydalanılabileceği kaydedilmektedir. Türkiye’de planlama bakımından maksada belki en uygun malzeme, coğrafyacılar tarafından yapılmış

24 Derwent Whittlesey, “Major Agricultural Regions of the Earth”, *Annals of the Association of American Geographers*, 1936, vol. 26 (4), s. 199-240.

25 Nicholas Helburn, “The Bases for a Classification of World Agriculture”, *The Professional Geographer*, 1957, vol. 9 (2), s. 2-7.

26 Leonard B. Escritt, *Regional Planning*. London: George Allen & Unwin Published, 1943, s. 15.

monografik etütlerdir diyen Erinç bu konuda, İnandık'ın "Adapazarı Ovası ve Aşağı Sakarya Platosu"²⁷ ile Tunçdilek'in "Eskişehir Ovası ve Çerçevesi"²⁸ adını taşıyan monografilerini örnek göstermiştir. Bunlara Ferruh Sanır'ın Sultan Dağları'ndan "Sakarya'ya ve Akşehir"²⁹, Mahmut Sarıbeyoğlu'nun Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası³⁰, Talip Yücel'in "Teke Yöresinin Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası"³¹ ve Turgut Bilgin'in, "Samanlı Dağları"³² adlı doktora ve doçentlik tezleri de eklenebilir. Önceleri bölgesel coğrafyanın ilke ve amaçlarına uygun tezler hazırlanmakta idi. Ancak daha sonraki dönemlerde yapılan bazı bölgesel coğrafya çalışmalarında kısmen de olsa bu yöntem uygulanmaya çalışılmış, fakat çok zor olan bu yöntem sonradan terk edilerek sistematik çalışma yöntemi hemen herkesçe tercih edilir olmuştur. Bilhassa son yıllarda bölgesel coğrafya adıyla yapılan çalışmaların hemen tamamında ele alınan ünite sistematik olarak incelenmektedir. Bu yüzden bölgesel coğrafya ile sistematik coğrafyanın farkının ne olduğu anlaşılamamaktadır.³³ En acısı da tezin içinde bir cümle dahi sözü geçmeyen şeylerin, tezin sonunda öneri diye sunuluyor olmasıdır.

Bölge incelemelerinin tamamlanmasından sonra, planlama işlerinin ikinci önemli aşaması, yani planın ortaya konduğu aşama ile de ilgili Erinç'in görüşleri şöyledir: Bu aşamada en büyük iş artık plancıya düşer. Coğrafyacı daha çok danışmanlık görevi görür, uygulama aşamasında ise artık coğrafyacının işi kalmamıştır. Bu çalışma ile bölgesel coğrafya etütlerinin uygulamalı coğrafyanın tabanını oluşturduğu, dolayısıyla coğrafi bilginin kullanılabilirliğinin ancak bölgesel mantık süzgecinden geçtikten sonra mümkün olduğu gösterilmiştir. Kısacası bu makalede bölge planlarının hazırlanmasına coğrafyacıların yapabileceği katkılara dikkat çekilmek istenmiştir.

6 –“Tatbiki Coğrafya ve Planlama” Şehircilik Konferansları 1962-1963 Yaz Yarıyılı, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 1-37.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü tarafından düzenlenen Şehircilik Konferansları'nın birincisinde Mimarlık Fakültesi öğrencilerine sunulan konferansın

27 Hamit İnandık, *Adapazarı Ovası ve Aşağı Sakarya Platosu*, İstanbul: İst. Üni. Ed. Fak. Coğrafya Enstitüsü Doktora Tezi, (Makaleler halinde yayınlanmıştır), 1952.

28 Necdet Tunçdilek, *Eskişehir Ovası ve Çerçevesi*, İstanbul: İst. Üni. Ed. Fak. Coğrafya Enstitüsü Doktora Tezi, (Makaleler halinde yayınlanmıştır), 1952.

29 Ferruh Sanır, *Sultan Dağları'ndan Sakarya'ya ve Akşehir*, Ankara: Ulus Basımevi, 1948.

30 Mahmut Sarıbeyoğlu, *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası*, İstanbul: Anıl Matbaası, 1951.

31 Talip Yücel, "Teke Yöresinin Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası" *Ank. Üniv. DTCF Derg.*, Ankara, 1958, c. XVI, sy. 1-2, s. 143-204,

32 Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul: İ.Ü.Coğr. Enst. Yay. No:50, 1967.

33 Ali Yiğit, "Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü", *Fırat Üni. Sos. Bil. Derg.*, Elazığ, 2002, c. 12, sy. 1, s. 48.

yayınlanmış metni olan bu yazıda Erinç, uygulamalı coğrafya ile bölge ve şehir planlama arasındaki ilişkileri açıklamıştır. Uygulamalı coğrafyanın, oldukça yeni gelişmiş bir alan olduğu belirtilen yazıda, uygulamalı coğrafya, kısaca “mekânın doğal ve sosyal bünye ve imkânlarına en uygun ve en verimli şekilde yararlanma yollarını gösteren bilim” olarak tanımlanmıştır. Bilhassa günümüzde insanlığın içinde bulunduğu şartları ve karşılaştığı problemleri dikkate alarak insanın mekândan en iyi şekilde yararlanabilmesi konusunu ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda bu konu ile ilgili yöntemler geliştiren bilim olarak düşünülmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Hiçbir faaliyetimiz, hiçbir girişimimiz veya projemiz, bugünkü durumumuz ya da herhangi bir alandaki potansiyelimiz ve bunlarla ilgili olan düşüncelerimiz ve imkânlarımız coğrafi ortamdan tamamıyla bağımsız olmadığı vurgulandığı makalede, bu etkileri ortaya koymak bakımından bazı konularda uygulamanın nasıl yapıldığını açıklayan çok kıymetli örnekler verilmiştir. Başta konum olmak üzere litolojinin, topografinin, orografinin, eğimin kısaca tüm jeomorfolojik unsurların mekânda bize sağladığı çeşitli yararların ve ortaya çıkardıkları zorlukların gösterilmesinden sonra, geniş bir çerçevede iklimin mekândaki çeşitli etkileri ele alınmıştır. Özellikle uygulamalı klimatoloji ile ilgili örneklerden başka, geniş bir şekilde bina ve şehir iklimi ele alınmış ve çok değerli örnekler sunulmuştur. Beşeri coğrafya-planlama ilişkileri ile de pek çok uygulamalı coğrafya konusu olduğu vurgulandıktan sonra, konferansın muhataplarının mimarlık öğrencileri olması nedeniyle, şehirlerin şekillenmesinde kültürlerin önemini açıklayan örnekler üzerinde durulmuştur. Bu örnekler ile asıl belirtmek istenen çok önemli gerçeğin; planın başarılı olabilmesi için, her şeyden önce mekânın karmaşık yapısının iyice bilinmesine, karşılıklı etki ve tepki bağlarının ortaya konmasına ve bilhassa bu karmaşık yapının bünyesine ve imkânlarına uygun olarak hazırlanmış bulunmasına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bu zorunluluğun memleketimizde, Türk planlama kuruluşlarında görev almış Rodwin³⁴ ve Rivkin³⁵ gibi değerli plancılar tarafından da ısrarla ve açıkça belirtilmiş olduğu vurgulanmıştır.

Mekânın karmaşık yapısına ait malzemeyi toplamaya, onları harita üzerinde göstermeye herkesten önce coğrafyacıların yetkili olduğunu, çünkü coğrafyacının böyle bir görevi yapmak üzere eğitim görmüş yegâne meslek sahibi olduğu belirtilen yazıda, esasen coğrafyacıların yaptıkları bölge monografilerinin, plancının istediği malzeme koleksiyonundan hemen hemen farksız olduğu kaydedilmiştir. Sir Patrick Abercrombie'nin³⁶ coğrafyayı “planlamanın temeli” olarak ilân etmiş

34 Lloyd Rodwin, “Bölge Planlaması Eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası”, *VI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, SBF Ankara, 1962, s. 1-11.

35 Malcolm D. Rivkin, “Merkezi Hükümet ve Taşra Teşkilâtı: Bölge Planlaması Geleceği”, *VI. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, SBF Ankara, 1962, s. 35-56.

36 Patrick Abercrombie, “Geography, The Basis of Planning”, *Geography*, 1938, vol. 23, No. 1 s. 1-8.

olmasının, Escritt³⁷ ve Stamp³⁸ gibi planlamanın, önderliğini yapmış bilim adamlarının coğrafyaya verdikleri büyük önemin sebebinin de bu olduğu belirtilmiştir.

Planın hazırlık aşamasında da coğrafyacıya büyük işler düştüğü, uygulamalı coğrafya ile planlama arasındaki ilişkilerin planlamanın *ikinci aşamasında* yani planın meydana getirilmesi sırasında da devam ettiği, fakat bu ilişkilerin malzeme toplama aşamasındaki kadar kuvvetli ve yeterince etkili olmadığı da vurgulanmıştır. Planlamanın *üçüncü aşamasını* uygulama veya yürütme aşaması oluşturduğu ve bu aşamada işi devralarak planı yürütenlerin, daha çok idareciler, mimarlar, mühendisler, teknik elemanlar ve kendilerine sık sık iş çıkacak olan hukukçular olduğu belirtilmiştir. Olabildiğince özetlemeye çalıştığımız bu makale de üzerinden 55 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen orijinalliğini koruyan, benzeri dahi oluşturulamamış Türk coğrafya literatürünün klasikleri arasında yerini almıştır.

7 – “Trabzon Vilayeti: Coğrafi Şartlar ve İmkânlar” Maliye Enstitüsü Haftaları, Birinci Hafta, Trabzon (Temmuz 1965), İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966. s. 79-119. ve

8 – “Antalya Vilayeti: Coğrafi Şartlar ve İmkânlar” Maliye Enstitüsü Haftaları, İkinci Hafta, Antalya (Şubat 1966), İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966. s. 97-119.

Erinç'in 1965'te Trabzon'da ve 1966'da Antalya'da düzenlenen Maliye Enstitüsü Haftalarında sunduğu bu iki bildirisi, bir ilin bölgesel coğrafya açısından nasıl inceleneceğini gösteren iyi birer örnektir. Makalelerin birinci bölüm başlığı olarak kullanılan “Fiziki Coğrafya Şartları: Beşeri ve İktisadi Hayatın Tabii Temelleri” bile olaya bakış açısını özetlemektedir. İlin konumu, sınırları, yüzölçümü, jeomorfolojisi, iklimi, doğal bitki örtüsü... vs. tüm fiziki özellikleri alışı geldiğimiz benzer idari birim incelemelerinde olduğu gibi tanımlanıp açıklanmak yerine değerlendirildikten sonra etkileri ortaya konmaktadır. Her iki yazının ilk başında bu ilin seçilmesinin nedenleri belirtilirken temsil yetenekleri vurgulanmaktadır. Yani Trabzon'un Doğu Karadeniz bölgesinin karakteristik ili olduğu ve burada ortaya konan özelliklerin komşu illerde de geçerli olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde beşeri ve iktisadi coğrafyaya ait konularda alışılmış çalışmaların aksine hayat tarzı çerçevesinden doğal ve kültürel öğelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi olarak sunulmaktadır. Sonuç bölümünde ise tam bir planlama uzmanı görüşü olan öneriler sunulmaktadır.

Bir sonra ele alacağımız “Türkiye: İnsan ve Ortam” makalelerinin il ölçeğinde bir uygulaması gibi olan bu çalışmalarda Erinç, diğer çalışmalarında olduğu gibi bir öncü model olarak coğrafyacının bir idari birimi nasıl çalışması gerektiğinin

37 Leonard B. Escritt, *Regional Planning*. London: George Allen & Unwin Published, 1943.

38 L. Dudley Stamp, *Applied Geography*, London: Pelican, First Edition, 1960.

örneklerini sunmuştur. Ancak özellikle son 20 yıl içinde sayıları çok artmış olan il ve ilçe coğrafyası incelemesi yapan coğrafyacıardan bu çalışmalarını örnek almalarını beklemek bir yana, bu çalışmalardan haberdar olanlarını bile bulmak zordur.

9 – “Türkiye: İnsan ve Ortam” Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Derg., İstanbul: 1972, Sayı: 1, s. 165-194. ve ayrıca aynı metin olarak - “Turkey: Outlines of A Cultural Geography” Internationales Jahrbuch für Geschichts- und Geographie-Unterricht, Braunschweig: Albert Limbach Verlag, 1972, vol. 13 (1970/71), p. 125-149. - “Türkiye: İnsan ve Ortam”, İst. Üni. Coğr. Enst. Derg. İstanbul, 1973, sy. 18-19, s. 1-33. - “Turkey: Outlines of A Cultural Geography”, İst. Uni. Geog. Inst. Review, İstanbul, 1973, n. 14, s. 1-24.

Erinç'in farklı yerlerde tekrar yayınlanmış olan “Türkiye: İnsan ve Ortam” ve onun geniş bir İngilizce özeti olan “Turkey: Outlines of A Cultural Geography” makaleleri, doğal ve kültürel ortam arasındaki bağlantının mükemmel bir gösterebilir. Denilebilir ki Türkiye’de insan ile doğal ortam arasındaki bağlantıyı bu kadar açık ve vezir biçimde gösteren bir başka eser ne öncesinde, ne de sonrasında yazılmamıştır. Türkiye coğrafyası üzerine yapılmış eşsiz bir sentez örneğidir. Erinç'in, “fiziki coğrafyanın temel amacı yeryüzündeki mekânları insanın yaşadığı doğal ortamlar olma açısından ele alarak tanımlamak ve insanla fiziki ortam arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır”³⁹, şeklinde ifade ettiği düşüncelerinin tam anlamıyla yansıtıldığı en önemli eseridir diyebiliriz. Yine 1996’da kendisi ile yapılan bir röportajda sarf ettiği şu sözleri de tam olarak bunu kastetmektedir: “İyi coğrafyacı olmak son derece zor bir iştir; çünkü bir çeşit insanlı tabiat felsefi yapabileme ve tabiatı bir bütün olarak değerlendirme yeteneğine ulaşmanız gerekir.”⁴⁰ Kısacası Erinç'in coğrafyacı kişiliğini, büyük bir sentezci olduğunu en iyi yansıtan eserlerinden biri, belki de birincisi olan bu makalede, Türkiye'nin konumunun, yer şekillerinin, ikliminin, bitki örtüsünün ve toprak yapısının insan hayatına olan olumlu ve olumsuz etkilerini çarpıcı örneklerle ve diğer doğal ve kültürel olaylarla bağlantısı mükemmel bir şekilde sunulmuştur.

10 – “İstanbul Boğazı ve Çevresi (Doğal Ortam: Etkiler ve Olanaklar)”, İst. Üni. Coğr. Enst. Derg., İstanbul, 1977, sy. 20-21, s. 1-23.

Erinç'in Trabzon ve Antalya vilayetleri üzerine yayınlanmış olan çalışmalarının “Türkiye: İnsan ve Ortam” makalelerinin il ölçeğinde bir uygulaması olduğunu

39 Sırrı Erinç, “Türkiye Fiziki Coğrafyasının Ana Çizgileri”, İst. Üni. Deniz Bil. ve Coğr. Enst. Bülten, İstanbul, 1993, sy. 10, s. 7.

40 Gökhan Tok, “Bir Bilim Adamının Coğrafyası: Sırrı Erinç”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara, 1996, sy. 346, s. 78.

belirtmiştik. Bu çalışma ise bu seri çalışmalarının daha küçük alanda uygulamasıdır diyebiliriz. Yani Erinç daha dar bir mekânın coğrafi olarak nasıl inceleneceğini de bu makalede göstermiştir. Önceki çalışmalarında olduğu gibi burada mekân bir bütün olarak düşünülmüş ve değerlendirilmiştir. Nitekim kendisi makalenin girişinde bunu şöyle ifade etmiştir:

“coğrafi ortam veya üzerinde yaşanan yer, bir yandan konum, topografya veya jeomorfoloji, jeolojik yapı ve litolojik karakterler, iklim, toprak, vejetasyon, hidrolojik özellikler; bir yandan da yerleşme tarihi, nüfus, sosyal karakterler, tarihi tekâmül, idari ve hukuki sorunların tesir izleri gibi birbirine sıkı sebep ve sonuç ilişkileriyle bağlı fizikî ve beşeri faktörlerden oluşan kompleks bir yapıdır. Buna göre coğrafi ortamı, istediğimiz biçimi verebileceğimiz bir hamur veya üzerine istenen şekli çizebileceğimiz bir boş kâğıt olarak tasavvur etmemek gerekir. Tersine, unsurlar arasındaki sıkı ilişkilerden dolayı her müdahale ortamda önceden kestirilmesi pek de kolay olmayan bir takım reaksiyonlara yol açar. Bu kompleks karakteri sebebiyledir ki bir yörenin sorunları ele alınır, bu sorunlara çözüm yolları teklif edilirken, muhtemel gelişmeleri layığı ile değerlendirebilmek için her şeyden önce bu kompleks yapının tümü ve onu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler hakkında yeterli bilgi edinmeye çalışmak faydalı, hatta zaruridir. İstanbul Boğazı ve çevresi de böyle kompleks yapı bir yöredir ve bu karakteri, antik çağlardan beri bir yerleşme sahası olması dolayısı ile bilhassa kuvvetlidir. Biz ise bu çabalara, İstanbul Boğazı ve çevresinin doğal koşul ve olanaklarını, karşılıklı bağılıklarını da belirterek ve çevre sorunları ile ilişkilerini göstermeye çalışarak toplu bir fikir vermek ve bu sentez sayesinde, doğal koşul ve olanakların genel tablodaki yerini açıklamak üzere görevlendirilmiş bulunuyoruz” (s.1-2).

Aslında makalenin girişinde yer alan bu açıklama konuyu tüm ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir. Makalede daha sonra konum ve sonuçlar, jeolojik yapı ve sonuçlar, jeomorfolojik şartlar ve sonuçlar, iklim şartları ve sonuçlar, Boğazın hidrolik şartları ve sonuçları, vejetasyon ve toprak şartları ele alınırken, insanların hayat tarzlarına olan olumlu ve olumsuz etkileri neden-sonuç bağlantıları ile açıklanmıştır.

**11 – “Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu”,
Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-I içinde, ed. Halet
Çambel, - Robert J. Braidwood, İstanbul: İst. Üni. Edebiyat Fak.
Yay. No: 2589, 1980, s. 65-72. (İngilizcesi s. 73-81).**

1963-1972 yılları arasında Halet Çambel ve Robert J. Braidwood yönetiminde gerçekleştirilen İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi sonuçlarının değerlendirildiği, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-I* kitabının içinde

yer alan bu kısa makalede Erinç, Güneydoğu Anadolu bölgesinin bugünkü ve buzul sonrası doğal çevresini tanımlamış ve bu doğal çevre şartlarının kültür ve medeniyetin gelişmesine ne gibi katkılar yapmış olduğunu göstermiştir. Coğrafi çevre terimi ile doğal ve toplumsal öğelerin birlikte ve karşılıklı ilişki düzeni içinde oluşturdukları ortamın ifade edildiğini belirten Erinç, tarih öncesi çağlara doğru derinleştiğimiz oranda coğrafi çevrenin doğal ortama dönüştüğünü kaydetmektedir. Makalede Güneydoğu Anadolu bölgesi bir bütün olarak ele alınıp yorumlanmaktadır. Bölgenin coğrafi konum, yapı ve yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve toprak ile su düzeni bugünkü doğal çevre kapsamında tanımlanıp yorumlandıktan sonra, bölgenin buzul sonrası doğal çevresi ve bunun ilk yerleşmelerin kuruluşuna ve hayat tarzının oluşmasına olan etkileri yine sentezci bir yaklaşımla yorumlanmaktadır.

12 – “Jeokoloji Açısından İstanbul Yöresi”, *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*, İstanbul, 1980, Sayı: 23, s. 279-290. (ve ayrıca – “Géocologie de la région d’Istanbul” *La Turquie, Travaux de l’Institut de Géographie de Reims*, Reims cedex: 1986, no. 65-66, s. 7-16.)

Son olarak ele alacağımız jeokolojik açıdan İstanbul yöresi makalesinin hazırlanış amacı Erinç'in kendi ifadesiyle:

“İstanbul kentinin gereksinimleri ile çevresinin kaldırabileceği yük arasında dengeli ve kendini yenileyebilen bir modelin geliştirilmesi olmak gereken sağlıklı bir yer planlamasına katkıda bulunabilmek ümidi ile, İstanbul yöresinin doğal bitki örtüsü ve potansiyeli jeokoloji açısından ele alınmış ve İstanbul kenti ile çevresinin oluşturduğu jeokompleksi meydana getiren fonksiyonel mekân birimlerinin, biyotik ve abiyotik özelliklerine dayanarak belirtilmesine ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin gösterilmesine çalışılmıştır. Bilindiği gibi jeokoloji, peyzaj (Landschaft, landscape) ekolojisi ile aynı anlamdadır ve gayesi de, ekoloji bakımından farklı mekân birimlerini ve özelliklerini belirlemek, bu mekân birimlerinin kendi içlerindeki ve aralarındaki ilişkileri kalitatif ve kantitatif olarak ortaya koymak, bu birimlerin biyotik ve abiyotik elemanları arasındaki kütle ve enerji alış-verişinin mekanizmasını ve bilançosunu saptamaktır... Konunun, mekândan soyutlanmadan ele alındığı bütün korolojik yaklaşımlarda olduğu gibi, bu incelemede de her şeyden önce, İstanbul jeokompleksinin sınırlarını çizmenin, özelliklerini ve sorunlarını bu çerçevede içinde incelemenin metodolojik bir zorunluluk” (s.279-280) olduğu kaydedilmiştir.

Makalede, bitki toplulukları ve iklimik potansiyeli bakımından İstanbul jeokompleksinin genel özellikleri; İstanbul jeokompleksinde dokusal mekân bilimleri: fizyotoplar, ekosistemler, ekotoplar ve ekotonlar ile fizyotoplar ile ekotoplar ve

ekosistemler arasındaki alansal uyumsuzluk ve nedenleri makalenin başlıca bölümlerini oluşturmaktadır. Çalışma sonuçlar ve öneriler ile tamamlanmaktadır.

Geokoloji ya da jeokoloji olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım aslında bölgesel coğrafyanın modern şeklidir denilebilir. Nitekim İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nde Geokoloji anabilim dalını kuran Tunçdilek daha önce *Bölgesel Coğrafyanın Prensipleri* olarak yayınladığı kitabının⁴¹ ikinci baskısında adını *Geokoloji'nin İlkeleri* olarak değiştirmiştir.⁴² Ayrıca yayınladığı makalelerde⁴³ bu yeni gelişmeyi tanıtmıştır. Erinç'in ve Koçman'ın da bu konuyu ele alan birer makalesi bulunmaktadır.⁴⁴ Bugün Almanya'da bazı coğrafya bölümlerinde "Landschaftsökologie" sertifika olarak verilmektedir. * Landschaft ekolojisi, yöre ekolojisi ya da son zamanlarda daha çok tercih edildiği dikkat çeken "peyzaj ekolojisi" hakkında yayınlanmış pek çok ders kitabı da bulunmaktadır.⁴⁵ Bizim ülkemizde ise açılmış olan Geokoloji anabilim dalı sürdürülememiş ve kapatılmıştır.

Sırrı Erinç'in Bölge, Bölge Planlama ve Uygulamalı Coğrafya Hakkındaki Bazı Düşünceleri

Sırrı Erinç yukarıda ele aldığımız eserleri içinde, özellikle 4., 5. ve 6. sıradaki makaleleri içinde bölge, bölge planlama ve uygulamalı coğrafya hakkında pek çok fikir ve düşünceleri ileri sürmüştür. Burada sadece bunların bir kısmı, olabildiğince özetlenmiş şekilde ve yazı dili bakımından güncellenerek sunulacaktır.

41 Necdet Tunçdilek, *Bölgesel Coğrafyanın Prensipleri. Tabii Bölgeler*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 73, 1973.

42 Necdet Tunçdilek, *Doğal Bölgeler-Geokoloji'nin İlkeleri*, İstanbul: İst. Üni. Deniz Bil. ve Coğr. Enst. Yay. No:5, 1987.

43 Necdet Tunçdilek, "Ekoloji Karşısında Geokoloji", *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1984, c. 1, sy. 1, s. 59-67. ve "Ekosistemlerin Evrimi", *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1985, c. 2, sy. 2, s. 17-40.

44 Sırrı Erinç, "Ekolojide Değişik Yaklaşımlar" *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul: 1984, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 77-90, ve Asaf Koçman, "Bölge Araştırmalarında Jeoekolojik Yaklaşım", *II. Ulusal Bölge Planlaması Kongresi (27-28 Ekim 1989), Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 1989, s. 141-145.

* Münster ve Greifswald Üniversitelerinde Diplom, Master ve Bachelor seviyesinde, Oldenburg'da Master seviyesinde, Bonn ve Dresden Üniversitelerinde ise yan dal olarak "Landschaftsökologie" sertifikası verilmektedir. Ayrıca Münih Teknik Üniversitesinde "Landschaftsarchitektur und Landschaftsplanung" yani yöre mimarisi ve planlanması sertifikası verilmektedir. Avusturya ve İsviçre üniversitelerinin bazılarında da benzer programlar bulunmaktadır.

45 Richard T. T. Forman, Michel Godron, *Landscape ecology*, New York: Wiley, 1986; Lothar Finke, *Landschaftsökologie*, 3. Auflage, Westermann: Braunschweig, 1996; Hartmut Leser, *Landschaftsökologie*, UTB-Taschenbuch, Ulmer-Verlag, Stuttgart 1997; Monica G. Turner, Robert H. Gardner, Robert V. O'Neill, *Landscape Ecology in Theory and Practice Pattern and Process*, Berlin: Springer, 2003; Uta Steinhardt, Oswald Blumenstein, Heiner Barsch, *Lehrbuch der Landschaftsökologie*, Elsevier, Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 2005.

Bölge incelemelerinin coğrafya biliminin özünü ve temel amacını oluşturduğunu ifade eden Erinç, olayları bir bütün halinde incelemenin araştırmacıya geniş bir görüş açısı ve kavrayış derinliği kazandırdığı görüşündedir. Coğrafya tabiatı gereği baştan beri bölgelerle uğraşır ve hatta birçok coğrafyacıya göre; bölge çerçevesi içinde yapılacak incelemeler bilimin özünü ve esas gayesini oluşturur diyen Erinç, gerek doğal, gerek sosyal bilimlerin konularını oluşturan olgu ve olayların içeriklerini açıklamak amacıyla bunların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi, birçok gerçekleri ortaya koyan ve bu nedenle de kullanılması alışılmış olan bir yöntem olduğunu, fakat doğal ya da sosyal olgu ve olayların aynı zamanda çok defa birbirleriyle ilgili ve mekânda genellikle karşılıklı ilişkiler ya da sebep-sonuç bağları ile birbirine örülmüş gruplar ya da topluluklar oluşturduklarını ifade etmektedir. Bir yerden diğerine farklı olarak meydana gelen bu gruplanmaların toplu bir halde, birer bütün olarak incelenmesi sistematik yöntemle elde edilen sonuçlara ek olarak, daha başka sonuçlar da sağlayabildiği gibi, araştırmacıya geniş bir görüş ve kavrayış derinliği verdiğini kaydetmektedir.⁴⁶

Erinç'e göre, bölge anlayışının veya buna dayanan incelemelerin sağladığı fayda, yalnız coğrafya çerçevesi ile sınırlı değil; aynı zamanda iktisadi, idari, askeri, zirai, sınai ve diğer alanlarda da uygulama yeteneğine sahip bulunmaktadır. Zaten, coğrafya dışındaki sosyal bilimlerde de bölge incelemeleri, mekânın özellikleri ile ilgili problemleri soyut bir şekilde değil de tamamen aksine olarak, ait oldukları mekân içinde çözmek ve böylece mekânı daha iyi tanımak ihtiyacından doğmuştur. Bu gibi problemlerin derinliklerine nüfuz etmek, bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve tepkileri topluca etüt edebilmek kamu ve iş idaresi alanındaki meseleleri aydınlatmak, bunlarla ilgili kararların elverişlilik derecesini arttırmak, böyle incelemelerin başlıca hedefini oluşturmaktadır. Erinç, ayrıntılı bölge incelemelerinin insanla toprak arasındaki ilişkileri ortaya koymak, şehirler veya küçük insan toplulukları tarafından topraktan ve doğal kaynaklardan ne şekilde ve ne dereceye kadar başarılı şekilde faydalandığını analiz etmek, olaylar ve olgular arasındaki alan-neden ilişkilerini objektif bir şekilde ortaya koymak konusunda büyük yardımlar sağladığını ifade etmiştir.⁴⁷

Bölge kavramının ilk şartının benzerlik olduğunu belirten Erinç, ancak bu benzerliğin konuya ve kullanılan ölçütlere, ölçeğe ve zamana bağlı bir varsayımdan ibaret olduğuna işaret etmiştir. Coğrafi bölgeleri daima sabit kalan bir tek ilkeye göre bölümlenmenin imkânsız olduğunu kaydeden Erinç, bölge sınırlandırma ilkelerinin elastiki ve kullanılacak ölçütlerin önem derecelerinin; ölçeğe, mekâna ve zamana göre değişken olması gerektiğini, herhangi bir ölçekte, herhangi bir alanda en önemli rolü oynayan ve diğer unsurlar üzerinde de en büyük etkiyi

46 Sırrı Erinç, "Bölge Sınırlandırmasının Esasları", *İkinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: Ank. Üniv. SBF Yay. No: 79/61, 1958, s. 69.

47 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 72-73.

gösteren bir faktörün, başka bir sahada ya da başka bir devrede hatta aynı sahada fakat farklı bir zamanda aynı derecede önemli olmayabileceğini ifade etmiştir. Kısacası bölge sınırlandırılmasında göz önüne alınacak ölçütleri bütün tasnif dereceleri için kesin hükümler olarak ele almaya imkân olmadığı, bunları her bir durum için ayrı ayrı belirlemek gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁸

Bölge üzerinde bir değişiklik yapmaya kalkışmanın çok büyük sorumluluklarının olduğunu kaydeden Sırrı Erinç'e göre, buna cesaret edebilmek için, bölge hakkında her türlü bilgi ve belgeye sahip olmak, bölgenin yapısının ve imkânlarının neler olduğunu çok iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü bir coğrafi ünitenin yapısı veya dokuması fiziki ve beşeri unsurların örülmesinden meydana gelmiş çok karmaşık bir dokumadır. Ünitenin bünyesinde hâkim rolü oynayan unsurlar bir yerden diğerine değişir. Aynı zamanda bu unsurlar birbirine etki ve tepki ağları ile sıkı bir şekilde bağlıdır. Diğer taraftan, bilindiği gibi, mekânın imkânları geniş ölçüde bu bünyeye bağlıdır. Ancak bu konuda mutlak bir determinist görüşten kaçınmak gerekir. Çünkü bünye ve onun olağan sonucu olan imkânlar, zamanın akışına bağlı olarak değişebileceği gibi, mekâna yerleşmiş olan toplumun bilimsel ve teknolojik seviyesine göre de değişebilir. Bununla beraber mekânın imkânlarına tamamıyla aykırı, bünyesini zorlayacak tarzda hazırlanan veya tatbik edilmek istenen planların başarılı olmasını beklemek de, şüphesiz ki yersizdir. Kısacası planlama işleri, bütün memleket ölçüsünde ele alınmalı, bölge planları hazırlanırken bunların arasındaki bağlantılar gözetilmeli, öngörülen en uygun ve en iyi yararlanma konusundaki değer hükümleri, dar bölge sınırları içinde değil, fakat imkân nispetinde memleket ölçüsünde karara bağlanmalıdır.⁴⁹

Araştırma yapılacak olan alanda yapılması gereken bölge incelemeleri çok uzun bir zamana gereksinim duyar. Hatta yapılması icap eden işin hacmi ve güçlüğü insanın cesaretini dahi kırabilir. Diğer taraftan böyle muazzam bir bölge incelemesinin bir kişi tarafından başarılamayacağı da meydandadır ve hatta bu çalışmaların tamamını coğrafyacının yapmasını beklemek zordur. Kısacası bilimsel bir bölge incelemesi şu işlerin yapılması amacını güder: Planlama ile alakalı bütün konular hakkında ayrıntılı bir etüdün hazırlanması; bu etüde dayanarak çizilecek bir bölge atlasının meydana getirilmesi; bölge hakkındaki bütün bibliyografyayı ihtiva eden bir kütüphanenin oluşturulması. Bunlardan bölge atlası, etütlerin verdiği sonuçları somut olarak ortaya koyması bakımından, hazırlık çalışmalarının özü olarak belirtilebilir⁵⁰. Toplanan malzemenin hepsinin süzülmeden planmış gibi ortaya koyulmaması, haritalarda lükse kaçılmaması, arazi ve büro işlerinde azami titizlikte hareket edilmesi gerekmektedir. Haritalar üzerinde mekânda dağılışı gösterilecek olan bütün bu konular etütte birer birer

48 Sırrı Erinç, a.g.e. s. 74-83.

49 Sırrı Erinç, "Bölge Planı Nasıl Yapılır", *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*, İstanbul, 1959, sy. 10, s. 39-41.

50 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 43-44.

ele alınmalı, karşılıklı ilişkiler açıklanmalı, aynı zamanda en uygun ve en faydalı kullanma şekli hakkında görüşler ileriye sürülmeli, problemler ortaya konmalı ve bunların çözüm önerileri ileri sürülmelidir. Bu kadar geniş bir incelemenin metni ve hatta meslek dışındakiler tarafından okunup kavranılması güç olacağından, etüdü bir özetinin de meydana getirilmesi gerektiği kaydedilmektedir.⁵¹

Coğrafyayı uygulaması olmayan bir kültür bilimi olarak gören görüşlerin olduğunu belirten Erinç buna itiraz ederek, insan topluluklarının içinde buldukları şartlar ve karşılaştıkları problemler bizi insanların mekândan daha iyi faydalanabilmeleri konusunda bir takım yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır demektedir. Bu nedenle coğrafyanın sadece olayları ortaya koymak, açıklamak ve tasvir etmekle yetinmeyip aynı zamanda kendi bilimi açısından ve onun özel yöntemleri sayesinde mensubu olduğu topluma, üzerinde yaşadığı mekândan en iyi şekilde yararlanmanın yollarını göstermeye, girilen bir teşebbüsün söz konusu mekânın özelliklerine göre nerede, ne zaman ve nasıl en akılcı sonucu sağlayacağını belirtmeye de sevk ettiğini kaydetmektedir. Coğrafyanın modern toplumun ihtiyaçlarına cevap veren faydalı bir bilim kimliğini kazanabilmesi için aynı zamanda uygulamalı özellikte olması, araştırmalarından çıkardığı sonuçların uygulamadaki yerine ve rolüne işaret edebilmesi ve mekândan faydalanmada söz konusu olan yeni bir düzenleme, yani planlama konusunda, bu yeni düzenin kuruluşunda veya hiç değilse bu kuruluşun çeşitli aşamalarında rol oynaması gerektiği görüşündedir.⁵²

Coğrafyanın verdiği bilginin önemini tam kavrayabilmek için önce “coğrafi ortam” kavramı üzerinde durmak ve bunu açıklamak gerekir diyen Erinç, bunu şöyle açıklamaktadır: Coğrafi açıdan ortam yani söz konusu olan mekân basit değildir. Bilakis çok karmaşık bir yapı gösterir. Konumu, topografya veya jeomorfoloji, yapı ve litoloji, iklim, toprak, vejetasyon, nüfus, sosyal etki ve faktörler gibi çok çeşitli elemanlardan meydana gelir. Bunların meydana getirdiği karmaşık dokunun, yani ortamın içinde ise insanın veya toplumun yer aldığını düşünmek gerekir. İşte coğrafya bilimi bu ortamın incelenmesini doğası gereği iki temel bölüme göre ele alır. Bu bölümler *sistematik coğrafya* ve *bölgesel coğrafya*dır. Mekân veya ortamı meydana getiren unsurlardan her birinin ayrı ayrı analiz edilerek incelenmesi ve bu arada bilhassa bunların mekân içerisinde yatay ve dikey yönlerdeki dağılımlarının belirlenmesi ve araştırılması sistematik coğrafyanın konusudur. Buna karşılık *bölgesel coğrafyanın esas gayesi mekânın özelliklerinin sentez yoluyla ortaya konması ve açıklanmasıdır*. Başka bir deyişle *bölgesel coğrafyada yerden yere değişen coğrafi ortam şartlarının tümünün ortak etkisi altında*

51 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 44.

52 Sırrı Erinç, “Tatbiki Coğrafya ve Planlama”, *Şehircilik Konferansları 1962- 1963 Yaz Yarıyılı*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 2-3.

*mekânın kazandığı manzara ve durum bir sentez halinde ortaya konur; çeşitli faktörler arasındaki ilişkiler ve organik bağlar açıklanır.*⁵³

Her türlü uygulamamıza sahne olan mekân ve bu arada şehirler, çok karışık bir nitelik gösteren, birbirine sıkı sebep-sonuç ilişkileriyle bağlı elemanlardan oluşan karmaşık bir ortamdır. Coğrafi ortam, istediğimiz biçimi verebileceğimiz plastik bir hamur veya üzerinde her şeyi yeni baştan çizebileceğimiz bir boş kâğıt değildir. Bilâkis, her girişimimize belli tepkiler gösteren ve ancak belli şekillerde planlanabilecek olan karmaşık yapı bir organizmadır. Bu hamurun özellikleri bir yerden diğerine değişir ve bu değişik hamurlardan da ancak belli işler yapılabilir. İşte bizce, coğrafi incelemelerin ortaya koyduğu en önemli gerçek budur. Bundan dolayı, *sistemik coğrafyanın görevi bu hamurun elemanlarını, sundukları özellikleri ortaya koymak, bölgesel coğrafyanın görevi ise, çeşitli bileşenlerin katılımı ile ne özellikte bir hamurun meydana gelmiş olduğunu ortaya çıkarmaktır.* Sistemik ve bölgesel uygulamalı coğrafyaya gelince, meselelere yararlılık açısından bakan bu görüşte temel amaç, ortam hamurunu oluşturan elemanların ne gibi imkân ve sakıncalar sunduğunu göstermekten başka, bundan ne yapılabileceğinin, yani mekânın ne gibi işlerde ve nasıl en verimli şekilde değerlendirilebileceğinin ortaya konması ve aynı zamanda, gözlemlenen sakıncaların ne gibi önlemlerle giderilebileceğini açıklamaktır.⁵⁴

Planlamayı kısaca “Mekânın maksada en uygun şekilde düzenlenmesi” olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımda planlamanın, mekânda rakip istekler arasında doğru ve dengeli bir dağıtım düzeni olduğu anlamı da kendiliğinden çıkar. Planlama ile coğrafya arasındaki ilişkiye gelince, her şeyden önce konunun ortak olması, yani her ikisinin de mekân ile uğraşması ile kendini gösterir. Öte yandan iki bilim arasındaki sıkı ilişki, malzeme bakımından da aynı derecede kuvvetlidir. Gerçekten coğrafyacının topladığı ve kartografik olarak ortaya koyduğu malzeme, planıcının mekânın yeni dokusunu meydana getirmek için kullandığı yapı taşlarıdır.⁵⁵ Ancak ortamın yapısının iyi bilinmesi sayesinde ki her biri kendini en önemli sayan rakip istekler arasında bir tercih yaparak uygun kullanma veya çeşitli kullanma ilkelerini doğru bir şekilde uygulamaya imkân vardır. Bu sebeplerden dolayı planın hazırlık veya malzeme toplama aşaması, esas itibarıyla bir *coğrafi dokümantasyon* aşamasıdır ve bu devrede coğrafyacıların bu işte görevlendirilmeleri, planın selâmeti bakımından bir zorunluluktur. Bu zorunluluk ister şehir, ister kıy, ister ülke ölçüsünde olsun, bütün planlama çeşitleri için aynı derecede kendini gösterir. Uygulamalı coğrafya ile planlama arasındaki ilişkiler genel olarak coğrafyadan daha da sıktır ve her iki bilimin tanımı karşılaştırılınca açıkça ortaya çıkar. Ancak, bu yakınlıktan planlamanın uygulamalı coğrafya demek olduğu

53 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 7-8.

54 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 14-15.

55 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 32-33.

gibi bir anlam çıkarmak doğru değildir. Çünkü bütün olarak ele alındığı zaman, planlama işlerinin malî, hukukî, iktisadî, idarî, siyasî, mimarî, teknik yani coğrafi olmayan yönleri de vardır. Bu sebeplerden dolayıdır ki uygulamalı coğrafyanın ancak planlamanın dayandığı temellerden biri ve en büyük yardımcılarından biri olarak anlaşılması doğru olur.⁵⁶

Sonuç

Sırrı Erinç, liselere öğretmen yetiştiren “Yüksek Öğretmen Okulu”nda, yan dal olarak aldığı jeoloji ile birlikte coğrafya eğitimini tamamladıktan sonra, fiziki coğrafya kürsüsüne asistan olmuş, doktorasını fiziki coğrafyadan yapmış ve sonrasında aynı kürsüde doçent ve profesör olmuş ve uzun yıllar bu anabilim dalının başkanlığını yürütmüştür. Ancak hiçbir zaman sadece bir fiziki coğrafyacı olmamıştır. Doğal ortamı çözümleyip, tanımlayıp, açıklamakla yetinmemiş, mekânı sentezleyerek yorumlamayı da mutlaka çalışmasına ilave etmiştir. Yani analitik-sistemantik yöntemler yanında daima sentezi de kullanmıştır. Her zaman sentezci bir bilim adamı olarak öne çıkmıştır. Hatta onun sentezciliği her şeyden önce gelmiştir bile denilebilir.

Bir fiziki coğrafyacı olan Erinç, aslında coğrafyayı sadece bölgesel coğrafya olarak görmekte, sistemantik coğrafyayı ise bölgesel coğrafyanın altyapısı olarak değerlendirmektedir. Bunun en önemli kanıtı da, ölümünden kısa bir süre önce yayınladığı kitabında yaptığı coğrafya tanımıdır. Erinç bu yayınında coğrafyayı şöyle tanımlamaktadır: “Coğrafya, yeryüzünü ve onun farklı karakterdeki bölgelerini, insanların yaşama alanı olarak inceleyen ve tanıtan bilimdir.”⁵⁷ Ayrıca 1993'te yayınladığı “Türkiye Fiziki Coğrafyasının Anaçizgileri” yazısında mensubu olduğu fiziki coğrafya için şöyle demektedir:

“Fiziki coğrafyanın temel amacı yeryüzündeki mekânları insanın yaşadığı doğal ortamlar olma açısından ele alarak tanımlamak ve insanla fiziki ortam arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Hata denilebilir ki fiziki coğrafyanın bir bilim dalı olarak varlığının gerekçesi de esas itibari ile bu yaklaşıma dayanır.”⁵⁸

Kısacası Sırrı Erinç coğrafyayı bir bütün olarak ele almak gerektiği, sistemantik coğrafya ile yani fiziki ve beşeri coğrafya ile araştırmalar yapmak fakat bölgesel bir sonuca ulaşmak gerektiği düşüncesine sahiptir. Bu düşüncenin her yönüyle en iyi uygulayıcısı olduğunu da pek çok örnek ile göstermiştir. Bu durum Erinç'in mesleğinin zirvesinde bir bilim adamı olduğunun da kanıtıdır. Nitekim bölgenin

56 Sırrı Erinç, a.g.e., s. 34-35.

57 Sırrı Erinç, *Lise Coğrafya Ders Kitabı*, İstanbul: Altın Kitaplar Yay., 2001, s. 10.

58 Sırrı Erinç, “Türkiye Fiziki Coğrafyasının Anaçizgileri”, *İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1993, sy. 10, s. 7.

“coğrafyacının sanatını icra edebileceği en yüksek yer” olduğunu ileri süren John F. Hart (1982), bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Sistemik coğrafya bölgelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teoriler üretir ve bölgesel coğrafya da teorilerin denendiği yerleri oluşturur. Bölge fikri coğrafyanın çok farklı alt dallarını bütünleştirecek temel birleştirici konuyu sağlar. **“Coğrafyacıların sanatının en üst şekli”** bölgelerin anlaşılması ve değerlendirilmesini kolaylaştıracak kıskırtıcı tasvirleri üretmektedir.”⁵⁹

İşte Erinç tam da bunu yapan bir coğrafyacıdır. Hemen tüm yayınlarında çok iyi bir çözümleme yaptıktan sonra onun üzerine iyi bir sentez de eklediği görülmektedir.

Erinç’in bir diğer özelliği de bölgesel coğrafyayı, bugün kendilerinin bölgesel coğrafyacı olduğunu sananlardan daha doğru bir şekilde tanımlamış olmasıdır. Hocaları olan Ahmet Ardel⁶⁰ ve Ali Tanoğlu⁶¹ gibi eski hocaların ve daha sonra onların görüşlerini güncelleyerek aynen tekrarlayan Mesut Elibüyük⁶² gibi bazı coğrafyacıların bölgesel coğrafya tanımlarına bakılacak olursa⁶³, bölgesel coğrafyanın sistemik (ya da genel) coğrafyadan pek farklı olmadığını, sadece konuları ele alış şeklinde bir farklılık olduğunu düşünebiliriz. Ancak bölgesel coğrafyanın yöntem ve konuları ele alış şekli sistemik coğrafyadan tamamen farklıdır. Her şeyden önce sistemik coğrafya analitik bir yöntemle konuları ele alır, bölgesel coğrafya ise bir sentez bilimidir. Bölgesel coğrafyanın bu farklılığını Erinç şöyle ifade etmektedir;

“Bölgesel coğrafyada esas amaç, mekânın özelliklerinin sentez yolu ile ortaya konması ve açıklanmasıdır. Bölgesel coğrafyada yerden yere değişen coğrafi ortam şartlarının tümünün ortak etkisi altında mekânın kazandığı manzara ve durum, bir sentez halinde ortaya konur; çeşitli faktörler arasındaki ilişkiler ve organik bağlar açıklanır.”⁶⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Erinç’e göre, bölgesel coğrafya çalışmalarının asıl amacı, incelenen alandaki coğrafi olayların bir katalogunu çıkarmak değil, bilakis o sahayı diğer yerlerden farklı kılan asıl unsurun araştırılıp ortaya

59 John F. Hart, “The Highest Form Of The Geographer’s Art”, *Annals of the Association of American Geographers*, 1982, sy. 72, s. 1-29’den aktaran Nazmiye Özgüç ve Erol Tümertekin, *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012, s. 231.

60 Ahmet Ardel, *Klimatoloji* (3. Baskı), İstanbul: İst. Üni. Coğr. Enst. Yay. No:7, 1973, s. 12.

61 Ali Tanoğlu, “Coğrafya Nedir”, *İst. Üni. Coğr. Enst. Derg.*; İstanbul, 1964, sy. 14, s. 3-14.

62 Mesut Elibüyük, *Matematik Coğrafya*, Ankara: Ekol Yayınevi, 1995, s. 45.

63 Ali Yiğit, “Bölgesel Coğrafya Nedir? Ne Değildir?”, *Ölçek; Aylık Coğrafya Dergisi*, Elazığ, 1998, sy. 1/2, s. 3.

64 Sırrı Erinç, “Tatbiki Coğrafya ve Planlama”, *Şehircilik Konferansları 1962- 1963 yaz yarıyılı*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları 1, 1963, s. 8.

çıkarılmasıdır. Yani, çalışma alanında coğrafi görünümün oluşmasında en etkili olan faktörün belirlenmesi ve bunun nedenlerinin açıklanmasıdır.

Kısacası, Sırrı Erinç bugün pek çoğu bir klasik halini almış çok değerli pek çok eser meydana getirmiştir. Bu eserleri arasından sadece bölgesel coğrafya ile ilgili olanlarının bir kısmı bu yazı kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak bölgesel coğrafya eserlerinin doğası gereği "klasik" olma niteliği diğerlerinden daha fazladır. Nitekim, Peter Haggett'in (1965) dediği gibi:

"Bölgeler coğrafyada en merkezi konumu işgal etmişlerdir ve coğrafi literatürde de artık "**klâsik**" olarak nitelenen çalışmaların çoğunu bölgesel monografiler oluşturur... Bölgeler, coğrafi bilgileri düzenlemede, organize etmede en mantıklı ve en doyurucu yollardan birisi olmayı da sürdürmektedirler."⁶⁵

Bu yazı vesilesiyle Sırrı Erinç'i tekrardan minnetle yâd ediyorum.

65 Peter Haggett, *Locational Analysis in Human Geography*, London, 1965'ten aktaran Erol Tümmertekin ve Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekân*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2002, s. 72.

Sırrı Erinç'in Bölgesel Coğrafyanın İlke ve Yöntemleri ile İlgili Literatüre Katkıları

Ali YİĞİT

Özet

Bölgesel coğrafya ülkemizde pek anlaşılammış, hatta yanlış anlaşılmış bir bilim dalıdır. Bölgesel coğrafya, genellikle fiziki ve beşeri coğrafya konularının belirli bir sahada topluca incelenmesi olarak algılanır. Böyle baktığımızda bölgesel coğrafyanın sistematik (ya da genel) coğrafyadan pek farklı olmadığını, sadece konuları ele alış şeklinde bir farklılık olduğunu düşünebiliriz. Ancak bölgesel coğrafyanın yöntem ve konuları ele alış şekli sistematik coğrafyadan tamamen farklıdır. Her şeyden önce sistematik coğrafya analitik bir yöntemle konuları ele alır, bölgesel coğrafya ise bir sentez bilimidir. Yani, bölgesel coğrafya, sistematik coğrafya konularının belirli bir sahada ele alınması değil, çalışma alanında coğrafi görünümün oluşmasında en etkili olan faktörün belirlenmesi ve bunun nedenlerinin açıklanmasıdır. Bu nedenle, birçok coğrafyacı, coğrafi çalışmalarda son hedefin bölgesel inceleme olduğu kanısındadır ve bölgesel coğrafyayı coğrafi araştırmanın zirvesi olarak görmektedir.

Ülkemiz coğrafyacılarının bir kısmı sistematik coğrafya ile başladıkları çalışma konularını belli bir olgunluğa ulaştıktan, kemale erdikten sonra bölgesel coğrafyaya yöneltmişlerdir. Büyük bir çoğunluğu ise bunun hiç farkına varamamıştır. Fizikî coğrafyacı olan Sırrı Erinç aynı zamanda bölgesel coğrafyada da yetkin olan büyük coğrafyacılarımızın başında gelir. Erinç ülkemizde ve yurtdışında bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemleri ile ilgili ciddi yayınlar yapmıştır. Bu yazımızda Sırrı Erinç'in bölgesel coğrafyanın ilke ve yöntemlerine dair görüşlerinin yer aldığı ya da model olabilecek yazıları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Bölgesel Coğrafya, Sırrı Erinç, Bölgesel Coğrafyanın İlkeleri

Sırrı Erinç's Contributions to the Literature on the Principles and Methods of Regional Geography

Ali YİĞİT

Abstract

In Turkey, regional geography is a field of science that is often misunderstood. It is generally perceived as a collective study of the issues of physical and human geography in a particular area. In this sense, regional geography is not much different from systematic (or general) geography; the only difference is in the treatment of topics. Indeed, the way of handling the methods and issues of regional geography is completely different from systematic geography. Above all, systematic geography treats the topics in an analytical method, whereas regional geography is a science of synthesis. In other words, regional geography does not cover the topics of systematic geography in a specific field; it determines the most influential factor in the formation of a landscape and offers an explanation. Thus, many geographers believe that the ultimate goal of geographical studies is to arrive at a regional analysis and see the regional geography as the summit of geographical research.

Some of the geographers in Turkey have entered the field with the study of systematic geography and turned to the study of regional geography only after. Most geographers, however, are not even aware of the latter. Sırrı Erinç, a famous physical geographer, is one of those few scholars also competent in regional geography. He has published widely on the principles and methods of regional geography in Turkey and elsewhere. In this article, we will discuss his studies, which could serve as a model for understanding the principles and methods of regional geography.

Keywords: Geography, Regional Geography, Sırrı Erinç, Principles of Regional Geography.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun Ziraat Coğrafyasıyla İlgili Çalışmalarına Bakış

Süheyla BALCI AKOVA*

Mesut DOĞAN**

Giriş

Coğrafyanın çeşitli konularında araştırmaları olan Ord. Prof. Ali Tanoğlu, bilim hayatımıza ziraat coğrafyası konusunda da çok değerli eserler kazandırmıştır. Bu çalışmada Tanoğlu'nun ziraat coğrafyası ile ilgili çalışmaları ele alınmış, bir nebze de olsa coğrafi bakış açısı aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun ziraat coğrafyasıyla ilgili *Ziraat Hayatı* kitabı ile "Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", "Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesinin Durumu", "Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye'deki İmkânları", "La Mécanisation de l'Agriculture en Turquie" ve "Türkiye'de Toprak" adlı makaleleri değerlendirilmiştir.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu, ziraat coğrafyasıyla ilgili olarak ilk çalışması olan *Ziraat Hayatı* adlı kitabını 1942 yılında yayınlamıştır. Bu kitabın ikinci baskısı da 1968 yılında yapılmıştır. *Ziraat Hayatı* adlı kitabı "Cilt I Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat" alt başlığıyla yayımlanmış olup, ikinci baskının ön sözünü bitirirken, bu birinci cildin ikinci baskısından sonra yıllardan beri derslerini verdiği "Sıcak Memleketler Ziraatı" ve "Kurak Bölgeler Ziraatı" olmak üzere ikinci ve üçüncü ciltlerini de yakın bir zamanda çıkarabileceğini umduğunu ifade etmiş ancak bunu gerçekleştirememiştir.

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, balova@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3746-4111.

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, esutan@istanbul.edu.tr, Orcid 0000-0002-4926-5769.

Bu çalışmada Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun farklı yıllarda yaptığı ziraat hayatıyla ilgili makaleleri de değerlendirilmiştir. Tanoğlu bu beş makalede Türkiye ziraatının başlıca meseleleri, dryfarming metodu, şeker kamışı bitkisinin tarihi ve Türkiye'deki yetişebilme şartları, ülkemiz tarımındaki mekanizasyon ve toprak özelliklerini ele almış ve değerlendirmiştir.

I. Ziraat Coğrafyası Kitabıyla¹ Ord. Prof. Ali Tanoğlu

Ord. Prof. Ali Tanoğlu ziraat coğrafyasıyla ilgili olarak ilk çalışması olan *Ziraat Hayatı* adlı kitabını 1942 yılında yayınlamış olup, bu kitabın ikinci baskısı da 1968 yılında yayınlanmıştır. *Ziraat Hayatı* adlı kitabı “Cilt I Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat” alt başlığıyla yayınlanmıştır.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu *Ziraat Hayatı* adlı çalışmasını özellikle çok açık anlaşılabilir ve akıcı bir üslup ile ele almıştır. Tanoğlu'nun da ifade ettiği gibi temel görüş ve düşüncelerinde değişiklik olmadığı için ikinci baskıda prensip ve planda esaslı bir değişiklik görülmemektedir. Ancak eser güncel bilgi ve istatistik verilerle ele alınmıştır. Ayrıca eserde ziraat hayatının da coğrafi faktörlerin yanı sıra tarihî faktörlere de geniş yer verilmiş ve kitabın başına ziraat tarihine bir bakış adı altında yeni bir bölüm eklenmiştir.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu; eserinin birinci bölümünde ziraat tarihine genel bir bakış başlığı altında, ziraattan önceki hayatı, ziraata geçiş dönemini ele almış, coğrafi bakış açısıyla çapa ziraatı, hayvanların ehlileştirilmesi ve saban ziraatıyla, saban ziraatının yayılışını incelemiştir.

Birinci bölümde ziraat hayatında coğrafi faktörlerin yanı sıra tarihî faktörlerin rolüne değinmiştir. Burada ziraatın yeryüzünde ilk defa nasıl, ne zaman ve nerede doğduğu ve coğrafi çevreye bağlı olarak nasıl geliştiği sorusunu aydınlatmaya çalışmıştır. Tanoğlu şunları da ifade etmiştir:

Gerçekten günümüzde yeryüzünde gördüğümüz insan hayat ve faaliyetleri ile ilgili diğer bütün olaylar gibi kültür bitkileri ve evcil hayvanlarıyla zirai yapılar ve bunların ifadesi olan zirai görünüm, uzun bir gelişmeden sonra halen içinde buldukları toprak ve toplum çevrelerine uyum ve bugünkü şekillerini kazanmış bulunan bütün tarım olayları da coğrafyanın olduğu kadar tarihin de eserleridir ve bu tarih hesaba katılmadan tarım olaylarını iyice aydınlatmak ilmi izahını yapmak mümkün değildir.²

“Ziraat tarihi aynı zamanda medeniyet tarihidir. Ziraat ve medeniyetin aynı kelime ile ifade edilmesi (kültür, culture) tesadüfi değildir. Ziraat toplu ve oturaklı hayatın, iş bölümünün ve medeniyetin temelidir.”³

1 Ali Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1968.

2 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 1.

3 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 2.

Tanoğlu bu bölümde coğrafyanın gösterdiği yoldan gitmiş ve ziraat tarihini coğrafi çevre şartları içinde çok iyi bir şekilde ele almıştır. Gerçekten bu bakış açısı birçok yerde gelecek için bir ayna vazifesi görmektedir. Her ne kadar ziraat faaliyetleri herhangi bir mekânda geçmişten günümüze şu veya bu şekilde aktarıldıysa da çoğu kez çok çeşitli sebeplerle kesintiye uğradığı ve günümüzde mevcut potansiyelin tam olarak değerlendirilemediği görülebilmektedir.

Tanoğlu birinci bölümde, “Ziraattan Önceki Hayat Toplama Devri” başlıklı bölümünün bir yerinde şöyle demektedir:

Unutmamak gerekir ki, insanlar ne derece geri olurlarsa olsunlar, ilk insanlara nazaran daha ileri bir kültür seviyesindedirler. Bunlara oldukları halde kalmış, ilkel tarzlarını muhafaza eden insanlardan ziyade, sürüldükleri ve bugün yaşamak zorunda buldukları hayata elverişsiz bölgelerde, bu elverişsiz şartlar neticesi eski kültürlerini kaybetmiş ve gerilemiş kavimler gözü ile bakmak daha doğru olur. Bu itibarla bugünkü ilkel insanların tekniklerine bakarak her vesile ile eski insanların tekniği hakkında hükümler çıkarmak doğru olmaz.⁴

Tanoğlu'nun, bilinen ilk büyük medeniyetlerin ziraatla birlikte doğduğu ve bugünkü medeniyetin temellerinin bu zamanlarda atıldığına ilişkin açıklamaları ve yorumları da çok aydınlatıcıdır. Ziraat başka şeyleri de doğurmuştur. Belki de bu nokta da Tanoğlu'nun da ifadesiyle;

En önemlilerinden biri düşünmek ve açlık endişesinden azade, korkusuz, rahat ve afaki bir halde düşünmek, işte böyle bir düşünce ilmi düşüncedir. Belki bugün dahi ileri toplumlarla, geri kalmış toplumlar arasındaki en büyük fark, birincilerin her türlü endişeden uzak, istikrar ve huzur içinde düşünebilmeleri, ikincilerin ise bundan az çok yoksun oluşlarıdır.⁵

Yeryüzünde ilk şehir toplulukları, devlet ve medeniyetler bu suretle ve ziraat sayesinde doğmuş ve gelişmiştir.

Tanoğlu'nun medeniyetle, ziraat hayatında kadının üstün ve birincil rolünü tanımlaması da önemlidir. Ancak burada ifade etmek gerekir ki, Tanoğlu'nun bu bilgi ve düşüncelerini asla feministçe dile getirmiyorum. Tanoğlu çalışmasının bir yerinde şöyle diyor; “Öyle görünüyor ki, Anadolu'da tarihten önceki gelenekler bugün de yaşıyor gibidir. Kadının bir zamanlar toplum hayatındaki üstün rolü ekonomik, sosyal ve belki de siyasal eski egemenliği bugün de, hiç değilse ekonomik alanda devam etmektedir.”⁶ Tüm ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta

4 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 8.

5 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 11.

6 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 16.

kadının yer almadığı, daha doğrusu var olan iki cinsten birinin dışarda kaldığı toplumlarda kalkınmayı beklemek mümkün değildir.

Tanoğlu, ziraat hayatında ziraî faaliyetlerde sabanın kullanımına ayrı bir önem vermiş, sabanın kullanıldığı bölgeleri, kullanılış özellikleri ve sebepleriyle ele almış, ana vatanını araştırmıştır. Bu noktada buğday ve arpanın ana vatanı olarak ifade ettiği Orta ve Batı Asya'yı bu sınırlar içinde görebileceğimiz Anadolu'ya işaret etmiştir. En eski bir ziraat, hayvancılık ve medeniyet merkezi olarak Orta Asya konusunda bu bölgenin özellikle iklim ve tarihiyle ilgili birçok hipotezin doğruluk derecesini anlamak ve saban ziraatını ve genel olarak dünya medeniyetindeki yerini ve payını anlatabilmek için tarihten önce hüküm süren tabii şartları ziraat ve hayvancılık ilişkisinde ele almıştır. Tanoğlu, kitabının bir bölümünde bu durumu şöyle ifade etmektedir:

İklimin bugüne nazaran daha yağışlı, su kaynaklarının daha bol, bitki örtüsünün farklı ve hayat imkânlarının daha büyük olduğu bir devirde, ilk defa Orta Asya'da arpa ve buğdayın yetiştirilmeye başlandığı, koyun, sığır ve atın ehlileştirildiği, boyunduruk, saban, araba ve tekerleğin ortaya çıktığı, öküzün sabana koşulduğu ve bu suretle ilk saban ziraatı medeniyetinin doğduğunu kuvvetli bir ihtimal olarak kabul ediyoruz. Bu düşüncede coğrafyacı olarak başlıca dayanağımız belirttiğimiz coğrafi şartların böyle bir hayat ve medeniyetin Orta Asya'da erkenden doğmasına elverişli görünmesi; buzul sonrası devirlerdeki step ve orman-stepelerde tabii halde yetişen bitkiler arasında arpa ve buğdayın, hayvanlar arasında da koyun, sığır, atın bulunması ve bu bitki ve hayvanların yine tabii çevre şartlarının bir neticesi olarak kültürce de nispeten ileri bir seviyeye erişen insanlar tarafından erkenden seçilip benimsenmesi ve yetiştirilmeye başlanmasıdır.⁷

Prehistorya ilim adamlarının da çoğu bu düşüncededirler. Daha sonra saban ziraatı yeryüzünün diğer bölgelerine yayılmıştır.

İkinci bölümde “Orta İklim Memleketlerinde Ziraat Hayatı” genel başlığı altında, ziraatın genel şartları ve yetiştirilen başlıca ürünler ele alınmıştır. Orta iklim memleketlerinde yetiştirilen başlıca besin bitkileri; (1) Sebze ve meyve ağaçları yahut bağ ve bahçe ekinleri, (2) tahıl yahut tarla ekinleri şeklinde toplanarak coğrafi bakış açısıyla açıklık getirilmiş ve bu gruplardan başlıca ürünler olarak buğday, mısır, sebzeler ve patates, şeker pancarı, asma ve zeytin ağacı şeklinde iki büyük grupta ele alınmıştır. Bu bölümde ele alınan söz konusu ürünlerin önemi, ana yurtları, coğrafi şartları, ülkeler bazında üretim ve ticaretleri coğrafi bakış açısıyla detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

⁷ Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 51.

Tanoğlu orta iklim memleketlerinde ziraatı incelerken, ziraat hayatını öncelikle iklim ve toprak ilişkisinde ele almış ve yetiştirilen bitkiler ve bitki yetiştirme şekillerinin coğrafı dağılışını çok iyi bir şekilde ortaya koymuştur. şunu da ifade etmek gerekir ki; Tanoğlu'nun da belirttiği gibi, insanın her çeşit faaliyetine, hatta ziraat hayatına dahi yalnız iklim ve toprak etkisi açısından bakmak ve her şeyin izahını bu çerçevede bulmak doğru değildir. Ancak coğrafı etütlerde özellikle ziraat hayatında tabii çevrenin rolünü, üstün tesirini ön plana almak gerekir.

Orta iklim memleketlerinde ziraat hayatı incelendiğinde, ziraat hayatının aynı kökten geldiği ve aynı karakteri gösterdiği görülmektedir. Ziraat hayatı esas itibarıyla saban ve ehli hayvan gücüne, ziraatla hayvan yetiştirme arasındaki ortaklık, bağlılık ve birliğe dayanmaktadır. Buradaki ziraat hayatının büyük bir ihtimalle Orta Asya'da doğduğu, daha sonra Orta Doğu ve Akdeniz kıyılarında geliştiği, bugün daha ziyade Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde kışları soğuk ve her mevsimini az çok yağışlı orta iklim kuşağının eski orman alanlarında yerleştiği ifade edilmektedir. Orta iklim memleketlerinde ziraat hayatının her şeyden önce bu kuşakta hüküm süren iklim ve toprak şartlarının etkisinde olduğunu, yetiştirilen ürünler, evcil hayvanlar ve ziraat şekilleriyle sözü geçen şartların damgasını taşıdığı vurgulanmaktadır. Çalışmada ziraatın her vesile ile bir hayat tarzı olduğu vurgulanmaktadır.

Tanoğlu şöyle ifade eder:

“Orta iklim kuşağından yıllık ekinler az çok sert, az çok uzun bir kış mevsiminin, dolayısıyla sene içinde az çok kısa bir zamanda, sıcak mevsimde yetişmek zorundadır. Bu demektir ki; Orta iklim memleketlerinde insanlar tarla işlerini çabuk, karakış bastırmadan yapmak ve bitirmek mecburiyetindedirler” (Tanoğlu,1968:73). “Orta iklim memleketlerinde ziraat hayatı, yeni faaliyetler, zenginlikler yaratan bir çalışma ve yaşama düzenidir. Bu hayat, orta iklim memleketlerindeki kuvvetli nüfus kesafetinin başlıca amilidir. Bu kesafetin neticesi; işlerin artması ve iş bölümüdür; iş hayatının, ziraat hayatı, endüstri hayatı, ticaret hayatı gibi birtakım bölümlere ayrılmasıdır. Orta iklim kuşağında ziraat hayatı, bu kuşakta görülen ileri medeniyetin prensibidir” (Tanoğlu,1968:78).⁸

Tanoğlu, ziraat hayatının önemini vurgulaması bakımından; bir bölümde de şöyle ifade etmektedir:

Buğdaya orta iklim kuşağı medeniyetini temsil eden bir bitki gözü ile bakılabileceği gibi, aynı zamanda bu medeniyetin temeli nazarı ile bakılabilir. Gerçekten topluluk olmadan medeniyet tasavvur edilemez. Topluluklar ise, yiyecekleri temin edilmeden meydana gelemeyeceğine ve muayyen bir toprak parçası üzerine buğday ve pirinç kadar nüfus besleyebilecek

8 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 78.

(bir hektarlık buğday tarlası 5-6 nüfusu besler, bir hektarlık pirinç tarlası 7-8 nüfusu besler) başka bir bitki olmadığına göre, buğday ve pirinç bugün insan topluluklarının, sosyal hayat ve medeniyetin prensipleridir.⁹ Medeniyet ne kadar ilerlese ilerlesin ve insanların bu medeniyete uyan ihtiyaçları, istekleri, zevkleri ne kadar çoğalır, incelik ve karışık bir şekil alırsa alsın, hayatı temel alan yemek, ekmek ihtiyacı daima baştadır.¹⁰

Tanoğlu'nun da çok iyi bir şekilde ifade ettiği üzere;

Coğrafya bakımından önemle kaydedilmesi gereken nokta şudur ki; toplama ekonomisinden ziraat ve hayvancılık ekonomisine geçiş, insanlığın bir milyon yılı bulan uzun hayatı boyunca kendini bulma, kalkınma, çoğalma ve tabiatı değiştirme yolunda attığı en büyük adım, tabiata karşı kazandığı ilk ve en büyük zaferdir. Denilebilir ki, ziraat ve hayvan yetiştirme ihtiyacı ve yolu ile insan dünyanın çehresini temelinden değiştirmiş, sokulduğu ve yerleştiği her yerde ziraatla birlikte tabiatı değiştirerek, tabii peyzajlar yerine, bugün gördüğümüz beşeri peyzajları ikame etmiştir.¹¹

II. Ziraat Coğrafyası Makaleleriyle Ord. Prof. Ali Tanoğlu

Genel olarak beşeri coğrafya çalışmalarıyla dikkat çeken Ord. Prof. Ali Tanoğlu, *Ziraat Hayatı* adlı kitabı dışında, ziraat coğrafyasıyla ilgili aşağıdaki makale çalışmalarını yapmıştır:

- Tanoğlu, Ali, "Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1944, c. 4, s. 321-354.
- Tanoğlu, Ali, "Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesi'nin Durumu", *Altıncı Üniversite Haftası 28 Eylül-4 Ekim 1945*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 290, 1945, s. 86-99.
- Tanoğlu Ali, "Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye'deki İmkanları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1953, c. 3, sy. 5-6, s. 35-45.
- Tanoğlu, A., "La Mécanisation de l'Agriculture en Turquie", *İstanbul University Geography Institute, Review*, 1962, sy. 8, s. 33-46.
- Tanoğlu Ali, "Türkiye'de Toprak", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1964, c. 23, sy. 3-4, s. 2-23.
- Tanoğlu, Ali, "Türkiye'de Çiftçi Nüfusu Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1945, sy. 7-8, s. 107-118.¹²

9 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 85.

10 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 86.

11 Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, s. 63-64.

12 İlgili makale, bu çalışmada Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan tarafından hazırlanan 'Ord.Prof. Ali Tanoğlu'nun Nüfus Coğrafyası Çalışmaları' adlı bölümde incelenmiştir.

A. "Ziraatimizin Coğrafik Karakterleri ve Başlıca Meseleleri"

Ord. Prof. Ali Tanoğlu bu makalesinde; Türkiye'nin iktisadı yapısının sade-liğini, halkın büyük çoğunluğunun yani % 81'inin ziraat işlerinde çalıştığını ve geçindiğini belirtmiştir. Nüfus-yerleşme ilişkisinde ülkemizde nüfus yoğunluğunun ziraat verime göre dağılmış olduğu, nispeten ileri ve çeşitli ziraat yapan kıyı bölgelerimizin de olduğunu ortaya koyarken buna karşın ziraatın daha az çeşitli ve daha ekstansif bir karakter gösteren; Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da nüfusun seyrekleştiğini belirtmiştir.

Tanoğlu, Türkiye'nin dış ticaretinin ziraata dayalı olduğunu ve ihracat malları içinde bitkisel üretimde; tütün, kuru ve yaş meyveler (zm, fındık, incir, ceviz, portakal, ağaç kavunu, badem, kestane, am ve şamfıştığı), hububat (buğday, arpa, avdar, kuşyemi, darı, kepek, susam), pamuk, kuru sebzeler (bakla, nohut, fasulye, brlce), zeytinyağı ve afyonun ön plana çıktığını belirtmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinde de; canlı hayvan, yumurta, deri, tiftik, adi keçi kılı, ham ipek, gıda, barsak ve kursağın ilk sıralarda yer aldığını belirtmiştir. Yine Tanoğlu, ihracatta önemli olan tarım ürünlerine dikkat çekmiş ve yapılan ihracat nedeniyle 1938 yılında elde edilen gelirin % 27'sinin tütünden, % 25'inin de kuru ve yaş meyvelerden olmak üzere toplam ihracat hacminin % 90'ının tarımsal ürünlerden olduğunu ve buna göre Türkiye'nin bir ziraat ülkesi kimliği taşıdığını, ancak bu ziraat özellik ve verimin diğer ileri ziraat memleketlerinin gerisinde kaldığını ayrıca açıklamıştır.

Ziraatımızın verdiği intiba daha ziyade genel bir fakirlik, genişlik içinde bir nevi darlık, bolluk içinde azlıktır. Öyle ki; başlıca gıda maddesi olan buğdayı dahi, milli ihtiyaına yetecek kadar her sene ve emniyetle buğun için yetiştirecek durumda olmadığını ifade eden Tanoğlu, ziraatımızın meseleleri üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Bir ziraat memleketi olan Türkiye'nin ziraat alanlarında ekilen toprakların yzlmne ve verimine göre nüfusun yoğun olduğunu, yani seyrek olmadığını ve hatta bazı bölgelerde çok sık olduğunu yazmıştır.

Bazı kesimlerin ziraat alanlarında nüfus yoğunluğunun azlığından, köylünün az çalıştığından, az iş çıkardığından bahsettiklerini ve bunun haksızlık olduğunu, kadın ve erkek Türk çiftçisinin içinde bulunduğu şartlara ve elindeki vasıtalara göre dünyanın en iyi iftilerinden olduğunu ve harikalar yarattığını belirtmiştir.

Bu kısa ve öz açıklamalarından sonra Tanoğlu, ziraatımızın o günkü halinin izahını yaparken verim azlığının ve potansiyelinin geri kalmasının nedenlerini şu şekilde olduğunu düşünmüş ve zikretmiştir; "asırlar boyunca birikmiş ihmaller, fakirlik, bilgisizlik ve gerilik olmakla beraber yenilmemiş, mağlup edilmemiş tabiatın da bir mesuliyetidir."

Bu makalede konu;

1. Türkiye ziraatinin coğrafik karakterleri

a. Ekilen toprakların darlığı

- b. Ekilen toprakların dağınıklığı
 - c. Verim azlığı
 - d. Büyük çeşitlilik
2. Türkiye ziraatinin başlıca meseleleri
- a. Su meselesi
 - b. Toprak meselesi
 - c. Ziraat tekniği meselesi

olmak üzere 2 ana bölümde ve alt maddelerle ele alınmış ve irdelenmiştir.

1. Türkiye Ziraatinin Coğrafi Karakterleri

a. Ekilen Toprakların Darlığı

Türkiye'nin ziraatte ileri, bilhassa şimalimizde bulunan memleketlerle karşılaştırıldığı zaman, coğrafi bakımdan her şeyden önce de yüzölçümüne nazaran ekili ve dikili topraklarının azlığından bahsetmektedir. O yıllarda ekilen, dikilen ve nadasa bırakılan tarım topraklarının 11.651.849 hektar olduğunu ve bunun da yüzölçümünün % 15,2'sine denk geldiğini ve her yıl nadasa bırakılan toprakların çıkarıldığında 7.977.857 hektar alanda ziraat yapıldığını ve bunun da Türkiye yüzölçümünün % 10,4'ü olduğunu belirtmiştir. Bu nispetin Almanya'da % 40, Fransa'da % 41, Macaristan'da % 62, Romanya'da % 42, Bulgaristan'da % 41 ve nihayetinde Türkiye ile aynı iklim kuşağı içinde bulunan ve tabii şartları itibariyle Türkiye'ye yaklaşan İtalya'da % 40, İspanya'da % 30 ve Yunanistan'da nadasa bırakılan topraklar hesaba katılmamak şartıyla % 20 olduğunu açıklamıştır. Buna göre Tanoğlu, Türkiye'nin ziraat alanının yüzölçümüne ve hatta nüfusuna göre az olduğunu ve bunun diğer ileri ziraat memleketleriyle karşılaştırıldığında açıkça görüleceğini ifade etmiştir.

b. Ekilen Toprakların Dağınıklığı

Türkiye ziraatının coğrafi karakterinin ekili ve dikili topraklarının küçük büyük adacıklar, hatta bazı yerlerde benekler halinde, şurada, burada denilebilecek kadar memleketin her tarafına dağılmış ve serpilmiş olduğu belirtilmiştir. Bu sebepten Tanoğlu, Türkiye ziraatını "vaha ziraatı" olarak vasıflandıranların haksız olduklarını belirtmiştir. Ekilen ve dikilen toprakların geniş ve kesintisiz alanların üzerinde yayılan daha şimaldeki ileri ziraat memleketleriyle büyük tezat halinde olduğu da vurgulamıştır. Türkiye'de ziraatın yalnız Çukurova, Ege ve Marmara bölgeleri ovalarında genişçe ve kesintisiz alanlar kapladığını, Orta, Cenev Doğu ve Doğu Anadolu'da her bakımdan vaha ziraatı karakterine yakın küçük adacıklar halinde dağılmış bulunmakta ve bunların araları da istatistiklerimizin ifadesiyle çayırlar, yaylaklar, otlak ve meralar, ormanlar ve ürün getirmeyen topraklarla ayrılmış bulunduğunu belirtmiştir.

Tanoğlu, Türkiye'de ekilen toprakları daraltan ve bu toprakların daralmasını icap ettiren faktörlerin yalnızca susuzluk ve su azlığı olmadığını bunun yanında avarıza, ormanlara ve hayvan otlatılmakta kullanılan meraların rolüne de değinmiştir. O yıllarda yapılan tahminlere göre Türkiye topraklarının en az % 30'u ziraata elverişlidir. Yani yine o yıllara göre ziraat alanımızın 3 misli genişleyebileceğini ifade etmiştir.

c. Verim Azlığı

Tanoğlu, Türkiye'de tarla ziraatının en önemli vasıflarından birinin de her sene sürülüp ekilen topraklardan elde edilen ortalama verimin azlığı olduğuna dikkat çekmiştir. Ziraatımızın ekstansif karakteri nedeniyle buğday yetiştiriciliğinde elde edilen miktarın 1934-1938 yılları arasında 8.9 kental (1 kental 0,1 ton) olduğunu, Felemenkte ise hektar başına aynı yıllarda 30,3 kental, Büyük Britanya'da 23.8, Almanya'da 22.8, Fransa'da 15.9, İtalya'da 14.5 kental olduğunu ifade etmiştir. Buna göre; Türkiye'nin ektiği ve esasen az olan topraklardan da yeterli derecede faydalanmadığını dile getirmiştir. Verim azlığında; diğer taraftan da verim ve buna bağlı olarak üretim yıla göre büyük değişiklikler gösterdiğini de ifade etmiştir.

Her memlekette iklim şartlarının verimi ve üretimi etkilediğini özellikle yağış şartlarının önemli olduğunu ifade eden Tanoğlu, özellikle lkemizde Orta Anadolu'da çiftçinin gözünün gökte olduğunu belirtmiştir. Yani yağmurun yeter miktarda ve vaktinde yağdığı zaman mahsulün iyi ve verimin çok olacağını ifade etmiştir. Buna göre ülkemizde zira'i üretim iklimimizin çok değişken olan şartlarına bağlı olarak yıla göre farklılık göstermesini önlemek için su meselesinin çözülmesine bağlı olduğunu açıklamıştır.

d. Büyük eşitlilik

Türkiye ziraatının vasıflarından biri ve en çok göze çarpanının çeşitlilik olduğunu belirten Tanoğlu, bu konudaki görüşünü; orta ve sıcak hemen bütün iklimlerde yetişen birçok tabi muhitlere, iktisat ve kültür dairelerine ait olan bitkilerin yetişiyor ve yetiştiriliyor olmasıyla açıklamıştır. Dünyanın hiçbir yerinde Türkiye'de olduğu kadar zengin bir flora ve yetiştirilen bitki koleksiyonunun yer almadığına değinen Tanoğlu, "Türkiye'de neler yetişiyor değil, neler yetişmiyor?"¹³ sorusuyla çeşitliliğin açıkça ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Yine bu çalışmada Tanoğlu, "Türkiye nebatlar için adeta bir süzgeç, bir toplama, seçme ve dağıtma merkezi hizmeti görmüştür. Portakal, mandalina ve çay gibi subtropikal ve tropikal bitkiler yetiştirilirken diğer taraftan zeytin, çeşitli buğday türleri yetiştirilmektedir

13 Ali Tanoğlu, "Ziraatımızın Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1944, c. 4, s. 327.

ve bölgeler ziraat ekonomisi bakımından birbirini tamamlamaktadır”¹⁴ şeklinde görüşüyle açıklamalarını sürdürmüştür.

Ziraatımızın fazla çeşitli olması, ziraat siyasetimizi hayli güç ve çok uzun zaman isteyen bir takım meselelerle karşılaştırdığını ve bu suretle de kalkınmayı güçleştirdiğini ve ağırlaştırdığını dile getirmiştir. Çeşitli olan ziraî kaynakların kıymetlenmesiyle Türkiye'nin kalkınacağı, ziraat memleketleri arasında ve dünya pazarlarında eşsiz bir yer kazanacağı görüşünü belirttikten sonra yazar, Türkiye ziraatının başlıca meseleleri üzerinde durmuştur.

2. Türkiye Ziraatının Başlıca Meseleleri

a. Su Meselesi

Türkiye'nin tamamıyla Akdeniz iklimi ve bu iklimin doğuya doğru, kara içlerinde değişik bir şekli olan kuru step iklimin tesiri altında olduğunu ifade eden Tanoğlu, suyun ülkemizde bazı yerlerde az ve bazı yerlerde fazla olduğunu ve yıllık yağış miktarının azlığı ve yaz kuraklığının Orta ve Güneydoğu Anadolu başta olmak üzere memleketimizin büyük çoğunluğunda yaşandığını ortaya koymuştur. Sel, su baskını, su birikintileri, bataklık ve malarya şeklinde kendini gösteren su fazlalığının Türkiye'nin alçak alanlarında, havza, ova ve vadilerinde görüldüğünü belirtmiştir.

Bu faktörlerin ikisinin de ziraat faaliyetlerimizi etkilediğini, su azlığı ve kuraklığının Türkiye'de ekilen toprakların sahasını geniş ölçüde daralttığını, verim ve üretimi azalttığını ve buna bağlı olarak ülkenin ziraat ekonomisi bakımından kalkınmasına engel olduğunu belirtmiştir. Su meselesini anlamak için ülkemizin iklim şartlarına iyi bakmak gerektiğini ve özellikle yıllık ortalama yağışa, yağışın sene içindeki dağılımına yani yağış rejimine ve yağışın karakterine önemle bakmak gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Tanoğlu, yağışın azlığı ve fazlalığına bağlı olarak zirai faaliyetlerde alınan verim ve üretimin etkilendiğini özellikle de başta buğday olmak üzere bitkilerin ilkbahar yağışlarına ihtiyaç duyduğunu açıklamıştır.

b. Toprak Meselesi

Türkiye'nin ziraatında toprak meselesinin olduğunu ifade eden Tanoğlu; Tuna, Rusya ve Sibiryaya steplerindekine benzer kara toprak, lös ve dilüvyonlu toprakların olmadığını, umumiyetle alüvyonlu toprakların hakim olduğunu belirtmiştir. Tanoğlu, toprağın iklim ve bitki örtüsüyle ilgili olduğuna; iyi ve derin toprakların ancak yağışların bütün seneye dağıldığı, yağışlı mevsimin sıcak mevsime tekabül ettiği, mekanik parçalanmadan başka kimyevî ufanmanın da tesirini gösterdiği, nihayet ormanların ve bilhassa yayvan yapraklı ağaçların yetiştiği yahut zengin bir ot örtüsünün bulunduğu bölgelerde bulunduğuna değinmiştir.

14 Ali Tanoğlu, “Ziraatımızın Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1944, c. 4, s. 329.

Memleketimizde tarla ekiminin yapıldığı yerlerin, geniş ölçüde; alüvyal toprakların ve suyun bulunduğu havza, ova ve vadiler olduğunu belirten Tanoğlu, Türkiye'de ormanların tarih boyunca tahrip edildiğini ve buna bağlı olarak yağmur- ların intizamsız ve sağanak şeklinde yağmasına neden olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca Türkiye gibi dağlık bir memlekette şiddetli sellerin yamaçtaki toprakları süpürdüğünü, toprak kalınlığının ve eğim derecesinin iktisadi coğrafyada önemli olduğunu, dağlık alanların fazla, buna karşın ovaların dar ve seyrek olduğunu ifade etmiştir.

c. Ziraat Tekniği Meselesi

Memleketimizde ziraat aletleri ve metotlarının İlkçağ'da ne ise, aşağı yukarı o günlerde de aynı olduğunu açıklayan Tanoğlu, Türkiye'de tarlaların bir sene ekildiğini, bir yıl yahut daha fazla dinlendirildiğini yazmış, zaten az olan tarım alanlarının daha azaldığını belirtmiştir. Türkiye'de ziraat tekniğinin geriliğinde asırlardan beri devam eden ihmalin ve bunun sonucu olan bilgisizlik, fakirlik ve göreneğin olduğunu fakat bunda tabiatın da bir hissesi olduğunu savunmuştur.

Tarlaların dinlendirilmesinden ziyade ileri memleketlerdeki gibi tarlalarda gübrenin kullanılması gerektiğini söylemiş ve ölkemizde ziraatla hayvan yetiş- tiriciliği arasında sıkı bir bağın olmadığını ele almış ve gübre çeşitlerini maka- lesinde yazmıştır. Türkiye'de tarlalarda gübrenin kullanılmamasının bir nedeni olarak da insanların gübreyi tezek haline getirerek yakacak olarak kullanmasına bağlamaktadır.

Türkiye'de ziraat tekniğinin yükseltilebileceğinden ve ziraî verimin arttırılaca- ğından şüphesinin olmadığını belirten Tanoğlu, her mevsimi yağlışlı geçen kuzey memleketlerinde başarıyla tatbik edilen ziraî alet ve metotların farklı olan tabi ve iktisadi muhitimize uydurulmasının şart olduğunu da sonuç olarak belirtmiştir.

B. “Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesi'nin Durumu”

Tanoğlu, bu makaleyi Konyalıların üniversitemize gönderdikleri bir soru üzerine kaleme almıştır. Bu soruda Konya Bölgesi'nin bugünkü ve yarınki tarımsal durumu hakkındaki düşüncesi sorulmuştur. Konya Bölgesi'nin coğrafi ve tarımsal karakterleriyle Türkiye'nin en kurak bölgesi olduğunu belirtmiş ve makalesinde konuyu; (1) Kurak Bölgelerin Alanı ve Başlıca Karakterleri, (2) Kuru Ziraat (Dryfarming), (3) Kuru Ziraatın İmkanları ve Sınırları olmak üzere 3 ana bölümde ele almış ve irdelemiştir.

1. Kurak Bölgelerin Alanı ve Başlıca Karakterleri

Kurak bölgeler diğer adıyla Andoreizma, yani denize kapalı olan sahalardan olan Konya gibi bölgeler dünya karalarının % 30'unu yani 38 milyon km² alan kapladığını, bu tür alanların dünya üzerinde daha çok 25-50 paralelleri arasında

yayıldığını ve Andoreizma olayının daha çok morfolojiyle ilgili olduğu hakkında bilgiler vermiştir. Kuraklığın sebepleri arasında Konya bölgesinde olduğu gibi, denizlerden uzaklığın ve yüksek sıradağlardan ayrılmış olmanın bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Eski dünyanın tam ortasında olan kurak ve yarı kurak bölgelerin tarihte büyük rol oynadığını ve ilk medeniyetlere de yüzyıllar boyunca ev sahipliği yaptığını ve günümüzde ise bu bölgelerin kuzeyinde bulunan nemli orta iklim kuşağının öne çıktığını belirtmiştir. Tanoğlu, kurak ve yarı kurak bölgelerin geçmişte ziraat medeniyetleri olduğunu, bunun nedeninin de sulamaya ve suya olan hakimiyet olduğunu ifade etmiştir. Hakimiyetin gevşemesi ve su işlerinin yüzüstü bırakılmasıyla medeniyetlerin söndüğü ve yıkıldığı üzerinde durmuştur. Bugün de kurak ve yarı kurak bölgelerde ziraatın, refahın ve medeniyetin temel şartının yine suya olan hakimiyetten geçtiğini açıklarken eski zamanlarda olduğu gibi bugün de ziraatın “kuru ziraat (dryfarming)” ve “sulama (irrigation)” olmak üzere iki şekilde sağlandığını belirtmiştir.

2. Kuru Ziraat (Dryfarming)

Çalışmada, kurak bölgelerde yağışların yettiği her yerde, sulamanın yapıldığı vahalar dışında da tarım hayatı olduğunu belirten Tanoğlu, yıl içindeki yağış şartlarına bağlı olarak bazen iyi bazen fena olan sonuçlar alındığını ve 1927-1928 döneminde İç Anadolu’da ve özellikle Konya’da meydana gelen kuraklığı ve sonuçlarını hatırlatmıştır. Dryfarming yönteminin nadas şeklinde toprakta su biriktirilerek Konya çevresinde de o yıllarda da yapıldığını anlatmıştır.

Kuraklık şartlarına en iyi uyan usullerle yapılan ve Türkçe karşılığı kuru ziraat olan dryfarming metodunun asırlardan itibaren Konya ve çevresinde yapıldığını ancak günümüz bilgilerine ve bölgenin istediği şartlara göre düzenlenmesi gerektiğini de ayrıca ifade etmiştir.

Kurak bölgelerde yetişebilen en iyi bitkinin buğday olduğunu, ortalama yıllık 500-750 mm yağış alan bölgelerde yetişebileceğini ifade eden Tanoğlu, Konya’da 300 mm yağış olduğunu hatırlatarak bölgede verimli ziraatın ancak sulamayla yapılabileceğini belirtmiştir. Konya bölgesinde yapılacak kuru ziraat (dryfarming) için nadasa bırakılacak tarlanın sürülme şeklinin ve zamanının bilinmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Konya’da sonbahar ve kış kısmen yağışlı geçse de maksimum yağışın ilkbaharda düştüğünü ifade eden Tanoğlu, bölgede tarlaların sonbaharda sürüldüğünü ancak ilkbaharın ilk aylarında yapılmasının daha iyi sonuçlar vereceğini ve toprağında çok su birikmesi için derin sürülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öncelikle Konya çevresinde dryfarming yani kuru ziraat istasyonlarının kurulmasını savunmuş ve teklif etmiştir. Yapılan hataların görülerek bu bölgede toprağın sürülme zamanının ve şeklinin üzerinde durmuştur. Konya’da toprağın

sonbaharda hasat ve harmandan sonra sürüldüğünü ancak bunun ilkbaharın ilk aylarında yapılmasının daha iyi sonuçlar vereceğini belirtmiştir. Sebebini de şöyle açıklamıştır:

Yağış sularının sürülmemiş, işlenmemiş ve kılcallık boruları bozulmamış tarlalarda daha kolaylıkla sızdığını, yine bu bölgenin humusça zengin toprak kalınlığı 15-20 cm olduğunu ve sürülmenin bu cm'lerde yapılmasının faydalı olacağını savunmuştur.¹⁵

Verimi artırmak için tohumun serpme şeklinde, kuru toprağa sonbahar yağışları başlamadan atılırsa yağmurla birlikte derinlere kök salacağını, ayrıca dryfarming ziraatının geniş alanlar üzerinde yapılması gerektiğini ve ileri ziraat teknikleri ve makine kullanmayı icap ettiren bir sistem olduğunu da vurgulamıştır.

3. Kuru Ziraatın İmkanları ve Sınırları

Tanoğlu bu bölümde, 20. yüzyılın başında dryfarming yönteminin ilk tatbik edilmesine Amerikalı bilginlerin büyük önem verdiklerini, bu yöntemi kurak bölgelerin çehresini temelinden değiştirecek büyük bir buluş olarak nitelendirdiklerini ve hatta bu yöntemle çöllerin ziraat alanlarına çevrilebileceğini düşündüklerini ayrıntılı şekilde anlatmıştır.

Dryfarmingın yapılan denemelerde yıllık ortalama yağış miktarının 250-500 mm olan yerlerde yapılabileceğini yazan Tanoğlu, yıllık ortalama yağışın 250-500 mm olan İç Anadolu ve bu arada Konya'da da yapılabileceğini savunmuştur.

Rüzgarın kuru ziraata (dryfarming) en büyük engellerden biri olduğunu belirten Tanoğlu, şiddetli rüzgarların toprağın üzerindeki yumuşak tabakayı kaldırabileceğini ve dolayısıyla da dryfarming ziraatı yapılan alanların çevresine ağaç dikmenin önemli olduğunu belirtmiştir.

Emmanuel de Martonne tarafından ileri sürülmüş kuraklık indisine göre "20'den az olan bölgeler kurak bölgelerdir" ifadesine dikkat çekerek 20-10 kuraklık indisleri arasında kalan bölgelerde dryfarming yönteminin tatbik edilebilir görüşünü yazmış ve bu bağlamda kuraklık indisi 20 olan Konya ve İç Anadolu'da dryfarming yönteminin yapılabileceğini ifade etmiştir.

O yıllarda en eski ve en büyük sulama tesisinin Konya Ovası'nda olduğunu belirten Tanoğlu, bu tesisin verimli kullanılmadığını, sulama şebekesinin düzeltilmesini, genişletilmesi gerektiğini ve eski medeniyetlerdeki gibi su ve ziraat uyumunu yakalarsa Konya'nın yüksek refah seviyesine ulaşabileceğini sonuç kısmında ayrıntılı olarak belirtmiştir.

15 Ali Tanoğlu, "Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesi'nin Durumu", *Altınca Üniversite Haftası 28 Eylül-4 Ekim 1945*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 290, 1945, s. 94.

C. “Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye’deki İmkanları”

Tanoğlu bu çalışmada, “fizyolojik, kesin bir ihtiyacı karşılayan, değeri yüksek bir gıda, aynı zamanda birçok yemek ve içkilere konulan bir katık ve nihayet bazı sıhhi hallerde bir devadır.”¹⁶ şeklinde şekerin tanımını yapmış ve 2. Dünya Savaşı sırası ve sonrasında şeker fiyatının yükseltildiği sıralarda şekerin bir gıda maddesi değil, sadece lüks bir gıda maddesi olduğu tartışmalarına da yer vermiştir.

1948 yılında Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Çukurova’da bir şeker şirketinin, yıllarca süren çalışmaları ve 1 milyon Türk lirası harçayarak Adana çevresinde şeker kamışı üretimi ve kamış şekeri sanayiini kuracağını belirterek 4 tane fabrika kurulması için arazi tahsisi hazırlığı başlatmıştır.

Bu çalışmalara Tanoğlu, bir konferansta itiraz etmiştir. Bu bölgenin tarih ve iklim faktörü üzerinde yeter derecede durulmadığını belirterek şimdilik bu projeden vazgeçilmesini ve tavsiyesinin ise, bu sahanın başka ziraat ürünlerine ayrılması ve hayvancılığa önem verilmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu itirazdan sonra Adana ve çevresinde şeker kamışı ziraat ve sanayiinin, deneme ve teşebbüs safhasından daha ileri gitmediği ve bu bölgedeki ziraatın Tanoğlu’nun tavsiye ettiği şekilde devam ettiği görülmektedir.

Şeker ihtiva eden nebatlar yetiştirmek ve bunlardan şeker elde etmek teşebbüsleri tarihin nispeten yakın dönemlerinde başladığını ve sıcak memleketlerde ilk yetiştirilen ve faydalanılan nebatın şeker kamışı olduğunu belirten Tanoğlu, şekerin ana vatanının Hindistan (Bengal), Hindi Çini (Koşenşin) ve güneydoğu Asya adalarının olduğunu ifade etmiştir. Ancak asıl şekerin yani kristal şekerin imal tarzını bulamadıklarını ve bir ticaret mevzuu haline getiremediklerini de belirtmiştir.

Tanoğlu, W. Heyd’in; kimyevi bir ameliye ile şeker tasfiye usulü, yani asıl şeker sanayii ve ticareti ilk defa Basra Körfezi’nin şimalinde Huzistan’da doğduğunu ve buraya da Hindistan’dan geldiği atfına yer vermiştir. Bunu Tanoğlu; İbn-i Haldun’un eski ismiyle Ahvaz eyaleti dediği bu bölge daha VIII. asırda Bağdat Halifesine 30.000 lira değerinde şeker olarak aynı vergi verdiği ve Kâtip Çelebi’de *Cihannüması*’nda Huzistan’daki su bendleri ve sulama kanallarından bahsettiği ve buradaki çiftçilerin sulamayla rasyonel bir şekilde şeker kamışı yetiştirdikleri atflarıyla da desteklemiştir.

Şekerin bu bölgelerde ve XIX. asra kadar da Avrupa’da doktorların hastalarına şekeri tavsiye ettiklerini ve hastaların da ne pahasına olursa olsun tedarikine önem verdiğini, seve seve alarak ve ilaç olarak kullandıklarını da yazmıştır.

16 Ali Tanoğlu, “Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye’deki İmkanları”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1953, c. 3, sy. 5-6, s. 35.

Tanoğlu, şeker kamışı ziraatı ve şeker imali sanatının Akdeniz memleketlerine İslam dini ve Arap hakimiyetiyle beraber yayıldığını, ilk plantasyonların Mısır'da kurulduğunu, şeker istihsalatıyla beraber bu plantasyonların Nil Vadisi boyunca süratle geliştiğini ve Ortaçağ'da şeker üretiminde Mısır'ın önde olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra X. ve XI. asırda yetiştiriciliğin bütün Afrika'ya yayıldığını ve buradan da Sicilya ve İspanya'ya geçtiğini belirtmiştir. XVI. asırdan itibaren de yeni dünyanın tropikal bölgelerine geçtiğini belirtmiştir.

Tanoğlu, bu bilgileri verdikten sonra şeker kamışı ve üretimini ülkemiz için ele almış, bilim adamına yakışacak incelikte ve aynı zamanda tatlı sert bir üslupla uyarıda bulunmayı da ihmal etmemiştir:

Değil Devlet, Çukurova'da şeker kamışı ziraatı ve sanayine girişmeyi akıldan geçirecek herhangi bir uyanık, bir şahıs veya en küçük bir hususi teşebbüs dahi, bu türlü bir maceraya atılmadan ve kararını vermeden hatta şeker şirketinin yaptığıının aksine olarak, masraflı bir takım denemelere girişmeden önce, bu nokta üzerinde bilgi edinmek sarahat katiyetle aydınlanmak ister, her şeyden önce ve daha ilk adımda bu zarureti hisseder ve bunu düşünür.¹⁷ (Tanoğlu,1945:40)

“Bu, gayet tabiidir. Fakat şu da bir hakikattir ki; bizde işlerin, bilhassa devlete ait işlerin en çok unutulmuş, ihmale uğrayan tarafları da bu; tabii, basit, ilmi ve masrafsızdır. Nitekim şeker kamışı ziraatine atılmak kararımızda da böyle olmuş, basit gibi görünen, fakat bu karara başlıca bir mesned olması icab eden nokta ihmal edilmiştir.¹⁸ (Tanoğlu,1945:40)

Tanoğlu, bugün yeryüzünde şeker kamışı ziraat ve sanayiini artık hemen hemen tamamıyla çekilmiş, yerleşmiş ve gelişmiş bulunduğu en verimli tabii, iktisadi ve içtimai muhitinden çıkarıp şimale doğru çekmeye ve bu nebatî kritik mıntukalarında yetiştirmeye ve bu türlü çürük bir temel üzerine büyük ölçüde şeker kamışı sanayiinin kurulması gereken yerin Türkiye olduğunu da ısrarla ifade etmiştir. Pancar şekeri sanayi gibi, kamış şekeri sanayiinin de çabuk ve kolaylıkla bozulabilen ve uzak mesafelere nakledilmeye tahammülü bulunmayan hammaddesinden uzaklaşıp ayrılmayan ve böylece şeker kamışının yetiştirildiği ziraat sahalarında kurulmak zaruretinde olan nadir endüstri şubelerinden biri olduğuna da değinmiştir.

Tanoğlu, Türkiye'de şeker kamışı ziraat ve sanayinin verimli bir şekilde kurulup kurulamayacağı meselesinin iyice aydınlanması için, bu ziraat ve sanayiinin coğrafi şartlarını, sahasını ve hudutlarını, şeker pancarı ziraat ve sanayiiyle olan

17 Tanoğlu, “Şeker Kamışı Ziraatı ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye'deki İmkanları”, s. 40.

18 Tanoğlu, “Şeker Kamışı Ziraatı ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayiinin Türkiye'deki İmkanları”, s. 40.

münasebetlerini ve nihayet bu bakımlardan Çukurova'daki şartların bilinmesi ve çalışılması gerektiğini de belirtmiştir.

Bu çalışmada Tanoğlu; gerçekçi, açık, bilgili, cesur ve coğrafyacı bir bilim adamı kimliğiyle görüşlerini sunmuştur.

D. “La Mécanisation de l’Agriculture en Turquie”

Tanoğlu bu çalışmasında, 1950 sonrası ülkemizde yapılan tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak özellikle de traktörün ve diğer makinelerle birlikte araç ve gereçlerin kullanılması hakkında bilgi vermiştir. 1948 yılında 1.750 olan traktör sayısının 1949'da 5180'e ve yaklaşık 10 yıl içinde de 1960'ta 42.000'e yükseldiğini ifade etmiştir. Bunun yanında 1948'de 140 olan traktör römork sayısının da 1952'de 12.982'ye yine aynı dönemde kullanılan pullukların da 1.119'dan 22.828'e yükseldiğini belirtmiştir. Bu yükselişi çok cesur ve cüretkâr olarak tanımlamıştır. İthal edilen bu makinelerle birlikte yedek parçaların ve yakıtın dışarıdan alınmasını da bir sorun olarak çalışmasında ele almıştır. Ülkemizde tarımsal faaliyetlerde motorizasyon ve mekanizasyonun başlanmasına ve ülke üretimine yansıtılmasına Marshall planının neden olduğunu belirtmiştir, bunu da hükümetin desteğiyle Ziraat Bankası aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Diğer ifadeyle söz konusu plan çerçevesinde ülkeye getirilmesine izin verilen tarım traktörleri ve makinelerin tüm işlemleri belirtilen bankaca yürütülecekti.

Tarımda makineleşme sürecinde ekonomik performans açısından; dünyanın her yerinden her türlü (200'den fazla marka) makine, araç ve gereç ithal edildiğini özellikle de Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Belçika, İsveç ve İsviçre gibi ülkelerin öne çıktığı bu çalışmada belirtilmiştir.

Artan makineleşmeyle birlikte kırsal hayatımızda ve özellikle de İç Anadolu yaylalarında, Gediz, Küçük, Büyük Menderes ovalarında ve Adana'ya doğru olan sahalarda hem mevsimlik işçi sayısı düşmüş hem de işsiz sayısı da artmıştır. Türkiye'nin neredeyse tüm kırsal bölgelerinde aşırı kalabalıklaşma ve fazla nüfusun makineleşme nedeniyle sorun haline geldiği ve bunun kısa süre içinde de göç olayına dönüştüğü yazılmıştır.

Yine bu çalışmada Tanoğlu, büyüyen bir nüfusa sahip bizim gibi tarım toplumlarının gıda ve beslenme sorunlarının olacağını, artan tahıl fiyatlarının karşısında üretimi çoğaltmak için devletimizin tarım makinelerini bu ekonomik faaliyete sokmasını da zarurî bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.

Ülkemizin tarımda mekanizasyon konusunda diğer ülkelerden farklı olarak yapmamız gerekenin acil faydanın tahıl üretimin arttırılması ve diğer üretimlerde gereken hassasiyetin gösterilmesidir. Ayrıca Tanoğlu, makineleşmeyle birlikte Türkiye'de ziraat işlerinin arazi parçalanması nedeniyle çok küçük topraklarda yapılmasına da değinmiştir. Bunun yanında arazinin dağınık olması, kurak sahalarn

fazlalığı, derin toprakların azlığı, engebeli ve yüksek arazi, kapalı ekonomiye sahip küçük çiftçilerin arkaik bir tarım geleneğine sahip olması makineleşme olsa da halen gerekli üretim ve verimin alınmamasına neden olmaktadır şeklinde konuya açıklık getirmiştir.

Mekanizasyonun tarımımıza sağladığı katkılar yanında büyük sermayeye de ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Tanoğlu, makine, araç ve gereçleri alabilen çiftçilerimizin de ödedikleri fazla para nedeniyle çok kısa süre içinde kazancı hissetmediklerini de azmıştır.

Tarımda makineleşme konusunda avantaj ve dezavantajlardan bahseden Tanoğlu, tarımın en büyük düşmanının kuraklık olduğunu ve buna neden olan yağmurların yetersizliği ve azlığını ele almıştır. Verimi yükseltmek için su sorununu çözmek gerektiğini de ayrıca ifade etmiştir.

E. “Türkiye’de Toprak”

Ord. Prof. Ali Tanoğlu bu makalesinde; toprağın tanımını yaparak hayatın dayanağı, kaynağı ve en zarurî unsurlarından biri olduğuna değinmiştir. Toprağın insan hayatındaki üstün rolü her memlekette az çok görünebilirse de, bilhassa Türkiye gibi bir ziraat memleketinde daha açık olarak belirir. Bu hayati öneme rağmen Türkiye toprakları hakkında şöyle der: “topraklarımız hakkında bilgimiz azdır, yetersizdir ve çok dağınıktır. Bu yolda bütün memleketi içine alan sistemli ve detaylı etütler henüz başlamış bulunuyor. Bu etütlerin hızlandırılması ve sonuçların kabil olduğu kadar kısa zamanda alınması temenniye değer.”¹⁹ Bunun yanında Türkiye’de o günlerde kalan orman, mer’a ve ziraata elverişli topraklar da son zamanlarda hızla artan nüfusun çok şiddetli baskısı ve toprak erozyonunun tehdidi altında olduğuna, bunun da ülkemizde toprak konusunda kayıt edilmesi ve göz önünde bulundurulması gereken önemli nokta olduğuna değinmiştir.

Yine bu çalışmada şu önemli noktaya temas etmiştir:

Modern münakale sistemi henüz yeter derecede gelişmemiş ve nakil kolaylığı ve ucuzluğuna kavuşmamış bulunan Türkiye, halen geniş ölçüde kapalı ziraat ekonomisi yahut geçim ziraati devresini yaşamaktadır ve bu durum, her köşesi ayrı bir iklim ve toprak hususiyeti taşıyan Türkiye’de bu çeşitli iklim ve toprak şartlarına ve memleket ve dünya pazarları isteklerine en uygun, en verimli ve en karlı mahsüllerin yetiştirilmesine büyük bir engel teşkil etmektedir. Şunu da kabul etmek lazımdır ki, nüfusu geniş ve arızalı memleket sahında 40 bini aşan yerleşme yerine dağılmış bulunan Türkiye’de bütün bu yerleşme yerlerini birbirlerine ve memleket ve dünya

19 Ali Tanoğlu, “Türkiye’de Toprak”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1964, c. 23, sy. 3-4, s. 2.

pazarlarına iyi yollar ve modern ucuz nakil vasıtaları ile bağlamak pek kolay ve bugünden yarıya gerçekleştirilebilecek bir şey değildir.²⁰

1. Türkiye’de Ziraate Elverişli Topraklar

Yine o yıllarda ülkemizin her yıl faydalandığı gerçek ve fiili ziraat sahasını teşkil eden toprakların, geneline oranının % 22,2 olduğunu ve buna nadasa bırakılan toprakların dahil edilmesiyle de % 32,4 olduğunu belirtmiştir. Bu oranın kuzeyde yer alan bazı memleketlerin ziraat sahalarının memleket yüzölçümlerindeki yüzde nispetleriyle karşılaştırıldığı takdirde çok düşük kaldığını örneklerle ortaya koymuştur.

Harvey Oakes’in 1957 yılında yazdığı *The Soils of Turkey* adlı eserini Türkiye toprakları üzerinde yapılmış esaslı bir çalışma olarak gören Tanoğlu, bu çalışmayı “Türkiye’de ziraate elverişli toprakların genişliği hakkındaki tahmini esaslı ve ciddi araştırma ve tetkiklere dayanan bir tahmindir ve bu itibarla gerçeğe en yakın bir tahmin olarak kabul etmek”²¹ gerektiğini savunmuştur.

2. Türkiye’de Ziraat Sahasını Tehdit Eden Başlıca Faktörler

Tanoğlu, makalenin bu bölümünde Türkiye ziraatını saha bakımından daraltan ve kısıtlayan unsurun erozyon olduğunu ve buna sebep olan faktörleri de şöyle sıralamıştır. “Yüksek ve kuvvetli rölöfün doğurduğu mutlak irtifa ve meyil fazlalığı, yağış yetersizliği ve yağış rejimi düzensizliğinin meydana getirdiği kuraklıktır.”²²

Bu çalışmada 1/800.000 ölçekli harita üzerinde oran ve hektarlarla Türkiye’nin irtifa durumu ele alınmıştır. Mutlak irtifa faktörünü Türkiye’de ziraat sahasını tehdit eden birinci unsur olarak görülmüştür. Tanoğlu, ikinci unsurun da meyil fazlalığının olduğunu savunmuş; Türkiye topraklarının % 80’inden fazla bir sahada toprak erozyonu yaşanırken zemini yıkanmış ve kalınlığı 18 cm’den aşağı düşmüş toprakların bulunduğu değinmiştir.

Mutlak irtifa ve meyil fazlalığından sonra Türkiye’de ziraat sahasını sınırlayan üçüncü tabii unsurun da iklimin olduğunu belirten Tanoğlu, iklim unsurlarından bilhassa yağış yetersizliği ve yağış rejimi düzensizliğinin doğurduğu kuraklığa değinmiştir. Türkiye’nin iç kısımlarında yıllık ortalama yağış miktarlarının 300-500 mm arasında olduğunu, dolayısıyla da yağış yetersizliğinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Yağış rejimini ise, şu şekilde yazmıştır:

Kuzey ve kuzeydoğu Anadolu dışında, Türkiye’nin geri kalan kısımlarında yağış rejimi düzensizdir. Kışlar ve intikal mevsimleri yağışlı, fakat buna karşılık yazlar kurak geçer. Bu yağış yetersizliği ve düzensizliğinin, bazı sahalarda diğer elverişsiz şartlarla birleşerek ziraate hiç imkan vermemek

20 Tanoğlu, “Türkiye’de Toprak”, s. 3.

21 Tanoğlu, “Türkiye’de Toprak”, s. 7.

22 Tanoğlu, “Türkiye’de Toprak”, s. 8.

şeklindeki ziraat sahasını sınırlamakla beraber ziraat sahası dahilinde de her sene aynı tarlanın ekilmesine imkan vermemek suretiyle sebebiyet verdiği sınırlama daha az önemli değildir.²³

Tüm bunların sonucunda Amerikalıların dryfarming dedikleri ve bizim kuru ziraat şeklinde Törkeye çevirdiğimiz sistemin ölkemizde uygulandığı belirtilmiştir.

Ayrıca bu çalışmada nadas sisteminin iki amacını da şu şekilde belirtmiştir.

1- Tarlayı dinlendirmek ve topraktaki besleyici unsurları ve azotu bitkilerin temsil edebilecekleri bir halde tutmak. 2- Anadolu'nun i bölgeleri gibi, bir yıllık yağışın iyi mahsöl alınmasına yetmediği yarı kurak bölgelerde, nadas sırasında bir yıllık yağıştan toprağa sızan suları kaabil olduğu kadar toprakta muhafaza etmek ve bu nemi ertesı yılın yağışına katarak bir yıllık yağış miktarları ile iyi yetişmeyen mahsulün su ihtiyacını bu şekilde karşılamaya ve verimi garantilemeye çalışmaktadır.²⁴

Tanoğlu, Türkiye'de ziraata elverişli toprak sahasını daraltan faktörler arasında insan faktörünü de bu çalışmada ele almıştır.

3. Türkiye'de Toprak Teşekkölü ve Türkiye Topraklarının Bazı Hususiyetleri

Tanoğlu, bu başlıkta toprak teşekkölünde rol oynayan başlıca faktörleri (ana kaya, iklim, reliyef, vejetasyon, hidrografya ve zaman) sıralamıştır. Türkiye'de toprak teşekkölünde yaz-kış ve gece-gündüz arasındaki büyük sıcaklık farkları, ani ısınma ve soğuma, don ve özölme konularının sebebiyet verdiği mekanik erozyon daha üstün bir rol oynar ve ana kayanın parçalanma ve ufalanmasında başlıca tesiri icra eder. Türkiye'de alüvyonlu sahalar dışında toprak tabakasının genellikle ince kalmasının nedenini Tanoğlu, şu şekilde ele almıştır: "Mekanik erozyon pek derinlere nüfuz edemez, parçalanmış ve ufalanmış kaya kalıntıları alttaki kayayı korur ve mekanik erozyonun daha derine inmesine engel olur".²⁵

Tanoğlu, Türkiye'de yağış azlığına bağlı olarak toprakların nemli memleket topraklarına nazaran daha verimli olduğunu, bunun nedeninin de toprağın içindeki besin ve minerallerin az yıkanmaya bağlı olarak korunması olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda topraktaki besin ve minerallerin yüzeyde kalmasına bağlı olarak toprak derin sürölmemelidir. Bunun yanında yağışlı ve kurak devrelerin arka arkaya gelmesi, Türkiye topraklarının satıhlarının sertleşmesine ve buna bağlı olarak da su ve rüzgar erozyonundan korunmaktadır yönünde görüş belirtmiştir.

23 Tanoğlu, "Türkiye'de Toprak", s. 9.

24 Tanoğlu, "Türkiye'de Toprak", s. 10.

25 Tanoğlu, "Türkiye'de Toprak", s. 10-11.

4. Türkiye'de Toprak Çeşitleri

Çalışmasının bu başlığında Tanoğlu, H. Oakes'un çalışmasından faydalanmak suretiyle Türkiye topraklarını 3 bölge grubu şeklinde ele almıştır. Bunlar: kıyı kuşağı vadi, ova ve deltaları; iç havzalar; dağlık bölgeler.

Kıyı kuşağı vadi, ova ve deltaları: Bu kuşağın Türkiye toprak grupları arasında en verimli, en zengin ve en çeşitli olduğu belirtilmiştir. Bu toprakların genç alüvyon olması, ince ve orta arasında bir tekstür arz etmesi genellikle derin, kireçli ve yüksek bir verim kudretine sahip olmasına neden olan unsurlar örneklerle belirtilmiştir.

İç havzalar: Türkiye'nin en geniş ve en önemli ziraata elverişli, düz veya hafif dalgalı bir topografya arz eden bu topraklar iç havzalar başlığında ele alınmıştır. Az çok sert, kurak ve steptik bir iklimin hüküm sürdüğü alanlar da bu çalışmada örneklerle desteklenmiştir.

Dağlık bölgeler: Yüksek irtifa dolayısıyla kısmen ziraatın yapılmadığı dağlık bölgeler, ayrıca fazla meyil, orman toprak tabakasının inceliği veya doğrudan doğruya çıplak kaya gibi sebepler yüzünden bu toprakların genellikle ekime elverişli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ülkemizde toprak örtüsünün tamamen kalktığı ve değersiz arazinin çok olduğu da vurgulanmıştır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki;

Ord. Prof. Ali Tanoğlu; gerek kitabının, gerekse makalelerinin her bölümünde kelimelerle ifade etmese de ziraat hayatının bir yaşam tarzı olduğunu, ziraatın bir medeniyet simgesi olduğu ve coğrafi şartlarla yakın bir bağlılık içinde bulunduğunu vurgulamıştır. Buna istinaden "Ziraat Coğrafyasının" coğrafyanın temel araştırma konularından biri olduğu anlaşılmaktadır.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun Ziraat Coğrafyasıyla İlgili alışmalarına Bakış

Süheyla BALCI AKOVA

Mesut DOĞAN

Özet

Ord. Prof. Ali Tanoğlu, coğrafyanın çeşitli konularında eserler vermiştir. Bu alışmada Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun ziraat coğrafyasıyla ilgili kitabı ve ziraatla ilgili makaleleri ele alınmıştır. Ord. Prof. Ali Tanoğlu *Ziraat Hayatı* adlı eserinde ziraat tarihini coğrafî bakış açısıyla değerlendirmiş, çapa ziraatı, hayvanların ehlileştirilmesi ve saban ziraatını incelemiştir. Ayrıca eserde orta iklim memleketlerinde ziraat hayatı, ziraatın genel şartları ve yetiştirilen başlıca ürünler ele alınmıştır. Ele alınan başlıca ürünlerin önemi, ana yurtları, coğrafî şartları, ülkeler bazında üretim ve ticaretleri coğrafî bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu “Ziraatimizin Cođrafî Karakterleri ve Başlıca Meseleleri” adlı çalışmada Türkiye'nin iktisadî yapısının sadeliğinden bahsederek ziraatımızın meselelerini açıklamıştır. “Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesi'nin Durumu” adlı çalışmada kurak bölgelerde yapılan “Dryfarming” metodu üzerinde durmuştur. “şeker Kamışı Ziraatı ve Sanayii ve Bu Ziraat Sanayininin Türkiye'deki İmkânları” adlı çalışmada da şeker kamışı bitkisinin tarihi, dünyada yayılma süreci ve Türkiye'de yetişebilme şartları ve sanayisi ele alınmıştır. “La Mécanisation de l'Agriculture en Turquie” yayınında 1950 sonrası ülkemizdeki tarımsal faaliyetlerde mekanizasyon ve sonuçlarını ele almaya çalışmıştır. “Türkiye'de Toprak” adlı çalışmasında ise, toprağın önemini ve Türkiye toprakları hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ord. Prof. Ali Tanoğlu, Ziraat Coğrafyası, Orta İklım Memleketleri'nde Ziraat, Türkiye Ziraatı, şeker Kamışı.

An Overview of Prof. Ali Tanoğlu's Studies on Agricultural Geography

Süheyla BALCI AKOVA

Mesut DOĞAN

Abstract

Ali Tanoğlu has published extensively on various topics of geography. This study deals with his book on agricultural geography and his articles on agriculture.

In his book entitled *Agricultural Life*, Tanoğlu has approached the history of agriculture from a geographical perspective with an analysis of anchor agriculture, domestication of animals and plow agriculture. He has also delved into the agricultural life in countries of mid-latitude climate, the general conditions of agriculture and the main crops. The importance of these crops, their homeland, geographical conditions as well as production and trade have been evaluated on the basis of specific countries from a geographical perspective.

In his article entitled "Geographical Character of Our Agriculture and Major Issues," Tanoğlu has explained the problems of our agriculture with reference to the simplicity of Turkey's economic structure. In another study entitled "Agriculture in Arid Regions and the Status of Konya Region", he emphasized the "dry farming" method in arid regions. The article "Sugar Cane Agriculture and Industry and Opportunities of this Agricultural Industry in Turkey" discussed the history of sugar cane crop, its spread around the world, industrialization and the conditions necessary to raise it in Turkey. In "La Mécánisation de l'Agriculture en Turquie," he tried to address mechanization in agricultural activities in Turkey after 1950 and its results. Finally, in "Soil in Turkey," he provided detailed information about the importance of soil and territory of Turkey.

Keywords: Prof. Ali Tanoğlu, Agricultural Geography, Agriculture in the Mid-Latitude Climate Countries, Agriculture in Turkey, Sugar Cane.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun *Enerji Kaynakları* Kitabı ve Coğrafya Bölümlerinde Enerji Konulu Çalışmalar

İsmet AKOVA*

Giriş

Enerji, insanın uygarlaşması sürecinde etkili olan başlıca maddeler arasında yer alması nedeniyle, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, insanların ilgisini daima üzerine çekmiş ve gelecekte de sahip olduğu önemini sürdüreceği gibi görünmektedir. Sadece sanayi ve tarımsal üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi açısından değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel gereksinimlerin karşılanabilmesi nedeniyle de enerjiye ihtiyaç duyulması, onun aranan ve önemli bir madde olmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanlık için enerjinin taşıdığı bu önem konunun aralarında Coğrafya'nın da bulunduğu başta İktisat olmak üzere, Fizik, Kimya, İşletme, Siyasetbilim, Jeoloji ve Tarih gibi farklı bilim dalları tarafından araştırılmasına ve inceleme konusu olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Bu çalışma esas olarak Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun yazmış olduğu "Enerji Kaynakları" kitabının değerlendirilmesine yönelik olarak kaleme alınmış olmakla birlikte; bir taraftan Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun akademik çalışmalarını genel olarak değerlendirildiği gibi diğer taraftan Türkiye'deki coğrafyacı akademisyenlerin "Enerji" konulu yayınlarını da ortaya koymaya amaçlamaktadır.

Kısa Özgeçmişi

Eski Yugoslavya'nın (bugünkü Sırbistan sınırları içinde kalan) Senica şehrinde 1904 yılında doğmuş olan hocamız Ali Tefik Tanoğlu, 1929 yılında İstanbul

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi, ismetak@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4769-4858.

Darülfünunu Coğrafya bölümünden mezun olmuştur. Fransa'daki Sorbonne Üniversitesindeki lisans eğitimini 1933 yılında tamamlamasının akabinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde görevlendirilmiştir. İki dönem İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı ve bir dönem de İstanbul Üniversitesi Rektörü olarak hizmet veren hocamız, 1974 yılında emekli olduktan sonra 1978 yılında vefat etmiştir.

Yayınları

Hocamızın akademik çalışmaları, ağırlıklı olarak mensubu olduğu beşerî ve iktisadî coğrafya konuları üzerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, fizikî coğrafya konularını ele alan yayınları da bulunmaktadır. “Türkiye'nin Kuraklık İndisleri”, “Ziraatimizin Coğrafi Karakteri”, “Samsun Şehri”, “Misiköy Boğazı”, “Türkiye’de Çiftçi Yoğunluğu Meselesi”, “Dünya Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problemler”, “Türkiye'nin İrtifa Kuşakları”, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi”, “Mısır ve Süveyş Kanalı”, “Şeker Kamışı Ziraatı ve Sanayii ve Bu Sanayiinin Türkiye’deki İmkanları”, “İskan Coğrafyası”, “Türkiye’de Toprak” gibi makaleleri, başta *Türk Coğrafya Dergisi* olmak üzere; *İktisat Fakültesi Mecmuası*, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* ve *Türkiyat Mecmuası* gibi dergilerde yayımlanmıştır.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun akademik üretkenliği yayınladığı çeşitli kitaplar ile de devam etmiştir. 1942 yılında *Ziraat Hayatı*, 1947’de *Türkiye’de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatları* ile 1966 yılında *Beşeri Coğrafyada Nüfus ve Yerleşme* gibi kitaplarını yayınlamıştır.

Hocamızın ilk kitabı ve bu çalışmanın odak noktasını meydana getiren *Enerji Kaynakları* adını taşıyan eserin ilk baskısı 1940 yılında gerçekleştirilmiştir. *Enerji Kaynakları* kitabının daha sonra 1950, 1958 ve 1971 yıllarında ikinci, üçüncü ve dördüncü baskıları da yapılmıştır. *Enerji Kaynakları* kitabının tekrar tekrar basılmış olması sebepsiz değildir. Çünkü; bu konuda yazılan ikinci kitap, yaklaşık yarım asır sonra Prof. Dr. Hayati Doğanay tarafından 1992 yılında yayımlandığı tarihe kadar, *Enerji Kaynakları*'nın, Türkiye’deki üniversitelerin bütün Coğrafya Bölümlerinde “Enerji Coğrafyası” veya “Enerji Kaynakları” adını taşıyan derslerde okutulan temel eser olması ve bugün de coğrafya öğrencilerine kaynak kitap olarak önerilmesiyle ilgilidir.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun ülkemizde enerji konusunda yayımlanan ilk kitap olması nedeniyle, “Enerji Kaynakları” adını taşıyan eserinin tanıtılması çalışmanın temelini oluşturmakla birlikte, Türkiye üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin enerji konusunda yayınladığı kitaplar ile makalelerin listesine de çalışmanın son kısmında yer verilecektir.

Enerji Kaynakları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:124 Coğrafya Enstitüsü No:6

Birinci baskısı 1940, ikinci baskısı 1950, üçüncü baskısı 1958 ve dördüncü baskısı 1971 yılında yapıldı.

Birinci baskının önsüzünde; Türkiye’de bir coğrafyacının ilk defa ele aldığı bir konuda kitap yazan hocamızın ne kadar mütevazı olduğu, “kitabın teknik iddiasının bulunmadığını ve maden kömürü, beyaz kömür ve petrolün sadece coğrafi bakımdan ele alındığını” belirten sözlerinden anlaşılmaktadır.

İkinci baskının önsüzünde; araya giren II. Dünya Savaşı’nın etkileri nedeniyle kitabın ikinci baskısının bu kadar geç çıktığı anlaşılmaktadır. Hatta savaş sonrasında her şeyin yerli yerine oturduğu dahi iddia edilemez. Ancak bu şartlarda bile Hoca, kitabını yenileme ihtiyacını duymuştur. Tanoğlu, II. Dünya Savaşı’nın özellikle petrol ve nükleer enerjinin (genelde enerjinin) ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösterdiğini belirtmektedir.

Kitabın ikinci baskısında da birinci baskının plan ve içeriğinin korunduğunu, ancak sıkıştırılmış ve bu yüzden kapalı kalmış fikirleri açıklama fırsatını bulduğunu belirterek, özeleştiri yapabilme “alçakgönüllülüğünü” gösterebilmiştir.

Üçüncü baskının önsüzünde; “Endüstri memleketleri daha çok endüstrileşmek, bu sahada geri kalmış veya endüstrileşmemiş milletler ise gerçek istikbalin, refahın ve kudretin garantisi saydıkları bu sisteme her ne pahasına olursa olsun katılmak ve bu yolda ilerlemek gayret ve harareti içindedirler”¹ diyerek enerjinin önemine vurgu yapmaktadır.

“Eğer dünya endüstri ekonomisinin durmadan gelişmesi ve bu suretle insanlığın topyekün kalkınarak asgari bir yaşama seviyesine ulaşması isteniyorsa, bu takdirde her şeyden önce kullanılan enerji miktarının artırılması icap eder”² diyerek “ileri görüşlülüğünü” ortaya koymaktadır.

Tanoğlu, sanayi devriminden beri endüstrileşme yolunda enerjinin ne kadar çok önemli olduğunu, sanayileşmiş ülkelerin kişi başına düşen enerji tüketim miktarlarını diğer ülkelerin enerji tüketim miktarlarıyla kıyaslayarak aradaki farkı çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

ABD ve Kanada:8 TET³, Britanya, Belçika, Batı Almanya ve Lüksemburg 5 TET, Sovyet Rusya’nın Avrupa’ya dahil kısmında ve Yeni Zellanda, Avustralya, Güney Afrika Birliği, 2 TET’in üzerinde Asya, Amerika, Afrika ve dünyanın geri kalanında 1 ve 1’in altında iken, Hindistan’da:0,1 TET.⁴

1 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, s. 6.

2 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, s. 7.

3 TET: Taş Kömürü Eşdeğeri Ton

4 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, s. 6.

Dördüncü baskının önsüzünde; kitabın esas olarak öğrencilere yönelik hazırlanmış olduğunu belirterek, daha önceki baskılarda olduğundan farklı olarak üretim, tüketim, sanayii, ticaret ve coğrafi dağılışındaki değişikliklere yer verdiğini belirterek “gelişmelere ne kadar açık olduğunu” ortaya koymaktadır. Yeni istatistikler, grafikler, haritalar, metin değişiklikleri ve ilaveleri “Kabil olduğu kadar açık bir şekilde belirtmeye çalıştım” diyerek bir bilim adamında olması gereken “Mütevazılığı” bir kez daha tekrarlamaktadır.

Enerji Kaynakları kitabı toplam olarak 354 sahifeden oluşmaktadır ve üç ana bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölüm (s. 1-140) “Maden Kömürü”ne ayrılmıştır. Bu bölümde maden kömürünün ısı, enerji ve ham madde kaynağı olarak önemi belirtildikten sonra maden kömürünün karakter ve çeşitleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra maden kömürünün kökeni ve oluşumu irdelenmekte, devamında kömür havzalarının yeryüzündeki dağılışı, bu havzaların bulunduğu ülke açısından olduğu kadar dünya kömürleri bakımından önemleri, havzaların rezerv ve üretim miktarları ve özellikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kömür havzalarının işletilebilmesi için gerekli olan beşerî ve iktisadî şartları da ortaya koyduktan sonra dünya kömür üretiminin coğrafi dağılışı Kıta’lar ölçeğinde değerlendirmektedir. Daha sonra Türkiye’nin işletilmekte olan tek maden kömürü havzası olan “Ereğli-Zonguldak Havzasını” havzanın yeri, sınırları ve kömür bulunan sahalrı, havzanın stratigrafisi ve yapısı gibi fizikî özelliklerini ortaya koyduktan sonra havzanın ekonomik değerini, tarihçesini, üretimini ve işletilmesinin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Kömür bölümü zengin bir bibliyografya ile son bulmaktadır.

İkinci bölümde (s. 141-250) “Beyaz Kömür” olarak isimlendirdiği akarsuların enerji kaynağı olarak önemini vurguladıktan sonra kömür ile hidroelektriği kıyaslamaktadır. Daha sonra hidroelektrik üretiminin doğal şartlarını değerlendirdikten sonra hemen akabinde beşerî ve iktisadî şartlarını irdelemektedir. Dünyanın önemli “Beyaz Kömür” üreticisi olan ülkeleri, onların doğal şartlarını ve bu doğal şartların yarattığı avantajları nasıl değerlendirdiklerini havza havza belirtmektedir. Bu bölüm sonunda da Türkiye’nin bu alanda değerlendirdiği akarsu havzalarını, akarsuları ve barajları ile hidroelektrik santrallerini ayrıntılı bir şekilde konu etmekte ve bölüm kaynakça ile sona ermektedir.

Son bölümde (s. 251-354) ise, “Petrol” konusunu işlemeğe, onun enerji ve hammadde olarak önemini ortaya koyarak başlamaktadır. Daha sonra petrolün içeriği, kökeni ve jeolojisi gibi özelliklerini belirler. Petrol bulunabilecek formasyonların özellikleri ve dünya petrol rezervleri hakkında bilgi verdikten sonra petrol üretiminin teknik ve ekonomik şartlarını irdeler. Devamında dünya petrol üretimini başlıca petrol bölgelerini ve bu bölgedeki önemli ülkeleri, bu ülkelerdeki petrol havzalarını ve bu havzaların önemlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Diğer iki bölümde olduğu gibi üçüncü bölümün sonunda da Türkiye’de petrol

konusuna yer vermiştir. Kitabın bu kısmında Türkiye’de petrol üretiminin tarihçesi verildikten sonra ülkemizdeki petrol sahaları ve rezerv miktarları belirtilmekte ve petrol üretimi ile petrol sanayii ve nakli değerlendirilmektedir. Devamında Türkiye’de petrol tüketimi ile petrol ithalatı konularında durularak, petrolün ülke kalkınması için önemi belirtilmektedir. Bu bölüm de zengin bir bibliyografya ile sona ermektedir. Kitapta sadece dünya enerji kaynakları hakkında değil aynı zamanda Türkiye’deki enerji kaynakları hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

“Maden Kömürü” konusu girişinde kömür dışında petrol, doğalgaz ve nükleer enerji gibi enerji kaynaklarının önemini vurgularken, “bugünün insanı bu kaynaklarla da yetinmemekte, yeni yeni enerji kaynakları aramakta ve bu arada med ve cezirden, deniz ve okyanuslarda dip sularıyla satıl arasındaki sıcaklık farkından, arzın dönüşünden, güneş enerjisinden ve havadaki enerjiden faydalanmaya çalışmaktadırlar”⁵ (Sf:3) diyerek enerjinin ekonomik ve sosyal kalkınma için vazgeçilmez önemine bağlı olarak, sağlanmasındaki zorunluluğa dikkat çekmiş ve günümüzde gittikçe daha fazla önem kazanmakta olan yenilenebilir enerji kaynaklarının önemine daha o yıllarda işaret etmiştir.

Taşkömürünün sanayi devriminde oynadığı rolü ve XX. yüzyılda dünya enerji bilançosundaki yerini irdelerken, 1900’lü yıllarda dünya enerji ihtiyacının karşılanmasında %96 olan kömürün payının 1967 yılında %38’e kadar gerilemesini kömürün öneminin azalışı olarak yorumlamadığı gibi, “maden kömürü bilhassa termik santrallerde elektrik üretiminde enerji kaynağı olarak oynadığı büyük rol yanında, büyük endüstrinin esasını teşkil eden ağır metalürji ve kimya endüstrisinde yakıt ve hammadde rolünü unutmamak gerekir ki, maden kömürü, atom enerjisi de dahil olduğu halde, kendisine rakip diğer enerji kaynaklarının ileride kazanacakları önem derecesi ne olursa olsun, yakıt ve hammadde olarak bu çeşit sanayideki önemini daima muhafaza edecektir”⁶ diyerek kömürün insanlık için önemini azalmadan gerçekte daima var olacağını belirtmektedir.

Ali Hoca, aynı zamanda Türkçeye de son derece hakim olup, Türkçeyi dikkatle ve ustalıkla kullandığının örneklerine kitabında sıkça rastlamak mümkündür: Örneğin maden kömürü - taş kömürü terimlerini kullanırken,

Bu terim ve onun yazılış şekli üzerinde burada küçük bir açıklamada bulunmak faydalı olur. Maden kömürü tabiri yerine son zamanlarda gittikçe daha fazla kullanılmaya başlanan ve benim de bu kitabın ilk tabında kullandığım (taş kömürü, taşkömürü, taşkömür) terimi jeolojik bakımdan doğru ve yerindedir. Ancak konuşma ve yazma dilimizde eskiden beri bu taş (taş kömürü veya taşkömür)’den ziyade (maden kömürü) denilmektedir. Ve bu tabir, fosil kömür aynı zamanda maden olduğuna

5 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 3.

6 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 5.

yahut maden telakki edilebileceğine ve madenden çıkarıldığına göre birincisinden daha az doğru değildir. Ayrıca bu terim iktisadi bakımdan daha anlamlı görülüyor.⁷

Bu nedenlerle kitapta taş kömür yerine icabında bütün çeşitlerini içine alacak fakat; daha ziyade (houille) karşılığı olmak üzere, tercihen maden kömürü terimi kullanılmıştır.

Türkçeye gösterdiği özen:

Ereğli-Zonguldak havzası hakkında yapacağımız kısa tetkike girmeden önce, bu havzaya doğru imtidadı da dahil olduğu halde, havzanın bütününe içine alacak ve yerini daha iyi bir şekilde ifade edebilecek bir ad üzerinde anlaşmak icab eder.⁸

dedikten sonra o güne kadar havzaya; “Ereğli Havza-i Fahmiyesi (Ereğli kömür havzası)”, “Ereğli-Zonguldak Havzası”, “Zonguldak Havzası”, “Ereğli-İnebolu Havzası”, “Şimali Anadolu Havzası”, “Kuzeybatı Anadolu Havzası” ve “Anadolu Havzası” gibi isimler verildiğini belirterek, bu kavram karışıklığına yol açabilecek durumdan sakınmak gerektiğini ve (Ereğli-Zonguldak Havzası) adının en uygun olacağını teklif eder. Dikkat edilecek olursa, hoca çeşitli ve farklı olasılıkları ortaya koyduktan sonra nazik ve kibar bir şekilde “teklif etmektedir”.⁹ Günümüzde havza bu isimle anılmaktadır.

Ali Hoca; Türkiye’deki petrol aramaları esnasında toponomiden de yararlandığını ortaya koymaktadır. Rusların 1916-1917 işgal yıllarında yaptıkları petrol aramalarında ilgilendikleri sahalar hakkında bilgi verirken, aynı zamanda yer isimlerinin değişik kullanımlarına da dikkat çekmektedir.

Pulk ve Neftlik köylerinin adları da petrole ait literatürde bu şekilde geçtiği halde 1/500.000 ölçekli harita ve Türkiye’de meskun yerler kılavuzunda Pülk ve Neftlik olarak geçmektedir. Bu vesile ile Neftlik ve Katranlı adları üzerinde dikkati çekmek yerinde olur. Rusların doğu illerimizde yaptıkları petrol aramalarında toponomiden de faydalanmış oldukları çok mümkündür.¹⁰

diyerek bir taraftan yer isimlerinin Türkçe kullanımlarına diğer taraftan yer isimlerinden yararlanarak sürdürülen araştırmalara dikkat çekmektedir.

Kömür konusunda oluşumu, bulunması ve işletilmesi aşamalarında jeoloji, kimya, iktisat gibi bilim dallarının çalışmalarından yararlanılmış ancak kendini bu alanlara kaptırmamıştır.

7 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 16-17.

8 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 91.

9 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 91.

10 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 332.

İnsana belki de her şeyden fazla önem vermektedir. Sanayi için olduğu kadar uygarlık için de son derece gerekli ve vazgeçilmez olan kömürün aranması, bulunması ve çıkartılması birçok karmaşık ve zor işlemi gerektirmesine rağmen, özellikle çıkartılması aşamasında insanın en önemli rolü oynadığını ifade eden Tanoğlu, “böylece asıl kömür çıkarma işi, dün olduğu gibi umumiyetle basit bir iş ve işletme olarak kalmakta, iş esas itibarıyla işçiye ve elindeki basit aletlere ve onun kol kuvvetine ve maharetine bağlı kalmaktadır” görüşündedir.¹¹

Bu muazzam yeraltı atölyesinin asıl kahramanı işçidir. Madencilerin “kazmacı” dedikleri bu işçi, yani kömür damarıyla karşı karşıya gelen ve bu damardan kömürü kopartan kesen ve düşüren işçi, gerçekten yüzlerce metre toprak altında işini yapmak melekesini kazanmış bir kazancı veya bir taşçıdan başka birşey değildir. Kâh ayakta kâh yan, kâh sırtüstü yatarak elindeki sivri uçlu kazmayı işletebilmesi için her şeyden önce bu işçinin kuvvetli adalelere ihtiyacı vardır. Bunun için de kazmacının iyi kazanması, iyi beslenmesi, maden dışındaki hayatının en iyi, en sıhhi şartlar altında geçmesi ona bu imkanın hazırlanması şarttır. Kömür madeni işçisinin işi ağır, yorucu ve yıpratıcıdır. Bu bakımdan kömür madeni işçisi diğer işçilerle pek mukayese edilemez. Kazmacının kuvvetli adalelerden başka en kısa bir zamanda kâbil olduğu kadar çok ve temiz kömür çıkarma çaresini bulabilmesi için ayrıca mesleki bir bilgiye, tecrübeye de sahip olması ve işini sevmiş ve benimsemiş olması zaruridir.¹²

İşçilik bölümünde Ereğli-Zonguldak havzasındaki statigrafik şartlar gereği üretimin işçi ile yapılması zorunluluğunu ortaya koyduktan sonra kömür üretimini artırmak için mekanizasyona geçişi önerenlere hayret etmektedir. Üretimi artırmak için işçinin sorunları giderilmeli, çalışma şartları iyileştirilmeli, yarı köylü-yarı işçi konumundan çıkartılmalı ve ehliyetsiz işçi çalıştırılmamasını önermektedir.

Maden kömürünün geleceği için ise;

“Maden kömürünün geleceğine dair şimdilik kesinlikle söylenebilecek şey şudur ki, maden kömürü demir ve çelik sanayiinde ve ham madde olarak kullanıldığı dünya endüstrisinde bugünkü önemini gelecekte de koruyacak ve bu sanayii maden kömürünün en önemli tüketim sahalarından biri olarak kalacaktır. Bundan başka kısmen teknolojiadaki ilerleme sayesinde gerçekleştirilen yakıt ekonomisi, kısmen de elektrik talebinin artması ve sahasının genişlemesi sonucu olarak maden kömürü termik elektrik santrallerinde gittikçe daha çok kullanılmaya başlanmıştır ve bu saha maden kömürünün en önemli tüketim sahası olarak görülmektedir.¹³

11 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 40.

12 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 38.

13 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 49.

Enerji kaynakları isimli kitabında aynı zamanda şehir ile de meşgul olmaktadır. 1865 yılından beri kömür üretimi yapılan Ereğli-Zonguldak Havzasındaki Ereğli'nin ve Zonguldak'ın sanayi şehri olmadığını ancak "kömür çıkararak, çıkardığı kömürü yurdun diğer bölgelerine gönderen ve artanı yurt dışına ihraç eden bir havza görünümünde"¹⁴ olduğunu belirtir. Havza ve şehirlerin fabrika bacasından yoksun bulunması Ali Hoca'yı haklı olarak şöyle düşünmeye yöneltir. "Zonguldak bir kömür şehri, bir kömür ihraç limanı ve bir idare merkezidir fakat; bir sanayi şehri değildir."¹⁵ "Ereğli de, yanbaşındaki havzadan habersiz, sanayiden yoksun, ziraat ve hayvancılıkla geçinen, içine kapanık, kendi halinde uyuklayan"¹⁶ bir şehirdir. Ancak her iki şehir Karabük demir çelik fabrikaları (1937), Çatalağzı Termik Santralinin (1949) ve Ereğli demir çelik fabrikasının (1961) kurulmasıyla sanayi şehri kimliğini kazanmışlardır.

Hoca, *Enerji Kaynakları* kitabının ikinci bölümünde enerji kaynağı olarak akarsuların gücünü incelerken, bu bölümün birinci kısmında akarsuların enerji kaynağı olarak önemini ortaya koyar. Akarsuların enerji üretiminde değerlendirilecek bir kaynak olarak önem kazanmasında "Türbin" in icadı, türbinin akarsuyun gücünden (kinetik enerjiden) yararlanarak elektrik üretilmesini sağlarken, 1873 yılında icad edilen dinamo, türbin sayesinde üretilen enerjinin nakledilebilmesine ve istenildiği kadar bölünebilmesine imkan tanınmasıyla akarsulardan elde edilen elektriğin çok daha anlam kazanmasında rol oynamıştır. Böylece tarih boyunca akarsulardan su değirmeni vasıtasıyla yararlanmanın dışında çok daha etkili ve toplumun, sanayinin ihtiyaç duyduğu bir yol bulunmuş olduğunu ifade etmektedir. Ali Hoca, hidroelektrik enerjisi üretimini sağlayacak teknik gelişmeleri ortaya koyduktan sonra; hidroelektriğin köy ve şehirlerde, fabrikalarda, ulaşım araçlarında, elektrokimya ve elektrometalürji sahalarındaki kullanım olanaklarının ne şekilde olduğunu belirtmiştir. Böylece elektrik enerjisinin ekonomik olduğu kadar, sosyal ve politik boyutlarının da bulunduğunu vurgulamış olmaktadır.

Farklı enerji kaynaklarından yararlanmanın farklı etkilerinin bulunduğunu; maden kömürü sanayinin toplulaşmasına, hidroelektrik ise her tarafa dağılmasına neden olmasıyla açıklarken, hidroelektriğin kömür rezervlerine sahip olmayan bazı ülkelerin sanayileşmesine olanak sağladığını belirtmektedir.

Enerjinin sadece endüstriyel faaliyetler için değil, aynı zamanda yerleşme, özellikle de şehir yerleşmesi için de taşıdığı anlamı, şehir içi ulaşım araçları üzerinden örneklendirmektedir:

Tramvay şehir münakalesinde uzun bir zaman hemen hemen rakipsiz bir vasıta olarak kaldıktan sonra, şehirlerde otomobillerin çoğalması üzerine

¹⁴ Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 127.

¹⁵ Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 127.

¹⁶ Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 128.

başlayan yığılma ve yol tıkanmalarının raya bağlı kalması yüzünden başlıca mesulü sayılmış ve birçok büyük şehirlerde kaldırılarak yerine otobüs getirilmiştir. Bununla beraber bu işin biraz aceleyle geldiği, yol tıkanmalarında tramvaylara yüklenen mesuliyetin büyütülmüş olduğu farkına varılmaya başlanmıştır.¹⁷

Hidrolik kaynaklardan enerji üretiminin incelendiği ikinci bölümde hidroelektrik üretiminin doğal şartlarını ortaya koyar. Her şeyden önce iklim şartları ve topoğrafik özelliklerle sıkı sıkıya ilişkili olduğunu belirterek, hidroelektrik üretimini “Kuzey Kuşak”, “Dağlık Bölgeler” ve “Tropikal Kuşak” olarak üç ayrı bölge halinde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, bu üç farklı bölgenin özelliklerini ayrı ayrı ortaya koymuştur.

Hoca üçüncü bölümde hidroelektrik üretiminin bu kez beşerî ve iktisadî şartlarını irdelemektedir. Akarsulardan enerji üretiminin önce bilgi, teknik ve sermaye ile ilişkili olduğunu, daha sonra tüketim alanının (pazar) bulunmasını, uygun bir kârla satılabilmesi gerekliliği üzerinde durur.

Akarsulardan enerji elde edilmesinde en önemli faktörün “akarsuyun debisi” olduğunu, debinin ise iklim, topoğrafya, bitki örtüsü gibi çeşitli parametrelere bağlı değişebildiğini vurgular. Debinin ortaya konmasının (incelenmesinin) son derece nazik (hassas) olduğunu belirtir. Debi düzenlenmesine ilişkin dünyanın farklı ülkelerinin yaptıkları çalışmalardan örnekler verir.

Beyaz kömürün nakli, tavzii ve satışı konusunda çeşitli ülkelerin yaptığı uygulamalardan örnekler verir.

Akarsuların gücünden yararlanarak en fazla elektrik üreten ülkelerin bu imkânı coğrafi özelliklerine borçlu oldukları vurgular. Bu ülkelerin (1) Kuzey Yarı Kürenin 4. Jeolojik Zamanda buzul istilasına uğramış; Kanada, Norveç, İsveç, Finlandiya, ABD'nin kuzeyi; (2) dağlık alanlarda; İsviçre, İtalya, Fransa, Avusturya, İspanya, Eski Yugoslavya, Peru, Şili, Kolombiya; (3) tropikal kuşakta; Japonya, Hindistan, Brezilya, Meksika, Gana gibi ülkeler olduklarını belirtir.¹⁸

Ali Hoca, akarsulardan enerji üretiminde yararlanılabilecek gerçek gücün saptanmasının çok zor ancak çok önemli olduğunu daha o tarihte belirtmektedir. Örnek olarak;

Akarsularını en iyi incelemiş ülkelerden biri olan İsveç'in işletilebilir potansiyel hidroelektrik gücü 15-20 yıl öncesine gelinceye kadar bazı kaynaklara göre 10 milyon kw değer bir takım kaynaklara göre ise 8 milyon kw olarak tahmin edilmekte idi. Oysa İsveç 1967 yılında 10.147 kw hidrolik güç kapasitesine ulaşmıştı.¹⁹

17 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 147-148.

18 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 178-179.

19 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 177-178.

Bütün bunlar hidroelektrik enerji potansiyeli tahminlerinin ne derece yaklaşık ve tahmine temel teşkil eden akarsular hakkındaki bilgi derecesi, tüm akarsuların sayısı ve mecraları boyunca sıralanan kuvvet kademelerinin ve baraj inşasına elverişli sitler; minimum orta ve maksimum akımlarına büyük ölçüde değişebileceğini göstermektedir.²⁰

“Elektrik üretim ve tüketimi refah ve medeniyetin en iyi bir endisidir. Bu itibarla dünyada elektrik üretimi ve tüketiminin artması insanlık için sevinçle karşılanacak bir olaydır. Ancak bu bakımdan kıtalar arasındaki fark çok büyüktür”²¹ diyerek, enerji tüketimindeki bölgeler arası gelişmişlik farklılığına dikkat çeker.

Ülkelerin enerji üretim ve tüketim miktarlarını verirken sadece toplam rakamlarla yetinmeyip, mutlaka kişi başına olan üretim ve tüketimi irdeleyerek daha sağlıklı bir kıyaslama yaptığı gibi ülkelerin gelişmiş düzeyleri hakkında da daha doğru bir fikir sahibi olmamıza zemin hazırlamaktadır.

Daha sonra ABD, Kanada, Norveç, İsveç, İsviçre, İtalya, Fransa, İspanya gibi beyaz kömür memleketlerinin hidroelektrik olanaklarını, sorunlarını, üretim ve tüketim miktarlarını irdelemektedir. Ali Hoca'nın kuzey bölgesi olarak tanımladığı kuşak, Jeolojinin Dördüncü Zamanında buzul istilasına uğramış olduğundan hidroelektrik üretimi için uygun ve benzer doğal şartlara sahiptir:

Topoğrafya buzul aşındırmasının izlerini taşımaktadır. Akarsu mecralarında meyil kırıklıkları, şelaleler, çağlayanlar boldur ve bunların teçhizi kolaydır. Bu bölgede hidroelektrik istihsalini kolaylaştıran diğer önemli unsur göllerdir. Göller akarsuların rejimini tanzim etmektedir.²²

Akarsulardan yararlanma şartlarının bölgeden bölgeye nasıl değiştiği, santallerin güçleri ve üretilen enerjinin nerelerde tüketildiği ülke bazında irdelenmektedir. Sadece istatistik verileri değerlendirmekte kalmaz aynı zamanda çeşitli bölgelerde gelişme sağlanabilmesi daha fazla üretim yapılabilmesinin önerisini de getirir. Örneğin; Norveç'in hidroelektrik özelliklerini belirtirken, “bu nehirler geçtikleri Mjosen ve Oieren gölleri sayesinde büyük bir istikbale namzettir. Bilhassa Vammafos Şelale'si daha iyi teçhiz edildiği takdirde İsveç'in Trollhaettan'ı olabilir”²³ diyerek Norveç'in hidroelektrik potansiyelini İsveç ile kıyaslayabilmekte, bir anlamda yol göstermektedir.

Ali Hoca; sadece hidroelektrik işletmesinin doğal şartlar ile ilgilenmekle kalmayıp, hukuk ile de ilgilenmektedir. Örneğin; “İsveç'te akarsu kuvveti kaynaklarının işletilmesi hızlıca ilerlemiştir. İyi düşünülmüş kanunlar bu işletmeyi

20 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 180.

21 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 183.

22 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 187.

23 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 196.

çok kolaylaştırmıştır”²⁴ der. Kanunların enerji üretimini olumlu yönde nasıl etkileyebileceğini vurgulamaktadır.

Hidroelektrik enerjisi üretiminde devlete de önemli yük düştüğünü ve bunu yapabilen devletlerin üretimlerini arttırdıklarını belirtir. Örneğin;

“İsveç’te devletin kurduğu fabrikalar çok pahalıya mal olmuştur fakat; devlet için kazanç bahis konusu olmadığı için devlet fabrikaları ve tevzi şebekeleri umumiyetle elektrik cereyanını daha ucuza satmaktadır. Hidroelektrik fabrikalarının kuruluşunda devletin öncü oluşunun ve elektriği nisbeten ucuza satışının İsveç’e iki esaslı faydası olmuştur: birincisi ilk kurduğu beyaz kömür fabrikalarıyla belediyelere, özel teşebbüslere örnek olarak onların da aynı ve bazen daha ağır olan tecrübeleri geçirmeden daha kısa yoldan ve daha az masrafla tesisat ve teşkilatlarını vucuda getirmişlerdir. İkinci faydası: Devlet, enerjiyi ucuza satmak suretiyle İsveç’te elektroşimi ve elektrometalurji sanayinin doğmasına inkişafına meydan vermiştir.”²⁵

“Türkiye’de Beyaz Kömür” başlığı altında ele aldığı bölümde; DSI ve EİEİ’nin çalışmalarına göre işletilebilir elektrik potansiyeli 56 milyar kwh olarak verdikten sonra “ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, memleketimizin potansiyel hidrolik enerjisi hakkında isabetli tahminler için vakit henüz erkendir; eldeki bilgiler yetersizdir”²⁶ der. Gerçekten günümüzde potansiyel 127 milyar kwh olarak hesaplanması kaygılarında ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Akarsulardan sadece enerji elde edilmesi boyutuyla değil (enerji kaynakları kitabı olmasına rağmen) genel olarak ülke kalkınmasında nasıl yararlanılabileceği konusunda da görüşler bildirir. Örneğin;

Diğer taraftan yapılan, yapılmakta bulunan ve yapılacak olan bu su toplama bentleri, diğer Akdeniz memleketlerinde olduğu gibi, Türkiye ‘de de üç işe birden hizmet edebilir ve etmektedir. Su taşkın ve baskınlarını önleme, sulama ve hidroelektrik istihsalı. Gerçekten memleketimizin su kuvveti kaynaklarından faydalanmak suretiyle elektrik enerjisi istihsalı ve Türkiye’nin elektrifikasyonu davası, ana davamız olan ve kalkınmamızın temelini teşkil edecek olan büyük su davamızdan, su taşkın ve baskınlarını önleme ve sulama davasından, daha kestirme bir ifade ile suya hakimiyet davasından ayrı bir dava değildir. Dava birdir ve bütündür.”²⁷

Ülkemizdeki barajları; “Sakarya üzerinde SARIYAR HES”, “Kızılırmak üzerinde KIRFANLI ve KESİKKÖPRÜ HES (Şahinkaya ve İnönü barajları İnşa halinde)”,

24 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 199.

25 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 200.

26 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 210-211.

27 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 212.

“Yeşilirmak üzerinde Almus HES (Hasan Uğurlu HES inşaa halinde)”, “Gediz üzerinde Demirköprü HES”, “B. Menderes Nehrinin Akçay Kolunda Kemer HES”, “Boğazçay (Antalya) üzerinde Kepez HES”, “Kovada üzerinde Kovada-I ve Kovada-II HES”, “Göksu üzerinde Göksu HES, Silifke HES, Mut HES, Ermenek HES, Anamur HES”, “Manavgat üzerinde Oymapınar kurulmakta”, “Seyhan nehri üzerinde Seyhan HES, Yüreğir HES”, “Ceyhan üzerinde Ceyhan-I HES (Kızıldaş, Berke, Aslantaş, HES’leri planlama aşamasında)”, “Tarsus üzerinde Kadıncık HES”, “Asi nehri Defne kolu üzerinde Defne HES”, “Fırat üzerinde Keban HES inşa halinde”, “Karakaya HES”, “Taşüstü HES”, “Karababa-Yüksek HES”, “Karababa-Alçak HES proje halinde”, “Hazar gölü gidegeninde Hazar-I ve Hazar-II HES”, “Derme üzerinde (Malatya) Derme HES”, “Girlevik üzerinde (Erzincan) Girlevik HES”, “Tortum gölü ayağı üzerinde Tortum HES”, “Çoruh Irmağı Murgul suyu üzerinde Murgul HES”, “Bendimahi (Van) Engül HES”, “Zilan üzerinde (Van) Erciş HES”, “İkizdere (Rize) üzerinde İkizdere HES (Cevizlik HES tasarı halinde)”, “Değirmen Dere (Rize) üzerinde Visera HES”, “Harşit üzerinde Doğankent”, “Botançayı üzerinde Küçük Botan HES, (Pervari HES inşa halinde)”, “Fırat kolu Çağaçay üzerinde Çağaçay HES” şeklinde sıralayarak hidroelektriğin ülkemiz için ne kadar önemli bir enerji kaynağı olabileceğine vurgu yapmaktadır.

1969 yılında Türkiye köylerinin sadece %7’si elektriğe kavuşmuşken bugün hemen hemen tamamı elektrik kullanmaktadır.

Hidroelektrik bölümünün sonunda “Türkiye’nin enerjisine ihtiyacı büyüktür. Bütün dileğimiz, kalkınmamızın temel taşlarından birini teşkil eden bu ihtiyacın hızla ve su gücü kaynaklarımıza dayanılarak karşılanmasıdır”²⁸ der. Ne yazık ki aynı sorun ve temenni günümüzde geçerliliğini korumaktadır.

“Petrol” konusunu değerlendirdiği kısmın birinci bölümünde; petrolün önem kazanmasına neden olan özelliklerini ve (enerji kaynağı ve ham madde olarak özelliklerini) bu özelliklerini kullanım hayatına yansıtan teknolojik yeniliklerden söz etmektedir. İkinci bölümde; petrolün fiziksel ve kimyasal özellikleri, kökeni ve jeolojisi ve dünya petrol rezervlerini açıklamaktadır. Üçüncü bölümde; petrolün aranması, bulunup çıkarılması, işlenmesi (rafinajı), nakli ve büyük petrol şirketleri hakkında bilgi verir.

Petrol, ABD ‘de iktisadi hayat ve faaliyetlerin motorlarından biri ve başlıcasıdır. ABD bu motorun durmasına hatta duraklamasına, yani petrol üretiminin azalmasına ve petrol tedarikinde herhangi güç bir durumun meydana gelmesine asla dayanamaz. Böyle bir durum her ülkeden çok ABD için büyük bir felaket olur. ABD kendi ülkesinden sonra, önceleri kuzey ve güney Amerika, sonra da bütün dünyada, bu arada en son tetkik ve tahminlere göre petrol rezervi bakımından dünyanın en zengin petrol

28 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 247.

bölgesi olduğu anlaşılan bilhassa Yakın ve Orta Doğu 'da şimdiye kadar bulunan ve ileride bulunması muhtemel olan petrol kaynaklarına ve bu kaynakların bulunduğu bölgeye ve bu bölgenin güvenliğine gösterdiği yakın ilginin başlıca nedeni budur.²⁹

Petrolün ABD sanayi için ne kadar önemli olduğunu vurguladıktan sonra petrole sahip olma konusunda yaptıklarını ve yapabileceklerini (geçmişte Irak-İran, Irak-Kuveyt ve nihayetinde Irak ve Suriye'de yaşananlar değerlendirildiğinde) daha o zaman işaret etmektedir:

Ortadoğu'nun önemini belirtmek üzere sadece şu noktaya dikkati çekelim ki 1968 yılı itibarıyla Ortadoğu'da yalnız Suudi Arabistan veya Kuveyt 'in petrol rezervi aynı yıl ABD'nin tahmin edilen rezervinden iki katından fazla ve tümüyle S. Rusya'nın petrol rezervinin yine iki katına yakındır. İran'ın petrol rezervi ABD'nin veya S.Rusya'nın petrol rezervinden çoktur. İşte bütün bunlar göz önüne alındığında Ortadoğu'nun hayati önemi ve bu bölge etrafında büyük petrol şirketleri ve devletler arasında cereyan eden mücadelelerin mahiyeti ve nedeni daha iyi anlaşılır.³⁰

der günümüzü görürcesine.

Ülkemizdeki Coğrafyacıların “Enerji” Konulu Çalışmaları

Her şeyden önce belirtilmesi gereken önemli bir husus; Türkiye'deki coğrafyacıların enerji konusunda yaptığı yayınların tam, doğru ve eksiksiz olarak belirlenmesinin ne kadar nazik ve güç bir durum olduğudur. Bölümümüz Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı Araş. Gör. Dr. Mustafa Kahraman, Araş. Gör. Merve Zayım ve yüksek lisans öğrencimiz Ufuk Özdemir'in de katkılarıyla azami dikkat, titizlik ve özveriyle gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ulaşılabilen kitap ve makaleler değerlendirmeye alınmıştır. Çeşitli sempozyum, konferans veya benzeri toplantılarda sunulan bildirimlere yer verilmemiş olması, kuşkusuz yapılacak olan değerlendirilmeleri kısmen zedelemekle birlikte burada amaç, coğrafyacıların yaptığı her türlü akademik faaliyetin tam ve doğru bir listesini vermek değil, yapılan çalışmaların yönünün ve ele alınan konuların zaman içinde uğradığı değişikliği ortaya koymaya yönelik olması nedeniyle, dışarıda bırakılan çalışmaların büyük ve önemli bir hataya neden olmayacağı kanaatidir. Değerlendirmelerin bu bilgiler ışığında ele alınmasında fayda olacağı inancındayım.

Enerji kaynakları konusunda ülkemizdeki coğrafyacı akademisyenlerin yayınladığı ilk eser Cumhuriyet dönemi öncesine kadar geriye gitmekte ve 1904 yılında Faik Sabri Duran hocamızın “Elektrik” konusunda kaleme aldığı çalışmasına kadar uzanmaktadır. Günümüzden yüz yılı aşkın bir süre önce elektrik

29 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 302.

30 Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, s. 308.

konusunun değerlendirilmesiyle başlayan yayınlar zaman içinde oldukça geniş bir yelpazede farklı konuları irdelemeye başlamış olmakla birlikte, yayınların yaklaşık olarak %22'sinin “enerji konusunun genel olarak” ele aldığı, en fazla çalışılan ikinci konunun da “petrol” olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha sonra üçüncü sırada “rüzgâr enerjisi” ile “enerji üretimi veya tüketiminin doğal veya sosyokültürel çevre üzerindeki etkilerini” değerlendiren çalışmalar gelmektedir. “Nükleer enerji” ile “hidrolik kaynaklar” sonraki konuları meydana getirmektedir. Çalışmalarda en fazla yer verilen bu ilk altı konudan sonra jeotermal kaynaklar, kömür, enerji jeopolitiği, biyokütle ve yenilenebilir enerji kaynaklarının genel olarak değerlendirildiği yayınlara ağırlık verilmiştir. Özellikle günümüze doğru yaklaştıkça üzerinde yazı yazılmaya başlanan enerji kaynaklarının farklılaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin Kayagazi, dalga enerjisi veya bor hakkında makaleler yazılmaya başlanmıştır.

Yayınlara zaman içindeki seyrini ele almak gerektiğinde ise, değerlendirilen tüm çalışmaların %3 kadarının 1940 yılı öncesine ait olduğu ve tüm çalışmaların %26 kadarının 2000 yılı öncesinde yayımlandığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle yayınların yaklaşık olarak $\frac{3}{4}$ 'ünün 2000 yılı sonrasında kaleme alındığı ortaya çıkmaktadır. Ulaşılabilen bütün kitap ve makalelerin %16'sı 2001-2010, %19'u 1991-2000 ve %39'u da 2011 yılından günümüze kadar geçen süre içinde yayınlanmıştır. Bu veriler değerlendirildiğinde coğrafyacıların 2000 yılı sonrasında enerji konulu çalışmalara öncesine kıyaslanamayacak kadar daha fazla ilgi gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Gelişme sürecindeki ülkemizin kalkınma hamlesinde başarılı olabilmesi için sanayileşmesine, sanayi faaliyetleri ise her şeyden önce enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'nin fosil enerji kaynakları olarak petrol, kömür ve doğalgaz rezervleri açısından son derece sınırlı olan imkânları nedeniyle, bu maddelerin ağırlıklı olarak ithal edilmesini gerektirmektedir. Enerji kaynakları ithalatının bir taraftan ülkemiz bütçesi üzerinde oluşturduğu yük, diğer taraftan enerjide dışa bağımlılığımızın sürekli olarak artması, enerji konusunun daha da önem kazanmasına neden olmaktadır. Yukarıda sözü edilen bütün faktörler XXI. yüzyıl ile birlikte enerji konusunun ülkemiz coğrafyacıları tarafından sıklıkla yazılarında yer verilmesine neden olmaktadır.

Aşağıda Türkiye'deki coğrafyacıların “enerji” konusunda yayınladıkları çalışmalardan ulaşılabilenlere yer verilmiştir.

- Akdemir, İ. O. ve Kuşçu, V., “Küresel Enerji Eksenleri ve Türkiye'nin Coğrafi Konumu”, *Marmara Coğrafya Dergisi (Elektronik)*, 2012, sy. 26, s. 82-107.
- Akova, İ., “Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Dergisi*, 2004 s. 47-73.
- Akova İ., *Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2008.
- Akova, İ., “Development Potential of Wind Energy in Turkey”, *EchoGeo*, 2011, sy. 16.

- Akova, İ., "Energy in Turkey Its Importance As A Secondary Energy Source", *The Science and Education at The Beginning of The 21st Century in Turkey* içinde, Sofya: St.Kliment Ohridski University Press, 2013, s. 514-528.
- Akova, İ., *Enerji Kullanımındaki Değişimler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Akpınar, E. ve A. Başbüyük, "Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz", *Turkish Studies*, 2011, c. 6, s. 119-136.
- Aliağaoğlu, A., "Nükleer Enerji ve Tartışmaları Işığında Türkiye'de Nükleer Enerji Gerçeği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, c. 1, sy. 1, s. 25-39.
- Altunç, M. Tolun ve S. Tolun, Z. Aslan, A. Tokgözlü, *KKTC Rüzgar Enerji Potansiyeli Analizi II*, 2000-2003.
- Altunç, M. Tolun ve S. Tolun, Z. Aslan, A. Tokgözlü, *KKTC Rüzgar Enerji Potansiyeli Analizi III*, 2005-2008.
- Arda, A. M., "Cihan Petrol sanayinde Bir Dönüm Noktası (Petrol Buhranı)" (N. Pervouchine'den Çeviri), *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1932, c. 8, sy. 7, s. 45-64.
- Arslan, F., A. Uzun, "Yenilenebilir Enerji Yatırımlarının Sosyal Kabul Boyutu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, sy. 51, s. 95-116.
- Başkaya, Z., "Bilecik İlinin Rüzgar Enerjisi Potansiyeli ve Metristepe Rüzgar Santrali", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of Academic Social Science)*, 2017, sy. 57, s. 253-276.
- Coşar, Z., "Enerji Kaynaklarımız ve Alışılmamış Enerji Kaynaklarının Ülkemizdeki Yeri", *M.T.A. Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, Ankara, sy. 1-2.
- Çağlar, N., ve A. Tokgozlu, Z. Aslan, *Application of Wavelet in Analyses of Solar Radiation and Solar Energy Potential*, IWW2009, 2009.
- Doğan, M., "Enerji Kullanımının Coğrafi Çevre Üzerindeki Etkileri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2011, sy. 23, s. 36-52.
- Doğanay, H., "Erzurum İlinin Doğal Kaynakları: I. Linyit Yatakları", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 1988, sy. 16-3, s. 109-129.
- Doğanay, H., *Doğal Kaynaklar*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Yayın No:89.
- Doğanay, H., *Ekonomik Coğrafya: Doğal Kaynaklar*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayın No:740, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No: 29.
- Doğanay, H., *Enerji Kaynakları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No: 18.
- Doğanay, H., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 3. Baskı, Konya, 1992.
- Doğanay, H., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası 1*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayın No:737, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No: 26, Erzurum, 1992.
- Doğanay, H., *Ekonomik Coğrafya 2 Enerji Kaynakları*, 2. Baskı, Erzurum: Şafak Yayınevi, 1998.
- Doğanay, H., "Türkiye Taşkömürü Üretimiyle İlgili Kısa Bir Değerlendirme", 2010, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, sy. 5 (1-2), s. 335-348.

- Doğanay, S., “Türkiye’de Madenler ve Enerji Kaynakları”, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Serkan Doğanay ve Mete Alım (eds.), Ankara: Pegem Akademi, 2016, 279 s.,
- Doğanay, H. ve S. Hayli, “Irak’ın Başlıca Coğrafi Özellikleri ve Petrol Yatakları”, *İkinci Ortadoğu Semineri (Dünden Bugüne Irak)*, 2004, sy. 1, s. 231-246.
- Doğanay, H. ve N. T. Altaş, *Doğal Kaynaklar*, 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013.
- Doğanay, H. ve O. Coşkun, *Enerji Kaynakları*, 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.
- Duran, F. S., *Mösyö Elektrik*, İstanbul, 1904.
- Elibüyük, M. ve Y. Güler, “Türkiye Taşkömürü Kurumu’nun Zonguldak İline Etkisi”, *Journal of Worlds of Turks*, 2015, Münih, c. 7, sy. 1, s. 137-159.
- Elmastaş, N., “Türkiye’nin Enerji Sektörü Açısından Şeyl Kaya Gazı Potansiyeli ve Önemi” *Journal of Turkish Studies*, 2015, c. 10/14, s. 291-310.
- Engin, N., “Petrol ve Türkiye”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 1984-85, sy. 30, s. 105-120.
- Engin, N., “Türkiye’nin Petrol Tüketimi Hakkında Bir Not”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1985, sy. 1, s. 181-190.
- Engin, N., “Enerji Kaynağı Olarak Doğalgaz ve Türkiye”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 22, Ocak 2010, s. 233 - 244.
- Engin, N., “Nükleer Enerji Gelecekteki Enerji İhtiyacına Çözüm Olabilir mi?”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 27, Oca 2013, s. 575 - 591.
- Güner, İ. ve H. Koca, “Bodrumun Rüzgar Gücü Potansiyeli ve Bundan Yararlanma Olanaklarının Araştırılması”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1999, sy. 34, s. 73-98.
- Gürsoy, C. R., “Su Kuvveti ve Enerji Tesislerimiz”, *Coğrafya Haberleri*, Ankara, 1959, sy. 1, s. 2-5.
- Harunoğulları, M., “Orta Doğu Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Mücadelesi”, “Middle East Geopolitics and Energy Struggle of The Global Powers”, *Humanitas (Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2017; sy. 5 (9), s. 121- 137, DOI: 10.20304/humanitas.318517, ISSN: 2147-088X.
- Harunoğulları, M., “Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları”, *International Journal of Social Sciences and Education Research Online*, 2017, <http://dergipark.gov.tr/ijsser>, c. 3 (1), s. 146-171.
- Hayli, S., “Rüzgar Enerjisinin Önemi Dünyada ve Türkiye’deki Durumu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, c. 11 (1), s. 1-26.
- İlgar, R., “Ülkemizdeki Nükleer Santral Projeleri”, *Elektrik Elektronik Dergisi*, 1999, c. 5, s. 5-9.
- İlgar R., “Çevre Koruma Programlarında Etkinliği Olan Ülkemiz Enerji Sorununa Yeni Yaklaşımlar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2004.

- İlhan, E., "Türkiye Petrol Araştırmaları", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 1961, sy. 1/2, s. 63-67.
- İlhan, E., "Trakya Havzası, Jeolojisi ve Linyit Yatakları", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 1965, c. 5, sy. 17, s. 227-234.
- İlhan, E., "Türkiye'deki Petrol Aramalarının Bilançosu ve Geleceği Hakkında Bazı Düşünceler", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 1965, c. 5, sy. 16, s. 1061-1076.
- İlhan, E., "Kuzey Batı Anadolu Bitümlü Şist Yatakları", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 1967, c. 6, sy. 2, s. 99-106.
- İlhan, E., "Koçhisar Linyit Sahası", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 1962, c. 3, sy. 9, s. 572-577.
- İlhan, E., "Toros-Zağros Kıvrımları ve Orta-Doğu Petrol Havzaları İle İlişkileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1967, sy. 24-25, s. 14-37.
- İlhan, E., "Avrupa'da Petrol Arama ve Üretiminde Yeni Gelişmeler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1967-68, sy. 24-25, s. 214-231.
- İmat, F., N. Bababeyli ve M. Özdemir, "Radyoaktif Kaynakların Metsamor Nükleer Santrali Bölgesinin Ekoiklim Bakımdan Değerlendirilmesi Güney Kafkasya ve Yakın Çevresi Ölçeğinde", *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, sy. 6, s. 105-122.
- İzbrak, R., "Büyük Sanayide Beyaz Kömürün Mevkii", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Talebe Mecmuası*, İstanbul, 1934, sy. 1, s. 24-33.
- İzbrak, R., "Dünyada ve Türkiye'de Petrol ve Cihan Ekonomisindeki Rollerini II", *Kaynak Dergisi*, Balıkesir, 1941, sy. 101, s. 513-516.
- İzbrak, R., "Su Kuvveti En Büyük Enerji Kaynağımız", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ankara, 1944, c. 2, sy. 4, s. 217-234.
- İzbrak, R., "Yukarı Kızılırmak Bölgesinde Enerji Kaynakları", *Ülkü Yeni Seri*, Ankara, 1944, c. 5, sy. 56, s. 9-12.
- İzbrak, R., "Petrol", *Ülkü Yeni Seri*, Ankara, 1945, c. 7, sy. 79, s. 9-12.
- İzbrak, R., "Türkiye'de Madencilik", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1945, c. 3, sy. 2, s. 213-226.
- Kapluhan, E., "Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Biyokütle Enerjisinin Dünya'daki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 30, s. 97-125.
- Kapluhan, E., "Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Dalga Enerjisinin Dünya'daki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, sy. 5/17, s. 65-86.
- Kapluhan, E., "Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Güneş Enerjisinin Dünya'daki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu", *İstanbul Coğrafya Dergisi*, 2014, sy. 29, s. 70-98.
- Kapluhan, E., "Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Rüzgar Enerjisinin Dünya'daki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu", *Journal of International Social Research*, sy. 7/31, s. 813-825.

- Kapluhan, E., *A Research in The Field of Energy Geography: Geycek (Kırşehir) Wind Power Plant, Tourism Environment and Sustainability*, Cevdet Avcıkurt, Mihaela Dinu ve Necdet Hacıoğlu (eds.), St. Kliment Ohridski University Press, 2015.
- Kapluhan, E., “Nükleer Enerjide Yeni Yaklaşımlar: Toryum ve Enerji Kaynağı Olarak Kullanımı”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, sy. 6/21, s. 29-47.
- Kapluhan, E., “Rüzgar Enerjisi”, *İller ve Belediyeler (Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi)*, 2016, sy. 818-819, s. 22-26.
- Kapluhan, E., “Possible Effect Ofkyoto Protocol on The Energy Sector in Turkey and Place of Turkey in The Protocol Process”, *Recent Researches in Interdisciplinary Sciences*, Recep Efe, Isa Cürebal, Gulnara Nyussupova ve Emin Atasoy (eds.), St. Kliment Ohridski University, 2016, c. 1, s. 109-119.
- Kapluhan, E., “Dünya Enerji Kaynakları Açısından Ortadoğu Petrolleri ve Önemi”, *Yeni Türkiye (Ortadoğu Özel Sayısı)*, 2016, sy. 1/82, s. 452-461.
- Kapluhan, E., “İslam Ülkeleri Enerji İşbirliği Çerçevesinde Trans Anadolu Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Önemi”, *Yeni Türkiye*, 2017, sy. 4/98, s. 487-496.
- Kapluhan, E., “Bor Minerallerinin Enerji Alanında Kullanımı”, *AL-FARABI International Journal on Siences*, 2017, c. M, Mayıs 27, yıl 2, s. 77-94.
- Kapluhan, E., “İslam Ülkeleri Enerji İşbirliği Çerçevesinde Trans Anadolu Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Önemi”, *Yeni Türkiye*, 2017, sy. 4/98, s. 487-496.
- Kapluhan, E., “Rüzgar Enerjisi Uygulamalarına Bir Örnek: Sincik (Adıyaman) Rüzgar Enerji Santrali”, *Journal of International Social Research*, 2017, c. 10/50, 305-322.
- Karabağ, S., “Enerji Kaynaklarının Çıkarımı, Taşınımı, Üretimi ve Kullanılması ile Meydana Gelen Çevre Sorunları”, *Türk Kültürü*, 1998, sy. 36/428, s. 714-725.
- Karabulut, Y., “Hidroelektrik Enerji Üretiminde Fırat Havzasının Önemi”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Ankara, 1993, sy. 2, s. 185-198.
- Karabulut, Y., “Türkiye’de Elektrik Enerjisi Üretimi”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Ankara, 1994, s. 3, s. 53-78.
- Karabulut, Y., *Enerji Kaynakları*, Ankara, 1999.
- Karabulut, Y., *Türkiye Enerji Kaynakları*, Ankara, 2000.
- Karademir, N., E. Toroğlu ve T. Avcı, “Nükleer Enerji Santrallerine Halkın Bakışı: Akkuyu Mersin Örneği”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 2, s. 150-164.
- Karadeniz, V., E. Akpınar ve A. Başıbüyük, “Nehir Tipi Santrallerin Türkiye’nin Hidroelektrik Üretimindeki Yeri”, *Erzincan Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, c. 7, s. 1-25.
- Karadeniz, V., E. Akpınar, A. Başıbüyük, “Nehir Tipi Hidroelektrik Santraller ve Çevresel Etkileri (Reşadiye Hidroelektrik Santralleri Örneği)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, c. 16, s. 95-114.
- Karakuzulu, Z., F. Arıcı, M. Dumansızoğlu, “Doğu Anadolu Bölgesi’nin Biyogaz Enerji Potansiyeli”, *ASOS JOURNAL*, 2017, sy. 39, s. 541-554.

- Kervankıran, İ., “Afyonkarahisar İlinde Alternatif Tarım Çalışmalarına Bir Örnek: Jeotermal Seracılık”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2011, sy. 24, s. 382-402.
- Kervankıran, İ., “Afyonkarahisar İlinde Jeotermal Enerji Kullanımı ve Sorunları”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 2012, sy. 25, s. 108-126.
- Kurter, A., “Sarıyer Hidroelektrik Santrali”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1957, sy. 8, s. 102-103.
- Mutluer, M., “Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye’de Enerji Sektörü”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1990, c. 5, sy. 1, s. 184-214.
- Orhan F., “Baraj Göllerinin Alternatif Ekonomik Faaliyetlerde Kullanımı: Borçka Baraj Gölü Örneği”, *e-Marmara Coğrafya Dergisi (elektronik)*, 2015, s. 380-402.
- Ozener, F. S., “Enerjide Yeni Slogan: Dışa Bağımsız, Yenilenebilir, Temiz”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara, 1991, c. 24, sy. 279, s. 35-37.
- Özav, L., “Gökler Linyit Havzasında Kömür Üretimi”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırmaları*, Erzurum, 1995, sy. 22, s. 55-73.
- Özav, L., “Türkiye’de Jeotermal Enerji ile Isıtılan Kentlere Tipik Bir Örnek: Simav”, *Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 1995, sy. 390, s. 619- 635.
- Özav, L., H. H. Yılmaz ve D. Acar, “Banaz Hamam Boğazı Jeotermal kaynaklarının Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemi”, *13.10.2011, Ulusal, Uşak Sempozyumu*.
- Özgüç, N., “Ekonomik Coğrafya”, *Enerji Kaynakları içinde*, E. Tümertekin (ed.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2926, 1994, s. 319-374.
- Özgen, N. ve S. Karadoğan, “Mekânsal Etkileri Bakımından Hidroelektrik Santrallerin (HES) Swot Analizine Göre İncelenmesi: Alkumru ve Kirazlı Barajları Örneği (Siirt)”, *Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 26, s. 21-45.
- Özdemir, Ü., “Madencilik Yerleşmeler Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Amasra Taş Kömürü İşletmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, sy. 17, s. 291-308.
- Özdemir, Ü. ve M. Oral, “Küresel Enerji Jeopolitiğinde Türkiye: Fırsatlar ve Riskler”, *Journal of History and Art Research*, 2017, c. 6, sy. 4, s. 948-956.
- Özşahin, E. ve Ç. K. Kaymaz, “Türkiye Termal Su Kaynaklarının Coğrafi Açısından Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, sy. 50, s. 25-38.
- Özşahin, E., ve K. Kaymaz, “Rüzgâr Enerji Santrallerinin RES Yapım Yeri Seçimi Üzerine Bir Cbs Analizi Hatay Örneği”, *Tübav Bilim Dergisi*, 2013, c. 6, sy. 2, s 1-18.
- Polat, S., “Hisaralan (Sındırgı-Balıkesir) Termal Kaynaklarının Akuakültür Alanında Kullanımı”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2018, yıl 11, sy. 33, s. 1113-1138.
- Sargın, S., “Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Çevresel Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, c. 2, s. 189-202.
- Sargın, S., “Türkiye’de Jeotermal Enerji Kullanımı ve Sandıklı Örneği”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, c. 1, s. 133-152.
- Sarp, G. ve A. Erener, “Barajların Çevresel Etkilerinin Zamansal ve Mekansal Olarak Uzaktan Algılama İle Değerlendirilmesi: Atatürk Barajı Örneği”, *Geomatik Mühendisliği Dergisi*, 2017, sy. 2/1, s. 1-10.

- Sekin, S., “Dünya Enerji Kaynaklarının Coğrafi Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1996, sy. 31, s. 313-328.
- Sekin, S., “Türkiye’de Petrol”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1998, sy. 2, s. 122-127.
- Sergün, Ü., “Enerji Sorunu ve Kaynaklar”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1984, c. 1, sy. 1, s. 153-163.
- Sergün, Ü., “Das Energie Problem und die Quellen”, *İstanbul Üniversitesi Geography Department Review*, İstanbul, 1987, sy. 1, s. 135-146.
- Sergün, Ü., “Enerji Kullanımındaki Gelişmeler, Sağlandığı Kaynaklar ve Enerji Kullanımının Yeryüzündeki Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1988, sy. 5, s. 45-60.
- Sergün, Ü., “Dünya Enerji Sorununun Çözümü Konusunda Yapay Petrol İmkanları (Bitümlü Şistler, Katranlı Kumlar)”, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Ve Coğrafya Enstitüsü Bülten*, İstanbul, 1991, sy. 8, s. 57-64.
- Sever, R., *Coğrafi Açından Bir Araştırma: Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projeleri ve Çevresel Etkileri*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005.
- Sever, R. ve B. Ünsal, *Harşi (Doğankent) Çayı Vadisindeki Hidroelektrik Santraller (HES) ve Çevresel Etkileri*, Giresun: Harşit Vadisi (Ed. M. Fatsa- M. Özmenli) Dokap Bölge Kalkınma İdare Başkanlığı, 2017.
- Soykan, F. ve M. Mutluer, “Türkiye’de Madencilik ve Maden Yataklarının Coğrafi Dağılışı”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 1995, c. 1, s. 37-56.
- Soylu, H., “Nükleer Enerji Gerçeği ve Türkiye”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2002, sy. 137..
- Soylu, H., Türkiye de Jeotermal Enerji Uygulamaları ve Kozaklı Örneği, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2003, sy. 142, s. 99-120.
- Sür, Ö., “Jeotermal Enerji”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ankara, 1970, c. 28, sy. 3-4, s. 1-37.
- Tandoğan, A., “Dünya Enerji Üretimi ve Türkiye’nin Enerji Sorunu”, *Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1984, c. 1, sy. 1, s. 10-28.
- Tanoğlu, A., *İktisadi Coğrafya: Enerji Kaynakları*, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:6, 1940.
- Tanoğlu, A., *Enerji Kaynakları*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No.6, 1950.
- Tanoğlu, A., *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No.6, 1958.
- Tanoğlu, A., “Development of Water Power in Turkey”, *İstanbul Üniversitesi Geography Institute Review*, İstanbul, 1959, sy. 8, s. 33-46.
- Tanoğlu, A., *İktisadi Coğrafya: Enerji Kaynakları*, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No. 124, Coğrafya Enst.Yay. No: 6, 1971.
- Temurçin, K. ve A. Aliağaoğlu, “Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, sy. 1/2, s. 25-39.
- Temurçin, K., “Ege Bölgesi’ndeki Barajlar ve Ekonomik Önemi”, *SDU. Fen-Ed. Fak., Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, 2003, sy. 8, s. 259-278.

- Timor, A. N., "Hazar Denizi Bölgesi Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları", *Coğrafya Bölümü Dergisi*, İstanbul, 2000, sy. 8, s. 213-236.
- Tokgözlü A. ve Z. Aslan, "Eğirdir Gölünde Rüzgar Enerji Potansiyelinin Etüdü ve Yararlanma Olanakları", *Elektrik Dergisi*, İstanbul, 1995, sy. 86, s. 105-108.
- Tunçdilek, N., "Kır Yerleşmesinde Yakıt Meselesine Toplu Bakış", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1954, sy. 5-6, s. 133-146.
- Tümertekin, E., "Dünya Petrol Sanayii ve Araştırma Bölgeleri", *Coğrafya Dünyası Dergisi*, İstanbul, 1950, sy. 2, s. 127-131.
- Tümertekin, E., "Avustralya'da Petrol", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1954, sy. 5-6, s. 251-252.
- Tümertekin, E., *Sanayi Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No: 22, 1958 (2. Baskı 1960, 3. Baskı 1969).
- Tümertekin, E., *Ekonomik Coğrafya*, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2962, 1994.
- Türkeş, T., "Sürdürülebilir Enerji, İklim Değişikliği ve İnsan", *Çevre ve Mühendis*, Ankara, 1997, sy. 14, s. 11-17.
- Türkeş, T., "Johannesburg Zirvesi ve İklim Değişikliği/Enerji İlişkileri Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Çevre ve Mühendis*, Ankara, 2003, sy. 23-24, s. 44-49.
- Ünalı, E. Ü., "Enerji Ormanlığı (Yeşil Kömür) ve Türkiye", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, sy. 2, s. 45-55.
- Ünlü, M., "Ortadoğu Coğrafyasında Enerji Stratejileri", *Yeni Türkiye*, 2016, c. 1, s. 443-452.
- Yılmaz, M., "Türkiye'nin Enerji Kaynakları", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 2016, s.373-399.
- Yılmaz, M., "Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2012, c. 4, sy. 2, s. 33-54.
- Yılmaz, M., R. Sarı, Ç. Kılıç, "Rüzgâr Enerji Sistemlerinin Sosyal Kabul Dinamiklerini Anlamak", *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2017, c. 15, sy. 2, s. 135-156
- Yılmaz, Ö., *Jeotermal Enerji ve Afyon'da Kullanımı*, Afyon, 1999.

Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun *Enerji Kaynakları* Kitabı ve Coğrafya Bölümlerinde Enerji Konulu Çalışmalar

Prof. Dr. İsmet AKOVA

Özet

Bu çalışma esas olarak Ord. Prof. Ali Tanoğlu'nun birinci baskısı 1940 yılında yapılmış olan *Enerji Kaynakları* kitabının tanıtılması amacıyla hazırlanmıştır. Her ne kadar coğrafyanın gerek fizikî, gerekse beşerî sahalarında yayınlanmış çeşitli kitapları ve makaleleri olmasına rağmen, hocanın değerlendirilen kitabı 1971 yılında yayınlanmış dördüncü baskısıdır. "Enerji Kaynakları" konusunda bir coğrafyacı tarafından Türkçe olarak yazılmış ve yarım yüzyılı aşan bir süreyle ülkemizdeki üniversitelerin hemen hemen bütün Coğrafya bölümlerinde okutulan veya yararlanılan bu yayının, ilk ve tek kitap olma özelliğini uzun süre korumuştur. Kitapta enerji konusu; kömür, petrol ve hidroelektrik özelinde ele alınarak değerlendirilmektedir. Adı geçen enerji kaynaklarının rezervleri ve rezervlerin yeryüzündeki dağılımı, bu dağılımda coğrafi faktörlerin etkisi de ele alınmaktadır. Daha sonra bu enerji kaynaklarının üretim ve tüketim özellikleri incelenmektedir. Kömür, petrol ve hidrolik kaynaklar açısından Türkiye'nin zayıf ve güçlü yönlerini de irdelemektedir. Yazının son bölümünde ülkemizdeki coğrafyacıların enerji konulu kitap ve makalelerine yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ord. Prof. Ali Tanoğlu, Coğrafya, Enerji, Enerji Coğrafyası.

Professor Ali Tanoğlu's 'Energy Resources' Book and Studies on Energy in Geography Departments

İsmet AKOVA

Abstract

Throughout history, energy has had great significance as one of the main resources for the development of human civilization. The need for energy in industrial and agricultural production as well as for the maintenance of social and cultural life has rendered it a highly-desired substance. Due to this significance, energy has been subjected to analysis by multiple disciplines such as geography, economics, physics, chemistry, management, political science, geology and history. While this study was mainly written for the evaluation of the book *Energy Resources* by Ali Tanoğlu, it also includes publications by geographers in Turkey based on energy.

Keywords: Ali Tanoğlu, Geography, Energy, Energy Geography.

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord. Prof. Ali Tanoğlu

Özlem SERTKAYA DOĞAN*

Giriş

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı ilk başkanı olan Ord. Prof. Ali Tanoğlu yaptığı çalışmalarla yurdumuzda modern Beşeri Coğrafya'nın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Tanoğlu, esas itibarıyla çalışmalarını Beşeri Coğrafya konuları üzerinde yoğunlaştırmış ancak Coğrafya'nın çeşitli konularında da araştırmalar yapmıştır.

Tanoğlu'nun başlıca çalışmaları;

1940: *Enerji Kaynakları*, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No: 6, İstanbul.

1942: *Ziraat Hayatı I; Orta İklim Memleketlerinde Ziraat*, İ.Ü. Yay. No.177, İstanbul.

1943: "Malatya Dolaylarında Coğrafi Geziler", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 2, s. 195- 212.

1943: "Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 3-4, s. 288-308.

1943: "Türkiye'de Kuraklık İndisleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 1, s. 36- 41.

1943: "Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", *İktisat Fakültesi Dergisi*, c. 4 sy. 4, s. 321-354.

1944: "Samsun Limanı ve Hinterlandı", *Samsun Üniv. Haftası*, İstanbul, s. 44-71.

1944: "Samsun Şehri", *Samsun Üniv. Haftası*, İstanbul, s. 283-296.

1944: "Malatya Dolaylarında Coğrafi Geziler II", *Türk Coğrafya Derg.*, sy. 5-6, s. 61-84.

1945: "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8, s. 107-118.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, srkydgn@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7435-626X.

- 1946: "Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesinin Durumu", *Konya Üniversitesi Haftası*-, Konya: İ.Ü. Yay. No: 290, s. 85.
- 1947: "Türkiye'nin İrtifa Kuşakları", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 9-10, s. 37-63.
- 1947: *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri*, (E.Chaput'den çeviren), İstanbul: İ.Ü Coğr. Enst. Yay. No: 11.
- 1949: *Enerji Kaynakları*, 2. Baskı, İstanbul: İ.Ü. Coğr. Enstitüsü Yay. No. 6.
- 1952: "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 14, sy. 1-4, s. 129-161.
- 1953: "Bolu-Gerede Arasındaki Çağa Depresyonu Hakkında Küçük Bir Not", (H. İnandık ile), *İ.Ü. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 3-4, s. 198-199.
- 1953: "Bir Buharlaştırma ve Terleme Ölçeği", (Erinç ile), *Coğr. Enst. Derg.*, c. 2, sy. 3-4, s. 3-5.
- 1953: "Mısır ve Süveyş Kanalı", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 3-4, s. 18-47.
- 1953: "İskan Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *Türkiyat Mecmuası*, c. 11, s. 1-32.
- 1954: "Kurzer Bericht Uber Die Çağa-Depression Zwischen Bolu Und Gerede", (H. İnandık ile), *Review*, sy. 1, s. 179-180.
- 1954: "La Geographie De l'Est De l'Anatolie d'apres Sırrı Erinç", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 1, s. 186-189.
- 1954: "Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayi ve Bu Sanayiın Türkiye'deki İmkanları", *İ.Ü. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 5-6, s. 35-45.
- 1954: "The Geography Of Settlement", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 1, s. 1-27.
- 1954: "Doğu Anadolu Coğrafyası", *Coğr. Enst. Der.*, c. 3, sy. 5-6, s. 231-234.
- 1954: "Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu", *Coğr. Enst. Der.*, sy. 5-6, s. 235-237.
- 1956: "The Garsak Gorge And The Sakarya River Diversion", (S.Erinç ile), *İ.Ü. Geo. Ins. Review No: 3*, s. 1-12.
- 1956: "Garsak Boğazı ve Eski Sakarya", (S.Erinç İle), *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 7, s. 17-30.
- 1957: "Misiköy Boğazı", (S.Erinç ile), *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 8, s. 78-82.
- 1958: *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, İstanbul: İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No. 6.
- 1959: "Die Vertielung Der Bevölkerung in Der Türkei", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 5, s. 94-106.
- 1959: "Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 10, s. 1-15.
- 1959: "Devlopments Of Water Power in Turkey", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 5, s. 3-22.
- 1961: *Türkiye Atlası*, (S.Erinç ve Erol Tümertekin ile), İstanbul: İÜ. Coğr. Enst. Yay. No: 30.
- 1962: "La Mecanisation De l'Agriculture en Turquie", *Geo. Ins. Review*, sy. 8, s. 33-46.
- 1963: "Soil in Turkey", *Geo. Ins. Review*, sy. 9-10, s. 38-57.
- 1963: "Türkiye'de Toprak", *İ.Ü. İktisat Fak. Mecmuası*, c. 23, sy. 3-4, s. 194-215.
- 1963: "Türkiye'nin Coğrafi Mevkii ve Bu Mevkii ile İlgili Bazı Meseleler", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 13, s. 50-63.
- 1964: "Coğrafya Nedir?", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 14, s. 3-14.

- 1965: "Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem", *IÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 15, s. 40-59.
- 1966: *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul: İ.Ü. Yay. No: 1183/Ed. Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 45.
- 1969: "Türkiye'nin Coğrafi Mevkii ve Bu Mevkii ile İlgili Bazı Meseleler", *IÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 13, s. 50-63.

Bu çalışmamızda Ord. Prof. Ali Tanoğlu Hoca'nın Nüfus Coğrafyası'yla ilgili yapmış olduğu araştırmalara yer verilmektedir. Bu kapsamda Tanoğlu, "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1945, sy. 7-8, s. 107-118.

"Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1952, c. 14, sy. 1-4, s. 129-161.

"Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, 1959, c. 5, sy. 10, s. 1-15.

"Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, 1965, c. 8, sy. 15, s. 40- 59.

Makaleleri ve 1966 yılında neşrettiği, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I* isimli kitabıyla Nüfus Coğrafyası çalışmalarına yön veren hocalarımızdandır. Yorum ve görüşleriyle araştırmalarını kaleme aldığı dönemlerden günümüze ışık tutan hocamızı saygı ve rahmetle anıyoruz.

1.1945, "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8.

Tanoğlu, "Türkiye'nin en hayati meselelerinden birine, belki de başlıcasına dokunacağımı sanıyorum. Burada ortaya çıkacak olguların nasıl karşılanacağını ve hızla gelişen olaylar bizi aşmadan evvel bunlardan çıkarılabilecek olan pratik sonuçların göz önüne alınıp alınmayacağını bilmiyorum. Bununla beraber benim asıl vazifem meseleyi gördüğüm ve anladığım şekilde, olduğu gibi ortaya koymaktır." ifadesiyle başlayarak kaleme aldığı 'Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi' isimli makalesinde konuyu 3 ana bölümde irdelemiştir. Buna göre;

1.1. Mesele

Tanoğlu bu bölümde, nüfus coğrafyası araştırmalarında istatistiğın önemini belirtmiş ve yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bulguların doğruluğunun, kullanılan istatistiklerin doğruluk derecesine bağlı olduğunu vurgulamıştır.

İlerleyen kısımlarda Türkiye'nin 1935 ve 1940 yıllarındaki aritmetik nüfus yoğunluğunu Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, İtalya, İspanya, Fransa, Almanya, İngiltere, Felemenkte ve Belçika nüfus yoğunluklarıyla karşılaştırmıştır. Bu ülkelere göre aritmetik nüfus yoğunluğumuzun düşük

olduğunu “Türkiye’de nüfus ülkemizin yüzölçümüne göre azdır, Türkiye’de nüfus çok seyrek.” sözleriyle ifade etmiştir.

Tanoğlu çeşitli bilim adamlarının (iktisatçı, ziraatçı, istatistikçi, sosyolog ve coğrafyacı) genel görüşlerine yer vererek; Türkiye’de toprağın çok olmasına karşın, bu toprağı işleyen işçi sayısının az olduğunu, 1935 (21) ve 1940 (23) yılı aritmetik nüfus yoğunluğumuza göre dönemin bilim ve idare adamlarının “Türkiye’de arazi boldur ve toprak kıtlığı yoktur” ortak görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ancak Tanoğlu araştırmasında genel görüşün tersine Türkiye’nin birçok bölgesinde işlenen toprak azlığı ve darlığından bahsetmektedir. Bu konuda özellikle toprak mülkiyeti durumunu incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Meseleyi “bugün ekili ve dikili topraklarımızın yüzölçümüne ve bu topraklardan elde edilen verime göre çiftçi nüfusumuzun fazlalığına, çiftçi nüfusumuzun sayısına göre ülkemiz içinde ve görünüşe göre ekilmeye elverişli oldukça geniş toprakların yanında ekili ve dikili topraklarımızın darlığına ve bu topraklardan alınan verimin azlığına atfedeceğim” sözleriyle özetleyen Tanoğlu, çalışmanın ikinci bölümünde nüfus yoğunluğu konusunu ele almıştır.

1.2.Nüfus Yoğunluğu (Aritmetik Yoğunluk)

Bölüm nüfus yoğunluğu tanımıyla başlamakta ve nüfus yoğunluğu verilerinin coğrafi incelemeler için olduğu kadar, sosyal ve ekonomik araştırmalar için de önemli olduğu vurgusuyla devam etmektedir. Ancak Tanoğlu “bir memlekette nüfus yoğunluğunun az veya çok, diğer bir ifade ile zayıf veya kuvvetli olması ekonomik bakımdan çok şey ifade etmez: Ne ekonomik elverişli bir durumu, ne de elverişsiz ekonomik bir sıkıntıyı, ne de bir bolluk veya ferahlığı ifade eder” demektedir. Bu görüşünü ABD, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, İsveç, Norveç, Brezilya, Bolivya, Venezuela, Irak, İran, Afganistan, Çin ve Hindistan’ın nüfus yoğunluklarıyla karşılaştırmalı olarak açıklamaktadır. Aritmetik nüfus yoğunluğunun ortalama bir ifade olduğunu ve her ortalama gibi gerçekten az çok uzak olduğunu belirten Tanoğlu, Türkiye aritmetik nüfus yoğunluğunu ele alarak, dönem itibarıyla nüfus yoğunluğumuzun 23 olduğunu ancak Türkiye’nin muhtelif bölgelerinde bu değer farklılıklar gösterdiğini açıklamaktadır. Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine ait nüfus yoğunluk değerlerini inceleyerek, Türkiye’de nüfus yoğunlukları bakımından seyrek ve sık yoğunluklu bölgelerin varlığından bahsetmektedir. Tanoğlu bu bölümde özetle “bir memleketin nüfus yoğunluğunu gösteren rakamlar bütün memlekette bir kilometre kareye düşen nüfus sayısını ifade eden ne nüfusun o memleketin kapladığı bütün topraklara eşit olarak dağıldığını farzeden realiteden az çok uzak sanal endişelerden ibarettir.” demektedir. Tanoğlu’na göre aritmetik nüfus yoğunluğu, nüfusun niteliğinden çok niceliğiyle alakalı bir kavram olduğundan ekonomik özelliklerin açıklanmasında tek başına asla yeterli bir kaynak oluşturmamaktadır.

1.3. Çiftçi Nüfus Yoğunluğu veya Tarım Yoğunluğu

Aritmetik nüfus yoğunluğunu; nüfusla geçinme kaynakları arasındaki bağlantıları açıklamak bakımından çok kusurlu bir vasıta olarak tanımlayan Tanoğlu bu konuda özellikle çiftçi nüfus yoğunluğunun önemi üzerinde durmaktadır. "...hemen her memlekette geçinmenin ve zenginliğin ana kaynağı olan ekili ve dikili toprakların her kilometre karesine düşen nüfus sayısı hesaplanırsa nüfus optimumunu takdir bakımından hakikate çok yakınlaşmış olur" diyen Tanoğlu, nüfus sayısı ekili ve dikili toprakların yüzölçümüne bölünürse çok daha sağlıklı verilere ulaşılacağını vurgulamaktadır. Türkiye'nin yansira Kanada, ABD, Romanya, Bulgaristan, İspanya, Fransa, Hindistan, Almanya, İtalya, Belçika, İsveç ve İngiltere nüfus verilerini karşılaştırmış ve aritmetik nüfus yoğunluk değerleriyle çiftçi nüfus değerleri arasındaki farklılıkları açıklamıştır.

Tanoğlu çalışmasının sonuç kısmında ise Türkiye'nin nüfus yoğunluğunun aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından dönem itibariyle seyrek olarak nitelendirilmesine karşın, çiftçi nüfusu itibariyle sık hatta aşırı derecede sık olarak tanımlamaktadır. Türkiye yıllık nüfus artış oranının %20 olduğunu ifade ederek meselenin önemini vurgulayan Tanoğlu çözüm olarak; ekili ve dikili toprakların genişletilmesi ve bu topraklardan elde edilen verimin arttırılmasını ayrıca gelişen endüstriye bağlı olarak çiftçi nüfusunun şehirlere göç etmesi gerektiğini önemle belirtmektedir.

2. 1952, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 1-4, sy. 14.

Tanoğlu çalışmanın giriş kısmında ilk Rus istila dalgasıyla başlayıp 1950'ye kadar geçen sürede Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göç hareketlerinin genel değerlendirmesini yapmıştır. Buna göre; 1950 yılına kadar Türkiye ile Bulgaristan arasındaki anlaşmalara istinaden Bulgaristan'da yaşayan Türkler, her yıl istedikleri vakitte mevcut malları, hayvanları ve serbestçe tasfiye etmek hakkını taşıdıkları gayrimenkullerinin satış bedellerini beraberlerinde getirmek suretiyle ülkemize göç etmişlerdir. 1938 senesine kadar her yıl bu şekilde 1000-1500 göçmen kabul eden Türkiye'ye 1939 yılında 17.777 göçmen gelmiştir. Sonraki dönemlerde, Bulgaristan'ın uyguladığı politikalar neticesinde her yıl Türkiye'ye göçmenler gelmeye devam etmiştir. Ancak Bulgaristan Türkiye'ye gelmek isteyen göçmenlerin mal varlıklarına el koyarak yüzbinlerce kişiyi zor durumda bırakmıştır. Tanoğlu bu durumu "...Türkiye üzerine bir tazyik yapmak, Türkiye'yi güç bir duruma sokmak, ekonomisini sarsmak, sosyal nizamını bozmak, belki de bu vesileden faydalanarak memleketimize ajanlar sokmak ve nihayet Bulgaristan'da mevcut, bilhassa hudutlarımıza yakın mıntukalardaki Türk ekalliyetini bertaraf etmekti." sözleriyle açıklamıştır. Karşılaşılan bu durum karşısında Türkiye'nin milletlerarası hak ve hukuk karşısında kendini koruma girişimleri ve sonucunda da ilk olarak 6

Kasım 1950, ikinci kez de 8 Kasım 1951 tarihinde Türk- Bulgar hududunu kapatmaya kadar gelişen süreç, Tanoğlu tarafından ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Çalışma; Bulgaristan'da Türkler, Göçmenlerin Türkiye'ye gelişleri ve kendilerine yapılan yardımlar, Göçmenlerin iskânı, muvakkat barınma ve kat'i iskan alt başlıklarıyla geliştirilmiştir.

2.1. Bulgaristan'da Türkler

Çalışmanın bu bölümünde Bulgaristan'da yaşayan Türkler, bunların miktarı, hayat tarzları ve yaşadıkları bölgeler ile bu bölgelerin coğrafi özellikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda Tanoğlu, beş asırdan daha uzun bir süre Osmanlı hakimiyet ve idaresinde bulunan Bulgaristan'da Türklerin ilk geldikleri dönemden itibaren şehir ve köylerde hissedilen imar ve beşeri peyzaj üzerindeki etkilerini belirtmiştir. Türklerin önce Bulgaristan'ın doğu kısmına, özellikle buradaki ovalara yerleştiğini belirten Tanoğlu daha sonra kuzey ve güneyden ilerleyerek batıya doğru Tuna, Tunca ve Meriç nehirleri boyunca yerleştiğini açıklamıştır. Türkçe coğrafi isimler ve kurdukları köy, kasaba ve şehir adlarına istinaden oldukça geniş bir alanda yaşayan Türklerin bölgede son derece etkin oldukları da vurgulanmaktadır. Tanoğlu bu bölümün ilerleyen kısımlarında tarihi kaynaklardan ve Bulgar istatistiklerinden elde ettiği verileri değerlendirmiş ve Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusu hakkında bilgiler vermiştir. Bununla birlikte bölgede yaşayan Türklerin meşgul oldukları iş kolları hakkında da oldukça önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre “son tehcir neticesinde memleketimize gelmiş bulunan göçmenlerin meslek grupları itibariyle terkiibinden anlaşılacak olacağı üzere, bir ziraat memleketi olan Bulgaristan'da Bulgarların büyük kısmı gibi, Bulgaristan'daki Türk ekalliyetinde büyük ekseriyetini çiftçiler teşkil eder. Bunlar yerine göre, kâh büyük ve toplu köyler teşkil edecek surette birbirine bitişik, kâh dağınık köyler halinde bağ ve bahçelere serpilmiş şekilde kaba kerpiç, tuğla, taş veya ahşap evlerde ve kendi arazi parçaları üzerinde yaşayan, çalışan ve bununla geçinen küçük arazi sahibi çiftçilerdir.” ifadesini kullanan Tanoğlu, tarımsal faaliyetler kapsamında; çiftçi-hayvancı, çiftçi, tütüncü, arıcı, ipek böcekçi, bağcı ve bahçıvan olarak sınıflanan Türklerin geri kalan kısmının da şehir ve kasabalarda yaşayıp küçük sanat veya küçük ticaretle meşgul olduklarını belirtmektedir. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ziraat tekniklerinin çok ileri bir seviyede olmadığını ancak Anadolu köylüsünün tekniğinden farklı ve bazı bakımlardan üstün olduğunu ifade eden Tanoğlu, bu iki farklı tekniğin yan yana gelmesiyle daha üstün bir zirai teknik doğacağını da öngörmüştür. Ona göre, “...her iki tarafın faydalanacağı muhitimiz şartlarına uygun daha üstün bir zirai teknik doğacak ve memleketimiz ziraati, kazandığı yeni kuvvetli kollardan başka, bundan da ayrıca faydalanacaktır.”

2.2. Göçmenlerin Türkiye'ye Gelişleri ve Kendilerine Yapılan Yardımlar

Bulgaristan'dan 1950-1951 yılları arasında 154.393 göçmenin geldiğini belirten Tanoğlu çalışmanın bu bahsinde, gelen göçmenlerin yaşadıkları toprakları son derece ağır şartlar altında terk etmek mecburiyetinde bıraktıklarını ifade etmektedir. Türkiye bu durum karşısında uluslararası camiadan destek beklemiş ancak ABD dışında kuvvetli bir yardım görememiştir. Bu dönem ABD Marshall yardımları kapsamında 30 milyon Türk lirası destek sağlarken diğer tüm devletlerden ancak 250 bin Türk lirası yardım geldiğini belirtmiştir.

Tanoğlu; dönem itibariyle genel siyasi durum ve bunun neticeleriyle Demir Perde ülkelerinin Türkiye ve diğer Batı Dünyası ülkelerine karşı tutumları hakkında da görüşlerini paylaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanmış anlaşmalara göre “muhacirlerin beraberlerinde menkul mallarını ve hayvanlarını götürmek ve gayri menkullerini serbestçe tasfiye etmek hakkını haiz oldukları” halde Bulgaristan hükümeti tarafından Türk göçmenlere bu haklardan faydalanma imkânı verilmediği, bütün varlıklarının gasp edildiği ve son derece yoksul bir halde ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldıklarını ifade etmiştir. Tabi ki bu durumu, yani başka bir ifadeyle Bulgaristan hükümetinin uyguladığı insanlık dışı politikaları “...soğuk harbin kötü ve şiddetli bir şekli” (Tanoğlu,1952:141) olarak tanımlayan Tanoğlu, buna karşılık Türkiye'nin her zaman tüm samimiyet ve kuvvetiyle Hür Dünya'nın safında yer aldığını ve başlıca koruyucusu olduğunu belirtmiştir.

Göçmenlerin iskân meselesi, Tanoğlu'nun konunun en ince ayrıntısına kadar planlı bir şekilde yürütülmesi hususundaki görüşleriyle açıklanmaktadır. Buna göre; göçmenleri adeta “...fakir bir sofraya gelen davetsiz misafirler” (Tanoğlu,1952:143) olarak tanımlamış ve ancak bu misafirleri olabildiğince en iyi koşullarda ağırlamak gerektiğini de belirtmiştir. Tanoğlu'na göre dönem şartları itibariyle Türkiye'nin en zayıf tarafı gelişme halinde bulunan ve bu sebepten çok nazik bir durum arz eden ekonomisidir. Böyle bir durumda dışarıdan gelecek göçmen nüfus başarılı bir iskân politikası uygulanmaması halinde mevcut durumu daha da zora sokacaktır. Bunun için acil çalışmalar yapılmalı ve iş olanaklarını artıracak, tarım alanlarını genişletecek uygulamalar devreye girmelidir. Tanoğlu bu konuda, “...fakat bunun için daha önce şimdi yaptığı gibi orman ve mera aleyhine değil, çorak topraklarını sulamak ve bataklıklarını kurutmak suretiyle ziraate gerçek manada yeni arazi kazanmak, hektar başına alınan verimi arttırmak yani ekstansif ziraaten entansif ziraate geçmek ve nihayet yeni fabrikalar açmak suretiyle gelecek göçmenlere hayat seviyemizi düşürmeden yeni geçinme kaynakları hazırlamak şarttır ki, bu da her şeyden önce Türkiye'de mevcut olmayan kapitale bağlıdır” (Tanoğlu,1952:143) demektedir. Bu konuda görüşlerini ifade

ederken, ekonomik anlamda ciddi yardıma ihtiyaç duyduğumuzu da vurgulayan Tanoğlu, dış politikamızda özellikle batı dünyasına etkili bir şekilde durumun aktarılması gerektiğini belirtmektedir.

Göçmenlerin iskân edilmesi konusunda mevcut mevzuatın uygulandığını ve göçmenlerin bu süreçte yaşadıkları aşamalar hakkında bilgiler veren Tanoğlu; vergi muafiyetlerinden ve askerlik hususunda kendilerine tanınan kolaylıklardan ayrıca hükümet tarafından göçmenlere tahsis edilen tarım arazilerinden bahsetmektedir. Aynı zamanda kurulmuş olan “Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği” adlı derneğin göçmenlere sağladığı nakdi ve ayni yardımların önemini vurgulamaktadır. Birlik vasıtasıyla toplanan paraların bir kısmının nakit olarak dağıtıldığını bir kısmının da Aydın, Konya, Eskişehir, Seyhan ve İstanbul’da yaptırılan göçmen konutları için sarf edildiğini belirtmiştir. Kızılay’ın da etkili bir şekilde çalışmalara dâhil olduğunu ifade eden Tanoğlu esas desteğin, kat’i iskânları gerçekleştirilinceye kadar, göçmenleri evlerinde misafir eden Türk köylüsü tarafından sağlandığını önemle vurgulamıştır.

2.3. Göçmenlerin İskânı (Muvakkat Barınma ve Kat’i İskân)

Tanoğlu çalışmanın bu bölümüne Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen 160 bine yakın göçmenin iskân edilme mevzusunda karşılaşılan bazı sorunlardan bahsederek başlamıştır. Muvakkat barındırma işlerinin kısa sürede başarılı bir şekilde gerçekleştirildiğini belirtirken, kat’i iskân konusunun daha uzun bir süreçte ve daha ayrıntılı çalışmalar sonucu gerçekleştirilmesi kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Tanoğlu bu görüşünü “...çok daha uzun ve esaslı anket ve tetkiklere ve bunlara müstenit daha önce kararlaştırılmış bir iskân siyaseti ve hazırlanmış bir iskân planına ihtiyaç gösteren davanın, kısa zamana sığdırılması mümkün olmayan bütün çalışmalar, gayretler ve bunlara müsteniden ortaya atılmış program ve planlara rağmen maalesef meçhul kalmıştır” (Tanoğlu,1952:149) şeklinde ifade etmiştir. Aynı zamanda iskân işlerinden sorumlu kişilerin ve makamların şimdiye kadar (1950 öncesi) bu konuya gereken önemi pek vermedikleri hususunu da belirterek eleştirilerini ortaya koymuştur. Tanoğlu’na göre 1950 yılına kadar sağlıklı ve uygulanabilir bir göç ve iskân planı ve politikasının çoktan oluşturulmuş olması gerekir idi. Ancak 1950 yılı itibarıyla karşılaşılan bu göç dalgasını dönemin hükümetinin özverili çalışmaları ve en çok da köylüden aldığı destekle son derece başarılı bir şekilde organize ettiğini de takdirle belirtmektedir. “...Kanaatimce Hükümet bu çeşit bir dava karşısında yapılması icap eden ve mümkün olan her şeyi düşünmüş ve yapmış ve vaktinde aldığı seri ve isabetli kararlar ve tedbirler sayesinde, belki de yakın tarihimizde ilk defa olarak, muhacir iskânı mevzuunda karşılaştığı ve içinde çalışmak mecburiyetinde kaldığı şartlar hesaba katılırsa, nispeten başarılı bir neticeye ulaşmıştır.” (Tanoğlu,1952:150) cümlesiyle görüşünü ifade etmiştir.

Tanoğlu bu bölümün ilerleyen kısımlarında göçmenlerin önce geçici ve daha sonra da kesin olarak iskân edileceği sahalarn belirlenmesinde yaşanan

aşamalardan söz etmektedir. Buna göre ilk önce Edirne, Tekirdağ, İstanbul ve İzmir’de misafirhanelerde barındırılan göçmenler buralarda resmi formaliteler tamamlandıktan sonra, bir müddet daha misafir olarak kalacakları mahallelere sevk edilmişlerdir. Bu arada kat’i iskân için hükümet aralıksız çalışmalara devam etmektedir. Alınan prensip kararına göre kat’i iskânların da olabildiğince aynı mahallelerde yapılması sonucuna varılmıştır. Prensipde alınan bu karara rağmen göçmenlerin yerleştirilebilecekleri farklı alanların da tespit edilebilmesi amacıyla çeşitli etütler yapılmıştır. Buna istinaden her vilayete kabul edebilecekleri göçmen miktarı sorulmuş ve mevcut köy, kasaba ve şehirlere ilaveler yapılması veya yeni köyler kurulması yönünde çeşitli kararlar alınmıştır. Tanoğlu çalışmasını elde ettiği istatistiksel verilerle güçlendirerek göçmenlerin yerleştirileceği illerle ilgili iki tablo ve mekânsal dağılımlarını gösteren iki harita hazırlamıştır. Tanoğlu, her ilin kabul edebileceği göçmen aile sayısının belirlenmesinde kriter olarak aritmetik nüfus yoğunluğu yerine fizyolojik veya zirai nüfus yoğunluklarının kullanılmasının daha isabetli olacağını da vurgulamıştır. Bu konudaki görüşlerini “...yüzölçümü, nüfus miktarı ve ikincisini birinciye bölmek suretiyle elde edilen aritmetik veya global kesafet, bu türlü bir hesap ve tertibe mesnet olamazlar. Bunların yerine bir mıntukanın kaldırabileceği nüfus miktarının tayininde kriter olarak çok daha sarih olan kesafeti, fizyolojik kesafet ve gelen göçmenlerin çoğu çiftçi olduğuna göre, zirai kesafet gibi nosyonlara başvurulsaydı, kanaatimce çok daha başka ve doğru neticelere varılabilirdi” (Tanoğlu,1952:154) şeklinde özetlemektedir.

Göçmenlerin barınma meselelerinin çözümü konusunda da iki farklı ev tipinin belirlendiğini ifade eden Tanoğlu, bu evlerin inşasında da hem Türk köylüsünün hem de göçmenlerin elbirliğiyle çalıştığını belirtmiştir. Bununla birlikte göçmenlere yeni hayatlarını daha hızlı ve olabildiğince rahat bir ortamda kurabilmeleri için hükümetin yaptığı yardımlardan söz etmiş bu bağlamda; arazi tahsisleri, zirai alet ve vasıtalar ile tohum yardımı da dâhil olmak üzere pek çok imkânın sunulduğundan bahsetmiştir.

Tanoğlu çalışmasının sonuç kısmında, yaşanan tüm zorluklara ve maddi imkânsızlıklara rağmen hükümetin ve halkın özverili çalışmaları neticesinde göçmenlerin iskân meselesinin çözümlendiğini ancak gelebilecek yeni göçmenlere de hazırlıklı olmamız gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda esaslı etütlere dayanan sağlıklı iskân plan ve politikalarımızın oluşturulması gerektiğini ısrarla vurgulamış aynı zamanda da uluslararası ilişkiler kapsamında özellikle batı dünyasının dikkatini çekecek dış politikanın kuvvetlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

3. 1959, “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, c. 5, sy. 10.

Tanoğlu bu çalışmasında bir grup öğrencisiyle birlikte 1935 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerini baz aldığı ve Nokta metodunu kullanarak oluşturduğu Türkiye nüfus dağılışı gösteren haritasını yorumlamıştır. Haritanın tamamlanmasıyla

ortaya çıkan, nüfusun mekânsal dağılışıını sebepleriyle irdelemiş ve genel bir takım sonuçlara varmıştır.

Tanoğlu konuya öncelikle neden Nokta metodunu kullandığını ve Nokta metodunun Gölge veya Renk metoduna göre üstünlüklerini ve farklı kullanım durumlarını izah ederek başlamıştır. “Tamamen mücerret bir kavram olan matematik veya global dediğimiz nüfus kesafetlerinin hesabı ve haritaya dökülmesi, haritanın mikyası ile değişen bir çok teknik problemler ihtiva etmektedir. Nüfus kesafeti esasen gerçekte münasebeti olmayan, zihnin yarattığı mücerret bir kavramdır ve bu itibarla sadece endikatif bir değeri haizdir. Gölge veya renkle gösterilen kesafet haritalarında halli gereken başlıca mesele, aslında nüfus dağılışı gibi son derece düzensiz ve kesintili bir vakanın ortalama yayılışının gösterilmesidir” (Tanoğlu,1959:5). “Bizim tercihan kullandığımız Nokta metoduna ve bu metotla vücuda getirdiğimiz haritaya gelince; bu harita gölge veya renk metoduyla yapılan haritalara bir takım üstünlükler arz ediyor. En açık üstünlük nüfusu, tamamını değışle bile çok büyük bir kısmını, gruplandırma tarzıyla birlikte gerçek ikamet mahallerinde göstermesi itibariyle realiteye uyması veya iyice yaklaşmasıdır” (Tanoğlu,1952:131) şeklinde özetlediği görüşleri günümüzde de nüfus haritalarını oluştururken dikkatle üzerinde durduğumuz hususlardır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Tanoğlu, nüfus miktarlarının ne şekilde gösterildiğine ve hesaplama yöntemlerine değinmiştir. Farklı ölçeklerdeki haritalar ve “Meskun Yerler Kılavuzu” istife edilen başlıca kaynakları oluşturmaktadır. Haritanın yapılışına dair teknik açıklamalardan sonra mekânsal dağılımı yorumlayan Tanoğlu, bölgeler bazında nüfusun yoğunlaştığı ve seyrekleştığı alanları belirterek sebeplerini açıklamıştır. Haritada ilk bakışta göze çarpan karakteri; dağınıklık, düzensizlik ve şiddetli kesafet farklılıkları olarak nitelendirmiş ve bu durumun gelişmesinde esas olarak topografya, yükselti, iklim, toprak ve su kaynaklarının dağılışı gibi fiziki coğrafya şartlarının etkili olduğunu ancak ziraat, sanayi, ticaret, ulaşım ve yerleşme tarihi gibi beşeri coğrafya şartlarının da göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle Tanoğlu'nun daha çok determinist bir bakış açısıyla konuyu değerlendirdiğini, makalenin sonuç kısmında yer alan “...Nüfus dağılışı üzerinde eskiden beri tesirini göstermiş, halen de göstermekte bulunan ve tesirleri devam edecek olan aynı zamanda statik faktörler diyebileceğimiz fizik faktörlerdir. Türkiye nüfusunun dağılışıında hali hazırda fizik faktörlerin tesiri galiptir ve nüfusun bugünkü dağılışıında daha ziyade bu faktörler inikas etmektedir” (Tanoğlu,1952:15) şeklindeki yorumundan yola çıkarak ifade edebiliriz. Çalışmanın ortaya konulduğu yıllar Türkiye'nin pek çok ekonomik sektörde henüz atılımlara yeni başladığı ve bir çok bölgede pilot uygulamaların geliştirildiği dönem idi. Özellikle zirai faaliyetlerde ekstansif metotların hakim olduğu, sanayi faaliyetlerinin yeni gelişmeye başladığı, ticaretin küçük ölçeklerle

yapıldığı, ulaşım sistemlerinin ve imkanlarının kısıtlı olduğu ve kentleşme sürecinin başlangıç aşamasında olduğu bu zaman diliminde fiziki şartlar doğal olarak nüfus dağılımında en etkili rolü oynamıştır.

4. 1965, “Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, c. 8, sy. 15.

Çalışma başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar I-Nüfus Artışı ve II- Nüfus Problemi kısımlarıdır. Tanoğlu, “Nüfus hareket halinde her an ve durmadan değişen bir olaydır. Doğum, ölüm, göç gibi olaylar neticesinde dünyada yaşayan insanların sayısı her an değiştiği, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da durmadan değişmektedir” (Tanoğlu, 1965: 40) ifadesiyle nüfusun tanımını ve özelliğini belirterek başladığı I. bölümde genel itibariyle XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda dünya nüfusu hakkında kıtalar ölçüsünde bilgiler vermektedir. Ancak daha çok tahminlere dayanan bu verilerin XIX. yüzyıl ortalarında dünyanın daha çok dolaşılmaya başlanması ve tanınması neticesinde nispeten güvenilir olmaya başladığını da belirtmektedir. Bu dönemde özellikle Avrupa kıtasında yer alan bazı memleketlerde resmi nüfus sayımlarının yapılmaya başlanması, giderek fazla tanınan Amerika ve Asya kıtaları için yapılan tahminlerin daha sağlıklı olması güvenilirliği artırırken, Afrika ve Okyanusya kıtaları hakkında yapılan nüfus tahminleri için aynı ifadeyi kullanmak pek mümkün görünmemektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında XX. yüzyılda dünya nüfusu hakkında bilgiler veren Tanoğlu, “Dünya nüfusunun çok büyük bir kısmını içine alacak şekilde resmi nüfus sayımları çoğalmış, beşeriyet dünyasının her tarafında sondajlar, anketler yapılmış, nüfus hakkında istatistikler, etütler artmış ve bütün bunları toplayan emin kaynaklar ortaya çıkmıştır” (Tanoğlu, 1965: 43) diyerek nispeten daha sağlıklı verilere ulaşılabildiğini açıklamıştır. En önemli kaynaklar arasında gösterdiği Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Demografik Yıllıklar ve İstatistik Yıllıkları bunların başlıcalarıdır. Günümüzde de söz konusu kaynaklar (United Nations Statistical Office- <https://unstats.un.org>) nüfus araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Tanoğlu nüfus sayımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte sayım yöntemlerinin ülkeden ülkeye değişiklikler gösterdiğini ve farklı zaman aralıklarında yapıldığını da belirterek nüfus gibi hassas ve sürekli değişim içinde olan bir unsur hakkında çalışmanın zorluklarından da bahsetmektedir. Hem geçmiş dönemlere ait nüfus tahminlerini (1650-1750, 1850-1900) ve hem de 1937, 1950, 1961 nüfus verilerini kullanarak XX. asrın sonunda dünya nüfusunun 6 milyarı bulacağını ve hatta aşacağını öngörmüştür.

Çalışmanın II. kısmını oluşturan Nüfus Problemi bahsinde Tanoğlu konuya, Thomas Malthus’un nüfus teorisini açıklayarak başlamaktadır. Malthus’un nüfus prensipleri hakkındaki görüşlerini, gıda maddeleri ve nüfus artışı oranlarıyla ilgili endişelerini irdeleyen Tanoğlu bu görüşlerin daha sonra ortaya atılan pek çok nüfus teorisinin de kaynağını oluşturduğunu belirtmiştir. II. kısım, Zamanımızda

Nüfus Artışı, Nüfus Artışının Nedenleri, Nüfus Artışının Seyri, Demografik Dönem, Nüfusta Denge Meselesi, Optimum Nüfus ve Gelecekte Dünya Nüfusu alt başlıklarıyla ele alınmıştır. Tanoğlu bu kısımlarda hızlı nüfus artışına neden olan başlıca olayın, doğum oranları aynı kalırken, özellikle tıbbi ve farmakolojik gelişmeler neticesinde ölüm oranlarının düşmesiyle ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda görüşlerini “Nüfusun, bilhassa son iki asırda aşırı bir hızla artmasının sebebi, doğumun eski kuvvetli nispetini muhafaza etmesine karşılık, tıp ilminin on dokuzuncu asırdan beri devam eden olağanüstü yeni buluş ve müdahaleleriyle sağlık şartlarının gittikçe düzelmesi, bilhassa eski devirlerde insanlar arasında pek büyük tahribat yapan veba, kolera, tifo, tifüs, çiçek gibi salgın hastalıkların önüne geçilmesiyle ölüm nispetinin azalması ve bu suretle insan ömrünün uzamasıdır.” (Tanoğlu, 1965:51) ifadesiyle belirtmiştir. Nüfus artışının seyri konusunda ise, ekonomik bakımdan nispeten ileri ve zengin ülkelerin doğum oranlarında azalma, buna karşın geri kalmış ülkelerde de doğum oranlarının çok yüksek olduğunu vurgulamış, geri kalmış ülkelerde de zamanla yaşam ve eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak doğum oranlarında düşme olacağı beklentisini açıklamıştır. Optimum nüfus seviyesine ulaşmak ve bu değeri korumak her ülkenin hedefidir. Ancak günümüzde de uygulanan nüfus politikalarına rağmen optimum nüfusa sahip ülke yok denecek kadar azdır. Geri kalmış ülkeler günümüzde de yüksek olan doğum oranlarını düşürmeye çalışırken, gelişmiş ülkeler ise neredeyse sıfır seviyesinde olan doğum oranlarını yükseltme çabasındadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise, nüfus artış hızlarını kontrol altında tutma ve nüfuslarının niteliksel olarak yükselmesi yönünde politikalar uygulamaktadırlar. Gelecekte Dünya Nüfusu kısmında; “Yeryüzünde nüfusun alabildiğine artmasına engel olacak ve dünyanın barındırabileceği azami nüfus sayısını tayin edebilecek ana faktör, bu nüfusun yiyeceğini sağlayan zirai kaynaklardır; yani esas itibarıyla yeryüzünde ziraate elverişli toprakların yüz ölçümü ve bu toprakların verim kabiliyetidir” (Tanoğlu, 1965: 57) ifadesiyle konuya ilişkin görüşlerini belirtirken, dünyanın besleyebileceği azami nüfusun hesaplanmasıyla ilgili hususları da açıklamıştır. Dikkat edilmesi gereken ilk nokta yeryüzünde ziraat sahalarının kapladığı alan ve ne şekilde arttırılabileceği ile tarımsal üretimi arttırma yollarının neler olduğu, ikincisi ise, bir kişinin beslenmesi için ihtiyaç duyulan ziraat sahasının büyüklüğünün ne olduğudur. Yaptığı hesaplamaların ayrıntılarına çalışmasında yer veren Tanoğlu, Robert R. Kuczinski'nin tahminine uygun olarak dünyanın kabaca 10-12 milyar insanı açlık tehlikesi olmaksızın barındırabileceğini öngörmektedir. Ancak bu nüfusu besleyebilecek potansiyele sahip olunmasına karşın yine de genel yaşam şartlarını zorlaştıracaklarını belirtmiş ve var olan sıkıntıların daha da artabileceğini vurgulamıştır.

5. 1966, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I, İstanbul.*

Nüfus ve yerleşme coğrafyası konusunda temel eserler arasında yer alan bu kitabın nüfus coğrafyasıyla ilgili olan bahsi, kitabın birinci kısmını oluşturmaktadır. Çalışma konumuz itibarıyla, kitabın sadece bu bölümü ele alınmıştır.

Birinci kısım, yedi alt bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Bölüm: Coğrafya'da Nüfus
2. Bölüm: Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem
3. Bölüm: Nüfus Yoğunluğu
4. Bölüm: Yer Yüzünde Nüfusun Dağılışı
5. Bölüm: Seyrek Nüfuslu Bölgeler
6. Bölüm: Sık Nüfuslu Bölgeler
7. Bölüm: Türkiye Nüfusu

5.1. Coğrafya'da Nüfus

Tanoğlu bu bölümde insan ile doğa arasındaki ilişkilerde ve karşılıklı etkileşimlerinde beşeri coğrafyanın önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda; yeryüzünde yaşayan insan sayısı, mekânsal dağılışı, nüfus hareketleri ve nüfusun niteliğinin oldukça önemli olduğunu da belirtmiştir. Ancak araştırmalarda sadece nüfus üzerinde yoğunlaşmanın ve coğrafyanın ağırlık merkezini nüfus coğrafyasına kaydırmanın da yanlış olduğunu "...coğrafyanın objesi tabiatın doğrudan kendisi olmadığı gibi, doğrudan doğruya insanın kendisi de değil, insan ile tabiat arasındaki münasebetlerdir" (Tanoğlu, 1969:30) sözleriyle ifade etmektedir. Mekânın ihmal edilmesi halinde coğrafi düşünce tarzından ve coğrafi prensiplerden uzaklaşılacağını; demografi, sosyoloji, sosyal antropoloji ve tarih gibi diğer disiplinlerin etkisi altında kalınacağını önemle vurgulamıştır.

5.2. Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem

Kitabın bu bölümünde yer alan bahis, 1965 yılında "Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem" adı altında *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölüm Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15'te yayımlanmış olan makaledir. Buna istinaden ilgili bölümün değerlendirilmesi makale olarak yapılmıştır.

5.3. Nüfus Yoğunluğu

Tanoğlu kitabın bu bölümünde "...insan topluluklarının saha çevreleri içinde, bu çevre ile münasebetleri dahilinde incelemekten ibaret olan coğrafyanın temel kavramlarından biridir" (Tanoğlu, 1969:54) şeklinde tanımladığı nüfus yoğunluğu kavramını üç başlık altında ele almıştır.

Bunlardan birincisi Aritmetik veya Global yoğunluktur. Öncelikli olarak hesaplanma şeklini belirtmiştir. Toplam nüfusun arazi toplamına bölünmesiyle

elde edilen bu değerin esasında son derece sübjektif bir anlam taşıdığını, coğrafi çalışmalarda kesinlikle bir temel teşkil edemeyeceğini ancak genel bir fikir vereceğini dünyadan örneklerle açıklamıştır. Eleştirilerinde en önemli kısım ise aritmetik nüfus yoğunluğunun dünya genelinde nüfusun eşit olarak dağıldığı gibi bir izlenim vermesidir. Oysa nüfus hem dünya genelinde, kıtalar arasında, hem de ülke içinde eşit bir şekilde dağılmamaktadır. "...dünyada yaşayan insanların bütün yer yüzünde düzenli ve eşit bir şekilde yayıldıkları farz edilerek zihnin yarattığı bir muta olup tabiatıyla bunun gerçeğe bir ilgisi yoktur" (Tanoğlu, 1969:55) sözleriyle net bir şekilde görüşlerini ifade etmiş, ilerleyen kısımlarda "...Aritmetik yoğunluklar değil kıta veya memleket, vilayet ölçüsünde dahi nüfusun gerçek dağılımını büyük ölçüde maskeleyen ve bu itibarla coğrafi değer ve ifadelerini kaybetmektedir" (Tanoğlu, 1969:57) ifadesini kullanmıştır. Ancak aritmetik nüfus yoğunluğunun hesaplanması hususunda bir öneride bulunmuş ve il nüfuslarının yoğunluk hesaplarında şehir nüfuslarının çıkarılmasını ileri sürmüştür. Tanoğlu'na göre bu nispeten daha anlamlı bir değer taşır.

İkinci olarak Fizyolojik nüfus yoğunluğu kavramını ele almış ve eksik gördüğü hususları açıklamıştır. Nüfus sayısı ile ekili dikili toprakların yüz ölçümü arasındaki oranla ifade edilen fizyolojik nüfus yoğunluğu Tanoğlu'na göre aritmetik nüfus yoğunluğundan çok daha anlamlıdır. Ancak bu hesaplama yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli noktanın nadasa bırakılan toprakların hesaplama dışında tutulması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda görüşlerini "...Türkiye'nin 1960 nüfus sayımına göre 27.754.830 kişiyi bulan nüfusu, aynı yıl, nadasa bırakılan topraklar dâhil, 251.670 kilometre kareye varan ekili-dikili ve ekilebilir topraklarına bölünürse 110 rakamı bulunur... her yıl nadasa bırakılan ve 79.480 kilometre kareyi bulan toprakları çıkarmak gerekir. Bu takdirde Türkiye nüfusu kalan 172.190 kilometre kareden ibaret olan her yıl fiilen faydalandığımız topraklara (ekili tarla, meyve ve sebzelik, bağ, zeytinlik) bölünürse 161 rakamı elde edilir ki Türkiye'nin asıl fizyolojik yoğunluğunun bu olması gerekir" (Tanoğlu, 1969:62) ifadesiyle vurgulamaktadır. Tanoğlu fizyolojik nüfus kavramını da aritmetik nüfus yoğunluğuna göre daha anlamlı bulmakla birlikte, bazı yönlerden eksik olduğunu düşünmekte, bu nedenle soyut ve yetersiz olarak nitelendirmektedir. Eleştirilerinde bütün milletlerin kendi ülkeleri dâhilinde ekime elverişli topraklarla değerlendirildiğini ancak bu durumun günümüzde farklılaştığını, özellikle ekonomik seviyesi yüksek ülkelerde tarımsal ürünlerin ithal edildiğini, ayrıca toprakların verimlilik durumlarının, uygulanan zirai yöntemlerin ve alınan ürün miktarının hesaplamada göz önünde bulundurulmadığını dolayısıyla fizyolojik nüfus yoğunluğunun da sübjektif ve soyut olduğunu belirtmiştir.

Nüfus yoğunluğu kavramlarından üçüncü ise, Zirai nüfus yoğunluğudur. Tanoğlu'na göre; çiftçi nüfus yoğunluğu olarak da nitelendirilen zirai nüfus yoğunluğu insanla toprak arasındaki ilişkileri ortaya koymak bakımından daha doğru bir tercihtir. Ziraat ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kırsal nüfusun toplamının

ekili dikili alanlara bölünmesiyle elde edilen bu rakam ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Tanoğlu çalışmasında dünya geneli zirai nüfus yoğunluğunun yanı sıra kıtalar ölçeğinde ve Türkiye, Yunanistan, İtalya, İspanya, Bulgaristan, Macaristan, Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Hindistan ve Çin gibi örnekler eşliğinde ülke bazında değerlendirmeler de yapmıştır. Tanoğlu, "... zirai yoğunluk, aritmetik ve fizyolojik yoğunluk endekslerinin gizlediği bir çok olayları yüzeye çıkarmakta ve bu suretle insan ile toprak arasındaki münasebetleri ve muhtelif ülke ve bölgelerin demografik, sosyal ve ekonomik durumları hakkında daha açık, gerçeğe daha yakın bir fikir vermektedir" (Tanoğlu, 1969:67) ifadesiyle zirai yoğunluğun açık üstünlüğünü belirtmekle birlikte, bu hususta da bazı eksikliklerin olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu yoğunluğun hesaplanmasında da fizyolojik yoğunluk olduğu gibi; toprakların vasfı ve verimlilik dereceleri, uygulanan ziraat sistemleri ve yetiştirilen ürünler ile hayvancılık faaliyetleri de hesaba katılmalıdır. Ayrıca ziraata elverişli topraklara belli bir oranda çayır ve otlaklarında katılması gerekmektedir.

Tanoğlu daha sağlam bir öneri olarak "genel ekonomik yoğunluk" kavramını ileri sürmüştür. Bu kavram dâhilinde yer altı ve yer üstü tüm ekonomik kaynaklar ile denizel kaynaklar ve sanayi, teknolojik gelişme, bilgi, sermaye, işgücü vb. unsurlarında ele alınması gerektiğini ifade etmiş, ancak bu varlıkların objektif bir şekilde hesaplanamayacağını da vurgulamıştır. Bu nedenle genel ekonomik yoğunluğu hesaplamının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir.

5.4. Yeryüzünde Nüfusun Dağılışı

Tanoğlu bölümün giriş kısmında dünya nüfus dağılışı haritası incelendiğinde insanların dünyanın her yerine dağıldığını ve buralarda daimi veya geçici yerleşim üniteleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Darwin, Ratzel ve Vidal de La Blanch'in konuyla ilgili görüşlerine yer vererek konuyu ele almıştır.

4. Bölümü oluşturan Yeryüzünde Nüfusun Dağılışı bahsini Tanoğlu, iskanın sınırları, yeryüzünde nüfus dağılışının ana çizgileri ve nedenleri, nüfus dağılışı etkileyen faktörler, nüfus dağılışında başlıca bir faktör olarak göçler, nedenleri ve izleri ile eski göçlerin izleri ve yolları alt konu başlıkları dâhilinde değerlendirmiştir.

Bu kapsamda iskânın sınırları belirlenirken etkili olan hususlar ve iskânın kuzey sınırı, güney sınırı ile yükselti sınırları ele alınmıştır.

Çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla iskânın kuzey sınırına göre bütün Avrupa'nın ve Asya'nın kuzey kısımları sınır içinde kalmaktadır. Güney yarımkürede ise sınırın daha açık bir şekilde olduğunu belirtmiştir ancak, kutuplara doğru sınırların kesin ve mutlak olmadığını da ifade etmektedir. İklim ve iklimin bitki örtüsü üzerindeki etkisinin iskânın sınırlandırılmasında kuvvetli bir etkiye sahip olduğunu belirten Tanoğlu "şu halde iskânın kutup sınırlarını tayin eden faktör iklim olmakla beraber, iklimin bu tesiri mutlak ve doğrudan doğruya değil, daha

ziyade bitki örtüsü üzerine yaptığı tesir dolayısıyla. Denilebilir ki, kutuplara doğru toprağın bütün yıl boyunca donmuş halde bulunduğu, kar ve buzla örtülü kaldığı ve bitki hayatının durduğu yerde genel olarak iskan da durur” (Tanoğlu, 1969:71) ifadesini kullanmıştır. İskânın kuzey ve güney sınır hattından sonra ele alınması gereken iskânın yükselti sınırınıdır. Tanoğlu bu konuda da iklimin önemini vurgulamış ve dağların daimi kar sınırının başladığı yerde iskânın durduğunu belirtmiştir. Yüksekçe çıkıldıkça insanoğlunun yaşamını engelleyen diğer faktörlerden de bahseden Tanoğlu, basınç azalması, güneşlenmenin çoğalması ve sıcaklığın her yüz metrede ortalama 0,56 C° azalmasının yükseltiye bağlı olarak iskânı sınırlandıran etkenler olduğunu ifade etmektedir.

Yeryüzünde nüfus dağılışının ana çizgileri ve nedenleri incelendiğinde, nüfus dağılışını etkileyen faktörler coğrafi, tarihi ve insanın menşei ile ana yurdu meselesinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Coğrafi faktörler arasında iklim, rölyef, deniz ve coğrafi mevki Tanoğlu'nun vurguladığı temel etkenlerdir. İfade ettiği üzere;” ...daha ziyade soğuk, kurak, sıcak ve aynı zamanda yağışlı uç iklim kuşaklarında nüfusun azalmasına, seyrekleşmesine karşılık, subtropikal ve orta iklim kuşaklarında nüfus sıklaşmakta ve dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı bu iklim kuşaklarında yığılmış bulunmaktadır” (Tanoğlu, 1969:73) ve aynı zamanda “...yeryüzünde nüfusun dağılışında coğrafi faktörlerin tesiri çok kuvvetli ve açıktır. Coğrafi faktörler, diğer beşeri bir çok olaylarda olduğu gibi, nüfus dağılışı olayında da hâkim bir rol oynayan faktörlerdir” (Tanoğlu, 1969:75). Tarihi faktörler ile insanın menşei ve ana yurdu meselesi de coğrafi faktörlerle birlikte nüfus dağılışını etkilemektedir. Özellikle Eski ve Yeni Dünya nüfus büyüklükleri konusuna açıklık getiren Tanoğlu, Pleistosen'den itibaren yaşanan gelişim sürecini ayrıntılarıyla ele almıştır.

Nüfus dağılışında başlıca bir faktör olarak değerlendirdiği göç olayını ayrı bir başlık altında değerlendiren Tanoğlu ilk önce insanoğlunun merak duygusunu giderme gayreti neticesinde ve daha sonra da bir takım zorunluluklar sebebiyle sürekli bir yer değiştirme ve hareket halinde olduğunu ifade etmektedir. İlk göçlerin coğrafi şartlarla kombine halde geliştiğini ve yiyecek bulma ihtiyacıyla geliştiğini ancak daha sonra depremler, su baskınları, yangınlar gibi diğer etkenlerin de devreye girdiğini belirten Tanoğlu, sonraki dönemlerde sedanter hayatla birlikte hızlı bir nüfuslanma sürecinin yaşandığını ve demografik baskının da göç üzerinde etkili olduğunu izah etmektedir.

5.5. Seyrek Nüfuslu Bölgeler

Tanoğlu seyrek nüfuslu bölgeleri, kutup bölgeleri, yüksek dağlar, çöller ve ekvatorial bölgeler şeklinde sınıflandırmış ve çalışmanın bu bölümünde her birini ayrı ayrı değerlendirmiştir. Kutup bölgelerini hayattan yoksun (indlandsis) ve hayat imkânı olan bölgeler olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirmiştir. İndlandsis dışındaki sahalarda nüfusun son derece seyrek olduğunu Avrupa, Asya ve Kuzey

Amerika'nın kuzeyini kaplayan saha olarak nitelendirmiştir. Tanoğlu, "...kutup bölgelerinde insan hayatı sağlam temellere dayanmamakta ve sporadik bir karakter arz etmektedir" (Tanoğlu, 1969:100) ifadesiyle, bu bölgelerde az sayıda yaşayan insanların, oldukça zor şartlar altında yaşamlarını idame ettirdiklerini belirtmiştir. Dağlık bölgeler, sıcak ve soğuk çöller ile ekvatorial bölgeler de coğrafi şartların sunduğu insan yaşamını zorlaştıran unsurlar sebebiyle (iklim, su kaynakları, bitki örtüsü ve toprak yapısının olumsuz şartları ile ulaşımın elverişli olmaması, tarımsal faaliyetlerin yapılamaması veya son derece kısıtlı imkânlarla yapılması vb.) yerleşme için tercih edilmeyen seyrek nüfuslu sahalardır.

5.6. Sık Nüfuslu Bölgeler

Tanoğlu bu bölümde; önceki bölümde ele aldığı; iklim, topografya, bitki örtüsü, hidrografik özellikler ve toprak yapısı gibi nüfus dağılımında etkili olan başlıca doğal unsurların yanı sıra; nehirler ve denizleri de ele almış, bunların bir sahanın nüfuslanmasındaki etkilerini açıklamıştır. Aynı zamanda yine önceki kısımda ele alınan beşeri faktörlerin yanı sıra, büyük nüfus yoğunluklarını doğuran tarihi, ekonomik ve hatta psikolojik faktörlerin de önemini belirtmiş ve ayrıca Çin, Hindistan ve Avrupa'nın nüfus miktarı ve nüfusun dağılışı ile genel nüfus yapısı ve bu yapının oluşmasında etkili olan doğal ve beşeri faktörleri inceleyerek sık nüfuslu bölgeler hakkında görüşlerini ifade etmiştir.

5.7. Türkiye Nüfusu

Tanoğlu, Türkiye nüfusunu; nüfus artışı, nüfusun yaş gruplarına göre dağılışı, şehir ve köy nüfusu, nüfus yoğunluğu ve nüfusun dağılışı alt başlıkları içinde değerlendirmiştir.

Bu kapsamda öncelikli olarak temel veri kaynağı olan nüfus sayımları bahsine atıf yapmış ve ilki 1927, ikincisi 1935 yılında yapılmış olan ve bundan sonra da her beş yılda bir düzenli yapılan sayımların sonuçlarını kullanmıştır. Tanoğlu'nun eserini hazırladığı dönem itibarıyla en güncel nüfus verisi 1965 yılına ait olanıdır. Bilindiği üzere 2000 yılına kadar aynı sistemde (de facto) devam eden nüfus sayımlarımız 2007 yılından itibaren farklı bir sisteme (de jure) geçmiş ve yıllık bazda hesaplanmaya başlanmıştır. 1927'den 1965 yılına kadar geçen sürede nüfusun artış hızı, yaş gruplarına göre dağılışı, şehir ve köy nüfusunun değerlendirilmesi, nüfus yoğunlukları (aritmetik, fizyolojik ve ziraî) ve nihayet nüfusun dağılışı özelliklerinin açıklanması beş yılda bir yapılan bu sayım neticelerine göre yorumlanmaktadır.

Nüfusun üç temel bileşeni doğum, ölüm ve göçtür. Doğum ve ölüm miktarları doğal nüfus artış hızını belirlerken, göç dışarıdan katılanlarla veya araştırma sahasını terk edenlerle nüfus miktarında değişikliğe sebep olur. Tanoğlu Türkiye nüfusunun, 1927-1965 yılları arasında hızlı bir şekilde arttığını belirtmektedir. Bu görüşünü "...1927-1965 zaman süresi içinde kaydettiği büyük artış tabii bir artıştır; yani ölümün gerilemeye başlamasına karşılık, doğumun eski tabii kudret

ve hızını muhafaza etmesinin bir neticesidir ve bu itibarla her şeyden önce nüfusumuzun gençlik ve hayatîyetinin bir ifadesidir. Bu artışta tabii artış dışında göç gibi hariçten nüfus katılması şeklinde diğer faktörlerin payı azdır” (Tanoğlu, 1969:185) ifadesiyle belirtmektedir.

Nüfusun yaş gruplarına göre incelenmesi ve dağılışın yorumlanması nüfus çalışmalarında ele alınan önemli konu başlıklarındandır. Demografik yapının özelliklerinin irdelenmesinde, nüfus piramitlerinin oluşturulmasında ve nüfusun sosyo-kültürel ve ekonomik durumunun ifadesinde, yaş gruplarının ve hatta nüfusun cinsiyet oranının bilinmesinin önemi büyüktür. Tanoğlu bu konuda yaptığı çalışmalar neticesinde, Türkiye nüfusunun %49,6’sının 0-19 yaş aralığında olduğunu, buna karşın 60 yaş ve üstü grubun ise toplam nüfus içindeki payının ancak %6,5 olduğunu hesaplamıştır. Buna istinaden Türkiye nüfusunu genç nüfus olarak tanımlamıştır.

Şehir ve köy nüfus miktarı ve bunların oransal olarak mukayesesi de nüfus araştırmalarında sıklıkla değerlendirilen unsurlardır. Tanoğlu şehir ve köy nüfusu konusunda görüşlerini “köy ve şehir nüfus ayrımı coğrafyada büyük bir önem ve derin bir anlam taşır. Köylü ve şehirli, bunlar zihniyetleri, hayat anlayışları, yaşama tarzları, medeni seviyeleri buldukları tabii çevre ile ilişkileri ve toprağa bağlılık derecesi itibarıyla çok farklı, adeta zıt iki dünya teşkil eden topluluklara mensup-turlar” (Tanoğlu, 1969:191) sözleriyle ifade etmiştir. Tanoğlu çalışmasında ayrıca Türkiye’nin ziraat ve hayvan yetiştirme memleketi olduğunu, ancak İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerin yanı sıra gelişmekte olan diğer şehirlerin varlığından, sanayileşme süreciyle birlikte Türkiye’de yaşanan şehirleşme hareketlerinin neticesinde köylerden şehirlere nüfus akınlarından da bahsetmektedir. Çalışmanın neşredildiği tarihten 16 yıl sonra yani 1985 yılı sayım sonuçlarında ilk defa Türkiye nüfusunda şehirselleşme oranı kırsal nüfus oranından fazla hesaplanmıştır. 1985 yılına kadar daima kırsal nüfus oranı şehirselleşme oranından yüksek idi.

Nüfus yoğunluğu bahsini aritmetik, fizyolojik ve zirai olmak üzere üç alt başlık dâhilinde inceleyen Tanoğlu 1965 sayım sonuçlarına göre aritmetik nüfus yoğunluğumuzun 41 olduğunu belirtmiştir. 1935 yılından itibaren elde ettiği verilerle karşılaştırdığında aritmetik nüfus yoğunluğunun sürekli arttığını vurgulamıştır. Bölgesel bazda yaptığı incelemelerde yoğunluk değerinin bölgeden bölgeye büyük farklılıklar gösterdiğini aynı durumun il bazında yapılan çalışmalar için de geçerli olduğunu ifade etmektedir. 1965 verilerine göre fizyolojik nüfus yoğunluğunun 158, zirai nüfus yoğunluğunun da 125 olduğunu belirtirken, aritmetik nüfus yoğunluğunda bahsettiği bölge ve il bazındaki farklılıkların, bu değerler için de ifade edilebilir olduğunu sebepleriyle açıklamıştır.

Nüfusun dağılışı bölümünü kıyı bölgeleri ve iç bölgeler olmak üzere, iki alt başlık halinde ele alan Tanoğlu kitabında 1935 ve 1950 sayım sonuçlarına göre nokta metodunu kullanarak oluşturduğu nüfus dağılışını gösteren iki haritaya yer

vermiştir. Daha elverişli bir iklim ve zengin kaynaklar sebebiyle kıyı bölgelerin iç bölgelere göre oranla nüfus miktarının fazla olduğunu ancak, nüfus yoğunluklarının kıyı bölgelerinin her tarafında aynı ölçüde olmadığını belirten Tanoğlu, Kuzey Anadolu’da, Doğu, Orta ve Batı Karadeniz kıyıları ile Marmara, Ege ve Akdeniz kıyı kuşağı nüfus miktarlarını ve yoğunluklarını ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Tanoğlu, iç bölgeler nüfusunu nispeten seyrek ve dağınık olarak nitelendirmiştir. Bu görüşünü; “Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da nüfus tabiatın işaretine göre adeta şuraya buraya dağılmış, serpilmiş ve araları az çok geniş boş sahalara ayrılmış küçük büyük kümeler halinde görülür. Bununla birlikte ilk bakışta çok karışık gibi görünün bu dağılışa Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da boş ve seyrek nüfuslu sahalarda yanında daha kalabalık bir takım kuşaklar, kesintili şeritler ve adacıklar seçilebilir” (Tanoğlu, 1969:207) ifadesiyle belirtmiştir. Kıyı bölgelerinde olduğu gibi, iç bölgeler nüfus özelliklerini; nüfusun dağılışı, dağılışa etkili olan coğrafi unsurları ve nüfus yoğunluğunu ayrıntılı şekilde ele almıştır. Sonuç itibariyle Türkiye nüfusunun dağılışı özelliklerini “...her şeyden önce memleketin iklim, yükselti, röliyef, toprak, su kaynakları ve bitki örtüsü şartlarına uyumlu görünmektedir” (Tanoğlu, 1969:208) sözleriyle vurgulamıştır.

Sonuç

Ord. Prof. Ali Tanoğlu’nun nüfus coğrafyası konularını içeren dört makale ve bir kitap bölümünün tanıtıldığı bu çalışmada dikkat çeken en önemli nokta, insan-mekan ilişkisine verdiği önemdir. Coğrafyanın yapı taşı olan bu unsur Tanoğlu tarafından son derece özenle ele alınmış ve gelecek nesillere aktarılmıştır. Nüfus coğrafyası araştırmalarında temel kaynaklar arasında yer alan bu çalışmalar, şimdi olduğu gibi gelecekte de Coğrafya klasikleri arasındaki yerini muhafaza edecektir. Eserleriyle ve Coğrafya bilimine katkılarıyla varlığını her daim hissettiğimiz Tanoğlu’nu sonsuz saygı ve rahmetle anıyoruz.

Kaynakça

- Tanoğlu Ali, “Türkiye’de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1945, sy. 7-8, s. 107-118.
- Tanoğlu Ali, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1952, c. 14, sy. 1-4, s.129-161.
- Tanoğlu Ali, “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1959, c. 5, sy. 10, s. 1-15.
- Tanoğlu Ali, “Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1965, c. 8, sy. 15, s. 40- 59.
- Tanoğlu Ali, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I*, İstanbul: İ.Ü. Yay. No: 1183 Ed. Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 45, Taş Matbaası, 1966.
- Yiğit Ali ve Tunçel Harun, “100. Yılında Türkiye’de Coğrafyacılar Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)”, 2017, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları sy. 8, s. 61-63.

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord.Prof. Ali Tanoğlu

Özlem SERTKAYA DOĞAN

Özet

Ord.Prof. Ali Tanoğlu Beşeri Coğrafya çalışmalarıyla Türkiye’de Coğrafya biliminin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışmada Tanoğlu’nun Nüfus coğrafyası konularını içeren dört makalesi ve bir kitap bölümü tanıtılmıştır.

Tanoğlu’nun Nüfus Coğrafyasıyla ilgili yapmış olduğu araştırmalar:

Türkiye’de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi, Türk Coğrafya Dergisi, 1945, S. 7-8, syf. 107-118, Ankara.

Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1952, C.14, S.1-4, syf.129- 161, İstanbul.

Türkiye’de Nüfusun Dağılışı, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi, 1959, C. 5, S. 10, syf. 1-15, İstanbul.

Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi, 1965, C.8, S.15, syf. 40- 59, İstanbul.

Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I, 1966, İstanbul.

Nüfus coğrafyası araştırmalarında temel kaynaklar arasında yer alan bu çalışmalar da dikkat çeken en önemli nokta, insan- mekan ilişkisidir. İnsanın mekan üzerinde dağılışı ve bu dağılışı etkili olan unsurlar ile sebep olduğu değişimler çalışmalarının odak noktalarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda Tanoğlu’nun coğrafi olayları ele alırken dikkat ettiği hususlar, bakış açısı, analiz yöntemleri ve yorumları çalışmamızda ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Tanoğlu, Beşeri Coğrafya, Nüfus, Mekan.

Prof. Ali Tanoğlu's Studies on Population Geography

Özlem SERTKAYA DOĞAN

Abstract

Prof. Ali Tanoğlu has contributed greatly to the development of geography as a science in Turkey through his studies on human geography. This study introduces four of his articles as well as a book chapter on population geography.

Tanoğlu's research on population geography:

The Issue of Farmer Population Density in Turkey, *Journal of Turkish Geography*, 1945, No. 7-8, pp. 107-118, Ankara.

The Last Migration Movement Of Bulgarian Turks (1950-1951), *Istanbul University Faculty of Economics*, 1952, No.14, Vol.1-4, pp.129-161, Istanbul.

Distribution of Population In Turkey, *Istanbul University Journal of the Institute of Geography*, 1959, No. 5, Vol. 10, pp. 1-15, Istanbul.

Population Growth in the World and its Problems, *Istanbul University Institute of Geography Journal*, 1965, No.8, Vol.15, pp. 40-59, Istanbul.

Human Geography Population and Settlement Volume I, 1966, Istanbul.

These studies constitute the main sources for research in population geography with a focus on the factors that determine the distribution of humans over space. As such, Tanoğlu's geographical point of view, his analytical methods and interpretations have been pointed out in this study.

Keywords: Ali Tanoğlu, Human Geography, Population, Setting.

Türkiye Coğrafyası Alanında İki Eser: *Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası*

Saliha KODAY*

Giriş

Bu çalışmada ülkemizin en köklü üniversitelerinden birisi ve Yüksek Öğretim alanında çok önemli bir yere sahip olan Atatürk Üniversitesi'nin kıymetli hocalarından Prof. Dr. Hayati Doğanay hocamızın iki eserinin tanıtımını yapmaya çalışacağız.

Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın yaklaşık 38 yılı akademisyen ve 8 yılı öğretmenlik olmak üzere, 46 yıllık meslek hayatı, bir başka ifadeyle 46 yıllık eğitim ve öğretim emektarlığı bulunmaktadır.¹

Türk Coğrafya bilimine çok büyük katkılar yapmış, kendisini ilme adanmış, Türkiye'nin birçok üniversitesinde görev yapan bilim insanlarını yetiştirmiş olan Prof. Dr. Hayati Doğanay, yetiştirdiği öğrenciler yanında yazmış olduğu çok sayıda kitap ve makaleleri ile de görev yapmış olduğu Atatürk Üniversitesi'nin adını üniversitenin adına yakışır bir şekilde temsil etmiştir.

Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın tanıtımını yapacağımız; *Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası* kitapları, önceleri ders notlarının teksir halinde basılması ve daha sonra kitap şeklinde yayımlanması ile Türkiye'nin çeşitli

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, skoday@atauni.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2515-4287.

1 Orhan, F., "Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın Özgeçmişi ve Eserleri", *Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay* içinde, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay., no. 1056, Kazım Karabekir Eğitim Fak. Yay., no. 131, Araştırmalar Serisi, no. 56, 2015, s. 2.

üniversitelerindeki Coğrafya Bölümü öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmakta ve önemli kaynak oluşturmaktadır.

Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın tanıtımını yapmaya çalıştığımız bu iki kitap dışında çok sayıda kitabı bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sırlamak mümkündür:

Doğanay, H., *Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları (Ders Notları)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 1984.

Doğanay, H.-Şahin, C., *Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Liseler için Ders Geçme ve Kredi sistemine Göre Ders Kitabı*, İstanbul: Ders Kitapları A.Ş., 1998.

Doğanay, H., *Ekonomik Coğrafya 2 Enerji Kaynakları*, 2.Baskı, Erzurum: Şafak Yayınevi, 1998.

Doğanay, H., *Coğrafya Öğretim Yöntemleri*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.

Doğanay, H., *TRT Erzurum Radyosu Radyo Konuşmaları (1995-2005)*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2010.

Doğanay, H., Sever, R., *Genel ve Fizikî Coğrafya*, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2011.

Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, F., *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*, 2.Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2011.

Doğanay, H., Coşkun, O., *Tarım Coğrafyası*, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.

Doğanay, H., *Fen Bilimlerinde Özel Konular 2 YER BİLİMİ*, 3.Baskı, Ankara: Aktif Kitapevi, 2012.

Doğanay, H., Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013.

Doğanay, H., Altaş, N. T., *Doğal Kaynaklar*, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013.

Doğanay, H., Çavuş, A., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Güncellenmiş ve Geliştirilmiş 6. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013.

Doğanay, H., Doğanay, S., *Coğrafya'ya Giriş*, Genişletilmiş 11. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

Doğanay, H., *Türkiye Beşerî Coğrafyası*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

Doğanay, H. Orhan, F., *Türkiye Beşerî Coğrafyası*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.

Doğanay, H., *Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü*, Genişletilmiş 2. Basım, ed. Altaş, N. T., Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.

Kitap Bölümü:

Doğanay, H., "Erzurum'un Genel Coğrafi Özellikleri", haz. A.Kara, *Şehr-i Mübarek Erzurum* içinde, Ankara: Erzurum Belediyesi Kültür Yayınları: 1, Yorum Matbaacılık, 1988.

Doğanay, H., Güner, İ., Yazıcı, H., "Erzurum İlinin Başlıca Coğrafi Özellikleri", haz. A.Dölek vd., *Cumhuriyetin 75. Yılında Erzurum* içinde, Ankara: Erzurum Valiliği Yayını, Önder Matbaacılık, 1998, s. 87-134.

Doğanay, H., vd., “Pasinler İlçesinin Başlıca Coğrafi Özellikleri”, haz. Z.Altuğ ve T.Çelik, *Tarihte ve Günümüzde Hasankale (Pasinler)*, İzmir: Nil Yayınları, 1998, s. 279-340.

Doğanay, H., “Coğrafya”, haz. M. Özmen vd., *Trabzon 2006*, İstanbul: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2006, s. 23-53.

Makaleleri

Doğanay, H., “Okullarda Coğrafya Öğretiminin Temel Meseleleri”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sy. 19, Ankara, 1983.

Doğanay, H., “Liselerde Ödevler ve Coğrafya Ödevleri”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sy. 28, Ankara, 1984.

Doğanay, H., “Erzurum’un Turizm Potansiyeli”, *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı-1986*, Ankara, 1985.

Doğanay, H., “Erzurum’da Oltutaşı İşletmeciliği”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 34, İstanbul, 1985.

Doğanay, H., “1980 Genel Nüfus Sayımına Göre Türkiye’deki Şehirli Nüfus ve Şehir Sayılarındaki Artışlar (1960-1980)”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 15, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Erzurum Şehir Planlarının Eleştirisi”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 14, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Erzurum’da Bugünkü ve Gelecekteki Su Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 15, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Erzurum’da Yeşil Alan Varlığı”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 15, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Çevre Sorunları Açısından Erzurum’da Şehir İçi Hayvancılık Faaliyetleri”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 15, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Milli Coğrafya I (Ortaokullar için) Ders Kitabı Hakkında Düşünceler”, *Türk Kültürü Dergisi*, sy. 275, Ankara, 1986.

Doğanay, H., “Trabzon’da Nüfus Hareketleri ve Göçler”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 15, Erzurum, 1986.

Doğanay, H., “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Milli Sınırları İle İlgili Bazı Meseleler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 44, İstanbul, 1986.

Doğanay, H., “Erzurum’da Kayak Sporü Turizmi ve Başlıca Sorunları”, *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara, 1987.

Doğanay, H., “Erzurum İlinin Doğal Kaynakları- I. Linyit Yatakları”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 16, Erzurum, 1988.

Doğanay, H., “Türkiye’nin Komşuları ve Yabancı Atlaslarda Türkiye”, *Türk Kültürü Dergisi*, sy. 304, Ankara, 1988.

Doğanay, H., “Erzurum’un Termal Turistik Potansiyeli”, *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara, 1988-1999.

- Doğanay, H., “Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim (Müfredat) Programları”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, c. I, sy. I, Ankara, 1989.
- Doğanay, H., “Doğu Anadolu Bölgesi’ne Yönelik Toplu Konut Uygulamasının Coğrafi Planlama Esasları: Erzurum Örneği”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 17, Erzurum, 1989.
- Doğanay, H., “Erzurum Yem Fabrikası’nın Sanayi Coğrafyası Özellikleri”, *Coğrafya Makaleleri* içinde, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 55, 1989.
- Doğanay, H., “Turistik Önemi Bakımından Erzurum’un Tarihi Eserleri”, *Coğrafya Makaleleri* içinde, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Doğanay, H., “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 58, İstanbul, 1989.
- Doğanay, H., “Hasankeyf Konut-Mağara Yerleşmeleri”, *Coğrafya Makaleleri* içinde, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 55, 1989.
- Doğanay, H., “Ordu’da Bazı Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık”, *Coğrafya Makaleleri* içinde, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 55, 1989.
- Doğanay, H., “Tirebolu Çay Fabrikası ve Bu Fabrikaya Bağlı Çay Tarım Bölgeleri”, *Coğrafya Makaleleri* içinde, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 55, 1989.
- Doğanay, H., “Türkiye’de Gecekondu Meselesi ve Çözümü İçin İki Teklif”, *Türkiye Aile Yıllığı 1990*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1990.
- Doğanay, H., “Türkiye’de İç Göçler ve Başlıca Sorunlar”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Erzurum, 1991.
- Doğanay, H., “Turistik Potansiyeli Yönünden Gürlevik Çağlayanı”, *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara, 1991.
- Doğanay, H., “Tortum (Uzundere) Çağlayanı ve Turistik Potansiyel: Coğrafi Bir Tanıtım”, *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara, 1994.
- Doğanay H., “Merhum Hocam Prof. Dr. Mecdî EMİROĞLU Hakkında”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, Erzurum, 1995.
- Doğanay, H., “Cumhuriyetin 70. Yılında Atatürk Üniversitesi’nde Coğrafya Araştırmaları ve Eğitimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 1, Erzurum, 1995.
- Doğanay, H., “Fitolojik Kökenli Bir Fosil: OLTUTAŞI”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 2, Erzurum, 1997.
- Doğanay, H., “Palandöken (Tekederesi) Göleti ve Çevresinin Rekreatif Önemi (Coğrafi bir Tanıtım)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 2, Erzurum, 1997.
- Doğanay, H. ve Koca, H., “Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 33, İstanbul, 1998.
- Doğanay, H. ve Sever, R., “Çamlıdere Köyü (Pütürge) Çevresindeki Bazı Doğal Çevre Sorunları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 34, İstanbul, 1999.

- Doğanay, H. ve Soylu, H., "Deliçermik Kaplıcasının Turizm Açısından Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 34, İstanbul, 1999.
- Doğanay, H., "Türkiye'de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara-Sırakayalar ve Muradiye Çağlayanları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 3, Erzurum, 2000.
- Doğanay, H., "Türk Milli Eğitiminin Çözüm Bekleyen Bazı Güncel Sorunları ve Çözüm Yolları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, Erzurum, 2000.
- Doğanay, H., Ertürk, M. ve Güner, İ., "İskilip'te Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 4, Erzurum, 2000.
- Doğanay, H., Zaman, S. ve Alım, M., "Ortaöğretim Coğrafya Öğretiminde Klasik Ders Materyali ve Öğretmenlerin Bunlardan Yararlanma Sıklığı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 6, Erzurum, 2000.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Coğrafi Bir Tanıtım: Kurşunlu ve Düden Çağlayanları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 5, Erzurum, 2001.
- Doğanay, H., ve Şahin, F., "Geçmişten Günümüze Kuruçay", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 5, Erzurum, 2001.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'na Yönelik Öğrenci Tercihlerinin On Yıllık Seyri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 7, Erzurum, 2002.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Ortaöğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler-Stratejiler-Amaçlar", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 8, Erzurum, 2002.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Antalya'da Az Tanınan Bir Kış Turizm Merkezi: Saklıkent", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 8, Erzurum, 2002.
- Doğanay, H., "Ağrı Dağı ve Turistik Önemi. *Doğu Coğrafya Dergisi*", sy. 9, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum, 2003.
- Doğanay, H. ve Doğanay, S., "Türkiye'de Orman Yangınları ve Alınması Gereken Önlemler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 11, Erzurum, 2004.
- Doğanay, H., Gök, Y. ve Zaman, S., "Erzurum Liselerinde Görevli Coğrafya Öğretmenlerinin Kimi Profil Özellikleri ve Bu Okullarda Coğrafya Eğitimine Yönelik Teknolojik Donanım", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 12, Erzurum, 2004.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Oba- Yayla Yerleşmelerine Tipik İki Örnek: Çambaşı ve Turnalık Obaları (Ordu İli)", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 44, İstanbul, 2004.
- Doğanay, H. ve Zaman, S., "Aktaş Gölü ve Yakın Çevresi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 46, İstanbul, 2006.
- Doğanay, H., "Feminist Coğrafya ve Kadın Göçmenler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 28, Erzurum, 2007.
- Doğanay, H., "Anlamı, Tanımı, Konusu ve Felsefesi Bakımından Coğrafya İlmi Hakkında Bazı Düşünceler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 25, Erzurum, 2011.
- Doğanay, H., "Türkiye Fındık Meyvacılığındaki Yeni Gelişmeler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 27, Erzurum, 2012.
- Doğanay, H., "Kuruluşunun 55. Yıldönümünde Atatürk Üniversitesi'nde Coğrafya Araştırmaları ve Eğitimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 28, Erzurum, 2012.

- Doğanay, H. ve Çavuş, A., “Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 29, Erzurum, 2013.
- Doğanay, H. ve Coşkun, O., “Mezraa Yerleşmeleriyle İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 29, Erzurum, 2013.
- Doğanay, H. ve Coşkun, O., “Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 30, Erzurum, 2013.
- Doğanay, H. ve Orhan, F., “Şavşat` ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 18, sy. 1, Erzurum, 2014.
- Doğanay, H. ve Orhan, F., “Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 31, Erzurum, 2014.
- Doğanay, H. ve Deniz, M., “Ulaşım Sistemleri ve Uşak”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 32, Erzurum, 2014.

Kitap tanıtımına *Türkiye Ekonomik Coğrafyası Kitabı* ile başlamak istiyorum. Adı geçen kitap 1980’li yıllarda Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Bölümü öğrencilerine tarafından ders notları şeklinde okutulmuştur.

1. Türkiye Ekonomik Coğrafyası Kitabı

Türkiye Ekonomik Coğrafyası, program içeriği bakımından bir üniversite ders kitabıdır. Yükseköğretim Coğrafya lisans öğrencileri için hazırlanmıştır. Bu konudaki ilk Cumhuriyet devri eseri *Türkiye İktisadi Coğrafyası* adıyla Ord. Prof. Dr. Besim DARKOT tarafından hazırlanmış ve eserin ilk baskısı, 1955’te yapılmıştır. Hem Yükseköğretim Coğrafya lisans öğrencileri hem de Coğrafya öğretmenlerinin, fikir yapısının zaman zaman güncellenmesi kaydıyla, 1984-1985’te benzer bir program Prof. Dr. Hayati Doğanay tarafından Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğrencilerine ders notları şeklinde okutulmaya başlanmış ve 1990’da yayımlanarak Coğrafya bölümü ve Coğrafya öğretmenliği öğrencilerinin hizmetine sunulmuştur.²

Prof. Dr. Hayati Doğanay’ın Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi iken bir araya getirdiği ders notları; 1989’da Türkiye Ekonomik Coğrafyası Birinci kitap (1. Fasikül), Türkiye Ekonomik Coğrafyası Birinci kitap (2. Fasikül), Türkiye Ekonomik Coğrafyası: Birinci kitap (3. Fasikül) ve Türkiye Ekonomik Coğrafyası: Birinci kitap 4. Fasikül adlarıyla; 700 sayfayı aşan bir kaynak olarak bölüm öğrencilerinin hizmetine sunulmuştur.

Yeniden düzenlenen bu çalışma, 1994’te *Türkiye Ekonomik Coğrafyası* adı altında tek ciltte toplandı ve Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

2 Doğanay, H., Çavuş, A., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 5. Baskıya Önsöz (2011), Ankara: Pegem Akademi Yay.,2016.

Yayını olarak çıktı. Yapılan güncelleştirmeler sonrası çalışma, 1995'te üçüncü ve 1998'de dördüncü kez yeniden yayımlanmıştır.

Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. baskısı, 2011'de Pegem Akademi Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitabın o güne dek oluşturulan en ayrıntılı ve amaca daha uygun güncellenmiş şekli olup, önceki baskılara göre bazı yenilikler getirilmiştir.³ Doğanay'ın bizzat kendisinin kitabın önsözünde belirttiği üzere başlıca değişiklikler; ziraat terimi ve içeriği konusunda açılımın Tümertekin-Özgüç (1997) ve dolayısıyla da, Batılı iktisadî coğrafyacılar felsefesi çizgisine çekilmesi; bununla da yetinilmeyecek, bazı yasal esaslara dayandırılması; zengin kaynakça, ayrıntılı dizin ve iktisadî coğrafya terimleri sözlüğü ekleri diye sıralanabilirler.

Kitabın 2013'teki 6. baskısına Dr. Ahmet Çavuş bazı bölümlerde güncelleştirmeler yaparak ikinci yazar olarak eklenmiştir. Kitabın 7. baskısı 2016 yılında çıkmıştır.

Türkiye Ekonomik Coğrafyası kitabı sadece coğrafya eğitimi ve öğretimi gören üniversite öğrencilerine değil, onlarla birlikte; işletme iktisat gibi bilim alanları ile uğraşanlar coğrafya öğretmenleri ve Türkiye'nin ekonomik kaynaklarını planlayan uzmanlara da yararlı olabilecek bir kitap olduğu bizzat yazar tarafından belirtilmiştir.⁴

Türkiye Ekonomik Coğrafyası kitabı; "Giriş" ve buna ilaveten 7 bölümden oluşmaktadır;

Kitabın giriş bölümünde Türk Coğrafya bilim tarihindeki ekonomik coğrafya ile ilgili yapılan önceki çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye ekonomik coğrafyasının konusu hakkında görüş belirterek ekonomik coğrafyanın ne olduğu ve hangi konuların çalışma kapsamına girdiğini açıklanmıştır. Türkiye ekonomik coğrafyasının gelişiminde katkıda bulunmuş olan ve kaynak olarak gösterilen kurum ve kuruluşların tanımları yapılmıştır. Türkiye'nin ekonomisini etkileyen coğrafi etmenlere değinilmiştir.

Kitabın I. bölümünde "Türkiye'de Tarım" konusu ele alınmış; bu başlık altında tarım ve ziraat terimlerinin tanımı yapılmıştır. Türkiye'de Toprakta Yararlanma Durumu hakkında bilgiler verilerek bu alt başlık içeriğinde Türkiye arazilerinden yararlanmayla konuları Cumhuriyet döneminde bazı zaman aralıklarındaki değişimler karşılaştırmalar yapılarak anlatılmıştır.

Türkiye Tarımını Etkileyen Doğal ve Beşeri Çevre Etmenleri bahsinin geçtiği bu alt başlıkta, beşeri çevre etmenlerinden toprak bakımı, sulama gübreleme, tarımda ıslah ve ilaçlama, tarımda makinalaşma, pazarlama, tarım destekleyen kuruluşlar açıklanmıştır.

Tarla ve Bahçe Kültürleri başlığı altında; zirai faaliyetler kapsamında buğday, arpa, mısır, çeltik ve diğer tahılların doğal istekleri, Türkiye'de dağılışı ve yetiştirme

3 Doğanay, H., Çavuş, A., a.g.e., 5. Baskıya Önsöz (2011).

4 Doğanay, H., Çavuş, A., a.g.e., 5. Baskıya Önsöz (2011).

şartlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Endüstriyel bitkilerin tarımı ve bunların coğrafi dağılımları yapılmıştır. Sebzeçilik üretim faaliyetleri, örtü altı üretim (seracılık) faaliyetlerin ne şekillerde gerçekleştirildiği ve endüstri bitkilerinin ülkemizdeki bölgesel dağılımı yapılmıştır. Meyve bitkileri tarımı konusunda ülkemizdeki yayılış alanları ve fındık, zeytin ve bağcılık vb. meyve üretimleri ve bölgelere göre dağılımları yapılmıştır.

Türkiye’de Hayvan Yetiştiriciliği başlığı altında; hayvan ve hayvancılık faaliyetleriyle ilgili kavramlar açıklanmıştır. Bunun yanında hayvancılık faaliyetleri ve çeşitli sorunları ele alınmış, hayvan soylarının ıslahı, otlakların ıslahı, küçükbaş ve büyükbaş, kümes hayvancılık faaliyetlerinin dağılımlarının yanı sıra et üretimlerine ait bilgiler sunulmuştur. İpek börekçiliği, arıcılık ve bal üretimi ve coğrafi dağılımları üzerinde durulmuştur.

Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Avcılığında; ülkemizdeki deniz, göl ve akarsularda yapılan balıkçılık ve üretim faaliyetleriyle, kültür balıkçılığı üretimi hakkında bilgiler verilmiş coğrafi dağılımları yapılmıştır.

Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi Bahsi alt başlıkları; kırsal nüfusun toplam nüfustaki payı, tarımsal işgücünün ekonomik etkinlik alanlarındaki yeri, tarımın ülke gayri safi milli hasılasındaki yeri, dış ticaret gelirlerinde tarımın yeri, başlıkları altında açıklanmıştır.

Kitabın 2. bölümünde “Türkiye Ormanları ve Orman Ürünleri Üretimi” konusu ele alınmıştır. Bu bölüm ülkemizdeki orman varlığı ve bölgelere ve illere göre orman özellikleri ve dağılımları incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde ülkemizdeki ormanlardan faydalanma ve üretilen orman ürünleriyle ilgili doğrudan ve dolaylı kullanım alanları ve üretimleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ülkemizde ağaçlandırma faaliyetlerinin tarihi gelişimi konularına yer verilmiştir. Ormanların önemi ve Korunması bu bölümde ele alınan konular arasında yer almaktadır.

Kitabın 3. bölümünde “Türkiye’nin Başlıca Madenleri” konusu ele alınmıştır. Bu bölümde 3 başlık ve 33 alt başlık altında Türkiye’deki madenlerin coğrafi dağılımları rezervleri ve üretimleri konularına detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Kitabın 4. bölümünde “Türkiye’nin Başlıca Enerji Kaynakları” konusu ele alınmıştır. Bütün enerji kaynakları 13 başlık altında ayrı ayrı ele alınıp rezervleri, üretimleri ve coğrafi dağılımları yapılarak detaylı incelemesi yapılmıştır.

Kitabın 5. Bölümün konusunu Türkiye’de Sanayi oluşturmaktadır. Bu bölümün ilk başlığını; Türkiye’de Sanayinin Kuruluş Koşulları konusu oluşturmaktadır. Bu başlık altında Türkiye’de sanayinin kuruluşunu belirleyen koşullardan; hammadde, enerji, sermaye, işgücü, ulaşım ve pazar konuları tek tek ele alınmış ve analizler yapılmıştır.

Bu bölümün diğer başlıkları ise; Türkiye’de Sanayinin Gelişmesi ve Yapısı, Cumhuriyet Devri Öncesi, Cumhuriyet Devrinde Sanayi, Sanayide Planlı Devre

Öncesi, Sanayide Planlı Devre gibi başlıklar oluşturmaktadır. Bu başlıklar altında Osmanlı'dan itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sanayisinin tarihi gelişimi yapılmıştır. Ulu Önder Atatürk ve onun gayretleri ve Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklerden, gümrüklerdeki korumacılık, endüstriye teşvik yasası, yollar ve ulaşım araç durumları, sanayi bankası kuruluşu, sanayi eğitim ve öğretimi, sanayi odalarının kurulmasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Cumhuriyet Dönemi kalkınma hamleleri arasında yer alan iki kalkınma planı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümün başlıkları arasında Türkiye'de Sanayinin Yapısı, Topyekûn Kalkınma Devresi Öncesi Sanayi, Topyekûn Planlı Kalkınma Devresi, gibi başlıklar yer almaktadır.

Bu bölümün diğer başlıkları arasında; Türkiye'de Başlıca Sanayi Grupları ve Bazı Alt-Grupları, bölge ve illere göre endüstriyel olarak işletilen ve bazı şartlardan dolayı faal durumunu yitiren kurum ve kuruluşlardan bahsedilmiştir. Özelleştirme ve teşvik konularındaki çabalar, özel işletmelerden de bilgiler alınarak endüstriyel üretim miktarları ve o alanda yapılan yıllık istatistiksel kayıtlar tablolar halinde sunulmuştur. Endüstriyel alanlar başlıklar halinde detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir. Son olarak; Türkiye'de Sanayi Etkinliklerinin Coğrafi Dağılışı ele alınmış ve coğrafi bölgelerdeki eşitsiz dağılışı, illere göre eşitsiz dağılışı, kıyı ve iç bölgelere göre eşitsiz dağılışı ve ülkemizdeki sanayi kuşakları hakkında bilgiler verilmiştir.

Kitabın 6. bölümünün konusunu "Türkiye'de Ulaşım" oluşturmaktadır. Bu bölümde Ulaşımı Etkileyen Doğal ve Beşeri Etmenler üzerinde durulmuş, ülkemizin bölgelere göre ulaşım koşulları örneklendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Karayollarındaki gelişmeler; Cumhuriyet Devri Öncesi Anadolu'da yapılmış olan; İlkçağ Anadolu karayolları, Helenistik Çağ karayolları, Roma ve Bizans dönemi karayolları, Selçuklu dönemi karayolları, Osmanlı dönemi karayolları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde diğer bir alt başlık Cumhuriyet Devri Karayolları, otoyollar, devlet yolları, il yolu, köy yolları, turistik yollar, orman yolları, şehir içi yolların tanımlamaları yapılmıştır. Yol bakımları ve benzeri işlerin görülmesi amacıyla çıkarılan kanunlardan bahsedilerek, Cumhuriyet tarihinde geçmişten günümüze karayolları büyümesi sunulmuştur. Ülkemizin karayolları nitelik ve arazi büyüklüğü bakımından yetersizliğinden ve bunların nedenlerinden bahsedilmiştir.

Bu bölümde Demir Yolu Ulaştırması konusu ele alınmıştır. Bu başlık altında Cumhuriyet Devri öncesi Osmanlı döneminde imparatorluk sınırları içinde yer alan demiryollarından bahsedilmiştir. Daha sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen demiryolları politikası ve ülkemizin güncel demiryolu kullanım ağı hakkında bilgiler verilmiştir. Bölgelere göre demiryollarının coğrafi dağılışı yapılmış, istatistiki veriler ışığında demiryolları değerlendirilmiştir.

Ulaşım bölümünde diğer ele alınan konulardan birisi deniz yolu ulaştırmasıdır. Bu konu da yine dönemlere göre ele alınmış, Cumhuriyet devri öncesinde

coğrafi keşiflerle ilişkili olarak Osmanlı devleti tarafından diğer devletlere verilen haklardan (kapitülasyonlardan) bahsedilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde denizyolu ulaştırmasında çıkarılan kabotaj kanunu ve bu kanun sonucunda ulaşımın ne şekilde etkilendiği, Denizyolları Genel Müdürlüğü ve Devlet limanı İşletmelerinin kurulmasıyla daha profesyonel bir süreçte değerlendirmeler yapılabilmektedir. Deniz ulaşımındaki gelişmeler dönemler bazında incelenerek yasal düzenlemelere ve önemli yatırımlara değinilmiştir. Planlı kalkınma dönemindeki teknolojik değişimler ve deniz ulaştırmasındaki gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Türkiye limanları ve bu limanların hinterlandları hakkında bölgelere ve ülkelere göre bilgiler verilmiştir. Türkiye yat limanları ve nitelik ve nicelik bakımından ele alınmıştır.

Bu bölümün diğer bir başlığını Hava Yolları Ulaştırması oluşturmaktadır. Ülkemizde havayolları sektörünün geçmişteki gelişimi, devlet havayolları idaresinin kuruluşu, Devlet Havayolları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün oluşturulması, THY'nin kuruluşu hakkında bilgiler verilmiştir. Türk hava ulaştırma filosundaki büyüme, iç ve dış hatlarda taşınan yolcu sayısındaki büyüme, hava limanı ve meydan sayısındaki artış, hava yolu trafiğinin hava limanlarına göre büyümesi ve bazı havayolu kuruluşları hakkında bilgiler verilmiştir.

Altıncı bölümde ele alınan diğer bir konu Boru Hatlarıdır. Ülkemiz sınırlarında bulunan ve ülkemiz sınırını aşan boru hatlarından; ham petrol boru hatları, doğalgaz boru hatları ve Ülkemizin bu boru hatları üzerindeki jeopolitik ve jeostratejik politikalarıyla, yapılan anlaşmalardan bahsedilmiştir.

Kitabın 7. bölümünün konusunu "Türkiye'de Ticaret" oluşturmaktadır. Ülkesinin iç ticaret kapasitesi ve bu kapasitenin ülkemizin dört önemli avantajından; Yurdumuz yüz ölçümünün büyüklüğü, yurdumuzun coğrafi bölge ve bölümlerinde görülen farklı iklim, yeryüzü şekilleri ve değişik ürünlerin yetiştirilmesi, ülke nüfusumuzun büyüklüğü, ulaşım ve ulaştırmanın gelişmesi ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Ülkemiz iç ticaret çekim ve dağıtım merkezlerinde; metropoliten kentler, sanayi faaliyet bölgeleri, küçük ve orta büyüklükteki kentler, turistik kent ve kasabalar, tarım bölgeleri, pazar-panayırlar ve fuarların tanıtım bilgileri yer almaktadır.

Bu bölümde ele alınan konular arasında; Dış Ticaret konusu da alt başlık halinde değerlendirilmiştir. Dış ticaretin eski dönemlerde ve Cumhuriyet döneminde ne şekilde gerçekleştirildiği ithalat ve ihracat değerleri arasındaki dengeler istatistiki veriler ışığında değerlendirilmiştir. Ülkemizin dış ticaretinin başlıca yapısal özelliklerinden sermaye malları, ara malları, tüketim malları ve diğerleri olarak gruplandırılarak ülkemiz dış ticareti yıllara göre incelenmiştir. Dış ticaretle alakalı olarak ülkemizin genel sorunlarına dikkat çekilmiştir.

Türkiye Ekonomik Coğrafyası kitabında 753-788 sayfaları arasında ekonomik coğrafya ile ilgili terimler sözlüğü, kaynakça bilgileri ve kitap dizini bulunan eser bu şekilde tamamlanarak Coğrafya bilimine nitelikli bir eser olarak sunulmuştur.

2. Türkiye Turizm Coğrafyası

Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın tanıtımı yapılacak olan diğer kitabı; *Türkiye Turizm Coğrafyası*'dır. Ders kitabı olarak hazırlanan bu eser; üniversitelerin farklı fakültelerinde Turizm Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası adlı dersler için hazırlanmış önemli bir boşluğu dolduran nitelikli eserdir.

Bu eseri tanıtmaya geçmeden önce turizm ve coğrafya arasındaki ilişkiden bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyim. Doğanay da kitabın önsözünde bu konuya değinmiştir. Şöyle ki; turizm, daha çok iktisat ve işletme ilimlerinin araştırma konusu olarak görülse de, hiç kuşku yok ki, bu kanaat yanlıştır. Çünkü turizm multidisipliner bir bilim olup, bu bağlamda, örneğin arazi kullanılışı, turistik potansiyel sahaların ve işletilen kaynakların dağılışı ve çevreyi değiştiren önemli süreçlerden biri olarak, aynı zamanda da coğrafya ilmi araştırma konularının başlıcaları arasında yer alır şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁵

Turizm, mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgudur ve mekânsal farklılıkları yansıtabilecek görsel malzemenin turizmin ele alınmasındaki rolü büyüktür. Turizm, en basit bir sistem halinde ele alınırsa üç mekânsal unsurdan meydana gelir: a) Turist çıkaran bölgeler, b) Turistlerin varış bölgeleri, c) Turist gönderen ve alan bölgeler arasında yapılan yolculuklar. Turizm coğrafyası da her düzeydeki mekân ölçeğinde turizmin bu üç elemanı ile ilgilidir. Bir şehir içi turizm hareketinden başlayıp, kıtalararası turizm hareketlerine kadar her turizm olayı bir mekân bilimi olan Coğrafyanın inceleme alanı içinde kalır. Zaten turizm olayının kendisi, diğer ekonomik ve toplumsal faaliyetlerin hepsinden daha çok mekânsal özelliklerle sıkı sıkıya ilişkilidir.⁶

Turizm coğrafyası, coğrafyanın Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı bilim alanlarından biri olduğu halde, söz konusu bilim alanı, gerek teorisi ve gerekse Türkiye'nin sahip olduğu yüksek turistik potansiyeli araştırıp, tanımak bakımında, bu bilim alanının coğrafyası üniversitelerimizde uzun yıllar ihmal edilmiştir.

Ancak, *Türkiye Turizm Coğrafyası* adı altında olmasa da ilk eserler olarak Prof. Dr. Mecdi Emiroğlu tarafından yayımlanan *Turizm ve Şehirlerimiz* (1962) ile *Turizm ve Bolu* (1963) Türkiye turizm coğrafyasına kazandırılmış ilk eserler olarak zikretmek gerektiği düşüncesindeyim.

5 Doğanay, H.,-Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016, Önsöz Sayfası.

6 Özgüç, N., *Turizm Coğrafyası*, 5. Baskı. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2007, s. 16.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası* (1984) ders kitabını yayımlayana dek, bu konuda öğrencilere ders kitabı olarak sunulabilecek derli toplu Türkçe bir kaynak elde bulunmuyordu. Oysa turizm, temelde bir çevre tanıma, tanıma ve değerlendirme sorunu olup, kısaca bunu 2T+1 D formatıyla ifade etmek mümkündür. Bugün, Türkiye Turizm Coğrafyası öğretim programı ders kitapları konusunda önemli bir sorun yoktur. Çünkü sistematik genel konular Özgüç tarafından; Türkiye Turizm Coğrafyası konuları gerek Prof. Dr. Aydoğan Köksal (1972, 2. Baskı 1994) ve gerekse Prof. Dr. Suna Doğaner (ilk baskı 2001) ve Prof. Dr. Hayati Doğanay (2001) tarafından bu alanda doyurucu ders kitabı çalışmaları yapılmıştır.⁷

Doğanay'ın, 2001 yılında *Türkiye Turizm Coğrafyası* adı ile yapmış olduğu bu yayın daha sonra Prof. Dr. Serhat Zaman tarafından yeni baştan gözden geçirilerek, güncellenmiş, fikir yapısı yenilenmiş ve özellikle de tanım, terminoloji ve sınıflama ve Türkiye Turizminin Tarihçesi gibi önemli teorik bölüm de eklenerek yayımlanmıştır.

Kitabın giriş bölümünde; Turizmin temelini oluşturan kavramlar, turizm olgusunun geçmişte nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı, ilk yapılan turizm amaçlı faaliyetlerin tanıtımı, dünya çapındaki turizm faaliyetleri ile ilgili konulara yer verilirken, turizmin Türkiye'de geçmişten günümüze gelişimi hakkında bilgiler yer almaktadır. Turizm aktiviteleri sınıflandırılarak; İlkçağ, ortaçağ, yeniçağ, yakınçağ ve çağdaş anlamda turizm hareketleri incelenmiştir.

Bunun yanında dış turizm, iç turizm, turizm olguları arasında en önemli etkenlerden biri olan konaklama tesisleri ve yatak kapasiteleri, yat turizmi, yat limanları durumu hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Giriş bölümünde yer alan diğer bir başlık ise; Türkiye turizminin planlanması, stratejiler ve 2023 Türkiye turizm stratejisi gibi konular yer almaktadır. Kıyı bölgesi yatırım projeleri bölgeleri ve iç bölgeler yatırım proje bölgeleri olarak coğrafi dağılışı açısından iki kategoriye bölünmüştür. Güney Antalya turistik gelişim projesi, Doğu Antalya veya Side turistik gelişim projesi, Köyceğiz gölü çevresi turistik gelişim projesi, Kuşadası turistik gelişim projesi, Kapadokya turistik gelişim projeleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

2023 Türkiye hedef gelişim alanları ve 2023 turizm stratejisi kapsamındaki proje tanıtım bilgileri yer almaktadır. Tematik olarak belirlenmiş olan ve günümüzde gelişim aşamaları devam eden turizm gelişim koridorları hakkında bilgiler verilmiştir.

7 Doğanay, H.,-Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016, Önsöz Sayfası.

Türkiye Turizm Coğrafyası kitabının 1. bölümünde “Türkiye Turizminde Doğal ve Beşeri Çevre” Türkiye turizmi coğrafi konum özellikleri ve turizme etkileri, Türkiye’nin bulunduğu matematiksel ve özel konumu ile Türkiye turizmi ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Türkiye’nin kara sınırları ve kıyılarının uzunlukları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Yeryüzü şekillerine bağlı olarak gelişen turizm çeşitlerinden; alpinizm, klimatizm ve termalizimle ilgili bilgiler verilmiştir.

İklim özellikleri ve Türkiye turizmi kış ve yaz sıcaklık ortalaması, güneşlenme süresi ve güneşli gün sayısı, deniz suyu sıcaklık ortalamalarının dağılışı, kar örtüsü kalınlığı ve yerde kalma süresi ilişkilendirilerek anlatılmış. Türkiye’nin doğal bitki örtüsü, akarsu, göller gibi Türkiye turizmini etkileyen unsurlar tek tek incelenmiştir.

Bu bölümün ikinci alt başlığını Beşeri Çevre Elemanları ve Türkiye Turizmi oluşturmaktadır. Bu başlık altında Türkiye nüfusu ve turizm konusu ele alınarak; Türkiye nüfus miktarının geçmişten günümüze olan değişimi ve bu değişimin turizme etkisinden, iç turizmin bölgeler göre dağılımından, turizmin iç ticarete, kentleşme ve kentleşme üzerine etkilerinden, işgücü sağlama kolaylıklarından bahsedilmiştir. Daha sonra Ulaşım Sektörü ve Türkiye Turizmi konusu ele alınmış bu başlık altında; Turizm sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahip olan ulaştırma sektörünün durumu; karayolları, demir yolları, havayolları, denizyolları hakkında bilgiler verilerek turizm ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye Turizm Coğrafyası kitabının 2. bölümünün konusunu “Doğal Turistik Kaynaklar ve Türkiye Turizmi” oluşturmaktadır. Bu bölümde; peribacalarının oluşumu ve turistik açıdan önemleri ve coğrafi dağılımları yapılmış ülkemizin bu doğal zenginliği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ele alına diğer bir doğal turistik değer olan travertenlerin oluşumları dağılımları konuları incelenmiştir. Doğal turistik kaynaklardan biri olan mağaralar da bu bölümde ele alınmış konular arasındadır. Türkiye’deki turizme kazandırılmış birçok mağara özellikleri ile birlikte tanıtımı yapılmıştır. Dağlar ve Turizm Potansiyelleri de bu bölümün içinde yer alan konulardandır. Türkiye’deki dağlar coğrafi bölgelere göre ele alınmış turistik değerleri ortaya konularak incelenmiştir. Dağların yayla turizmi açısından da değerlendirilmiş: Akdeniz Bölgesi turistik yayla alanları, Karadeniz Bölgesi turistik yayla alanları Doğu Karadeniz Bölümü yayla alanları, Marmara bölgesi turistik yayla alanları, Ege Bölgesi turistik yayla alanları turizm potansiyelleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümün ikinci ana başlığını Türkiye’de Korunan Alanlar ve Turizm konusu oluşturmaktadır. Bu başlık altında tanımlar, korunan alanlarla ilgili yasalar, tarihi gelişim gibi konular yanında, Milli Parkların tanıtımları da yapılmıştır. Diğer koruma statüleri Türkiye’de turizm potansiyeli yaşayan; Tabiat Koruma Alanları, Tabiat Parkları, Yaban Hayatı Koruma Sahaları, Tabiat Anıtları konularına değinilmiş. Bu bölümde uluslararası öneme sahip sulak alanlar tanıtılmıştır.

Ülkemizde turizm potansiyeli olan ve Ramsar sözleşmesiyle güvence altına alınan uluslararası öneme sahip sulak alanlar tanıtılmıştır. Türkiye’de Unesco dünya miras listesinde yer alan ve turizm potansiyeli açısından önem arz eden alanlar tanımlanarak hangi kategoride ve türde koruma altına alındığıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümün üçüncü ana başlığını Hidrografik Kaynaklar ve Türkiye Turizmi oluşturmaktadır. Bu başlık ise beş alt başlık altında değerlendirilmiştir. Sular ve Türkiye Turizmi konusu içinde; spor, sağlık, termal, yat, eğlenme ve dinlenmeye yönelik çoğu turizm çeşidiyle ilişkilendirilen boyutlarla bu turizm türleri açıklanmıştır.

Şifalı Sular ve Termal Turizm konusu içinde; Türkiye’de termal turizm bakımında önem arz eden ve önemli bir yeri olan bu turizm çeşidinin bölgelere ve illere göre tanıtımı yapılmıştır. Ülkemizde bu alanların turizm merkezlerine uygunluk bakımından zengin bir potansiyele sahip olduğu vurgulanarak turizm içindeki önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Termal kaynakların coğrafi dağılışı yapılarak; Güney Marmara (Balıkesir, Çanakkale, Yalova), Güney Ege (Aydın, Denizli, Manisa, İzmir), Frigya (Afyon, Ankara, Eskişehir, Uşak, Kütahya), Orta Anadolu (Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kırşehir, Yozgat) yatırım bölgeleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Doğa turizmi başlığı altında; çağlayanlar, şelale, çavlan terimlerinin tanımı yapılarak, morfolojik anlamda bilgiler verilmiştir. İç ve dış turizm bakımından; tortum çağlayanı, Girlevik çağlayanı, Muradiye çağlayanı, Düdenbaşı çağlayanı, Kurşunlu çağlayanı, Manavgat çağlayanı, Tarsus çağlayanı, Yerköprü çağlayanı, Kapuzbaşı çağlayanı, Günpınar çağlayanı, Sızır çağlayanı, Güney çağlayanı, Tomara çağlayanı, Şarlayuk çağlayanı, Erfelek çağlayanları hakkında bilgiler verilmiştir.

Alt başlıklardan birini de Göl Turizmi oluşturmaktadır. Bu konu içinde; Potansiyel turizm çekiciliği taşıyan göllerden; Marmara Bölgesi Gölleri; Çatalca-Kocaeli Bölümü, Istranca Bölümü, Karadeniz Bölgesi Gölleri; Batı Karadeniz Bölümü, Orta Karadeniz Bölümü, Doğu Karadeniz Bölümü, Ege Bölgesi Gölleri, Akdeniz Bölgesi Gölleri, İç Anadolu Bölgesi Gölleri, Doğu Anadolu Bölgesi Gölleri ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gölleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Göl Turizmi başlığı altında; potansiyel turizm çekiciliği taşıyan göllerden; Marmara Bölgesi Gölleri; Çatalca-Kocaeli Bölümü, Istranca Bölümü, Karadeniz Bölgesi Gölleri; Batı Karadeniz Bölümü, Orta Karadeniz Bölümü, Doğu Karadeniz Bölümü, Ege Bölgesi Gölleri, Akdeniz Bölgesi Gölleri, İç Anadolu Bölgesi Gölleri, Doğu Anadolu Bölgesi Gölleri ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gölleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Türkiye’de Deniz Turizmi ve Plajlar konusu; Türkiye’de turizm potansiyeline uygun ve genellikle sağlık turizmi içerikli deniz kürü, deniz kaplıca kürleri, deniz

suyu içme kürleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Türkiye plajlarının coğrafi dağılışı yapılmıştır.

Türkiye Turizm Coğrafyası kitabının 3. ve son bölümünü Türkiye’de Turistik Bölgelerin Coğrafi Dağılışı konusu oluşturmaktadır. Bu bölüm üç ana başlık ve dört alt başlık halinde değerlendirilmiştir.

Kıyı bölgelerinin başlıca turistik yöreleri; Karadeniz kıyıları, Marmara Denizi kıyıları, Ege kıyıları Akdeniz kıyıları turizm potansiyelleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

İç bölgelerin başlıca turistik yöreleri ve çekicilikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Bu bölümün son başlığını Türkiye Turizm Sektörünün Başlıca Sorunları konusu oluşturmaktadır. Türkiye turizminin başlıca sorunları; planlama-organizasyon, ulaşım, turizm, dış ve iç tanıtım, yasal sorunlar, niteliksel sorunlar, bölgesel dağılım, aşırı gelişmiş turizm yöreleri sorunu, potansiyel tespiti eksikliği sorunu, turizm işgücü niteliği sorunu, turizmin çeşitlendirilmesi sorunu, bölgesel ve komşularla ilgili sorunlar, güvenlik (terör) ilgili sorunlar, sağlık hijyen sorunları, turizm kaynaklı çevre sorunları, turistik ürün pazarlama strateji sorunları- her şey dahil uygulaması, sektörel desteklerin yetersizliği, ucuz destinasyon imajı sorunu, kısa vadeli ve kar odaklı işletme anlayışı, turizmdeki etkin markaların çoğunluğunun yabancı kökenli olması gibi sorunlar maddeler halinde ele alınmıştır.⁸

Türkiye Turizm Coğrafyası kitabı; sonuç bölümü, terimler sözlüğü, kitapta yararlanılan eserlere ait kaynakça bilgileri ve kitap dizini ile tamamlanmıştır.

Sonuç

Prof. Dr. Hayati Doğanay’ın tanıtımını yapmaya çalıştığımız Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası kitapları Türkiye Coğrafyası alanında yazılmış nitelikli ve kapsamlı iki eserdir. Değerli bilim insanı DOĞANAY, başta Atatürk Üniversitesi olmak üzere ülkemizin çeşitli üniversitelerinde öğretim üyeliği ve idarecilik yapan çok sayıda coğrafyacının yetiştirilmesindeki emeği yanında yayımlanmış olduğu eserlerle Türk Coğrafyasına hizmet vermiş ve vermeye devam etmektedir. Maddi ve manevi olarak kendini eğitim ve bilime adanmış çok değerli hocamın naçizane iki eserini tanıtmaya çalıştım. Tanıtmaya çalıştığımız bu değerli iki eser dışında daha nice esere imzasını atmış olan hocamız ömrünü adadığı coğrafya biliminde bugün olduğu gibi gelecekte de adından söz ettirecektir.

Kaynakça

Doğanay, H.,-Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2016.

8 Doğanay, H.,-Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 426.

Orhan, F., 2015, "Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay", *Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın Özgeçmişi ve Eserleri* içinde, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay. no. 1056, Kazım Karabekir Eğitim Fak. Yay., no. 131, Araştırmalar Serisi No: 56.
Doğanay, H., Çavuş, A., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Türkiye Coğrafyası Alanında İki Eser: Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası

Saliha KODAY

Özet:

Bu çalışmada ülkemizin en köklü üniversitelerinden birisi ve Yüksek Öğretim alanında çok önemli bir yere sahip olan Atatürk Üniversitesinin kıymetli hocalarından Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın; Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası kitaplarının tanıtımı yapılmıştır.

Türkiye Ekonomik Coğrafyası; program içeriği bakımından bir üniversite ders kitabıdır. Bu kitap sadece coğrafya eğitimi ve öğretimi gören üniversite öğrencilerine değil, onlarla birlikte; işletme iktisat gibi bilim alanları ile uğraşanlar coğrafya öğretmenleri ve Türkiye'nin ekonomik kaynaklarını planlayan uzmanlara da yararlı olabilecek bir kitap olduğu bizzat yazar tarafından belirtilmiştir.

Yazarın tanıtımı yapılan diğer eseri Türkiye Turizm Coğrafyasıdır. Ders kitabı olarak hazırlanan bu eser; üniversitelerin farklı fakültelerinde Turizm Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası adlı dersler için hazırlanmış önemli bir boşluğu dolduran nitelikli eserdir.

Tanıtımı yapılan eserler Türkiye Coğrafyasının temel eserlerindedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ekonomik Coğrafya, Turizm Coğrafyası, Hayati Doğanay.

Two Books on *Turkey's Geography: Turkey's Economic Geography and Turkey's Tourism Geography*

Saliha KODAY

Abstract:

This study aims to introduce the following books by one of the venerable professors of the prestigious Atatürk University, namely Prof. Dr. Hayati Doğanay: *Turkey's Economic Geography* and *Turkey's Tourism Geography*.

Turkey's Economic Geography is a university textbook in terms of its contents. The author had personally remarked that the book was intended for the use of university students studying geography as well as geography teachers and experts planning Turkey's economic resources.

His other book, *Turkey's Tourism Geography*, is prepared as a quality textbook for the university courses, "Tourism Geography" and "Turkey's Tourism Geography" and as such, it fills a big gap in education.

Both of these works serve as fundamental references for Turkey's Geography.

Keywords: Turkey, Economical Geography, Tourism Geography, Hayati Doğanay.

Lisansüstü Tezlerde Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri

Barış TAŞ*

Türkiye, kırsal yerleşmelerin tür ve sayı bakımından son derece zengin olduğu bir ülkedir. Zaman içerisinde kırsal nüfus azalıp, şehirler kalabalıklaşmış olsa da kırsal yerleşmeler mevcudiyetlerini korumaktadırlar. Bu kadar zengin kırsal yerleşme potansiyeline sahip olan Türkiye'de kırsal yerleşmeleri konu alan çok sayıda lisansüstü tezin hazırlanmış olması da doğal bir sonuçtur. Genel olarak yerleşmeler, coğrafya başta olmak üzere, pek çok disiplinin araştırma kapsamı içerisinde yer alır. Bu durum, kırsal yerleşmeleri konu alan araştırmaların sayıca fazlalığından anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kırsal yerleşmeleri konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri disiplin, tür ve konu açısından analiz edilmiş ve sonuçlar görselleştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın veri kaynağını YÖK tarafından kamusal kullanıma açık olan ve internet üzerinden erişilebilen ulusal tez merkezi oluşturmaktadır. Türkiye'de hazırlanan yüksek lisans, doktora, tıp ve sanatta yeterlilik tezleri, YÖK tarafından ulusal tez merkezi veri tabanına eklenmekte bu tezler, yazarlarının izni doğrultusunda kamusal kullanıma açılmaktadır. Bu bağlamda YÖK'ün ulusal tez merkezinde bulunan en eski tezler 1959 yılına aittir. Sonraki yıllarda taranan tez sayısının giderek arttığı görülür. Özellikle 1985 yılından itibaren YÖK veri tabanında taranan tez sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır.¹

Çalışmaya konu olan kırsal yerleşme içeriğine sahip tezler taranırken; başlığında, içeriğinde, konusunda kırsal yerleşmelerle ilgili bazı kelimeler ve terimler

* Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, tas.baris@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-7469-9948.

1 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/IstatistikBilgiler?islem=2> (Son erişim: 25.04.2018).

kullanılmıştır. Tarama yapılırken kullanılan kelimeler şunlardır: “kırsal”, “köy”, “kır yerleşmesi”, “kırsal yerleşme”, “kır meskeni”, “kırsal mesken”, “geçici”, “dönemlik”, “mevsimlik”, “monoğrafya”, “yayla”, “mezra”, “mezraa”, “coğrafya”, “yerleşme coğrafyası”. Bu tarama sonucunda toplam 268 lisansüstü tez belirlenmiştir. Taranan bu tezler; tez başlığı, tez danışmanı, üniversite, enstitü, tez türü (yüksek lisans-doktora) ve disiplin (coğrafya, sosyoloji, mimarlık vb.) başlıkları altında listelenmiştir. Oluşturulan bu listeler yardımıyla da tezler her bir başlığa göre analiz edildi. Coğrafya disiplininde hazırlanan tezler, kendi içinde ayrı bir analize tabi tutuldu. Bu bağlamda coğrafya alanında hazırlanan tezler, üniversite, tez türü (YL-DR), yıl ve tez konusu başlıklarına göre gruplandırıldı.

Kırsal yerleşmeleri konu olan tezler, öncelikle tezlerin hazırlandıkları enstitülere göre ele alınacaktır. Toplam 268 tezin 142’si Fen Bilimleri, 124’ü Sosyal Bilimler ve 2’si de Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlandığı görülmüştür (Çizelge 1). Bu açıdan bakıldığında, yerleşme ve özellikle de kırsal yerleşme konusunun yalnızca coğrafya ve sosyoloji gibi sosyal bilimler içerisinde değil; aynı zamanda, hatta daha fazla şekilde mimarlık, ziraat, planlama ve orman gibi fen bilimleri tarafından da akademik düzeyde araştırıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 1. Enstitülere Göre Tezler		Çizelge 2. Disiplinlere Göre Tezler	
Fen Bilimleri	142	Coğrafya	65
Sosyal Bilimler	124	Mimarlık	46
Eğitim Bilimleri	2	Ziraat	32
TOPLAM	268	Planlama	17
		Orman	15
		Sosyoloji	12
		Peyzaj	11
		TOPLAM	197

Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan tezler, disiplinlere göre ele alındığında; en fazla tezin, Coğrafya disiplininde hazırlandığı görülür. Coğrafyayı Mimarlık, Ziraat, Planlama, Orman, Peyzaj ve Sosyoloji disiplinleri takip eder (Çizelge 2). Her ne kadar genel olarak fen bilimleri alanında hazırlanan tezler sayıca fazla olsa da disiplinler özelinde coğrafyanın önde olması da önemli bir durumdur. Coğrafya konusunda hazırlanan tezler ayrı olarak değerlendirileceği için burada diğer disiplinlerdeki tezler hakkında bilgi vermek daha doğru olacaktır. Tezler türlerine göre gruplandırıldığında, büyük bir çoğunluğun (220) yüksek lisans tezlerinden oluştuğu görülür (Çizelge 3). Coğrafya alanında hazırlanan 64 tezin 58’i yüksek

lisans, 6'sı doktora tezi durumundadır. Bu açıdan coğrafya disiplininde kırsal yerleşme konusunda hazırlanan doktora tezi sayısının düşük düzeyde kaldığı tartışmasız bir gerçektir.

Çizelge 3. Türlerine Göre Tezler

Yüksek Lisans	220
Doktora	48
TOPLAM	268

Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan lisansüstü tezler, üniversitelere göre değerlendirildiğinde, enstitülere göre farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilimler enstitülerinde hazırlanan tezlerde İstanbul Üniversitesi (18), Atatürk Üniversitesi (13) ve Ankara Üniversitesi (10) ilk sıralarda yer alırlar. Buna karşın fen bilimleri enstitülerinde hazırlanan kırsal yerleşme konulu tezlerde Karadeniz Teknik Üniversitesi (14), İstanbul Teknik Üniversitesi (14), Ankara Üniversitesi (9), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (9) ve Çukurova Üniversitesi (9) üst sıralarda yer alırlar. Eğitim bilimleri enstitülerinde ise yalnızca iki tez hazırlanmış olup bunlar Gazi Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'dir. Bu da üniversitelerin uzmanlaştıkları alanlarda lisansüstü tez ürettiğini göstermektedir. Sosyal bilimler alanında İstanbul, Atatürk ve Ankara üniversiteleri, oldukça köklü geçmişe sahip üniversitelerdir ve kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan tezler konusunda da bu üniversiteler ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde İTÜ ve KATÜ, Türkiye'nin nitelikli teknik üniversiteleri arasındadır ve mimarlık alanında hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğu bu üniversitelere aittir. Bunun yanı sıra MSGSÜ de, mimarlık alanında (kırsal yerleşme konusunda) tezlerin hazırlandığı önemli üniversitelerden biri durumundadır. Ayrıca Çukurova ve Ankara üniversiteleri hem ziraat hem de orman disiplininde tez hazırlanan yükseköğretim kurumlarıdır. Bilindiği gibi bu iki üniversite hem orman hem de ziraat alanında oldukça eskidirler.

Çizelge 2'de belirtilen disiplinlerin dışında hazırlanan lisansüstü tezler ise şu alanları kapsamaktadır: Ekonomi (9), Antropoloji (7), Arkeoloji (6), Kamu Yönetimi (6), Turizm (6), Halkbilim (4), Tarih (4), Sanat Tarihi (3), Çevre (2), İşletme (2), Demografi, Hukuk, Enerji, İnşaat, Jeodezi, Meteoroloji ve Türk Dili.

Buraya kadar yapılan genel değerlendirmeler, daha çok kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin nicel analizi şeklindeydi. Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan tezlere yönelik niteliksel analizler yapmak daha doğru olacaktır. Bu çalışma kapsamında tüm tezlerin değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle önem taşıyan tezler ele alınacaktır. Bu kapsamda kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin ilk kayıt, Sabir Ataserver

tarafından Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde 1985 yılında hazırlanan “Toprak ve Tarım Reformu Uygulamasında Öncelikli Köylerin Tesbitine İlişkin Bir Yöntem Uygulaması” başlıklı yüksek lisans tezidir. Söz konusu yüksek lisans tezi, ziraat disiplinine ait olup tarım reformunun köy temelinde yürütülmesini ileri sürmektedir. Bu bağlamda tez, Şanlıurfa ilinin köylerine yoğunlaşmış ve tarım reformu modelleri üretilmeye çalışılmıştır.

Coğrafya disiplini dışındaki tezler, daha önce de belirtildiği gibi mimarlık, ziraat, orman, planlama gibi alanlarda hazırlanmıştır. Söz konusu tezler, türü ve tarihi dikkate alınmaksızın değerlendirme yapılırsa, büyük ölçüde kırsal mimarî, orman içi kır yerleşmelerinin orman ile ilişkileri, kırsal yerleşmelerdeki tarımsal yapı, ürünler ve toprak türleri üzerine yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bunun yanı sıra tezlerdeki konular, yönetsel ve yasal açıdan köylerin durumu, köylerdeki sosyal yapı, köy kültürü, kırsal ekonomi, arkeoloji gibi oldukça geniş yelpazede yer almaktadır.

Coğrafya disiplininde hazırlanan ve YÖK tez kataloğunda taranan ilk tez çalışması ise Sedat Avcı'ya aittir. “Ilıca'da Mesken Tipleri ve Başlıca Sorunları” başlıklı yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1986 yılında hazırlanmıştır. Yüksek lisans tezinde; Erzurum'a yakın mesafede bulunan Ilıca'da (Aziziye) bulunan kırsal meskenler, doğal ortam-insan etkileşimi bağlamında coğrafi bakış açısıyla ele alıp değerlendirilmiştir.

Coğrafya alanında hazırlanan lisansüstü tezlerin daha önce de belirtildiği gibi 58 tanesi yüksek lisans, 6 tanesi ise doktora tezidir. Toplam 64 tezin hazırlandığı üniversiteler dikkate alındığında en fazla payın İstanbul Üniversitesinde olduğu görülür. İstanbul Üniversitesini Atatürk, Ankara ve Afyon Kocatepe üniversiteleri takip eder (Çizelge 4).

İstanbul ve Atatürk üniversiteleri, gerek Coğrafya, gerekse diğer bölümler açısından Türkiye'nin en eski ve köklü yükseköğretim kurumlarıdır. Bu yönüyle her iki üniversitede de yerleşme coğrafyasının önemli konularından olan biri olan kırsal yerleşmelerle ilgili çalışmaların sayıca fazla olması son derece normaldir. Hatta İstanbul Üniversitesi, toplam 6 doktora tezinin ikisinin hazırlandığı kurum durumundadır. Toplam tez sayısında şaşırtıcı olan, Türkiye'nin en eski coğrafya bölümünün bulunduğu Ankara Üniversitesinde, kırsal yerleşmeler konusunda az sayıda lisansüstü tez hazırlanmış olmasıdır. Toplam 5 lisansüstü tezin hazırlandığı Ankara Üniversitesinde, oransal olarak doktora tezinin fazla olması da dikkati çekmektedir. Zira 5 tezin 2'si doktora tezidir. Bu yönüyle Ankara Üniversitesinde kırsal yerleşmelerin doktora düzeyinde oransal olarak daha fazla çalışıldığı görülür.

Çizelge 4. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	YL	DR	Toplam
İstanbul	13	2	15
Atatürk	13		13
Afyon Kocatepe	5	1	6
Ankara	3	2	5
Ondokuz Mayıs	4		4
Sakarya	4		4
Fırat	2	1	3
Akdeniz	2		2
Balıkesir	2		2
Ege	1	1	2
Uşak	2		2
ÇOMÜ	1		1
Dokuz Eylül	1		1
Harran	1		1
KATÜ	1		1
KSÜ	1		1
MKÜ	1		1
Niğde	1		1
Toplam	58	7	65

Çizelge 5. Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Tez Konuları	YL	DR	Toplam
Monoğrafya	23	4	27
Arazi Kullanımı	11		11
Kırsal Gelişme	8		8
Yayla Yerleşmeleri	5		5
Ekonomik Coğrafya	3		3
Kültürel Coğrafya	3		3
Kırsal Turizm	3		3
Tarihi Coğrafya	1	2	3
İdari Coğrafya		1	1
Toponimi	1		1

Kırsal yerleşmelerin ele alınış biçimleri ve konularına göre de tezleri sınıflandırmak mümkündür. Bu bakış açısıyla tezler, monoğrafya, arazi kullanımı, kırsal gelişme, yayla yerleşmeleri, ekonomik coğrafya, kültürel coğrafya, kırsal turizm, tarihi coğrafya, toponimi ve idari coğrafya alt alanlara göre gruplandırılmıştır. Bu konular içinde hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde en fazla yer tutan monoğrafyadır. Bir köy, ilçe veya bir ildeki kırsal veya tüm yerleşmeleri belirli bir bakış açısı olmaksızın ele alıp inceleyen tezler, bu başlık altında değerlendirilmiştir. Köy etütleri, belirli bir jeomorfolojik ünite (dağ, ova, vadi vb.) yer alan

kırsal yerleşmeler, idari ünitelerdeki (il-ilçe) yerleşmeler gibi konular, monoğrafya kapsamında değerlendirilmiştir. 27 monoğrafya tezinin 23'ü yüksek lisans, 4'ü doktora tezidir. Monoğrafya kapsamındaki tezler; S. Avcı (1986), M. Sakal (1991), Y. Gök (1992), A. Yılmaz (1993), M. Tunç (1994), M. Çotkin (1995), G. Kaya (1996), N. Tomal (1999), M. Bakırcı (1999), H. Yılmaz (2000), M. Y. Özden (2000), H. Gültekin (2001), A. Güzel (2005), M. T. Demir (2006), T. Demirelli (2007), A. Kincal (2008), H. Coşar (2008), E. Polat (2010), F. Arıcı (2011), S. Budak (2011), Ç. K. Kaymaz (2012), L. Albayrak (2014), C. Çiftçi (2015), G. Meral (2015), B. Özoğul (2017), F. Yalçın (2017) ve K. Yurdigül (2017) tarafından hazırlanmıştır.

Monoğrafya yöntemiyle hazırlanan tezler incelendiğinde, "... Köyünün Coğrafi Etüdü" ifadesinin çok sayıda tez başlığında yer aldığı görülür: Y. Gök (1992), M. Çotkin (1995), G. Kaya (1996), H. Yılmaz (2000), H. Gültekin (2001), H. Coşar (2008), E. Polat (2010), F. Arıcı (2011), S. Budak (2011), Ç. K. Kaymaz (2012), L. Albayrak (2014), G. Meral (2015), C. Çiftçi (2015), A. Kincal (2017), F. Yalçın (2017) ve K. Yurdigül (2017) tarafından hazırlanan tezlerin tamamı, köy coğrafi etüdü başlığı taşımaktadır. Monoğrafya konulu tez çalışmalarında karşılaşılan bir diğer başlık, "... Ovasında/Vadisinde/Kuzeyinde/İlinde/İlçesinde Kırsal Yerleşme(ler)" şeklindedir: S. Avcı (1986), M. Sakal (1991), A. Yılmaz (1993), M. Tunç (1994), M. Bakırcı (1999), N. Tomal (1999), M. Y. Özden (2000), A. Güzel (2005), M. T. Demir (2006) ve B. Özoğul (2017) tarafından hazırlanan tezler bu başlıkla verilmiştir. Bunların dışında bir tez çalışması da kırsal yerleşmeler ile eğitim coğrafyası konularını birlikte ele almıştır (T. Demirelli, 2007). Bu bilgiler ışığında, Türkiye'deki kırsal yerleşme konulu lisansüstü tezlerin birbirinin tekrarı durumunda olduğu sonucu çıkarılabilir. Özellikle 2000'li yıllar sonrasında monoğrafik yöntemle hazırlanan tezler, Türkiye'de lisansüstü eğitimde Coğrafya disiplininin oldukça geri kaldığını, yeni konu ve yaklaşımların lisansüstü düzeyde araştırılmadığının göstergesi durumundadır. Coğrafya dışındaki tezler ve konuları incelendiğinde sosyal bilimler alanında, örneğin U. D. Yıldırım (2006), S. Ahmedova (2015), P. Budan (2015) ve M. Kaya (2017) gibi araştırmacıların hazırladığı tezler, kırsal yerleşmelerde uygulamalı ve planlamaya yönelik konuları kapsamaktadır. Türkiye'deki coğrafyacı akademisyenlerin, kırsal yerleşmeler ve kırsal mekâna yenilikçi bakış açısıyla bakamaması böyle bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Kırsal yerleşme tezlerinde, monoğrafyadan sonra arazi kullanımının konu olarak ele alındığı görülmektedir. Belirli bir sahada ya da idari ünite, arazinin insanlar tarafından nasıl ve ne şekilde yararlandırıldığı anlamına gelen arazi kullanımı, kırsal yerleşmeleri konu alan tezlerde de ele alınan bir konudur. Kırsal yerleşme kapsamında toplam 11 arazi kullanımı tezinin biri dışında tamamı İstanbul Üniversitesinde hazırlanmıştır. Bu tezlerin tamamının danışmanı Prof. Dr. Selami Gözenç'tir. Bu tezler; E. Birinci (1990), A. Ç. Engin (1991), C. B. Karadeniz (1992), G. Görür (1992), M. Bahçıvan (1993), Ş. Özkan (1993) C. Tetik (1994), A. Salim (2001), H. Telli (2001) ve H. Kara (2002) tarafından hazırlanmıştır. Burada dikkat

çekici unsur, tezlerin çoğunun (7'sinin) 1990-1994 arasında hazırlanmış olmasıdır. İstanbul Üniversitesi dışında hazırlanan tek arazi kullanımı kapsamındaki tez ise, Ondokuz Mayıs Üniversitesinde, S. K. Sipahi (2008) tarafından hazırlanmıştır.

Arazi kullanımı konusundaki tezlerin konu ve kapsamaları incelendiğinde aslında monoğrafik tarzda hazırlandığı dikkat çeken bir diğer konudur. Dolayısıyla gelecekte monoğrafik yöntemle hazırlanan arazi kullanımı çalışmalarından ziyade, uygulamalı planlama çalışmalarını konu alan lisansüstü tezlerin hazırlanması, coğrafya disiplininin Türkiye'deki gelişimi açısından önemli bir adım olacaktır.

Kırsal yerleşme konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerde tespit edilen bir diğer çalışma alanını, kırsal gelişme ve değişme oluşturmaktadır. Köylerin zaman içerisindeki değişimini konu alan tezlerin tamamı yüksek lisans tezidir. Köylerin modernleşme eğilimleri, şehirler ile bütünleşmeleri, kasabalaşma süreçleri ve sorunları gibi konularda hazırlanan 8 tez tespit edilmiştir. Ö. Kesici (1988), R. O. Çakıcıoğlu (2000), S. Düşünen (2000), D. Işık (2004), F. Kerman (2004), S. Pekel (2010), Ş. Yörük (2010) ve A. Işık (2015), tarafından hazırlanan bu tezlerin biri dışında tamamı 2000 yılı sonrasında hazırlanmıştır. Tez konuları incelendiğinde, çoğunun uygulamalı coğrafya kapsamında hazırlandığı görülmüştür.

Kırsal gelişme başlığı altında toplanan tezlerin, monoğrafik yöntemle hazırlanan tezlere göre daha yenilikçi konuları ele aldığı söylenebilir. Örneğin A. Işık (2015), tezinde kırsal meskenlerdeki modernleşme eğilimini zamansal ölçekte ele almıştır. R. O. Çakıcıoğlu (2000) ve F. Kerman (2004), hazırladıkları tezlerde İzmir ilindeki kırsal yerleşmelerin kentleşme süreçlerini ele almışlardır.

Yayla yerleşmeleri, kırsal yerleşme tezlerinde ele alınan diğer araştırma alanını oluşturur. Yayla yerleşmeleri konusunda 5 yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. M. A. Öztürk (1991), D. Yalçın (1994), M. Gürbüz (1994), M. Ertürk (1995) ve Y. Yonca (2014) yayla yerleşmeleri konusunda tez hazırlamışlardır. Bu tezlerden bir tanesi hariç diğerleri 1991-1995 arasında hazırlanmıştır. Yakın tarihli yalnızca bir tez bulunmaktadır. Bu başlık altında toplanan tezlerin, monoğrafik tarzda hazırlanan tez çalışmalarından farklı bir yönü bulunmamaktadır. Ele alınan yayla yerleşmeleri ve yayla alanları, deskriptif olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle kırsal yerleşme coğrafyası literatüre katkıları oldukça sınırlıdır.

Ekonomik coğrafya konularını kapsayan kırsal yerleşme tezleri ise 3 tanedir. Bunlar, B. Öztürk (2001), S. Künteş (2006) ve B. Çapçı (2008) tarafından hazırlanmış yüksek lisans tezleridir. Genel olarak kırsal ekonomi üzerine hazırlanan bu tezlerde de monoğrafik yöntem kullanılmıştır. Bu yönüyle, hazırlanan tezlerin özgün nitelikte olmadığı, monoğrafik tarzda hazırlanan diğer tezlerin tekrarı olduğu görülmektedir.

Kültürel coğrafya kapsamında hazırlanan kırsal yerleşme tezi sayısı 3'tür. İ. Çavuşoğlu (2015), A. L. Çetin (2016) ve R. Şen (2017) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezleri yakın tarihlidirler. Bunlardan ikisi, köy hayırları ve tandırları gibi

kültürel unsurların coğrafi ortamla ilişkilerinin sorgulandığı araştırmalardır. Diğer ise zaman içerisinde genel olarak bir köydeki kültürel değişimi incelemiştir. Kültürel coğrafya kapsamında değerlendirilen bu tezler, monografik yöntemle hazırlanmış olsa da Türkiye'deki kırsal kültürü sınırlı da olsa inceledikleri için önemli sayılabilecek çalışmalar arasında sayılabilir. Kültür gibi pek çok soyut ve somut unsuru kapsayan bir olgu, Türkiye'deki kırsal yaşama da yansımıştır. Benzer çalışmaların farklı coğrafi bölgeler veya farklı doğal ve beşerî özelliklere sahip alanlarda yapılmasıyla Türk kültürünün kırsal mekândaki zenginliği ortaya çıkabilecektir.

Son yıllarda coğrafya alanyazınına da giren kırsal turizm konusu, yüksek lisans tezlerinde araştırılmıştır. Bu kapsamda 3 tane tez tespit edilmiştir. Ç. D. Tonguç (2009), E. Ekiz (2015) ve A. Kesici (2016) tarafından kırsal turizm konusunda tezler hazırlanmıştır. Yakın tarihte hazırlanan bu tezlerde seçilen alanların jeopark, kıyı ve yayla turizm potansiyelleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Kırsal turizm, son yıllarda dünya genelinde gelişme gösteren bir alternatif turizm türüdür. Kırsal turizm kavramında kırsalın içerdiği anlam, Türkiye'de doğrudan kırsal alanlar olarak algılanmaktadır. Bu nedenle yayla turizmi, av turizmi, mağara turizmi, ekoturizm ve açık hava doğa sporları gibi turizm türleri kırsal turizm ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla Türkiye'deki kırsal turizm potansiyeli olan yerleşmelerin araştırılması, ortaya çıkarılması ve tanıtılması için daha fazla lisansüstü tez çalışmasının hazırlanması, hem coğrafya bilimine hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan ve tarihî coğrafya kapsamında bulunan bir yüksek lisans ve iki doktora tezi tespit edilmiştir. N. Tüner (2002) tarafından Lykia arkeolojik sahasındaki yerleşmeler yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. A. S. Haykıran (2013) tarafından hazırlanan doktora tezinde ise 1830-1918 döneminde Aydın vilayetindeki çiftlik yerleşmeleri ele alınmıştır. Bu iki tez esasında coğrafyacı olmayan (tarih ve arkeoloji) araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Fakat YÖK'ün tez kataloğunda tez konusu "coğrafya" olarak belirtilmiştir. Tarihî coğrafya kapsamında İ. Yiğit (2018) tarafından hazırlanan doktora tezi, gerçek anlamda kırsal yerleşmeleri ele alan tarihî coğrafya araştırması niteliğindedir. XVI-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da kaybolan köy yerleşmelerini, belirlenen bölgeler kapsamında ele alan tez çalışması, sonrasında hazırlanacak tezlere rehberlik edecek niteliktedir.

İdarî coğrafya kapsamında ve yerleşme coğrafyası alanında hazırlanan bir doktora tezi bulunmaktadır. H. Karagel (2010) tarafından hazırlanan tez çalışmasında kırsal ve kentsel tüm yerleşmeler Sumbas örneğinde idarî coğrafya açısından ele alınmıştır. Fırat Üniversitesinde hazırlanan tez hem yerleşme coğrafyası, hem de idarî coğrafya konularını içermektedir. Türkiye yasal düzenlemeler yoluyla idarî değişikliklerin fazlaca olduğu bir ülkedir. Bu nedenle idarî yapıdaki düzenlemelerin

kırsal mekândaki yansımaların da araştırılması gerekmektedir. Özellikle büyükşehir yasasındaki değişikliklerle büyükşehir statüsüne sahip illerdeki kırsal yerleşmelerin durumu ve konumu üzerine yapılacak lisansüstü çalışmalar desteklenmelidir.

Coğrafyanın az çalışılan alanlarından biri de “toponimi”dir. Yer adları bilimi olarak tanımlanabilecek toponimi çalışmalarında yerleşme adlarının coğrafi unsurlarla ilişkileri ortaya konulur. Bu kapsamda yalnızca bir yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. G. Özçelik (2015) tarafından hazırlanan tez çalışmasında, Küçük Menderes havzasındaki köy adları toponimik açıdan incelenmiştir. Kırsal mekânlardaki yer adları, büyük ölçüde yerleşme ve çevresinin doğal ve beşerî özelliklerinden etkilenmiştir. Yer adlarının yalnızca sınıflandırma veya kategorize etme değil, kökenine inip zaman içerisindeki değişim üzerinde duracak çalışmalar artırılmalıdır.

Coğrafya disiplininde kırsal yerleşme konusunda hazırlanan doktora tezlerinin diğer disiplinler ile kıyaslandığında nitelik ve nicelik açısından yetersiz olduğu gerçeği ortaya çıkar. Toplam 48 doktora tezinin yalnızca 7'si coğrafya alanında hazırlanmıştır. Hatta bunlardan bir tanesi, her ne kadar coğrafya konusunda kataloglanmış olsa da, daha çok tarih disiplinine aittir. Bu durumda coğrafya disiplininde hazırlanan doktora tez sayısı, toplamın yaklaşık %10'una karşılık gelir. Yerleşme coğrafyası, coğrafya disiplininde son derece önemli bir konuma sahiptir. Çünkü yerleşmeler, doğal ve beşerî ortama ait pek çok unsuru bünyesinde barındırırlar. Bu nedenle Türkiye’de genel olarak yerleşme, özel olarak ise kırsal yerleşmeler konusunda daha fazla doktora tezinin hazırlanması gerekir.

Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan lisansüstü tezleri yalnızca nicelik açısından değerlendirmek yetersizdir. Tezlerin sahip olduğu özellikler üzerinde de durmak gerekir. Hazırlanan 6 doktora tezinin 4'ü monoğrafya türündedir. Dünyada 1980'lerden itibaren monoğrafya türünde yapılan bölgesel coğrafya araştırmaları ciddi şekilde azaldı ve uygulamalı coğrafya kapsamında problem odaklı araştırmalar arttı. Buna karşın Türkiye’de klasik coğrafya araştırmalarının doktora düzeyinde hala devam etmesi, coğrafya bilimi açısından önemli bir sorun durumundadır. Benzer durum, yüksek lisans tezleri için de geçerlidir. Her ne kadar kırsal yerleşme konusunda hazırlanan yüksek lisans tezlerinde coğrafyanın nicelik olarak üstünlüğü bulunsa da, nitelik açısından doktora tezlerindeki benzer sorunlar söz konusudur.

Kırsal yerleşmeler konusunda hazırlanan tüm lisansüstü tezlerin başlıkları ve konuları incelendiğinde, pek çoğunun coğrafyanın da araştırma kapsamında olduğu görülür. Kırsal yerleşmelere yönelik araştırmalardaki yeni eğilimler, yaratıcı konu ve başlıklar altında coğrafyacıların da lisansüstü tezler üretmesi; yerleşme alanında coğrafyanın da söz sahibi olduğunun göstergesi olacaktır. Bu nedenle, kırsal mekân kullanımının planlanması, kırsal arazi kullanımının zamansal değişimi, kırsal yerleşmelerin doku ve tiplerindeki değişim, kırsal ekonominin

zamansal değişimi, kırsal nüfustaki değişimin nedenleri gibi problem odaklı tezlerin üretilmesi, hem coğrafya bilimine hem de Türkiye'ye katkı sağlayacaktır.

1. Coğrafya Disiplininde Hazırlanan Lisansüstü Tezler

A. Çiğdem Engin, "Orhangazi Narlıca Köyünde Arazi Kullanımı ve Yerleşimin Evrimi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Abdulkadir Güzel, "Şanlıurfa İli Yerleşmeleri", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Ali Işık, "Umurlar Yöresinde (Balıkesir, Dursunbey) Kırsal Meskenlerde Modernleşme Eğilimleri: 1980 – 2015", Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Ali Salim, "Sakarya İli Karasu İlçesi Karapınar Köyü Arazi Kullanımı", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Ali Yılmaz, "Doğu Karadeniz Kenar Dağlarının Kuzeyinde (Melet-Harşit Arası) Kırsal Yerleşme", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Arzu Tülay, "Sapanca Kurtköy'de Arazi Kullanımı ve Yerleşim Evrimi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

Aysel Kincal, "Kırkkale Merkez Hasandede Köyünün Coğrafi Etüdü", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Aysun Sarıbey Haykıran, "Aydın Vilayetinde Çiftlikler: 1839-1918", Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Ayşe Kesici, "Kırsal Yerleşimden Turistik Yerleşime Dönüşümün Ildırın (Çeşme) ve Alaçatı (Çeşme) Örneğinde İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Ayşegül Liman Çetin, "Niğde İli Ulukışla İlçesi Altay Köyünün (Kuruluşundan Günümüze) Kültürel Coğrafi Görünümü", Yüksek Lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Berna Özoğul, "Karakuyu Gölü Çevresinin Yerleşme Coğrafyası (Köy - Köyaltı Yerleşmeleri ve Meskenler)", Yüksek Lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Burcu Çapçı, "Isparta- Senirkent İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Farklılıkları (Uluğbey-Akkeçili Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Bülent Öztürk, "Elazığ İlinde Terör Nedeniyle Gerçekleşen Göçlerin Kırsal Yerleşmelerdeki Ekonomik Etkileri", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Celal Tetik, "Turpçular Köyü Arazi Kullanımı", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Cemile Bahtiyar Karadeniz, "1991-1992 Yılında Çınarlık Köyü'nde Arazi Kullanımı", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Cuma Çiftçi, "Karaali Köyü Monoğrafyası", Yüksek Lisans tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Çağlar Kıvanç Kaymaz, "Camili (Macahel)'nin Coğrafi Etüdü (Artvin-Borçka)", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Çiğdem Demir Tonguç, "Keremali-Elmacık Dağı'nda Yaylacılık Faaliyeti ve Yayla Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Dilek Yalçın, "Gölköy'de Yaylacılık Faaliyetleri", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Dudu Işık, "Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki Kırsal Yerleşmelerin Mekansal Farklılaşması", Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Emine Birinci, "Orhangazi Çakırlı Köyünde Arazi Kullanımı ve Yerleşimin Evrimi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Emrah Polat, "Kösemehmet Köyünün Coğrafi Etüdü", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Evren Ekiz, "Jeopark Potansiyeli Açısından Ayazini Köyü", Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Fatih Arıcı, "Bağbaşı ve Serdarlı Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Etüdü (Erzurum-Tortum)", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Fikret Yalçın, "Ortabahçe Köyünün Coğrafyası", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Fulya Kerman, "Alaçatı (Çeşme-İzmir) Bucağı Köylerinde Kırsal Potansiyelin Belirlenmesi ve Planlanması", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Gamze Görür, "Balıkesir İli Dereçiftlik Köyü Arazi Kullanımı", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Güldane Meral, "Çiğdemli ve Gelinkaya Köylerinin Coğrafi Etüdü", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Gülin Özçelik, "Coğrafi Bakımdan Küçük Menderes Irmağı Havzası Köy Adları", Yüksek Lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Günay Kaya, "Umudum Köyünün Coğrafi Etüdü", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Halil Coşar, “Çukurören Köyü’nün (Gediz-Kütahya) Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Halil Gültekin, “Üçkuyular Köyünün Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Hamit Yılmaz, “Trabzon Merkez Çilekli Köyünün Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Haydar Kara, “Erzincan İli Merkez İlçe Günebakan Köyü’nde Arazi Kullanımı”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Hediye Telli, “Havsa İlçesi Söğütödere Köyü Arazi Kullanımı”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Hulusi Karagel, “Türkiye’de İdari Alanların Belirlenmesi ve Sorunları: Sumbas Örneği”, Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

İlker Yiğit, “XVI-XX. Yüzyıllarda Kaybolan Yerleşmeler: Manisa-Konya Örneği”, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

İlknur Çavuşoğlu, “Kültürel Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Çanakkale İlinde Geleneksel Köy Hayırları”, Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Kürşat Yurdigül, “Alvar Köyünün (Pasinler/Erzurum) Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Leman Albayrak, “Aşağırmaklar Köyü’nün Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

M. Ali Öztürk, “Karagöl Dağında Yaylacılık: Ordu-Giresun”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Mehmet Gürbüz, “Göksun’da Yaylacılık (Kar Yaylacılığı)”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Mehmet Sakal, “Solaklı Vadisinde Kırsal Yerleşme”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Melike Tuğrul Demir, “Sapanca’da Kırsal Yerleşme Özellikleri”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Mualla Bahçivan, “Şile İlçesi Satmazlı Köyü Arazi Kullanışı”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Murat Çoktin, “Toprakkale Köyü’nün Coğrafi Etüdü”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Mustafa Ertürk, “İskilip’te Yaylacılığın Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkileri”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Mustafa Yılmaz Özden, “İlgaz Dağları İle Çankırı Şehri Arasındaki Kır Yerleşmeleri”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Muzaffer Bakırcı, “Çoruh-Kelkit Oluk Vadilerinin Kuzeyindeki Dağlık Sahada (Doğu Karadeniz) Kır Yerleşmeleri ve Fonksiyonel Özellikleri”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Muzaffer Tunç, “Değirmendere-Fol Deresi ve Harşit Çayı Arasındaki Sahada Kır Yerleşmesi”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Necati Tomal, “Bafra (Samsun) Ovasında Kır Yerleşmeleri”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Nihal Tüner, “Lykia'nın Yerleşim Coğrafyasında Yeni Lokalizasyonlar”, Yüksek Lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Ökkeş Kesici, “Türkiye-Suriye Sınırı Boylarındaki Köy Yerleşmelerinin Başlıca Sorunları: Asmacık Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

Rahime Şen, “Karşılaştırmalı Bir Kültürel Coğrafya Araştırması: Samandağ, Yayladağı ve Kumlu (Hatay) Kırsalında Tandır Fırını Üretimi ve Kültürü”, Yüksek Lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Raziye Oban Çakıcıoğlu, “İzmir Anakente Bağlı Kır Yerleşmelerinin Kır-Kent Bütünleşmesindeki, Konumu ve Yapısal Analiz”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2000.

Saniye Budak, “Kisecik Köyünün Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Seçil Künteş, “Türkiye’de İlçelerdeki Köy Sayılarına Göre Geçim Kaynağının Türü ve Öncelik Sırası”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Sedat Avcı, “Ilıca’da Mesken Tipleri ve Başlıca Sorunları”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

Sevgi Düşünen, “Kır Yerleşmelerinde Sosyo-Ekonomik Yapının Oluşmasında Coğrafi Çevre Şartlarının Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Eynegazi ve Kuşçular Köyleri Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Sevinç Pekel, “Bursa Metropol İlçelerindeki Köy Yerleşmelerinin Kasabalaşma Süreci”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Sibel Kurucu Sipahi, “Bafra'nın İki Köyünde (Sarçevre-Türbe) Karşılaştırmalı Arazi Kullanımı”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Şahin Yörük, “Beylerhan ve Eskisaray Köylerinin Gelişmişlik Bakımından Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Şemsi Özkan, “Sarıyer İlçesi Demirci Köyü Arazi Kullanışı”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Taner Demirelli, “Kula’da Kırsal Yerleşmeler ve Eğitimin Dağılımı”, Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Yaşar Gök, “Eski ve Yeni Gerek Köyü Meskenlerinin Coğrafi Yönden Karşılaştırmalı Etüdü”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Yücel Yonca, “Kadirli’de Yaylacılık Faaliyetleri”, Yüksek Lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

2. Coğrafya Dışındaki Disiplinlerde Hazırlanan Lisansüstü Tezler

Abdullah Karapınar, “Erzurum-Karaçoban İlçesi Duman Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005.

Abuzer Polat, “Sosyal Değişimde İntikal Tipi Köy”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Ahmet Ertek, “Erzurum İli Aşkale İlçesi Çay Köyünün Yeniden Yerleşimi Sonucunda Oluşan Yapısal ve Fiziksel Sorunları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.

Ahmet İpek, “Trabzon’un Yeşilbük, Çakılca, Yeşilyurt, Sayvan ve Güney Köylerinde Mülkiyet Sorununun Orman Alanlarının Korunmasına Etkileri”, Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Ahmet Sırrı Besel, “Trabzon İli Kadıralak Yaylasının Turizm Potansiyelinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.

Ahmet Yulafcı, “Samsun İlinde Kırsal Göçün Sebepleri ve Tarıma Etkileri”, Doktora tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Akın Güleç, “Devlet Fıstık Çamı Ormanlarının Köy Tüzel Kişiliklerine ve Yöresel Ekonomiye Sağladığı Katkılar: Gediz Havzası Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Ali Kerem Durukal, “Tire Bölgesinde Geleneksel Köy Mimarisinin Araştırılması ve Koruma Sorunları”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Ali Mert, “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçinde Kalan Kırsal Yerleşimlerin Mekânsal Sorunları ve Kırsal Yerleşme Planlaması İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi; “Kayseri Örneği””, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Ali Osman Abdurrezzak, “Kastamonu Köy Odalarının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İşlevleri Üzerinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Ali Özkurt, “İçel İli Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı Sorunları ve Orman Köylülerinin Yerinde Kalkındırılması Olanakları”, Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Ali Serkan Simavlı, “Kırsal Planlamada Köy Tasarım Rehberlerinin Uygulanabilirliği: Kocaeli Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Ali Uzun, “Samsun’da Kentsel Yerleşimin Kırsal Alanlara Yayılımı ve Getirdiği Yapısal ve Çevresel Sorunlar”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Alpaslan Saltan, “Adana İli Aladağ İlçesi Kökez Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kalkınma Açısından Tarımsal Yayım Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Arife Sağirekmekçi, “Yerleşme-Merkezleşme Tartışmaları Bağlamında Türkiye’de Mahalleye Dönüşen Köy Yönetimlerinin Mevcut Durumu: Hatay Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Arzu Çifci, “Kırsal Yerleşim Düzenini Etkileyen Faktörler: Trabzon İli Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Arzu Özer, “Çanakkale İli Biga İlçesi Yeniçilik Köyü Arazi Toplulaştırması Sonrası Durumun İzlenmesi ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Asım Alpagu İltter, “İçel İli Yayla Yerleşimlerinde Ekolojik Kapsamlı Rekreatif Planlama İlkelerinin Araştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

Aslı Akci, “Kırsal Kalkınma İçin Bir Model Önerisi: Köy Kümeleri”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Asu Tozan, “Kıbrıs-Karpaz Bölgesi, Kaleburnu Köyünde, İnsan-Çevre İlişkilerinin ve Konut Mekanının Değişimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000.

Ayfer Bilginler, “Tarımdan Sanayiye İşgücü Akımı Üzerine Bir Araştırma Polatlı-Basri Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.

Aynur Aydın, “Saray İlçesi Orman Köylerinin Sosyo-Kültürel Sorunları”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

Ayşe Durdu, “Giresun’da Yayla Kültürü ve Geleneksel Yayla Evleri (Alucra ve Yağhdere)”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Ayşe Yeşilyurt Alkan, “Kırsal Alanların Kentsel Alanlara Dönüşümü: Burdur Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Ayşegül Özadık, “Köye Geri Dönüş: Türkiye’deki Ekolojik Çiftliklerde Birlikte Yaşam Deneyimleri ve Yeni Köylülük”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Bahar Candan, “Kırsal Konutlar”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993.

Bahar Memiş, “Erzincan İliç İlçesinin Çöpler Köyü Maden İşletmesinin Neden Olduğu Yeniden Yerleşim Uygulamasının Sosyal Antropolojik Açından İncelenmesi”, Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Bahar Sintaç, “Karaburun Yarımadasının Kırsal ve Köysel Çevre İncelemesi”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000.

Barış Ali Timur, “Muğla Karabağlar Yaylası Geleneksel Konut Mimarisi Değer, Sorun ve Potansiyelinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma”, Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Bayram Hopur, “Dereli Köyü ve Mikrohavzasında Kırsal Kalkınma Araştırılması ve Projeksiyonları”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Begüm İşcanı, “Muğla- Datça Hızırşah Köyü Kırsal Sit Alanı Koruma Projesi”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Belgin Özer, “Zeytinköy Köyü Monografisi”, Yüksek Lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Beste Uluer, “Bayındır, Yusufllu Köyü Geleneksel Yerleşim Dokusunun Çözümlemesi ve Koruma Önerisi”, Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Betül Göçmen, “Arazi Toplulaştırmasının Kırsal Görünüm Planlaması ve Geliştirilmesindeki Yeri ve Bursa-Osmangazi-Doğancı Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Beypullah Sulak, “Doğu Karadeniz Kırsalında İkincil Konut Eğiliminin Nedenel Çözümlemesi: Trabzon Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Bilge Ersoy, “Urla Ekoturizm Potansiyelinde Bademler Köyü”, Yüksek Lisans tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Binnaz Eylem Kazıl Aydoğdu, “Sosyal Paylaşım Sistemlerinin Koruma Alanında Kullanımı: İnceleme Alanı; Arkeolojik Eserler İçeren Kırsal Yerleşim Eskihişar”, Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Burak Demirörs, “Çukurova Bölgesinde Yapay Sulak Alan Teknolojisinin Kırsal Alanda Kullanımının Araştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Burcu Aracı, “Cumhuriyet Döneminden Günümüze Tarım Politikalarında Devlet Çiftliklerinin Rolü ve Fiziki Mekâna Etkisinin İrdelenmesi, Lüleburgaz Sarmısaklı Çiftliği Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Burcu Büken, “İznik Gölü Çevresindeki Yerleşimlerin İncelenmesi ve Yeni Sölöz Geleneksel Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Burcu Şengün Erturgut, “Kırsal Yerleşmelerde Mimari Yapılaşmaların Ekolojik Açından İrdelenmesi: Ildırın ve Şirince Köyü Örnekler”, Doktora tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Bülent Türkoğlu, “Türkiye’de Karabük Bulak Köyü ve Safranbolu’da Yörük Köyü Örneğinde Kırsal Sit Alanları Koruma İmar Planlarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Cemil Arısoy, “Bursa Kazasına Bağlı Çağrıışan, Panaşar, Değirmenlikazak, Dobruca, Ahvat, Canbazlar, Göynüklü, Dimboz, Conkara ve Soğanlı Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1844-1845)”, Yüksek Lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Ceren Ersöz, “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları: Türkiye’de Köylere Yönelik Bir Uygulama (1975-2001)”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Demet Gürer, “Orman Köylerinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Başarı Düzeylerinin Analizi”, Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Derya Uçar, “Konya Çumra İlçesinin Köylerinde Arazi Topplulaştırmasının Tarımsal Altyapı Hizmetlerine Etkisi”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.

Ebru Bilgiç, “Kırklareli İli Vize İlçesi Soğucak Köyü Yerleşim Analizi”, Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Elmas Ceren Savgın, “Çiftlik Turizmüne Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi”, Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Emine Nurcan Yalman, “Çağdaş Köylerde Yapılan Yerleşim Mantığı Çalışmalarının Arkeolojik Yerleşmelerin Yorumuna Katkısı”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Emrah İldeniz, “Samsun İli Bafra İlçesi Sol Sahil Köylerinde Yapılan Arazi Topplulaştırmasına Zorunlu ve İstemli Katılan Çiftçilerin Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Ercan Çiçek, “İdari Vesayet Denetimi ve Köy İdareleri”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Ercan Sütü, “Fırtına Havzası’nda Yaylaların ve Yaylacılığın Zaman İçerisindeki Değişimi ve Ortaya Çıkan Bazı Çevresel Sorunlar”, Yüksek Lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Erdal Akbaş, “II. Dünya Savaşı Arefesinde Türkiye’nin Köye Yönelik Politikaları (1929-1939)”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Erdal Uygun, “Vize Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Kalkınma Çareleri”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

Erhan Yağmur, “Göksun İlçesinde Orman İçinde Yerleşik Köylerin Sosyo-Ekonomik Yapıları”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

Erkan Akgün, “Erzurum İli Merkez İlçede T.C. Ziraat Bankası’nca Kredilendirilen Koyunculuk İşletmelerinde Ağların Yapısal ve Planlama Yönünden Sorunları ve Geliştirme Olanakları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.

Erol Solmaz, “Orman Köylerinin Kalkınmasına Yönelik Uygulanan Politikaların Yoksulluk Düzeyi ve Orman Kaynaklarının Kullanımına Etkisi-Muğla Örneği”, Doktora tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Ertuğrul Recep Erbay, “Tekirdağ İli Merkez İlçesi Dağ Köylerinin Kırsal Kalkınma Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları”, Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Eser Deniz Oğuz, “Bozburun Yarımadası’nda Klasik ve Hellenistik Dönem Kırsal Yerleşim Düzeni”, Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Esin Atabeyli Çağlık, “Çevresel Etmen-Kullanıcı Gereksinimleri Bağlamında (Kemaliye) Apçağa Köyü Konutlarının Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Esin Bölükbaş Dayı, “Kırsal Ölçekte Geleneksel Konutların İncelenmesi ve Çevre Koruma Önerileri İçin Bir Yöntem Araştırması Bağlıca Köyü- Nallıhan”, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Esra Acar, “Terkedilmiş Yerleşimlerin Geleceği (İzmir-Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği)”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Esra Kiroğlu Özhanç, “Kırsal Alanlarda Ekolojik Temelli Görsel Peyzaj Karakter Analizi; Bayburt Örneği”, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Evrin Yılmaz, “Türkiye’de Kırsal Dönüşüm: Malatya’dan İki Köy Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Fatma Erdem Açıklın, “Batı Anadolu Kırsal Yerleşmelerinde 1970 Sonrası İnşa Edilmiş Nitelikli Konut Örneklerinde Yerel Veri Kullanımı”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Fecri Polat, “Doğu Anadolu Yayla Kültürü ve Yayla Mimarisi: Etnoarkeolojik Bir Bakış”, Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Feramuz Madenci, "Orman ve Orman Köylerinin Yapısı Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Ferhan Meraki, "Safranbolu, Yörük Köyü Geleneksel Konut Dokusunun Korunması ve Sağıklaştırmasına Yönelik Bir Öneri", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Ferhat Erarı, "Orman Köyleri Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kalkındırılması", Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

Feridun Şıpal, "Keklik Yetiştiriciliğinin Kırsal Kalkınma ve Çevre Üzerine Sosyo-Ekonomik Etkisi: Aydın İli Bozdoğan İlçesi Alamut Köyü Örneği", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Filiz Hacısalihoğlu Yaşar, "Bursa Çevresi Yerleşimlerinde Kırsal Mimari Özellikler Bağlamında Geleneksel Ahşap Yapım Sistemlerinin İrdelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Fuat Erol, "Lojistik Köylerin Önemi ve İntermodal Taşımacılık Faaliyetleriyle Desteklenmesi: Karaman İlinde Bir Uygulama", Yüksek Lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Gamze Demiröz, "Devlet Tarafından Uygulanan Yeniden Yerleşme Projelerinin Kırsal Alanlardaki Geleneksel Yerleşimlerde Uzun Dönemde Yarattığı Etkiler Üzerine Bir Araştırma: Yüzüncü Yıl Mudurnu Örneği", Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Gizem Akdoğu, "Kentleşme Sürecinde Kırsal Yerleşmelerde Yaşanan Peyzaj Değişimlerinin İrdelenmesi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Gizem Özdemir, "Köy Tasarım Rehberleri ve Denizli Örneğinde Kırsal Peyzaj Planlama Stratejileri", Yüksek Lisans tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Gökhan Taşğın, "Erzurum İli Oltu İlçesi Kırsal Kalkınma Potansiyeli ve Göç Sorunu", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Gülşay Ünal Akyürek, "Bursa Yenişehir Karaköy Karacaali ve Menteşe Köyleri Sınır Düzeltmesi ve Köyler Arası Taşıma Yapılarak Hazırlanan Arazi Toplulaştırma Projesi Üzerine Bir Çalışma", Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Gülcan İner, "Kırsal Konutlarda Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Yöntem: Edirne Örneği", Doktora tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Güler Erüz, "Gümüşhane Kurum Vadisi Maden Köyü Yerleşmeleri", Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Gülser Özgökçeler, “Turgutlu Dağ Köylerinin Tarihi Çevre Dokusu”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Gülsev Uyan, “Datça Yarımadası’ndaki Yerleşimler Bağlamında Çeşme Mahallesi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Gülsüm Hande Yeşilyurt, “Kırsal Alan Koruması, Balıkesir Kepsut, Örenli Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Gülşen Akgün Ayaydın, “Toplumsal Değişme Bağlamında Köy Yaşamı: Sün Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Gürsel Ersoy, “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Hemşin’de Yaylacılık”, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

H. Arslan Rad, “Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma Uygulama Çiftliğinde Mevcut Tarımsal Yapılar (Ahırlar Kümesler Ağıllar) Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.

Habib Aykaç, “Atatürk Barajı’nın İnşası Sonrasında Adıyaman Vilayeti Merkez Kazasındaki Köy Kuruluşları”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Hakan Serhat Yılmaz, “Bursa, Cumalıkızık Köyü’nün Tarihi Değerlerinin Korunması Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.

Hale Mamunlu, “Kırsal Alanlar/Köy Yerleşmeleri ve Planlama İlişkisinde İstanbul İl Bütünü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Halil İbrahim Pınar, “Çomakdağ-Kızılağaç Köyü Monografisi”, Yüksek Lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Hamide Özdoğan, “Kırklareli İli Köy Adları İncelemesi”, Yüksek Lisans tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Handan Türkeli, “Fırat’ın Dili Olsa: Zorunlu Göç ve Yeniden Yerleşim Sürecinde Mekân-Kültür Etkileşimi: Halfeti Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Hasan Aslan, “Konya Bölgesi İçin Alternatif Ağıl Projelerinin Geliştirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Hasan Emre Ünal, “Göçün Kırsal Değişme ve Tarımsal Üretime Etkisi: Çankırı İli Köyleri Üzerine Bir Araştırma”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Hasan Kurak, “Edirne İli Keşan İlçesi Sazlıdere Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Hasan Sinan Kayı, "Kırsal Yerleşmelerin Mekansal Analizi İçin Bir Yöntem Önerisi Gürle Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Hatice Çınar, "Anadolu Kırsal Mimarisinin Oluşum Mantığı: Yer Değiştiren Kesmez Köyü'nde Mekan ve Mekan Düzeni", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Hatice Kurtuluş, "İstanbul Metropolitan Alanının Yayılma Sürecinde Metropolitan Çeperin Yapılanmasında Çiftliklerin Rolü", Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.

Hikmet Batuhan Günşen, "Orman Köylerinde İç Göçleri Etkileyen Faktörler (Bartın-Kastamonu Örneği)", Doktora tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Hikmet Haberal, "Yaylacılık Kültürünün Yayla Turizmi İçindeki Önemi: Rize Yaylaları Örneği", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Hilal Tuğba Örmecioğlu, "1850-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Köycülük Çalışmaları ve Numune Köyler", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Hülya Özçağlar, "Türkiye'de Bucak Yönetimi", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Hüseyin Kamil Tok, "Köy Tasarım Rehberleri: Kaş Bezirgan Köyü, Camıyanı ve Cevzidibi Mahalleleri Önerisi", Yüksek Lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

İlknur Karabulut, "Çoruh Vadisi Kırsal-Köy Yerleşim Örnekleri ve Sanat Yapıları", Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İnci Zeynep Aydın, "Ekoturizmin Türkiye Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Ölçümü (Artvin- Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

İrina Malacılı, "Kıpçak Köyün Monografisi", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Kemal Baysal, "Bergama İlçesi'nde Orman Köylerinin Kalkındırılmasına Yönelik Çalışmalar", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Kemal Reha Kavas, "Akdeniz Dağlık Yerleşimindeki Kırsal Mimari Gelenekte Çevre Estetiği: Ürünli Örneği", Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Kemal Tuluhan Yılmaz, "Amanos Dağları Dörtüyl Kesiminde Bazı Yayla Yerleşimlerinin Doğala Yakın Vejetasyonlar Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması", Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993.

Kerim Çınar, “Konya Ovası Kırsal Yerleşmelerinde Planlamaya İlişkin Bir Yöntem Araştırması”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.

Koray Balık, “Türkiye Dalyanlarının Yapısal Özellikleri ve Homa Dalyanı'nın Modernizasyonu”, Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Koray Güler, “Türkiye’de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Kutsi Gürler, “Köy İdaresine İlişkin Hukuki Düzenlemelerde Yetersizlikler”, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Mehmet Güngör, “Baraj Gölü Altında Kalan Bayındır Köyünün Yeni Yerleşim Yerine Uyum Sürecinin Yol Açtığı Sosyal Kültürel Değişmeler”, Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Mehmet Kılıç, “Orman Köylülerinin Ormancılık Etkinliklerine İlişkin Algı ve Beklentilerinin Belirlenmesi (Sivas Orman İşletme Müdürlüğü Örneği)”, Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Mehmet Şakir Güler, “Midyat / Hapısnas (Mercimekli) Köyü ve Koruma Sorunları”, Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Mehmet Şirin Afşin, “Bir Yaşam Birimi Olarak Mezra”, Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Meltem Çiftçepala, “Kahramanmaraş İli Pazarcık İlçesi Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Yüksek Lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Meltem Erdem, “Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi”, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Merve Güleriyüz, “Bir Ütopya Hareketi Olarak Eko-Köyler: Türkiye’deki Örnekler Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Merve Kaya, “Geri Dönüş Göçü Yaşayan Yelli Köyü (Ankara) Örneğinde Kırsal Yapı Dönüşümü”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Metin Uçar, “Kırsal Turizmin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi ve Fethiye Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Mevlûdiye Akman, “Artvin Karagöl-Sahara Milli Parkı İçerisindeki Köylerin Sosyo-Ekonomik Dokusu ve Milli Park İle İlişkiler”, Yüksek Lisans tezi, Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Muaffak Saroğlu, “Bala İlçesi Tohumlar, Kömürcü ve Evciler Köylerinde Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Muhammed Turğut, "Uluslararası Ticarete Lojistik Köylerin İhracat Sürecine Etkileri: Konya İli Örneği", Yüksek Lisans tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Murat Uz, "Köylerin Alt Yapısını Destekleme (Köydes) Projesi ve Köydes Projelerinin Kırsal Kalkınmaya Olan Katkıları", Yüksek Lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Mustafa Ceylan, "Uzaktan Algılama ve CBS ile Yayla Alanlarındaki Değişimin İzlenmesi: Gümüşhane Örneği", Yüksek Lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Mustafa Ertan Bozkır, "Samandağ Vakıflı Köyünün Dünü Bugünü", Yüksek Lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Mustafa İncesakal, "Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Mutlu Özgen, "Tokat Zile Acısu Köyü Monografisi", Doktora tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Muzaffer Kentmen, "Kahramanmaraş Yöresi Orman Kalkınma Köylerinde Kırsal Kalkınma Araştırması", Yüksek Lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Muzaffer Özsan, "Beypazarı Orman Köylerinde Kırsal Kalkınma Araştırmaları", Yüksek Lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Münever Dağgülü, "Kırsal ve Kentsel Ölçekte Geleneksel Trakya Konutlarının İncelenmesi ve Çağdaş Kullanımlara Uyarlanması İçin Bir Yöntem Araştırması", Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

Nail Hoşcan, "Orman Köylerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesinde Bir Araştırma", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Neslihan Sayılğan, "Kırsal Yerleşmelerde İçme Suyu Hizmetlerinin Sağlanmasında Köylerin Altyapısının Desteklenmesi (Köydes) Projesinin Rolü", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Neşe Gökbel, "Bodrum ve Milas'ta Karakteristik Köy Yerleşmelerinde Geleneksel Mimari ve Yapı Tarzı Araştırmaları", Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.

Nilüfer Güner, "Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Nur Diktaş, "Türkiye Ormancılığında Baraklı Köyü Modeli", Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Nuray Bayraktar, “Yeni Yerleşim Merkezleri Kurulmasında Etkin Sosyal Olgular ve Mekan İlişkileri”, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1988.

Nuray Yazıcı, “Çoruh Nehri Üzerinde Yapılan Deriner Barajı Kamulaştırma Çalışmalarının İncelenmesi: Zeytinlik Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Nuri Gezici, “İdari Vesayet ve Köy Yönetimi”, Yüksek Lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Olca Akgül “Sarpkaya, Dönerdere Köyünde Kırsal Toplumsal Dönüşüm: Ekonomik, Kültürel ve Etnik Bir Çözümleme”, Yüksek Lisans tezi, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Olgun Köse, “Trabzon’da Yaylacılık ve Yayla Hayatı”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Orçun Leblebici, “Dağlık Yerleşimler İçin Yenilenebilir Enerji Kullanan Atıksu Arıtma Teknolojilerinin Değerlendirilmesi: Fırtına Vadisi Ardesen–Camlihemsin Pilot Bölge Uygulaması”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Osman Karamahmut, “Gümüşhane, Rize ve Trabzon İlleri Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Kalkındırılabilirlikleri İçin Uygulanacak Modeller”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Özge Çelik, “1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm: Osmancık ve Köyleri Örneği (Çorum)”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Özlem Düzenli, “Kırsal Yerleşim Düzenlemesi Açısından Dağlık Kilikia/ Isauria Bölgesindeki Işıkkale Antik Yerleşim”, Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Özlem Gürel, “Polatlı İlçesindeki Koyun Ağıllarının Yapısal Özellikleri ve Geliştirme Olanakları”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

Pelin Ünver, “Dağ Köylerinde Geleneksel Dokunun Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi: Niğde İli Maden Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Pınar Budan, “Kentten Köye Göç Çıkamaz: Şirince’de Tekrar Büyülenme ve Hayalkırıklığı”, Yüksek Lisans tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Ramazan Günel, “Tekirdağ İli Merkez İlçeye Bağlı Köylerde Bulunan Koyun Ağıllarının Yapısal Özelliklerinin Belirlenmesi ve Geliştirilebilir Olanaklarının Araştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Recep Ertürk, "Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Recep Van, "Çatalca-Durusu Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Sabahattin Aslan, "Köydes Projesi ve Türkiye'de Kırsal Gelişme Politikalarının Değişimi: Mersin Örneği", Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Sabir Atasever, "Toprak ve Tarım Reformu Uygulamasında Öncelikli Köylerin Tespitine İlişkin Bir Yöntem Uygulaması", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1985.

Sadettin Paksoy, "Kahramanmaraş'ta Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Yöreye Uygun Ağıl İşletme Planlarının Geliştirme Olanakları", Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Saida Ahmedova, "Türkiye'de Organik Ekoturizm Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Seda Özlü, "Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi", Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Selçuk Seçkin, "Atatürk Döneminde Konut ve Yerleşme: Mübadele Yerleşimleri", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Selda Kabuloğlu Karaosman, "Geleneksel Yerleşmelere Yönelik Bir Ekolojik Değerlendirme Model Önerisi: İznik Gölü Çevresi Köy Evleri", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Serdar Duman, "Melendiz Dağı Yayla Obaları Mimarisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Serkan Ay, "Orman Köylerinde Güneş Enerjisi Isıtma Sistemlerinin Kullanımının Hanehalkı Yakacak Odun Tüketimi Üzerine Etkileri: Burdur-Bucak İlçesi Orman Köyleri Örneği", Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Sevgi Dinçer Durak, "Doğu Karadeniz Yaylalar Bölgesinde Kültürel-Fiziki Çevre Etkileşimi ve Turizm İlişkileri Üzerinde Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

Sevil Yiğit, "Kar Çıgları ve Kırsal Alanlardaki Etkisi", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993.

Sevim İnanç, "Kırsal Kesimdeki Nüfus Hareketlerinin Orman Varlığı Üzerine Etkilerinin Araştırılması (Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü Örneği)", Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Sevim Sezi Karayazı, “Akseki İlçesi, Belenalan Köyü Kırsal Mimari Doku Özelliklerinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Seyfi Küçük, “Tunceli-Ovacık Yöresinde Kırsal Yerleşim Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Yüksek Lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Sıdıka Özge Kocatürk, “Orman Köyleri ve Orman Sanayi İlişkisi: 2007 – 2013 Yılları Bölgesel Ekonomik Performans Ölçümü”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Sibel Gürses Söğüt, “Doğanbey (Domatia) Köyü’nde Yapısal Tipolojik Çözümleme Yöntemi İle Mekânsal Değişime Bakış”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Simla Özdemir, “Yayla Evlerinin Modernizasyonu”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Sinan Zeyneloğlu, “Türkiye’de Yerleşim Birimlerinin Dağılımı ve Merkezî Yerlerin Nüfuslarındaki Değişim: Dengeli Bir Yerleşim Dağılımı İçin Öneriler”, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Songül Pekuz, “Ankara İli, Akyurt İlçesi Çınar Köyünde Yaşayan Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Şerafettin Görmez, “Uşak İli Banaz İlçesi Orman İçi ve Kenarı Köyleri Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

Şeref Çoban, “Günerli Köyü Arazi Toplulaştırma Projesinin Tarımsal Altyapının İyileştirilmesine Etkileri ve Planlamada Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

Şerife Tülin Akkaya, “Bursa-Karacabey-Eskisarınbey Köyü Arazi Toplulaştırma Projesi Çerçevesinde Köy Yerleşiminin İyileştirilmesi Üzerine Bir Çalışma”, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Şerife Tülin Akkaya Aslan, “Arazi Toplulaştırmasında CBS Destekli Planlama Sisteminin Geliştirilmesi ve Planlama Verilerinin Analizi”, Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.

Şükrü Kaleli, “Arazi Toplulaştırma Çalışmaları ve Pıtreli Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.

Tomris Bök, “Beykoz Dalyanının İşleyişi ve Avcılığı Üzerine Araştırmalar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.

Tuğba Akgün, “Kırsal Mimari Mirasın Korunması Bağlamında Bayburt Kırsal Geleneksel Evi”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Tuğba Karabulut, "Antalya İli Akseki İlçesi Büyükalın Köyü Kırsal Mimari Doku Özelliklerinin Analizi, Değerlendirilmesi ve Koruma Geliştirme Önerisi", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

Tülay Cengiz, "Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Kırsal Kalkınma Modeli Üzerine Bir Araştırma: Seben İlçesi (Bolu) Alpağut Köyü Örneği", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Tülay İnanç, "Geleneksel Kırsal Mimari Kimliğin Ekoloji ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi Rize Çağlayan Köyü Evleri Örneği", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Ufuk Coşgun, "Batı Karadeniz Bölgesi Orman İçi Köylerinin Kalkındırma Koşul ve Olanakları Üzerine Bir Araştırma", Doktora tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Umut Kenan Kara, "Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İli Örneği", Yüksek Lisans tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Umut Poçulu, "Osmaniye/Bahçe Köyü'nde Sosyal Kültürel Değişme: Etnolojik Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Uygar Dursun Yıldırım, "Kırsal Toplumda Dönüşüm: Eskibeyli (Norşun) Köyü Örneği", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Ülkü Avcı, "Kırsal Kültürel Peyzajlarda Yerleşim Dokusu ve Geleneksel Konut Tipi Analizi: Antalya Korkuteli Örneği", Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Vehbi Tosun, "Biçim Anlamı İzler: Doğu Karadeniz Bölgesinin Kırsal Alanlarındaki Yöresel Ev ve Yerleşme Biçimlerinin Değişiminin Analizi İçin Kuram ve Yöntem", Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Volkan Demirciler, "Antik Dönemde Bozburun Yarımadası Tarım Terasları ve Çiftlik Evleri", Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Vural Ergüven, "Çukurova Bölgesinde (Karaisalı-Tarsus İlçelerinde) Dağ ve Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı", Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.

Yağmur Kutlar, "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Mekansal Tasarım Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi ve İzmir Çınardibi Köyü Örneği", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Yasemin İnce, "Orman Köylülerinin Orman Kaynaklarından Yararlanma Haklarının Ekonomik Boyutu (Isparta İli Orman Köyleri Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Yaşar Topçuoğlu, “Kentleşme ve Kültürel Doku-Göç Sürecinde Aile Yapısındaki Değişmeler- Gümüşhane Kov Köyü Örneği”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Yekta Köse, “Kırsal Yerleşim Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi: Ankara – Çankaya İlçesi Evciler Mahallesi Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Yücel Dursun, “Trabzon Eyaletinde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği (1461-1682)”, Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Yüksel Altuğ, “Kırsal Yerleşimlerde Koruma Sorunları: Bağlar Bölgesi Örneği-Bergama”, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Zahide Sena Güneş, “Bursa Deliballılar Köyü Sit Koruma Projesi: Koruma Çalışmaları İçin Ön Koşul ve İlkelerin Araştırılması”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Zehra Eminağaoğlu, “Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu-İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler”, Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Zehra Kantar, “Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu: Artvin İli Köyleri”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Zeliha Oral, “Geleneksel Yaylacılıktan Yayla Turizmine: Ordu- Çambaşı Yaylası Örneğinde Halk Bilimsel Bir İnceleme”, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Zeynep Eres, “Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu”, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Zeynep Pirselimoglu, “Ekolojik Temelli Rekreasyon ve Turizm Planlama İlkelere Araştırılması: Trabzon İli Çalköyü Yayla Yerleşimi Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Zübeyde Yalçınkaya, “Erzurum İl Merkez ve İlçe Köylerinin Sosyo-Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yapısı”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Lisansüstü Tezlerde Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri

Barış TAŞ

Özet

Bir literatür araştırması olarak ele alınan bu çalışmada, Türkiye'de kırsal yerleşmeler konusunu içeren lisansüstü tezler analiz edilecektir. Yerleşme konusu pek çok disiplin tarafından ele alınıp incelenmiş ve yerleşme ile ilgili olarak da çok sayıda lisansüstü tez hazırlanmıştır. Bu çalışmada, yalnızca kırsal yerleşmeleri konu alan tezler incelenmiştir. Kırsal yerleşmeler de sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, mimarlık, planlama ve coğrafya gibi çok sayıda bilimin inceleme kapsamında yer alır. Bu çalışmada kırsal yerleşmeleri konu olarak hazırlanan tüm tezler dikkate alınacaktır. Fakat daha çok coğrafya alanında hazırlanan tezler, yerleşme coğrafyası, daha doğru bir ifadeyle kırsal yerleşme coğrafyası kapsamında analiz edilecektir. Çalışmada veri kaynağı olarak, YÖK tarafından hizmete sunulan ve açık erişime sahip ulusal tez merkezi verileri kullanılacaktır. Ulaşılan veriler, istatistiksel yöntemlerle sınıflandırılacak ve coğrafya alanında hazırlanan kırsal yerleşme konulu tezlerin, diğerleri arasındaki yeri belirlenecektir. Daha sonra kırsal yerleşme konulu tezler kendi içerisinde analiz edilecek ve hazırlanan tezler, konu, kapsam ve düzey açısından incelenecektir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'de kırsal yerleşme konusunda lisansüstü tez hazırlayacak bilim insanlarına tez konusu ve alanı belirlemede yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Yerleşme Tezleri, Türkiye'de Coğrafya Araştırmaları, Anadolu Coğrafyası Araştırmaları.

Turkey's Rural Settlements in Graduate Theses and Dissertations

Bariş TAŞ

Abstract

This study serves as a literature survey on the graduate theses written on the rural settlements in Turkey. The issue of settlement has been examined by various disciplines and analyzed by many theses. This study analyzes those theses written with a focus on the rural settlements. Rural settlements have been treated under the scope of other sciences such as sociology, anthropology, archeology, architecture, planning and geography. The relevant theses will be analyzed within the scope of the geography of settlement. The data for this study has been extracted from the open-access database of national graduate theses kept at YÖK (Higher Education Council in Turkey). The data will be categorized through statistical methods and the theses of rural settlement written in the field of geography will be compared to others. These theses will then be analyzed in terms of their subject, scope and level. The results will offer guidance for scholars seeking to determine a research topic on rural settlement in Turkey.

Keywords: Theses on Rural Settlements, Geographical Studies in Turkey, Studies on Anatolian Geography.